PDF4Kurd

MUKIRYANI

ESTABLISHMENT FOR RESEARCH & PUBLICATION

دەزگای توێژینەوەو بڵاوکردنەوەی موکریانی

بۆ خوێندنەوە و داگرتنی سەرجەم کتێبەکانی دەزگای

موکریانی سەردانی ماڵپەڕی دەزگای موکریانی بکە...

www.mukiryani.com

بۆ پەیوەندی..

info@mukiryani.com

رێبازە ئەدەبییەکان

پرۆفیسۆری یاریدەدەر

د. هیمداد حوسێن

PDF4Kurd

ڕێبازە ئەدەبییەکان

پرۆفیسۆری یاریدەدەر

د. هیمداد حوسێن

PDF4Kurd

دەزگای توێژینەوە و بڵاوکردنەوەی موکریانی

● **ڕێبازە ئەدەبییەکان**

● نووسینی: هێمداد حوسێن

● نەخشەسازی ناوەوە: گۆران جمال رواندزی

● بەرگ: هۆگر سدیق

● سەرپەرشتی چاپ: هێمن نەجات

● ژمارەی سپاردن: ٣٥

● نرخ: ٥٥٠٠

● چاپی یەکەم : ٢٠٠٧

● تیراژ: ٢٠٠٠

● چاپخانە: چاپخانەی دەزگای ئاراس (هەولێر)

زنجیرەی کتێب (٢٠٨)

هەموو مافێکی بۆ دەزگای موکریانی پارێزراوە

ماڵپەڕ: www.mukiryani.com

ئیمەیل: info@mukiryani.com

تێبینی:

وێنەکانی ناو ئەم کتێبە بێجگە لە تابلۆکانی تایبەت بە کتێبی، هەموویان لە ئینتەرنێتەوە وەرگیراون.

PDF4Kurd

ئەم بەرهەمە پێشکەشە بۆ

ئەو مامۆستا و نووسەرانەی حەرفێکیان لێوە فێربووم.

قوتابی و خوێندکارەکانم، ئومێدمە لە من باشتر بن...

نووسەر

پێرست

پێشەکی ..... أ
مێژووی ڕێبازە ئەدەبییەکان ..... ب
ڕێنیسانس ١
خاسیتە سەرکییەکانی ڕێنیسانس ٣
هۆیەکانی سەرهەڵدانی ڕێنیسانس ٤
مرۆڤخواکان ٥
ئیتاڵیا و ڕێنیسانس ٦
بۆچی ڕێنیسانس لە ئیتالیا بە هێز بوو ٧
رابەرانی ڕێنیسانس ٧
دانتی ٨
پیترارك ١٤
پۆکاشیۆ ١٤
رەخنەی سەردەمی ڕێنیسانس ١٥
کلاسییزم ٢١
دەروازەیەك ٢٣
پرەنسیپەکانی کلاسییزم ٢٧
کلاسییزم و دراما ٢٨
کۆرنێ ٤٠
راسین ٤٦
مۆلییێر ٥١
کلاسییزم و رەخنەی ئەدەبی ٥٦
کلاسییزم لە ئەدەبی کوردیدا ٥٨
ڕۆمانسییزم ٦٣
بزووتنەوەی رۆشنگەریی ٦٥
سانتمانتالییزم ٦٨
ئەدەبی ئینگلیزیی لە سەدەی هەژدەهەمدا ٧٠
دانیال دیڤۆ و بەرهەمەکانی ٧٣
سویفت ٧٥
ئەدەبی فەرەنسیی سەدەی هەژدەهەم ٧٦
هۆیەکانی سەرهەڵدانی ڕۆمانسییزم ٧٩
خاسیەتەکانی درامای رۆمانسیی ٨١
ڕۆمانسییزم لە ئینگلتەرە ٨٢
ڕۆمانسییزم لە ئەڵمانیا ٨٥
ڕۆمانسییزم لە فەرەنسا ٨٦
ڕۆمانسییزم لە ئیتاڵیا ٨٩
ڕۆمانسییزم لە رووسیا ٨٩
خاسیەتەکانی رۆمانسییزم ٩١
ڕۆمانسییزم و رەخنەی ئەدەبی ٩٣
بەراوردێك لە نێوان کلاسییزم و رۆمانسییزم ١٠٤
نموونەی رۆمانسییزم ١٠٦
ڕۆمانسییزم لە ئەدەبی کوردیدا ١٠٩
ریالییزم ١١٣
ریالییزمی رەخنەگرانە ١١٥
خاسیەتەکانی ریالییزم ١١٧
چیخۆف ١١٩
نیکراسۆڤ ١٢٥

PDF4Kurd

ریالیزم دانری رۆمان ١٣٢
ریالیزمی سۆشیالیست ١٤٧
نموونەی بەرهەمی ریالیزمی سۆشیالیست ١٥٠
ریالیزمی سیحریی(جادوویی) ١٦٢
ریالیزمی سیحریی و دراما ١٦٥
ریالیزم لە ئەدەبی کوردیدا ١٦٩
ریالیزم و شیعری کوردی ١٧٠
ریالیزم و چیرۆکی کوردی ١٧٤
ریالیزم و رۆمانی کوردی ١٨٣
ریالیزم و دراماى کوردی ١٨٥
ناتۆرالیزم ١٩٥
ناتۆرالیزم لە ئەڵمانیا ١٩٩
پەرناسیزم ٢٠٣
خاسیەتەکانی پەرناسیزم ٢٠٦
نموونەی پەرناسیزم ٢٠٧
دادایزم ٢٠٩
نموونەی دادایزم ٢١٣
سوریالیزم ٢١٥
دەروازەیەك ٢١٧
هۆکارەکانی سەرهەڵدانی سوریالیزم ٢٢١
ئامانجەکانی ئەم رێبازە ٢٢١
خاسیەتەکانی رێبازی سوریالیزم ٢٢٢
سوریالیزم لە نێوانی رابردوو و ئاییندەدا ٢٢٣
ناوەرۆك و بنەماکانی رێبازی سوریالیزم ٢٢٨
رێبازی سوریالیزم لە ئەدەبی کوردیدا ٢٣٢
رێبازی نیهلیسیزم ٢٣٧
نیهلیسیزم و دراما ٢٤٢
کافکا و نیهلیسیزم ٢٤٧
شانۆنامەی فێڵەکانی سکاپن ٢٦٤
شانۆنامەی پلاتۆنۆڤە شێت ٣١٩
سەرچاوەکان ٤١٥

PDF4Kurd

پێشـــەكی

له ساڵی(١٩٩٥)ەوە ، كە وەكو مامۆستای بەشی كوردی لە زانكۆی سەلاحەدین دەست بەكاربووم ، گەلە جاران لە وتنەوەی بابەتی رێبازە ئەدەبییەكاندا خوێندكارەكان كێشەیان ئەوە بوو ، كە داوام لێدەكردن لەم رووەوە سەرچاوە بخوێننەوە و بە تایبەتی بە زمانی كوردی ، كتێبخانەی كوردیی زۆر هەژار بوو، من لە كاتی خوێندنەوەدا چەندین سەرچاوەم بە زمانەكانی عەرەبی و فارسیی و كەم كەمەش بە ئینگلیزی بەرچاو دەكەوت ، ئەوە بێجگە لە هەوڵی برادەران بە زمانی كوردی وەكو كتێب یان نامیلكەو وتار و لێكۆڵینەوەی نێو رۆژنامە و گۆڤارانم كەم و زۆر خوێندۆتەوە، ئەم كتێبەی بەردەستتان پوختەی ئەم خوێندنەوانەی منن، هەندێكی لە كتێبان وەرگێڕراون و هەندێكی شیكردنەوە و لێكدانەوەی خۆمن ، بەڵام دوای ئەو ساڵانە ئەورۆ لە بۆ من گەلە زەحمەتە بتوانم هەموو ئەو سەرچاوانە و ژمارەی لاپەڕەكانیان دروست یادداشت بكەمەوە، پێم باشبوو لەگەڵ باسكردنی ئەو رێبازانەدا كەم تا زۆرێكیش باسی رەنگدانەوەی ئەو رێبازانەو كاریگەرییان بەسەر ئەدەبی كوردییەوە دیاریی بكەم، هەرچەندە ئەوە لە هەوڵی تاقە كەسیی بەدەرەو كاتێكی زۆریشی دەوێ، بەڵام دیسانەوە لەو شوێنانەی پێویستی كردبێت ، ئاماژەم بۆ كردووە ، لە كۆتایی و ناوەڕاستی كتێبەكەشدا چەند ساڵێك لەوە پێش هۆنراوە و درامای هەندێ لەو نووسەرە رۆژئاواییانەم كردبووە كوردی وەكو نموونەی بەرهەمی ئەوان جارێكی دی هەندێكیانم چاپكردۆتەوە.هیوادارم وەكو سەرچاوەیەك لە كتێبخانەی كوردی هەم بۆ خوێندكارەكانمان و هەم بۆ خوێنەران سوودی هەبێت.

پ.ی.د.هیمداد حوسێن

مێژووی دەركەوتنی رێبازە ئەدەبییەكانی ئەوروپا ئەوەندە كۆن نییە ، دەگەرێتەوە بۆ سەرەتای چەرخی نوێ ، لەگەڵ دەركەوتنی ئەدەبی نەتەوەیی لە ئەوروپای رۆژئاوا یان بە واتایەكی دی بڵێین دوای سەردەمی بووژانەوە " رێنیسانس " ی ئەوروپا ، كە میللەتانی ئەوروپا كەوتنە دانانی وڵاتانی نەتەوەیی و ئەدەبی نەتەوەییان لە ئینگلتەرا و فەرەنسا و ئیسپانیا . سەرەتای ئەو رێبازە ئەدەبییانەش بە رێبازی كلاسیك دەستی پێ كرد ،كە توانی گۆڕانكارییە مێژوویی و كۆمەڵایەتی و ئەدەبییەكانی ئەو میللەتانە بنوێنێ . پاشان رێبازە سەرەكیەكانی دی وەكو رۆمانسیزم و ریالیزم هاوشانی حاڵەتە دەروونی و فیكرییەكانی ئەو میللەتانە بەرەو پێشەوە چوون . كەوابێ لێكۆڵینەوەی مێژووی ئەدەبیاتی هەر یەكێك لەو نەتەوانەی ئەوروپا بە بێ لێكۆڵینەوە و رەوتی بەرەو پێشەوەچوونی رێبازە ئەدەبییەكان مەحاڵە . ناوەرۆكی ئەو بزووتنەوە مێژووییە " رێنیسانس " خاڵی وەرچەرخانێكی گەورە بوو لە تێكشكاندنی رۆشنبیریی و كلتووری دەرەبەگایەتی — كڵێسا و لە جێگەدانانی ئەوە رۆشنبیرییەكی تازەی دنیایی و پڕ لە بەهای مرۆڤایەتی و لە هەمانكاتدا سەدەی پازدەهەم بە سەرەتایەك دادەنرێت بۆ قۆناغی بۆرژوا لە ئەوروپا و لە سەدەی شازدەهەم قۆناغی سەرمایەداری گەشەی كرد. لە نێو مێژوونووساندا ، جیاوازی بیرو را هەیە دەربارەی سەرەتای سەدەی رێینسانس وچەمك و ناوەرۆكی ئەم بزووتنەوە مەزنەی مێژووی مرۆڤایەتی.

(ئارنۆلد هاوزەر) دەڵێ:

خاڵی وەرچەرخانی ڕاستەقینە لە سەدەی هەژدەهەمەوە دەست پێ دەكات. سەردەمی نوێ لە ڕاستیدا لەگەڵ سەردەمی ڕووناكبیری و بیری پێشكەوتن خوازی و پیشەسازییەوە دەست پێدەكات.

PDF4Kurd

ڕێنیسانس

Renaissance

PDF4Kurd

لە کۆتایی سەدەکانی ناوەڕاستدا گۆڕانکارییەکی گەورەو خێرا لە کۆمەڵی ئەورووپیدا ڕوویدا، هەر لە سەدەی یازدەهەمەوە لە ناو جەرگەی ڕژێمی دەرەبەگایەتیدا، پێوەنییە سەرمایەداری نوێ ڕوو لە گەشەکردندا بوو، هۆیەکانی بەرهەم هێنای کشتوکاڵی و پیشە دەستییەکان بە هۆی دۆزینەوەی ئامێری تازەوە بەرهەمیان ڕوو لە زیادبووندا بوو، ئەگەرچی ڕژێمی دەرەبەگایەتی دەیچەوساندەوە، بەڵام زۆری بەرهەم هێنان بووە هۆی گۆڕاکاری ئابووری گەورە لە ئەورووپای ڕۆژئاوادا. بازرگانی دەرەوە لە پێشکەوتندا بوو هاوکات لەگەڵ ئەوە ژمارەیەکی زۆر لە جووتیارەکان کە بێ زەوی و هەموو هۆیەکی ژیان بوون، بوون بە کرێکاری نێو مانیفاکتۆرەکانی سەرمایەداران، واتا وورده ورده لەگەڵ کزبوونی دەستەڵاتی دەرەبەگایەتی چینێکی تازە، کە لە کۆتایی سەدەی پازدەهەمدا دەرکەوت، بەرژەوەندیان لەگەڵ ڕژێمی پشوودا نەبوو ئەویش بۆرژوایە بوو. بە ماوەیەکی کەم ئەو چینە لە ئینگلتەرا گەشەی کردو کامڵ بوو. بە پلەی یەکەم هۆیەکەی دەگەڕێتەوە بۆ چینی ئەنتلیجینسیای بۆرژوا کە چینێکی ڕۆشنبیر بوون و لە هەوڵی گەشە پێکردنی ماددی و فیکریی ئەورووپی دابوون هەر ئەمانە سوودیان لە پێشکەوتنی زانستی و تیۆری فەلسەفی وەردەگرت بۆ لەبەین برنی یەکجارەکی ڕژێمی دەرەبەگایەتی. شایانی باسە، ئەو چینە ڕۆشنبیرە زۆربەیان سەر بە چینی هەژار و نەدار بوون، بۆیە جێگەی سەرسوڕمان نییە ئەدەبیات و هونەرەکانیان ڕەنگدانەوەی چینەکانیان بن. هەر لەو سەردەمەشدا بوو بۆ یەکەم جار چینی " پڕۆلیتاریا " یش دەرکەوت، لەو جووتیارە بێ زەویانە کە لە دەزگاکانی بۆرژواکاندا کاریان دەکردو بەشێکی بچووکی پێکهاتەی کۆمەڵایەتییان پێك دەهێنا.

خاسیەتە سەرەکییەکانی ڕێنیسانس

١ — ئەگەرچی ڕێنسانس لە هەموو وڵاتانی ئەورووپا لە یەك کاتدا وەکو یەك دەرنەکەوتووە، بەڵام دەکرێ سروشتی مرۆڤایەتی پێ بدرێ، چونکە لە ئەنجامی ڕۆشنبیری ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا کامڵ بوو و پێ گەیشت.

— پێشکەوتنی چەمکی ڕێنیسانس و خێرایی گەشەکردنی پەیوەندی بە ئابووری و پێکهاتەی کۆمەڵایەتی وڵاتەکانی ئەورووپاوە بووە، بۆ نموونە لە ئینگلتەرا بە هۆی شەڕی ناوخۆیی دواکەوتووە، هەروەها لە ئیسپانیادا دواکەوتووە.

— ئەگەرچی وڵاتانی ئەورووپا لە دیاردە و ڕەگەزی ڕێنیسانسدا هاوبەشن، بەڵام هەریەکەشیان سیمای تایبەتی خۆی هەیە. بۆ نموونە لە ئەڵمانیا (ئینسانییەکان — هیومانیزمەکان) هەوڵی

خۆیان لە " فەلسەفەی مەسیحییەت " دا چڕکردبۆوە فەرەنسییەکان دیراسەی یاسای ڕۆمانییان دەکرد. لە ئینگلتەرەدا خەریکی مەسەلەی فەلسەفەو جوانناسیی بوون لە بواری ئەدەب و کۆمەڵناسیی و شانۆدا.

٤ — ڕابەرانی ڕێنیسانس، بە تایبەتی لە ئیتالیادا تەنها پسپۆڕ نەبوون و خۆیان بەوە نەبەستبۆوە، کە پسپۆڕی تاکە بوارێك بن، بەڵکو کانگەی زانست و داهێنانی تریشیان بەسەرکردۆتەوە. بۆ نموونە وێنەکێشی ناسراو لیۆناردۆ داڤینشی پەیکەرتاش و ئەدیب و ماتماتیك زان و داهێنەری زۆر ئامێر بووە خەریکی پزیشکیی بووە.

٥ — ڕابەرانی ڕێنیسانس لە قۆناغی یەکەمی پێشکەوتنیدا گرنگییەکی زۆریان بە بەرهەمی فیکری بەر لە دەرەبەگایەتی دەدا. هەر ئەوەش بوو وای لە زۆربەی خەڵك کردبوو، کە سەردەمی ڕێنیسانس تەنها بە بووژانەوەی سەردەمی ڕۆمان و گریك دابنێن.

٦ — داهێنانە زانستییەکانی سەردەمی ڕێنیسانس بە شێوەیەکی گشتی لە بەرژەوەندی بۆرژوای تازە پێگەیشتوو بوو، بە تایبەتی دروستکردنی کەشتی و زانیاری کەشناسی و فەلەکی و جوگرافی بۆ دۆزینەوەی ڕێگەی بازرگانی تازە.

٧ — ئینسانییەکان و ئایدۆلۆژییەکان بە دەست پێشکەری سەردەمی ڕێنسانس و دامەزرێنەری ڕۆشنبیریی تازە و دنیایی دەژمێردرێت. ئەوان بەهایەکی تازەیان بە ڕۆشنبیری دنیایی و هێزی تاکە کەس لە ژیاندا بەخشی و مرۆڤیان بە سەرچاوەی هەموو شتێك دادەنا و بڕوایان بە هێزی لە بن نەهاتووی مرۆڤ هەبوو بۆ بەختەوەری بە پێچەوانەی سەردەمی پێشوو، کە میرات و پلەو پایەی کۆمەڵایەتی دەوری خۆی هەبوو.

٨ — هەموو ئەو بیروبۆچوون و باوەڕانەی لە سەردەمی ڕێنیسانسدا دەرکەوتن بە سەرەتایەك دادەنرێن بۆ هاتنەکایەی ئایدۆلۆژیای بۆرژوا.

هۆیەکانی سەرهەڵدانی ڕێنیسانس

١ — لاوازبوونی دەستەڵاتی کلێسا، واتا ئیمپراتۆریەتی گێرمانی پیرۆز.

٢ — بووژانەوەی بیروبۆچوونی نەتەوەیی و بایەخ دان بە زمانە نەتەوەییەکان، بە تایبەتی چەند سەدەیەك بوو زمانی لاتینی لە کلێسادا زمانی گشتی بوو.

٣ — بێ هێزبوونی ڕژێمی دەرەبەگایەتی هۆیەکی تر بوو بۆ سەرهەڵدانی ڕێنیسانس، چونکە ئەو ڕژێمە ساڵەها بوو خەڵکی دەچەوساندەوە، جۆرە رق و کینەیەکی تایبەتی لە دڵ و دەروونی

PDF4Kurd

خەڵکدا دروست کردبوو، ئەمە بێجگە لەوەی ڕۆژ بە ڕۆژ چینی بـۆرژوا کاروبـاری بازرگـانیی و سەروەت و سامانی ئەوروپایان بە دەستەوە دەگرت.

٤ — دۆزینەوەو دروستکردنی کاغەز. لە ڕاستیدا وەکـو لـە هەنـدێ سەرچـاوەدا هـاتووە مێـژووی دۆزینەوەی کاغەز بۆ مێژوویەکی کۆنتر و سەردەمی چینییە کۆنەکان دەگەڕێتـەوە، بـەڵام لـە سەردەمی ڕێنیسانسدا بە شێوەیەکی فراوانترو بە ڕێژەیەکی زۆرتر، ئەمەش بێگومان ڕۆڵـی لـە کاراکردنی بڵاوبوونەوەی خوێندەواریی و ڕووناکبیرییدا بینی.

٥ — دۆزینەوەی قیبلەنومای دەریایی، کە بێگومـان بـۆ خێرایـی گەشـت و گواسـتنەوەی دەریـایی کاریگەرییەکی ئابووری تایبەتی هەبوو.

٦ — دۆزینەوەی باروت، ئەمەش بووە هۆی ئەوەی سوارچاکی و ئازایـەتی تـاك دەوری نـەمێنێ، چونکە ئەوەی جاران تاکەکەس یان لەشکرکێـشی بـە هـۆی شـیر و تـیر و ڕمـەوە ئازایـەتی و بەجەرگی خۆی دەردەبڕی و خۆی پێ هەڵدەداوە باروت و تۆپێك بە ساتێك دەیتـوانی قەڵایـەك شارێك وێران بکات.

٧ — دۆزینەوەی ئامێری چاپ لە لایەن گۆتنبێرگەوە، کە دواتر پەرەی پێدرا، خـاڵێکی زۆر گـرنگ بوو، ئەگەر جاران بە هۆی نەبوونی چاپ و کەرەسەکانی چاپەوە بەرهەمێکی زۆر دەفەوتان و لە نێو دەچوون، ئێستا ئەو بەرهەمانە دەنووسرانەوەو بە ژمارەیەکی زۆرترەوە بڵاودەبوونـەوە، یـان وەردەگێڕدران و بارمەتیدەرێکی گەورە بوون لە پەرەپێدانی کلتووری میللـەتان بـەناو یـەکتردا و چەسپاندنی بەهایەکی مرۆڤایەتی بە ئەدەبیات و هونەر.

٨ — دۆزینەوەی کیشوەرەکان لەودیو ئۆقیانووسەکانەوە، کـە بێگومـان شـوێنی ژیـان و زانیـاریی مرۆڤی بە باڵا بردو لە ڕووی ئابووریشەوە کاریگەریی خۆی هەبوو.[1]

مــــرۆڤــخــواکان (Humanistic – Humanisms)

دەستەواژەیەکی کۆمەڵایەتی و فیکری بوو لە سەدەی هەژدەهەمدا وەکو زاراوەیەك دەرکـەوت، لایەنگرانی ئەو ڕێبازە نوێیە بۆیە ناوی مرۆڤ و مرۆڤایەتیان هەڵبژارد بۆ ئەوەی جەخت لە سروشـتی ...نیایی زانست و ئەدەب و بەها و نرخی تاکە کەس لە ژیان دابکەن. کە ساڵەها بوو کـەوتبووە ژێـر ...ۆت و بەندەی سەدەکانی ناوەڕاست. لە سیما هەرە دیارەکانی ئەو ڕێبازە جەختکردن بـوو لەسـەر ...ەخسییەتی تاکە کەس و مرۆڤیان بە پێوەری هەموو ئەو شتانە دەزانی، چۆن سوود لە توانای خۆی

– بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە : د.کمال مظهر احمد، النهضة، الموسوعة الصغیرة (٣٧)، بغداد، ١٩٧٩.

PDF4Kurd

وەربگرێ بۆ ئەوەی سوود بگەیەنێ، بەم شێوەیە مرۆڤ بووە گـرینگترین ڕەگـەزێك لـە ڕەگـەزەکانی سروشت یەکێ لە پیاوە مەزنەکانی ئەو ڕێبازە " لۆرێنزۆ ڤالاّ" بووە، زۆر بە توندی جەختی دەکـرد بە مەبەستی ژیان بەختەوەرییە، بۆیە دەبێ خـەڵکی چـاوی تـێ بـبڕن، هـەروەها مرۆڤایەتییـەکان دەیانویست کۆمەڵ ڕووەو ڕەوشت ئاراستە بکەن، بە پێی ئەوەی کە تاکەکەس نـابێ هـەر ئێـستای لەبەر چاو بێ و ڕۆشنبیری ئەو سەردەمە بێ، بەڵکو ئاوڕ لـە ڕابـردووش بداتـەوە و هاووڵاتییـەکی باشتر و بە سوودتر بێت، لەوەی کە هەیە ڕێبازی مرۆڤایەتییـەکان شۆڕشـێك بـوو دژی کەنیـسە و پاپاکانی، کە سەرپێچی دەستوورەکانی خۆیان دەکرد و لەگەڵ یاس ئایینییەکانی خۆیان نەدەگونجان، کەچی هەمیشە مرۆڤایەتییەکان مەبەستیان ئەوە بوو مرۆڤ ڕاستگۆ بێت و ئەرك و توانای خۆی بـۆ خزمەتی خێر و دنیا بەکاربهێنێ.

ئیتاڵیا و ڕێینسـانـس

لە ئیتاڵیا بە هۆی هەنـدێ هۆکـاری مێـژوویی بـەر لـە وڵاتـانی تـری ئـەوروپا سـیما دیـارو پێگەیشتووەکانی ڕێینسانسی تیا دەرکەوت، ڕۆشنبیریی هونەریی بۆ یەکەمجار لەسەر شانۆی ئیتاڵیا دەرکەوت، چونکە ئەو وڵاتە لە ڕووی ئابووری و کۆمەڵایەتییەوە لە پێش وڵاتانی ترەوە بـوو، بۆیـە نوێ بوونەوەی ژیانی ئابووری لەوێ لە گەشەدا بوو، بواری گواستنەوە و پارەو پووڵ بە هـۆی شـەڕی خاچییەکانەوە لەوێ ڕێکخراو بوو و یەکەم سیستەمی بانقی لە ئەوروپا لـەوێ دەرکـەوت. بەمـەش چینی ناوەڕاست لە دانیشتوانی شارەکان بەر لە وڵاتانی تر لەوێ ڕزگار بوون، ئەمە سەرباری ئەوەی ڕژێمی دەرەبەگایەتی و سوارچاکی هەر لە سەرەتاوە لەو وڵاتەدا بەقەد وڵاتانی باکوور جێ پێی خۆی قایم نەکردبوو و کەلوپووری کلاسیکیش بە تەواوی لە ناوچوو بوو.

لە گرینگترین دەستکەوتەکانی ڕێینسانس، بە هێزبوونی هۆشیاری و نەتەوەیی بوو لـە وڵاتـانی ئەوروپا، کە ئەمـەش بووە هۆی دەرکەوتنی چەندین وڵاتی نەتەوەیی. ئەمەش لە ڕووی سیاسییەوە، لە ڕووی ئەدەبیشەوە بووە هۆی پێشکەوتنی شێوەزارە ناوچەییەکان بۆ ئەوەی ببن بە زمانی نەتەوەیی لە ساڵی ١٥٣٩ لە فەڕەنسا فەرمانێکی پاشایی دەرچوو بۆ ئەوەی زمانی فەڕەنسی ببێت بە زمانی دادگایی و هەموو دەزگا ڕەسمییەکانی دەوڵەت، کە پێشتر تەنیا زمانی بۆنە ئایینییەکانی کڵێـسای پرۆتستانتی بوو، ئەدەب و هونەر هەر لە سەرەتای سەردەمی ڕێینسانسەوە خـۆی لـە دوو شـێوەدا دەدۆزییەوە، ئەوەش پەیوەند بوو بـە کێـشە و ململانێـی دووبـەرەی دژ بـە یـەکی کۆمەڵایـەتی. یەکێکیان چینی دەرەبەگی کۆن بوو، کە جەنگە ناوخۆییە درێژ خایەنەکان پـەکی خـستبوو، ئـەوی دیکە چینی بۆرژوا بوو کە لە سەرەتای ڕێینسانسەوە دەرکەوتبوو وەکو هێزێکی ئابووری و فیکـری

سەربەخۆی بەسەر ژیانی کۆمەڵایەتی ئەو کاتەدا سەپاندبوو. ئەدەبەکەش بەسەر دوولایەندا دابەش ببوو، ئەدەبێکی کۆشك و تەلار و ئەدەبێکی میللی. ئەوەی یەکەمیان هەوڵی بەهاکانی چینی ئۆرستۆکراتی کۆنە پارێز و ڕەوشتەکانی یان پیشان بدات و ئەوەی دووەمیان دەیوست هەست و نەستی بۆرژوازی و خورپە و سەربەستی دەربڕین و هێزی کەسییەتی و دەوروبەری تاکەکەس و ئاواتی کۆمەڵانی خەڵك بۆ ئاشتی و داد و خێر و برایەتی دەربڕێت. یەکێ لە دەستکەوتەکانی تری ڕێینسانس گرنگیدان بوو بە ئافرەت هیومانیزمەکان یەکەم تێڕوانینیان بۆ تاکەکەس لە نێو کۆمەڵدا، کە ئافرەت نیوەی کۆمەڵە، دووەم پێویستی بە هەوڵی ئافرەت لە بەرهەم هێناندا بە تایبەتی لە سەرەتای سەرمایەداری، کە پێویستیان بە هێزی کارگەر هەبوو.

بۆچی ڕێینسانس لە ئیتاڵیا بە هێز بوو

١- دەستەڵاتی بەسەر ئاڵوگۆڕی بازرگانی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوادا گرتبوو.
٢ — ئیتاڵیا لانکەی شارستانییەتە کۆنەکە بوو — شارستانی ڕۆمانی.
٣ — ئیتاڵیا لە نیوەی دووەمی سەدەی پازدەهەمدا هێمنی باڵی بەسەردا کێشا بوو.
٤ — بەر لەوەی ڕێنیسانس تیشکی بەسەر ئەوروپادا پەرش بکاتەوە بە چەند سەدەیەك ئیتاڵیا بووە مەڵبەندی کەنیسە.
٥- پەرەسەندن و نەشونماکردنی پیشەسازی لەم وڵاتەدا تەنها لە شاری ڤینیسیادا ژمارەی ئەو کرێکارانەی لە پیشەسازی چنیندا کاریان گەیشتە ١٦ هەزار و لە پیشەسازی کەشتی دروستکردندا ژمارەیان خۆی لە (٦) هەزار کرێکار دەدا.

رابەرانی ڕێنیسانس

١- دانتی ١٢٦٥ — ١٣٢١ ز:

دانتی ئەلیجێری لە فلۆڕەنسا لە ئیتاڵیا لە ساڵی ١٢٦٥ زاینی لە دایك بووە و لە ساڵی ١٣٢ زاینیدا کۆچی دوایی کردووە لە هەڕەتی لاویدا بەشداری کۆڕی سیاسیی شارەکەی کردووە و ـگەڵ کۆمەڵی بەرهەڵسکارانی ئەو کاتەی شارەکەیاندا بووە، بۆیە نەفی کراوە و ماوەیەکی زۆر ـوور لە شارەکەی خۆی ژیاوە. پاشان بەدەسخەتی خۆی تۆبەی کردووە، بەڵام سوودی نەبووە تاوەکو ـ غەریبیدا لە شاری ڕیڤاندا مردووە. بە گوتەی زۆر لە شارەزایانی ئەدەب و مێژوو بە ڕابەری ـکەمی سەردەمی ڕێنیسانسی لە قەڵەم دەدەن و بە ڕۆشنبیرێکی گەورە و خاوەن هەستێکی بەرزی

PDF4Kurd

دادەنێن. دانتی یەکەم کەس بوو بە کردار ئەوەی سەلماند، کە زمانی نەتەوەیی ڕێگەیەکە بۆ زیاتر داهێنانی ئەدەبی لای ئەدیب. بۆیە داوای کرد زمانی ئیتاڵی ببێ بە زمانی ئەدەب، کە پێشتر زمانی لاتینی زمانی ئەدەب و نووسین بوو، کە ئەوانیش لە کڵێساکان، ژمارەیەکی کەم لەوانەی ئەو زمانەیان دەزانی پێیان دەنووسی.

کۆنترین وێنەی چاپی دانتی لە ساڵی ١٥٦٣ز لە لاپەڕەی یەکەمی (کۆمیدیای یەزدانی) دانتی ئەلیگیری چاپی شەهرۆنیز، ئیتالیا، دەزگای Sessa di Venezia ساڵی ١٥٦٤.

له سەرەتادا باسێکی بەناوی " دەربارەی زمانی میللی " نووسی، ئەم باسەی بە زمانی لاتینی نووسی بۆ ئەوەی سەرنجی ئەوانەی پێ ڕابکێشێ، کە بە لاتینی دەنووسن، دەکرێ زمانی ناوچەیی بکرێ بە زمانی نووسین، کە تیایدا بەراوردی زمانی ڕۆمانی و شیعری ڕۆمانی دەکات و بە وتارێکی زمانەوانی گرنگ لە قەڵەم دەدرێت. دانتی، زمانی میللی بە " نانی جۆ " لە قەڵەم دەدا، لەو ڕوانگەی، کە هەژارەکان بە ژمارە زۆرن ئەو نانە دەخۆن و زمانی لاتینی بە نانی گەنم، کە ژمارەیەکی کەم، لە سەرمایەداران دەیخۆن. دانتی یەکەم نۆبەرەی ئەدەبیی خۆی بەناوی " ژیانێکی نوێ La vita nuova" بڵاوکردەوە، کە بە زمانی ئیتاڵی نووسیویەتی. ئەم بەرهەمە کۆمەڵێ شیعر و پەخشانە بۆ خۆشەویستەکەی " پیاتریس پۆرتیناری " نووسیوە. لە بەشی یەکەمیدا ئەو شیعرە دڵداریانەیە، کە بۆ خۆشەویستەکەی نووسیوە و بەشی دووەمی بە بۆنەی کۆچی دوایی خۆشەویستەکەی نووسیوە و بە پەخشان دەری بڕیوە.[2] لوتکەی داهێنانەکانی دانتی خۆی لە بەرهەمە بەناوبانگەکەی (کۆمیدیا) دا دەدۆزێتەوە، کە پاشان بە(کۆمیدیای یەزدانی La Divina Commedia) ناوبانگی دەرکرد [3]، کە ئەویش لەو کتێبەوە سەرچاوەی گرتووە. ئەم بەرهەمە بە مرواری زمانی ئیتاڵی و بە تایبەتی شێوەزاری تۆسکانی دادەنرێت و نووسەر تیایدا پەند و قسەی نەستەق و نموونەی مێژوویی زیندوویی میللەتەکەی دەربڕیوە و کتێبەکەی لە سێ بەش دایە :

١ – دۆزەخ INFERNO.

٢ – پاکژگە PURGATORIO.

٣- بەهەشت PARADISO.

ئەم بەرهەمە ئەدەبییە مەزنە لە (١٠٠) سروود پێکهاتووە و هەر بەشێکی (٣٣) سروودە و سروودێکیشی لە سەرەتادا بۆ زیادکردووە و بووە بە سەد سروود. (کۆمیدیای یەزدانی) سروشتێکی ئایینیی هەیە، بەڵام نکۆڵی لەوە ناکرێ، کە گەورەترین ڕەخنەیە لە پیاوانی ئایینی و کەنیسە و پاپا. دانتی لە سروودی یەکەمدا، باس لە چاوچنۆکی پیاوانی کڵێسا دەکات. لە

- بڕوانە: دانته الیگیری، زندگانی نو، برگردان فریده مهدوی دامغانی، مؤسسة نشر تیر، چاپخانه مین،اهواز، ١٣٧٦.

- دانته الیگیری، کمدی الهی، ترجمة از متن ایتالیائی، با مقدمة و شرح و حواشی، از شجاع الدین شفا، اپ چهاردهم، مؤسسة انتشارات امیر کبیر، تهران،١٣٨٤.(٣ جلد).

سروودەکانی دواتریش لە ناوەڕاستی ئاگری دۆزەخدا تووشی پاپاکان دەبێت لە پاڵ ئەوانەی، کە لە ژیاندا تاوانیان ئەنجامداوە.

بە پێچەوانەی ئەوەش ڕێزی زانا و فەیلەسووفە وەسەنیەکان دەگرێت، کە خزمەتی گەل و کۆمەڵیان کردووە، بە تایبەتی لە قۆناغی ناوەند دا، لە پاکژگە یان بەرزەخدا پێیان دەگات، هەر لەو بەشەدا (دانتی) زۆر باسی عیشق و سەرچاوەی عیشق لە دەروونی مرۆڤدا دەکات و خەفەت بۆ چارەنووسی خەڵکانی ڕژدو قرچۆك دەخوات و هەروەها باسی توانای سروشتی و خۆڕسکی مرۆڤ دەکات لە سروودی هەژدەمدا وەها دەست پێدەکات : ڤەرجیلیۆ لە لێدوانی پێشوو بووەوە، ئینجا دانتی پرسیاری عیشق وەکو سەرچاوەی هەمووکردەوەیەکی چاك و خراپ لێکرد. ڤەرجیلیۆ وتی : دەروون خۆی وەك خۆشەویستی خۆڕسك لە بنیادەمدا هەیە و تەنیا بە بابەتی عیشق دەتوانێ سوکنایی بدات، هەموو عەشقێکیش خۆی لە خۆیدا باشە.)[4] دواتر بەم شێوەیە دانتی بەردەوام دەبێت و تا دەگاتە: (زانیاری و ئارەزووەکانی سەرەتایی غەریزەیەکە لە هەموو مرۆڤێکدا هەیە هەروەکو غەریزەی هەنگ بۆ دروستکرنی هەنگوین ئەمە شایستەی ستایش یان لۆمەکردن نییە.)[5] ئەمەش بەڵگەی زاڵبوونی هەستی مەسیحییەتی دانتی دەسەلمێنێ، لە هەمانکاتدا زەوی بە دۆزەخ دادەنێت. لەو ڕۆژەوەی کە ئادەم و حەوا سێوەکەیان خوارد، زەوی بەختەوەری تیا نییە و داد و یەکسانیی تیا بەدی ناکرێت.

(کۆمیدیای یەزدانی) یەکەمین چیرۆکە، کە ناوەرۆکێکی نیشتمانیی قووڵ و هەستی نەتەوەپەروەری ئیتاڵی دەربڕێت.

نووسەرەکەی خەونی بە یەك پارچەیی خاکی ئیتاڵیا و زاڵبوون بە سەر شەڕو ناکۆکییە ناوەخۆییەکان و ڕەتکردنەوەی دەسەڵاتی دنیای پاپاکانەوە دەبینی. ئەم بەرهەمەی دانتی، کە خۆی ناوی ناوە (کۆمیدیا)، پاشان لە دوای خۆی ئەوانەی، کە زۆر بە بەرهەمەکەوە سەرسوڕمابوون بە هۆی بەرزی بیروبۆچوون و جوانیی گوزارشت و بەرزی زمان و وەسف و

٤- دانتی الیجییری،الکومیدیا الالهیة، المطهر، ترجمة حسن عثمان، ط ٢، دار المعارف بمصر، ١٩٦٩، ص٢٤٧.

٥- دانته الیگیری، کمدی الهی، برزخ، ترجمة از متن ایتالیائی، با مقدمة و شرح و حواشی، از شجاع الدین شفا، چاپ چهاردهم، مؤسسة انتشارات امیر کبیر، تهران،١٣٨٤،ص٨٠٦.

PDF4Kurd

وردبینی دانتییەوە، وشـەی (یەزدانی)یان بۆ زیاد کرد، بەو پێیەی گەیشتۆتە حاڵەتی (رەهـا)و لە هەموو ڕوویەکەوە کاملە و کەم و کورتی تیا نییە.

دانتی لەو گەشتەیدا لە سەرەتاوە شاعیری گــەورەی ڕۆمـانی (ڤێرجیلیـۆ ٧٠- ١٩ پ. ز.)ی کردووە بە ڕێنوێنی خۆی، ئەم هەڵبژاردنە بۆ ڤێرجیلیۆ هەروا بە خۆڕایی نییە، لەسەر ئەو بنچینەی، کە ڤێرجیلیۆ گوزارشتی لە بۆچوونی سەردەمێکی کۆن و دەرکەوتنی تیشکی زێڕینی سـەردەمێکی نـوێ لـە شـیعرەکانیدا کـردووە، هـەروەها (ڤێرجیلیـۆ)لـە نـەزەری ڕابـەرانی ڕێینسانسدا نموونەی مرۆڤی سەردەمەکەی خۆی بووە، لەوەی کە باسـی مـەزنی ڕۆمانییـەکانی کردووە و خاوەنی هەستێکی بەرزی مرۆڤایەتی بووەو چـالاکی زۆر بـووەو خـاوەن ڕەوشـتێکی بەرزو ڕەســـەن بووە. بەم شـێوەیە دانتی (ڤێرجیلیۆ) ی کردووە بە ڕێنـوێنی خـۆی تـا بـەر دەرگای بەهەشت، کە لەوێ (پیاتریس) ی خۆشەویستی چاوەڕوانی دەکات، بـەڵام (ڤێرجیلیـۆ) لەوێ دەوری تەواو دەبێت، چونکە لە کۆمەڵێکی وەسەنی بوو، بۆیە ناکرێ بچێتە بەهەشتەوە، بە تێڕوانینی هەسـتی ئـایینی مەسـیحییانەی دانتییـەوە.هـەروەکو ئاماژەمـان پێـدا عەشـق سەرچاوەی هەوەڵ و ئاخرە لە دوا دێڕی سروودی سی و سـێیەمی (بەهەشـت)دا دەڵـێ:(ئەمـە کاری عەشق بوو،کە خۆر و ئەستێرەکانی تریش هەڵدەسووڕێنێ.)[٦]

- دانته اليگیری، کمدی الهی، بهشت، ترجمة از متن ایتالیائی، با مقدمه و شرح و حواشی، از شجاع الـدین [...]فا، چاپ چهاردهم، مؤسسة انتشارات امیر کبیر، تهران،١٣٨٤، ص١٦٣٥.

بە منی وت : (زوو، زوو، بە ئەژنۆدا بکەوە، ئەوە فریشتەی خودایە دێت.)
تابلۆی گۆستاڤ ڤێرە پەیکەرسازی بەناووبانگی فەڕەنسی سەدەی نۆزدەهەم

(کۆمیدیای یەزدانی)بەڕای هەندێ مێژوونووس، بە تایبەتی (پلاسیۆس) وایە، کە دانتـی لە ژێر کارتێکەری چەند بەرهەمێکی عارەبی و ئیسلامیدا کۆمیدیاکەی نووسیوە، لەوانە :

١ — (رسالە الغفران) ی ئەبو عەلای مەعەڕی.

٢ — (الاسراو والمعراج) ی پێغەمبەر.

PDF4Kurd

٣ — (الفتوحات المكية)ی ابن العربی[٧]

بەڵام ئەمە لە گەورەیی و مەزنیی کتێبی کۆمیدیای یەزدانی کەم ناکاتەوە، چونکە لە ئەدەبی بەراوردکارییدا ئەمە بە حاڵەتێکی ئاسایی سەیر دەکرێت، کە نووسەرێك بیری یان ئیلهامی لە بەرهەمێکی تر بە زمانێکی دی وەرگرتبێت و ئەو ئەدەبە جا لە ڕێگەی هۆکاری ئایینی یان سیاسیی سنووری ئەدەبیی نەتەوەیی بەزاندبێت و بۆ سنووری ئەدەبی نەتەوەکانی دی پەڕیبێتەوە، واتا بە (جیهانیبوونی ئەدەب)، نەوەکو حسێبی (دزیی ئەدەبی) بۆ بکرێت.

چەندین ڕۆحمان بینی ئامادەی قسەکردن بوون
تابلۆی گۆستاڤ ڤێرە پەیکەرسازی بەناووبانگی فەرەنسی سەدەی نۆزدەهەم

---

[٧] - بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە: عبدالمطلب صالح، دانتی ومصادره العربیة والاسلامیة،الموسوعة الصغیرة (٧)، ...داد، ١٩٧٨، ص ٢٢- ٣٢.

پیترارک Petrarca ١٣٠٤ — ١٣٧٤

شاعیر و نووسەرێکی ئیتاڵی بووە لە فلۆرەنسا لە دایك بووە و سەرکردایەتی بزووتنەوەی هیومانیزمەکانی کردووە. سەر بە خێزانێکی بازرگانی فلۆرەنسایی بووە، لەگەڵ دانتی بە هۆی هەڵوێستی سیاسیان لە شارەکەی خۆیان دەرکراون. یاسا و زانستە ئایینییەکانی خوێندووە و خزمەتی زۆری کڵێسای کردووەو زۆر پابەندی ڕۆشنبیریی کۆن بووەو خۆی فێری زمانی لاتینی کردووەو کەم زانای سەردەمی خۆی هەبووە، بەقەد ئەو شارەزایی لەو زمانە و ساغکردنەوەی دەستنووسەکانی بەو زمانە هەبێت. ڕەنگە بە یەکەم کەس دابندرێت، کە هەوڵی ئەوەی داوە (زانستی مرۆڤایەتی) ڕووبەڕووی لاهوت بکاتەوە، ئەم ئەدیبە نیشتمانپەروەرە، کە خاوەن هەستێکی بەرزبووەو سەردەمی ڕۆمانەکانی بە سەردەمێکی نموونەیی مێژووی وڵاتەکەی داناوە، پێوانەی سەرەکی لای ئەو بۆ مرۆڤ ئەوە بووە، کە چەندی خزمەتی کۆمەڵ و نیشتمان کردووە، هەروەها لە سەر ڕێبازی دانتی تاکەکەسی پەیوەست کردووە بە خودی کەسەکە خۆیەوە نەوەکو لەسەر بنچینەی خانەوادەکەی، کە سەر بە چینێکە، لەبەر ئەوەش نووسینەکانی جۆربەجۆرن لە بواری مێژوو و سیاسەت و ڕەوشت و فەلسەفە دابووە.

کتێبە ناسراوەکانی ئەمانەن:

١ — گیانی بەرز

٢ — نیشتمانەکەم ئیتاڵیا

٣ — ئەفەریقا

٤ — چەند نامەیەکی بێ ناونیشان

پیترارك نەیتوانی تاوەکو کۆتایی لەسەر ئەو بیروباوەڕیانەی بەردەوام بێت و لە دوا ڕۆژانی تەمەنیدا لە گۆشەگیرییەکی تەواودا دەژیا و گەیشتە ئەو بیروڕایەی، کە تەنها ژیاندنەوەی ئیمپراتۆریەتی ڕۆمانیی پیرۆز دەتوانێ چارەسەری کێشە سیاسییەکانی وڵاتەکەی بکات، چونکە خەونی پیترارك لە کاتی خۆیدا بۆ یەکیەتی ئیتاڵیا نەهاتە دی.

پۆکاشیۆ Boccaccio : ١٣١٣ — ١٣٧٥

نووسەری ئیتاڵی جیۆڤانی پۆکاشیۆ لە پاریس لە خێزانێکی فلۆرەنسی لە دایك بووە. سەرەتا لە شاری ناپۆلی دەستی بە چالاکی ئەدەبیی خۆی کرد. لە شاری ناپۆلی لای مەلیك مایەوەو حەزی لە کچە ناشەرعییەکەی (ماریا) کردووە و هەروەکو (پیاتریسی) دانتی

و(لاورا)ی پیترارك دەورێكی كاریگەریی لـە ژیـانی پۆكاشـیۆدا بینیـووە. لـە هـەرەتی لاویـدا گەڕایەوە بۆ فلۆرەنسا و تێكەڵ بە كاروباری سیاسی بوو، بە تایبەتی لەو كاتەدا چینی بـۆرژوا لە گەشەكردندا بوو. ئەگەرچی لە پاڵ كۆمەڵانی خەڵكدا كاری نـەدەكرد، بـەڵام چـالاكییەكانی سروشتێكی دێموكراسی و نیشتمانی قووڵی هەبوو و دەورێكی باڵای لە بڵاوكردنـەوەی هەسـتی نەتەوەییدا بینی. لوتكەی داهێنانەكانی ئەم نووسەرە لە (دیكامیرۆن Decameron) دا خۆی دەدۆزێتەوە. كە پێكهاتووە لە سەد كورتە چیرۆك و لە ماوەی (١٠) ڕۆژدا، (١٠) كـەس لـە باڵەخانەیەكدا، حەفت كچ و سێ كوڕی گەنج، كە لە ترسی بڵاوبوونەوەی نەخۆشی كۆلێرا خۆیان حەشارداوە، دەیگێڕنەوە. ئەم كۆمەڵە چیرۆكە باس لە پاڵەوانییەتی هەندێ بازرگانی شارەكان و هەندێ چیرۆكی ئەفسانەیی و چیرۆكی میللی و هەقایەتە ڕۆژهـەڵاتیی دەكـات. پاڵـەوانی ئـەم چیرۆكانە هەر لە پاشا تا خزمەتكاری تیا بەدەی دەكرێت. سروشتی چـیرۆكەكان گاڵتەجارییـە، كارە ناشیرینەكانی پیاوانی ئایینی ڕیسوا دەكات. پۆكاشـیۆ هـەروەكو دانتـی بـۆ پاڵەوانـەكان پەنای نەبردۆتە بەر ڕابردوو، بەڵكو پاڵەوانەكان نموونەی واقعـی سـەردەمن و زۆریـشیان ژیـانی كۆمەڵایەتی ئەو چینە نوێیە دەردەبڕن، كە هاوتەمەنی خۆین[٨].. لە سـاڵانی كۆتـایی تەمـەنی خۆی بۆ ڕاڤەكردنی كۆمیدیای دانتی تەرخانكرد بـۆ ئـەوەی بـە خوێندنەوەیـەكی تـازە راڤـەی بكات، كە لەگەڵ گیانی سەردەمدا بگونجێت.

ڕەخنەی سەردەمی ڕێنیسانس

لەگەڵ ئەوەدا، كە بەرهەمی سەرەكی سەردەمی ڕێینسانسیی فرەنسا لە زەمینەی ڕەخنـەی ئەدەبیدا هاتنەكایەی پەیامی ناسراوی (دیبیللیە) لە (١٥٢٥-١٥٦٠ز) بوو بە ناونیشانی (لـە بەرگریی‌و ڕازاندنەوەی زمانی فرەنسییدا)یە، بەڵام لە ڕاسـتیدا ئـەم لێكۆڵینـەوە ئەدەبییـە بـە شێوەیەكی خیتابی بوو، ڕەخنەی ئەدەبی زۆربەی كـات لـە فرەنـسادا لەسـەر بنـچینەی بـیری ڕەخنەیی دامەزرابوو، هەرچەند لەبەرامبەر كەلەپووری ناسراوی (دیكـارت) دا (بیردەكەمـەوە، [كـ]ەواتە هەم)و هەندێ لە ڕەخنەگرەكان پێڕەویان دەكـردو جارجـاریش بـە دروشمـی جۆرێـك لـە

[٨]- لە بارەی ناوەرۆكی دیكامیرۆن بڕوانە : د.كمال مظهر احمد، النهضة، الموسوعة الـصغيرة (٣٧)، بغـداد، ١٩٧[..]،ص ٨٦ — ٩١. هەروەها بڕوانە : ول ديورانت، قصة الحضارة، عصر النهضة، ترجمة محمد بدران، مكتبة [الأ]سرة، المجلد التاسع(١٧- ١٨)، القاهرة، ٢٠٠١، ص٥٠ - ٦١.

(هەسـت دەكـەم، كـەوابێ هـەم) دەسـت بـەكاربوون‌و هـەروەكو دەردەكەوێـت بـە درێـژایی مێژوویییەكی درێژ (بیر) شانبەشانی (ڕەخنە) بووەو ئـەدەبیاتی فرەنـسیی لـە ڕێگـای ڕەخنـەی لە(بیر) گرتووەو بوونی خۆیشی لەگەڵ ئەو ئەندێشەیەدا دۆزیوەتەوە.

پەیامی (دیبیللیە)ش ئەڵبەتـە لـە ئەدەبـدا پـێش ئـەویش، هـەتا لـە ڕەخنـەی ئـەدەبی سەدەكانی ناوەڕاستیشدا لە ئەدەبیاتی فرەنسیی ئەو مەسەلەیە هەستی پێكراوە، بەڵام زۆربـەی لێكۆڵەرەوەكان بە یەكەمین بەرهەمی سەرەكی ڕەخنەی ئەدەبی فرەنسیی لە قەڵەمی دەدەن.

لە ڕاستیدا ئەم پەیامە بـەرگریی كردنـە لـەو خاسـیەت و بنـچینانەی، كـە پێـر ڕۆنـسار (١٥٢٤-١٥٨٥ز)و كۆمـەڵی ناسـراوی ئـەدەبی لـە پلـەیێاد (حـەوت كـچەكەی پـەروین — pleiada) لە پەیڕەوكردنی شێوەی كۆنی یۆنان‌و ڕۆمان پشتیوانیان دەكردو هەر بۆیـەش لـەو پەیامەدا ڕەخنە لە شێوەی شاعیریی كیلمان مارۆ (١٤٩٤-١٥٤٤ز) دەگرێـت، كـە جگـە لـە بلیمەتی شاعیرانەو ڕووكردنە ئایینی پرۆتستانت هەموو بیرو بۆچوونەكانی بە تەكنیك‌و شـێوەو ناوەرۆك‌و ڕووخساری سەردەمی سەدەكانی ناوەڕاست دەردەبڕی. پەیامی دیبیللیە بـەرگریی لـە زمانی فرەنسیی دەكرد لە بەرامبەر دەسەڵاتی لاتینی، لە ڕاستیدا هاوشێوەی پەیامی (قسەی میللی) بەرهەمی دانتی ئیتاڵییەو هاوشێوەی دیكەش لە ئەدەبیاتی ئیتاڵیدا هەیە.

(دیبیللیە) لەو پەیامەیدا ئـەوە دەردەخـات، كـە زمـانی فرەنـسیی دەتوانـێ بـە لاسـایی كردنەوەو وەرگرتنی ئەدەبی كۆنی یۆنان‌و ڕۆمان خۆی دەوڵەمەند بكـات. ئەڵبەتـە دەوڵەمەنـد كردنی ئەو زمانە تەنها لە ڕێگای وەرگرتنی وشەی یۆنانی و لاتینییەوە نابێت.

وەرگرتنی ئەم وشانە دەبێ لە شێوەزارە ناوخۆییەكانەوە وەربگیرێن، بەڵام زمانی شـیعر بـە ڕای (دیبیللیە)بەوە دەوڵەمەند دەبێت كە لە جۆرو هونەرە باوەكـانی شـیعری یۆنـانی سـوود وەربگیرێت‌و بەم شێوەیە دەتوانرێت ئەدەبیاتی فرەنسی فراوان بكرێت و بۆی زیاد بكرێت. دەبێ ئەو ڕووخسار و تەكنیكە سادەو بازاڕی‌و پەیوەند بە گۆرانی‌و سەما لە بەرهەمی كەسانی وەكو كیلمان مارۆدا پێڕەوی لێ دەكرێت، وازی لێ بهێنرێت‌و ڕوو لە ژانرە بەهێزو گرنگەكانی شیعری یۆنانی و لاتینی سەردەمی كۆن بكرێت.

بێگومان پەیامەكـەی (دیبیللیـە) لـە ڕووی گرنگـی‌و ڕەسـەنییەوە گـرنگترین بەرهـەمی هونەری شیعرو مەسەلەكانی تایبـەت بـە ڕەخنـەی سـەدەی شـازدەهەمی فرەنـسییە، لەگـەڵ ئەوەشدا چەندین بەرهەمی تر لەو سەردەمەدا هاتنەكایەوە لەوانە پەیامێك بەناوی (پێنجین Le Quintil) كە لایەنگرانی مارۆ لە بەرپەرچی دی بیللیەدا بڵاویان كـردەوەو نـاڕەزایی تونـدیان

بەرامبەر گوتەکانی ئەو دەربڕی، بەتایبەتی لەبەرامبەر ئەو قسەیەی دی بیللیەدا، کە دەیگوت زمانی فەرەنسیی بە وەرگرتن‌و خواستنی وشەی بێگانە دەوڵەمەند بکرێت بە توندی نارەزاییان دەبڕی‌و گوتیان ئەگەر ئەو قسەیە بەرگریکردن‌و جوانکردنی زمانی فرەنسیی بێت گلەیی‌و سەرکوتکردنی زمانی فرەنسیی چ پێویست دەکات؟ سەرباری ئەوەیش ئەو ژانرە تازانەی دی بیللیە داوای دەکرد کە لە یۆنانەوە وەربگیرێت دانەری ئەو پەیامە نەفرەتی لێدەکرد لەو ژانرانە، کە هونەری شیوەن (Elegie) بوو و دی بیللیە بە چاکی دەزانی‌و ئامۆژگاری بۆ دەکرد، سەرچاوەی خەم و پەژارەیە، کەچی شیعر دەبێ وەکو وێنەکێشان ببێتە هۆی خۆش‌و شادی‌و لەو جۆرانەش وەکو (تراژیدی) کە دی بیللیە دیسان ئامۆژگاری بۆ دەکات لە ڕووی شاعیرییەوە نرخێکی ئەوتۆی نییە.

لەو بەرهەمانەی دی کە لەو سەردەمەدا هاتە ئاراوەو لە بابەتی ڕەخنەی ئەدەبییدا شایستەی ئاماژە پێکردنە هونەری شیعری (پلەتیە)و هۆنراوەی (ڤیکلن)ە لە بارەی (هونەری شیعر)ەوە، پلەتیە (Pelletier) پێڕەوی لە ڕێنوێنی‌و ئامۆژگارییەکانی دی بیللیە کردووە، بە تایبەتی لەبارەی پێویستی ڕووکردنە تراژیدیاو کۆمیدیا بە شێوەی یۆنانی ئەو بۆچوونانەی لە (هونەری شیعر)ەکەیدا (١٥٥٥ز) دەربڕیون لە ڕواڵەتدا سوودی لە وتەی هەندێ لەو کەسانە بینیوە، کە (هونەری شیعر)ەکەی ئەرستۆیان بە زمانی ئیتاڵی شیکردۆتەوە، بە تایبەتی لەوانە لە (ئیسکالیجرۆ) سوودی بینیوە.

هەروەها ڤیکلن (١٥٣٦-١٦٠٨ز) لە هۆنراوەی (هونەری شیعر)ەکەی خۆیدا سوودی لە ڕاڤەکەرە ئیتاڵییەکان‌و تاڕادەیەکی زۆریش سوودی لە (هونەری شیعر)ەکەی هۆراس بینیوەو ئیلهامی لێ وەرگرتووە.

لە ڕاستیدا ئەو دوو بەرهەمە هەردووکیان ناساندنی شێوازی ئەنجومەنی ئەدەبی لە پلەییادن لە بارەی شیعرو شاعیرییەوە ڕێخۆشکەرن، بۆ ئەو خاسیەت‌و بنەمایانەی ئەو ڕێبازەی بە کلاسیزم ناودەبرێت. لە مێژووی بیری ئەدەبی فرەنسیدا ئەنجومەنی لەپلەیێاد گرنگییەکی یبەتی هەیەو بۆچی ڕێنوێنییەکانی ئەو ئەنجوومەنە بووە هۆی ئەوەی کە شیعر هەندێ اسیەت‌و بنەمای خۆی وەربگرێت.

ئەڵبەتە بیری فرەنسیی لەو ماوەیەدا بلیمەتی دیارو بەرچاوی وەکو ڕابلێ (١٤٩٠-١٥٥)و مۆنتێنی (١٥٣٣-١٥٩٢) لە میانەی پەخشاندا تیا دەرکەوت، هەروەکو چۆن لە یعردا کەسانی وەکو ڕۆنسارد (١٥٢٤-١٥٨٥)و مالێرب (١٥٥٥-١٦٢٨) ڕەونەقیان پێدا،

لەگەڵ ئەوەی کە دەورەی ڕێینسانس لە فڕەنسا، بە پێچەوانەی ئیتاڵیا، شتێکی ئەوتۆی شایانی سەرنج لە بواری ڕەخنەی ئەدەبییدا نەهاتە بەرهەم‌و ئەوەی کە هەشبوو لە چوارچێوەی گفتوگۆی ئەدەبی بەدەر نەبوو، زۆربەی کات شیکردنەوەو ڕاڤەکردنی هونەری شیعریی ئەرستۆ یان گفتوگۆی بۆچوونی لێکۆڵەرە ئیتاڵییەکانی سەردەمی ڕێینسانس بوو.

هەربۆیە ئەوەی، کە لەو سەردەمە لە بواری ڕەخنەی ئەدەبی فڕەنسیدا باوی بوو پێوەندی بە تویژینەوەکانی دەستوور (Les Regles) بوو، زۆربەی ڕۆشنبیران لەو باوەڕەدابوون، کە شتێك بەناوی جوانیی ئایدیا (Le Beau ideal)ەوە هەیە، کە یۆنانییە کۆنەکان بۆی چوون‌و بەرهەمەکانی ئەوان ئێمەی بە دوای خۆیدا کێش کردووە، تا زیاتر لێی بکۆڵینەوە. هەتا بە یارمەتی چەند دەستوورێکی هونەری شیعرەکەی ئەرستۆ بە تایبەتی لەبەرهەمی ڕاڤەکەرەکانی ئیتاڵیایی لەبارەی ئەوەوە ئەمڕۆش دەتوانرێ داهێنانی شاکاری وەکو بەرهەمی ئەوان سەرکەوتن بە دەست بێنێ، کەسانی وەکو شاپلن (١٥٩٥-١٦٧٣)، دۆبنیاك (١٥٥٠-١٦٣٠)و ئەوانی دی لە دوو توێی پەیام‌و بەرهەمەکانی خۆیاندا ئەو مەبەستەیان بە شێوەیەك دەرخستووە کە پێویستی پێڕەویکردنی دەستوورەکانی کۆنیان لەلای هەمووان بە پەسند زانیوە.

لە کۆتاییدا چۆنیەتی بەکارهێنانی ئەو دەستوورانەو دەستووری بەکارهێنانیان بێگومان بووە هۆی ئەوەی بۆچوونی جیاواز لەلای شاعیران‌و نووسەرانی لێ بکەوێتەوەو لە دیباجەی کتێب‌و لە نامەگۆڕینەوەکانیاندا قڕەو ناکۆکی بکەوێتە ناوەوە.

لەو قڕەو دەمەقاڵیانەدا دەتوانین ئاماژە بە ناکۆکی پەیوەند بە سەید (Querelle du cid) بکەین، کە ڕیشیلیۆ وەزیری گەورەی ئەو سەردەمە لە دژی کۆرنێ بەرپای کرد، لە زۆر ڕووەوە تا ڕادەیەك لە ناکۆکی نێوان لایەنگرانی (صاحب بن عباد)و ئارەزوومەندانی (متنبی) لە ئەدەبیاتی عەرەبی دەچێت. مەسەلەکەش ئەوەبوو، کە ڕیشیلیۆ (١٥٨٥-١٦٤٢) سەرۆك وەزیرانی ناسراوی فرەنسا لە نمایشنامەی (سەید)ی بەرهەمی کۆرنێ (١٦٠٦ - ١٦٨٤)، کە لە واقیعدا قبوڵ کرابوو، هاتە دەنگو ڕیسوای کرد.

هەر بۆیە هەندێ لە ڕەخنەگرانی ناچار کرد هەروەکو ئەو لە دژی شاعیر بجووڵێنەوەو هەجوی بکەن‌و هەندێکیشیان بە بەرهەمێکی دزیاری‌و خوازراوی لە قەڵەم بدەن. کە شاعیر خۆی ئەوەی دەرخستبوو، کە لە بەرهەمێکی ئیسپانییەوە وەریگرتووە.

(کۆرنێ)ش وەڵامی ئەو ڕەخنانەی دایەوەو جەنگی بێنەو بەردە گەرم بوو سەرەنجام کەسێکی دیاریی (شیر و قەڵەم) بەناوی سکۆدەری (١٦٠١-١٦٦٨) کە خۆیشی شانۆنامەنووس بوو،

PDF4Kurd

بەڵام زیاتر لە نووسیندا کارامەتر بوو لە ئامادەیی شانۆیی پەیامێکی بە ناونیشانی (چەند سەرنجێك لەبارەی سەید)ەوەی نووسی‌و تیایدا (کۆرنیێ)ی گوناهبار کردبووو ڕەخنەی لێ گرتبوو، ئەو لەو پەیامەدا ئەوەی دیاری کردبوو، کە هەندێ نووسین وەکو کرمی درەوشاوەی شەو وان لە دوورەوە دەدرەوشێنەوە، بەڵام لە نزیکەوە لە کرمێك زیاتر نین.

شۆرەت‌و ناوبانگی (کۆرنیێ)ش بنچینەی نییەو بە بڕوای ئسکۆدەری زۆر شتی تێکەوتووە، لەوانە بنچینەو بابەتی چیرۆکەکە خۆی شتێکی ئەوتۆ نییە، ئەمە سەرباری ئەوەی نووسەر لە زۆر ڕووەوە لەو شانۆنامەیەدا دەستوورەکانی تایبەت بە هونەری تراژیدی بەزاندووە.

هەروەها لەو شانۆنامەیەدا زۆر شیعری ناپەسەندو بێ بایەخ هەیەو بیروڕا جوانکارییەکانیشی، کە هەستی پێ دەکەی سواوو دزراون، بڵاوبوونەوەی ئەو سەرنجانە لەبارەی (سەید)ەوە ناکۆکییەکانی توندتر کردو لایەنگران‌و نەیارانی خستە شەڕەوەو چەندین پارچە هەڵبەست‌و پەخشانیان بۆ لایەنگری کۆرنێ‌و ئسکۆدەری نووسی‌و سەرەنجام بۆ داوەری لەم بابەتە کار گەیشتە (ئەکادیمیای فەرەنسا) کە لەو ڕۆژانەدا تازە ڕیشیلیۆ دروستی کردبوو و پاشان (بۆچوونی ئەکادیمی لەبارەی سەید)ەوە بڵاوبووەوە کە هەندێ کەس بە شاکارێکی ڕەخنەیی دەژمێرن‌و هەندێکیش بە ڕەخنەیەکی ناواقیعی لە قەڵەم دەدەن. لەو پەیامەدا ئەکادیمیا هەموو بۆچوونەکانی سکۆدەری قبوڵ نەکردبوو، بەڵام زۆربەیانی پەسند کردبوو، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا ڕیشیلیۆش خۆشی لەو حەکیمیەتەی ئەکادیمی نەهات‌و (کۆرنێ)ش لەگەڵ دانی بەو ڕایەدا نەناو لەوە بەدوا لە پەیڕەوکردنی یاساو دەستوورەکانی ئەرستۆ وردتر بوو و زیاتر چووە ژێر باری خاسیەتەکانی ڕێبازی کلاسییزم.

ڕێبازی کلاسییزمی فڕەنسیی لە ڕووی خاسیەت‌و بنەماکاندا زیاتر قەرزباری بنیادنەرانی فەلسەفەی فڕەنسیی ئەرستۆو بە تایبەتی ڕاڤەکەرانی ئیتاڵی بۆ (هونەری شیعر)ە وەکو ڤیدا، سکالیگرۆو کاستلوترۆ بوو.

لەو بابەتە سەرەکییانەی کە لەلایەن ڕەخنەگر و شاعیرانی سەر بەو ڕێبازە دەخرانە ڕوو، یتی بوو لە مەسەلەی ئامانج و مەبەستی هونەر، مەسەلەی لاسایی کردنەوەو سروشت، ەهرەو توانای شاعیر بۆ ناسینەوەی جۆرەکان، پێڕەوی‌و لاساییکردنەوەی کۆنەکان، ڕۆڵ‌و اریگەری (عەقڵ)و (چێژی ڕاستەقینە) لە کارو ئەرکی شاعیردا.

لەنێو هەموو ژانرەکاندا زۆربەی باس و لێکۆڵینەوەکان تایبەت بوون بە پێڕەوی ئەرستۆو ڤەکەرەکانی لە بورای نمایش‌و هونەری شیعرەکەی ئەرستۆوە.

PDF4Kurd

ڕێبازی کلاسیزم

Classicime

PDF4Kurd

دەروازەیەك

یۆنانییەكان خاوەنی ئەدەبێكی بەرزو مەزن بوون، ڕۆمانییەكان كە لە دوای ئەوانە هاتن ئەو ئەدەبەیان قۆزتەوە و لاسایی كارە ئەدەبییە ئینسانییەكانی ئەوانیان كردەوە پاشان بە تێپەڕ بوونی كات هەر ئەدیبێك خاسیەتی باش و توانای مانەوەی هەبوایە سەرنجی نەوەكانی دوای خۆی بۆ لای خۆی ڕابكێشایە بە كلاسییزم یان كلاسیكی ناو دەبران.. زاراوەی كلاسییزم، بە واتای ئستول و پۆلی قوتابخانە دێت. لە ناوەڕاست سەدەی حەڤدەهەمدا ڕێبازێكی ئەدەبی لە فڕەنسا سەری هەلدا، ئەو ڕێبازە، ڕێبازی كلاسییزم یان كلاسییزمی نوێ بوو، ئەدەبی ناوچەیی لە ئەوروپا ڕەتدەكردەوە و تەنیا ئەدەبی كۆنی بە ئەدەبێكی بەرز دادەنا و داوای دەكرد هەموو نووسەران لاسایی ئەدەبی گریك و ڕۆمان بكەنەوە و ئیلهامی لێ وەربگرن و لەسەر ڕێبازی ئەوان بڕۆن، ئەدەبەكەی خۆشیان بە درێژە پێدانی ئەدەبی كلاسییزم ناو دەبرد، بەلام ئەوان زیاتر بانگەوازەكەیان تیۆری بوو، كۆمەلێكی ئەدەبی بەناوی (لەپلەییاد)ەوە ئەو بانگەوازەیان بۆ ئەدەبی كلاسییزم دەكرد. ڕابەری ڕاستەقینەی ڕێبازی كلاسییزم شاعیری فڕەنسوا دی مالێرب (١٥٥٥ — ١٦٢٨) بوو لە سالی ١٦٠٥ ز لە سەردەمی مەلیكی فەڕەنسا هێنری چوارەم لە پاریس بووە شاعیری كۆشك. لێكۆلەرەوەكان ڕێبازی كلاسییزم بەسەر دوو قۆناغدا دابەش دەكەن:

قۆناغی یەكەم لە ١٦٣٠ — ١٦٦٠ دەست پێدەكات كە شاعیری گەورە (كۆرنی) چەند شانۆنامەیەكی گرنگی تیا نووسی، لەوانە (السید ١٦٣٦، هۆراس ١٦٤٠)

قۆناغی دووەم لە ١٦٦٠ — ١٦٨٨ دەست پێدەكات. كە چەند ئەدیبێكی گەورە دەركەوتن، وەكو (راسین) و (مۆلییێر)، كە بە هۆی شانۆنامە داهێنەرەكانیان بوونە مایەی شانازی بۆ ئەدەبی فڕەنسی و جیهانی. لە سەدەكانی ناوەڕستدا چەند میرنشینێكی جیاواز دەسەلاتیان بەدەستەوە بوو، كە هەریەكەیان تا ڕادەیەكی زۆر سەربەخۆیی خۆیان هەبوو و خاوەنی ئالا و پۆلیس و سیستەمێكی ئیداری بوون، تەنانەت هەندێكیان سكەی پارەشیان ناوی خۆیانەوە لێ دابوو، بەلام شەڕی خاچییەكان بووە هۆی دەولەمەندبوونی ئەو شارانەی سەر بەندەرەكان بوون، بە تایبەتی شارەكانی ئیتالیا و چینی بۆرژوا دەركەوت. لە سەدەی زدەهەم بەدواوە، میرنیشە دەرەبەگاتییەكان بۆ دەست بەسەر داگرتنی پارەو پوول و لە پێناو ەولەمەندكردنی خۆیاندا كەوتنە شەڕی یەكترەوە. لە ئەنجامی ئەو شەڕانەدا هەندێ لەو

میرنیشیانە یەك خران وخرانە ژێر دەستەلاتی یەك میرنشینەوە. ئەمە بووە هۆی ئەوەی دەستەلاتێكی ناوەندی دروست ببێت.

(دەولەتی حوكمی ڕەها)، واتا پاشا دەبێتە خاوەنی میرنشینەكە و ئەوانی تر دەبنە پاشكۆی ئەو میرنشینە، بۆ نموونە لە ئینگلستان ڕوویدا، هەردوو خێزانی تیۆدرۆ و لانگستەر لە شەڕی (دوو گول — جووتە گول) ڕووبەڕووی یەك بوونەوە لە سالی (١٣٧٥ — ١٤٧٥)، كە هەردوو خێزان هەریەكەی خاوەنی گولی خۆیان بوون خێزانی تیۆدرۆ گولی سپیان هەلدەگرت و ئەوانی تر گولی سور، لە ئەنجامدا خێزانی تیۆدرۆ سەركەوتن، كە ئەلیزابێسی شاژن لەو خێزانەیە، بەم شێوەیە سیستەمی حوكمی رەها لە بەریتانیا هاتە كایەوە، خەلكەكە بە شێوەیەكی گشتی لە شەڕی ناوەخۆ بێزار ببوون، پێویستیان بە ڕزگاربوون هەبوو لەو بارودۆخە، بۆیە بە گەرمییەوە پشتگیریان لە دەستەلاتی تازە كرد، بێ ئەوەی گوێ بدەنە جۆری دەستەلاتەكە مادام ئاشتی و ئاسوودەییان بۆ دابین دەكات. لێرە دژایەتیەك كەوتە نێو دەسەلاتەوە چونكە پاشا نەیدەویست بۆ یەكجارەكی دەرەبەگایەتی لە نێو ببات، خۆی لە خێزانێكی دەرەبەگە، هەروەها نەدەبوو دژی بۆرژوازییەتیش بوەستێتەوە، چونكە ئەوان خاوەن سامان بوون، و پێویستی بە سامانی ئەوان بوو بۆیە جارێكیان لەگەل ئەملاو جارێكیان لەگەل ئەولا خۆی یەك دەخست بەو پێیە لە سەدەی پازدەهەمەوە دوو تەوژمی جیاواز لە ئەدەب دروست بوو، یەكێكیان تەوژمێكی كۆنە پارێز و ڕوو لە نەریتی كۆن بوو لە خزمەتی زەوقی ئۆرستوكراتی و پاشادا بوو. تەوژمەكەی تریان، تەوژمێكی هەلچوو، كە لە گەل زەوق و چەشەی گەنجە شۆڕشگێڕەكەیدا بوو، واتا هاوسەنگییەكی نائارام لە سیاسەت و ئەدەبدا هاتە كایەوە. بۆرژوای ئینگلیزی بە گیانی سەرەڕۆیی ناسراوە. بۆرژوای فەڕەنسی بە گیانی كۆنە پارێز ناسراوە، دەرەبەگایەتی فڕەنسی بە توندوتیژی ناسراوە و دەیوست بەهەر شێوەیەك بێت بگاتە دەستەلات. دەرەبەگایەتی ئینگلیزی ئارەزووی ئەوەی دەكرد، كە خەلك بۆ لای خۆی ڕابكێشێ و پارێزگاری لە دەستەلاتی خۆی بكات، پاشا پێویستی بە سامان و بۆ بەڕێوەبردنی زلات، سامانەكەیش لە ژێر دەستی بۆرژوا بوو، بۆیە بە ناچارییەوە ڕێی خۆشكرد بۆ ئەوەی بۆرژوا نازناوی (بەگزادە — النبیل) وەربگرن و لە دەستەلات نزیك ببنەوە. لە دەرباری پاشا دوو عەقلی جودا بالا دەست بوون، یەكێكیان (دەرەبەگایەتی) و كە خۆی بە ئایینەوە هەلواسی بوو چاوی بڕیبوو ڕابردووی خۆی، ئەوەی تریان ئەقلێكی بۆرژوایی دنیایی. لە كۆمەلێشدا هەردوولا لایەنگری خۆیان هەبوو، ئەقلێكی ڕۆحی و پەیوەند بە كەنیسەوە،

PDF4Kurd

ئەقلێکی دنیاش پەیوەندی بە بۆرژواوە. دوای ئەوەی کە چەند میرنشینێك لەناو یەك میرنشینی دەرەبەگیدا یەکخران و دەستەڵاتی حوکمی رەها دروست بوو، بێگومان ئەو دەرەبەگانەی بوونە دەست و پێوەند و پاشکۆی ئەو میرنشینە گەورەیە هەروا بە ئاسانی وازیان نەهێنا، هەمیشە لە هەوڵی ئەوە دابوون هەڵێکیان بۆ بڕەخسێ تاوەکو پاشا لەسەر کار لاببەن و خۆیان جێگەی ئەو بگرنەوە. ئەمەش لە ساڵی ١٥٩٧ ڕوویدا، کاتێ کۆمەڵێکیان لە شاژنە ئەلیزابیپ یاخیبوون بەڵام سەرنەکەوتن، هەمان حاڵەت لە ساڵی ١٧٤٠ — ١٦٤٢ ز شۆڕشی (کرۆمۆیل) ڕوویدا و توانی شاژن لاببات و وای لێ بکات بە خاو خێزانەوە بەرەو فرەنسا ڕابکەن، پاشان لە ساڵی ١٦٦٠ بە زەبری چەك دەسەڵاتی پاشایەتی خۆی بەسەر وڵاتدا سەپاندووە و گەڕانەوەی پاشایەتی ئەدەبی دەستەڵاتی ڕەهایش گەڕایەوە ئینگلستان و ئەدەبی پێشکەوتنخواز فەرامۆش کرایەوە. بەم شێوەیە هاوسەنگییەکی نائارام لە دەسەڵات و ئەدەب لە ئینگلستان هەستی پێدەکرا. بەڵام فرەنسا لە سەدەی شازدەهەم لە سەردەمی پاشا(هێنری چوارەم) دا هاوسەنگییەك هەبوو لە نێوان بیری دەرەبەگایەتی و بۆرژوادا، بۆیە وڵات ئارام بوو ئەدەبیش لە گەشەکردن و پێشکەوتندا بوو، بۆیە کلاسییزم لە فرەنسا بەر لە ئینگلتەرا دەرکەوت لە ناوەڕاستی سەدەی شازدەهەمدا (١٥٤٦ — ١٥٥٠ ز) کۆمەڵێك ئەدیب و نووسەری ڕۆشنبیر دەرکەوتن، ئەمانە داوای لاساییکردنەوە و فێربوونی بنەماکانی ئەدەبی کۆنیان دەکردو پێیان دەگوتن (پلێیاد— لەپلەێیاد)[1]. ئەمانە حەوت شاعیر بوون، کە بریتین لە (ڕۆنسار، دێبیللیە، ریمی بیللو، جۆدیل، دۆرا، باین، بۆنتۆس، دیتیار).

ئەم کۆمەڵە دەیانویست بەر لەوەی دەست بە نووسین بکەن، فێر بن و بگەڕێنەوە سەر بەرهەمی شاعیرانی گریك و ڕۆمان پێڕەوی دەستورەکانی ئەوان و لاساییان بکەنەوە. واتا شیعر تەنیا خورپە نەبوو لای ئەو کۆمەڵەیە دەیانویست (شاعیر بەقەد ئەوەی. کە خورپەی لە خواوەند وەردەگرێ، دەبێ لێ بووردوو بێت، سوودی ئەو لێ بووردییەش لەوەدایە کە لە بەرامبەر پیاوە مەزنەکانی بواری پێش خۆی سەردانەوێنێ، واتا گریك و ڕۆمانەکان.. دەبێ ەوان مامۆستامان بن) شاعیرە ناسراوەکانی (لەپلەێیاد)، بریتی بوو لە (رونسار) و (ێبیللیە) و (بێرتۆ) و (دیبۆرت).

– لەپلە ییاد: ناوی حەوت کچی ئەتڵەس و پەیلەوەند بووە، ئەم حەوت کچە لە بەر بێ ئومێدی خۆیان ەکوژن و دەبنە ئەستێرە.

(ئەو شاعیرانە، ئەوەی چوارەمیانی لێ دەرچێت، ئەوانی تر بلیمەت بوون لە شیعردا، ئەمە نکۆڵی لێ ناکرێ، هێزی خەیاڵیان فراوان بوو، لە داهێناندا نەترس بوون، لەوەسفدا وردبوون) بەڵام دیبۆرت لە وەسفدا خێرا و دەستەواژەی نەرم و نیان بوو. یەکێ لە تیۆرەکانی (ڕۆنسار Ronsard - 1524-1585) ئەوەبوو، کە دەیووت (شاعیر پەیامبەری نێوان خواو خەڵکە، بوونەوەرێکی باڵا دەستە. سەبارەت بە شیعر و چەمکی شیعر دەڵێ : شیعر لەسەر دوو کۆڵەکە دامەزراوە:

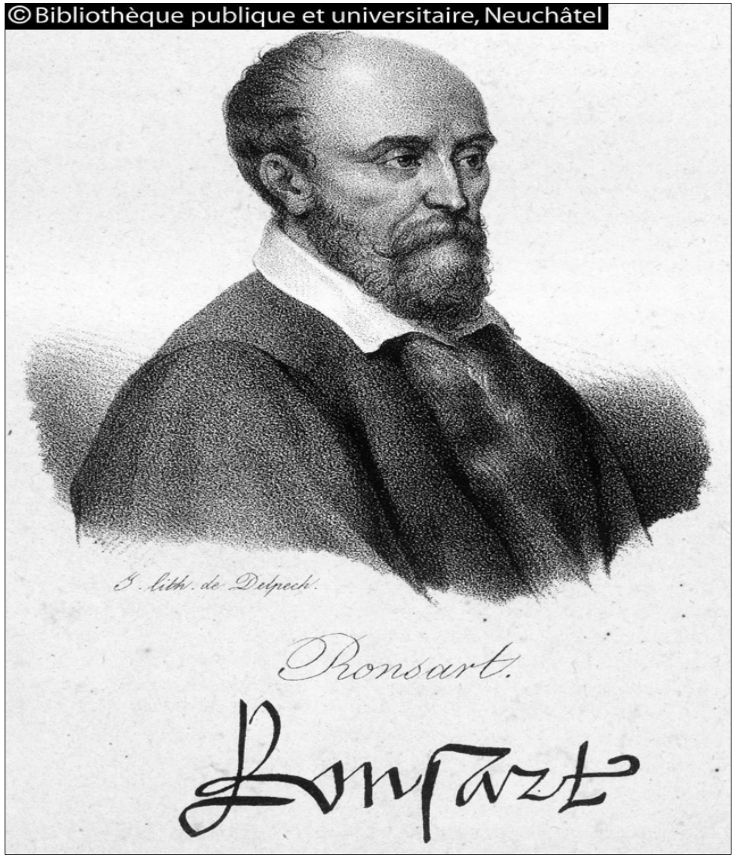

(ڕۆنسارRonsard - 1524-1585)

١- سەنعەت : واتا شارەزایی لە دەستوورەکانی شیعر، بە — خورپە. بۆیە داواکردنی شارەزایی لە یاساو دەستوورەکانی شیعر بەدوای ڕۆنسار هاتە دی، کە دەیووت : (دەبێ شیعر ڕاستییە گەورەکان پێشکەش بکات) ئەم بیروڕایانەی رونسار لایەنگرەکانی پێش ٥٠ ساڵ لە بیروڕاکانی مالێرب و لایەنگرەکانی بوو، کە بریتی بوون لە (ماینار) و (راکان) و (دی مۆنتتیە) و (ئیڤرارند) بۆیە سەیر نییە، بیروڕای ڕۆنسار و لایەنگرەکانی سروشتی سەردەمی ڕاپەڕینیان پێوە دیار بوو، بە پێچەوانەی(مالێرب)و لایەنگرەکانی کە سروشتی ڕێبازی کلاسیکیان پێوە دیار بوو، کە دوای (٣٠)ساڵ لە سەدەی حەڤدەهەم لە فەرەنسا دەرکەوت. لێرەوە دەتوانین خاڵی جیاوازی نێوان رونسار و مالێرب بەوە دەست نیشان بکەین، کە شیعر لای مالێرب سروشتێکی ئاسمانی هەبوو، بە پێچەوانەی ڕۆنسار کە دەیویست لە زەوییەوە بۆ ئاسمان بەرز بکاتەوە و تایبەت بێ بە کۆمەڵی مرۆڤایەتی. هەروەها، دەیویس شیعر کات بەسەربردن وەك یارییەك بێت، بە پێچەوانەوە(ڕۆنسار)، کە دەیوت شیعر دەبێ سوودی هەبێ و ڕاستییە گەورەکان پێشکەش بە جەماوەر بکات.

پرەنسیپەکانی کلاسییزم

١ — داواکردن لە ئەدیبان (شاعیران) بۆ فێربوونی دەستوورەکانی کۆن (یۆنان و ڕۆمان).

٢ — ئەدەب لە خزمەتی دەسەڵات دابێت.

٣ — دەرنەبڕینی هەستی تاکەکەسی (ئەدیب گوزارشت لە بیروڕای خۆی نەکات، بەڵکو گوزارشت لەو ڕایە بکات، کە لە کۆمەڵدا پەسندە).

٤ — داواکردن لە ئەدیبان، کە سادەو ساکار بن (خاکەڕا) بن و بەرامبەر بە نەتەوەکانی پێش خۆیان (یۆنان و ڕۆمان) خۆیان بە بچووك بزانن، ئەمەش پێویستییەکی دەوڵەت بوو بۆ ئارامی بارودۆخ و بڵاوکردنەوەی گیانی خۆی بە نزم زانین بەرامبەر بە دەسەڵات و ڕێزگرتن لە یاسا، چونکە گەل تا ئەو کاتە ڕانەهاتبوو لە ڕێزگرتنی دەسەڵاتی ناوەندیی و یاسا.

— ڕەوشت بەرزی : واتا ئەو شتانە بکرێت، کە خەڵکی تر ڕازی دەکات ئەو شتانە باس بکرێت، کە خەڵکی تر نەوروژێنێ، واتا ڕەوشتی کەسیەتی لە بەر چاو بگیرێ و باسی ئازایەتی و وەفا و ڕاستگۆیی بکرێت و بەرەنگاری کرداری ناشیرین و نابەجێ بکرێت.

— هەموو کردەوەیەکی ئەدەبی دەبێ لەسەر یاساو دەستوور بەرێوە بڕوات، کەچی بە پێچەوانەوە ئەگەر داوای ئەوە بکرێت ئەدەب پێش بکەوێت، دەبێ سەربەست بێ، نووسەر

PDF4Kurd

خۆی بە دەستوور و یاساوە نەبەستێتەوە کلاسییزمەکان هەموو هەست و سۆزێکی تاکە کەسیان مەحکوم دەکرد و داوای پێڕەوی عەقڵیان دەکرد بۆ جیاکردنەوەی هەق لە ناهەق، ئەمەش لە پێناو هێمنی و ئارامی ڕژێمی سیاسیی ئەو کاتە بووە. چونکە کۆمەڵی ئەوروپا تازە لە شەڕی خاچیی تەواو بوو، بوون ئاژاوەیەکی زۆر لە گۆڕێ دابوو. ئەدەبی کلاسییزمیش وەکو پێویستییەکی ئەو قۆناغە دەرکەوت بۆ ڕێ گرتن لە ئاژاوەو سەپاندنی ئاشتی وازهێنان لە مافی تاکەکەس لە پێناو ئەرکی نیشتمانیی.

٧ — ڕوون و ئاشکرایی لە دەربڕین و دوورکەوتنەوە لەم تەم و مژ، چونکە تەم و مژ دەبێتە هاندانی ئاژاوە و کاری تاکەکەسی.

٨ — گرنگیدان بە پاك و بێگەردی جۆرەکان. (صفاء النوع). واتا ئەگەر دراما کۆمیدی بێ، دەبێ بە تەواوی کۆمیدی بێ ئەگەر تراژیدی بێ تا کۆتایی دەبێ تراژیدی بێت و تێکەڵ بە یەك نەکرێن.

٩ — گرنگیدان بە یەکیەتی کات و شوێن. واتا زەمەن لە ٣٦ سەعات تێ نەپەڕی و شوێنیش لە چوارچێوەی شارێك نەچێتە دەرەوە، ڕووداویش دەبێ یەك لە دوای یەك بێ.

کلاسییزم و دراما

کلاسییزمەکان لە درامادا ئەدیبیان ناچار کردبوو، کە لە سەر کۆمەڵێ دەستووری گشتی بڕوات واتا بە شێوەیەك، کە لەگەڵ قەوارەی تەختەی شانۆدا بگونجێ، چونکە شانۆگەری ناتوانێت جووڵەی زۆر بە خۆوە بگرێ. ئەگەرچی ڕووداوەکان لەسەر شانۆ پێشکەش بە جەماوەر بکرێ، بەڵام هەموو ڕووداوێك ناتواندرێت پێشکەش بکرێت، بە تایبەتی ڕووداوی سێکسی. بەڵام ڕۆمان چونکە بۆ خوێندنەوەیە، دەتواندرێ، هەموو بابەتێکی تیا دەربخرێت. بۆیە نووسەری شانۆیی دەبێ دوو مۆڵەت وەربگرێت، یەکەمیان بۆ مەبەستی بڵاوکردنەوەی بۆ خوێندنەوە. دووەمیان بۆ مەبەستی تەمسیل (نمایش) کردنی لەسەر شانۆ. هەر لە کۆنەوە دراما دابەشکرابوو بۆ سەر دوو بەش، لە یۆنانەکانەوە لە سەدەی پێنجەمی پێش زایینەوە،

یەکەم : تراژیدیا، لە ڕێگەی سێ شاعیرەوە (ئەسخیلۆس و سۆفۆکلیس و یۆریبیدیس).

دووەم : کۆمیدیا، لە ڕێگەی تاکە شاعیرێکەوە، کە (ئەرستۆڤانیس Aristophanes)ە.

کورتەیەک لەبارەی تراژیدیا

لە سەدەکانی پێنجەم و چوارەمی پێش زایینندا شیعری شانۆگەری بڵاو بووە و گەشەی کرد. بەر لەو مێژووە بە شێوەیەکی سادە لە بابەت و شێوازیدا پێشکەش دەکرا. لەو ئاهەنگانەی کە یۆنانییەکان لە جەژنەکانی "باخۆس"ی خواوەندی مەیدا دەیانگێڕا لەوکاتەوە فێری شانۆگەری بوون. هەندێ کەس لەو ئاهەنگانەدا چەند نمایشێکی جوانیان پێشکەش دەکردو گفتوگۆ لە نێوان ئەو کاراکتەرانەدات دەهاتە کایەوە، کە نیوەی سەرەوەیان لە شێوەی مرۆڤی ئاساییدا دەپۆشی و نیوەی خوارەوەیان لەشێوەی بزندا پێستەیان دەپۆشی.

ئەم ئاهەنگە سادەو ساکار و نواندنانە مۆسیقاشی لەگەڵدا پێشکەش دەکرا. وشەی "تراژیدیا" لە دووبەش پێکهاتووە، کە بەهەردوو بەشەکە واتای "گۆرانی بزن" دەگەیەنێت. نووسەرێکی تر پێی وایە تراژیدیاو ئەم جۆرە نواندنانە هیچ پەیوەندییەکیان بە گۆرانی و ئەو سروود و ئاهەنگانەی "باخۆس"ەوە نییە، بەڵکو لە ئەنجامی ئەو سەمایانەدا هاتۆتە کایەوە، کە لەو سەردەمەدا بەچوار دەوری گۆڕی مندالاّندا لە گۆڕستانەکاندا سازدەکرا.

لە مێژووی ئەدەبیاتی گریکیدا سێ شاعیری دیار دەورێکی کاریگەریان لە بەرەو پێشەوە بردنی سیعری تراژیدا دا بینیوە، ئەوانیش: "ئەسخیلۆس و سۆفۆکلیس و یۆربیدس"ن. تەنانەت هەندێ کەس رایان وایە سەرەتای شانۆگەری لە یۆنان لە ٤٩٠ پ. ز. لەسەر دەستی "ئەسخیلۆس "ەوە دەستی پێکردووە، کە شانۆگەری "نزاکاران"ی لەبەردەم خەڵکی ئەسینادا پێشکەشکرد. دەڵێن ئەسخیلۆس "حەفتا" تراژیدیای نووسیوە، بەڵام تەنیا "حەفت" تراژیدیای لەبەر دەستان ماوە.

لە ئاکامدا دوای ئەم قسانە دێتە سەر ئەوەی پێناسەی تراژیدیا بکات بە وردی "تراژیدیا لاساییکردنەوەی کارێکی بەرێز و بەجێیە، درێژیەکی دیاریکراوی هەیە و لە چوارچێوەی گوتەی بە پێز و چێژدا، لە چەند بەشێك پێك دێت، لاساییکردنەوە لەلایەن کەسەکانەوە ئەنجام دەدرێت و پشت بە چیرۆك نابەستێت و تیایدا ترس و بەزەیی بەرجەستە دەکرێت بۆ ئەوەی لەو جۆرە ڕۆژانانە پاك بکرێنەوە ".

مەبەستی ئەرستۆ لە گوتەی بە چێژ و پێز، گوتەی کێشدار و ئیقاع و گۆرانییە.

رەگەزەکانی تراژیدیا

لە تراژیدیادا هەندێ رەگەز هەن بە رەگەزی دەرەکی دەناسرێن و شاعیر هیچ پەیوەندییەکی پێیانەوە نییە، کە بریتین لە: چیرۆك، رەوشت، دەستەواژە، بیر، دیمەنی شانۆیی، گۆرانی، بەڵام ئەو رەگەزە ناوخۆییانەی، کە کاری شاعیری تراژیدییە لە خوێندنەوەی تراژیدیادا، بریتین لە: کردەوە، رەوشت، بیر، مەبەست. لە"بیر"لێرەدا بەلای ئەرستۆوە هەموو ئەو گوتانە دەگرێتەوە، کە پاڵەوانەکان بۆ دەربڕینی رایەك دەری دەبڕن.

گرنگترین رەگەزە ناوخۆییەکان، پێکهاتەی کردەوە"جووڵە"یە، چونکە تراژیدیا باس لە کەسەکان ناکات، بەڵکو باس لە کردەوە جووڵە و ژیانیان دەکات، بەختەوەری و کلۆڵییان، چونکە بەختەوەری و کلۆڵیش دەرئەنجامی کارو کردەوەکانیانن.

نووسەر لەسەرجەم ئەو تراژیدیانەدا بڕوای بە"خواوەند" هەیەو پەنا وەبەر ئەفسانەکان دەبات و شانازی بە خاك و نەتەوەکەی خۆیەوە دەکات. پاشان شانۆگەری یۆنان بەهۆی"سۆفۆکلیس Sophocles"(دەوروبەری ٤٩٦ — ٤٠٦پ.ز.)ەوە بەرەو پێشەوە رۆیشت و ژمارەیەك ئەکتەری لێهاتووی هێنایە ناوەوە، کە شارەزاییان لە گفتوگۆ و جووڵەدا هەبوو و ژمارەی ئەکتەرەکانی گەیاندە "سێ ئەکتەر"بەپێی قسەی ئەرستۆ. دوای ئەوەیش"یۆربیدس Euripides"(٤٨٠یان ٤٨٥ — ٤٠٦پ.ز.) لە هەموویان زیاتر واقیعی بوو. ئەم نووسەرە شۆڕشێکی بەسەر خواوەند و ئەفسانەکاندا کرد، کە خەڵکی ئەسینا بڕوایان پێ بوو و پێی راگەیاندن، کە ئەم شتانە هیچی لەگەڵ ئەقڵ و لۆجیکی مرۆڤدا ناگونجێ. پاڵەوانەکانی لە واقیعی خۆیدا هەڵدەبژارد و زیاتر لە دەروونی پاڵەوانە ئافرەتەکان شۆڕدەبووەوە وەك لە پاڵەوانە پیاوەکان. زمانێکی سادەو رەوانی بەکارهێناوە.

ئەرستۆ لە کتێبی"پیوتیکا"دا پێی وایە سەرەتای تراژیدیا داستانە. ئەم رایەش تا رادەیەك راستیی تیایە، بەڵام زۆر شتیش هەن بە تەواوی لێکیان جیا دەکاتەوە. ئەرستۆ جیاوازییەکان لەم خاڵانەدا کۆدەکاتەوە:

١- داستان یەك جۆر کێش بەکار دەهێنێ، تراژیدیا چەند جۆرە کێشێك بەکاردەهێنێ.

٢- لاساییکردنەوە لە داستاندا بەهۆی چیرۆك گێڕانەوە دێتەدی، بەڵام لە تراژیدیادا بەهۆی کردارو گفتوگۆی کەسەکانەوە، یان بەهۆی جووڵەو دیالۆگ.

PDF4Kurd

٣ — لە رووی درێژییەوە جیان، تراژیدیا فۆڕمەکەی کورتە و هەوڵ دەدا لە جوغزێکی تەسکدا خۆی کۆ بکاتەوەو کاتێکی دیاریکراوی هەبێت، بەڵام داستان لەرووی کاتەوە درێژترەو خۆی بە زەمەنەوە پەیوەست ناکات.

بەشەکانی تراژیدیا

١- دەروازە"بەرکۆڵ":

شاعیر لەوبەشەدا هەوڵ دەدات رێگە خۆشکەرێك بۆ ئەو رووداوە سازبکات، کە دەیەوێ لە تراژییاکەیدا پێشکەشی بکات، ئەم بەشە لە رێگەی یەك ئەکتەرەوە پێشکەش دەکرێت و هەندێ جاریش لە شێوەی دیالۆگی نێوان دوو ئەکتەرەوە نمایش دەکرێت.

ئەرستۆ دەربارەی ئەم بەشە دەڵێت: بەشێکی سەربەخۆیەو دەکەوێتە پێش دەرکەوتنی کۆراڵ.. هەندێ رەخنەگر دەڵێن: ئەمە پێشەکییە و دەروازە دواتر دێت، واتا دەروازە بەلای ئەوانەوە بریتییە لە دەرکەوتنی کۆراڵ لەسەر شانۆدا، کە سەرەتا دێت پارچە سروودێکی کورت یان درێژ لەسەر ئیقاعێکی خێرا هاوشان لەگەڵ هەنگاوی کۆراڵەکە پێشکەش دەکرێت.

٢- فەسڵ"پارچە":

ئەم بەشەیش لە تراژیدیادا بەشێکی سەربەخۆیە، دەکەوێتە نێوان دوو سروودی تەواو لە سروودەکانی کۆراڵ، کە تیایدا رووداوەکانی شانۆگەرییەکە بە شێوەی پارچە پارچەو بە گفتوگۆ نمایش دەکرێت، جا ئەو گفتوگۆیانە درێژ یا کورت بن، هەروەکو لە شانۆگەری نوێدا ناوی"فەسڵ"ی لێنراوەو و گۆرانی"کوراڵ"یش بە وەستانی نێوان هەردوو فەسڵی جیاواز لە قەڵەم دەدرێت.

ژمارەی فەسڵەکان لە شانۆگەرییەکەوە بۆ شانۆگەرییەکی دی دەگۆڕێ. زۆربەی شانۆگەرییەکانی ئەسخیلۆس بریتی بوون لە سێ فەسڵ، بەڵام شانۆگەرییەکانی سۆفۆکلیس و ...رپیدس چوار فەسڵ بوون.

بە شێوەیەکی گشتی شانۆگەریی یۆنانی لە هیچ کات و سەردەمێکدا لە پێنج فەڵ زێتر ...بووە.

٣- دەرچوون:

بەشێکی سەربەخۆی تراژیدیایە. ئەوبەشەیە، کە ئیتر سروودی کۆراڵی بەدوادا نایەت. لە دوای وەستان"بۆشایی"کۆتایی دادێت، کە ئەمە کۆتایی تراژیدیایە.[٢]

راستیی لە تراژیدیادا

بیری فەلسەفی جگە لەوەی، کە مەودای هونەر فراوان دەکات، لەگەڵ ئەوەشدا ئاسۆی نوێ دێنێتە کایەوە بۆ سەر لەنوێ دارشتنەوەی، لەگەڵ ئەوەی، کە تاوەکو زیاترگفتوگۆی لەسەربکرێت دوژمنایەتییەك لە بەینی هونەر و فەلسەفەدا دێتە کایەوە. یەکەم روو بەرووبوونەوە لە نێوانیاندا، کە رویدا ئەوەبوو، یان کێشەی بنجی ئەو ناکۆکییە ئەوەبوو کە تاوەکو ئێستا لەگەڵ ئێمەشدا بەردەوامە، لە دەوری ئەم پرسیارەدا دەسورێتەوە:- ئایا هونەری ئەدەبی بە شێوەیەکی گشتی و شانۆ بە شێوەیەکی تایبەتی، توانای هەیە، کە پروپاگەندە بۆ راستی و حەقیقەتی خۆی بکات؟. گومان لەوەدا نییە، کە ئەمە بەسەر هەموو ئەو تیۆریانەدا دەچەسپێ، کە فەلسەفین و لەبارەی ئەدەبەوەن، ئەگەرچی ئەم تییۆریانە جەخت لەسەر قسە دەکەن یان لەسەر دەربڕینی سەربەست دەکەن و پێویستە راڤەی ئەم پرسیارە بدۆزنەوە، لەگەڵ ئەوەی، کە باسەکەمان لە دەوری پەیوەندی نێوان فەلسەفەو ئەدەبدا دەخولێتەوە. ئاسانترین وەڵام بۆ ئەم گیروگرفتە دەتوانین لە شانۆدا، لە دید و بۆچوونی "قەشە ئۆگستین ٣٥٤ — ٤٣٠ز"دا بدۆزینەوە، لەبەر ئەوەی، رەنگدانەوەیەکی ئەو تێکەڵبوونە لەو بۆچوونانەی، کە بەرەنگاری یەك بوونەتەوە دەربارەی"راستی"لە شانۆدا واتا راستی شانۆیی، قەشە دەڵێ:

لەبەر ئەوەی ئەو ئازار و زوڵم و زۆرەی، کە لە شانۆدا"تراجیدیا"دا هەستی پێ دەکرێ مادام راستەقینە نین، کەواتە ئەو سۆز و عاتیفەیەی، کە بەرامبەر بەم ئازارە دەبزوێ لە جێگای خۆیدا نییە. دوای ئەوە کاتێك وای دابنێین کە شانۆ نمایشی راستەقینەیی دەکات، ئا لەو کاتەدا لەززەت لێوەرگرتنی تاوانێکی دیار و ئاشکرایە، لەبەر ئەوەی نواندنی ئازاردانی مرۆڤ لەم شانۆنامەیە یان ئەویاندا، ئەوا خزمەتکردنێکی خراپە بۆ بەنی ئادەم.

٢- ئەم وتارە پوختەی باسێکی ئەم کتێبەیە: د. بدوی طبانة، النقد الادبی عند الیونان، بیروت ١٩٨٦، ص٩٥.

PDF4Kurd

سەرەڕای ئەوەش ئەو قوتابخانە ڕەوانبێژییەی ئۆگستین تیایدا فێری زمان بووە، کە ڕێگایەکی سەرەکییە بۆ قسەکردن لە نێوان مرۆڤەکاندا، هەروەها فێری ئۆگستنیان کردبوو، کە هەر زمانە دەتوانێ ڕاستییەکان بگوازێتەوە، بەڵام ئۆگستین دەیوت، کە ڕاستی زمانی شانۆنامە ئەگەر هەبێ ئەوا پێویستە ئەم ڕاستییە لەگەڵ ڕاستی کتێبی پیرۆزی"ئینجیل"دا بەراوورد بکرێ، ئەمە لەکاتێکدا، کە خوێندکارانی فەلسەفە دەیانوت دەبێ بەڕاستی فەیلەسووف پسپۆڕ بێ، کەواتە هەردوو بۆ چوونەکە "کلاسییزم و مەسیحییەت"بە لایانەوە ئەمانە هەمووی بیانوون بۆ هەبوونی شانۆو ڕاستی لە شانۆدا. چاکی بابەتەکەی بەهۆی هێزی عەقڵییەوە بنچینەی بابەتەکەی ئاوا پڕشنگدار دەبێت و ئێمە ئەگەر ئاوا سەیری شانۆ بکەین دەبینین خۆی لەخۆیدا گرفتێکی سەختە. ئێمەش لەبەر ئەوەی هەست و سۆزمان دەبزوێنێ و کاتێکی خۆشی لەگەڵدا دەبەینە سەر لەوانەیە هەر ئەم هۆیەش بێ کەوای لە"ئەرستۆ"کردووە، کە لە کتێبی(پیوتیکا) دا پرسیار لەخۆی بکات و بڵێت: دەبێ لە تراژیدیادا ڕاستییەکان چی بن ؟

هەروەها وەکو ئەوەی، کە پاڵی بە"ئیفلاتوون"ەوە ناوە، بەرگری لە فەیلەسووفەکان کردووەو وتویەتی ئەوان ڕاستبێژی ڕاستین و دژی ئەدیبەکان قسەی کردووە و بە نابینای لە قەڵەم داون و وتویەتی ئەمە سەرەڕای ئەوەش ئەگەر درۆزن نەبن.

هەروەها وای لە ئۆگستین کرد، کە دژی وەسەنییەکان بەرگری لە کتێبی پیرۆز بکات. لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا گیروگرفتەکە هەروەکو خۆی دەمێنێتەوە، ئەگەر ئێمە وای دابنێین، ئەی ڕاستییەکان لەکوێدا خۆیان حەشار دەدەن؟ لەبەر ئەوەی شانۆنامە بە شێوەیەکی ڕوونتر بڵێین شتێکی دروستکراوە.

شانۆگەری ئەنجامی خەیاڵێکی ڕاهێنەرانەیەو چیرۆکە جێماوەکان لەگەڵ یەکتردا دەبەستێتەوەو تێکەڵی یەکیان دەکات، هەروەها چەند ئەسپێکی چەمووش لە شێوەیەکی نمایشکراودا بخرانەیە ڕوو ئەوا بینەران وەڵامیان دەدایەوە و بۆ ئەو بیر و ڕووداوانە کاری لەهەست و سۆزیان دەکرد، کە هەر دەبوایە کاریگەری هەبێ، بەڵام ئەگەر لە بەرامبەریان ایش بکرایە دەبووە ڕووداوێکی ڕاستەقینە، کەچی ڕووداوی ڕاستەقینە نەبوون"ئەگەرچی ەندێکیان ڕاستیبوون ئەوەی، کە ئێمە مەبەستمانە وەکو ڕاستی ڕێی تێدەچێ یان دەشێ". ەندێ ڕووداو لە شانۆگەریدا شتێکی زۆر دوورو مەحاڵە ڕوودەدات. کەواتە ئەو ڕووداوە زۆرانە ۆن دەتوانن کار لە هەست و سۆز و بیرو بۆچوونمان بکەن، کە لەسەر تەختەی شانۆ نمایش ەکرێن؟

PDF4Kurd

کاتێك، کە بینەران شانۆ بەجێ دەهێڵن سۆز و چەسپاندنی ئەو شتانەی، کە بینیویانە لە لایەکەوە لەلایەکی ترەوە هیچیان بۆ دانانێن، کە ڕووداوێکی مێژووییان دیوەو هەندێکی تر ڕووداوەکانی شانۆنامەکە ناگێڕنەوە لەبەر ئەوەی بەڕووداوی ڕۆژانەی دادەنێن، بەڵام دەبێ ئەوکاتە بێ کە ڕاستی شانۆگەرییەکە بناسرێت وەکو، ڕووداوی مێژوویی و ڕۆژانە، ئەمەش لەبەر ئەوەی هەموو نەوەیەك پێویستە،کە نمایشە دراماییەکان بە چاوی خۆیان ببینن. لەو کاتەدا ڕەگەزێك پەیدا دەبێ کە هاریکاری کارە دراماییەکان بکات، کە جیاوازی نییە لەگەڵ ئەو ڕەگەزانەی کە هاریکاری لەگەڵ مێژووی ڕاستەقینەدا دەکات و ئەو هەستەش لەناو خەڵکیدا، کە هاریکاری یەکتری دەکەن لە دەربڕینی داب و نەریت و ڕۆشنبیری و نەریتە ئایینییەکان لەبەر ئەوەی پێویستە بۆ هەریەکێك، کە تەماشای شانۆگەرییەکی دیاریکراو بکا وەکو بابەتێکی تایبەتی لێکی بداتەوە. بەشداریکردنی کەسێکی ڕۆشنبیر یان خاوەن شارەزا دەربارەی ئەوانەی، کە لەدەوریدا دەژین، شارەزاییەك بێت کە لە ڕێگەی وتە ئەدەبییەکانەوە بێت، هەروەکو لە"ئەلیادە"دا دەبینرێ، یان هەندێ شانۆنامەی تر، کە پاڵەوانەکانی بوونەتە جێی پەند لێوەرگرتن.

گومان لەوەدا نییە، کە ئەو بارودۆخەی، کە ئۆگستین تیایدا ژیاوە لە شارەکەیدا، لەگەڵ هەموو نووسەرانی شانۆ، کە زۆربەیان باوەڕیان بە دینی مەسیحی هەبوو، هەردوولایان بەربەرەکانێی یەکتریان دەکرد بۆ ئەنجامدانی کارێکی گرنگ، بۆ ئەوەی ئەو بۆچوونانەیان بخەنە ڕوو، کە دەڵێ: ڕاستییەکان نرخی تراژیدیا دیاری دەکەن. ئەگەر ئەو ڕاستییانە لە باشترین بارودۆخدا بن، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا جێگەی گومانن، لەبەر ئەوەی بە لایەنی کەمەوە لاوازوو ڕووخاو لەرزۆك و گۆڕاون. هەروەها ئەگەر لەگەڵ ئایدۆلۆژیای فەلسەفیدا، کە نەمرییەکەی لە کاکڵەی بیرو بەڵگەنەویستی یەکەمدا دەردەکەوێت، یان لەگەڵ کتێبی پیرۆزدا"ئینجیل"، کە ڕاستی و ڕاستگۆییەکەی لە ئاستێکە بەرزدایە بەراورد بکرێن، ئەوا بێگومان لاواز دەردەچن، بەڵام هەرچی شانۆییە ئەو ڕووداوانەی پێشکەشمان دەکات، لە ڕێگەی هەردوو هەستی چاوو گوێوە کار لە هەڵچوونی دەروونمان دەکات. هیچ سەر سوڕمانێکی تێدا نییە، کە لەلای نووسەری شانۆنامە ئاسانە کەوای دابنێت، کە ئەو شتانەی دەینوسێ یان بینیویەتی و گوێی لێیان دەبێ و بڕوایان پێ دەکات بە لای فەیلەسووفەوە جێگەی گومان بێت. ئەو جیاوازییە لە خەیاڵی (ئەرستۆ)دا بزر نەبووە، کە ویستوویەتی بەرگری لەشانۆ بکات وەکو هونەرێك کە شتی بەردەوامان پێشکەش دەکات، ئەو شتانەی، کە لەگەڵ ڕاستییە فەلسەفییەکان لە یەك دەچێ.

بەپێی وتەی ئەرستۆ شیعر زۆر لە فەلسەفەوە نزیکەو لە مێژووش بەرزترە. لەبەر ئەوەی چەند بەڵگەیەکی لە مێژوو بەهێزتری هەیە، ئەو بەڵگەیەشە جیاوازی لە نێوان فەلسەفەو شانۆگەری دیاری دەکات، ئەمەش جەدەلییەکەیەتی"ئەگەر شانۆ جگە لە پاکبوونەوە هیچی دیکە نەهێنێتە کایەوە کەواتە کاریگەرییەکی ئەوتۆی نابێ و زوو لەناو دەچێ، کەواتە هیچ پێویست بە ڕابەرایەتی کەمێکی کە لە ڕاستییەکان بکات لەبەر ئەوەی پێویستە زۆر نزیك بێت لە هەوای دیانەتەوە، ئەوەی زیاتر ئاشکرایە بەلامانەوە لەو سرووتە ئایینییانە ئەوەیە، کە لە بەینی ڕوودانی کارەسات و هەناسە هەڵکێشان بۆ سۆز و ئارەزوو کەم دەکاتەوە وەکو لە شانۆگەریدا دەبینین، بەشداربووانی شانۆ نامەکە وا سەیری گیانی خۆیان دەکەن،کە لە هەڵچوونە دەروونییەکان خۆیان پاککردۆتەوەو یان بە شێوەیەکی تر دەڵێن واتا دوورکەوتنەوەو کشانەوە لە هەست و سۆزە توندوتیژەکان، کە بەو هۆیەوە هەست بە حەسانەوەو دڵنیایی دەکەن.

بیروبۆچوونی ئەرستۆ بە شێوەیەکی بنەڕەتی لێرەدا ئەوەیە: کە تراژیدیا دەتوانرێ جیا بکرێتەوە بەوەی، کە بە ڕێگایەك دابنرێ لەو ڕێگایانەی تر، کە ئەرستۆ لەبابەت شیعرە دینییەکانەوە ژماردوونی، هەر لەبەر ئەوەشە، کە باسی ڕاستییەکان دەکرێت خەسڵەتێکی تایبەتی خۆی هەیە، چونکە دانراوێکە سەربەخۆ، لێرەدا پرسیارێك دێتە ئاراوە: ئەزموونی شانۆگەری تراژیدیی لە چییەوە سەرچاوە دەگرێت ؟ وەڵامی ئەم پرسیارە لە ڕاڤەو شیکردنەوەدا ئالۆزە، بەڵام لە بنەڕەتدا سانایە، ئەزموونی دراما بەم جۆرە ڕوودەدات، کە ڕوویداوەو ڕوودەدات، بەهۆی ئەو ڕۆژانەی، کە بۆی دانراوە، واتا گرێچنی چیرۆکە دراماییەکە بڕیار لەسەر فۆڕمی درامایەکەو دانانی شێوازەکەی دەدا، ئەگەر شانۆنامەکە لەسەر بنچینەیەکی باش و بە ڕێگەیەکی باش نووسرابێ و چیرۆکەکەی چیرۆکێکی گونجاو و پتەو بێت ئەوا ئامادەبووان و بینەرانی شانۆییەکە لە ڕێگەی هەست و سۆزیانەوە ڕەخنەی لێ دەگرن.

کە دەوترێ "گرێچن"واتە سەرەتاو ناوەڕاست و کۆتایی هەیە، دوورخستنەوەی ئەم بەشانە لە یەکتری نابێ لەناو ڕۆنانی دەقە ئەدەبییەکەدا چاوپۆشی لێبکرێت. ئەوکات بینەر و پاڵەوانی شانۆییەکە لە یەکتر دووردەبن. ئا لێرەوە بینەران باشترین جۆری تراژیدیا دەست نیشان دەکەن ئەوەی بڕیاری خۆیان لەسەر پاڵەوانی شانۆییەکە بدەن، کە خۆی بۆ خۆی ناتوانێ ئەو بڕیارە دەدات. ئەگەر بینەران و ئامادەبووانی شانۆییەکە سیفەتی باش بدەنە پاڵ پاڵەوانەکەو پشتگیریی لێبکەن ئەوا تراژیدیاکە لە ڕاستییەوە نزیك دەبێتەوە و ئەو شانۆییە کار لە بەزەیی و سۆزمان دەکات، ئەوکات حوکم و بڕیاردان لەلایەن دەوڵەت یان خواوەندەوە دەبێت بەرامبەر

بە پاڵەوان. بە کورتی ئەو ڕاستییەی، کە ئەرستۆ پێی گەیشتووە ئەوەیە، کە گرنگی بەڕاستی شانۆیی داوە، بە لایەنی کەمەوە بە یەکێ لە بەشەکانی شانۆدا: تراژیدیا کە هەڵگەڕانەوەو شارەزابوون دەگرێتەوە بریتییە لەو شانۆنامەیەی، کە دڵسۆزی و گەورەیی و هێزی تێدا دەردەکەوێت، گرێ هەردوو جۆر، واتا هەڵگەڕانەوەو شارەزابوون دەگرێتە خۆی، پاڵەوانێك کە سروشتێکی مەزنی هەبێت، ئەو کار و کردەوانەی لە خۆشبەختییەوە دەگۆڕێن بۆ بەدبەختی. ئەمە لەسەر بنچینەیەك دامەزراوە کەوا لە کۆتایی دەکات، کە چارەسەری گرفتە پرسۆزەکان بەهۆی"پاکبوونەوە" بکات، ئەو زاراوەو دەربڕینەی، کە ئەرستۆ مەبەستی بووە بەکاری بێنێ. ئەوەی شایەنی باسە ئەوەیە، کە ئەم جۆرە شانۆییانە، کە ڕاستییەکی وەها دەگرنەخۆ، کە دەتوانرێ بەرگرییان لێ بکرێ، ئەمە بریتییە لە بابەتی کتێبە بەناوبانگەکەی ئەرستۆ"پیوتیکا".

لێرەدا پرسیارێك سەر هەڵدەدا ئەویش ئەوەیە"ئەو ڕاستییانە کامانەن، کە ئەرستۆ ئاماژەی بۆ کردوون" کە هیچ یەکێك لە ئەفلاتوون و ئۆگستین نەیانزانیوەو هەستیان بەبوونی نەکردووە؟ پێویستە پێش ئەوەی وەڵامی ئەم پرسیارە بدرێتەوە لە ڕاو بۆچوونی ئەرستۆ بکۆڵینەوە دەربارەی بۆچوونی لەبارەی پەیوەندی نێوان ئەدەب بە سروشتەوە. بە واتای ئەو ڕووداوو کردەوانەی، کە لە واقیعدا ڕوو دەدەن"ئەو ڕووداوو و کردارانەی، کە دەتوانرێ بېن بە کانگەی سوود لێوەرگرتنیان بۆ بابەتی فەلسەفی، یان بۆ لایەنە زانستییەکان دەتوانرێ سوودیان لێ ببینرێ، ئەو خاڵەی، کە پەیوەندی نێوانیان دەردەخات واتا ئەدەب و واقیع خاڵی وێکچوونیانە، واتا ئەو ڕووداوانەی، کە لەسەر تەختەی شانۆ دەبینرێن جا ئەگەر توندوتیژبن یان جۆرێکی دی بن، ئەوا لەگەڵ ژیانی ئاسایی لێکدەچن، کە تیایدا خەڵك دژی یەك دەوەستن و هێرش بۆ یەکدی دەبەن و یەکتری لە بارودۆخی ناهەمواردا دەبیننەوە، کە تیایدا هەندێکیان بەرهەڵستی قەزاو قەدەر دەکەن و هەندێکی تر لە ناز و نیعمەتێکی وادا دەژین، کە بە هیچ جۆرێك شایستەی نین، گرنگی قسەکان لەم چەند وشەیەدا دەردەکەوێت، کە تراژیدیا جیهانی خێرو شەڕ، دادپەروەری و زوڵم وا دەردەخات، جا هەرچەندە ئەو کردارانە زیاتر جەخت لەسەر دڵتەنگی و خەفەتباری دەکەنەوە لە بڕی دڵخۆشی و دڵفراوانی.[٣]

٣- بۆ بابەتی ڕاستی لە تراژیدیا سوود لەم سەرچاوەیە وەرگیراوە : الادب والفلسفة- الحقيقة في تراجيديا- مجلة الثقافة الاجنبية- العدد ٢، س٥، ١٩٨٥.

کورتەیەک لەبارەی کۆمیدیا

((کۆمیدیا پەیوەندی بە پەرستنی (دیونوسیس)خواوەندی (مەی)یەوە هەیە. لە ئەنجامی ئەو گۆرانییە خۆشانەدا هاتەکایەوە کە، خەڵکی گوندەکان لە جەژنەکانی ئەم خواوەندەدا گوتویانە. میهرەجانیان سازدەداو سەیرانیان دەکرد، خواردن و خواردنەوەی زۆریان سەرف دەکردو سەرخۆش دەبوون و ئاگایان لە خۆیان نەدەما نمایشی شێتانەیان پێشکەش دەکردو سەمایان دەکرد. جلی پێکەنیناویان لەبەر دەکرد، لق و چڵە داریان دەخستە سەر سەریان.

هەر لەو ئاهەنگانەدا جنێوی پیسی یان پێك دەداو نوکتەی ڕووت و بێتامیان دەوت و وێنەی ڕووت و قووتیان بەرزدەکردەوە. لە ناویاندا سروود خۆشێك بە خواوەندی (مەی)دا هەڵدەگوت. گۆرانییان بەسەر (مەی) دا دەوت. لەمەوە لای گریکەکان جۆر شانۆگەرییەك هاتەکایەوە بە (کۆمێدیا) بەناووبانگە. ناوەڕۆکەکەی پڕی بوو لە شتی سەیرو سەمەرە و گۆرانی و زێدەڕۆیی و خەیاڵ و کاروباری سیاسی و فەلسەفی بە شێوەیەکی ڕووت و بەربڵاو شێتانە نمایش دەکرا، هەموو شتیٚ دەوتراو دەکرا.

بنچینەی کۆمیدیا لە (کۆمۆس)ەوە هاتووە، کە جۆرێکە لە جۆرەکانی نەریتە میللییەکان. کۆمەڵیٚ کەس گۆرانییان دەوت،کە خاوەنی ئەو گۆرانیانە دیار نەبوو، پاشان لەناو زمانە ئەوروپاییەکاندا بەشێوەی زاراوەی (کۆمێدیا) بڵاوبووەوە. کۆمەڵی (کۆمۆس)یش زۆربەی کات (ماسك)یان دەپۆشی و پەڕی باڵندەو جل و بەرگی ئاژەڵانیان دەپۆشی.

بۆ یەکەم جار نمایشی کۆمیدیی لە ساڵی ٤٨٦ پ. ز. لە جەژنەکانی (دیونیسیس)دا پێشکەش کرا. دوورگەی (صقلية) لە پێش (ئەسینا)یشەوە چەمکی(کۆمیدیا)یان وەرگرت و گەشەیان پێدا، چونکە خەڵکی ئەو دورگەیە هەر سروشتیان وایە حەز لە بەزم و گاڵتە دەکەن، ناسراوترین کۆمیدیانووسیی ئەو دوورگەیە (ئەفیخارمۆس)ە، کە (ئەرستۆ) لە کتێبی (هونەری شیعر) دا ئاماژەی بۆ کردووە.گریکەکان لە ئەسینا گەشەیان پیٚ کردو لەسەر دەستی ئەرستۆڤانیس) و لە شانۆگەری کۆمیدی (بۆقەکان) گەیشتە چڵەپۆپە. یازدە کۆمێدیا ئەو شاعیرە ماوەتەوەو پایەی بەرزیان لە ئەوە بیات دا هەیە، کە تیایدا شاعیر باری ژیانی کۆمەڵایەتی و ئایینی و هونەری ئەو سەردەمەی یۆنانی بە شێوەیەکی هونەری سەرکەوتوو دەربڕیوە و گاڵتەی زۆری بە فەیلەسووف و سۆفستاییەکان کردووە.

ئەرستۆ دەربارەی هونەری کۆمیدیا دەڵیٚ :

" دەربارەی سەرهەڵدان هیچ نازانین، لەبەر ئەوەی کەم بایەخەو گرینگیمان پێی نەداوە لە شوێنێکی تر دەڵیٚ یەکەم کەس لە ئەسینا کۆمیدیای نووسیبی (ئەقراتیس) ە کە بیری لە چارەسەری چەند بابەتێکی گشتی کردۆتەوە بە شێوەیەکی پڕوپووچ.

دەربارەی بەشەکانی کۆمیدیاش هەروەکو تراژیدیا وایە. سەرەتاو پاشان کۆڕاڵ و گفتوگۆی نێوان ئەکتەرەکان پاشان کۆڕاڵ ڕووی قسە لە جەماوەر دەکات پاشان سروودێك یان پاڕانەوەیەك بۆ خواوەند، ئینجا ڕۆڵی شیعر دێت بە پارچە شیعرێك گاڵتە ئامێزی ڕەخنەگرانە ڕەخنە لە یەکیٚ لە دیاردەکانی ژیانی ڕۆژانەی خەڵك دەگرێت ئینجا قەسڵەکانی کۆمیدیاکە پێشکەش دەکرێت و لە نێوانیشیاندا کۆڕاڵ گۆرانی خۆی پێشکەش دەکات، دوا دیمەنیشە کە کۆتایی کۆمیدیایەکەیە بە خۆشی و شادییەوە دەبێت. ئەکتەرەکان ماسك بە دەم و چاویانەوە دەبەستن. لەسەرەتادا ژمارەی ئەکتەرەکان زۆر بوون پاشان بە پێی بڕیارێکی تایبەتییەوە ژمارەی ئەکتەرەکان بۆ سیٚ کەس کەم کرایەوە و ژمارەی (کۆڕاڵ) یش ٢٤ کەس بوو. دوازدەکەس لە پیاوانەو دوازدەش لە ژنان و جلی ئەوتۆشیان لەبەر دەکرد، کە لەگەڵ دەورەکەیاندا بگونجێت و بە تایبەتی پەڕەمووچەی باڵندان و پیستەی ئاژەڵان کە زۆربەیان ڕوخسارێکی گاڵتەجارانەی هەبوو.

بە شێوەیەکی گشتی ڕەخنەگرەکان کۆمیدیای یۆنانی دابەش سەر سیٚ قۆناغ دەکەن بەم شێوەیە:

١ — کۆمیدیای کۆن: ئەم قۆناغە کۆمیدیا لە سەدەی پێنجەمی پێش زایینە گەیشتە چڵەپۆپە، بە تایبەتی لەسەر دەستی ئەرستۆڤانیس کە ڕەخنەکانی لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە توندوتیژ بوو و کەس و ڕووداوەکانی دەستنیشان دەکرد و ڕووداوەکانی لە ژیانی ڕۆژانەدا هەڵدەبژاردو نووسەر سەربەستی تەواوی هەبوو لە ڕەخنەگرتن لەو کەسانەی کە لە ژیانی ڕۆژانەدا دیارو بەرچاو بوون و بە شێوەیەکی تایبەتی خۆیان هەبوو.

٢ — کۆمیدیای ناوەڕاست: لە ساڵانی ٤٠٠ پ. ز. دەرکەوت نووسەر لەم قۆناغەدا وازی لە ڕەخنەگرتنی کۆمەڵ و ئەفسانەو پاڵەوانەکانی هێنا بوو. شاعیرەکان لە ترسی بڕیاری دادگاو دادوەرەکان نەدەوێران هەموو بابەتێك بخەنە ڕوو، بەڵکو زیاتر بابەتەکانیان لە دەوری خەڵکی مشەخۆرو درۆزن و ئەویندار سەرەڕۆ و ماسی فرۆشان و خەڵکانی دوو ڕوو و مەرایی کەر بوو.

PDF4Kurd

هەروەها لەم قۆناغەدا شاعیرەکان بە زمانێکی سادەی دوور لە دارشتنی ئەدەبی ئالۆزو دەورووپێچەوە گوزارشتیان لە رووداو و کەسان دەکردو دەوری (کۆراڵ) یش کز بوو، لە جیاتی ئەوە ژمارەیەك مۆسیقاژەن و سەماکەر دەوری دەبینی و گۆرانیان دەچڕی.

٣- کۆمیدیای نوێ: ئەم لەگەڵ قۆناغی ناوەڕاستدا جیابوونەوەی ئەوتۆی نەبوو، لە چارەسەرکردنی ژیانی ڕۆژانەدا و زیاتر بە ناخی دەروونی پاڵەوان دا شۆڕدەبۆوەوەو ڕەوشت و ئاکاری مرۆڤی دەخستەڕوو پاشان لەگەڵ بەرەو پێشەوە چوونی ژیانی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی یۆنان کۆمێدیاش بەرەو پێشەوەچوو.))[٤]

کلاسییزمەکان لەبەر دوو هۆ دژی میلۆدرامی بوون:

١ – میلۆدراما گرنگییەکی زۆری بە جووڵەی دەرەوە دەدات و جووڵەی کردەی ناوەوە کەم دەکاتەوە.

٢ – دژایەتی هەبوو لە نێوان سەرەتا و کۆتاییدا واتا لە سەرەتادا پاڵەوان تووشی کارەساتێك دێت دەهات، پاشان بە دڵخۆشییەوە کۆتایی دێت.

لەبەر ئەم هۆیانە کلاسییزمەکان دەیانویست میلۆدراما وابێ :

١ - کەم کردنەوەی کردە یان جووڵەی دەرەوە و زۆرکردنی جووڵەی ناوەوە.

٢ – گونجان هەبێت لە نێوان سەرەتا و کۆتاییدا.

دیارترین ژانری ئەدەبی، کە لەگەڵ دەرکەوتنی ڕێبازی کلاسییزمدا گۆڕانکارییەکی زۆری بەسەرهات، شانۆ بوو. هەر لە سەرەتای سەدەی حەڤدەهەمدا ڕابەرانی ڕێبازی کلاسییزم کەوتنە ململانێیەکی توند و تیژ دژ بە یاسا باوەکانی هونەری درامی (بارۆك Baroque)کە لە پێش خۆیان لە فەرەنسا باو بوو. دراماکانی (بارۆك) یش هەمووی لەسەر شانۆی (ئۆتێل بۆرگۆن) پێشکەش دەکران و بۆ کات بەسەر بردن بوو و هیچی تر.

: ئەم وتارە پوختەی باسێکی ئەم کتێبەیە : د. بدوی طبانة، النقد الادبی عند الیونان، بیروت، ١٩٨٦، ص ١٠٨.

ئەلیکساندەر ئاردی (١٥٧٠ – ١٦٣٢ ز) دامەزرێنەری هونەری درامی سەردەمی بارۆك بوو لە فەرەنسا. ئەو هونەرە لەسەر بنچینەی تراژیکۆمیدیا بوو. بۆ زیاتر روونکردنەوە دەتوانین بڵێین دیارترین خاسیەتەکانی ئەو بابەتە درامییە وا دەستنیشان بکەین:

١- چیرۆکی خۆشەویستییەکی میلۆدرامییە، کە لەژیانی ئۆرۆستکراتییەوە وەرگیرابێت.

٢- پشت بەستن بە هەردوو رەگەزی کۆمیدی و تراژیدی و کردنەوەی گرێی دراماکە بە خۆشییەوە.

٣- زاڵ بوونی کرداری دەرەکی بەسەر ناوەکیدا، لە ئەنجامی سەپاندنی هەڵوێستی دژوار بەسەر پاڵەوانەکاندا.

٤- نەبوونی (یەکەکان- الوحدات)و سەربەستی گواستنەوەی رووداو لەسەر هەردوو ئاستی کات و شوێندا.

لە کۆتایی بیستەکانی سەدەی حەڤدەهەمدا، دوای ئەوەی حەزی جەماوەری دەستەبژێر بۆ شانۆ لە زیادبووندا بوو و لەو نمایشانەی بارۆکیش بێزار ببوون، ئەوە بوو لە ١٦٢٩دا شانۆییەك بە ناوی (ماریەس- maries)ەوە لە پاریس کرایەوە بۆ ئەوەی لایەنگرەکانی ئەو درامایانە پێشکەش بکەن، کە لەسەر بنەمای هەرسێ یەکییەتییەکە دامەزرابێ (کات و شوێن و رووداو). ئەمە وەکو دەروازەیەك، لەپاشان پێر کۆرنێ (Pierre corneille) وەکو دیارترین نوێنەری تراژیدیای کلاسییزم دەرکەوت، بەڵام چونکە کۆرنێ هەر لە سەرەتای گەنجییەوە لەژێر کارتێکەری شانۆی بارۆك دابوو نەیدەتوانی کارەکانی تەواو لە ژێر یاسای کلاسییزم دابێت. یەکەم بەرهەمی (کۆرنێ)،کە بە ناوی(السید) ەوە کێشەو گفتوگۆی زۆری لەسەر دروست بوو. تا ئەوە بوو (کۆرنێ) شتێکی نووسی بەناوی (السید) و تیایدا ئەوەی ڕوونکردنەوە، کە هەر نووسەرەو ڕێبازی تایبەتی خۆی هەیە و نابێ کت و مت لەسەر دەستوور و پێڕەوی نووسەرانی تر بڕوات).

کۆرنێ

پیر کۆرنی Pierre Corneille- 1606-1684 لە نوێنەرە هەرە دیار و ناسراوەکانی درامای کلاسییزمە، هەر لە گەنجییەوە حەزی بە شیعر نووسین کردووە و بەرهەمەکانی خۆی بلاو کردۆتەوە؛ ((یەکەمین بەرهەمی درامای پێر کۆرنێ کۆمیدیای (مەلیت) دەبێت کە لە

PDF4Kurd

سالّی (١٦٢٩ ز) دا نووسیویەتی و لە هەمان سالّدا لەسەر شانۆی شاری پاریس پێشکەش بە بینەران کراو سەرکەوتنێکی مەزنی بە دەست هێنا. زۆر لە مێژوونووسانی شانۆ باوەڕیان وایە، کە کۆمیدیای (مەلیت) کۆمیدیی نووسی لە فەرەنسادا بە قۆناغێکی نوێ و سەرکەوتوو گەیاندووە.))[5] بە تایبەتی لە قۆناغی یەکەمییدا. لە سەرەتای گەنجییەتیدا زۆر لە ژێر کاریگەریی هونەری درامی سەردەمی بارۆك Baroque دابوو.

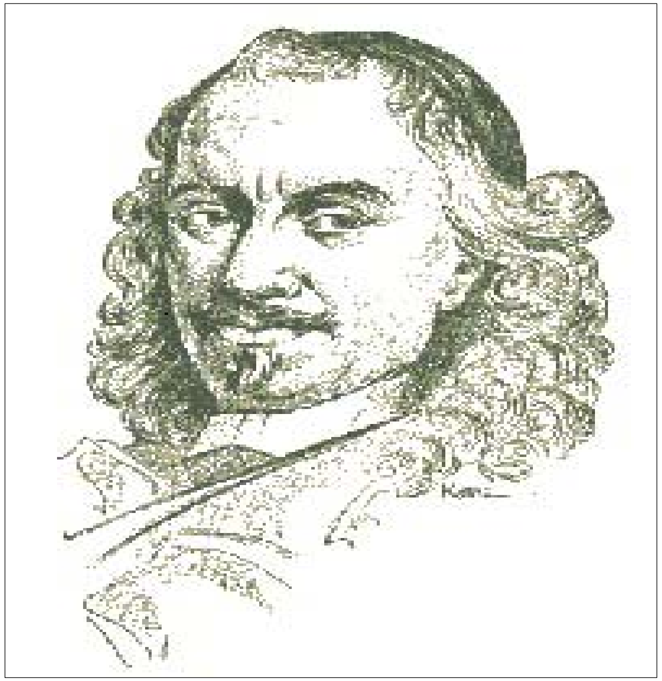

کۆرنێ

هونەری بارۆك بە ماوەیەکی زۆر بەر لەوە لە فەرەنسا بلاّوبووەوە. کۆرنێ هەتا مردیش ...یتوانی خۆی لەو کاریگەرییە ڕزگار بکات. ڕەنگە هەر لە بەر ئەوەش بێ دراماکانی کۆرنێ چ ...وانەی سەرەتای گەنجییەتی و چ ئەوانەی تری زۆر کێشە و گفتوگۆ بە خۆیەوە هەلّدەگرن و

5- مەهدی مەجید جاف، درامانووسانی جیهان، گ؛ رامان، ژ ١٩٨، ل .

PDF4Kurd

هەمیشە ململانێی لە سەر بوو.[6] بە هەر حالّ ئەم نووسەرە توانی بە داهێنانی لە درامای کلاسییزمدا خۆی بە هەموو جیهان بناسێت. ڕەخنەگرەکان دەلّێن کۆرنێ، بەو قەسیدەی، کە ستایشی پاشا لویسی سێزدەهەم و شاژن و سەرۆك وەزیران کاردینال ریشیلیۆی کرد بوو توانی سەرنجی ریشیلیۆ بۆ لای خۆی ڕابکێشێ و ببێتە هۆی ئەوەی ناوی لەگەلّ نووسەرانی دی بۆ خزمەتکردنی خۆی بنووسێ، کە دراماکانیان بە ڕێنوێنی سەرۆك وەزیران دەنووسی، بەلاّم دوای ماوەیەك کۆرنێ لە ڕۆحی خۆ بە نزم و ملکەچییە بۆ لێپرسراوان و زوڕنا ژەنییە بۆ سەرۆك وەزیران نەیتوانی بەردەوام بێ و حەزی بە سەربەخۆیی خۆی دەکرد. هەر ئەو ڕۆحی گۆڕانەیش بوو وای کرد، کە لەگەلّ بلاّوکردنەوەی شانۆنامەی (سید Le cid)نووسەر پێشەکییەکی درێژ بلاّو بکاتەوە و تیایدا ئەوەی ڕوون کردەوە، کە دەتواندرێ بی تێڕوانینێکی نوێ دەستوورەکانی داهێنانی شیعریی فراوان بکرێتەوە. هەروا بەرگری لە مافی نووسەر دەکرد لە شێوازی تایبەتی نووسیندا، هەروەها باوەڕی بە جیاوازی تێڕوانینی شانۆیی هەبوو. بۆیە کۆرنێ، لە پێش(مۆلییێر)ەوە چەشەی جەماوەری بە خالّێکی گرنگ لە قەلّەم دەداو دژی ڕێبازی عەقلّی بوو بە شێوەیەکی کوێرانە بڕوای وابوو، ئەگەر درامایەك بە تەواویش پێڕەوی یاسا و دەستوورەکانی کردبێ، بەلاّم جەماوەری نەبێ، ڕەخنەگرەکان لە جیاتی ئەوەی ستایشمان بکەن بەرگریمان لێ بکەن بەوە تاوانبارمان دەکەن، کە خراپ لە چەمکی یاساکان تێگەیشتووین. شانۆگەریی Le cid لە سالّی ١٦٣٩ پێشکەشکرا. پێش ئەوەی کۆرنێ شانۆگەری کۆمیدی دەنووسی و پاشان سروشتی تراژیکۆمیدی تا سالّی ١٦٣٥ تراژیدیای (میدیا)ی نووسی.

6- هونەری درامای بارۆك، نوێنەرەکەی لە فەرەنسا ئەلکساندەر ئاردی (نزیکەی ١٥٧٠ — ١٦٣٢ ز) بوو. بە بەردەوامی نمایشەکانی خۆی لە پاریس لە سەر شانۆی ئۆتێل یۆرگۆن پێشکەش دەکرد. گرینکترین خاسیەتەکانی ئەم جۆرە درامایە ئەوانە بوو :

(١) چیرۆکی خۆشەویستی میلۆ درامی، کە لە ناو جەرگەی ژیانی ئۆرستکراتییەوە وەرگیرا بوو.

(٢) بە یەکەوە گونجاندنی هەردوو ڕەگەزی کۆمیدی و تراژیدیای، بە شێوەیەك، کە هەمیشە کرانەوەی گرێ (Plot) یەکە بە دلّخۆشیەوە کۆتایی دێت.

(٣) — زالّبوونی جوولّەی دەرەکی بەسەر جوولّەی ناوەکیو زۆرکردنی هەلّوێستی جۆراوجۆر.

(٤) — بزربوونی سێ یەکییەتییەکان (الوحدات)، ڕووداو بە سەربەستی لەسەر ئاستی زەمەن و شوێندا دەسووڕایەوە. ئەم خاسیەتانە وای کردبوو، کە ئەو کارە تراژیدیکۆمیدیانەی ئاردی دەینوسین لە (کۆمیدیا)ی ئینسانی نزیك بێتەوە. بڕوانە : د. جمیل نصیف التكریتی، المذاهب الادبیه، ص ٦٩ — ٧٠.

ئەگەرچی وەکو تراژیدیایەك ناوبانگییەکی ئەوتۆی نەبوو، لەسەر ئەو بنەمایەش دانەمەزرابوو، کە لەسەر ئەرکی نیشتمانی و بەرژەوەندی تاکە کەسی بێت. تا ئەو کاتەیش نووسەر بە تەواوی خوچی لە کەش و هەوای تراژیکۆمیدی ڕزگار نەکردبوو و چەمکی تراژیدیا بە تەواوی لە لای گەلاڵە نەببوو

(راسین و کۆرنێ) لە دوو گۆشەی جیاوازەوە دەیان ڕوانییە بابەتەکانی درامای تراژیدی. لای کۆرنێ : پەیوەندییەکی توند و تۆڵی بە چینی یاخی بووری ئۆرستۆکراتی هەبوو، بۆیە گرنگی بە چارەسەری جۆری تراژیدیای مێژووی پاڵەوانییەتی دەدا.

لای راسین : ئەو جۆرە تراژیدیایەی وەردەگرت، کە پەیوەست بوو بە خۆشەویستی هەست و سۆز و ویژدان و نەستەکانی دەروون، بەلاّم بە شێوەیەکی ئەوتۆ نرخ و بەهایەکی فیکری و سیاسی گەورەی پێ بەخشی بوو لە لای چینە پێشکەوتن خوازەکانی کۆمەڵی فرەنسی سەدەی حەڤدەهەم ناسراو بوو.

هەندێ لە دراماکانی کۆرنێ:

١- شانۆنامەی بێوەژن، ساڵی ١٦٣٢.
٢- شانۆنامەی گالێری، ساڵی ١٦٣٢.
٣- شانۆنامەی خزمەتکار، ساڵی ١٦٣٣.
٤- شانۆنامەی گۆڕەپانی پاشا، ساڵی ١٦٣٦.
٥- شانۆنامەی هۆراس ١٦٤٠
٦- شانۆنامەی سینا.
٧- شانۆنامەی پۆلیکیۆت.
٨- شانۆنامەی مردنی پۆمئی.
٩- شانۆنامەی سیرتیۆس ئەگسیلاوس.
١٠- شانۆنامەی ئەتێلا.
١١- شانۆنامەی تیتۆس و برنیس.
١٢- شانۆنامەی سەرنیۆس
١٣- شانۆنامەی پیتریس پاشای لمبادی، ساڵی ١٦٥١.

PDF4Kurd

*** درامای (سید Le Cid) ی کۆرنێ:**

کورتەی شانۆگەرییەکە:

گەنجێکی ئۆرستوکراتی، کە ناوی (رۆدریك)ە حەز لە کچێکی ئۆرستوکراتی دەکات، کە ناوی (شیمیم) ە، باوکی کوڕەکە بە باوکی کچەکە دەڵێ و ئەویش ڕازی دەبێت، دوای ماوەیەك پاشا پێویستی بە پەروەردەکەرێك دەبێت بۆ کوڕەکەی — باوکی (رۆدریك) بۆ ئەم کارە هەڵدەبژێرێ، باوکی " شیمیم " حەسادەتی پێ دەبات و ئیهانەی دەکات، بەلاّم باوکی " رۆدریك، کە پیرێکی بە ساڵا چوو بوو، داوا لە کوڕەکەی دەکات ئەمە قبوولّ نەکات و واز لە باوکی " شیمیم " بێنێ و کچەکەشی نەخوازێ. " رۆدریك " باوکی " شیمیم " دەکوژێت. " شیمیم " خۆشەویستەکەی دەیەوێ تۆڵەی لە " رۆدریك "بسێنێتەوە. داوا لە پاشا دەکات، کە " رۆدریك " لەگەڵ یەکێ لە خزمەکانی ئەو "شیمیم " کە بە تەمایە زەماوەندی لەگەڵدا بکات ڕووبەڕووی یەك ببنەوە. " رۆدریك " سەردەکەوێت. دوایێ پاشا داوا لە " شیمیم " دەکات، کە لە " رۆدریك "خۆش بێت، چونکە نیشتمان لە شەڕەکانی دیدا پێویستی پێیەتی و کوڕێکی ئازاو بە جەرگە. دەینێرن بۆ شەڕ، ئەگەر کوژرا ئەزا شیمیم تۆڵەی خۆی کردۆتەوە، ئەگەر نەیشکوژرا ئەوا نیشتمان پێویستی بە خزمەتی ئەو کوڕە ئازایە دەبێت لێی خۆش دەبن، لە ئاکامدا " رۆدریك " سەردەکەوێت.

ئەو ڕەخنانەی ئاراستەی ئەم درامایە کراون ئەمانەن:

(کۆرنێ) لە یاساکانی کلاسییزم سەرپێچی کردووە، چونکە شمشێربازی رۆدریك لەگەڵ باوکی کچەکە دەرچوونە لە بەرژەوەندی دەوڵەت و لە بەرژەوەندی تاکەکەسی (خێزانی)یە نەوەکو بەرژەوەندی گشتی. هەروەها داواکردنی کچەکە بۆ کوشتنی "رۆدریك" لە بەرژەوەندی دەوڵەت دا نییە،چونکە دەوڵەت پێویستی بە ئەوە. هەروەها ڕازی بوونی پاشا لەسەر شمشێربازی دەرچوونە لە یاسا، چونکە پێشتر شمشێربازی قەدەغە کرابوو لە هەمانکاتدا لاوازی کەسیەتی پاشا پێشان دەدا. هەروەها شانۆگەرییەکە نەیتوانیوە خۆی لەگەڵ کەش و هەوای ملیۆدرامی بپارێزێت " ڕووداوی شمشێربازی و شەڕوشۆڕی زۆری تیایە، واتا یەکییەتی شوێن و کات مەودای تەسکە " هەروەها بابەتی دراماکە لە مێژووی کۆن " یۆنانی و رۆمانی " وەرنەگیراوە. شانۆگەرییەکە شانازی بە پاڵەوانییەتی تاکەکەسی دەکات، شانازی بە کەسییەتی "سید" دەکات، کە کەسایەتییەکی ئیسپانییە، ئەمەش نابێت، چونکە دەبێ شانازی بە

کەسایەتییەکی نیشتمانی بەوە بکات. هەروەها لە پاشا هەست دەکات کە قەرزباری یەکێك لە دەست و پێوەندەکانییەتی، ئەمەش ناشێت، چونکە پاشـا دەبێـت کەسـایەتییکی بـەهێز بێـت هەمیشە. لە بەر ئەم ڕەخنانە " کۆرنێ " بۆ ماوەی سێ ساڵ خـۆی دووره پـەرێز گـرت و لـەو ماوەیـەدا درامایـەکی نـوێی نووسـی،خۆی لـــــــەو هەڵانـەی ڕابـردوو پـاراســــــت، کــە شـــــانۆگەری" هۆراس " ی نووسی و پەیڕەوی ئەم خاڵانەی کرد :

١ – بابەتەکەی لە مێژووی ڕۆمانی (٧ – ٨ پ.ز.) هوە وەرگرت.

٢ – جەختکردن لەسەر ئەرکی نیشتمانی و فەزڵکردنی بەسەر بەرژەوەندی تاکەکەسیدا.

٣ – کرداری دەرەکی کەم کردەوە.

٤ – کۆتاییەکەی هەروەکو سەرەتا تراژیدی بوو. هەردووکی بە یەکەوە گونجاند.

درامای (هۆراس)

کورتەی دراماکە: دوو خێزان یان دوو دەوڵەت (ڕۆمـا – ئـەلب) ن، پەیوەندیـەکی بـاش و دۆستانەیان لە نێـوان دایـە. ئـەوەی یەکـەمیان ڕۆمـا (هـۆراس) و ئـەوەی دووەمیـان ئـەلب (کریاس)، هەریەك لەو خێزانانە سێ کوڕیان هەیە. هۆراس کـوڕە گەورەکـەیان کـچی کریاسـی هێناوە.(کریاس) کوڕە گەورەی خێزانەکەی تر دەزگیرانـی خوشـکی (هـۆراس) ە، لـە کـاتی زەماوەندێك کێشەیەکی زۆر دەکەوێتە نێوان بۆ سووك کردنی ئەو توندوتیژیە. لە هـەر یـەکێك لە خێزانەکان سێ کوڕ هەڵدەبژێرن بۆ شمشێربازی. هەر سێ کوڕەکەی هۆراس و سـێ کوڕەکـەی کریاس هەڵدەبژێرن. شمشێربازییەکە ئەنجام دەدرێت و لـە ئاکامـدا دوو کـوڕی کریـاس برینـدار دەبن. هۆراس لە بەردەم ئەوەی سێیەمیاندا ڕادەکات، بەمە بـاوکی زۆر تـووڕە دەبێـت و ئـەم ڕاکردنە بە شەرمەزاری دادەنێت بۆ ڕۆما، بۆیە بڕیار دەدا، کە بە دەستی خۆی بیکوژێت. بەڵام مەبەستی لەو ڕاکردنە دا ئەوە بوو بە تەنیا بن و خەڵکیان لە لا نەبێت و (کریـاس) بکوژێـت. وایش دەبێت و هۆراس کریاس دەکوژێت. بەم پێیە هەر سێ کوڕەکەی خێزانی ئەلب دەکوژێـت. وکی هۆراس زۆر دڵخۆش دەبێت و شانازی بە کوڕەکەیەوە دەکات. ئەم سەرکەوتنەی هـۆراس ەبێتە هۆی دڵتەنگی ژنەکەی، چونکە برایەکانی کوژران. هەروەها خوشـکی(هۆراس)یـش بـە ژنەی کوژرانی دەستگیرانەکەیەوە دڵتەنگ بوو. ژنەکەی هۆراس ئەم مەسەلەیەی قبووڵ کـرد ، ونکە ئەرکی نیشتمانییە و لە ڕێگەی وڵات دایە و لەبەرئەوە نەیکوشـتووە، کـە ڕقـی لێیـان ڕوبێ، خوشکی هۆراس نەفرەتی لە ڕۆما کرد. بۆیە هـۆراس خوشکەکەشـی کوشـت، چـونکە

ئیهانەی دەوڵەتی کرد بوو بە ئەرکی نیشتمانی خۆی هەڵسا وەکو دەردەکەوێت (کـۆرنێ) لـە شانۆگەریەکانیدا شانازی بە پاڵەوانیەتی و بابەتی شمشێربازی شیروەشاندنەوە دەکات.

شارەزایانی ئەدەب بنەماکانی ئەدەبی کلاسییزم لە نیـوەی دووەمـی سـەدەی شـازدەهەم و نیوەی یەکەمی حەڤدەهەمدا بەم خاڵانە دەست نیشان دەکەن :

١ – پارێزگاری کردن لە کەلەپوور(خاسیەتە کۆنەکان یان جێماوەکان).

٢ – نووسینی ئەدەبی بۆ بەرژەوەندی سیاسەتی سەردەم یان دەوڵەت.

٣ – جەختکردن لەسەر پێکهاتنی زمان (بەهێزو تۆکمەیی وشەبازی) واتـا پارێزگـاری کردنـی پێڕەو و ڕێکخستنی زمان و دوورکەوتنەوە لە تەم و مژ.

٤ – عەقڵ بکرێت بە پێوەر و دژی هەموو هەست و نەستێکی دەروون و حەزی شەخسی.

٥ – گوزارشت کردن لە گشتی نەوەکو تایبەتی واتا (النمطی) نەوەکو (الفردی)، یان ئامادە نەبوونی شەخسییەتی ئەدیب.

٦ – ڕزگارکردنی دراما لە ململانێ و ئەرك لەسەر ڕووی هـەموو بەرژەوەندییـەکی کەسـییەوە دابنرێت.

راسین Racine - 1639-1699، J

لە ساڵی ١٦٣٩ دا لە شاری فێرت ملیۆن لە دایکبووە، لە بواری دادوەریدا کاری کردووە. تەمەنی چوار ساڵان بوو. دایك و باوکی مردووە و لای بـاپیری ژیـاوە، دوای باپیریـشی داپـیری بەخێوی کردووە، سەر بە تاقمێك بووە، کـە پێیـان گوتـون ژانیـسیینەکان. ئـەو کۆمـەڵەیـەش قەشەیەك دروستی کردووە، کە بە ناوی ژانسینۆسە، کە لە ساڵی ١٥٨٥ – ١٦٣٨ ز ژیاوە.

خانەوادەی راسین هەمیشە لە هەوڵی ئەوە دابوون، ئەم منداڵـە (راسین)بـە شـێوەیەکی وا پەروەردە بکەن، کە حەزی لە کەلەپووری یۆنانی کۆن بێت و داب و نەریتی ژانسینەکان لە دڵ و دەروونیدا بچەسپێ. پاشان زانکۆی لە ساڵی ١٦٦٠ دا تـەواوکرد. ڕووی لـە جیهـانی ئـەدەب کرد، سەرەتا چەندین شیعری ناسکی نووسی و سەرنجی خـەڵکی بـۆ لای خـۆی ڕاکێـشا، دوای ماوەیەك لەگەڵ نووسەری ناسـراوی فەرەنـسیی (لاڤـۆنتین) یـەکتریان ناسـی و هەوڵیـدا چـەند بەرهەمێکی شانۆیی بنووسێت. سەرەتا هۆنراوەیەکی (بووکی سین)ی نووسی و تیایـدا باسـی ژن هێنانی مەلیکی لویسی چواردەهەمی کردووە، کە ژنەکەی ناوی (ماریا)بووە و ئیـسپانی بووە. ئەم هۆنراوەیە سەرنجی ڕەخنەگری کلاسیکیی (شاملێن)ی بۆ لای خۆی ڕاکێشا، توانی

PDF4Kurd

پارەیەکی باش بۆ ئەم شاعیرە دابین بکات و هەروەها ناویشی لە لیستی ئەو نووسەرانە تۆمار کرا، کە مووچەیان لە خەزینەی مەلیك وەردەگرت.

جیاوازی سەرەکی نێوان (کۆرنێ) و (راسین) لەوەدا خۆی دەنوێنێ، کە لە لای کۆرنێ هەمیشە خواست بەسەر شەهوەت و ئارەزوودا سەردەکەوێ. کەچی لە شانۆنامەکانی (راسین)دا، هەمیشە هەست و سۆز سەردەکەوێ، مل کەچکردن بۆ هەست و سۆز تاڵترە، کە بەرهەڵستی لە ئیرادە و خواستی مرۆڤ بکات، بۆیە پاڵەوانەکانی (راسین) زیاتر لە خەڵکەوە نزیکن و ڕەخنەگرەکانیش دانیان بەمەدا ناوە. راسین لە دوای درامای (ئەندرۆماك) چەند درامایەکی دیکەی نووسیوە، لەوانە برینتانیکس ١٦٦٩، پرینیس ١٦٧٠، بایەزید ١٦٧٢، ڤیدا ١٦٧٧. پاشان بە ئەندامی ئەکادیمیای فرەنسیی هەڵبژێردرا و خۆی و (بوالۆ N.Boileau - 1636-1711) ئەرکی نووسینەوەی مێژووی ژیانی مەلیکیان کەوتە سەر شان و بەردەوام یاوەریی مەلیکی دەکرد لە هەموو شەڕوشۆڕەکانیدا.

(بوالۆ **N.Boileau - 1636-1711**)

لە ساڵی١٦٧٧ دا بۆ ماوەیەك وازی لە دراما و نووسین هێنا. پاشان دووبارە لەسەر داوای ژنێکی ڕۆشنبیری ئەو سەردەمە، کە ناوی (مەدام دی مانتۆن) بوو و سەرپەرشتیاری پەیمانگای سانسیێری بوو، لە پێناو ڕێنوێنی کچە بێ باوکەکانی ئەو پەیمانگایە هەندێ درامایان بۆ بنووسێ، بە شێوەیەك کە لایەنی پەردوەردەیی و رەوشت دەربخات و ئەو کچانە لە شەهوەت و هەست و سۆزی دڵداری دووربخاتەوە. راسین، لە سەرەتادا ڕاڕا بوو، بەڵام پاشان شانۆنامەی (ئەستێر)ی بۆ نووسین، کە ئەم شانۆنامەیە ڕووداوەکانی لە (کتێبی پیرۆز) ەوە وەرگیراوە و شانۆنامەکە لە سێ بەش پێکهاتووە و چەندین گۆرانی و سروودی تیایە، کەڵە مۆسیقاژەنێکی دیاری ئەو سەردەمە(جۆن پاتێست مۆرۆ)ەوە وەرگیراوە. ئەم شانۆگەرییە لە ساڵی ١٦٨٩ دا پێشکەشکراو لە هەمان ساڵیشدا چاپکراوە.

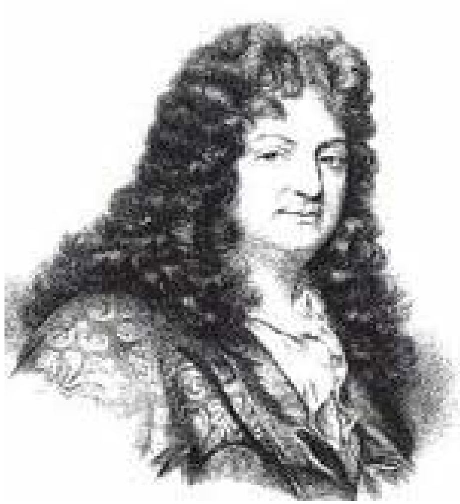

راسین **J، Racine - 1639-1699**

کورتەی دراماکە

ڕووداوی دراماکە لە شاری (سووز) ڕوودەدات، لەو سەردەمەی کە جوولەکەکان دەست بەسەر بوون و گوازرابوونەوە بۆ وڵاتی کلدانییەکان، سەرۆك وەزیرانی مەلیك، (هامان) زۆر بە دڵڕەقییەوە ڕاوەدوی ئەو جوولەکە دەست بەسەرانە دەنێ و هانی مەلیکیش دەدا بە یەکجاری لە ناویان ببات، مەلیك بەم بڕیارە ڕازی دەبێت و فەرمان دەدات لە ماوەی (١٠) ڕۆژدا

PDF4Kurd

جوولەکەکان هەموو قەلاچۆ بکرێن. سەرۆکی جوولەکەکان، کە ناوی(ماردۆشێت) بووە، خۆی لە هامان بە گەورەتر دەزانی و رقەبەرایەتیان هەبوو. ئیتر بەنی ئیسرائیل بیر لە رێگەیەك دەکەنەوە، ئەویش هەڵبژاردنی کچێکی جوانی خۆیانە بۆ مەلیك، کە کچەکە دەبەن، مەلیك حەز لەو کچە دەکات، ئەو کچە ناوی (ئەستێر) بوو و جوانییەکەی لە رادەبەدەر بووە، مەلیك بڕیار دەدات (ئەستێر) بخوازێت و نەیدەزانی ئەمە جوولەکەیە، مەلیك زۆر ژنەکەی خۆش دەوێ،(ماردۆش)یش سەرۆکی جوولەکەکان مامی(ئەستێر) دەبێت. مامی داوای لێ دەکات، کە ئەستێر کڕنوش بۆ مەلیك ببات و تێی بگەیەنێ کە جوولەکە هیچ مەترسییەکیان بۆ سەر مەلیك نییە و ئەم شتانەی ڕوویداوە هەمان بە هانە و شتی دروستکراون (هامان) خۆی دروستی کردوون، بە پێچەوانەوە ئەمان هیوای سەرکەوتن بۆ مەلیك دەخوازن، لە لایەکی دیکەوە، (ماردۆش) پیلانێکی کوشتنی مەلیکی لە لایەن (هامان) ەوە بۆ مەلیك ئاشکرا کرد، بۆیە کەلیك بڕیار دەدات جوولەکەکان پارەیان بدرێتێ و ڕێگەیان بدرێ (پەرستگا)بۆ خۆیان دروست بکەن. لەو کاتەدا چەند کچێك سروودی سوپاس بۆ خوا پارێزەری بێ تاوانان دەچڕن. شانۆنامەکە تەواو دەبێت.

* ئەو لایەنەی راسین لە زۆر لە شانۆنامەکانیدا تیایدا سەرکەوتووە، ئەوەیە، کە توانیویەتی هێزی سۆزی مرۆڤ دەربخات، چونکە لەو بڕوایە دابوو هەست و سۆزی ئادەمیزاد هێزێکی زۆر کاریگەریی هەیە و کار لە دڵی مرۆڤ دەکات، ئەگەر ئەو هێزە لە سنوور دەرچوو دەبێتە مایەی سەرهەڵدانی دڕندەترین سروشتی ئادەمیزاد، هەر چەند ئەو مرۆڤە زۆر ژیاری و شارستانیش بێت.

* بە بۆچوونی (راسین) دڵداری لە هەمو هەست و سۆزێك بەهێزترە، بۆیە لە شانۆنامەکانیدا قورساییەکەی خستۆتە سەر دڵداری.

* راسین مرۆڤ وا نیشان دەدات، کە بە دوای شەهوەتی خۆیدا و پلە و دەسەڵاتی نییە تا بەرگەی ئەو شەهوەتە بگرێت.

کۆرنێ و راسین هەردووکیان لە بواری تراژیدیای کلاسییزمدا داهێنانیان ئەنجامدا، کۆرنێ) بە نوێنەری داهێنانی قۆناغی یەکەمی کلاسییزم ناودەبرێ و (راسین) یش بە ێنەری قۆناغی دووەم.

قۆناغی یەکەم و دووەم لەوەدا جیادەبنەوە

١ — لە قۆناغی یەکەمدا لای کۆرنێ زۆر بە ئاشکرایی کردەی دەرەکی (ململانێی کەسیەتییەکان) زۆر زاڵ بوو و پرینسیپی وێنەی ناوەوە (موعاناتی دەروونی پاڵەوان)ی هێنایەکایەوە.

٢ — کۆرنێ جەختی لەسەر کردەی پاڵەوانیەتی دەکردەوە، واتا وێنەکێشانی نێوان بەرژەوەندی کەسی و ئەرکی نیشتمانی و زاڵ کردنی ئەرك بەسەر بەرژەوەندی کەسیدا. هەروەها وێنەی موعاناتی کەسیەتی پاڵەوانی کێشاوە. کە چۆن قوربانی بە بەرژەوەندی تایبەتی خۆی دەدا لە پێناو ئەرکی نیشتمانیی، ئەمەش پێویستی بە شمشێربازی و زیادکردنی کردەی دەرەکی هەیە.

٣ — لای کۆرنێ ئایدیا ڕاستەوخۆیە، پاڵەوان هەمیشە سەردەکەوێ. بۆیە گرنگی بە ململانێی خیتابی دەدا، واتا هەست و نەستی ناوەوەی تیا نییە.

بەڵام لە قۆناغی دووەمدا لای راسین:

١ — لە قۆناغی دووەمدا جەخت لەسەر بابەتەکانی خۆشەویستی دەکاتەوە. سۆزێکی دەروونییە. بۆیە لای ئەو لە جوانترین شێوەدا جێبەجێ دەبێ. زۆربەی پاڵەوانەکانی لە شانۆدا بە شێوەیەکی سەرکەوتووانە وێنەکێشی موعاناتی قووڵایی و ناخی دەروونیان کراوە.

٢ — لای راسین پاڵەوانەکان ژمارەیان کەمە و گرێ و چنینەکەشی باش و سادەیە.

٣ — لای راسین پاڵەوان خودییە، لە ئاست بەرژەوەندی تایبەتی خۆی نابینایە، تەنیا ئەرکی نیشتمانی بەهای باڵایە. بۆیە کەسایەتییەکانی راسین خەفەتبارن و مەینەتبارن. چونکە کۆت و پێوەندی زۆری خستۆتە هەست و سۆزەکانی خۆی، بۆیە سەیر نییە لە کۆتاییدا دەروونی خۆی و ئەوانەی دەوروبەری وێران دەکات. هەروەك پاڵەوانەکانی لە شانۆنامەکانی (ئەندرۆماك - بیرینز — ڤیدا) دابە دیار دەکەوێ.

PDF4Kurd

مـــۆلـــيێر Moliere - 1600-1673

(جان پاپتێست پۆكلين)، له سەرەتا ئايينی مەسيحييەتی خوێند و پاشان چووه زانستگا و له بەشی ياسادا دەيخوێند. له خێزانێكی بۆرژوای خاوەن پيشه له پاريس له دايك بووه. بـاوكی نازناوی " خزمەتكاری پاشايی " وەرگرتووه. مۆلييێر هەر له تەمەنێكی زووەوه حەزی به شانۆ كردووه. له سەرەتادا به هاوكاری خێزانێكەوه كه سێ كچ و دوو كوڕ بوون مادلين و جەنەڤينه و ئارماندۆ كوڕەكانيش جۆزيف و لويس بوون، توانی هەندێ نمايشی سادەی كۆميدی گاڵتـەجاری پێشكەش بكات. نووسەر هەتا مردنيش لەو خێزانـە دانـەبڕاوە دەڵـێن پەيوەنديیـەكی دڵـداری لەگەڵ مادلين دا هەبووه، پاشان (ئارماندۆ) ی خواست. لەو كاتەدا دوو تيپی شانۆ له مێژ بوو له پاريس كاريان دەكرد، مۆلييێر بۆ بەرەبەرەكانی كردنی ئەم دوو تيپـە پـڕۆژەی دامەزرانـدنی شانۆيەكی نوێی دانا، بەڵام تيايدا سەرنەكەوت و جارێكيش خرايه زيندان و به يارمەتی بـاوكی ئازادكرا، دوو كوڕەكەی به مندالّی مردن پەيوەندی لەگەڵ ژنه گەنجەكەی سارد بوو، له شوباتی ساڵی ١٦٧٣ له كاتی پێـشكەشكردنی درامـای (نەخۆشـيی بـه خـەياڵ) ژمارەيـەك درامـای نووسيوه. سەرەتا بۆ يەكەم جار له ساڵی ١٧٥٥ يەكەم درامای ئەدەبی خـۆی بـه ناونيـشانی (المتهور، يان هەمـوو شتێك له شوێن خۆيدا نييه) ی نووسی. له ساڵی ١٦٥٨ له بـەردەم پاشـا لويسی چواردەهەم درامای (پزيشكی ئەويندار)ی نمايش كردوو پاشان زۆر دڵخۆش بوو و ڕێگەی پێدا له پاريس له پـاڵ تيپێكـی ئيتـاڵی هـەموو هەفتەيـەك نمايـشەكانی پێـشكەش بكـات. پاشـــــــان درامای (قوتابخانەی مێردان) ی نووسـی، كـه ناوبانگيـەكی زۆری پەيـدا كـرد. پاشان چەند شانۆگەرييەكی دی پێشكەشكرد. وەكو نووسەر و ئەكتەر دەركەوت. سـاڵی ١٦٦١ له ژيانی مۆلييێردا خـاڵی وەچـەرخانێك بـوو و ڕووی كـردە كۆميـديای ڕەوشـت و كێـشەكانی خۆشەويستی و ژن هێنان و پەروەردەكردنی منداڵان و بنياتنانی خێزانی بۆرژوازی كرده بابـەتی سەرەكی دراماكانی. دوای ئەم درامايـه درامـای (بێزاركـەرەكان) و (قوتابخانـەی ژنـان)ی نووسی، ئەوەی دواييان وايكرد پێڕەوی ڕێبازی كلاسيزم بكـات و دراماكـه لـه پێـنج فەسـڵ پێكهاتبوو و به شيعر بوو، هەر بۆيه (بوالۆ)يش پـشتگيری لـەو شـانۆگەرييه كـرد. مـۆلييێر كۆميدياى له تراژيديا به بالاتر دەزانی و دەيوت، " تراژيديا " بۆچـوونی پاڵەوانەكانـه، بـەڵام كۆميديا بۆچوونی خەڵكی ئاساييه. هەروەها له تراژيديادا پاڵەوانەكان وەكو تابلۆيەك شـاعير مەوداكانی دەستنيشان دەكات به پێی ئارەزووی خۆی، كەس له چۆنيەتی بەراوردكردنی يان له واقيعدا ناپێچێتەوه، بەڵام له كۆميديا و وێنەكێشی خەڵك دەكەيت و له سروشتەوە بابەتەكەت وەردەگری، دەبێ ئەو شتانه ڕێك له واقيعدا هەبن. هـەروەها دەيـوت نووسـينی كۆميـديا لـه

PDF4Kurd

تراژیدیا قورسترە. کۆمیدیا لە بابەتــە قورســەکانە، چــونکە نووســەر دەبــێ بابەتەکــەی لــەناو جەرگەی ژیان هەڵبژێرێت، بە شێوەیەکی وایش پێشکەشی بکــات، کــە بینــەر قەناعــەت پــێ بێنێ، بابەتەکە گرنگ و بە بەهایە. ئەم حاڵەتەش پڕ مەترسییە، چــونکە ئەگــەر ســەرنەکەوێ ئەوا پایەی ئەدەبی خۆت لە کیس دەچێ، مۆلییێر زۆر ســەرکەوتوو بــوو. مــۆلییێر، کــەمتر لــە ڕابەرانی پێش خۆی گوێی بە یاسا و دەســتوورەکانی کلاســیزم داوە ئەوەنــدە خــۆی دەروەســت نەکردووە، تەنانەت هەندێ لە ئەدیبەکان دەڵێن تا ڕادەیەك جۆرێك لە ڕیالیزم لە ئەدەبەکەیــدا خۆدەنوێنێ. کاتێ مۆلییێر شانۆگەرییەکانی دەنووسی، کۆمیدیا لە ئــەدەبی فەرەنــسیدا نــەبوو. مۆلییێر لە چارەسەری کەم و کوڕییەکانی کۆمەڵدا توند و تیژ بوو. بە تــەواوی لەســەر مــەنتقی کلاسیزم نەدەڕۆیشت، بەڵکو تەنها بە چوارچــێوەی گــشتی کلاســیزمەوە بەســتبۆوە، لەگــەڵ ئەوەشدا سەربەستی کەسییەتی خۆی پاراستبوو. جارێ بۆرژوا و جارێ دەرەبەگایەتی و جــارێ ئەوانەی لە پشت پەردەی ئایینەوە مەرامەکانی خۆیان جێبەجێ دەکرد، ڕیسوا دەکرد.

لەو پرێنسیپانەی کلاسیزم، کە لای مۆلییێر هەستی پــێ دەکــرا، ئــەوەبوو ئەگــەر عــەقڵ فەرامۆشکرا ئەوە هەمموو کاروکردەوەیەك ئاکامێکی خراپی دەبێت. واتا هەر کەسایەتییەك بــە دوای هەست و سۆزێك بکەوێت ئاکامەکەی ناهەموار دەبێت. مۆلییێر هەر لە سەرەتاوە لە ژێــر کاریگەری زەوق و چەشەی میللی ڕەسەندا بوو و لە دژی کۆنەپەرستی بوو.

شانۆگەری " بۆرژوای بەگزادە " ١٦٧٠:

کورتەی دراماکە :

بۆرژوایەك، کە ناوی (جۆردان)ە دەیەوێت ببێتە بەگزادە. پێی دەڵێن دەبێ فێری سێ شــت ببیت :

١ — شمشێربازی ٢ — سەم ٣ — زۆرڕەوی بە شیعر (گەرەلاوژە). ئەویش دوو مامۆســتا ...ەگرێت (دوانت) و (دوورینیمیا)، بۆ ئەوەی فێری ئــەو ســێ شــتەی بکــەن. ماڵەکــەی پــڕ ...امۆستا دەبێت. لە دواوە گاڵتەی پێ دەکەن و پێی پێ دەکەنن. کابرای بــۆرژوا گەرەکییــەتی ...چێکی بەگزادە بینێ. کچە بەگزادەیەکی تورکی خەیاڵاوی بۆ دەدۆزنەوە. دەیخوازێــت، ئــەم ژن ...ێنانە دەبێتە هۆی نەگبەتی و ماڵ وێرانی بۆی و دەبێتە مەسخەرە و گاڵتەجاری هەمووان.

سەرنجێك لەسەر دراماکە:

مۆلییێر ئەم شانۆگەرییەی لەسەر داوای پاشا لویسی چواردەهەم نووسیوە و داوای لێ کردووە تورکەکان بە شێوەیەکی گاڵتەجاڕی نیشان بدرێنن.

درامای (دۆن جوان) — ١٦٦٥ :

کورتەی دراماکە :

گەنجێکی هەژار، بەڵام و چالاك و قسەزانە. بەم سیفەتانە کچان هەڵدەخەڵەتێنێ و ماوەیەك لەگەڵیاندا دەمێنێتەوە و وازیان لێ دێنێ. دوای ماوەیەك دەبێتە کەسایەتییەکی خوانەویست (ملحد) خوا تۆڵەی لێ دەکاتەوە و دەکەوێتە بەر برووســك و دەســوتێت. لــە شــانۆگەریەکەدا مۆلییێر لە پشت کەسیەتی خزمەتکارێکەوە کە ناوی

(سگاناریل)ە ڕەخنە لەو بیروڕایانــە دەگرێــت و ئــەم تۆڵەســەندنەوە بــە پەســند نازانێــت، نووسەر وا خۆی دەردەخات لەگەڵ تۆڵــە ســەندنەوەکەدا نییــە، بــەڵام خــۆی لــە ڕاســتیدا ئــەو بیروڕایانەی بەناو خەڵکدا بڵاوکــردەوە. ئەمــەش بــووە هــۆی ئــەوەی کڵێــسا لــە دژی مــۆلییێر بوەستێت. لە چەند شانۆگەرییەکی دیکەشدا، پاڵەوانەکانی بە ئاسانی خۆیان بە دەستەوە نادەن و بیری پێشکەوتن خوازانەیان هەیە و دژی ئاینن، بابەتەکانی مۆلییێر لەگــەڵ کلاســیزمەکاندا زۆر ناگونجێت، چونکە کلاسیزمەکان گرنگییان بە چارەسەری کێشەکانی کۆمەڵ نــەدەدا، هــەر بۆیەش داوایان لە تراژیدیا دەکرد، بابەتەکانیان لە کۆنەوە وەربگرن :

چەند سەرنجێك :

ئەم درامایە تا ساڵی ١٨٤١ نەتوانرا پێشکەش بکــرێ و نزیکــەی دوو ســەدەی پــێ چــوو، ئینجا وەکو تێکستی بنچینەیی نووسەر خۆی پێشکەشکرا. نووسەر هــەروەکو خــۆی دەیویســت دەبوایە ئاین ســەربکەوێ، چــونکە مەترســییەکی زۆر بــە هــۆی شــانۆگەرییەکەی پــێش ئــەوە (گرگوف) دڵی گرتبوو، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا لەم شانۆگەرییەدا، کە پاڵەوانەکــە و هەقایەتەکــە لە بنچینەدا ئیسپانییە نووسەر توانیویەتی مەسەلەی دین و ڕیسواکردنی بۆرژوا بخاتە ڕوو، لــە ڕووی هونەریشەوە خۆی لە خاسیەتەکانی هونەری درامای ئیسپانی نزیك کردۆتەوە، بە تایبەتی لە تێکەڵ کردنی تراژیدیا و کۆمیدیا و فەرامۆشکردنی سێ یەکیەتییەکە و وێنەکێشانی هەست و سۆزی ناوەوەی پاڵەوانەکان. بەم خاڵانەش لە خۆ بەستنەوە بە یاسا و دەستووری کۆن وتێکەڵ

PDF4Kurd

نەكردنی جۆرەكان (صفاو النوع)ی بەزاندوو. ئەم درامایە و شانۆگەری (گرگوف) لە نێو هەموو شانۆگەرییەكانی دیكەی مۆلییێردا جیان بەوەی، كە سروشتێكی تراژیدیان هەیە. لە درامای(دۆن جوان)دا ژنەكە مۆلییێر(ئارماندۆ) دەوری (شارلۆتcharlotte)ی بەسەركەوتوویی بینی و(مادلین)یش دەوری (ئەلڤیرا) ی بینی، جوزیف بیژارت (joseph Bejart)یش دەوری عاشقی دەگێڕا، (دۆن جوان) و (لویس بیژارت) یش دەوری (سگناریل) ی خزمەتكاری كۆمیدیان دەبینی. چونكە كارێكی ئاسان نییە وا لە كەسانێكی بەڕێز بكەی پێبكەنن. مۆلییێر سەرپێچی چەند یاسایەكی تری ڕێبازی كلاسییزمی كرد، لەوانە لەگەڵ ئەوەدا نەبوو پاك و بێگەردی جۆرەكان(صفاو النوع) هەبێت و ئەو جیاوازییە چینایەتییە لە نەزەری ڕێبازی كلاسییزمدا هەبێت. هەروەها سەرپێچی سێ یەكیەتییەكەی (الوحدات الثلاث)ی كرد. هەروەها دەربارەی یاسا و دەستوور ئەو پێی وابوو مرۆڤ خاوەن عەقڵێكی بێگەردو كامڵە چ پێویستی بە ئەرستۆ و هۆراس دەبێت، خۆی دەتوانێ ڕاستییەكان بەرجەستە بكات. مۆلییێریش وەكو كۆرنێ و راسین چەشەی جەماوەری بە خاڵێكی گرنگ لە قەڵەمدەدا بەڵام لەوەدا لەگەڵ ئەوان جیاواز بوو، كە چەشەی چینە جیاوازەكانی كۆمەڵی بینەرانی بە شێوەیەكی بەرفراوان تر لە كۆرنێ و راسین لە بەرچاو دەگرت.

هەندێ لە دراماكانی مۆلییێر :

١ – قوتابخانەی مێردان
٢ – قوتابخانەی ژنان
٣ – بێزاركەرەوەكان
٤ – دۆن جوان
٥ – گرگوف
٦ – قرچۆك
٧ – فێڵەكانی سكاپن
٨ – پزیشكی ئەویندار... هتد..

PDF4Kurd

گرینگترین خاسیەتەكانی ئەدەبی مۆلییێر:

١ – دەرچوون لە یاسا و دەستوورەكانی كلاسییزم، لەوانە بە شێوەیەكی بەر فراوان كەلەپووری گاڵتەجاری میللی بەكارهێناوە. هەروەها لە كۆمیدیاكانیدا ژمارەیەكی زۆر پاڵەوانی میللی وەكو فێڵباز و خزمەتكاری زمان لووسی بەكارهێناوە. تەنانەت هەندێجار جووتیاری لادێشی وەرگرتووە، بەمەش لە یاسا دەرچووە و ڕووداوەكانی بردۆتە گوند. لە دراماكانیدا زمانێكی جەماوەریی سادەی بەكارهێناوە و هەوڵی داوە پاڵەوانی كۆمیدیاكانی هەر كەسەو زمانی تایبەتی ڕۆژانەی خۆی بەكاربێنێ.

٢ – مۆلییێر هەمیشە درامای بۆ نمایشكردن نووسیوە نەوەكو بۆ خوێندنەوە بۆیە ڕادەی تێگەیشتنی جەماوەری لەبەر چاو گرتووە نەوەكو تێگەیشتنی خوێنەران.

٣ – بە شێوەیەكی بەرفراوان فۆلكلۆری نەتەوەكەی بەكارهێناوە، لە پەند و نوكتە و بیروباوەڕەی میللی، ئەمە سەرباری ئەوەی گۆرانی میللی لە زۆربەی دراماكانیدا هەیە، ئەم سیفەتەش لە سەردەمی ئەو بە لای ئەدیب و ڕۆشنبیرانەوە كارێكی باش بوو.

٤ – شێوازی مۆلییێر و هەڵبژاردنی بابەتەكانی تا ڕادەیەك لە دراماكانی (شكسپیر-1616) 1564 Shakespeare دەچێت.[٧]

كلاسییزم و ڕەخنەی ئەدەبی

دیارە بێگومان بۆ بابەتی ئەدەب و فەلسەفە و هەموو بابەتەكانی تر بۆ شارستانییەتی بەرزی گریكەكان دەگەڕێینەوە، لەبەر ئەوە بۆ ڕەخنەی ئەدەبییش بە هەمان شێوە ناتوانرێ ڕۆڵ و كاریگەری ڕەخنەی ئەدەبییش لەبەر چاو نەگیرێ و لەوانەوە دەست پێنەكەین.

ڕێبازی ڕەخنەی ڕەوشتی (ئیفلاتوونی)

((زۆر لە زانایانی رابردوو لەو باوەڕەدابوون كە دەبێ هونەر پەیڕەوی ڕەوشت بكاتو ئەگەر لە سنووری ڕەوشت دەرچوو ناپەسەند دەبێت. ئیفلاتوون لە كتێبی (كۆمار)ەكەی خۆیدا،

٧- بۆ بابەتی مۆلییێر سوود لە موحازەرەكانی د.جمیل نصیف التكریتی وەرگیراوە، كە لە ساڵی ١٩٩٦ بۆ خوێندكارانی دكتۆرای بەشی كوردی زانكۆی بەغدای پێشكەش كردووە.

شیعرو مۆسیقا بە کارو ئامرازێك دادەنێ بەدەست حکوومەت و سیاسەتەوە، (ئەرستۆ)یش لەو رووەوە هەمان بۆچوونی هەیە، بەڕای ئەو شیعر، بە تایبەت تراژیدیا هۆیەکە بۆ پاکبوونەوەی دەروونی، لە هەر وروژانێکدا زۆربەی بیرمەندانی کۆن لەگەڵ کاریگەری پەروەردەیی هونەرو ئەدەبیاتدا بوون، دیدرۆ دەڵێ: (بە هێزکردنی رێزو حورمەت و خستنەڕووی ناهەمواریو ناچیزیو خەوش دەبێ خواستو ئامانجی هەر مرۆیەکی شەریف و بە جەرگ بێت، کە قەڵەم یان فلّچە یان قەڵەمی پەیکەرتاشی بەدەستەوە دەگرێت) جۆنسۆن لە پێشەکی (شکسپیر)دا دەڵێت: (ئەرکی نووسەر هەمیشە ئەوەبوو، کە دنیا لەوەی کە هەیە چاکتر پیشان بدات).

بە پێچەوانەشەوە باری ژیان و سەرەڕۆیی و بێباکی و بێ هوودەیی هەندێ شاعیر لە رۆژگارەکانی کۆندا وایکرد کە هەندێ کەس لە دژیان بوەستن و شیعر و ئەرکی شیعری و شاعیران بە جارێ رەت بکەنەوەو نەفرەتیان لێ بکەن، گوایا دەڵێن موسڵمانەکانی بەرایی جنێوفرۆشیو فەسادیو زەلالەتی هەندێ شاعیر وای کردبوو دژی شیعر بن. دەڵێن (امروو القیس) گەنجێکی بێ بار بووە لەسەر ژنان جنێوی بە باوکی خۆشی داوە، بۆیە ئەویش دەری کردووەو کەسێکیشی راسپاردووە کە بیکوژێ. هەروها (حطئیة)و (ابو الینبغی)و (ابو الشمقمق)یش هەروا. لەلایەکی ترەوە دیسانەوە کاتێك کە ستایشو داشۆرین بووە هۆیەك بۆ نان پەیداکردن، شاعیران پلەو پایەی کۆمەڵایەتییان لە لای خەڵکی زۆر دابەزێ

ئەگەر جاران شیعر بە زمانی پیرۆزی خوداوەندەکان دادەنراو لە سەرووی هەموو پێویستییەکانی مرۆڤایەتییەوە بوو وردە وردە وای لێهات خەڵکی پلەو پایە بەرزی لە خوێندنەوەی شیعر بە دوور دەگرتو شیعر وتنو نووسین بووە مایەی خەوشو نەنگی. ئەم شێوازە زێدەڕۆیی ئامێزە خاڵی نییە لە راستییەك ئەویش ئەوەیە بەرهەمی هەندێ لە هونەرمەندە گەورەکانیشی پێ مەحکووم کراوە. (بۆدلێر) بە هۆی بڵاوبوونەوەی کتێبی (گوڵەکانی شەڕ) بانگیان کرد. راستە کە هەندێ کۆپلّە و پەرەگرافی ئەو کتێبە دژی پاکیو پەروەردەییە، بەڵام ئەوانیش بە شاکاری راستەقینەی ئەو دەژمێردرێن. دەقەکانی گەوهەرەکان)و (لیتە- Lethe) کە خرانە بەردەم دامودەزگای دادوەریی ئەو رۆژە لە بەشێك شیعرەکانی سورنیو قائانیو ئەبی نەواسو نووسراوی ناو کتێبەکانی لای خۆمان توندترو شیرینتر نییە، بەڵام سەرزەنشتکردنی راستەقینەی مەسەلەی (بۆدلێر) لەلایەن لایەنگرانی ەخنەی رەوشتییەوە بوو، کە باڵیان بەسەر بیرو بۆچوونی خەڵکی سەدەی نۆزدەهەمی ەڕەنسەدا کێشابوو.

هەروا (ئۆسکار وایلّد)یش لە بەرامبەر هەندێ لە شیعرەکانیدا مەحکووم کراوە. نێوڤیل گۆتیە دەڵێت (ئەوە نووسەران نین سەردەم و رۆژگار پڕ لە فەسادی رەوشتی دەکەن، بەڵکو فەسادی رەوشتی گشتی ئەو سەردەمەیە کە ئەو نووسەرانەی بەرهەمهێناوە)، هەروەها دەنووسێت: (هەر کتێبێ سۆراغی داب و نەریت و بۆچوونی خەڵك دەکەن، نەوەکو بۆچوونو نەریتی باو لە ئاکامی کتێباندا هاتینە کایە). بەڵام ئەو تیۆرییە زێدەڕۆیی تیایە. ئەندرێ مۆرۆ راست دەڵێت کە هەندێ جاریش ئادابو نەریت پەیڕەوی کتێبان دەکەن. هەروەکو چۆن بە هۆی شۆرەتو بە هەرمێنی کتێبی (ڤارتەر) ماوەیەك لە ئەوروپا نەخۆشی خۆکوژی لە پێشتری زێتر بڵاوبۆوە. هەندێ لە رەخنەگران لە رەخنەی بەرهەمی ئەدەبیدا باری کۆمەڵایەتی بە بنچینە دادەنێن.

لێکۆڵینەوە لە بارەی پێوەندیی ئەدەبیات بە کۆمەڵەوە بابەتی ئەو گروپەی رەخنەگرانە. گومان لەوەدا نییە، کە باری ئەدەبی کاریگەری ژینگەی کۆمەڵایەتی بە سەرەوە نەبێت بیرو بۆچوونو چێژو خەیاڵ و ئەندێشەکان پاشکۆی باری کۆمەڵایەتین.))[٨]

کلاسییزم لە ئەدەبی کوردیدا

بە پێی بۆچوونی مێژوونووسانی ئەدەبی کوردی سەرەتاکانی ئەدەبیاتی کوردی وەکو زۆربەی میللەتانی جیهان بە شیعر دەستی پێکردووە، یان بە واتایەکی دی راستتر بڵێین ئەو دەقانەی وەکو بەڵگەو دۆکیۆمێنتێك لەبەر دەستدا ماون، بە شیعر نووسراون،ئەمەش حاڵەتێکی سەیر نییە، چونکە وەکو ئاماژەمان بۆ کرد زۆربەی میللەتانی رۆژهەڵات پێشینەی مێژوویان شیعرە، ئەمەش هۆکاری خۆی هەیە، رەنگە دیارترین ئەو هۆکارانە پێنەگەیشتنی بیری مرۆڤ و ناکامڵ بوونی هزری مرۆڤی سەرەتاییە و هەروا نەبوونی کەرەسەکانی نوسین و

٨- ئەم وتارەم لەم کتێبە وەرگێڕاوە: دکتر عبدالحسین زرین کوب، نقد ادبی، جستجو اصول و روشها و مباحث نقادی با بررسی در تاریخ نقد و نقادان، چاپ ششم، تهران، ١٣٧٨، ص ٣٨-٤١.
هەروەها هەر لەبارەی رەخنەی رەوشتییەوە بڕوانە : ویلبر سکۆت، رەخنەی ئەخلاقی لە ئەدەبدا، و: عەتا قەرەداخی، گ؛ نووسەری نوێ، ژ ٨، کانوونی دووەمی ١٩٩٩، ل ٣٢-٣٧.

چاپ و چاپەمەنی و سادەیی ژیان و ئەمانەو چەندان هۆکاری تر وایکردووە لە ئەدەبی کوردییشدا دەقی شیعریی زیاتر لە هەزار ساڵێك بەر لە ئەمڕۆمان هەبێت، بەڵام دەقی پەخشانی وا کۆنمان نەبێت.

چوارینەکانی بابا تاهیری هەمەدانی (٩٣٥- ١٠٢٧ ز) بە سەرەتاکانی شیعری کلاسییزمی کوردی دادەنرێ. لە رووی مێژوویییەوە سروودە ئایینییەکانی (سەرئەنجام) و شیعرەکانی مەلا پەرێشان و ئەدەبی (یارسان) لە قۆناغی یەکەمی شیعری کلاسییزمی کوردیدا نموونەی دیار و بەرچاون. دواتر ئەدەبیاتی کوردی و بە تایبەتی شیعر بە شێوەزاری کرمانجی و نموونە شیعرییە میللییەکانی فەقێ تەیران وعەلی حەریری و نموونە بەرزەکانی شیعری مەلای جزیری و ئەحمەدی خانی بە لاساییکردنەوەی روخسار و ناوەڕۆکی شیعری میللەتانی رۆژهەڵاتیی موسڵمان، ئەدەبیاتی کوردییان دەوڵەمەند کرد. لە رووی ناوەڕۆکەوە هەر لە سەرەتاوە شاعیری کورد بە کاریگەری شارستانییەتی ئیسلامییەوە کاریگەر بووە، لە رووی روخسارییشەوە قاڵبە شیعرییەکانی تاك و فەرد و چوارین و مولەممەع و تەرکیب بەند و تەرجیع بەند و پێنج خشتەکی و موستەزاد و غەزەل و قەسیدەو... لەلایەکەوە، لە لایکی تریشەوە لە رووی وێنەی شیعری و زمان و کێشی عەرووز و قافیەی یەکگرتوو و موردەدەف و... لە شیعری کوردیی هەروەکو ئەوان دەرکەوتووە. لەگەڵ ئەم بنەما هاوبەش و چوونیەکییەمان لەگەڵ میللەتانی رۆژهەڵاتدا شیعری کلاسییزمی کوردی لە رووی ناوەڕۆکەوە خەسڵەتی نەتەوەیی زۆرتر و غوربەت و دووری لە نیشتمان و وەسفی سروشتی تایبەتیی کوردستانی پێوە دیارە.

شیعری کلاسییزمی کوردیی بەم شێویە تاوەکو سەرەتای سەدەی بیستەم درێژەی کێشا، دواتر بە هۆی گۆڕان و بارودۆخی سیاسیی و کۆمەڵایەتیی و رۆشنبیریی و ئابووریی ناوچەکە و کاریگەری تازە بوونەوەی ئەدەبیاتی میللەتانی دراوسێ لە رێگەی ئەدەبیاتی رۆژئاوا و هەست و هۆشی نەتەوەیی و بەرزبوونەوەی رادەی هۆشیاری نەتەوەیی و گەڕانەوە بۆ کلتووری دێرینی کوردی و بە تایبەتی گەڕانەوە بۆ کلتووری دەوڵەمەندی ناوچەی هەورامان شیعری کوردی بە راستەیەکی جیاوازدا برد.

شیعری کلاسییزمی کوردی و ئەورووپی

شیعری کلاسییزمی ئەورووپی و کوردی لە زۆر رووەوە لە یەکتر جیاوازن، رەنگە دیارترین ئەو خاڵانە ئەمانە بن:

١- لە رووی سەرچاوەی شیعرەوە، سەرچاوەی شیعری کلاسییزمی ئەورووپی، پێڕەویکردنی یاسا ودەستوورەکانی یۆنان و رۆمانی کۆن بوو و لاساییکردنەوەی بۆچوونەکانی ئیفلاتوون و ئەرستۆ و هۆراس بوو، بەو واتایەی ئیلهام سەرچاوە بوو. بە پێچەوانەوە شاعیری کورد سەرچاوەی شیعریی بە لایەوە سەنعەت بووە و فێربوون و شارەزایی پەیداکردن بووە لە هونەرەکانی رەوانبێژی و زمان و زاراوەکانی میللەتانی رۆژهەڵاتی و بەتایبەتی کاریگەری زامنی فارسی و شیعر و سەبکی شیعری حافز و سەعدی شیرازی و کەلیمی هەمەدانی و شەمسی تەبریزی و هاتفی و رودکی و جامی و فیردەوسی و... بە شیعری کلاسییزمی کوردییەوە دیارە.

٢- لە رووی ناوەڕۆکەوە شیعری کلاسییزمی ئەورووپی زیاتر بابەتیی بوو، بەو واتایەی زاڵکردنی بەرژوەندی گشتی بەسەر بەرژوەندی تایبەتی، لە رێگەی دەربڕینی کێشەی گشتی و دوور کەوتنەوە لە خود، بۆ ئەم مەبەستەیش درامایان کردووە بە هۆیەك بۆ دەربڕینی جووڵەو کرداری پاڵەوانەکان و مەبەستەکانییان، بە پێچەوانەوە شیعری کلاسییزمی کوردی بە شێوەیەکی گشتی خودییەو دەربڕی ناخی تایبەتی شاعیرە و بۆ ئەم مەبەستەش هەموو ئەو مەبەستە شیعرییانەی بەکاریان هێناوە دەچنەوە خانەی شیعری لیریك.

نموونەی کلاسییزم لە شیعری کوردیدا

شیعری : مەلای جزیری (١٨٠٠-١٨٧٢ز)

کەس ب دادا مە نەپرست گلەهـ و داد دێ چ کت؟
تە نەبت دادرەسەك بیهوودە فەریاد دێ چ کت؟
ب شرینێ نە گەهت دەست ئەگەر رۆستەم بت
دێ ب بازوو و ملان شوبهەتی فەرهاد دێ چ کت؟
فاعلەك لازمە دا فعل و ئەپەر پەیدا ببت
گەر تو حەدداد نەبن کوورەیێ حەدداد دێ چکت؟
مومکنەك دێ هەبتن داکو گهلەب حاصل ببت
صەیدو نێچیر کو نەبت توولەیێ صەیاد دێ چ کت؟

PDF4Kurd

هەر گل و سەنگ دبتن زێر ب تەدبیرێ حەکیم
قابلییەت کو نەبت حکمەتێ ئوستاد دێ چ کت؟
کان ب گەوهەر چ بکت گەوهەر ئەگەر پاك نەبت
تو بەصیرەت تە نەبت سیرەتێ ئەجداد دێ چ کت؟
زێر و زیوەر دکرن جەلبێ قولووبان حاشا
حوسن و سورِ ژات نەبت قامەتێ مەییاد دێ چ کت؟
عاشقێ مەست بە عشقێ نییە حاجەت ب مەیێ
واردێ وارد و ئەحوال ب ئەوراد دێ چ کت؟[٩]

شیعری نالی (مەلا خدری شارەزووری ١٨٠٠- ١٨٧٢)

تا لە من ئەو زولفە رێی بۆسە و کەناری گرتووە
ناو دەمم بێ شوبهە تامی زەهری ماری گرتووە
خۆش لەسەر سینەی سەری هەڵداوە دووگۆی سەر بە مۆر
مات و حەیرانم کە عەرعەر کەی هەناری گرتووە !
ئەژدەهای زوڵفی لە دەوری گەنجی حوسنی حاریسە
حەلقە حەلقە، چین بە چین، سەر تا بە خواری گرتووە
ماهی من تەنها مەهێکە صەد نوجومی مەحو کرد
یاری من تەنها گوڵێکە صەد هەزاری گرتووە
دامەنی پاکی مەداری دائیرەی خامەك نییە
خوێنی مەقتوولانە وا دامێنی یاری گرتووە
گرد و بادی هیجری تۆ وا عالەمی لێ کردمە تۆز
نەك دووچاوم، بەڵکە حەتتا دڵ غوباری گرتووە[١٠]

- دیوانا مەلاییێ جزیری، بەرهەڤکرن و ڤەوژارتنا تحسین ابراهیم دۆسکی، پێداچوون و لێ زڤرِینا اسماعیل طە
اهین، دهۆك، ٢٠٠٠، ل ٨١.
١- دیوانی نالی، لێکدانەوەو لێکۆڵینەوەی مەلا عەبدولکەریمی مودەرِیس و فاتح عبدالکریم،بەغدا،
١٩٧.

PDF4Kurd

ڕۆمانسییزم
Romantisme

PDF4Kurd

١- بزووتنەوەی رۆشنگەریی - Enlightement :

بزووتنەوەی رۆشنگەریی[1] وەکو قۆناغێکی بەر لە رۆمانسییزم دەورێکی گرنگی لە ژیانی کۆمەلآیەتی و رۆشنبیریی ئەوروپادا گێڕاوە. ئەو بزووتنەوەیە بە خەباتێکی ئایدۆلۆژی چینی ناوەڕاست لە دژی دەرەبەگایەتی لە قەڵەم دەدرێت. کۆتایی ئەو بزووتنەوەیە بە شۆڕشی بۆرژوازی فەرەنسی ١٧٨٩ هات. لایەنگرانی ئەو بزووتنەوەیە هەموو هەوڵ و تەقەلآیەکیان بۆ ئەوە بوو، کە هەموو لقەکانی زانست و زانیاری گشتی ئینسکلۆپیدی بۆ خزمەتی مرۆڤایەتی بەکاربهێنن. تەنانەت یەکێ لە پیاوانی بزووتنەوەی رۆشنگەریی دەڵێ " فەلسەفە ئەو زانستەیە لە بەختەوەری دەکۆڵێتەوە " یەکێکی دیکەیان دەڵێ : " رۆشنگەرەکان پیاوانی مەزن بوون. لە فەرەنسا ئەوان بوونە هۆی رۆشنکردنەوەی بیری خەڵك و ئامادەکردنیان بۆ شۆڕشی فەرەنسا. تا ئەو پەری گیانی شۆڕشگێڕیان تیا بوو. رەخنەیان لە هەموو بیروباوەڕ و یاسا و دەستوورێك دەگرت و (عەقڵ) یان کردبووە تاکە پێوانەیەك و هەموو شتێ نەیتوانی مەعقولێیەتی خۆی بسەلمێنێ، لە دژی دەوەستن ". مەملەکەتی عەقڵ بە نەزەری ئەوان، مەملەکەتی بۆرژوا بوو. خۆی لە دادوەری و یاساکانی بۆرژواکاندا دەدۆزییەوە.

رۆشنگەرەکان دەیانوت مرۆڤ لە خۆڕسکەوە دەروونی باش و چاکە. ئەمەش هەنگاوێك بوو لە دژی کلێسا، کە دەیانوت مرۆڤ بە هۆی " گوناهی یەکەمەوە " لە زەوی یان دۆزەخدا دەژی و شوێنی سزای خودایە و زەوی بە شەهوەتی مرۆڤ پیس بووە. رۆشنگەرەکان دەروونی شەڕانی و شەڕی بە کۆمەڵی مرۆڤیان دەگەڕاندەوە بۆ هۆکاری ژینگە و کۆمەلآیەتی و دەوروبەر. پێشکەوتنی پەیوەندی بۆرژوازی لە ئینگلتەرە و بلاوبوونەوەی ئەنجامەکانی بووە هۆی بەرقەرار بوونی هەوایەکی لەبار بۆ پەلەکردن لە هاتنە کایەکی فەلسەفەی بۆرژوازییەت و زانست و هونەری بۆرژوازی. لە سەدەی هەژدەهەمدا ئینگلتەرا بووە مەڵبەندی بیری پێشکەوتنخوازی و رووناکبیریی و هەموو رۆشنبیرانی ئەوروپا سوودیان لە بیری ئینگلستان وەرگرت. مۆنتسکیۆ و ڤۆلتیر و دیدرۆ و لیسنك و رۆسۆ و کۆمەڵی زریان و هەڵچوونی ئەڵمانیا هەریەکە و بە شێوەیەکی تایبەتی خۆی ئیلهامیان لە نموونە ئینگلیزییەکان وەردەگرت. تەنانەت زاراوەی

١- (کانت)ی فەیلەسووف رۆشنگەریی وەها پێناسە دەکات : بریتییە خۆ رزگارکردنی مرۆڤ لەو حاڵەتە هەمەوارەی کە خۆی بۆ خۆی دروستی کردووە. بڕوانە: عبدالرحمن البدوی، نیتشه،القاهره، ص ١٢١.

رۆشنگەریی Enlightement وەها بە ولآتانی ئەوروپا بە تایبەتی فەرەنسا و ئەڵمانیا و ڕوسیادا بلاوبووەوە، کە لەناو ئینگلتەرا خۆی وەها نەناسرابوو.

بیروباوەڕەکانی فەیلەسووفی ئینگلیزیی جۆن لۆك John Locke کاریگەرییەکی گەورەیان کردە سەر بلاوبوونەوەی ئەو بزووتنەوەیە. بە تایبەتی لەو ڕووەوە، کە ئەو لە دژی بیروباوەڕی غەریزە بوو، کە لەگەڵ مرۆڤدا لە دایك ببێت و فەلسەفەی ئایدیالزمی دیکارتی لەسەر چەسپا بوو.

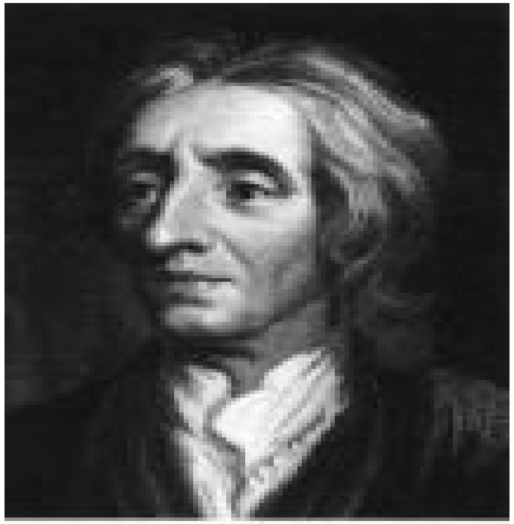

جۆن لۆك John Locke

لێکۆڵەرەوەکان دەڵێن " سویفت " لە سەرەتای سەدەی هەژدەهەمدا تاکە نووسەری رۆشنگەریی بوو، کە لە رەخنە ساتیرییەکانی بۆ پێشکەوتنی بۆرژوا زۆر مەنتقی بوو. ئەدەبی رۆشنگەرەکان خاسیەتێکی تری هەیە، ئەویش لایەنی کۆسمۆپۆلیتی Cosmopolitan یەکەیەتی. نووسەرە پێشکەوتنخوازە فەرەنسییەکانی سەدەی هەژدەهەم لە سنووری نەتەوەیی دەرچوو بوون و خۆیان بە " هاوولآتییەکی جیهانی " لە قەڵەم دەداو لە پێناو گۆڕینەوەی رۆشنبیریی نێو دەوڵەتیی لە ئەوروپا کۆششیان دەکرد و چەمکی "کۆماری ئەدەبی" یان داهێنا، کە هیومانیزمەکانی سەردەمی رێینسانس بناغەیان بۆ دانا. پایتەختی ئەو کۆمارە ئەدەبیەش لە

PDF4Kurd

سەدەی هەژدەهەمدا پاریس بوو. زمانی فەرەنسیش، کە لە سەدەی حەڤدەهەمدا زمـانی دەربـار و کۆشکی پاشاکان بوو لە سەدەی هەژدەهەمدا لە هەموو ئەورووپادا بڵاوبووەوە و بووە زمانی زانـست و فەلسەفە. بزووتنەوەی رووناکبیریی لە سەدەی هەژدەهەمدا لە ئەوروپا باشترین خەباتی ئایدۆلۆژی چینی ناوەڕاست بوو دژ بە دەرەبەگایەتی و پاشماوەکانی ئەو سیستەمە و کۆتاییەکەشی بە شۆڕشـی فەرەنسی ١٧٨٩ هات. رووناکبیرەکانی ئەوروپا، کە خاوەن رۆشنبیرییەکی ئینسکلۆپیدی بوون، لـە هەوڵی ئەوە دابوون، کە هەموو لقەکانی زانست لە خزمەتی مرۆڤایەتی دابێت و بۆ ئەو مەبەستەش تا ئەوپەڕی شۆڕشگێڕی شۆڕشگێڕ بوون و دەسەڵاتی (عەقڵ) یان کردبووە مەحەك و لە دژی هەموو شتێکی ناماقوڵ و نا مەنتقی بوون. مەسەلەکانیان هەمووی بە دەوری مـرۆڤ و سروشـتی مرۆڤـدا دەسوڕایەوە و بانگەوازیان ئەوە بوو، کە مرۆڤ بە سروشت و لە ئەزەلەوە باش و چاکەخوازە، ئەمەش هەنگاوێك بوو دژی عورف و یاسا کۆن و ڕزیوەکانی کڵێسا، کە بـاوەڕی وا بـوو مـرۆڤ لـە گونـاه کەوتۆتەوە، یەکێ لە خاسیەتەکانی ئەدەبی رۆشنگەرەکان ئەوە بوو، هەر ئـەدیب یـان هونەرمەنـد نەبوون، مامۆستایەکی کۆمەڵایەتی و ڕابەرێکی سیاسیی و ئامۆژگاریکەری ڕەوشت و فەیلەسـووف بوون، بۆ نموونە لە ئەدەبی فەرەنسیدا ڤۆلتێر و مۆنتـسیکیۆ و دیـدرۆ و رۆسـۆ و بۆمارشـیە ئـەوە دەوریان بوو.

لە کاتێکدا، کە بزووتنەوەی رۆشنگەریی لە چڵەپۆپەی پێشکەوتنی دابـوو، ڕووەو جیابوونـەوەو دابەش بوون دەچوو، ئەمەش لـە ئـەنجامی لێـك دابڕانـی کۆمەڵایـەتی نێـو چـینی سـێیەم بـوو. دیموکراسیترین باڵی ئەو بزووتنەوەیە هونەرمەندو ئەدیبی ناسراو (رۆسۆ J. J. Rousseau 1712-1778) بەرێوەی دەبرد و زۆر بە توندی دژی سروشتی میتافیزیکی عەقڵ وەستا، رۆسۆ فەلسەفەی (هەست و ئیمان) ی دەربڕی، کە زۆر بە گەرمی بەرگری لە مافی کەسـایەتی مـرۆڤ دەکـرد دژ بـە چەوساندنەوەی چینایەتی و نایەکسانی کۆمەڵایەتی. بەر لـەوەی سـەدەی هەژدەهـەم تـەواو بێـت، تەوژمی سۆز (النزعة العاطفية) وەکو دیاردەیەك لە نێو بزووتنەوەی رۆشنگەریی هەموو ئـەوروپای گرتەوە. ئەو تەوژمەیش هەروەکو درێژە پێدانێکی خەباتی سیاسیی و ئـەدەبیی چـینی ناوەڕاسـت بوو لە دژی بنەماکانی ڕژێمی دەرەبەگایەتی لە ڕێگەی ئەم تەوژمەشەوە بوو چینی ناوەڕاست بووە ەند باڵێك.

PDF4Kurd

J. J. Rousseau 1712-1778 رۆسۆ

لە ساڵانی سی تاوەکو پەنجاکانی سەدەی هەژدەهەم شیعری ویژدانی تاکە هونەری ئەدەبی بوو لەو مەیدانەدا. ئەمەش هۆیەکەی دەگەڕێتەوە بۆ خۆبەستنەوەی ئەو تەوژمە نوێیە (سۆز) بە لایەنی — خود — بە شێوەیەکی وا کە دوو بابەتی سەرەکی نێو شیعرەکانیان، مەسەلەی سروشت و مەسەلەی مردن بوو.

سانتمانتالییزم Sentemintalism

زاراوەی سانتمانتالییزم : مەبەست لەم زاراوەیە ئەوەیە، بەشداربوونی هەموو چین و توێژەکانی گەل لە کردەی فیکر و هونەر و ئەدەب و زانستەکانی تردا. ئەمە لە چەمکە گشتییەکەی رۆشنگەریدا، بەڵام چەمکە تایبەتییەکەی، واتا : لە سەردەمێکی دیاری کراوی مێژووی ئەوروپادا دەکۆڵێتەوە، کە تیایدا بزووتنەوەیەکی فیکری پێشکەوتنخوازی گەورە باو بوو، لەو قۆناغەدا، کە ململانێیەکی توندوتیژی بەرژەوەندییەکانی چینی دەرەبەگ و ئۆرستۆکراتییەکانی سەدەی هەژدەهەم لە ئارادا بوو.

رۆشنگەریی خاڵی وەرچەرخانێك بوو، رۆشنگەرەکان دەیانویست گوڕانێکی بنجی و بنەڕەتی لە کۆمەڵەکەیاندا بەرپا بکەن و لەسەر بنەڕەتێکی ئیستاتیکی سەیری رۆڵی پەروەردەی هونەر بکەن. چالاکییەکانی هونەر خۆی لە بارێکی دیموکراسیدا بنوێنیّ و بکەوێتە بەردەستی هەموو لایەك، بە شێوەیەك لە تێڕوانینێکی واقیعانە ئەم جیهانە وێنەکێش بکرێت. هەروەها هەوڵی ئەوەشیاندا تێڕوانینی کلاسیزمەکانی سەدەی حەڤدەهەم بۆ فەلسەفەی ئەرستۆ، کە شێواندبوویان، ڕاست بکەنەوە. بەرهەمە ئەدەبییەکانی سەردەمی رۆشنگەری لە فەرەنسا مۆرکێکی فەلسەفیی هەبوو. تەنانەت بەشی زۆری ئەم بەرهەمانە بریتی بوون لە لێکۆڵینەوەی فەلسەفی، بۆیە رێبازێکی عەقلانیان پێوە دیار بوو. لەو سەردەمەدا، (لە سەدەی هەژدەهەمدا)، بیر و بۆچوونی ریالسیتی ڕەخنەیی سەری هەڵدا و کۆمەڵیّ ڕۆمانی کۆمەلایەتی و سیاسی ڕەوشتی دەرکەوتن. لە هەمانکاتدا رۆشنگەرەکانی ئەو سەردەمە داوای ئەوەیان دەکرد، کە هونەرمەند ماوەی ئەوەی بدرێت، کە باسی سۆز و ویژدان و پاڵەوانەتییەکان و ڕۆڵە هەژارەکانی میللەت بکات، بۆیە سەیر دەکەین بۆ یەکەم جار لە مێژووی ئەدەبیاتی ئەوروپادا خەڵکی ساکار و چینە هەژارەکان وەکو پاڵەوانێکی پۆزەتیڤ لە بەرهەمەکاندا دەردەکەون.

بۆ یەکەم جار زاراوەی سانتمانتالیزم لە ساڵی (١٧٦٨) ی زایینی دا لە لایەن (ستێرن) ی نووسەرەوە بەکارهاتووە لە کتێبێکدا بەناوی " گەشتێکی سانتمانتالی ".

ئەم تەوژمە زیاتر بایەخی بە سۆزی مرۆڤ دەدا، هەندێك لە نووسەران دەڵێن سەرچاوەی هەموو زانستێك لەسەرەتاوە هەست و سۆزی ئێمەیە. هەست ئەو شتەی، کە بوونیان هەیە لێك ناترازێت.

سانتمانتالییەکان بە تێکڕا لەناو خودی خۆیاندا مەلە دەکەن، یەکیّ لە خاسیەتەکانی ئەو ڕێبازە دەڵێت، عەقڵی مرۆڤ توانای دۆزینەوە و کەشف کردنی دنیای نییە، بۆیە زۆر جار شاعیر دەچێتە جیهانی ناوەوەی خۆی و هەوڵی ئەوە دەدات بە ڕێگەی فراوانکردنی هەستەکانی خۆیەوە لە جیهان تێبگات.

(ستێرن) لە گەشتەکەیدا بۆ فەڕەنسا و ئیتاڵیا، ئەوەندە گرنگی بە وەسفی شوێنەکان نادات ، کە بینیویەتی، بەڵکو ڕەنگدانەوەی ئەو حاڵەتانە و ئەو تابلۆیانەی بینیویەتی باسی دەکات.

هەندیّ لە سانتمانتالییەکان پەیڕەوی ڕێچکەیەکی ئاینییان کرد، هەندێکی دیکەشیان ڕوویان لە ژیانی گوند و سروشت کرد.   سانتمانتالی بە ڕێچکە ڕەشبینییەکەیەوە لای ئێدوارد هیوم ١٦٨٣ — ١٧٦٥ دەرکەوت. ئەم نووسەرە دووچاری کارەساتێکی خێزانی هات و بووە هۆی ئەوەی ڕوو لە ئایین بکات و زۆربەی کاتی خۆی لە نێو گۆڕستاندا بەسەر ببات و بیر لە چارەنووسی خەمباری مرۆڤ بکاتەوە. بە بیروڕای هیوم مرۆڤ بوونەوەرێکی بیّ هێزە، جیهانیش دوو شت بەسەریدا زاڵن، یەکێکیان شەوی تاریك و سارد و سڕ و مەسەلەی دووەم ئەوەیە، کە مەملەکەتی تاریکی گەلێك لە جیهانی رووناکی بەهێزترە.

PDF4Kurd

(هیوم) لەم ڕوانگەیەوە دژی ڕۆشنگەرانی فەرەنسیی وەستا و شالاوێکی زۆری بردە سەر (ڤۆلتێر).

(هیوم) بە دامەزرێنەری شیعری گۆڕستان لە قەڵەم دەدرێت و نوێنەرایەتی لایەنە ڕەشبین و دواکەوتووەکەی سانتمانتالی کردووە. لە دوای خۆی ژمارەیەك شاعیری ئینگلیزی پەیڕەوی ڕێبازەکەی ئەویان کردۆتەوە. ئەم شاعیرانە بە نێو گۆڕستانەکاندا دەسوڕانەوە و لەگەڵ ئێسقان و جومجومەی کەللە سەری مرۆڤ دەدوان و دەچوونە تابووتی مردوانەوە و باسی مردنیان دەکرد، کە هیچ جیاوازییەك لە نێوان هەژار و دەوڵەمەندەکاندا ناکات. یەکێ لەو شاعیرانە (تۆماس مان) بوو، کە دەیویست سروشتێکی دیموکراسیشی پێ بەخشێ و دڵنەوایی ئەو کەسانە بکات، کە هەموو ژیانیان بە ماندوبوون و کلۆڵی بەسەر بردووە. دەربارەی سانتمانتالیزم لە بواری چیرۆکدا، زیاتر لای چیرۆکنووسی ئینگلیزی (ئۆلیڤەر گۆڵد) دا دەرکەوت وتیایدا سەرکەوتوو بوو.

ئەدەبی ئینگلیزیی لە سەدەی هەژدەهەمدا

لە سەدەی حەڤدەهەمدا شۆڕشی کرۆمۆیل Cromwell ویستی ڕژێمی پاشایەتی بە ڕژێمی کۆماری بگۆڕێت، سەرکەوت و ماوەیەك حوکمی کرد، پاشان جارێکی دی خێزانی پاشایەتی گەڕایەوە ولاّت. ئەو شۆڕشە کاریگەرییەکی زۆری بەسەر ئەو ولاّتەدا هەبوو، لە ساڵی ١٧٨٩ یشدا، کە شۆڕشی فەرەنسی بەرپا بوو، بنەماکانی کۆمەڵی ئەوروپی کە ئینگلتەرەیش دەگرێتەوە هەمووی هەژاند.

لە سەدەی هەژدەهەمدا ئینگلیزەکان خەریکی کۆمەڵێك شەڕی ئیستعماری بوون بۆ ئەوەی سنووری دەستەڵاتی خۆیان فراوان بکەن. توانیان لە شەڕەکانی ١٧٠١ — ١٧١٣ پاشماوەی ئەوانەی لە ژێر دەستی ئیسپانیادا بوون دابەشی بکەن. توانیان جەبەل تاریق و دوورگەکانی مینۆرکی کە دەروازەی دەریای سپی ناوەڕاست بوو کۆنترۆڵ بکەن. هەروەها توانیان پورتوگال بخەنە ژێر ڕکێفی خۆیان و لە هەمانکاتدا شۆڕشی ئێرلەندییان لە سەدەی حەڤدەهەمدا دامرکاندەوە و بەروبوومی ئەو ولاّتەیان بۆ خۆیان تالاّنکرد، توانیان زیاتریش پەل بهاوێژن و لە ئەمریکاش هەندێ کۆلۆنیالی بۆ خۆیان دروست بکەن.

چەندین کاری دیکەیان ئەنجامدا، وەکو دەست بەسەر داگرتنی بازرگانی قولەڕەشەکان و بەشداریکردن لە شەڕێك دژی نەمسا و بەشداری لە شەڕێکی تری حەوت ساڵانەدا، لە بەرامبەر ئەوەی شتێکی دەست بکەوێ، هەروەها توانی کەنەدا لە فەرەنسییەکان بسەنێتەوەو بە دەریان بنێت.

هەموو ئەنجامەکانی ئەم شۆڕشە کۆلۆنیالییە لە بەرژەوەندی دەرەبەگایەتی و چینی بۆرژوای ئینگلیزیدا بوو، بە شێوەیەك پشتی کردە داخوازییەکانی ئەو شۆڕشە میللییە، کە پشتییان کردە هەموو

باوەڕێکی ئازادیخوازی، تەنانەت دواتریش دژی شۆڕشی فەرەنسیی ١٧٨٩ وەستانەوە و هاوکاری ڕژێمەکانی ئەوروپایان دەکرد بۆ سەرکردایەتی بزووتنەوەیەکی کۆنەپەرستی لە دژی فەرەنسییەکان و بەرژەوەندی فەرەنسا.

مەلیکی فەرەنسا (بۆربۆن) خۆی و خێزانەکەی لە ئینگلتەرا مانەوە، ئینگلتەرا بۆ بەرگری لە خێزانی مەلیك، لە شکرێکی گەورەی پێکەوە ناوە شەڕی (واترلۆ) ی کرد، لە ئەنجامدا ناپلیۆن دۆڕاندی و دوای شەڕەکە مەلیك لویسی هەژدەهەم دەستەڵاتی ولاّتی گرتەوە دەست و ئەم پیاوە ڕاستەوخۆ ئینگلتەرا پارێزگاری لێ دەکرد.

لە ساڵی ١٧٩٠ دا ئەندامی پەرلەمانی ئینگلستان مۆندریك زۆر بە ئاشکرایی لە کتێبێکیدا، کە بە ناونیشانی (چەند یاداشتێك دەربارەی شۆڕشی فەرەنسا) یە، باسی پەیوەندی بۆرژوای ئینگلیزی لە دژی شۆڕشی فەرەنسا دەکات. لە کتێبەکەیدا هاتووە : " پێویستە هێزێکی خاچیانە دژی فەرەنسا بکرێت و تیایدا نەفرەت لە بیروبۆچوونی ڕۆشنگەرەکان بکرێت ".

لەو ماوەیەدا کۆمەڵێك فەیلەسووف و نووسەر پەیدا بوون، وەکو (لۆك، برستلی، بریکلی، دیڤید، هیوم). ئەم نووسەر و فەیلەسووفانە دوو بەش بوون، بەشێکیان هێرشیان دەکردە سەر ڕژێمی ئەو سەردەمە و بەشەکەی تریشیان پشتگیرییان لێدەکرد. دوو بەش بوون، گەشبین و ڕەشبین. لەو ماوەیەدا لە بواری ئەوە هەست دەکەین کۆمەڵێك ڕێبازی فەلسەفی و هونەری هاتنە مەیدان. هاوکات لەگەڵ کۆتایی سەدەی حەڤدەهەمدا شیعرەکانی(جۆن میلتۆن ١٦٠٨ - ١٦٧٤) شاعیری ئینگلیزیی لە ژێر ناونیشانی (بەهەشتی ونبوو) دەرکەوت. میلتۆن لە ئەدەبەکەیدا سیمای تازەی کۆمەڵ و ئەدەبی ئەوروپی دارشت. ئەم نووسەرە ژیانێکی ناخۆش ژیاوەو دواتر هەوڵەکانی خۆی بۆ هونەرەکانی ئەدەب تەرخانکرد، هەر لە تەمەنی گەنجیەتیدا دەستی بە شیعر نووسین کرد وسەرەتا شیعرێکە بە ناوونیشانی (لە دایکبوونی مەسیح)ەوە دانا، دواتر زانکۆی (کامبریدج)ی تەواوکردووە. ئەم نووسەرە تا ڕادەیەکی زۆر کەوتبووە ژێر کاریگەری ئایینەوە، لەساڵی ١٦٦٧دا بەرهەمە بە ناوبانگەکەی (بەهەشتی ونبوو)ی بە (١٠)بەرگ تەواو کرد و بلاّوی کردەوە، دواترێ دوو بەرگی تریشی بۆ زیادکرد و لە ساڵی ١٦٧٤دا تەواو بوو. میلتۆن لە کۆتایی ژیانی بە نابیناییش هەر لەگەڵ خوێندنەوە و نووسیندا بوو، تاوەکو لە ١٦٧٤دا کۆچی دوایی کرد. ناوەرۆکی ئەو بەرهەمەی باس لە چیرۆکی ئادەم و حەوا دەکات و بەکارهێنانی ڕەمزی شەیتان بە شێوەیەکی ئەدەبی بۆتە هەوێنی بابەتەکەی. دوابەدوای میلتۆن نووسەرێکی تر بەناوی دانیال دیڤۆ (١٦٦١ - ١٧٣١)ەوە دەرکەوت. دیڤۆ پەیڕەوی ئەو بنەمایەی دەکرد، کە میلتۆن دایڕشتبوو.

PDF4Kurd

پاڵەوانەکەی دیڤۆ (ڕۆبنسۆکرۆز)یە، کە گوزارشت لە کەسایەتییەکی ئینگلیزیی گەشبین بە ڕژێمی نوێ دەکات، بۆیە سەیر دەکەین بڕوای قووڵی بە ئادەمیزاد و ژیان و ڕەنگی ئادەمیزاد هەیە.

(سویفت Swift ١٦٦٧ – ١٧٤٥)، کە یەکێکە لەو نووسەرە ئینگلیزانەی دژی چەوسانەوەی ئیمپریالیزمی بوو، ئینگلستان پەیڕەوی دەکرد. هەروەها لە نووسینەکانیدا ڕەخنەی توندی ئاراستەی دۆق ئەلبۆرۆ کردووە بەرامبەر بە لەناوبردنی میرنیشینەکانی ئەسپانی. ئەو نووسەرە (سویفت)، هەروەکو(رابلێ) ی نووسەری فەرەنسیی بە شێوەیەکی خەیاڵی و گاڵتەجاڕیی ڕەشبینییەکەوە سەیری توانای ئادەمیزادی دەکرد.

دوا بەدوای ئەو نووسەرانەش (ریچاردسن) پاڵەوانەکانی لەناو خەڵکی سادەو ساکاری میللەت هەڵبژارد، چونکە ئەم جۆرە پاڵەوانانە پێشتر تەنیا لە کۆمیدیا بەرچاو دەخران و لە ڕۆمانیشدا کەسایەتییەکی لاوەکی بوون.

(سامۆئیل ریچاردسن) (١٦٨٩- ١٧٦١) لە نۆڤەمبەری ساڵی ١٧٤٠دا دوو بەرگی لە ڕۆمانی (بامیلا) نووسی، کە بریتییە لە کۆمەڵێ نامەی خێزانی لە کچێکی گەنجی جوانەوە بۆ باوك و دایکی، کە یەکەمجارە بڵاو دەبێتەوە بۆ ئەوەی بنەماکانی ڕەوشتبەرزی و دین لە ناخی گەنجەکان بە هەر دوو ڕەگەزەوە بچەسپێنێ. کتێبەکەی ڕەواجی هەبوو، ریچاردسن لە ساڵی ١٧٤١ دا دوو بەرگی دی بۆ زیادکرد بە ناوونیشانی ((بامێلا لە جوانترین حاڵدا))، کە تیایدا باسی ڕەوشتبەرزی و حیکمەتی ئەو لە دوای شووکردنی دەکات.)[2] ژیانی ئەو ئافرەتە دەخاتە ڕوو و دەیەوێ بڵێ خەڵکی سادەش خاوەن هەستن و توانای بیرکردنەوەیان هەیە. ئەمە سەرباری ئەوەی ئەو نووسەرە گرنگییەکی زۆری بە لایەنی دەروونیی پاڵەوانەکانی داوە.

٢- ول دیورانت، قصة الحضارة، عصر فولتیر، ترجمة فؤاد اندراوس و محمد علی ابو درة، القاهرة، ٢٠٠١، ص٢٧٠.

سامۆئیل ریچاردسن (١٦٨٩- ١٧٦١)

دانیال دیڤۆ و بەرهەمەکانی

دانیال دیڤۆ De Foe (١٦٦١ – ١٧٣١ ز)، بە یەکێ لە نووسەرە گەورەکانی ئەدەبی ئینگلیزیی لە قەڵەم دەدرێت. بۆ یەکەم جار لە ساڵی ١٧٠٢ دا وتارێکی گاڵتەجاڕیی بە ناونیشانی (کورتترین ڕێگا بۆ سزادانی جۆن) نووسی و تیایدا هێرشی کردە سەر قەشەکانی پۆرتیانییەکان و ئینگلیزەکان. بە هۆی ئەم وتارەوە لە لایەن حکوومەتەوە گیراو خرایە بەندیخانەوە. لە ساڵی ١٧٠٣ دا لە بەندیخانە بەرهەمێکی کورتی بە ناوی (سروودێك بۆ

PDF4Kurd

تەختەی ئابڕوو چوون) نووسی و شانازی بە کارەکەیەوە دەکات. چونکە، کـە گـیرا سـێ جـاران بردیانە سەر تەختەی ئابڕوچوون. خەڵکی لەندەن بەم وتارەی سەرسام بوون.

لـە سـاڵی ١٧٠٤ دا لـە بەندیخانـە ئـازادکرا، دوای ئـازادبوونی گۆڤـاری مانگانـەی (Review)ی لە نێوان سـاڵانی (١٧٠٤- ١٧١٣)دا بڵاوکـردەوە. لـە کۆتـایی تەمەنیـدا زۆر قەرزبار بوو ژیانێکی ناخۆش دەژیا تا لە تەمەنی حەفتا ساڵیدا کۆچی دوایی کرد.

بەرهەمەکانی :

دانیال دیڤۆ نزیکەی ٢٥٠ بەرهەمی هەمە چەشنەی نووسیوە. لە هەموو بوارەکانی شیعر و پەخشان و رۆمان و دەریاوانی و یاسا و مێـژوو و بابەتـەکانی دی. دیـارترین رۆمـانی (ژیـانی رۆبنسۆ کرۆزۆ Robinson Crusoe) یە، کە لە ساڵی ١٧١٩ دا نووسیویەتی بەرهەمەکانی تری وەکو (ژیانی کەشـتیوانێکی ناسـراو)، (یاداشـتی سـواریك)، رۆمـانی (ژنـە عاشـقێکی بەختەوەر — ١٧٢٤)، رۆمانی (یاداشتەکانی جورج کاریتۆ ١٧٢٤)و (مۆل فلاندەرز - 1722 Moll Flanders) و (رۆکسانا Roxana- ١٧٢٤).

رۆمانـەکانی بـە شـێوازێکی سـاکار نووسـراون زمانەکەشـی سـادەیە، بـە تایبـەتی لـە وەسفکردندا، سەرجەم رۆمانـەکانی یاداشـتی پاڵەوانەکانـە، بۆیـە چـیرۆك و رۆمانـەکانی لـە منداڵییەوە دەست پێدەکات، پاشان پەروەردەی ژیانی کەسەکان لە رۆمانی(روبنسۆ کرۆزۆ)، کە دیارترین رۆمـانی ئـەو نووسـەرەیە، بـە یەکـەم چـیرۆکی ریـالیزمی رەخنەگرانـەی ئـەدەبی ئینگلیزیـی دادەنرێـت و لـەو سـەردەمەدا گرنگییـەکی زۆری پـێ درا، چـونکە مەسـەلەی سەفەرکردن و جوگرافیا بایەخی خۆی هەبوو. لە سەدەی هەژدەهەمـدا بـۆ زۆربـەی زمانـەکانی ئەوروپا وەرگێڕدرا. رۆمانەکە بریتییە لە سێ بەش :

بەشی یەکەمی بریتییە لە ژیانی رۆبنسۆ کرۆزۆ.

بەشی دووەمی بریتییە لە سەرەڕۆییەکانی کرۆزۆ لە سیبریا و چین.

بەشی سێیەمی بریتییە لە هەندێ یاداشتی کرۆزۆ، بە تایبەتی یاداشت و رامانە ئایینی و بازرگانیەکانی.

هەندێ لە مێژوونووسانی ئەدەب دەڵێن ئەم رۆمانەی (دیڤۆ) ژیانی خۆیەتی. دەربارەی ئەم رۆمانەی خۆی دیڤۆ نووسیویەتی " رۆبنسۆن کرۆزۆ زۆر ئازا بوو، بڕوای بە خـۆی هـەبوو، لـە ئەنجامدا بەسەر سروشتدا سەرکەوت ".

سویفت Swift ١٦٦٧ — ١٧٤٥[٣]

لە پاڵ (دانیال دیڤۆ)دا دەورێکی گرنگی هەیە لەو قۆناغەدا، کـە بـە قۆنـاغی سـانتمانتالیزم ناسراوە و ئەڵقەیەکە لە نێوان کلاسیزم و رۆمانسیزمدا. ئەم نووسەرە ١٦٦٧ لە دایکبووە. باوکی ئێرلەندییەو لە خێزانێکی هەژار هاتۆتە دنیاوە. باوکی خۆی نەدیوە. پاشان کەوتۆتە لای مامی. لە تەمەنی ٢٢ ساڵیدا حەزی بە ژیانی تەنیایی دەکـات. پاشـان لای لـۆردێکی ئینگلیـزی بـە نـاوی (ولیەم) دەبێت و زۆربەی کاتی خۆی لە کتێبخانەی ئەو لۆردە بەسەر دەبات. کچە ناشـەرعییەکەی لۆرد، کە ناوی (ئیستر جۆنسۆن) دەبێ دەرسی پێ وتوە و پاشان بووە بە ژنی سویفت.

سویفت کۆمەڵە شیعرێکی لەسەر ئەو کچە نووسیوە بە ناوی(ستێلا Stella)، لە ساڵی ١٧٠٨ دا ئەم شاعیرە زۆر بە توندی دژی سیحر و خورافات و ئەستێرەناسیی نووسی. بـۆ ئـەوەی ئاشـکرا نەبێ لای حکوومەت ناوی خۆی کرد بە (ئیسحاق)، چەند وتارێکی لەسەر پیاوێك نووسی، کە لـەو کاتەدا خەریکی سیحر و خورافات بوو لـــــــــە (لەندەن). پاشان سـویفت تێکـەڵ بـە کاروبـاری سیاسی بوو، پەیوەندی لەگەڵ (هاری) سەرۆك وەزیراندا باش بوو، تا وای لێهات بوو بە وەزیری بـێ وەزارەت و لە باڵەخانەیەکی سادە دا دەژیا. سەرۆك وەزیران ویستی زیاتر بۆ لای خۆی رایبکێشێ و

٣- دەربارەی ژیان وبەرهەمی سویفت بڕوانە: اطلاعات عمومی سخن، ترجمـە و تـالیف سـعید درودی، چـاپ هفتم، چاپخانە مهارت، ١٣٧٩.

PDF4Kurd

پاداشتێکی بۆ نارد، بەڵام سویفت ڕەتی کردەوە. شازادە زانی سویفت جەماوەری زۆر بووە، بۆیە بۆ ئێرلەندا دووریان خستەوە و لەوێ بوو بە سەرۆکی قەشەکانی کڵێسا. لەوێش سویفت ژیانی هەژاری و برسییەتی خەڵکی ئێرلەندای لە کتێبێکدا بەناوی (نامەکانی بەزازێك Drapier Letters - ١٧٢٤) بە ناوێکی خوازراوەوە بڵاوکردەوە. حکوومەت بەم نامانە زۆر دڵتەنگ بوو، تەنانەت پاداشتی تەرخانکرد بۆ ئەو کەسەی نووسەری ئەم نامانە ئاشکرا بکات. هەرچەندە خەڵکی ئێرلەندا دەیانزانی (سویفت)ە، بەڵام ئاشکرایان نەدەکرد. ئەم شاعیرە ئەگەر لە ژیانی خێزانیدا سەرنەکەوتبێ، ئەوا لە بواری ئەدەبدا سەرکەوتنی بەدەست هێناوە. بە تایبەتی ئەو نامانەی بۆ (ستیلا) ی خۆشەویستی نووسیوە، ئەگەرچی ماوەی خۆشەویستییەکەی لەگەڵ (ستیلا) زۆر کورت بووە و نهێنی بووە، لە ساڵی ١٧٢٨ دا (ستێلا) کۆچی دوایی کردووە. مردنەکەی کارەساتێکی گەورە بوو بۆ سویفت و خۆیشی لە ١٧٤٥ دا مرد. لەسەر گۆڕەکەی نووسراوە : " لێرەدا تەرمی جوناسان سویفت نێژراوە، هەمموو شەڕی دنیا نەیتوانی دڵەکەی لەت بکات — ئەی ڕێبوار تۆش ئەگەر توانیت لاسایی بکەرەوە ".[٤]

ئەدەبی فەرەنسیی سەدەی هەژدەهەم

لە ئەنجامی هۆیەکانی دەست بەسەرداگرتن و سەروەریدا کلۆنیالیزمیی فەرەنسیی و ئینگلیزیی ناکۆك بوون، بەڵام ئینگلیزەکان زیاتر هەلیان بۆ رەخسا، کە خۆیان بە هێز بکەن و لە زۆربەی ئەو ڕووداوانەیش فەرەنسای تێدا تاوانبار دەکرد. لەو شەڕ و ڕووداوانە شەڕی ١٧٠١ — ١٧١٤ بۆ دابەشکردنی میراتی ئیسپانییەکان.

ئەم شەڕوشۆڕانە بووە هۆی ئەوەی بارودۆخی ئابووری فەرەنسا تێکبچێت و گەنجینەی دەوڵەت خاڵی بێت، میللەتیش لەو پەڕی هەژاریدا دەژیا. خەرجییەکانی پاشا و دەست و پێوەندەکانی زۆر لە داهات زیاتر بوو. لەو کاتەدا ئەو قسەیە بڵاوبۆوە، کە دەگێڕنەوە و دەڵێن : ماری دەنتوانێت، کە ژنی لویسی شازدەهەم بوو پێیان وت : میللەت ڕاپەڕیون نانیان نییە، پێی وتن با بسکویت بخۆن.

٤- بۆ ئەم زانیارییانە سوود لەم سەرچاوەیە وەرگیراوە : د.سالم احمد الحمدانی، مذاهب الادب الغربی و مظاهرها فی الادب العربی الحدیث، الموصل، ١٩٨.

ئەگەرچی لەو کاتەدا لە شارەکانی لیون و پاریس و مارسیلیادا بازرگانی لە پێشکەوتن دابوو، بەڵام بە هۆی ئەو باجە زۆرە وای کردبوو چینی ناوەڕاست و سەروویش ناڕازی بوونی خۆیان پیشان بدەن.

گوندەکان بەرەو وێرانی دەڕۆیشتن، تەنیا شۆڕشێکی گەورەی سەرتاسەری دەیتوانی ئەو بارودۆخە بۆ کۆمەڵانی خەڵکی سادە. لەو کاتەدا ڤۆلتێر لە نامەیەکی نوسیویە : ئەو ڕووداوانەی لە دەوروبەرماندا ڕوو دەدەن نیشانەی چوزەرەی شۆڕشێکن، ئەم شۆڕشەش بێگومان بەرپا دەبێ و ڕووناکی هەمموو لایەك دەگرێتەوە.

قۆناغی رۆشنگەریی فەرەنسیی بەسەر دوو قۆناغدا دابەش دەبێت :

یەکەم : سەرەتای سەدەی هەژدەهەم، هەندێ بەرهەمی ئەدەبی بڵاوکرایەوە، لەوانە تراژیدیای (ئۆدیب). ئەم تراژیدیایە ڕەخنەیەکی توندی ئاراستەی کڵێسا کرد، کە بنەمایەکە لە بنەماکانی ڕژێمی دەرەبەگایەتی.

دووەم : لەم قۆناغەدا کتێبی (مۆنتسکیۆ) ی یاساناس بەناوی - جەوهەری یاساکان، لە ساڵی ١٧٤٨دا بڵاوکرایەوە. هەروەها نووسەرێکی تر بەناوی (رابلێ) کتێبێکی بە ناونیشانی (مافی گشتی لە ئەوروپا) لە ساڵی ١٧٤٦ بڵاوکرایەوە. هەر لەو سەردەمەدا (دیدرۆ)یش کتێبێکی بڵاوکردەوە. (بۆفۆن) بەرگی یەکەمی کتێبی (مێژووی سروشتی) لە ساڵی ١٧٤٩ بڵاوکردەوە پاشان جان جاك رۆسۆ بە ناونیشانی " چەند بۆچونێك دەربارەی زانست و هونەرەکان " کتێبێکی بڵاوکردەوە.

لە ساڵی ١٧٥١ دا پرۆژەیەکی گەورە دەستی پێکرد، ئەویش پرۆژەی ئینسکلۆپیدیا Encyclopaedia بوو، کە ژمارەیەکی زۆر لە نووسەران بەشداریان تێدا کرد.

لە ساڵی ١٧٥٦ یشدا کتێبی (ڕەخنە لە مەسیحییەت) بڵاوکرایەوە. ئیتر ئەمانە پێشرەوی پێشەنگی بیر و بۆچوونی نوێ بوون، هەوڵیان دەدا بنج و بناوانی ئایدۆلۆژی سەردەمی دەرەبەگایەتی لە بناغەوە هەڵتەکێنن بە توندی هێرشیان کردە سەر ئەو بیر و بۆچوونانە دەربارەی سروشت وکۆمەڵ و دەوڵەت.

کۆمەڵێك هونەرمەند پشتگیری ئەو ڕووناکبیرانەیان کرد، لەوانە شانۆنامەنووس (بۆمارشیە)و مۆزیکزانی گەورە (گریتری).. هتد.

PDF4Kurd

ئەم ڕووناکبیرانە روویان کردە هەموو بوارەکانی زانست و ڕۆشنبیری بێ هیچ جیاوازییەك، هەروەها زۆریش بەوە بەناوبانگ بوون، کە زانیارییەکی زۆریان لە بوارە جیاجیاکاندا هەبوو، پسپۆڕ بوون.

بۆ نموونە ڤۆلتێر شاعیر و مێژوونووس و هونەرمەند و چیرۆکنووس و ڕەخنەگر و ماتماتیك زان بوو. یان (دیدرۆ) شانۆنووس و ڕۆماننووس و ڕەخنەگری مۆسیقا و نیگارکێش بوو.

ئەم ڕووناکبیرانە تێکڕا ئاوڕیان لە پەروەردەکردنی نەوەی نوێ دەدایەوە، دیارترین نووسراو لەم بوارەدا کتێبێکی جان جاك ڕۆسۆیە بە ناونیشانی (ئیمیل)، کە کتێبێکی پەروەدەییە و گرنگییەکی زۆری بۆ پەروەدەی منداڵ داناوە.[٥]

ئەم بەرفراوانییە بووە هۆی ئەوەی ئینسکلۆپیدیا بلاوبکەنەوە، کە بە ڕووداوێکی فیکریی گەورە لە مێژووی ڕۆشنبیریی مرۆڤایەتی دادەنرێت. (دیدرۆ) توانی هەموو زانیارییەکان سەبارەت بە حکوومەتەکانی ڕابردوو کۆ بکاتەوە و چەند بەرگێکی ئەو ئینسکلۆپیدیایە تا ساڵی ١٧٨٠ بلاوبکاتەوە، تەنانەت دوو بەشی هەر بۆ پیێرستەکان دەرچوو. خاڵێکی تر سەبارەت بەو ڕووناکبیرانە بێجگە لەوەی چەند بەهرەیەکیان تیا بوو، لە هەمانکاتدا شۆڕشگێڕیش بوون.

ڕژێمی پاشایەتی لە فەڕەنسا لە سەرەتادا بەرەبەرکانێی پرۆژەی ئینسکلۆپیدیای دەکرد و بۆ ئەم مەبەستەش بە حکوومەت و کڵێسا نووسەرێکی گەورەی وەکو (دالامپێر)یان لەو مەیدانە دوورخستەوە، کە هاوڕێی نزیکی دیدرۆ بوو. جان جاك ڕۆسۆ چەند وتارێکی سەبارەت بە مۆسیقا تیایدا بلاوکردەوە. (مۆنتسکیۆ(وتارێکی بە ناونیشانی (چەشە) لەسەر جوانناسیی (ئیستاتیکا) نووسی، هەروەها چەند نووسەرێکی تر لەسەر زانستەکانی تر وتاریان بلاوکردەوە.

ئەم نووسەرە شۆڕشگێڕانە باوەڕیان بەوە بوو، کە ڕۆژێك دادێت زانست و دادپەروەری لە فەڕەنسا سەقامگیر بێت. بەم شێوەیە ڕێچکەی زانستییان گرتبوو بۆ گەیشتن بەم ڕۆژە. ئەو گیانە زانستییەی نێو نووسینەکانیشیان دەگەڕێتەوە بۆ کۆمەڵەی هیومانیزمەکانی ڕێینسانس و هەروەکو ئەوانیش زۆر ڕاستگۆ بوون و دڵسۆزی خاك و نەتەوەکەی خۆیان بوون. لە خاڵێکدا هەموویان هاوبەش بوون ئەویش هەوڵدان بۆ لەناو بردنی ڕژێمی دەرەبەگایەتی بوو. لەگەڵ ئەوەشدا هەندێ جار ناتەبا و

٥- ئەم کتێبەی ڕۆسۆ بە شێوەیەکی کورت و چڕوپڕ لە لایەن (شاکر فەتاح))ەوە وەرگێڕدراوە، بڕوانە: جان جاك ڕۆسۆ، ئیمیل، وەرگێڕانی شاکر فتاح، بەغدا، ١٩٨٤. هەروا بڕوانە: فەرمان عەبدوڵلاً، جان جاك ڕۆسۆ و منداڵ، گ؛ کاروان، ژ ١٨٣، ل ٨٨-٩٢.

PDF4Kurd

ناکۆکیش بوون، بۆ نموونە ڤۆلتێر سەبارەت بە نامیلکەیەکی ڕۆسۆ نووسیویەتی : فەلسەفەی ڕۆسۆ بریتییە لە پیاوێکی دەرۆزەکەر هەولێ ئەوە دەدا، کە هەژارەکان دژی لە دەوڵەمەندەکان بکەن. هەروەها (ڕۆسۆ)یش ڕەخنە لە شیعرێکی ڤۆلتێر دەگرێت و دەڵێ: هەموو بۆچوونەکانی میتافیزیقیانەیە ناتوانێ وام لێ بکات، کە ناچار بم گومان بکەم لەوەی کە ڕۆح شتێکی نەبەرد نییە.

چینەکانی خوارەوەی کۆمەڵ بڕوایان بە شۆڕشێکی بنجی هەبوو ڕژێمی سیاسیی لە کۆمەڵدا هەڵتەکەنێت، بەلام بۆرژواکان تەنیا و تەنیا ڕیفۆرمیان دەویست، چونکە پەیوەندییەکی بەهێزیان لەگەڵ کۆشکی پاشادا هەبوو.

لە ساڵی ١٧٩١ — ١٧٩٣دا دوو هزر لە فەڕەنسا بەربەرەکانیان دەکرد، مۆنتسکیۆ ڕابەرایەتی ڕاست ڕەوەکانی دەکرد ئەوی تر گروپی یاقوبییەکان بوو لەسەر ڕاسپاردەکانی ڕۆسۆ بنەمای بیری خۆیان دارشتبوو. لە رووی فەلسەفیشەوە، دوو فەلسەفە لە ئارادا بوو، فەلسەفەی ماددی، کە دیدرۆ سەرپەرشتی دەکرد، ئەوەی تریان ئایدیالیستی.

دوای شۆڕشی ١٢ تەمووزی ١٧٨٩ میللەت خەونەکانیان نەهاتەدی هەر بە هەژاری مانەوە وەکو شۆڕشی ئینگلیزیی خێر و بێرەکەی هەر بۆ بۆرژوا بوو.

هۆیەکانی سەرهەڵدانی ڕۆمانسییزم

دەتوانین هۆیەکانی سەرهەڵدانی ڕۆمانسییزم لەو خالانەدا کۆبکەنەوە:

١- بزووتنەوەی ڕۆشنگەریی لە سەدەی هەژدەهەم لە ئینگلتەرا و پاشان لە ئەڵمانیا و فەڕەنسا و ئەورووپا دا وەکو ڕێخۆشکەرێك وا بوو بۆ شۆڕشی فەڕەنسا ١٧٩٩ و سەرهەڵدانی ڕۆمانسییزم.

٢- لایەنی نێگەتیڤی شۆڕشی فەڕەنسیی لە ئەدەبی فڕەنسییدا ڕەنگییدایەوە و ئەو نەهامەتی و شکستەی ناپلیۆن لە جەنگی (واترلۆ) دا بووە هۆی ئەوەی کار لە دەروونی ڕرۆناکبیر و شاعیرانی سەردەم بکات و بە (نەخۆشیی سەردەم)بناسرێت.

لەو کاتەوە ئەدەبی ڕۆمانسییزم بووە ئەدەبێکی تاکەکەسیی. کتێبی (دانپیانانەکانی کوڕە لاوێکی سەردەم)ی شاعیری ڕۆمانسییزمی فەڕەنسیی (ئەلفرێد دی مۆسیییە A. De Musset 1810-1857) نموونەی ئەم جۆرە ڕەنگدانەوەیە.

ئەلفرێد دی مۆسییە A. De Musset 1810-1857

٣- شۆڕشی فەڕەنسی بووە هۆی ئەوەی بە تێڕوانینێکی تازەوە، کە لە کەلەپووری گریک و ڕۆمان و بڵاوبوونەوەی (هەستی نەتەوەیی)یش بووە هۆی ئەوەی کە هەر پێشتر خۆیان لە کۆت و پێوەندی کەلەپووری یۆنانی و ڕۆمانی ڕزگار بکەن.

٤- ڕێبازە فەلسەفیی و کۆمەڵایەتییە نوێیەکانی ئەوروپا لە سەدەی هەژدەهەمدا، کاریگەرییان لەسەر هەڵدانی ڕۆمانسییزمدا هەبوو، بە تایبەتی نووسینەکانی جان جاک ڕۆسۆ، کە بووە ڕێ نیشاندەر و هۆی سەرەکی بۆ سەرهەڵدانی ڕۆمانسییزم و نووسینەکانی (پەیماننامەی کۆمەڵایەتی) هێرشێک بوون بۆ سەر دەرەبەگایەتی. داوای ژیانی دەکرد لە سروشتدا، کە سەربەستی و بەختەوەری و جوانی و قەشەنگی تیا دەردەکەوێت، هەروەها داوای گوزارشتکردن لە (خود)ی دوور لە کۆت و پێوەندی کۆمەڵایەتی دەکرد، هەر ئەوەش بوو پاشان (شیعری لادێ) دەرکەوت، کە باسی پاک و

PDF4Kurd

جوانی و دەروون و پەیوەندی کۆمەڵایەتی بێگەردی ژیانی لادێی دەکرد وەکو(وەرزەکان)ی تۆمسن ١٧٠٣ و (چیاکانی ئەلب) ی هیدلەر ١٧٢٩ و (وەرزەکان) ی لامپێر.

٥- ڕۆسۆ و فەلسەفەکەی کاریگەرییان لە سەرهەڵدان و پەرەپێدانی ڕۆمانسییزمدا لە ئەوروپا هەبوو، بە تایبەتی دوای ئەوەی، کە بووە هۆی دۆزینەوەی شکسپیر و ناساندنی ناوەرۆکی نووسینەکانی لە ئەوروپا. لەم ڕووەوە (ڤۆلتێر) دەورێکی مەزنی هەبوو. بە ڕەخنەگرتن لە شانۆگەرییەکانی شکسپیر و خستنەڕووی لایەنی جوانی و کێشە دەروونی پاڵەوانەکانی وەسفی ڕەوشتی پاڵەوانەکانیدا.

هۆیەکی دی بۆ گەشپێدانی ڕۆمانسییزم دۆزینەوەی ئەدەبی کۆنی وڵاتانی باکووری ئەوروپا و کاریگەری ئەدەبی ئەسکەندەناڤی بوو.

٦- شاعیرانی گۆڕستان و شەو، کە پاشان بە (قوتابخانەی گۆڕستان) ناسراون لە ئەدەبی ئینگلیزییدا، ئەویش بەهۆی ڕەشبینی بەرامبەر چارەنووسی مرۆڤ لە ژیاندا و نارەزاییان بەرامبەر بە مردن و بێ ئاکامی ژیان دەردەبڕی و شاعیر لە بیرەوەری و یادگارییەکانیدا نقووم دەبوو، ڕێگە خۆشکەرێکی دی بوو بۆ هاتنەکایەی ڕێبازی ڕۆمانسییزم لە ئەدەبیاتی ئەوروپیدا.

خاسیەتەکانی درامای ڕۆمانسیی

١- یەکێ لە خاسیەتەکانی هونەر بە گشتی و دراما بە تایبەتی لای ڕۆمانسییزمەکان سەربەستی بوو، خۆ ڕزگارکردن لە دەستوور و یاسای کلاسییزمەکان. گرینگترین شت لەمبارەیەوە خۆ ڕزگارکردن بوو لە سێ یەکیەتییەکە، کە (شکسپیر) زۆر لە پێش ئەوەی فەرامۆش کرد بوو.

٢- پاڵەوانی تراژیدیا، لای ڕۆمانسییزمەکان لە کۆیلە و پایەدار پێك هاتبوو. تەنانەت هەندێجار ڕووداوەکان وەها خۆ دەنوێنێ، کارەکەر و نۆکەر و کۆیلە دەبنە فەرماندار.

٣- زۆربەی کات ڕۆمانسییزمەکان بۆ دراماکانیان پاڵەوانیان لە چینی ناوەڕاست هەڵدەبژارد و بەزۆریش پاڵەوان بەسەر نەیارەکەیدا سەردەکەوت، واتا بەهاکانی چینی ناوەڕاست بەسەر بەهاکانی چینی ئۆرستۆکراتییەتدا سەردەکەوت.

٤- دراماکان تێکەڵ لە تراژیدیا و کۆمیدیا بوو. بۆیە ڕوخسارەکانی ژیانیان بە جوان و ناشیرینییەوە دەردەبڕی، بۆیە دەتوانین بڵێین زیاتر بابەتیی بوون.

٥- ڕۆمانسییزمەکان (درامای بۆرژوازی)یان هێنایە کایەوەو بە زمانی پەخشانیان دەنووسی و بابەتەکانیان لە ئێستادا وەردەگرت.

٦- ڕۆمانسییزمەکان ڕوویان لە مێژووی هاوچەرخ کردبوو بابەتەکانیان لێ هەڵدەهێنجا و پشتیان لە مێژووی گریکی و لاتینی کردبوو، کە کلاسییزمەکان بابەتەکانیان لەوێ هەڵدەبژارد. ڕابەری ئەو ڕێبازەش (ڤیکتۆر هۆگۆ) بوو، ئەوە بێجگە لەوەی هەندێکیان بابەتەکانیان لە مێژووی نیشتمانیی و نەتەوەییەوە هەڵدەبژارد، بە تایبەتی ئەو نووسەرانەی لە ژێر کاریگەریی(شکسپیر)دا بوون.

٧- ڕۆمانسییزمەکان هەموو توانای خۆیان لە (شیعری ویژدانی)دا بەکاردەهێنا. دەبێ ئەوە بڵێم، سەردەمی ڕۆمانسییزمەکان سەردەمی شانۆ و دراما نەبوو، لەبارەی شانۆگەرییەکانی ئەو ڕۆژگارەوە(ڤان تیگەم) دەڵێ: (ڕەگەزی لیریك هێندە بەسەر ئەو بەرهەمانەدا زاڵە، کە بۆتە هۆی ئەوەی ئەو(شانۆنامانە)بە تەواوی بە کەڵکی ئەوە نەیێن لەسەر تەختەی شانۆ پێشکەش بکرێن.)[٦] ، هەروەها (هێرفۆرد)یش پێشتر ئەم مەسەلەیەی وروژاندووە و دەڵێ: (شانۆگەری ژانرێکی ئەدەبییە، کە ڕۆمانسییزم تیایدا ڕووبەڕووی ناکامی و شکست بۆتەوە).[٧] ئەم قسانە تەنیا درامای فەڕەنسیی ناگرێتەوە، کە لەوێدا بە پێچەوانەوە دراما پێشکەوتنێکی زۆری بەخۆوە بینیوە، هۆیەکەشی بە پلەی یەکەم بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە، کە لەوێ ڕۆمانسییزمی فەڕەنسیی تا رادەیەکی زۆر لە ڕووبەڕووبوونەوەو دژایەتکردنی کلاسییزمەی نوێدا بوو.[٨]

ڕۆمانسییزم لە ئینگلتەرە

لە بەرهەمەکانی (ڕۆبێرت پرێنس)ەوە دەستپێکرد، پاشان لە شیعرەکانی(وۆردز وۆرس William Wordsworth - 1770-1850) و(کۆلریدج١٧٧٢-١٨٣٤Coleridge)دا بە تەواوی کامڵ بوو و گەشەی کرد. لە دوای ئەوان وتەکانی تۆماس مۆر(کە شاعیرێکی ئیرلەندییە)و بیروباوەڕەکانی سەبارەت بە ئەفسانەیە مەودای بڵاوکردنەوەیان بۆ نەڕەخسا. لە ساڵی ١٨١٠ – ١٨٢٥دا بەرهەمەکانی (بایرۆنGeorgeBYron1788-1824)و(شیللی percy Shelley 1795-1822 و(کیتس) ڕۆمانسییزمی ئینگلیزییان گەیاندە لووتکە ، لە ڕۆمانیشدا ڕۆمانە مێژووییەکانی (والتەر سکوت) ڕۆڵێکی گرنگی گێڕا.

٦- بروانە: لیلیان فورست، رمانتیسم، ترجمە: مسعود جعفری، ص٩٠.

٧- سەرچاوەی پێشوو، ل٩٠.

٨- بۆ زانیاری زۆرتر بڕوانە : سەرچاوەی پێشوو، ل٩١.

William Wordsworth - 1770-1850 وۆردز وۆرس

PDF4Kurd

GeorgeBYron1788-1824 **بایرۆن**

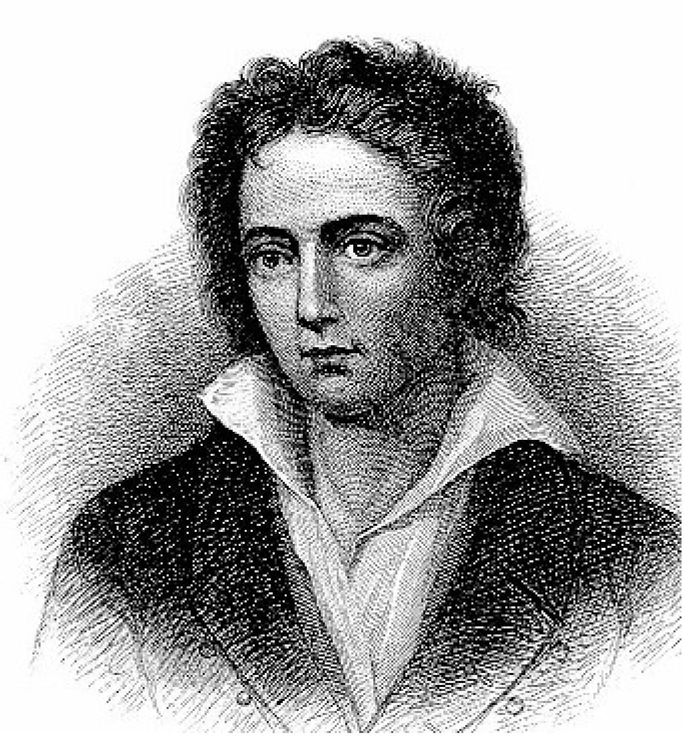

percy Shelley 1795-1822 **شیللی**

ڕۆمانسیـیزم لە ئـەڵـمـانیا

یەکـەم هــەنگاوی ڕۆمانــسییزم لــە ئــەڵمانیا بریتــی بــوو لــە بــەرپاکردنی شۆڕشــێك دژی لاساییکردنەوەی نموونەکانی فەڕەنسی و ئیتالّی... (لیسینگ) هێرشێکی توندی کـردە سـەر ئـەو کلاسییزمانەی، کە لە دەرەوەی ئەو سـنوورەوە هـاتبوون.(کلۆپـستۆك و هێـردەر) بەشـدارییان لـە داهێنانی ئەدەبێکی ئەڵمانی (گێرمەنی) ڕەسەندا کرد، وەسفی سروشت و بە باڵاهەڵدانی سروشـتی ئەڵمانی دەستیپێکرد. چوونە نێو باخ و دەروونی هەست و سۆزی مرۆڤ جێگەیەکی بەرزی لە شیعردا گرت. لە پێشدا ڕۆمانسییزم لە بەرگێکی فەلسەفیی و ئەدەبیدا هاتەکایەوە، لەم قۆناغەدا لە نێوان تەسەوف و خەیاڵدا جۆرە تێکەڵاوییەك هەبوو. لەبەر تیشکی ئەم بۆچوونەدا دەتوانین بڵێین لە نێـوان

PDF4Kurd

ساڵانی ١٧٩٠ — ١٨٠٠دا ڕۆمانسییزم لە ئەڵمانیا بوژایەوە. بەڵام ئەوەندەی پێ نەچوو شەپۆلێکی جیاواز لە ڕۆمانسییزمی ئەڵمانی خۆیدا بەسەر واقیعدا سەپاند، ئەویش لە بەرهەمەکانی (برنتنـۆ، ئارینم، ڤۆن کلیت، هۆڤمان)و چەند نووسەرێکی تـردا خـۆی دەنوانـد. ئـەم نووسـەرانە کەرەسـەی بەرهەمەکانیان لە داب و نەریتی کۆمەڵایەتی و ڕەگەزەکانی نەتەوایەتی ئەڵمانییەوە هەڵقووڵاوە.

لە ساڵانی (١٨١٠ — ١٨٢٠) دا ڕۆمانسییزمی ئەڵمانیی جوانترین و بەرزترین بەرهەمـەکانی پێشکەشکرد.

ڕۆمانـسییزم لە فـەڕەنـسا

لە فەڕەنسا لە ئەنجامی شۆڕشی فەڕەنسیی و دروستبوونی ئیمپراتۆریەت گۆڕانێکی گـەورە لـە چەمکە ئەدەبییەکاندا ڕوویدا. کۆمەڵێك ئەدیب و نووسەر بۆ وڵاتەکانی تر کۆچیان کرد، هەندێکیان گۆشەگیرییان هەڵبژارد و لە ژیان دوورکەوتنەوە. بەشێکیان دووچاری نەخۆشـــییەك بوون، کە بـە (نەخۆشیی سەردەم)[٩] ناسراوە، لە دەوروبەری سـاڵی ١٨٠٠ دا (شـاتۆبریان - Chateaubriand 1768-1848و(مەدام دی ستایل) ئەم ڕێبازەیان پێڕەو کرد. کە ئەو کاتـە خـۆی بەسـەر واقیعـی ئەدەبیی و فیکریدا سەپاند بوو، بۆ ئەوەی شان بە شانی پێشکەوتنی سـەردەمەکە و پێداویـستییە شارستانی و دەروونی و عەقڵی و هونەرییەکاندا بگونجێت. لە کتێبی (بلیمـەتیی مەسـیحییەت)دا شاتۆبریان رەخنەیەکی توندی ئاراستەی ئیستاتیکیی کلاسـیکیی کـرد، هـەروەها نـاڕەزایی خـۆی دەربارەی سروشتی فۆرمالیزمی ڤۆلتێر دەربـڕی. ئەمـەش بـووە هـۆی ئـەوەی کـە پـەردە لەسـەر جیهانێکی نوێ و ڕەسەندا هەڵبدرێتەوە. ئەگەرچی هەندێ لە مێژوونووسانی ئەدەبی فەڕەنسیی ئەو ماوەیە لـە (١٨٠٠)ەوە تـاوەکو (١٨٢٠)سـاڵی بڵاوکردنـەوەی (ڕامـانی شـیعریی) لامـارتین بـە ماوەی(بەر لە ڕۆمانسیزم) ناودەبەن.

(مەدام دی ستایل Mme de Staél - 1766-1817) ئەوەی ڕوونکردەوە، کە ڕۆمانسییزمی ئەڵمانی ئینگلیزیی هەست و سۆزێکی ڕەسەنی تێدایە و سروشتێکی مرۆڤایەتیی هەیە.

٩- بڕوانە : ف. ل. سولنیة، الرومنطقیة فی الادب الفرنسی، ترجمة؛ احمد دمشقیة، بیروت، ١٩٦٠، ص ١١-١٩. هەروەها : الدکتور محمد غلاب، ادباء الرومانتکیة الفرنسیة، مکتبه نهضه مصر، ص ١-١٩.

(مەدام دی ستایل Mme de Staél - 1766-1817)

PDF4Kurd

(شاتۆبریان Chateaubriand - 1768-1848)

پاشان بڵاوبوونەوەی کۆمەڵە شیعری (ڕامانی شیعریی) لامارتین شەقڵی ئەدەبێکی تازەی بەخۆوە گرتبوو. پاشان چەند ناوێکی دیار، وەکو(هۆگۆ Victor Hugo 1802-1885)، ئەلفرێد دی مۆسییە، جۆرج ساند) دەرکەوتن.

ئەم ڕێبازە نوێیە هەموو هونەرێکی ئەدەبیی گرتەوە، وەکو چیرۆك، ڕەخنە، مێژوو، شانۆنامە (دراما)، گەشتنامە. دروشمی سەرەکی نووسەرانی ئەم ڕێبازە ئەدەبییە بریتی بوو لەوەی ، کە ڕۆمانسییزم سەربەستییە لە بواری ئەدەبدا. نووسەرەکان بەرەو وڵاتانی تر سەفەریان کرد، شاتۆبریان ڕووی لە ئینگلستان کرد و لەوێ (بەهەشتی لە دەست چوو) ی (میلتۆن) زۆر سەرنجی ڕاکێشا.

(مەدام دی ستایل)یش ڕووی لە ئەڵمانیا کرد و لەوێ شاکارێکی گەورەی بە ناونیشانی (دەربارەی ئەڵمانیا) نووسیی، تیایدا باسی ڕۆحییەتی ئەدەبی ئەڵمانی دەکات ، کە ڕۆمانسییزم بەسەریدا زاڵە.

ڕۆمانسییزم لە ئیتاڵیا

لە کاتێکدا، کە ئیتاڵیا لە ڕووی سیاسییەوە پارچە پارچە کرابوو هەروەها بەشێکی خاکی لە لایەن بێگانەوە داگیر کرابوو، ڕۆمانسییزم لە ئیتاڵیا بە ڕاپەڕینێکی نەتەوەیی لە قەڵەم دەدرێت، هەروەها ڕۆمانسییزم بەند بوو بە بیروباوەڕی نیشتمانی و داواکردنی سەربەستی ئەم دیاردەیە لە نووسینەکانی (مەنزمی، لیۆپردی، پرشە) دا خۆی دەنواند. تەوژمی ڕۆمانسییزم لە لای ئەو نووسەرە ئیتاڵییانە بەهێز بوو، داوای سەربەخۆیی وڵاتەکەیان دەکرد. لەبەر ڕۆشنایی ئەم بۆچوونانەدا بۆمان هەیە بڵێین، کە ڕۆمانسییزم بوو بە چەکێکی کاریگەر لە ڕێگەی خەباتیاندا بۆ ڕزگارکردنی نیشتیمان هەروەها بوو بە ئامرازێك بۆ جێبەجێکردنی هیوا و ئاوات و بۆچوونە نەتەوایەتییەکان، لەگەڵ ئەم ڕاستیەدا بەرهەمی ڕۆمانسیی ئیتاڵییەکان نەگەیشتنە ئاستی قووڵی و ڕەسەنی ئەدەبی ئەڵمانی و فەڕەنسا. کاتێ ئیتاڵییەکان ئامانجە سیاسییەکانیان بەدی هات، بزووتنەوەی ڕۆمانسییزم ڕووی لە کزی کرد. پاشان چەند ڕێبازێکی ئیستاتیکیی نوێ سەریان هەڵدا.

ڕۆمانسییزم لە ڕووسیا

نموونە بەرزەکانی ئەدەبیاتی فەڕەنسیی لە سەدەی هەژدەهەمدا کارێکی زۆری کردە سەر ئەدەبی ڕووسیی، هەروەها (چایکۆفسکی) لە نووسینەکانیدا کەوتبووە ژێر کارتێکەری شاعیرانی ئینگلیز و ئەڵمان. پاشان (پووشکین)پەیدا بوو، هەوڵیدا ئەدەبیی ڕووسیی لە شاڵاوی ئەو کارتێکردنە ڕزگار بکات. واتە بەرەبەکانی ئەو ڕەگەزانەی دەکرد، کە لە ئەدەبی ڕووسییدا باو بوو، ئەو ڕەگەزانەش بریتی بوون لە چەند قوتابخانە و شەپۆلێکی تێکەڵاو. (پووشکین) هەوڵی دەدا چەند تایبەتییەکی ڕەسەن بۆ ئەدەبەکەی بدۆزێتەوە، ئەوە بوو توانی شتێك دابهێنێ، کە بە ڕۆمانسییزمی ڕووسیی ناسراوە. ئیتر بەرهەمەکانی پوشکین، لیرمەنتۆڤ و هاوڕێکانی بوون بە بنکەیەکی تازە بۆ ئەدەبی ڕووسیی.

PDF4Kurd

ئەلیکساندەر پووشکین (١٧٩٩- ١٨٢٧)

خاسـیەتەکانی ڕۆمانسـییـزم

١- خەیاڵ : ڕەتکردنەوەی واقیع و پەنابردنە بەر خەیاڵ : لە خەیاڵدا چـەندین جیهـانی جـوان و هێمن دەکێشێت، کە هاوکاری و برایەتی و داد و یەکـسانی تیایـدا بەرقـەرارە و لێبـوردن هەیە، ئەم بەهایانە لە جیهانی ڕاستەقینە یان واقیعدا بەدی ناکرێت. بۆیە بـە ناچـارییەوە پەنا وەبەر خەیاڵ دەبەن، کە ئەلتەرناتیڤی واقیعە.

٢- شەو : لە ئەدەبی ڕۆمانسییزمدا وێنەکێشی شەو بە شێوەیەکی بەرفراوان هەستی پێدەکرێ، چونکە شەو هێمنی و ئارامی بەخۆوە گرتـووە و لـە هەمانکاتـدا پیـسی و پۆخڵەواتـەکان دادەپۆشێ و لەبەرچاوان بزریان دەکات. ئەدیبی ڕۆمانسیی لە شـەودا گۆشـەگیرە و لەگـەڵ دەروونی خۆیدا دەژی و تێدەفکرێ. شەو ڕەشـە و ڕەشـیش نیـشانەی شـوومی و ناشـیرینی واقیعە.

٣- خۆشەویستی : ئەدیبی ڕۆمانسیی بە شێوەیەکی بەرفراوان لە خۆشەویستی دڵدار و دڵبـەر، هاوڕێ و هاوکارێکی دی، دراوسێ و دراوسێیەکی دەدوێ، کە بـە شـێوەیەکی بێگـەرد لـە واقیعدا دەگەن، واتا تاوانبارکردنی واقیعی ڕاستەقینە.

٤- شێواندنی لەش ولار : ئەدیبی ڕۆمانـسییزم بـە چـەندین شـێوەی جیـاواز ئـەم مەسـەلەیە بەکاردەهێنێت، بەو پێیەی ئەمەش لە ئەنجامی دڵڕەقی واقیعـدا کەوتۆتـەوە. لـە لایـەکی تریشەوە بەرجەستەکردنی ناخی مرۆڤ و نیشاندانی ناشیرینی جیهانی ڕاستەقینەیە.

٥- جیهانی دژیەك : هەموو بیرو بیرکردنەوەی خۆیان بۆ ڕوونکردنەوەو نیشاندانی ئەو ناکۆکییە تەرخان دەکەن.

٦- بوونی ئامێر و بووکە سەماکەرە : لە ئـەدەبی ڕۆمانـسییزمدا ئـامێرو بووکـە سـەماکەرە زۆرە، ئەمەش نیشانەی بێ ئیرادەیی مـرۆڤ نیـشان دەدات. نـاڕەزایی دەربڕینـە بەرامبـەر پێشێلّ کردنی مرۆڤ. واتا مرۆڤ وەکو ئامێرێك یان وەکو بووکە سەماکەرەیەك خـەڵکی تـر هەڵدەسوڕێنێ.

٧- ڕۆحانییەت: ڕۆمانسییزمەکان ڕۆحانین، واتە هەموو شتێك بە لای ئەوانەوە ڕۆح یان گیانی تیایە هەتا وەکو شتی ڕەقیش، بەرد، ڕووبار و با، لەگەڵیان دەدوێن و بە قسەیان دێنن.

٨- یاسا: فەزای ئەوە بەخۆیان دەدەن، کە یاسای ژیانیان دۆزیوەتەوە (واتا هەموو شـتێ دوو ڕووی لە ژیاندا هەیە)، هێرشیان دەبردە سەر ئەو دەزگا یاساییانەی لە واقیعی ڕاستەقینەدا هەن.

PDF4Kurd

بۆیە سەیر دەکەین گرینگترین خاسیەتەکانی ڕۆمانسییزم لە (ئایدیالییزم — تەم و مژ — داهێنان و نوێخوازی — چاوپێخشاندنەوەی هەموو شتێ — دۆزینەوەی هونەری تازە — وازهێنان لەو مەسەلانەی کە لە سەردەمی کلاسیکییزمەکاندا بایەخیان هەبوو — زیاتر زمانی شیعریان تەقاندەوە — ڕۆمانی مێژوویان پەرەپێدا — بواری دراما بەرامبەر شیعری ویژدانی و ڕۆمانسییزم تەسك بووەوە. لە کۆتایی سەدەی هەژدەهەم و سەرەتای سەدەی نۆزدەهەمدا، کە ڕۆمانسییزم دەرکەوت هەندێ کەس وا تێدەگەیشتن، کە دژی کلاسییزمە یان پێچەوانەیەتی. ئەمە ڕاست نییە، چونکە هەموو ئەدەبێك لە دژی کلاسییزم بێ مانای وانیە، ڕۆمانسییزمە. بۆیە چەندین چەمك و دەست نیشانکردنی جیاواز لە پێناسەی ڕۆمانسییزمدا دەرکەوت. (هیگڵ) دەڵێ : ئەدەب، دوو ئەدەبە، کلاسییزم ئەو ئەدەبەیە، کە گوزارشت لە بەهاکانی کۆمەڵگای بتپەرستیی دەکات، باشترین نموونەی ئەدەبی گریك و ڕۆمانە. ڕۆمانسییزمیش ئەو ئەدەبەیە، کە گوزارشت لە گیانی مەسیحییەت دەکات، لەگەڵ بڵاوبوونەوەی بە ئەورووپادا، هەندێکی تر دەڵێن : (پەیرەویکردنی سێ یەکییەتییەکە (الوحدات الثلاث) کلاسییزمە و پەیرەو نەکردنی ڕۆمانسییزمە).

هەندێکیش سێ ڕێبازە سەرەکییەکە وا دەستنیشان دەکەن:

کلاسییزم

چەمکی یان تێڕوانینی گونجاوی منداڵییە بۆ ژیان.

ڕۆمانسییزم

قۆناغی گەنجیەتی و تین و تاوە.

ڕیالییزم

قۆناغی پێگەیشتن و کەماڵی عەقڵ و بیرە.

هەندێ کەس ڕۆمانسییزمیش دابەش دەکەنە سەر دوو بەش :

ا — کۆنە پارێز ب — پێشکەوتنخواز

خۆی لە ڕاستیدا هەردووکیان واقیعی بۆرژوازی لە سەرەتای شۆڕشی فەرەنسیدا ڕەت دەکەنەوە. بەڵام ئەوانەی پەیوەندییان بە ڕەگ و ڕیشەی دەرەبەگایەتییەوە هەبوو، خۆزگەیان بە قۆناغی یان سەردەمی پێش شۆڕشی فەرەنسی دەخواست، لە هاوکاری و ئەرکی نیشتمانیی و بوونی پاشا و دەرەبەگی گەورە پارێزگاری هەمووانی دەکرد، بەڵام ئەوانەی سەر بە بۆرژوازی

بچووك بوون، شۆڕشی فەرەنسییان ڕەتدەکردەوە، چونکە ڕێزی بەڵێنەکانی خۆی نەگرت لەبەر قەرارکردنی یەکسانی و داد و سەربەستیدا و داوایان دەکرد ئەو بەڵێنانە جێبەجێ بکات. چونکە شۆڕشی فەرەنسی دوای ئەوەی گەیشتە دەسەڵات، تەنیا پارێزگاری لە بەرژەوەندی بۆرژوازی گەورەو سەرمایەداری گەورە دەکرد. واتا دووپاتی چەوساندنەوەی سەرمایەداری دەکردەوە، ئەمەش زۆر لە دەرەبەگایەتی خراپتر بوو. ئەم جۆرەیان پێشکەوتنخواز بوون.

ئەو جیهانەی (ناوەوە) یان خودییەی، کە ڕۆمانسییزمەکان گرنگیان پێدەدا، بە شێوەیەکی واقیعی بەرجەستەیان نەدەکرد، وەکو ئەوەی، کە هەیە، بەڵکو بە شێوەییەکی میتافیزیکیانە، یان بەو شێوەیەی، کە ئەوان خۆیان دەیانبینی، دەیانخستەڕوو.

هەروەها کلاسییزمەکانیش، کە گرنگییان بە مەوزووعییەت دەدا، ئەو مەسەلەیان لە ئەدەبەکەیاندا نەدەخستەڕوو، بەو شێوەیەی کە لە واقیعدا هەیە، بەڵکو وێنەکێشی جیهانیان وادەکرد، کە دنیا بەختەوەرییە و خۆشەویستی و هاوکاری و بەها پیرۆزەکان لەبەر چاونن، بابەتەکانیان لە ژیانی کۆن وەردەگرت، خۆیان لە وەرگرتنی بابەت لە ژیانی ڕۆژانە و واقیعی خۆیان دوورە پەرێز دەگرت، کە پڕی بوو لە نا یەکسانی و زوڵم و ستەم، بۆیە ئەوانیش میتافیزیکیانە بیریان دەکردەوە و لە شیکردنەوەی بابەتەکانیاندا دەکەوتنە هەڵەوە، بۆیە دەتوانین بڵێین چ ڕۆمانسییزم و چ کلاسییزم لە چارەسەرکردنی بابەتەکاندا میتافیزیکی بوون.

ڕۆمانسییزم و ڕەخنەی ئەدەبی

ڕێبازی ڕۆمانسییزم تەنیا لە بواری شیعر و چیرۆك و ڕۆمان و هونەری شێوەکاریدا دەرنەکەوت، بەڵکو لە ڕەخنەی ئەدەبی و هونەرییشدا تایبەتمەندی خۆی هەبوو.

سەرەتایەك بۆ ڕەخنەی ڕۆمانسییزم:

ئەوەی لێرەدا مەبەستمانە پەیوەندی نێوان ڕۆمانسییزم و ڕەخنەی ئەدەبییە.

أ. پەیوەندی وشەی ڕۆمانس و ڕۆمانسییزم ئەوەیە هەردووکیان نقوومی خەیاڵن و بە تەنیا بە لاساییکردنەوەی واقیع ناوەستن.

ب. دیارترین ڕەخنەگری ڕۆمانسی شاعیری ئینگلیزی وۆردز وۆرس words worth (١٧٧٠-١٨٥٠ ز) و کولردیج Coleridge (١٧٧٢- ١٨٣٤) وۆردز وۆرت لە کتێبی Lyrical Ballads

PDF4Kurd

أ- زمانی شیعر دەبێ سادەو ڕەوان و ژیانی ڕۆژانەی خەڵك بێت.

ب- شیعر هەڵچونێکی لە خۆوەو خۆڕسکی هەست و سۆزێکی بەکوڵە لە وروژان (emotion) ەوە هەڵدەقوڵێ و شاعیر بە هێمنی و بە پرۆسەیەکی گەڕانەوە (نوستالژیا) پرۆسەیەکی تازەی بۆ ئەنجام دەدات، یان داهێنان و ئەفراندێکی نوێی لێ بەرهەم دێنێت.

کۆلردیج : ئەگەرچی ئەم شاعیرەیش لەسەر هەمان ڕێبازە (ڕۆمانسییزم)، بەڵام لە هەندێ خاڵدا لەگەڵ وۆردز وۆرسدا یەك ناگرێتەوە، لەوانە :

ا – وشەی سادەو ئاسایی و هەست و سۆزی خەڵکی ئاسایی بە تەنیا نابێتە کەرەستەی شیعر بەڵکو هەست و سۆزی شاراوەی دەروونی مرۆڤ و پەی بردن بە قووڵبوونەوەو پێ گەیشتن لە هەڵوێستە گەورەکاندا شیعر دروست دەکات.

ب - هەروەها لەوەشدا پێچەوانەی ئەو بوو، کە وشەکان لە شیعر و پەخشاندا جیاوازیان نییە، بەڵکو هەندێ وتەی جوان و سەرنج ڕاکێش و میتافۆر لە شیعردا دەورێکی جەوهەری دەبینن، بەڵام لە پەخشاندا بەهۆی بارێکی تایبەتییەوە لە بازنەی هونەر دەردەچن.

پ– لە کتێبەکەی خۆیدا biographia literaria زۆر گرنگی بە (خەیاڵی شیعریی) داوەو بە پێوانەی جوانی و مەزنی شیعری دادەنێ. ئەو جیاوازی دەخاتە نێوان بۆچوون و وەهم fancy و خەیاڵ imagination خەیاڵ بەو هێزە ناو دەبات، کە لە دەروونی شاعیردایەو دەتوانێ پەنای بۆ ببات بۆ جیاکردنەوەی شتە دەرك پێکراوەکان و شیکردنەوەیان بۆ ئەفراندێکی تازە، کە بە پێچەوانەوە بۆچوون و وەهم توانای توانەوەو سەرلەنوێ داڕشتنەوەیەکی نوێی نییە، دەبێ ئەوە بزانین، کە خەیاڵی خوڵقێنەر (الخیال الخلاق) لە قەسیدەدا دەتوانێ وابکا شتەکان پێکەوە گرێ بدات و کارلێك بکەن و ئەفراندنی نوێ بەرهەم بێنێ، بە شێوەیەك کە شتەکان یان ماددەکان بە تەنیا و بە پەرش و بڵاوی ئەو مانایە نابەخشن.

ت – لایەنێکی تر جگە لە خەیاڵ ئەویش (یەکیەتی ئۆرگانی organic unity) بەلای کۆلردیجەوە گرنگە. پرۆسەی خەیاڵ بە لای ئەوەو وەکو گەشەکردنی ئۆرگانی یان بایەلۆژی وایە، ئەرکی شاعیر کۆکردنەوەی بەشە پەرش و بڵاوەکان نییە، بەڵام لە ڕێگەی خەیاڵ دووبارە لە بنیادێکی زیندوو و گەشەدار دا دەیخوڵقێنێتەوە هەر بۆیە بەلای کۆلردیجەوە قەسیدەی درێژ هەمووی شیعر نییە، ئەو بەشانەی لە ئەزموونەوە هەڵئەقوڵێن بارن بەسەر شیعرەوە، هەروەها دەڵێ قەسیدەی باش، کە بنیادێکی پتەوی هەیە زۆر قورسە بتوانێ لێی زیاد بکەیت یان لێی

فڕێ بدەیت. لەم ڕووەوە گوتەیەکی ناسراوی هەیە، کە دەڵێ (ئاسانترە بە دەستی خۆمان بەردێك لە ئەهرامەتەکان دەربێنین، نەوەکو وشەیەك لە قەسیدە لیریکەکانی شکسپیر دەربێنین بێ ئەوەی بنیادی بنچینەی بڕوخێ یان نەبێ بە قەسیدەیەکی دی.) واتا هێزی قەسیدەو کاریگەری لە هەموو بەشەکانیدا شاراوەتەوە هەروەکو لە بنیادی گشتی قەسیدەکەدایە.

هەروەها لە ڕەخنەگرە ڕۆمانسییزمەکانی ئەو سەردەمە، کە کاریگەرییەکی زۆری بەسەر دروستبوونی ڕەخنەییەکی پتەو و چەمکێکی تازەی جیاواز لە ڕەخنەی کۆنی کلاسییزمدا هەبوو، شاعیری ئینگلیزی shelley (١٧٩٢ – ١٨٢٢) خاوەنی کتێبی (بەرگریکردن لە شیعر defense of a poetry) بوو. بەلای (شیللی) یەوە حەقیقەت ئەوەیە، کە شاعیر لە ڕێگەی خەیاڵەوە پێی دەگات نەوەکو لە ڕێگەی (لۆجیك)، کە هەروەکو فەیلەسووف بانگەشەی بۆ دەکات.

دەربارەی زمان، (شیللی) جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە، کە شاعیر پێوەندییەکی پتەوی بە زمانەوە هەیەو هەر ئەو دەتوانێ زمان تازە بکاتەوە، وشەکان بوونەوەرێکی جیهانی شیعرن و شیعر بە زیندوویی دەهێڵنەوە. ئەگەر شاعیرەکان وشەکانیان دووبارە نەکردایەوە بە تێپەڕبوونی کات زمان دەبووە ئامرازێکی بێ توانا بۆ دەربڕین لە مەبەستە مرۆڤایەتییە بەنرخەکان. بەڕای ئەو شاعیرەکان، کە یاسا داڕێژەرن، بناغەداری کۆمەڵن، داهێنەری مەدەنییەتن، خوڵقێنەری هونەرەکانی ژیانن، مامۆستای ڕاستەقینەن بۆ نزیك بوونەوە لە جوانی و ڕاستییەکان.

تەنانەت شاعیر بە پێغەمبەر دەچوێنێ، لەوەدا کە تەنیا بەوەند ناوەستێ، کە سەرنجی ئێستا بدات، بەڵکو لە ئێستاوە بۆ داهاتوو دەڕوانێ.

لە بارەی زمانی مۆسیقییەوە یان زمانی کێشدارو جیاوازی لەگەڵ نامۆسیقیدا دەڵێ، زمانی مۆسیقی ئەو زمانەیە، کە دەچێتە ژێر باری سیستمێکی دەنگی و ڕەوتێکی دیار، کە ئەمە زمانی شیعرەو ناشێ شیعر بە بێ ئەو زمانە لە دایك ببێ. یان شیعر بتوانێ واز لە کێش بێنێ. هەر لەسەر ئەو بنچینەشە پێی وایە وەرگێڕانی شیعر بێهوودەییە، بەڵام ئەمە ئەوەش ناگەیەنێ، کە (شیللی) لەگەڵ ئەوەدا نەبێت شاعیر مافی تازەکردنەوەی کێشەکانی نەبێت.

بزووتنەوەی ڕۆمانسییزم لە ئەڵمانیاشدا لە بزووتنەوەی زریان strum and drong دا خۆی دەنوێنێ، بە تایبەتی (گۆتە) بە ڕەخنەگری ڕۆمانسییزمی ئەڵمانی دەژمێردرێ، کە ئەویش وەکو کولردیج پێی وایە دەبێ مەعریفە لەگەڵ هەست و سۆزدا تێکەڵ بکرێ.

PDF4Kurd

هەریەکە لە فەیلەسووف و شاعیر باس لە حەقیقەت دەکەن، بەلاّم ئامانجی شاعیر ئەوەیە، کە بە جوانترین شێوە شاکارێکی هونەری لێ بەرهەم بێنێ،بۆیە دەبێ ماددەکە بخاتە ژێر ڕکێفی خودی خۆیەوە، بۆیە دەبێ بوترێ " تاکخوازی لە دەربڕیندا بنچینەی هەموو کارێکی هونەری و مەبەستەکەیەتی " واتا شێواز نیشانەیەکە لە نیشانەکانی تاك بۆیە سەرنج دەدەین بەلای ((گۆتە)) وە هێزی ڕاستەقینەی قەسیدە، یان ڕۆمان یان وەسف یان بۆچووندا نییە، بەڵکو لەو هەڵوێستەی یان دەورەی،کە هەموویان پێکەوە دەبینین لە پێش هەموو شتێکەوە واتا (گشت) لە پێش (بەش) وەیە.

دەبێ ئاماژە بەوەش بکەین، کە ڕەخنەکانی ڕەخنەگری فەرەنسی سانت بێڤ (١٨٠٤ – ١٨٦٩)، کە شێوازەکەی ئەو بە (ڕەخنەی شەخسی) ناسراوە، کۆمەڵە وتارەکانی بە ناونیشانی (لێدوانەکانی دووشەمووان)، کە لە نێوان سالانی ١٨٢٩ – ١٨٦٩ دا بلاوی دەکردەوە دیارترین پرەنسیپەکانی ڕەخنەی ڕۆمانسییزمی چەسپاند، ئەم ڕەخنەگرە دەڵێ:

((بە بۆچوونی من ئەدەب لە ئینسان جیا نییە، دەکرێ چێژو زەوق لە بەرهەمێکی ئەدەبی وەرگرم، بەلاّم ناکرێ بڕیاری لەسەر بدەم بە بێ ناسینی نووسەرەکەی، وەك ئەوە وایە، کە دارەکە نەناسم بەرەکەیشی ناناسم. هەر بۆیە لە لێکۆڵینەوەی ئەدەبدا بەرەو لێکۆڵینەوەی ئەدیب دەچم ئەمەش بە کارێکی سروشتی دەزانم))، ئەمەش وای لە(سانت بێڤ)کرد بۆ لێکۆڵینەوەی کاری ئەدەبی پشت بە دەروونناسی و کۆمەڵناسی ببەستێ.)[10]

لەو بوارانەی ڕەخنەی ڕۆمانسییزم گرنگییەکی زۆری پێداون ئەمانەن :

ڕێبازی ڕەخنەی کۆمەلاّیەتی:

ڕەخنەی کۆمەلاّیەتی کاریگەریی ئەدەبیات لە سەر کۆمەڵو هەروا بە پێچەوانەوەشەوە کاریگەریی کۆمەڵ بە سەر ئەدەبیاتەوە دەخرێتە بەر باس، بە واتایەکی تر لەلای لایەنگرانی سەر بەو ڕێبازە ڕەخنەییە قسەیان لەسەر ئەوەیە، هەموو ئەو تەوژمو شێوە بۆچوونانەی کە لە بەرهەمی ئەدەبیاتدا ڕەنگدەدەنەوە هەتاوەکو لە دایك بوون و ئەفراندنی بەرهەمی ئەدەبییش بۆ کۆمەڵ دەگەڕێننەوە.

١٠- بۆ ئەم کورتە وتارە سوود لە چەند سەرچاوەیەك وەرگیراوە دیاریترینیان.

هەڵبەتە بەهرەی شاعیر و نووسەر و چێژو ئارەزووی ئەو بە بەهێزترین هۆکاری بەرهەمهێنانی ئەدەبی دەژمێردرێ، بەلاّم لە هەر ڕۆژگارێکدا شاعیر و نووسەر پێوەندی و سەروکار لەگەڵ خوێنەر و داخوازانی بەرهەمەکەی پەیدا دەکات و هەندێ جار ناچار دەبێ بۆ ڕازیکردنی زەوق و سەلیقەی ئەو خەڵکە بە تەواوی زەوق و پەسەندی خۆی پشتگوێ بخات و خواستی خەڵکی بەدیبێنی، شاعیر چۆن دەژیو کێ کرێی پیشەکەی دەداتێ؟ ئەمە یەکەمین پرسیارێکە کە دەبێ ڕەخنەگر لەو ڕەوشتە ڕەخنەییەی وەلاّمی بداتەوە، لێکۆڵینەوە لە پێوەندییەکانی کۆمەلاّیەتی وەلاّمی ئەو پرسیارە دەداتەوە. سوڵتانەکان بە موستەعمەرەو دەستو پێوەندەکانی ڕۆمانییەکان بەخێر و سەدەقە، ئاغاکان بەدیاری و شتی بەقیمەت بەرگری لەشاعیران دەکەن، ئەم مەسەلەیە خۆی پێوەندیی شاعیر و نووسەر لەگەڵ ژینگەو کۆمەڵەکەیدا دیاری دەکات، ئەمە ئەوە دەردەخات ڕووداو ئاوێنەیەکی کۆمەلاّتییە، بەلاّم ئەدەبیات هەروەکو لە پێشوودا ئاماژەمان بۆ کرد هۆکارو بزوێنەری کۆمەلاّیەتیشە، هەر بۆیەشە، خەسڵەت و ئاکارو ڕەوشتی هونەرمەند لەگەڵ بارودۆخ و باری ماددی ئەودا دژ دەوەستێتەوە.

شاعیرو نووسەر باری ماددی و کۆمەلاّیەتی خۆی پشتگوێ دەخاتو بەپێچەوانەی چێژو خواستی کۆمەڵ دەردی دڵ دەردەبڕێ، لەگەڵ دەوروبەرەکەیدا ناکۆکەو تێدەکۆشێ کە بیگۆڕێت. (ڤۆلتێر) لە داشۆرینە تیژەکانی کە لە دژی پیاوانی ئاینی و ستەمکاراندا دەینووسی هەرگیز چێژو پەسەندی ئەوانی لە بەرچاو نەدەگرت. ناسر خەسرۆ کە بەوپەڕی ڕەقو تووڕەییەوە دین فرۆشانی خوراسان و جیهانخۆرەکانی دەخستە بەر نەشتەری ڕەخنە، گوێی بەوە نەدەدا داخۆ ئەوان ڕازین یان نا.

کاتی کە ئەدەبیات وەکو هۆکارێکی کاریگەر لە دژی بارودۆخی سەردەم کاردەکاتو لەگەڵ بەرژەوەندیی کەس و چینەکاندا ڕووبەڕوو دەبێتەوە، بێگومان دەبێتە مایەی نەفرەت و بێزاریو ئامانجی ڕەخنەی واقیع. لەم ڕووەوە دەبێ ئەوە لەبەرچاو بگیرێ کە ئەدەبیات و کۆمەڵ هەردووکیان لە حاڵەتی گۆڕان و بزاوتنن و کاریگەرییان بە سەر یەکترەوە هەیە. لەم ڕووەوە هەرگیز نابێت چالاکی ئەدەبی لە چالاکی گشتی کۆمەڵ جیابکرێتەوە. هەندێ هونەری ئەدەبی لە ڕووی ماهییەتەوە زیاتر سروشتێکی کۆمەلاّیەتییان هەیە. شیعری حەماس و دینی، زادەی ژیانی کۆمەلاّیەتین و بێگومان سروشتی کۆمەلاّیەتییان هەیە. ستایش و شیوەنیش خاوەن ئامانجێکی کۆمەلاّیەتین و مەبەستیان ئەوەیە کە لەنێوانی چین و توێژە جیاوازەکانی کۆمەڵدا

PDF4Kurd

ڕەواج پەیدابکەن، لێکۆڵینەوەی گۆڕان و پێشکەوتنی شارستانییەتەکانیش کاریگەری ژیانی کۆمەڵایەتی لە چۆنیەتی دەرکەوتنی شیعر و ئەدەبیات پیشاندەدەن، ئەو میللەت و نەتەوانەی کە لە ڕەوتی گۆڕانی ژیانی جووتیارییەوە پێگەیشتوون، شیعر و ئەدەبیاتیشیان لەگەڵ ئەو میللەتانەی کە هێشتا لە قۆناغی شوانکارەیی دان جیاوازی هەیە، هەروەها ئەو میللەتانەی لە قۆناغی بازرگانیدان، لەگەڵ ئەو میللەتانەی لە قۆناغی پێشکەوتوودان وەکو یەك نییە.

لایەنگرانی ڕێبازی (ڕەخنەی کۆمەڵایەتی) کۆمەڵێ هۆکار لە دەرکەوتنی بەرهەمی ئەدەبی و هونەریدا دیاری دەکەن. (تین) ئەو هۆکارانە بە نەژادو دەوروبەرو ڕۆژگار لە قەڵەم دەدات، ئەمە جێگەی گفتوگۆیە. سەرەتا دیدو مەبەست لە نەژاد چییە؟ بریتییە لە کۆمەڵو ئامادەیی و سیفاتی بۆ ماوەیی کە لەگەڵ مرۆڤدا لە دایك دەبن، ئەمانەش زۆربەی کات بەشێوەی میزاج و بنیادی جەستەیی جیاواز لەگەڵ مرۆڤەکاندا دەردەکەون، کەوابێ مرۆڤیش هەروەکو ئەسپ و کۆتر جۆری جیاوازی هەیە. نەژادی ئارییایی کە لە سەرانسەری جیهاندا بڵاوبۆتەوەو لە ماوەی سی سەدەی ڕابردوودا بە چەندین قۆناغی جیاوازی گۆڕان و کامڵبووندا تێپەڕیوە، هەروەها لە زمان و ئاین و داب و نەریتیاندا جۆرە پێکچوونێکی ئاشکرا بەدی دەکرێت. بەڵام (دەوروبەر) کۆمەڵێ چلۆنایەنی سروشتی و جوگرافییە. (ڕاتزل) لە کاریگەری دەوروبەری یان ژینگەی جوگرافیاییدا زێدەڕۆیی دەکاتو بە سەرچاوەو بنچینەی هەموو دژایەتییەکانی نێوان میللەتانی ناودەبات.

(هیگڵ) لەو باوەڕەدایە کە ژینگەی جوگرافی لە پەیدابوونی بیروباوەڕدا هیچ کاریگەرییەکی نییەو سەرزەمینی یۆنانی بە نموونە دێنێتەوەو دەڵێت یۆنانییەکان لە ژینگەی جوگرافیایی یۆناندا بەرهەمی زەوق و هونەرو مەعریفەتی خۆیان گەشەپێدا. لە کاتێکدا لە هەمان ژینگەی جوگرافی، تورکەکان هیچیان لە دەست نەهات.

ئەڵبەتە ئەم بۆچوونەش زێدەڕۆیی تیایە. ژینگەی جوگرافی بەبێ سەرجەم هۆکارەکانی تر کاریگەرییەکی بەرچاوی نییە. بەڵکو تەنیا بەبوونی هەموو هۆکارەکانی تر کاریگەری دەبێت. کەوابێ ژینگەی جوگرافی هەموو هۆکارەکە نییە بەشێکی هۆکارەکەیەو ئەڵبەتە نابێ وابزانرێ کە بە بەشێکی هۆکارەکان، بەرهەم بە دەست بێت. لەگەڵ ئەوەشدا کاریگەری ژینگەی جوگرافی لەزەوقو هونەر و مەعریفەدا ناتوانرێ نکوولی لێ بکرێت. ئەوەی لە ئەدەبی یۆنانیدا

کە لە ژێر کاریگەریی ژینگەی جوگرافی دەریاییدا دێتە بەرهەم، بێگومان ناتوانرێ لە ئەدەبی عەرەبیدا کە لە ژێر کاریگەری ژینگەی جوگرافی وشکانیدایە بێتە بەرهەم.

ئەو لێکچوونو وەسفانەی لە شیعری شاعیرێکی هیندی هەن، بەحوکمی زەرووڕەت ناتوانرێ لە شیعری شاعیرێکی سویدی یان ڕووسیدا بەدی بکرێت. هەروەکو چۆن بناغەی خانوو قەبر لە هەرێمی ساردو فێنك لەگەڵ هەرێمی وشکانیدا جیاوازی هەیە، بناغەی شیعر و عیرفانیش تیایاندا جودایە. کاریگەریی ڕۆژگار یان سەردەم جێگەی گومان نییە، سەردەم لە سەر نەژادو دەوروبەریش کاریگەری هەیە. هەروەکو چۆن گیا لە هەموو وەرزەکانی ساڵدا وەکو یەك نەشونما ناکات، مرۆڤیش لە هەموو سەردەم و ڕۆژگارێکی مێژوودا بە یەك شێوە گەشەی نەکردووە. هەر سەردەمەو ئەرك و پێویستی خۆی هەبووە، بە هەرحاڵ، ئەو سێ هۆکارە هیچ کامێکیان بە تەنیا کاریگەرییان نییە، بەڵکو کاریگەرییەکە هی هەرسێکیانە پێکەوە. ئەمە سەرباری ئەوەی کە نابێ کاریگەریی ئەو سێ هۆکارە لە سەر یەکتریش پشتگوێ بخرێت، ڕاستە، کە تاك بەرهەمو لە دایکبووی کۆمەڵە، بەڵام لە هەمانکاتدا زۆر جاریش هۆکارو بزوێنەری کۆمەڵیشە.

زەوقو داهێنانی تاك بە حوکمی ئەوەی لە مێژوودا هاتووە، زۆر جاران لە گۆڕانو کامڵبوونی جیهاندا، کە ئەڵبەتە تا ئەندازەیەك بزاوتێکی حەتمی هەیە، کاریگەری خۆی بەخشیوە. توانای داهێنان و ئەفراندنی تاك زۆر لە توانای سەردەم و نەژاد لە هاتنەکایەی کاریگەریی زەوقو هونەردا بەکارترە. سەرەتای لە بەرهەمی زەوقو ئەدەبیاتدا، سۆزو بیرو بۆچوونی تاك زۆر ڕەسەنتر و هونەرمەندانەترەو هەر چەندە بزاوتی تاکخوازی لە شیعردا بەرجەستەتر بێت ئەو شیعرانە ڕەسەنترو داهێنانەترە، جیاوازی نێوان شاعیرانی لاساییکەرەوەو شاعیرانی داهێنەر لەوەدایە کە لاساییکەرەوەکان تەنیا هەست و سۆزی گشتی و هاوبەش و ئاسایی بێگومان ناچیزو بێ نرخ دەردەبڕن بە پێچەوانەی ئەوانەی دی کە هەست و سۆزی فەردی و گۆشەیەك کە شەخسی و ڕەسەنن دەردەبڕن.

ئەمە بێجگە لەوەی کە هەر تاکێك لە ژێر کاریگەری ژینگەی خێزان و پەروەردەی تایبەتی خۆیەتی، بەکورتی ئەو ڕەخنەیەی کە لە میتۆدی ڕەخنەی کۆمەڵایەتی و بە تایبەتی میتۆدی (تین) گیراوە ئەوەیە کە بە تەواوی وجوودی تاکی فەرامۆش کردووە.

PDF4Kurd

ڕێبازی ڕەخنەی دەروونی:

هەندێ لە ڕەخنەگرانی دی، لە ڕەخنەی ئەدەبیدا پشت بە خاسیەت و بنەماکانی دەروونناسی دەبەستن. ئەو گروپە ڕەخنەگرانە هەوڵ دەدەن باری دەروونی و عەقڵی شاراوەی شاعیر یان نووسەر دەربڕن، توانای دانان و ئامادەیی پێکهاتەی زەوق و قەریحەی ئەو هەڵسەنگێنن هێزی سۆزو خەیاڵاتی وی دیاری بکەن و ئەو کاریگەرییانەی کە دەوروبەرو کۆمەڵو داب و نەریت لە هاتنەکایەی ئەو بارە دەروونییە بخەنە بەر باسو لە ڕێگەیەوە جۆری بیرو بنیادی گیانیو زەوقی شاعیر نیشان بدەن. ئەم میتۆدە ڕەخنەییە سەرەتا دەیەوێ لە مەسەلەی ماددەی شیعرو ئەدەب بکۆڵێتەوە، لەو خاڵەدا کە شیعرو ئەدەب وەکو هەموو بەشەکانی هونەر بەر لە هەموو شتێك بریتیە لە هێنانەکایەی دنیایەکی تازە کە ڕۆحو دڵی بنیادەم تیادا دەشلەژێو لە هێنانەکایەو داهێنانی دنیایەکی وەهادا هەموو توانای دەروونی هونەرمەند بەشدار دەبێت، مەسەلەیەکی ئەو تۆیە کە زۆربەی ئەو فەیلەسووف و حەکیمانەی پیڕەوی بنەماکانی (کانت) دەکەن، پشتیگری دەکەن. لە نەزەری (کانت) بۆ یەکەم جار ئەو مەسەلەیە بە شێوەیەکی زانستی خستەڕوو کە شیعر و هونەرەکانی دی، بریتین لە جۆرە چالاکییەکانی هەماهەنگ و ڕێکوپێکی تەواوی چالاکییە دەروونییەکان کە بێ هیچ کۆتو بەندێکی جیهانی وێنەکێشراو سەرچاوە دەگرێت. لەم ڕووەوە دەتوانرێ بگوترێ کە هونەر لە ڕووی دەروونناسییەوە بریتییە لە ڕێکیو هاوسەنگییەك لە نێوانی خەیاڵو هێزی ئیدراك کە لە هەمانکاتدا شتێکی دەرەکیش لەگەڵ ئەم دوو هێزەدا لەبەرچاو گیرابن، کەوابوو هەروەکو دەرکەوت هونەرێکی بە شێوەیەکی گشتی و تایبەتی شیعر و ئەدەب بریتییە لە گونجانو هاوسەنگییەکی دەروونی و زەینی کە لە ئەنجامی هۆکاری مەعریفییەوە بە دەست دێتو لە بارێکی هەستیدا دەردەکەوێت، وەستان و هەستی مرۆڤ بەرامبەر ئەو هەماهەنگییە بڕیاری (جوانناسی) لێدەکەوێتەوەو هەر ئەو بڕیاردانەشە کە پرەنسیپی لەززەت لە بینینی هونەرە جوانەکان و سەرچاوەی ڕەخنەو هاوسەنگی هونەریی و ئەدەبی دیاری دەکات. بەم شێوەیە، شیعر و ئەدەبیش هەروەکو هونەرەکانی دی دیاردەیەکی دەروونین، لە لایەکی کەوە کە شاعیر یان نووسەر کە داهێنان دەکات لەلایەکی ترەوە کە خوێنەر دڵخۆش دەکات. چونکە لەڕووی پێوەندی یان لایەنی شاعیر و نووسەرەوە شیعر و ئەدەب دەستکردنی خەیاڵێکی داهێنەرانەیەو بە بەرهەمی ئیلهامی هونەری و جەزبەی زەوقی دەژمێردرێت. ئەمە ئەو

PDF4Kurd

مەسەلانە لە وتەی دەروونناسەکاندا دەردەکەوێتو ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە شیعر و ئەدەبیات جگە لە دیاردەیەکی دەروونی هیچی تر نییە، بەڵام لە ڕووی لایەنی پەیوندیدار بە خوێنەر، شیعرو ئەدەبیات بزوێنەوی دەروونییە کە لە مرۆڤدا دەبێتە هۆی لەززەت و غەم و کاری تێدەکاتو دەیوروژێنێ هەندێ جار وادەکات کە ئیرادەو کارێك ئەنجام بدات، ئەو مەسەلانەیش دیسانەوە کاری دەروونناسەکانەو بەو پێیەش شیعر و ئەدەبیات مەسەلەیەکی دەروونناسییە.

لە شیعری شاعیرێکدا دەتوانرێت کە سۆز و ئەندێشەی ئەو دیاری بکرێت؟ بزوێنەری ئەو یان لە ئەندێشەو ئیلهامی خۆیدا چ شتێك کاری تێکردووە؟ زۆربەی کات سیفات و باری دەروونی سەردەمی خۆی و هاوچەرخەکانی دەتوانرێ بە سەر ئەودا دیاری بکرێت. بە کورتی شیعری هەر شاعیرێکی ناسراو خاسیەت و تایبەتمەندیی خۆی هەیە یان بەدەستەواژەیەکی تر بە دەروونناسی ئەو لە قەڵەم دەدرێت، بە هەمان شێوە ڕەخنەش، لە دیدی لێکۆڵەرێك کە لە باری دەروونی دەکۆڵێتەوە بە دەروونناسی ئەو یان هەڵسەنگاندنی ئەو دەردەخات هەر لەبەر ئەو خاڵەشە کە ڕەخنەی دەروونناسی لە هەموو بەشەکانی تری ڕەخنەو جۆرەکانی تر بە گرنگترو قووڵتر دادەنرێت.[11]

ڕێبازی ڕەخنەی مێژوویی:

ڕەخنەی مێژوویی شێوەیەکی یان میتۆدێکی ڕەخنەیی باوەو بەلای ئەو ڕەخنەگرانەوە ڕووداوی مێژوویی بەسە بۆ سەرنجدانو دەرخستنی چۆنیەتی و نرخ و بەهای بەرهەمی ئەدەب. لە ڕاستیدا ڕەخنەی مێژوویی بە هۆکارێك بۆ لێکۆڵینەوە لە مێژووی ئەدەب دادەنرێت. ئەڵبەتە مێژووی ئەدەب، لەو ڕووەو کە ناساندنی بارودۆخی کۆمەڵایەتی هەر میللەتێکە گرنگییەکی زۆری هەیە، بەڵام ڕەخنەو لێکۆڵینەوەی ئەدەبیات ناتوانێت و ناشێت

١١- بۆ زانیاری زیاتر لەبارەی ڕەخنەی دەروونی، بڕوانە:

سامی الدروبی، علم النفس والادب (معرفة الانسان بين بحوث علم النفس و بصيرة الاديب والفنان)، القاهره؛ ١٩٧١.

د.عزالدين اسماعيل، التفسير النفسي للادب، مەجید عەبدولڕەحمان، ڕەخنەی دەروونی، گ؛ نووسەری نوێ، ژ ٢، ئایاری ١٩٩٨، ل ٨٣-٩٠.

بە تەنیا بە میتۆدی مێژوویی ئەنجام بدرێت. لایەنی جوانی هونەریی کە لە بەرهەمێکی ئەدەبیدا سەرنجی رەخنەگر بەلای خۆیدا رادەکێشتی بە تەنیا رەوتی مێژوویی ئەو بەرهەمە نییە.

شیعر و بەرهەمێکی ئەدەبی (بێ ناو) کە دڵڕفێنو هەست بزوێن بێت، با سەردەمو زەمانی نووسەرەکەیشی دیار نەبێت دەتوانرێت بخرێتە بەر باری سەرنجەوە، زۆر پەرستگاو کۆشك و تەلاری کۆنی جوان لە کاتێکدا ناوی دروستکەرو مێژووەکانیشیان نازانین کەچی چێژو لەززەت لە جوانییان دەبینین.

کەوابێ لە تێگەیشتنی شیعر و ئەدەبیشدا وەکو هەموو بەرهەمێکی جوان رەخنەی مێژوویی هەرچەند بە سوودو پێویستیش بێت، ناتوانێ ئەو بەرهەمە دەوڵەمەند بکات یان بە تەنیا هیچی بۆ بکرێت، ئەمە جگە لەوەی کە ئەو کەسانەی هەوڵیانداوە لە رووی مێژووییەوە رەخنە لە بەرهەمی شاعیران و نووسەران بگرنو لێی بکۆڵنەوە، لە راستیدا هەمیشە بە پێچەوانەی خواستی خۆیان زیاتر هیچیان نەکردووەو کە لەسەر ژیانی نووسەرو شاعیران پەردە لەسەر کاریگەری و هەست و سۆزی ئەوان لابدەن، ئەو سۆزو کاریگەرییانەی کە راستەوخۆ دەبنە هاتنەکایەی بەرهەمی شاعیرانو نووسەران، نووسەرانی مێژووی ئەدەب ئەگەر ئەو شاعیرو هونەرمەندەی باسی دەکەن پەسەندی بکەنو خۆشیان بوێ، ژیانو بارودۆخی ئەو بە شێوەیەك باس دەکەن کە کەوتۆتە ژێر کاریگەریی هەستو بۆچوونی پاكو رەسەنو بەرزەوە، خۆ ئەگەر رقیشیان لێ بێت پێوەندیی ژیانی ئەو یان رەنگدانەوەی ژیانی دی لە بەرهەمەکانیدا بە شێوەیەکی ناهەمواری بێ بایەخو رەونەق دەردەخەن.

بە کورتی رەخنەی مێژوویی لە چەندین شێوەدا خۆ دەنوێنێ. هەندێ جار هەوڵدەدات لە نێوانی ژیانی شاعیرو بە بەرهەمەکەیدا جۆرە پێوەندییەکی رۆنان ئامێز بدۆزێتەوە. لەو حاڵەتەدا بابەتو قارەمانی داستانی رووداوەکە شاعیر خۆیەتیو لەدەربڕی سەرگوزەشتەی ژیانی خۆی زیاتر شتێکی تر نییە. هەندێ جاریش هەوڵدەدەن کە بەرهەمی شاعیر وەکو ئاوێنەیەك نیشان بدەن کە رووداوو بەسەرهاتی مێژوویی بۆتە هەوێنی بەرهەمەکە، لە راستیدا ئەم جۆرە رەخنەیە تەنیا هەوڵدانێکە بۆ دۆزینەوەی پێوەندیی نێوان دوو گوتەکە کەمو زۆر پێوەندییان پێکەوە هەیە، بە هەرحاڵ رەخنەی مێژوویی لەگەڵ ئەو هەموو رەخنەو

نارەزاییەی کە لەسەریەتی، رێبازێکە وەکو هەموو رێبازەکانی دی سوودی خۆی هەیە ئەگینا بێ سوودی کەم و کورتی هەیە.

لە رەخنەی مێژووییدا وەکو مێژوو لێکۆڵینەوە لە راستی و دروستیی بەڵگەکان یەکەمین هەنگاوە. بەکورتی، مێژووی ئەدەب ئامانج و ئاکامی رەخنەی مێژووییەو لە هەمانکاتدا پێشەکیو ئامرازی دەستی ئەوە، چونکە هەمیشە لێکۆڵینەوەو بریاری مێژووی ئەدەب بۆ لێکۆڵینەوەی دەقی تازە بە سوودو کاریگەرەو لە هەمانکاتدا لێکۆڵینەوەی دەقەکان بۆ بریاردانو لێکۆڵینەوەی مێژوویی ئەدەب رەخنەیە لە رابردوو، کەچی رەخنەی ئەدەبی بە تەنیا پێوەندی بە هاوچەرخەکانە. ئەم بۆچوونە راست نییە.

جیاوازیی راستەقینە لە نێوان رەخنەو مێژوویی ئەدەب لەوەدایە، کە مێژووی ئەدەب وەکو هەر جۆرە مێژوویەکی دی تەنیا دەبێ لە رێگەی رەخنەی بەڵگەنامەو دیدارو دانپیانانەوە لە دەقی ئەدەبی بکۆڵێتەوە، بەڵام (رەخنە) جگە لەو شێوازانە دەتوانێ لە شێوازی تر، بۆ نموونە لە رێگەی رێبازی رەوشتی کۆمەڵایەتی، دەروونناسی و هونەریی بۆ کاری خۆی سوود وەرگرێ. بە هەرحاڵ رەخنەی مێژوویی یەکێ لە رێبازە کاریگەرو بە سوودەکانی رەخنەی ئەدەبییەو ئەڵبەتە رەخنەگر بۆ ئەوەی بە شارەزاییەوە کاری خۆی بکات، دەتوانێ وەکو رێبازەکانی دی سوود لەبەکاربردنی ئەو رێبازەش وەرگرێ و پشتگوێی نەخات.[12]

١٢- ئەم رێبازە رەخنەییانەم لەم کتێبە وەرگێڕاوە: د.عبدالحسین زرین کوب، جستجو اصول و روشها و مباحث نقادی با بررسی در تاریخ نقد و نقادان، چاپ ششم، تهران، ١٣٧٨، ص٦٦-٩٨.

بەراوردێك لە نێوانی کلاسییزم و ڕۆمانسییزمدا

کلاسییزم:

١ — بنەماکانی لەسەر عەقڵە.
٢ — ڕوونی تیایە.
٣ — ئامادەنەبوونی کەسیەتی ئەدیب.
٤ — جەختکردن لەسەر بنەماکانی ماددی.
٥ — گرنگیدان بە دەستوور.
٦ — خۆبەستنەوە بە یاسا و قانوون.
٧ — خۆدانە پاڵ ڕژێمی دەسەڵاتدار.
٨ — قبووڵ کردنی واقیع.
٩ — ڕازی بوون و ئاسوودەیی لە ژیاندا.
١٠ — کەسیەتییەکی ئارامە.
١١- واقیعییە.
١٢ — (بابەتی) یان دەخستە پێش (خودی). پەیدابوونی مرۆڤ و ژینگەیان بەیەکەوە دەبەستەوە، بەڵام بێ ئەوەی بزانن، کە چ شتێك خودییە. واتا هەڵەکەیان لەوەدا بوو (مرۆڤ پەیوەستە بە داب و نەریتی پێش خۆی) بۆیە پاڵەوان هەمیشە ئیرادەی خۆی لێ زەوتکرابوو.
١٣- دەڵێن یاساکان دانراون بۆ چاککردنی مافی مرۆڤ.

ڕۆمانسییزم:

١ — لەسەر سۆزە.
٢ — تەم و مژی تیایە.
٣ — ئامادەبوونێکی تەواوی کەسیەتی ئەدیب و ڕزگارکردنی.
٤ — جەختکردن لەسەر وشەی مەعنەوی.
٥ — ڕەتکردنەوەی دەستوور.
٦ — یاخیبوون لە یاسا و قانون.

٧ — نارەزایی دەربڕین بەرامبەر بە ڕژێم.
٨ — ڕەتکردنەوەی واقیع.
٩ — یاخیبوون لە خوێنیدا قووڵپ دەداو بێزاری لە واقیع.
١٠ — کەسیەتییەکی ڕاڕاو نیگەرانە.
١١ — خەیاڵییە (شتەکان لێڵن و بەرجەستە نین)، حەزدەکەن بە خەیاڵ بگەنە ئامانج و ئاواتی خۆیان، بەڵام لە پاشەڕۆژیشدا تێدەگەن، کە گەیشتن بە ئامانج دوورە، بۆیە ڕەشبینی و ئازار و گریان دەبێتە پیشەیان.
١٢ — ڕۆمانسییزمەکان بە پێچەوانەوە دەیانوت. واتە هەموو شتێك لە دروستکردنی مرۆڤ خۆیەتی. ئەگەر باوەڕی بە. شتێ بێ دەیگۆڕێ هەموو کاتێك دەتوانێ ڕووبەڕووی یاسا کۆنەکان ببێتەوەو بیانگۆڕێ.
باوەڕیان بەهێزی لەبن نەهاتووی مرۆڤ هەبوو. یاساکانی سروشتیان پشتگوێ خستبوو، ئەمەش ئەنجامەکەی خراپ بەسەریاندا شکایەوە.
١٣- دەڵێن دەزگا یاساییەکان بەرپرسیارن لە نەهامەتی مرۆڤ.

PDF4Kurd

نموونەی شیعریی رۆمانسیی:

بادەی عەشق

شیعری : رۆبێرت براونینك

گوتم ئازیزم، ئێستا گوڵی عەشقم وا هەڵوەری
ئێستا، کە عەشق سوودێکی بۆ من نەبوو، لە دەست چووم
ئێستا، تەنیا بۆ ناکامی پێم ناوەتە شانۆی ژیانەوە
رێم بدە با ساتێ سەرمەستی بم بە یادی عەشقی شووم

❊ ❊ ❊

دڵبەرم، گوڵێکی جوانی بەهاریی لەبەردەمی خۆی دانا بوو
خەندەلێوێکی گاڵتەی بۆ کرد، وەڵامی دایەوە :
نەخێر! شەرابی عەشقی ئەو کەسە بنۆشە
دەڵی بۆ خەباتی ژیان تێکۆشە

❊ ❊ ❊

گوتم بگرە، ئەم دڵەی تەنگ و پەشۆکاوم بە تۆ دەسپێرم
بیکەرە تان و پۆی لەرزانەی ئاهەنگی ئەم عەشقەمان،
بە ئاوازی ئومێد بیجۆشێنە
پەڵە هەوری غەم لە ئاسمانی ژینم وە دوورخە و شکۆفەی
بەختیاریم، لە جێی گوڵی غەم بپشکوێنە.

❊ ❊ ❊

دوو پارچە پەخشانی رۆمانسیی

بەرهەمی: ڤیکتۆر هۆگۆ

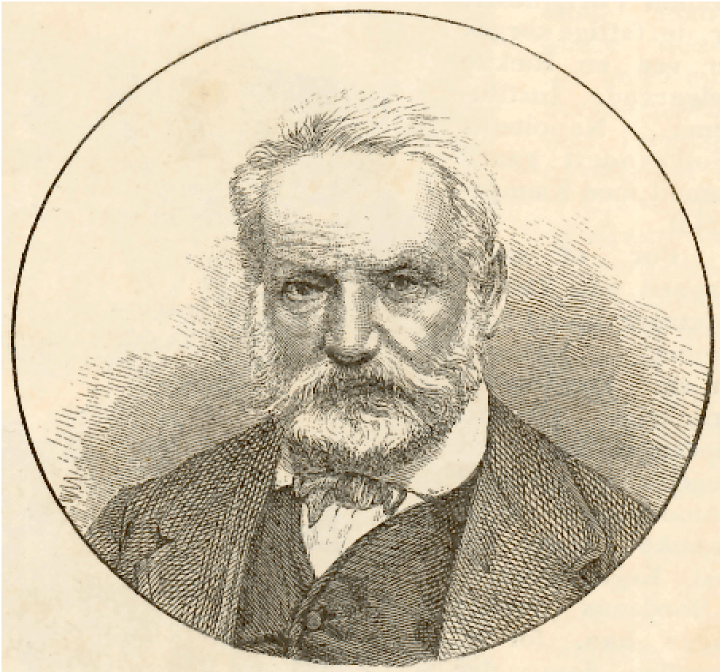

ڤیکتۆر هۆگۆ

ئێستاکە..

ئێستا کە لێوم خستۆتە سەر جامی بادەی بوونی تۆوە، ئێستا، کە روخساری رەنگ پەڕیوی خۆم لە نێو دەستە پڕ ئەڤینەکانی تۆوە دەبینم و ئێستا کە بۆنی عەتری دڵئەنگیزی گیانی تۆ لە نێو سێبەرە شاراوەکاندا دەکەم، ئێستا کە یادی قسەکانی تۆ دەکەمەوە و کە چەندان رازە نهێنییەکانت گوێدا دەچرپاندم، ئێستا کە جارێ گریان و جارێ خەندە دەخەیتە سەر چاوو لێوی منەوە، ئێستا کە سەر ماڵەکەم بە تیشکی پرشنگی تۆوە رووناك بۆتەوە، ئێستا کە پەڕەی گوڵی تۆ کەوتۆتە کانیاوی ژینی منەوە، ئێستا کە چڵێ لە لقە گوڵی تۆ کەوتۆتە کانیاوی ژینی منەوە، ئێستا دەتوانم بە ساڵانی رابردووی تەمەن بڵێم :

PDF4Kurd

رابووره دیسان رابووره، ئیدی من ترسی پیریم نییه، بۆ خۆت تێپەڕە و گوڵە سیسەکان پەروەردەکە، من لە باخچەی ژیان گوڵێکم هەیە، هیچ کەس شایانی قرتاندنی ئەو گوڵە نییە. هەنووکە دەتوانم بە سالاّتی تەمەن بڵێم:

هەرچەند دەتوانن باڵەکانی خۆتان لەو جامەی و کە من شەو و ڕۆژ مەی خۆشەویستی و شیرینی پێدەنۆشم، هەڵسوون. چونکە دڵنیام چەندە باڵتانی تێهەڵسوون دڵپێکی لێ ناچۆڕێنن. ئەگەر ئێوەش خۆڵەمێشێکی زۆرتان هەیە بۆ گڕ کوژێنەوە و ئەوا من گڕێکی زۆر مەزنترم لە خۆڵەمێشی ئێوە هەیە، ئەگەریش ئێوە فەرامۆشیی دەکەن بە هاوڕێی خۆتان و ئەوا من لە نێو دڵدا عەشقێکی بەهێزترم لە فەرامۆشیی ئێوە حەشارداوە.

گوڵی بەهاران

ئێستاکە گوڵە بەهارییەکان لە نێو چەمەنزارەکاندا بۆ لای خۆیان بانگمان دەکەن: وەرن، وەرن ڕۆحی خۆتان لەگەڵ سەفای گوندە بچکۆلانەکان، لەگەڵ سەوزی جەنگەڵەکان و سێبەرە دڵگیرەکانی گوڵ و گەڵاکان، لەگەڵ شەوانی مانگە شەوی کەنار جۆگەلە ماندووەکاندا، لەگەڵ ئەو کوێرە ڕێیانەی ڕێبواران بەرەو جادە دەبا و لەگەڵ شنەی بەهاری گوڵاوی، لەگەڵ ئاسۆی دوور و کە عاشق ئاسا لێوی خستۆتە سەر پێکی پەڵە شینەکانی ئاسمان و ماچە دەکا، رابێنن.

وەرن تا چاوتان بە ئەستێرە شەرمنەکان بکەوێ و کە چۆن لەو دیو ئەو هەموو گڵۆپ و پەردانەی بە رووی زەمیندا دراوە و سەرەتاتکێ دەکەن. تا چاوتان بەو خوناو و زەمزەمەی نێو چڵ و گەڵای درەختەکان بکرێتەوەو قرچەی نیوەڕۆیان جووتیارەکان و سێبەرەکان و شەپۆلەکانی دەریا و سوزاییی چەمەن و دەرکەوتنی سروشت ببینن، کە چۆن هەموو دەستیان لە نێو دەستی یەك ناوە، گوڵێکی جوان بگرن بە دەستەوەو شکۆفەی عەشقی دڵتان بپشکوێنن.[١٣]

١٣- بڕوانە: شور عشق و جوانی، ترجمە و تدوین منوچهر شكرانی، ص١٢٤- ١٢٥.

ڕۆمانسییزم لە ئەدەبی کوردیدا

کە باس لە دەرکەوتن و بڵاوبوونەوەی ڕێبازی ڕۆمانسییزم لە ئەدەبی کوردیدا دەکرێ ڕاستەوخۆ بە تازەبوونەوەی ئەدەبی کوردیی دەبەسترێتەوە، بەو پێیەی هەرچی ئەدەبی کوردی پێش ڕۆمانسییزم هەیە دەچێتە خانەی ئەدەبیی کلاسییزمی کوردییەوە.[١٤]

بێگومان ئەمەش ئەم بۆچوونەش بە ڕاست دەگەڕێتەوە، ئەو کەش و هەوای یاخی بوون و تازەگەریی و گۆڕانەی ڕۆمانسییزم لە هەناوی خۆیدا هەڵیگرتووە، دەتوانین بە تازەگەرییەوە پەیوەستی بکەین. سەرەتای سەدەی بیستەم بە هۆی ئەو گۆڕانکارییانەی بەسەر بارودۆخی ڕۆژهەڵات و دەوڵەتی عوسمانی و دواتر لە ئاکامی جەنگی یەکەمی جیهانی بەسەر ناوچەکەدا هات، لە باری ئەدەبی و ڕۆشنبیرییشەوە ئەو گۆڕاناکارییانە دەرکەوتن و دەبوو هونەر و ئەدەبیاتێکی تازەش بێتە کایەوەو، کە دەربڕی ئەو بارودۆخە تازەیە بێت و لەگەڵ ڕەوتی تازەی سەردەمەکەدا بگونجێت. لە ساڵی ١٩٠٨ بە دواوە جۆرە سەربەستییەکی تازە و بێ سانسۆریی لە تورکیادا هاتە کایەوە، دروستبوونی کۆڕو کۆمەڵی ئەدەبی و ڕووکردنە ڕۆژئاوا و وەرگێرانی بەرهەمی نووسەرانی ئینگلیزیی و فەڕەنسیی تازەگەریی و جموجۆڵێکی تازەی خستە ئەدەبیاتی تورکییەوە و دواتر لە ئەدەبیاتی میللەتانی ناوچەکەدا ڕەنگیدایەوە و لە ئەدەبیاتی کوردییشدا خۆی نواند. کەوابێ هۆکارەکانی تازەبوونەوەی ئەدەبیاتی کوردی دەتوانین بڵێین ئەمانەن:

١- تازەبوونەوەی ئەدەبیاتی تورکیی لە ڕێگەی هەندێ تەوژمی و گۆڤاری ئەدەبیی تازەوە، وەکو (سەروەتی فنون)و (ئودەبای فەجری ئاتی) و هەندێ نووسەری بە توانای وەکو تۆفیق فیکرەت و نامیق کەمال و جەلال ساهیر و عەبدولحەق حامیدو عومەر سەیفەدین و محمد عاكف ئارسۆو...هتد.

١٤- هەندێ بۆچوونی وا هەن، کە ماوەی ئەدەبیاتی کوردی لە سەرەتاوە تا وەکو سەرەتای سەدەی بیستەم بە ئەدەبیاتی کۆن ناو دەبەن، گوایا ناشێ ناوی کلاسییزمی لێبنرێ، چونکە زۆر خاڵی جیاواز لە نێوانی کلاسییزمی کوردی، کە کاریگەری شارستانییەتی و ژیاریی ئیسلامی و ڕۆژهەڵاتی بەسەرەوەیە. بڕوانە:د.کامل بصیر، وێژەی کوردی و ڕەخنەسازی، بەغدا، ل٨١-٩٨. هەروەها : د.نەجم ئەڵوەنی، ئایا ڕاستە کلاسیك لە مێژووی ئەدەبی کوردی سەری هەڵنەداوە؟!، گ کاروان، ژ ١٨٥، ٢٠٠٤، ل٧٨ — ٨٢.

هەروا: ئیدریس عەبدوللا مستەفا، قۆناغی پێش ڕۆمانسیزمی شیعری کوردی (١٨٥١- ١٩٢١) لێکۆڵینەوەیەکی ڕەخنەیی مێژووییە، هەولێر ٢٠٠٦، ل ٣٦- ٥٦.

هەروا : نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد، کورتە باسێکی مێژوویی قوتابخانەی کلاسییزم، بڵاوکراوەی نێرگز، چەپکی دووەم،بەغدا، ١٩٨٥، ل٥٥-٨٤.

PDF4Kurd

٢- گەڕانەوەی هەندێ نووسەری کورد، کە ساڵەها بوو لە تورکیای عوسمانیی دەژیان و لەوێ سوودیان لە ئەزموونیی نوێخوازی و ژیانی ئەدەبی ئەوێ وەرگرتبوو، وەکو پیرەمێرد(١٨٦٧- ١٩٥٠) و زێوەر(١٨٧٥- ١٩٤٨)...هتد بە تایبەتی پیرەمێرد لە هەموویان زیاتر بەو تازەگەرییە کاریگەر بوو و باشتر لە گیانی ئەو نوێخوازییە تێگەیشتبوو و پێوەندی لەگەڵ نووسەرە تورکەکەکانی ئەوێ زۆرتر بووە، بۆیە لەگەڵ گەڕانەوەیدا بە نووسینی دراماى هونەریی تازە لەسەر بنچینەی فۆلکلۆر و کەلەپووری میللی و بەکارهێنانی کێشی پەنجە و بەکارهێنانی زمانێکی کوردی دوور لە وشەی بێگانە..ئەمانە هەموو لە سیماکانی تازەبوونەوەی ئەدەبیاتی کوردیی (پیرەمێرد)ن. ئەمە سەرباری ئەوەی هەندێ لە شاعیر و نووسەرانی ناوەوەی کوردستانیش لە ڕێگەی خوێندنەوەی بەرهەمی تورکی و فارسییەوە ئاگاداری تازەبوونەوەی ئەدەبیاتی ناوچەکە بوون، وەکو ئەوڕەحمان بەگی بابان و شێخ نووری(١٨٩٦ - ١٩٥٨) و گۆران(١٩٠٤- ١٩٦٢) و ڕەشید نەجیب و....هتد.

٣- بارودۆخی سیاسیی و ئابووریی و کۆمەڵایەتی کوردیی دوای بڕانەوەی جەنگی یەکەمی جیهانی و هۆشیاری کۆمەڵی کوردەواری، لە ڕێگەی داواکرنی مافی چارەی خۆنووسین و شۆڕش و هاتنە ناوەوەی کورد لە پەیماننامەی سیڤەر(١٩٢٠) و لۆزان(١٩٢٣) و...، ئەم بارودۆخە پڕ لە جموجۆڵە یارمەتیدەر بوو، بۆ گۆڕانی زەمینەی بیر و ڕۆشنبیریی کوردیی. دواتر هاتنی ئینگلیزەکان بۆ عێراق و کوردستان و هاندانی ئەوان بۆ دوورکەوتنەوە لە زمان وکلتووری عەرەبی و فارسیی و تورکیی و بڵاو کردنەوەی ڕۆژنامە و هاندانی نووسەرانی کورد بۆ خوێندەواری و چوونە بەر خوێندن و بەکارهێنانی زمانی کوردی و فەرهەنگی گوندەکان، ئەمەش کاریگەریی خۆی لەسەر باری ئەدەبیدا هەبوو. لەم ڕووەوە(د.عیزەدین مستەفا ڕەسووڵ) زمانی شیعری کوردی بەپێی قۆناغەکان بەسەر پێنج قۆناغدا دابەش دەکات.[15]

بەم شێوەیە سەرەتاکانی ڕۆمانسییزم لە شیعرەکانی پیرەمێرد و شێخ نووریدا دەرکەوت و دواتر گۆران بووە یەکێ لە دیارترین شاعیری ئەو ڕێبازە. دیارە دەبێ ئاگایشمان لەوە هەبێت، کە پێشتر سیما و شەقڵی ڕۆمانسییزم لە شیعری کوردیی شێوە گۆران (هەورامی)دا دەرکەوتووە، بە تایبەتی

١٥- بڕوانە: دوکتۆر عیزەدین مستەفا ڕەسووڵ، ئەدەبیاتی نوێی کوردی، هەولێر،١٩٩٠، ل ٢٧ - ٢٨.

کاریگەریی مەولەوی و خانای قوبادی و بێسارانی لەسەر شاعیرانی وەکو پیرەمێرد و گۆران بە ئاسانی هەستی پێدەکرێت.[16]

لە بارەی نوێکردنەوەی شیعری کوردی لەم قۆناغەدا، (د.مارف خەزنەدار) سیماکانی نوێکردنەوەکە لەم خاڵانەدا دەبینێت :

١- لەگەڵ بەردەوامی بەحری عەرووز کێشی (پەنجە، کەرت، بڕگە، سیلاب) لە شیعری کوردیدا پەیدا بوو.

٢- یەکێتی قافیە لە شیعری کوردیدا شاعیری بە دەستوورێکی سەخت بەند کردبوو. دیاردەیێك بوو پێویستی بەوە دەکرد شاعیر تواناییێکی تەکنیکی بەهێزی هەبێ لە شیعر دانان و شارەزاییێکی تەواوی لە شیعری کلاسیکی کۆندا هەبێ. لە شیعری نوێدا یەکیێتی قافیە ڕووخێنرا و کەوتە ئازادییەوە.

٣- لە شیعری نوێدا خەیاڵ و هەست و دەرك کردن یەکیێتییەکە پێوەندیی لۆجیکی لە نێوان دێڕە شیعرەکاندا بەهێز دەکا، لە لاییێکی دیکەشەوە هەموو دێڕە شیعرێك بەردەوام و ڕوونکەرەوە و تەواوکەرەوەی مانای دێڕی پێشتر دەبێ.

٤- زمانی شیعر لە وشەی بێگانە دوور دەخرێتەوە، وشەی تازەی کوردی دروست دەکرێ، یا دەدۆزرێتەوە، بە شێوەیێکی فراوان لێکسیکۆنی کوردی و تەعبیری کوردی خۆماڵی لە شیعری کوردیدا بەکار دەهێنرێ.[17]

١٦- بۆ کاریگەریی مەولەوی لەسەر پیرەمێرد و گۆران و دیلان، بڕوانە : د.دڵشاد عەلی، دیاردەی کاریگەری مەولەوی لەسەر شاعیرانی کرمانجی خواروو (پیرەمێرد، گۆران، دیلان)، گ؛ زانکۆی سلێمانی، ژ٢٠٠٠،٥، ل ٥٣- ٨٥.

١٧- بڕوانە : دوکتۆر مارف خەزنەدار و مێژووی ئەدەبی کوردی، بەرگی پێنجەم، چاپی یەکەم، هەولێر، ٢٠٠٥، ل ٢٨.

PDF4Kurd

نموونەی شیعری رۆمانسییزمی کوردی

چاوەڕوانی بێهوودە[18]

شیعری : ئەحمەد هەردی

هەموو رۆژێ لەبەر ســـــەیری بتی ئـەو بـەژن و بالآیــە
لەسەر رێیدا ئەوەستم من هـەتاکـــو ئاوی پێم دایـــــە !

بە دووچاوێ کــە شــەوقی چـــــاوەڕوانی ئەیتـروکــــێنێ
بەدوو چاوێ کـە سـرپی قـوولّی لاوێتی و ئــــــەدرکــــێنێ

سەرنجی رێ ئەدەم، رێگا، هەموو شێوەی ئەوی تیایـــــــە
وەکـــــــو دنیا لـەنـاو جــــوانی ئـەوا توابێتەوە،... وایـــە

شـــــــنەی با باسی جوانی ئەو، بە گوێی مندا ئەچرپێنێ
هـەمـــــــوو دەرکەوتنی شـــــۆخێ، دلّی من دا ئەخورپێنێ

بەلاّم خـورپەی تـــــــەواوی دلّ لەگــــەلّ هــەنگاوی ئەودایە
کە سەرتا پا لە ئاوازی بەهەشـــــــــتی خـــــــواوە.. پەیدایە

بەلّێ! کاتێ(کە ئەو دەرکەوت، ئیتر من بێ ســــــەروشوێنم)
بەتیشکی خۆری جوانیی ئەو، بەجارێ قولّپ ئەدا خوێنم

وەکو چۆن نەو نەمامێ، گەردەلوول ئەیبات و ئــــەیهێنێ
لەشـــــــم مــوچـڕکی دلّـــداری، وەها ناخی ئـــــەبزوێنێ !

ئــەگــەرچی وەك خــەیالّی من عـەبا دەوری لەشـــــــی داوە
لـە ئـــەنـــــــدام و لـەش و لاری بـلّنـــد و رێکی...ئــــــــالآوە

بـــەلاّم کــاتــێ با چمـــکی عــەبـاکــەی لا ئــــەدا، تــــــــاوێ
ئــەرێژێ پـــــــووزی نــایـــابی، لە ســـــیحری خوایی، لافاوێ

سلێمانی / ١٩٥١

١٨- ئەحمەد هەردی، رازی تەنیایی، چاپی دووەم، هەولێر، ١٩٨٤، ل٧٧-٧٨.

PDF4Kurd

ڕێبازی ریالییزم
Realsim

PDF4Kurd

یەکێك لە کێشەکانی لێکۆڵینەوی ڕێبازی ڕیالیزم، کە بەر لە هەموو شتێك ڕووبەڕووی لێکۆڵەر دەبێتەوە، زۆری ژمارەی جۆرو ڕووگەکانییەتی. تەنانەت هەندێ کەس زیاتر لە سی (٣٠) جۆریان لێ دەستنیشان کردووە [١٩] ئەمە سەرباری ئەوەی زۆرجار لێکۆڵەر تووشی تێکەڵاوی کێشەی سنووری هەردوو ڕێبازی ڕیالیزم[٢٠] و ناتورالیزم دەبێتەوە.

ڕیالیزمی ڕەخنەگرانە

ڕیالیزم وەکو زاراوەیەك بەر لەوەی ئەدەب و ڕەخنەی ئەدەبیدا دەرکەوێت، لە نێو فەلسەفەدا بڵاوبووەوە[٢١] زۆربەی لێکۆڵەرەوەکان پێ لەسەر ئەوە دادەگرن، کە (شانفیلۆری) بە ڕابەری ئەو ڕێبازە لە قەڵەم دەدرێت و لە بواری ئەدەبییشدا بەو واتایە دێت، کە هەموو بابەتێکی فیکری چارەسەرییەکی بابەتییانەی کێشەکانی ژیانی مرۆڤ بکات، ئەم چارەسەرییە وێنەکێشەییەکی ورد و قووڵ و لەباری وای تیابێت، نووسەر خۆی لە دەرەوەی بابەتدا بدۆزێتەوە. لێرەوە کێشەیەکی تریش ڕووبەڕوومان دەبێتەوە ئەویش ئەوەیە، کە ڕیالیزم بەو مانایە مێژوویەکی درێژو کۆن و داهاتوویشی دەبێت، هەر لە هەقایەتی فۆلکلۆری و چیرۆکەکانی بەر ئاگردان بەڕای نووسەران هەموویان کەم و زۆرخۆیان لە بەشێکی ئەو پێناسەیەدا دەدۆزنەوە. لە بیروبۆچوونی ئەدەبیی ڕیالیزمدا هەستێکی گەورە بەدی دەکرێت، بۆ دەستنیشانکردنی تەنگ و چەڵەمەکانی کۆمەڵ و دۆزینەوەی ڕێگە چارەی شیاو بۆیان.

ئەدیب و ڕەخنەگرە ئەڵمانییەکان هەر زوو لە ساڵی (١٧٩٨)ەوە ئەو زاراوەیان لە بواری ئەدەبی ڕۆمانسیدا بەکارهێناوە، و پاشان بەناو نووسەرانی تردا بڵاوبووەوە، بەڵام لەسەردەمی (شانفیلۆری) چیرۆکنووسیی گەورەی فەڕەنسیی (١٨٥٧) دا بە شێوەیەکی تایبەتی جێگیر بوو،

١-: دیمین کرانت، الواقعیة، ترجمة عبدالواحد لؤلؤة، ص ١١ — ١٣. بغداد ١٩٨٠. هەروەها : د.عبدالمنعم یمة، مقدمة فی نظریة الادب، ص ١٩١.

٢- ڕیالیزم لە زمانی لاتینی دا بە واتای (شتی هەست پێ کراو) دێت. بڕوانە: الدکتور سالم احمد الحمدانی، ذاهب الادب الغربی و مظاهرها فی الادب العربی الحدیث، الموصل، ١٩٨٩، ص ١٥٦.

٢- کانت و شیلینگ بەکاریان هێناوە، لە جیاکردنەوەی میتافیزیك و ڕیالیزم دا.

PDF4Kurd

بە تایبەتیش لەو کاتەدا، کە کۆمەڵە وتارێکی خۆی لە بەرگێکدا بە ناونیشانی (ڕیالیزم) بڵاوکردەوە و پاشان گۆڤارێکیشی بە هەمان ناو دەرکرد.

(ڕیالیزم) لە ڕێگەی چەند ئەدیب و ڕەخنەگرێکی فەڕەنسییەوە بووە ڕێبازێکی ئەدەبی دەوڵەمەندی ئەوروپی، بە تایبەتی " ستاندال (١٧٨٣ — ١٨٤٢) و بلزاك Honoré de 1799-1850Balzac و فلۆبێر(١٨٢١ — ١٨٨٠) و مۆپاسان و ڕەخنەگرەکانی وەکو سانت بۆف و تین Tainو کۆنت ". بە تایبەتی ئەو پێشەکییەی بلزاك Honoré de Balzac 1799-1850 لەگەڵ (کۆمیدیای مرۆڤایەتی)دا بڵاوی کردەوە، بووە بەیاننامەی ئەو ڕێبازە.

ئەم ڕێبازە لە ئەدەبیاتی ڕووسیی سەدەی نۆزدەهەمدا لە بەرهەمی ((نیکۆلای کەرامزن(١٧٦٦ — ١٨٢٦) بە ڕۆمانەکانی (لیزای لات و ناتالیا)و (کچانی بۆیەر) ڕۆمانی بە ڕووسیا ناساند، لە هەمانکاتیشدا ئەو ئەدگارانەی، کە ئەدەبی چیرۆکیی ڕووسیی پێناسرا وەك : ڕیالیزمی ڕەخنەیی و کارێکیش، کە پەیوەست بێت بە بەها ڕۆحی و ئایینییەکان ئەوا بۆ یەکەمجار لە کارەکانی مایکل لێرمەنتۆڤ ١٨١٤ — ١٨٤١ دا بە دیارکەوت. ڕۆمانی (پاڵەوانی سەردەمی ئێمە) پێشەنگی ڕۆمانی سایکۆلۆژیی ڕووسییە. (نیکۆلای گۆگۆل ١٨٠٩ — ١٨٥٢) لە (گیانە مردووەکان)دا توانج و پلار دەگرێتە داب و نەریتی لادێ و دەبێتە ڕابەری بزووتنەوەی ئەدەبی چیرۆك. دیستۆڤسکی (١٨٢١ — ١٨٨١) لە ڕۆمانەکانی (گەمژە)، (تاوان و سزا)[٢٢]، (برایانی کارامازۆڤ)[٢٣]دووپاتی بەرزی و ڕاستەقینەیی گیان دەکاتەوە. لیۆ تۆلستۆی (١٨٠٨ — ١٩١٠) دوو ڕۆمانی یەکجار مەزنی هێنایە بەرهەم (جەنگ و ئاشتی) و (ئانا کارنینا)[٢٤]و کە شۆڕشێکی بەرپا کرد لە گیانی ڕووسیدا و لە هەمانکاتیشدا لە سروشت و گەردوون و کۆمەڵگا و مرۆڤدا.))[٢٥]، هەروەها بەرهەمەکانی نووسەری بە ناوبانگ (چیخۆڤ

٢٢- لە بارەی ئەم ڕۆمانە بڕوانە: پەیامی کافکا، وەرگێڕانی؛ هیمدادی حوسێن، سلێمانی،٢٠٠٠، ل ٦٥-٧٠.

٢٣- سەرچاوەی پێشوو، ل ٥٩- ٦٥.

٢٤- سەرچاوەی پێشوو، ل ٤٣- ٤٨.

٢٥- بڕوانە: حەیات سەعید عەبدولکەریم، نۆڤلێت لە ئەدەبی کوردیدا ١٩٧٠ -٢٠٠٠، نامەی ماستەر، زانکۆی سەحەدین،٢٠٠٥،ل ١١- ١٢.

١٨٦٠ - ١٩٠٤) لە چیرۆك و دراما‌دا بـە لووتكەیـەكی ئـەو ڕێبـازە لـە قەڵـەم دەدرێـت.[26] ((برنادشۆ شانۆنامەنووسی ناوداری ئێرلەندی لـەم بارەیـەوە ئـەڵێ: لـەنێو (شانۆنامەنووسـانی گەورەو ناوداری ئەوروپا دا و لە دوای ئیبسن و چیخۆف لە پـاڵ تۆڵـستۆی و تۆرگینێـف، وەك ئەسـتێرەیەكی پڕشـكۆ ئەدرەوشـێتەوە (ئـەوەی بایـەخێكی تایبـەتی بەخـشیوەتە چـیخۆڤ و بەرجەسـتەتر لـە شانۆنامەنووسـەكانی تـری كـردووە، ڕوانینـی قـووڵی سـەبارەت بـە دنیـای دەوروبەری، هەست كردن بە لێك هەڵوەشانەوەی چارە هەڵنەگری كۆمەڵگای كۆن و هاتنە ئارای كۆمەڵگایی نوێیە..)[27]

ئەو هۆكارانەی دەورێكی باڵایان لە هاتنەكایەی ڕێبازی ڕیالیيزمـدا هـەبوو، پێـشكەوتنی زانستیی و فەلسەفیی لەو سەردەمەدا، بە تایبەتی لە بواری زانستی بۆماوەیی (الوراثة)دا، كە زۆر بۆچوونی كۆمەڵایەتی و فیكریی و هونـەریی گـۆڕی. هـەروەها هاتنەكایـەو پێـشكەوتنی فەلـسـەفەی (پـــۆزەتیڤیزم)[28] و (ئەزموونگـــەرایی) و (ماتریـــالیزمی). هـــەروەها ڕۆمانسییزمەكانیش بە شێوەیەكی بەرفراوان ڕوویان لە خەیاڵ كردبوو. كە وای لـە خـەڵك كـرد لێیان دووركەونەوە.

خاسیـەتـەكـانی ڕیـالـیـیـزم

١ — بە تێڕوانینێكی گشتی و هەمەلایەنی لە ژیانی مـرۆڤ دەڕوانێـت، واتـا هـەردوو لایـەنی خودی و بابەتی لەبەرچاو دەگرت بە چاك و خراپییەوە.

٢ — بە بۆ چوونی ڕێبازی ڕیالیيزم مرۆڤ وەكو بوونەوەرێكی خودی سەیر ناكات، بـەڵكو وەكـو بوونەوەرێكی داگیركەر لە ژیان و كۆمەڵ سەیر دەكات.

٣ — ژینگە و بارودۆخی كۆمەڵایەتی و دەوروبەر كار لە دیاردەكانی ژیانی ڕۆژانەی تاكە كەس دەكات و جۆری پەیوەندییەكانی لەگەڵ دەوروبەر دیار دەكات.

٢- دەربارەی چیخۆف بڕوانە: پلاتۆنۆڤە شێت، وەرگێڕانی؛ هیمدادی حوسێن، سلێمانی،٢٠٠١.

٢- هوشەنگ حسامی، چپخۆفی شانۆنامەنووس و(باخی ئاڵوباڵو)، وەرگێڕانی پێـشەنگ، گ؛ پێـشەنگ، ژ ، پاییزی ١٣٨٤، ل ١٢٨.

٢- پۆزەتیڤیزم واتا ئەو شێوازە بیركرنەوەیەیە، كە لە لێكۆڵینەوەدا پشت بەو دیارە ماتریالییانە دەبەستێت، ە لە واقیعدا هەن، بە واتایەكی دی دژی بۆچوونە میتافیزیكییەكانە.

٤ — ڕێبازی ڕیالیيزم پاڵەوان وا دەردەخات، كـە لـە سـەرەتادا تـا كۆتـایی وردە وردە گەشـە دەكات و دەردەكەوێت، نەك وەكو ڕێبازەكانی كلاسییزم و ڕۆمانسییزم پاڵەوانی ئامادەكراو پێشكەش بكات.

٥ — ئەو جیهانەی ئەدیبی ڕیالیيزم باسی دەكات بوونی بابەتیی هەیە و لە كرۆكی ئەو بوونە دەكۆڵێتەوە و كاردانەوەی بەسەر دەوروبەردا دەردەخات، نەك بە شێوەیەكی خەیاڵی دوور لە واقیع.

٦ — لای ئەدیبەكانی سەر بە ڕیالیيزمی ڕەخنەگرانە مەبەست لـە هونـەرە و شـتەكان خۆیـان دەربارەی خۆیان دەدوێن و تەنیا كارێكی هونەری بە جێ دێڵێ و پاشان ئەو بەرهەمە خـۆی خۆیدا لە خزمەتی سیاسەت و كۆمەڵدا دەدۆزێتەوە یان نا.

٧ — ڕەگەزی سەرەكی ئەدەب بە لای ڕیالیيزمەكانەوە پەخشان بوو، بە تایبەتی هونەری ڕۆمان لە سەرووی هەموو هونەرەكانی ترەوە بوو. ئەوەندە گرنگییان بە شیعر نەدەدا، بەڵكو زیاتر چیرۆك و شانۆگەرییان دەنووسی.

٨ — ئەگەرچی ڕیـالیيزمی ڕەخنەگرانـە بابەتـەكانی لـە نـاخی ژیـانی چـینەكانی كۆمەڵـەوە وەردەگرێ، بەڵام هاوكات بابەتی میتافیزیكی و مێژوویيشیان فەرامۆش نەكردبوو.

٩ — فرە بابەتی لای ڕیالیزمییەكان لە ئەنجامی ئەوەوە بوو، كە لە هەموو چینەكانی كۆمەڵـدا شارەزابن و بیانخەنە ڕوو، بۆیە پاڵەوانەكان هەمە چەشنە بوون.

١٠ — لە ڕووی ڕوخسارییشەوە، بە تایبـەتی لـە زمانـدا نووسـەرانی ڕیـالیيزم هـەوڵیان دەدا زمانێكی پاراو و ڕەوان بەكاربهێنن، بۆ ئەوەی بە ڕوون و ئاشكرایی گوزارشـت لـە واقیـع بكەن. بۆ ئەم مەبەستەیش جوانترین شێواز و دەسـتەواژەی دوور لـە دوانـدەری و شـێوازی هەڵچوویان بەكاردەهێنا. چونكە ئیستاتیكای جوانی لە ئیستاتیكای شـێوە یـان ڕوخـسار جیا نەدەبووەوە.

PDF4Kurd

لە رابەرانی ریالییزم

چـــــــیخـۆف

(تەنیا رەنگدانەوی ڕاستییەکانی ژیانی مرۆڤ دەتوانرێ ناوی هونەری لێ بنرێت، بەبێ مرۆڤ و دوور لە بەرژەوەندییەکانی ئەو هیچ هونەرێك بووبی نییە. هونەر ئاوازێکە بۆ مرۆڤایەتی وتراوە. هەرەمێکە مرۆڤایەتی بەرەو پێشەوە دەبات. ڕەنگدانەوەی ڕاستییەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی خەڵکە، کە هونەرمەند تیایدا دەژیت.) ئەم چەند وشەیە کە تا ڕادەیەك پێناسەی هونەری ریالییزمی سەدەی نۆزدەیەمە لە بەرهەمی نووسەرێکی مەزنی وا خۆ دەنوێنێ، کەوا لێرەدا چەند چیرۆکێکی بەو پەرشی و وردییەوە تەرجەمە کراوە.

هەرچەندە، کە نووسەر ئەو کاتەی، کە شۆڕش لە وڵاتی پان و بەرینی ئەودا روویدا، ئەو لە ژیاندا نەمابوو و ئەو شتانەی ئەو باسی لێدەکردن دوای شۆڕش لە بەرنامەی هونەری هونەرمەندانی رووسیدا جێگەی خۆیان کردەوە. چیخۆف هونەرمەندێك بوو پێش زەمەنی خۆی کەوتبوو. نووسەرو رەخنەگرە مەزنەکانی وەکو(گۆگۆل)و(بیلینسکی) ساڵەها بوو زەمینەی ئەو جۆرە هونەرەیان (هونەر بۆ خەڵك و بەزمانی خەڵك و بۆ بەرەو پێشەوە بردنی خەڵك) رەخساند بوو.(بیلینسکی) لە نامەیەکدا بۆ گۆگۆڵی نووسیوە، بەم شێوەیە ڕێنمایی کردووە: (ژیان بەو شێوەیەی، کە لە دەوروبەرتە بنوێنە و هەرگیز مەیڕازێنەوە. دووبارە دروستی مەکەرەوە. ژیان لەسەر شێوەی ڕاستەقانی خۆی نیشان بدەو لە کلاوڕۆژنەی چاوی خەڵکی زیندووەوە بڕوانە، نەوەك لە پشت چاویلکەی ڕەش و تاریکەوە.) هەروەها نووسیویەتی: (گەورەترین خواست و ئامانجی ئەدەبیات خزمەتکردنی کۆمەڵە، هونەر بەتەنیا پێناسەی ژیان نیە، بەڵکو لێکۆڵینەوەو دادوەری کردنی کۆمەڵە. هونەر دەبێ لە مەبەستی شادی و کات و بەسەر بردن خۆی بەدوورە پەرێز بگرێت. دەبێ ئاگاداری کۆمەڵ بێت و هەر بە تەنیا خۆی بۆ شیعرو چیرۆکی ئەڤیندارانەو بیرو ڕای بەزەیی‌ئامێز تەرخان نەکات. هونەر دەبێ دەربڕی هۆشیاری و بێداری میللەت یان میلەتانی جۆراوجۆر لە قوناغی جوداوازی مێژوویی بێت.) بەم شێوەیە بەهۆی چیخۆف و گۆگۆڵ و بیلینسکی و نووسەرانی دیکەوە بوو هونەری ریالییزم لە رووسیادا هاتەکایەوە.

چیخۆف ئەوەندە بڕوای بە دەرەنجامی کاری خۆی و هاوکارانی هەبوو، تەنانەت لە شانۆنامە بە ناوبانگەکەیدا (باخی ئالوبالو) بە تێڕوانینێکی واقیعبینانەوە پێشبینی شۆڕشی ئایندەی کردووە و لەسەر زاری (ترۆفیمۆف) وەوە، کە گەنجێکی رۆشنبیرە، دەڵێت:

(هەموو روسیا باخی ئێمەیە، سەرزەمینی رووسیا فراوان و جوانە، هەزاران جێگەی جوانی تێدایە. ئاناپترۆڤنە ئێستە تێفکرە، باب و باپیر و ئەژدادت خودانی ئەم جێیە بوون، تۆ بڕوانە هەر ئالوبالویەکی ئەم باخە پەلکەکانی، ڕەگ و ڕیشەی هەر درەختێکی وەك بنیادەم بۆت دەڕوانێ، ئەوە تۆ گوێت لە دەنگیان نییە؟ ئاه بەڕاستی جوانە، هەر ئێوارەیەك، هەر شەوێك،کە بە نێو ئەم باخەدا تێدەپەڕم قەدی ئەو پیرەدارانە دەدرەوشێنەوە و دارەکان وەك بڵێی لە خەوی خۆیاندا رووداوەکانی سەد دووسەد ساڵ لەمەوبەر دەبینین، دەڵێی گیانە شەکەت و ماندووەکان بۆ دیداریان هاتوون. لەوە زیاتر چی بڵێم؟).

هەروەها لەکۆتایی پەردەی دووهەمی هەمان شانۆنامەدا دیسان لە سەر زاری ترۆفیمۆف بە ئاشکراو شادمانییەکی تایبەت لە نزیك بوونەوەی ئەو ڕۆژەدا پێشبینی دەکات و دەڵێت: ((کە زستان دێت برسیم، نەخۆشم، نیگەرانم، هەژارو دەست کورتم، وەك دەرۆزەکەرێکی نێو کۆڵانان هەر جێگەیەکی حەزم لێبێت دەڕۆم، جێ نییە پێی تێ‌نەخەم، بەڵام بەهەموو دەمێك بەشەو بە ڕۆژ، ئومێدی ئایندە لە ناخمدا گەورە دەبێت. من پێشبینی ڕۆژانی خۆشبەختی و بەختەوەری دەکەم، بەڕاستی ئێستە هەستی پێدەکەم، بەختەوەری گەیشتە ئێرە، وا ڕۆژژگاری بەختەوەری نێزیکتر و نێزیکتر دەبێتەوە، تەنانەت وا گوێم لە ترپەی پێیەتی، تۆ بڵێ ئەو ڕۆژە بەچاوی خۆمان نەبینین؟ ئەدی نابێ ئاشنای بین؟ جا سوودی چییە ئەگەر ئەو ڕۆژە نەبینین و بۆ خەڵکانی تر بێت...)

بەرنامە و پلانی (چیخۆف) بەم شێوەیە بوو. چیخۆف هەستی بە ترپەی دڵی کۆمەڵەکەی دەکردو هاوڵاتییەکی دڵسۆز و میهرەبان و فیداکاری خەڵکی وڵاتەکەی خۆی بوو. بە فرمێسکی چاو و بە بزەی لێو بەدبەختی و گوناه و ناهەمواری و ناهەموارییەکانی خەڵکی وڵاتەکەی نیشات دەدات و بە پەژارەیەکی خودان ئاوازێکی گاڵتەجارانە خەفەت و ئەفسووسی بۆ نارەوایی و نەنگی و نابەجێیەکانی کۆمەڵەکەی دەخوارد.

* * *

ئانتوان پاڤلۆڤیچ چیخۆف لە وەڵامی نامەیەکدا، کە بۆ دکتۆر (ڕۆسۆلیمێف)ی هاوپۆلی پێشووی خۆی لە کۆلێژی پزیشکی ڕەوانە کردووە، نووسیویەتی : (من ئانتوان چیخۆف لە حەڤدەی تەمووزی ساڵی ١٨٦٠ لە (تاگانرۆك) لە دایك بووم. یەکەم جار لە قوتابخانەی یۆنانی (کلێسای ئیمپراتۆر قوستەنتەنین) دەستم بە خوێندن کرد. پاشان لە قوتابخانەی (گرامار) ی (تاگانرۆك) درێژەم بە خوێندندا. لە ساڵی ١٨٧٩ دا چوومە زانکۆی مۆسکۆ. لە کۆلێژی پزیشکی خۆم ناونووس کرد، ئەو کاتە بیر و ڕایەکی خراپم دەرهەق بە کۆلیج هەبوو. بیرم نییە نازانم بۆچی کۆلێجی پزیشکیم هەڵبژارد، بەڵام باش بوو، دوایی لە هەڵبژاردنەکەمدا پەشیمان نەبوومەوە.

لە ساڵی یەکەمی کۆلیجدا بۆ گۆڤاری هەفتانە و ڕۆژنامەکان دەستم بە نووسین کرد،. کاتێکیش کە کۆلێجم تەواو کرد نووسین بووە پیشەم. لە ساڵی ١٨٨٨دا خەڵاتی (پۆشکین) م پێبەخشرا، لە ساڵی ١٨٩٠دا بەرەو دوورگەی (ساخالین) بەڕێ کەوتم بۆ ئەوەی کتێبێك لە بارەی بەندکراو و دوور خراوەکانی ڕێژێمی تزاری بنووسم.)

لە ژیانی ئەدەبی بیست ساڵەمدا بێجگە لە چەندین ڕاپۆرتی یاسایی، یادداشت، وتاری ڕۆژانەی بڵاوکراوە لە ڕۆژنامەکاندا، کە ئێستە دۆزینەوە و کۆکردنەوەیان کارێکی دژوارە، زیاتر لە سێ سەد چیرۆك و ئەفسانەم نووسیووە و بە چاپ گەیاندووە. هەروەها شانۆنامەشم بۆ سەر تەختەی شانۆ ئامادەکردووە.

بێگومان خوێندنم لە کۆلێجی پزیشکیدا کاریگەرییەکی زۆری بە سەر نووسینە ئەدەبیەکانمدا هەیە، شارەزایی و چاوکراوەییم لە پزیشکیدا زیاتر هێزی بینینمی بە هێزی کردو زانیاری منی لە بەرانبەر بە جیهان و خەڵك دەولەمەندتر کرد. بایەخی ڕاستەقینەی ئەو زانستەو کاریگەرییەکەی لە بەرهەمە ئەدەبیەکانمدا ئەوە تەنیا دکتۆرێك دەتوانێ بە چاکی دەرکی پێبکا و تیێ بگات. سەرەڕای ئەوەش کاریگەری ڕاستەقینەی زانستی پزیشکی لە بەرهەمەکانمدا بە شێوەیەك بووە، کە لە زۆر هەڵە و کەم و کورتی بە دووری خستمەوە. ئاشنایی من لەگەڵ زانستە سروشتییەکان و میتۆدو ڕێبازی زانستی هەمیشەیی منی خستۆتە سەر ڕێگەیەکی زجێکی و من تا ئەوەندەی لە توانامدا بووە هەوڵم داوە، کە ڕێبازی زانستی لەبەر بگرم و ئەگەر توانای ئەوەش نەبووبێ، کە چاودێری و پەیڕەوی زانستی بکرێت ئەوا لە نووسینی ئەو ەرزە وتارەدا چاوپۆشیم کردووە.

PDF4Kurd

دەبێت ئەوەش بڵێم و ڕێگە بە خۆم بدەم، کە داهێنانی هونەریی هەمیشەو بە بەردەوامی لەگەڵ ڕێبازی زانستیدا ناگونجێت، بۆ نموونە مەحاڵە، کە لە سەر تەختەی شانۆ مردنی کەسێکی ژەهر خواردوو بەو شێوەی، کە لە واقیعدا ڕوودەدات نیشان بدرێت، بەڵام دەتوانرێت بە لەبەرچاو گرتنی ڕێبازی زانستی ئەم دیمەنە زیاتر لە ڕاستی نزیك بخرێتەوە، چونکە خوێنەر یان بینەر لە کاتێکدا سوور دەزانێ دیمەنەکە ڕاستەقینە نییە، ئەوە تێ بگات، کە لەگەڵ نووسەرێکی شارەزادا ڕووبەڕوو بۆتەوە. من ئەفسانەنووسێکی فانتازی نیم، کە لە بەرانبەر زانستدا ڕێبازێکی دژ بە زانست لەبەر بگرم و زانست رەت بکەمەوە...)

یەکەمین بەرهەمی بڵاوکراوەی چیخۆف لە ڕۆژنامەی گاڵتەجاڕیی (ئیسترۆکۆزا)دا بڵاوکرایەوە. لە ماوەی ئەو حەوت ساڵەی، کە لە کۆلێجی پزیشکیدا خەریکی خوێندن بوو، چوار سەد بەرهەمی جیاوازی لە چیرۆك و ڕۆمان و یادداشت و وتارو بەرهەمی تر بڵاوکردۆتەوە. دیارترینیان لەوانە: دکتۆری بێ نەخۆش، پیاوێکی ماندوو، براکەم.

چیخۆف لە ساڵی ١٨٨٤ دا دیبلۆمی لە کۆلێجی پزیشکی وەرگرت و لە زستانی ساڵی دواتر بۆ یەکەم جار بە خوێن رشایەوە. هاوینی ئەو ساڵە بۆ ئیسراحەت رووی لە (بابکینۆ) کرد و لەوێ لەگەڵ (ساڤرین) بەرێوەبەری رۆژنامەی ناسراوی پترسبۆرگ ئاشنا بوو. نامەکانی چیخۆف بۆ ساڤرین دیارن و پاشان ئەو کەسە بووە هۆی بلاوکەرەوەی زۆربەی بەرهەمەکانی چیخۆف.

لە ساڵی ١٨٨٦دا یەکەمین شانۆنامەی خۆی بە ناونیشانی (ئاوازی قو) بڵاوکردەوە،کە شانۆنامەیەکی یەك پەردەییە. لە ساڵی ١٨٨٧دا بەرەو باشووری رووسیا سەفەری کرد، کاریگەری ئەو سەفەرە لە بەرهەمی (ئیستپ)دا ئاشکرا دیارە. بەرهەمە دیارەکانی چیخۆف لەو ساڵەدا بریتین لە (کازیوە)، کە کۆمەڵە چیرۆکێکە و (ئیڤانۆڤ)، کە شانۆیەکی چوار پەردەییەو لە شاری مۆسکۆ و پترسبۆرگدا پێشکەش کراوە. لە ساڵی ١٨٨٨ دا لەگەڵ چەند دۆستێکی خۆی، کە (ساڤرین) یشیان لەگەڵدا بوو بەرەو (کریما) رۆیشتن و لەوێ چیرۆکە بەناوبانگەکانی (ئیستپ)، (رۆشناییەکان)، (جەژنی لە دایکبوون) (زەنگەکان) ی نووسی و چیرۆکێکی شانۆییشی بەناوی (کەڵەشێر) لەیەك پەردەدا ئامادەکرد، لە ساڵی ١٨٨٨دا خەڵاتی پۆشکین، کە (٥٠٠٠) رۆبل بوو لەلایەن ئەکادیمیایی زانستەکانی ئیمپراتۆری پێبەخشرا و ساڵی دواتریش بووە ئەندام لە کۆمەڵەی دۆستدارانی (ئەدەبیاتی رووسی)و لە هەمان

ساڵیشدا نمایشی (دێوی جەنگ) ی لە چوار پەردەدا نووسی. هەروەها چیرۆكێكی شانۆیی بەناونیشانی (خوازبێنی) لەیەك پەردەدا نووسی و چیرۆكی (ئەفسانەیەكی هیلاك كەر لەدەفتەری یاداشتی پیرەمێرێكدا) نووسی.

لە ساڵی ١٨٩٠دا لە ڕێگەی (سێبریا) وە بەرەو دوورگەی (ساخالین) سەفەری كرد و لەوێ خەریكی كاروباری خەمەنگیزی دوورخراوەكانی حكوومەتی تزاری بوو، ئاواتی گەورەی ئەو سەفەرە دوور و درێژە و گەڕانەوەی لەسەفەری ڕێگەی (سەنگاپوورە، هیندستان، سیلان و كەنەدا و سوید)بووە هۆی ئەوەی بەتەواوی پێ بخاتە جیهانی ئەدەبەوە و بەرهەمە گرنگەكانی (دێوەكان) و (سەرانسەری سێبیریا) و (گوسیف) لەدایكبوون. لە كۆتایی ئەو سەفەرەدا بوو هەستی بەهەناسە تەنگی و دڵەكوتێ كردن، بەسەختی تووشی كۆكە هات خۆیشی نووسیویەتی: (نازانم ئەمە یانی چی؟).

لە ساڵی ١٨٩١دا (هەڵاتووەكانی ساخالین) و (دوئێل)و (ژنان)ی نووسی و بەرەو ئەوروپای ڕۆژاوا سەفەری كرد، لە ساڵی ١٨٩٢دا بەرەو ئەیالەتی (نوگورد) كەوتە ڕێ تا یارمەتی و كۆمەكی بۆ دەست كورتەكانی ئەو ناوچەیە كۆ بكاتەوە و سازمانێك بۆ یارمەتی دانیان پێكەوە بنێ و خۆشی لە موسكۆوە بەرەو گوندی (ملیخۆف) ڕۆیشت و لەگەڵ نەخۆشییەكەیدا كەوتە ململانێ، كە تازە كاری تێدەكرد، بەرهەمەكانی ئەو ساڵەی بریتین لە چیرۆكەكانی: ژووری ژمارە شەش، گوللە، هاوسەر، لە تاراوگە، هاوسێكان.

لە ساڵی ١٨٩٣ دا نووسیویەتی: (زۆر بەخراپی دەكۆكم. دڵم خراپ لێ دەدا. تووشی نەخۆشی خراپ هەرسكردن هاتووم و سەرم ژان دەكات..) لە هەمان ساڵیشدا (چیرۆكی پیاوێكی نەناس) و یادداشتەكانی سەفەری بۆ سێبریای لە ژێر ناوی (دوورگەی ساخالین) بڵاوكردەوە، ساڵی دواتر لە دەفتەری یادداشتەكانیدا نووسیویەتی: (لەبەر ئەو هەموو كۆكە كۆكە دڵم تەنگ بووە، بەتایبەتی دەمەو بەیانیان خەریكە لە بەر كۆكە بخنكێم. بەڵام ئەوەندە ... لامەوە گرنگ نییە) دختۆرەكان رایانسپاردم بەرەو (كریما) یان باشووری فەڕەنسا سەفەر ...كات. لەو ساڵانە و سالانی دواتر بوو، ئەم بەرهەمانەی خوارەوە بە قەڵەمی چیخۆف ...وسراون: (ماڵی یامزانین) و شانۆنامەی (شەهێنی دەریا) و داستانی پایەبەرزی (سی ساڵ) و ...ورتەچیرۆكەكانی (تاوان) و(ئاریادانا)و (ژن).

PDF4Kurd

هەروەها لە ساڵی ١٨٩٧دا بوو لەسەر ئەركی خۆی قوتابخانەی لە چەند گوندێكی رووسیا و گوندی (ملیخۆف) دا كردەوە، لە پێناوی ئاسوودەیی جووتیارانی ناوچەكەدا زۆر خۆی ماندوو كردو چیرۆكەكانی (ژیانی من) و (موژیكەكان) و (لەعەرەبانەدا) و (لە وێستگەیەكی ناوەخۆدا) ی نووسی. لە ئاخر و ئۆخری ئەو ساڵەدا بوو لە كاتی نان خواردنی نیوەڕۆدا لەگەڵ (ساڤرین) دا لە یەكێ لە چێشتخانەكانی مۆسكۆدا كۆكەیەكی زۆری كرد و خوێنی هەڵێنایەوە، گەیاندیانە نەخۆشخانە و پزیشكەكان پێیان راگەیاند، كە تووشی نەخۆشی (سیل) هاتووە و هانیاندا بەرەو باشووری فەڕەنسا سەفەر بكات. لە فەڕەنسا بەهۆی پێوەندی مەسەلەی (دریفۆس) كەوتە بەر نەفرەت. لە هەمان ساڵدا١٨٩٨ باوكی كۆچی دوایی كردو چیخۆف پارچە زەوییەكی لە یاڵتا (كریمە) كڕی و خانوویەكی لێ دروست كردو لەو ساڵەدا(چیرۆكەكانی پیاوێك لە پێستەدا) و (یۆنج) و(كرێچی)و (مێرد) و(مامان)ی نووسی و پاشترێ ١٨٩٩ چیرۆكەكانی (خانم و سەگە بەرەڵڵاكە) ی و (لەراڤین) ی نووسی.

لە ساڵی ١٩٩٠دا بۆ ئەندامێتی ئەكادیمیایی زانستەكان لە پیترسبۆرگ هەلبژێردرا و شانۆنامەی (سێ خوشك) ی هەر لەو ساڵەدا دانا. لەو ساڵەڕا میزاج و باری تەندروستی ڕۆژ بەڕۆژ روو لە خراپی بوو. لە ساڵی ١٩٠١ دا لەگەڵ ئەستێرەی هونەری مۆسكۆ (ئۆلگا كنێپەر) زەماوەندی كردو لەو ساڵەوە تا ساڵی ١٩٠٤ ئیتر توانای ئەوەی نەما لە تەختەی خۆی دابەزێت و لەگەڵ ژنەكەی روویان لە هاوینەهەوارێكی ئەلمانی لە (بادن ڤایلەر) كردو لەوێ لە تەمەنی چل و چوار ساڵیدا، لە مانگی حوزەیرانی ساڵی ١٩٠٤ دا ماڵاوایی لە دونیا كردو تەرمەكەیان هێنایەوە مۆسكۆ و لە گۆرستانی كلێسای (نۆدڤیشی) نێژرا.)[٢٩]

٢٩- نووسەری ئەم وتارە، دكتۆر سیمن دانشوەر، ژنێكی شارەزا و پسپۆرە لە ئەدەبیاتی رووسی و خۆیشی رۆمانووسێكی چاكەو رۆمانی (سوشون) یەكێكە لە ڕۆمانە سەركەوتوەكانی. ئەم ئافرەتە خێزانی یەكێك لە ڕابەرانی چیرۆكی فارسییە لە ئێراندا، كە ئەویش جەلال ئال ئەحمەدە، دكتۆر سیمین دانشوەر ئەم نووسینەی وەك پێشەكییەك بۆ ئەو چەند چیرۆكەی چیخۆف نووسیوە كە تەرجەمەی زمانی فارسی كردووە بە ناونیشانی (دشمنان) لە تاران لە ساڵی١٩٧٣دا بڵاوی كردۆتەوە.

نیکراسۆڤ

بەرهەمە شیعرییەکانی نیکراسۆڤ پلەو و پایەکی بەرزی لە ئەدەبی رووسییدا هەیەو ئاوێنەیەکی روونی جوولانەوەی رزگاریخوازانەی گەلی رووسییە، هەروەها نیکراسۆڤ توانی دووبارە شیعری رووسیی بگەیێنێتەوە لووتکە، کە ماوەیەکی زۆر بوو ئەو پایەی خۆی بە مردنی پۆشکین و لێرمانتۆڤ لە دەست دابوو. نیکراسۆڤ بە درێژایی ژیانی ئەدیبێکی پێشکەوتنخوازو رۆژنامەنووس و تێکۆشەر و رۆشنبیرێکی مرۆڤانە بوو. نیکۆلای ئەلیکیفیتس نکراسۆڤ لە (١٠) ی رەشەمەی ساڵی ١٨٢١ لە هەرێمی بۆلسکی لە دایك بووە. تەمەنی منداڵی لە کەنار رووباری ڤۆلگا بەسەر بردووە، گیانی نقوومی جوانی دیمەنی دێیەکەی باوکی بووە، کە ڤۆمیسەرێکی خانەنشین بوو و خاوەنی دێیەکە بوو. ئەو ژیانە تاڵ و ناخۆشەی جووتیاران سایەی رژێمی کۆیلەیەتی بەسەریان دەبرد، ببوونە کوڵێ خەم و پەژارە بەلای نیکراسۆڤەوە. باوکی شاعیریش نموونەیەکی زیندووی گیانی دەرەبەگایەتی ئەو سەردەمە بوو، کە زۆر بە رەقی لەگەڵ جووتیاراندا بێتەوە، بە هیچی سەیر نەدەکردن تەنها ئەوە نەبێ ئادەمیزادن، هەتا زۆر جار لە کوڕەکەی خۆی، شاعیری دوا رۆژی. دەدا، کە بیدیتایە لەگەڵ منداڵی جووتیارەکان یاری دەکا. هەروەها لەگەڵ ژنەکەی زۆر ناتەبا بوون و هەردەم مەست بوو وکۆمەڵێکی وەك خۆیشی لە دەوری خۆی کۆکردبۆوە. تاکە هاورێی منداڵیی نیکراسۆڤ یەلنا ئەندرییڤتای دایکی بوو، کە زۆر جاران بەرپەچی باوکی شاعیری دەدایەوەو دەیوست کوڕەکەیان لە بارێکی دەروونی ئاڵۆزودا نەبێت. شاعیر بیرەوەرییەکانی دایکی بە خۆشەویستترین و شیرینترین یادگارو بیرەوەری رۆژانی منداڵی دەزانێ، کە بەخەیاڵی دابێت. زۆرجاران خەیاڵی بۆ لای دوورخراوەکانی سێبیریا هەڵدەفڕی، کە مردن چاوەڕوانیان بوو، هەروا بیری لە هەژارەکان و گۆرانییە خەمناکەکانیان دەکردەوە، کاتێ بە کەشتییەکانیان بەنێو رووباردا تێدەپەڕین. زۆرجارانیش بە تەنێ دەچوو لە شوێنێکی بەرزی کەنار دەریا دادەنیشت و لەو دیمەنە کاریگەرانەی سروشت ورد دەبووەوە. نیکراسۆڤ لە ساڵی ١٨٣٢دا لە یارۆسلافل رێگای قوتابخانەی گرتە بەر. هەر لە منالییەوە ئارەزوویی ئەدەبی هەبوو حەزی بە لەبەرکردنی شیعر دەکرد. کە ساڵی ١٨٣٨ هات باوکی بڕیاری دا بیخاتە قوتابخانەی سوپایی لە پێتەربۆرگ. نیکراسۆڤ لە کوچەو کۆلانەکانی ئەو شارە گەورەیە ژیانی کۆمەڵایەتی هەژارەکانی بە چاوی خۆی دیت وبەتەواوی خووی دایە ئەدەب و وازی لە قوتابخانەی سوپایی هێنا. بەم کارەی باوکی زۆر تووڕەبوو وهەموو یارمەتییەکی ماددی لێ بڕی. نیکراسۆڤ دوای ئەوەی برسییەتی شاڵاوی بۆ هێنا، ناچار دەستی بە کارکردن کرد. دواى هەوڵدانێکی زۆر توانی لە ساڵی ١٨٤٨دا

PDF4Kurd

یەکەمین دیوانی شیعریی خۆی بەناوی ((خەونەکان و دەنگەکان)) پێشکەش بکات، بەڵام ئەم دیوانەی هیچ سەرکەوتنێکی بەخۆیەوە نەبینی، چونکە زۆر بە ئاشکرا لە چاو شاعیرەکانی پێش خۆی کرد بووەوە، وەکو جۆکۆفیسکی و لێرمانتۆڤ و هیدی، گیانێکی رۆمانسییانە بەناوەڕۆکی بەرهەمەکانییەوە دیار بوو، بۆیە بیلینسکی زۆر بەتوندی هێرشی بردە سەر، شاعیریش بە ناچاری بە کتێبخانەکاندا دەگەڕا دیوانەکەی خۆی دەکڕیەوە و دەیسووتاندن، بەڵام ئەمە هیچ نەیتوانی لەهەوڵدان و توانای نیکراسۆڤ کەم بکاتەوە، بەڵکو هەر بەردەوام بوو لەسەر ئەو رێگەیەی، کە لە دەروونی خۆیەوە نەخشەی بۆ کێشابوو. لەپاڵ ئەوەشدا کە لە (رۆژنامەی ئەدەبی) کاریشی دەکرد بۆ وەدەست هێنانی پارووێ نان. بەرهەمە بەرزەکانی گۆگۆل و گوتارە بەهێزەکانی بیلینسکی لە سەرەتای سالانی چلەکانی سەدەی نۆزدەهەمدا زیاتر بناغە و بنچینەکانی (ریالییزم)یان

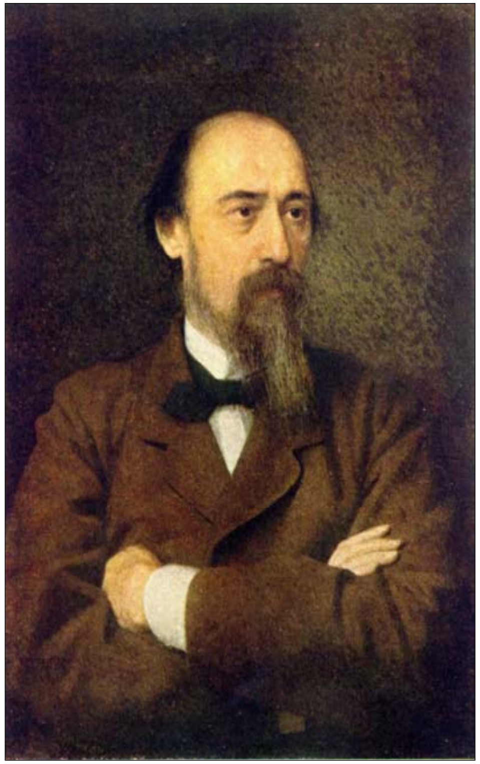

نیکراسۆڤ

له ئەدەبی رووسییدا پتەوتر کرد. لەو ماوەیەدا کۆمەڵێ ئەدیبی رووسیی پێشکەوتنخواز له دەوری بلینسکی کۆببوونەوە، که نیکراسۆڤیش یەکێك بوو لەوان. بلینسکی ئامۆژگاری ئەو ئەدیبانەی دەکرد، که وێنەی ژیان به شێوەیەکی راست و دروست، خۆی چۆنه وای دەربخەن، با تاڵ و ناشیرنیش بێ. له ساڵی (١٨٤١) ەوه پەیوەندی نێوان نیکراسۆڤ و بیلینسکی زیاتر پتەوتر بوو بەتایبەتی ئامۆژگارییەکان و سەرنجەکانی دوایی بیلینسکی کارێکی گەورەی کردە سەر پێشکەوتن و چەسپاندنی رێبازی دیموکراتی شۆرشگێڕی و راپەرین دژی رژێم و خۆشەویستی گەل و بەرگری لێکردن، هەموو ئەمانه بوونه دواتربوونه هەوێنی بەرهەمەکانی نیکراسۆڤ. هەروەها وای لێکرد، که گرنگییەکی زێتر به ئەدەبی مرۆڤایەتی بدا. له ساڵی (١٨٤٦) ەوە نکراسۆڤ دەرکردنی گۆڤاری (هاوچەرخ)ی پێشکەوتن خوازی گرتە ئەستۆی خۆی و نووسەرە هەرە دیارەکانی رووسیی لەدەوری خۆی کۆکردەوە. وەکو نووسەری رووسیی پێشکەوتنخواز — تشرنشیفیسکی، دۆبرالیۆڤ و گانترشیرۆڤ و ئسترۆڤسکی و سالیتکۆڤ — شیدرین و تۆلستۆی.. هتد. ئەم گۆڤارە بە درێژایی دەرچوونی هەڵگری بیری شۆرشگێڕی ئەدەبی بەرگریی میللەت بوو.

نیکراسۆڤ له هەڵوێستەکانیدا مەبدەئی و راستگۆبوو. قسەو قسەلۆك هیچ کاری نەدەکردە سەر هەڵوێستە فیکرییەکانی. بەبۆنەی دەرچوونی رۆمانەکەی تۆرگینیڤ (له هێلانەدا)، دۆبرالیوڤ وتارێکی جوانی بە ناوی ((کەی رۆژی راستەقینە دێت) نووسی، که تیایدا رەخنەی له چەند رایەکی تۆرگینێڤ گرتبوو له رۆمانەکەیدا خستبوویە روو، به تایبەتی له وێنەکێشانی پاڵەوانی رۆمانەکەی — بلگاریا — که بابێ بەم شێوەیە بێ، چونکێ ژیانی سیاسیی له رووسیا دا زۆری وەك ئەنیسارۆڤ — پاڵەوانی رۆمانی له هێلانەدا — ی خولڤاندووە. بەمە تۆرگینێڤ له وتارەکەو خاوەنەکەی توورەبوو، هەڵسا چووە لای نیکراسۆڤ وئەو داوەرییان بکات : هەرچەندە نیکراسۆڤ لەگەڵ تۆرگینێڤدا زۆر یەکتریان خۆشدەویست، بەڵام لایەنگیری (دۆبرالیۆڤ)ی کردوو ەلۆێستەکەی ئەوی پێ راست بوو. گۆڤاری (هاوچەرخ) له بارودۆخێکی ناهەمواردا دەژیا، گە لەوەی داروودەستەی رژێمی قەیسەری تەنگی پێ هەڵچنیبوو. هەروەها دەستەی ەڕێوەبەری گۆڤارەکەو له سەرووی هەموویانەوە تووشی گەلێ چەرمەسەری بوو. لەوانه بەند ردنی تشرشیڤسکی و مردنی دۆبرالیوڤ و دەرچوونی تۆرگینێڤ و تۆلستۆی و ئەوانی دی. ەرباری ئەو تەنگ و چەڵەمانەش گۆڤاری (هاوچەرخ) زۆرترین ژمارەی لێ دەفرۆشرا، ئەوەش

PDF4Kurd

بەڵگەی ئەوەیە، ئەم گۆڤارە زۆر له دڵی خەڵك جێگای خۆی کردبۆوە. زۆر جاران تووشی بەرهەڵستی رژێمی قەیسەری دەبۆوە، بەڵام لە بڵاوکردنەوەی رێبازە پێشکەوتنخوازەکەی و بیرورا ئازادەیخوازانەکەی و ئەدەبە مرۆڤاتییەکەی هەر بەردەوام بوو تا له ساڵی ١٨٦٨ رژێمی قەیسەری بۆ یەکجارەکی بڕیاری داخستنیدا. چەك چاوی نیکراسۆڤی نەدەترساند. بەدرێژایی بیست ساڵ مەشخەڵی رۆژنامەی شۆڕشگێریی هەڵگرت و لە ساڵی ١٨٦٨ دا خاوەنداریەتی گۆڤاری (بیرەوەرییەکانی نیشتمانیی)ی گرتە ئەستۆو له بڵاوکردنەوەی فیکرە شۆڕشگێڕییەکەی بەردەوام بوو. دووبارە زۆر بەخێرایی کۆمەڵی نووسەری پێشکەوتنخوازی له دەرور کۆبووەوە، له سەرووی هەموویانەوە سالتیکۆڤ — شیدرین، بەڵام لەبواری شیعردا شیعرەکانی نیکراسۆڤ لە چلەکان و پەنجاکانی سەدەی نۆزدەهەمدا وێنەیەکی راستەقینەی هەموو گێرمەو کێشەکانی واقیعی هاوچەرخ بوو، رەنگدانەوەیەکی تەواوی ئازارو ئامانجەکانی گەلی رووسیی بوو. گەل یان میللەت هەوێنی سەرەکی بەرهەمە ئەدەبییەکانی نیکراسۆڤ بوو. له هۆنراوەی (لەرێگادا) چارەسەری تەنگ و چەڵەمەکانی ئافرەتی رووسیی دەکات، که چۆن پیاوە دەربەگەکان دەستیان بەسەردا گرتوون، بۆ هیچ نا تەنها بۆ زیرەکییەکەیان و ئاقڵییەکەیان و چاکییەکەیان. له هۆنراوەی (راوە سەگ) دا گاڵتە بە ئاغا زۆردارو دەبەنگەکان دەکات، له میانەی هۆنراوەکەیدا سەیر دەکەین هیوا له دڵی ستەم لێکراوان بەهێز دەکات. له هۆنراوەی(چەند کۆپلەیەك له تێبینییەکانی ئیلۆنت گارانسکی)یشدا ئاوازی تۆڵەسەندنەوە لە چەوسێنەرەکان بە گوێی جووتیاراندا دەچرپێنێ. هەروا له هۆنراوەی (ئارام) دا باسی کارەساتەکانی جەنگی قەرم دەکاو وێنەی ئەو پەژارەو ماڵ وێرانییەی له ئەنجامی ئەو شەڕەوە بەسەر گەلدا هاتووە، دەکێشێ. بەڵام شیعرەکانی ساڵانی شەستی (٦٠) نیکراسۆڤ سیمای پاڵەوانێکی شۆڕشگێرەو ئامادەیە بۆ خەبات کردن له پێناوی گەل و نیشتمانەکەی. وەکو : (یادی دۆبڕالیۆڤ) و (تشرنشیڤسکی)، (بەبۆنەی کۆچی دوایی ستیڤشینکو) ئەو هەڵخەڵەتاندنەی رژێمی قەیسەری ساڵی ١٨٦١ پێی هەڵسا هیچ کاری نەکردە سەر شۆڕشگێڕ دیمکراتییەکان. لەم بارەیەوە نیکراسۆڤ دەڵێ :

(ئایا ئەمە سەربەستی راستە قینەیە؟ نەخێر هەڵخەڵەتاندێکی ئاشکرایەو گاڵتەکردنە بە جووتیار)[30] هەروەها نیکراسۆڤ هەرهەمان ئەو بابەتەی له هۆنراوەی (هێلی ئاسنین)یشدا پەنجەی بۆ راکێشاوەو گوتویەتی جووتیاری رووسیی هەر بە رووخسار لە بەندییەتییەکەی

٣٠- ل. ف. باتیلییێڤ — بیرەوەرییەکان — مۆسکۆ ١٩٥٨، لا ٤٧٦ (بەزمانی رووسی).

رزگاری بووه و بەرەبەرە دەگۆڕێ و دەبێتە کرێکارێکی رەنجدەر بۆ بۆرژاواکانی رووسی و ئەوانیش بە ناشیرینترین شێوە دەیان چەوسێننەوە. هەر لەم هۆنراوەیەدا نیکراسۆڤ خێرو شەر، چاکەو خراپە، رەنجدەرو بۆرژاوا رووبەرووی یەکدی دەکاتەوەو جەخت لە سەر ئەوەش دەکاتەوە، کە دروستکەری راستەقینەی ئەم هێلی ئاسنینە کرێکارێکی رووسییە نەك بۆرژاواکان، کە غارەغارییان بەدوای قازانجدا. نکراسۆڤ زۆر بە راستگۆیی وێنەی واقیعەکەی کێشاوە. ئازارو ژانەکانی بە ئاشکرایی لە نووسینەکانیدا خۆیان دەنوێنن، کە باسی هۆشیاربوونەوەی کرێکاری رووسی لە مەسەلەی چارەنووسی خۆی دەکا. شیعرەکانی نکراسۆڤ لە سالآنی حەفتادا بە دەوری هەڵسان و خۆپێشاندانی دیسەمبەرییەکاندا دەسووڕێتەوە. لە هۆنراوەی (باپیرە) دا وێنەی یەکێك لەو خۆپێشاندەرانە دەکێشێ، کە پاش ئەوەی پیر دەبێ جا دادەنیشێ باسی خۆپێشاندانەکەو دوورخرانەوەیان بۆ سیبریا دەکا و هێشتا گیانی شۆڕشگێڕیەتی تێدا ماوەو سوورە لەسەر خەبات بۆ رزگاری گەل و دابینکردنی خۆشی بۆی. هەروەها لە هۆنراوەی (ئافرەتی رووسی) کەسیەتی دوو ئافرەتی رووسی دەخاتە روو کە ئەوپەری هەوڵ و خەباتیان داوەو سوورن لە سەر بیروباوەرکەیان: ترۆبیتسکایاو فۆلکۆنسکایا لەبەر ئەوەی بەشداری خۆپیشاندانیان کردبوو لەگەڵ مێردەکانیان دوورخرابوونەوە. لەو دوو هۆنراوەی سەرەوەدا نکراسۆڤ بە ئانجامی بەرزکردنەوەی وورەی گەل و بۆ ئەوەی ئەو بزووتنەوە شۆڕشگێڕیانە سۆزی خەڵك بجوولێنێ لە ماوەی نیچوان ١٨٦٠- ١٨٧٠ دا بۆیە زیاتر لە هۆنراوەکانیدا گرنگی بەو بابەتە دابوو. لە سالّی ١٨٧٧ دا نکراسۆڤ گەورەترین وبەرزترین داستانی خستەروو بەناوی (ژیانی بۆ کێ خۆشە لە رووسیا ؟)، کە تیایدا گەیشتە لووتکە داهێنانی شیعری ئەم داستانە چوارده سالّی خایاند لە ژیانی شاعیرو هەر کە کۆتایی پێ هێنا دوا هەناسی ژیانیشدا.

سەیر دەکەین لەو داستانەدا پیاوی ئایینی و فەرمانبەری گەورەو وەزیر هەموویان پێکەوە بەشدارن لە دزینی رەنجی کرێکاری رووسی. هەروەها سەیر دەکەین لە داستانەکەدا لە پاڵ ئەو کەسانەی سەرەوەدا پاڵەوانی داستانەکە نموونەی جووتیاری ئازاو چاك و دڵسۆزن، بەلاّم کۆت بەندیان لە پێدایە:

(تۆ باوەرداری
تۆ بە پیت و بەرداری.
تۆ بە هێزی

بەلآم — ئەی باوەڕداری رووسی
جەستە بە ستراوی)

داستانێك مشتومرە کە لە نێوان حەوت جووتیار (پاڵەوانانی داستانەکە)دایە دەربارەی ژیانی واقیعی خۆیان دەدوێن دوایی هەموو لە سەر ئەوە رێکدەکەون گشت رووسییە بگەڕێن و بزانن کێ بێ ژیانی خۆش بێ. دوای گەڕان و سووڕانێکی زۆر لەسەر ئەوە رێکدەکەون، گەلێك رژێمی قەیسەری فەرمانڕەوایی بکا، ئاغاو دەرەبەگ میرکوڕ بن و بۆرژوا چاوبرسییەکان خەڵك بچەوسێنێتەوەو پیاوانی کەنیسە کلکیان لەگەڵ میریی کردبێتە یەك هەرگیز نازانن خۆشی مانای چییە، هەرچی خەڵکی رۆشنبیرو چاکیش هەیە لە رووسییە لە توێیی زام و ئازاردا دەناڵێنن. نکراسۆڤ لەو داستانەیدا هەموو کارەساتەکانی ژیانی گەلی رووسیی خستۆتە روو، چ لە پێش رەتکردنەوەی یاسای کۆیلەتی لە سالّی ١٨٦١ و چ لە دوای یاساکە بێ، هەروەها دووپاتی باوەڕی بە هێزی بەرامبەر هێزی گەل و داهاتوویەکی نزیکی پرشنگدار لە سایەی هێزی شۆرشگێڕی گەل، دەکاتەوە. بۆ ئەم مەبەستەش — گریشای لاوی هەڵبژاردووە، کە نموونەی شۆرشگێڕێکی نوێیە.

لە سالّی ١٨٧٧دا نکراسۆڤ کۆمەڵە شیعرێکی بلاوکردەوە بە ناونیشانی (گۆرانییەکانی دوایی)، کە تیایدا داوای خۆشەویستی گەل و دڵسۆزی بۆ وڵات دەکا، لەوانە :

(هەڵسەوە ئەی ستەم لێکراوی رازی
سەیری وڵاتەکەت کە...
سەرفراز و سەربەست و دڵخۆشبە)

هەروەها نکراسۆڤ لە یەکێ لە نامەکانی بۆ تۆلستۆی رۆڵی ئەدیبی پێشکەوتنخوازی — شۆڕشگێڕی دیاری کردووەو نووسیویەتی :

(رۆڵی ئەدیب بەر لە هەموو شتێك وەك رۆڵی مامۆستایە وایە، کە تا بتوانێ پشتگیری و بەرگری لە ستەم لێکراوان و بێ دەرتانان بکات)

لە هەشتی خاکە لێوەی سالّی ١٨٧٨ دا نکراسۆڤ ماڵئاوایی لە جیهان کردو سامانێکی نەمری ئەدەبی و چەپکێ بیرەوەری نیشتمانی لە دوای خۆیدا بەجێ هێشت.

نکراسۆڤ دەڵێ :

جەژنی ژیان و سالآنی لاویم

PDF4Kurd

من له كۆششی سەختا بەسەر برد
هەر شاعیرێكی ئازاد بخواش بووم
هیچ رێگەیەكی ترم قەت نەگرت)

نموونەیەكی دی لە شیعری نكراسۆڤ :
(بە بۆنەی كۆچی دوایی دۆبرالیۆڤ)
ئەی خاكی رووسیا بگری و شانازیش بكە
چونكیٚ تۆ لەوەتەی ئاسمانت لە دیارە
رۆڵەی وات بە خۆتەوە نەدیوە، تا ئێستاش
خاكت پێشوازی رۆڵەیەكی وای نەكردووە
مێشكی واگەنجینەیەكی دەوڵەمەند بیٚ
دەروونی واپڕ لە سروودی پیرۆز بیٚ
نموونەیەكی دی :
دوژمنی كێوی و نەزانی بیٚ شومار
ئازارت خزمەتێكی پیرۆزت بكا
جگە لە وەنە بیٚ فێری
باوەرو دادو دڵسۆزبیت دەكا.[31]

۳۱- ئەم وتارەم لەم سەرچاوانە وەرگێڕاوەو ئامادە كردووە:
۱- مدخل الی الادب الروسی فی القرن التاسع عشر، تألیف د. حیاة شرارة و د. محمد یـونس، الطبعـة الاولی، ۱۹۷[illegible]، ص ۱۷۸ — ۱۹٤.
[illegible]- جلة الثقافة، العدد الثانی، السنة الثانیة، شباط ۱۹۷۲، مقال : نیكـولای نكراسـؤف الـشاعر الـدیمقراطی [illegible]شوری، الكسی سوركوف، ترجمة شاكر نوری، ص ٦۷ — ۸۱.
[illegible]- گۆڤاری نووسەری كورد ژمارە ۷، خوولی دووەم، تەمووزی ۱۹۸۱، وتاری : هەندیٚ رەخنـەی لای ئێمـە و [illegible]ەردی بە یەك چاو بۆ بابەت روانین، ئەنوەر قادر محەمەد، ل ٤۷ — ۷٤.

ریالیزم و ژانری رۆمان

یەكێك لەو بابەتانەی، كە ریالیزمەكان گرنگییەگی تایبەتییان پێدەدا رۆمان بـوو. ئەگـەر جاران یان پێشتر رۆمانسیزمەكان شیعری لیریك بە لایانەوە ژانری یەكەم بوو، كە زیـاتر لـەبار بوو بۆ دەربڕینی هەست و سۆز و خەمەكان، بەلاّم بە لای ریالیزمەكانەوە رۆمان دەیتوانی ئەو هەموو كێشەو ململانیٚ و جیاوازی بۆچوون و ئایدیۆلۆژیاو پێشكەوتنی فەلسەفییە دەربڕێـت، كە لەو رۆژگارەدا هاتبوونە مەیـدان. بـۆ ئـەم مەبەسـتە دەركـەوتن و گەشەسـەندنی رۆمـانی ریالیزمی رووسیی لە سەدەی نۆزەدەهەمدا بە نموونە وەردەگرین :

قۆناغی یەكەم:

رۆمانی ریالیزمی نویٚ لە رووسیا لە سەدەی رابردوودا لە (۱۸۳۰ — ۱۸٤۰)ەوە دەسـت پێدەكات و بە سیٚ نموونەی رۆمانی پێشەنگ، كە ئەمانەن : ((یەفگینی ئۆنیگن)ی پۆشكین، و (پاڵەوانی سەردەم) ی لێرمەنتۆڤ و (گیانە مردووكان) گۆگۆل. لە كۆتایی چلەكانەوە تا كۆتـایی سەدەی رابردوو رۆمانی رووسیی قۆناغێكی گرنگی لـە قۆناغـەكانی گەشەسـەندنی بـە خـۆوە بینی، كە تیایدا گەیشتە چلەپۆپەی گەشەسەندن.

لێرمەنتۆڤ

PDF4Kurd

بۆ ئەوەی بە چاکی لە قۆناغە جیاجیاکانی رۆمانی رووسیی لە ماوەی سالآنی پەنجاوە تا کۆتایی سەدەی رابردوو بگەین ناچارین بۆ واقیعی کۆمەلآیەتیی هاوچەرخ بگەڕێینەوە، چونکە رۆمانی رووسیی بە بەردەوامی هاوڕێی دلّسۆزی واقیع بووە لە گۆڕان و پێشکەوتنیدا، پالّەوان، ناوەرۆك و شێوازە هونەرییەکەی لەگەلّ گۆڕانی سەردەمە مێژووییە جیاوازەکان و ئەو پەیامەی، کە بەرامبەر بە ئەدەب لە ئەستۆیدا بووە بە تەواوی گەیاندویەتی جێ. کۆتایی چلەکان تا کۆتایی پەنجاکان بە قۆناغی یەکەمی پێشکەوتنی یەکەمی پێشکەوتنی رۆمان دادەنرێت، ئەمەش لەئەنجامی تێکشکانی یان بەزینی دیسەمبەرییەکانەوە بووە، (هەوەلّین قۆناغی خەباتی میللی لە رووسیادا)، ئەو بەزینەی، کە بووە هۆی تەقینەوەی تەنگ و چەلّەمەی رژێمی دەربەگایەتی بەگزادەی دەسەلآتدارو زیادبوونی رادەی نیگەرانی دژایەتییە کۆمەلآیەتەییەکان و رێگا خۆشکردن بۆ قۆناغێکی نۆی لە خەباتی میللی لە رووسیا، ئەو قۆناغەش قۆناغی شۆڕشگێرە دیموکراتییەکان بوو لە رۆلەکانی چینی ناوەڕاستدا، هەر چەندە رۆمان لەو ماوەیەدا پێش هونەرە پەخشانییەکانی تر کەوت، بەلآم سنووری نێوان رۆمان و چیرۆك بەتایبەتی لەو ماوەیدا سەقامگیر نەبوو. رۆمان پەیوەندییەکی توند و تۆلّی بەچیرۆکەوە هەبوو و هەندێجار لە پێکهاتەکانی ناوەوەیدا خاسیەتەکانی ئەو هونەرەی هەلّگرتبوو، کە فەزلێکی زۆریی بەسەر رۆمانەوە هەبوو لە ئامەدەکردنی زۆر پالّەوان و شێواز و ناوەرۆکدا، هەر وەکو پێشتر باسمان کرد. رۆمان ناوەڕۆکی خۆی لە ماددەی ئەو واقیعە نوێیە هەلّدەهێنجا، لە پەنجاکاندا لەرادەی بۆچوون و بیرکردنەوەی گەنجی رۆشنبیرو هۆشیاردا تێپەری، کە مۆرکی شکستیان یان بەزینیان لەگەلّ خۆیاندا هەلّگرتبوو، سەیر دەکەین نقوومی گومان و نائومێدییەکی زۆر ببوون، ئەو گەنجانەش سەرباری شکست هێنان ئاوات و هەولّی نیشتمانییان بەرەو گۆران هەلّگرتبوو، لە بەر ئەوە کەوتبوونە بیرکردنەوەیەکی قوولّ بۆ گەڕان بەدوای دەربازگەیەك لە کێشەکانی کۆمەلّ. زۆر لەو گەنجانە ئالآی بیری شۆڕشگێریی نوێیان هەلّکرد بوو، ئەویش بیری دیموکراسیی بوو، کە ری بەگزادەی لیبرالّی دووربخاتەوە، هەندێکیشیان بیری سۆشیالیستی تۆباوییان لە مێشکدا ەسپی بوو، کە لەو سەردەمەدا بە شێوەیەکی فراوان بلآو ببۆوە، کەچی بە دواداگەڕان و واتی پالّەوان لە کۆتاییدا رووبەڕووی واقیع دەبوونەوە، لە میانەی ئەو رووبەرووبوونەوەدا ۆمانووسەکان کێشەی رژێمی کۆمەلآیەتی ئەوکاتەیان دەربڕیوە و پرەنسیپەکانی ئەو رژێمەیان ەتکردۆتەوە، ئەو رەتکردنەوەش پەیوەستە بە هێلێکی نادیدەی ژیانی گەل، کە رۆمانی

PDF4Kurd

پەنجاکان گرنگییەکی زۆری پێدەدا. رۆماننووسەکان وێنەی کۆمەلآنی گشتیی رۆلّەکانی گەلیان دەکێشا، وێنەی خەلّکی لادێ و هەژارانی شار، رۆماننووسەکان دەچوونە ناخی ماناکانی ناوەوەی ژیانی خەلّی ساکارو بە وردی هەست و کەرامەت و وریابوونەوەی تازەیانیان پیشاندەدا. لە دیاترین رۆماننووسەکانی ئەو سەردەمە. کە روویان لە وێنەکێشانی ژیان و چارەنووسی گەنجە رۆشنبیرەکان کرد، رۆماننووسی مەزن (تۆرگینێڤ) بوو، هەروا (گیرتسین) لە رۆمانەکەیدا (کێ گوناهبارە- ١٨٤١) کە تیایدا هێرشی بردۆتە سەر رژێمی کۆیلەیەتی و ئەو پەیوەندییانەی لە ئەنجامی ئەو رژێمەدا دروست بوون و بوونە هۆی لە ناوچوونی ژیانی پالّەوانەکانی، هەروەها رۆمانەکەی تری، (زەمەنی بەسەرچوو و بیروباوەڕەکان - ١٨٥٢-١٨٦٨)، کە بە مێژوویەکی نووسراوەی ژیانی کۆمەلآیەتی و خەباتی سیاسیی دادەنرێت لە رووسیا و ئەوروپا لە ماوەی بزووتنەوەی دیسەمبەرییەکان تا کۆمۆنەی پاریس. هەروەها (گۆنتشارۆف) لە هەردوو رۆمانەکەیدا(چیرۆکێکی ئاسایی — ١٨٢٠) و (ئابلۆمۆف — ١٨٥٩)، کە وێنەیەکی روونی رۆمانسیەی ئەوانی گرتووەو بە شێوەیەك، کە تیایدا وای پیشان داوە هیچ هێزوپرست و کارێکی تیا بە سەر نییە، جگە لە سستی و بێ تاوانی نەبێت، بەلآم ئەو رۆماننووسانەی روویان کردە وێنەکێشانی ژیانی جووتیاران لە سەرووی هەموویانەوە (گریگۆریفتش) بوو، کە ژیانی رۆژانەی جووتیارەکان و ململانێی توندوتیژی رۆژانەیان و لادێی هاوچەرخیانی کردە ناوەرۆکی ئەو رۆمانەی خۆی، (رێگا کشتوکالّییەکان -١٨٥٢) و (راوچییەکان) ١٨٥٣) و (رەوەندەکان — ١٨٥٥)، بەلآم رۆماننووسی مەزن دیستۆیڤسکی، کە رۆمانەکانی دەخەینە روو لە سەرووی ئەو نووسەرانەوەیە، کە رووی لە وەسفکردنی ژیانی هەژارانی شار کردووە. رۆمانی پەنجاکان پشتی بە شێوازە باوەکانی پێش خۆی بەستبوو، لە هەمان کاتدا بە شێوەیەکی پێشکەوتوو و نوێتر لە پێش خۆی دەرکەوت، رۆمانی پەنجاکان هەروەکو رۆمانەکانی پێش ئەو ماوەیە پەیوەندییەکی پتەوی بە بزووتنەوەی رزگاریخوازی میللی و تۆمارکردنی روخساری نوێنەرانی ئەو بزووتنەوەیەوە هەبوو، فەزلیش هەر هەمووی بۆ (بلوشکین)ە، کە لە پێش هەموویانەوە ئەو وێنەیەی گرتووە. بە شێوەیەکی گشتی ئەو رۆمانەی (بلوشکین) کاریگەرییەکی زۆری کردە سەر رۆماننووسەکانی دوای خۆی. رێبازە هونەرییە گشتییەکەی (بلوشکین)یان وەرگرت، هەروەها بابەتی چارەنووسی درامی ئافرەتی روسیشیان هەر لەوەوە وەرگرت، کە لەلای بلوشکین لە وێنەی (تاتیانا)دا دەردەکەوێت و پاشان لە چلەکان

و پەنجاکاندا بووە بابەتی سەرەکی و بە تایبەتی لە ڕۆمانی(جیرتسین) دا دەرکەوت، هەروەها ڕۆمانی پەنجاکان (شیکردنەوەیەکی دەروونی) قووڵیان بە میرات لە ڕۆمانەکانی لێرمانتۆڤ بۆ مایەوە، کە هەر ئەمەش بوو پاشان بووە یەکێ لە خاسیەتە دیارەکانی ڕۆمانی ڕووسیی، بە تایبەتیش لە ڕۆمانەکانی تۆڵستۆیدا دەرکەوت. ڕۆمانی پەنجاکان سوودی لەلایەنی تراژیدی ڕۆمانەکانی (گۆگۆڵ)یشەوە وەرگرت، کە پاشان لەلای (دیستۆڤسکی و کیرتسین و سالیتکۆف شیدرین)ەوە بووە سروشتێکی دیارو ئاشکرا، وەك لە ڕۆمانەکانی(گۆگۆڵ)ەوە سوودیان لە وێنەی شیکردنەوەی فراوانی ژیانی جەماوەرو وێنەی چینە جیاوازەکانی ڕووسیا بینی. ئەگەرچی ئەو شێوازە داشۆرینەی لە نووسینەکانی (گۆگۆڵ)دایە بە کەڵکی ڕۆمانی پەنجاکان نەهات، چونکە ڕۆمان لەو ماوەیەدا ڕووی لە وێنەکێشانی هەمە چەشنەی لایەنەکانی ژیانی ڕۆژانەو لێکۆڵینەوەی جۆرەها بیروباوەڕی ئەو سەردەمە کرد. ئەم وێنەکێشانەی، کە پێویستی بە چەند شێوەیەکی جیاوازی نووسینی زۆر هێمنتر لە شێوە نووسینەکانی گۆگۆڵ هەبوو. ڕۆمانی پەنجاکان جەخت لەسەر پێشکەوتنی ڕۆمان بەرەو سەردەمێکی نوێ دەکاتەوە، کە تیایدا ڕۆمان لەژێر تیشکی لێکۆڵینەوەو دۆزینەوە نوێیەکان ڕووەو چەندین ڕێبازی جیاواز لە پێناو بنیادێکی هونەری هەولێدەدا، کە هاوسەنگی و گونجانێك بخاتە نێوان چیرۆکی هونەری و گەران بەدوای شێوازی داستانی و هۆیەکانی وێنەکێشان بۆ بنیادی وێنەیەکی تەواوی ژیان و هەستی پاڵەوانەکان. هەروەها لە ڕۆمانی پەنجاکاندا شێوەیەکی تازەی ژیانی پالەوان دەرکەوت، ئەویش کوڕی چینی ناوەڕاست، سەرباز و جووتیار بوو، هورووەها وێنەیەکی تازەی ئافرەتی خاوەن هۆشیاری کۆمەڵایەتی وریاو سەربەخۆ دەرکەوت، هەروەها ڕۆماننووسەکان گرنگییەکی تایبەتیان بە ژیانی ناوەوەی پاڵەوان و دیالێکتیکی ڕۆحدا.

قۆناغی دووەم:

ئەو قۆناغە لە شەستەکان و حەفتاکانی ئەو سەردەمەوە دەست پێدەکات، کە بڕیاری یفۆرمی کشتوکاڵی لە (١٨٩١) ەوە دەرچوو. لە ماوەی ١٨٥٩ -١٨٦١ داو لە کەش و ەوایەکی پڕ لە شۆڕشگێڕانەدا خۆیان بۆ ئەو ریفۆرمە ئامادەکرد، بەڵام ئەو ریفۆرمەی لەلایەن ژێمی بەگزادەی دەستەڵاتدارەوە ئەنجامدرا، هەروەکو وا ناسرا بوون، هەرچەندە جووتیاری وسیی لە کۆیلەیەتی رزگارکرد، بەڵام هەر لەسەر باری چەوسانەوە و ستەملێکراوەیی مایەوە.

ئەمەش کاریگەری لەسەر گەشەکردنی تێکەڵاو کردنی باری شۆڕشگێڕی نوێی دژ بە بیری لیبراڵی هەبوو، کە لەسەرووی هەموویانەوە جوولانەوەی شۆڕشگێڕی دیموکراسیی بوو، کە دروشمی شۆڕشی جووتیارانی لە پێناو گۆڕانی کۆمەڵایەتی هەڵگرتبوو بۆ ڕووسیا، هەموو ئەو دەسکەوتانە کاریگەرییان بەسەر ڕۆمانەوە هەبوو، زۆر بیری نوێ و بابەتی نوێ و شێوازی نوێیان بۆ وێنەکێشانی ژیانی میللی هێنایە کایەوە. زۆر ڕۆمان دەربارەی (خەڵکی نوێ)، ئەوانەی کە سەرکردایەتی ژیانی فیکریی و سیاسیی نوێیان دەکرد، ئەوانەی کە مەرج نەبوو لە چینی بەگزادەدا بن لەسەردەمی پێشتریێ دەستیان بەسەر بیری پێشکەوتنخوازدا گرتبوو، نووسرا، پاڵەوانە نوێیەکانی چینی ناوەڕاست هەڵگری بیری سۆسیالیستی شۆڕشگێڕی بوون و بیروباوەڕی ماددیان لەبەر گرتبوو لە چالاکی کۆمەڵایەتی یان زانستیدا کاریان لە پێناو بەختەوەری کۆمەڵ دەکرد زۆر بە پەرۆشەوە بۆ ئەوەی لایەنگر بۆ خۆیان پەیدا بکەن، بەڵام گەڕانی ئەو خەڵکانە زۆربەی کات چیرۆکێکی درامی لێدەکەوتەوە، ڕۆمننووسەکان لە وەسفکردنی پاڵەوانە نوێیەکاندا بوون بە دوو دەستەوە : دەستەیێکیان وێنەی پرۆسەی گەشەسەندنی کۆمەڵایەتی و فیکریی کەسییەتی پاڵەوانیان دەکێشاو وەسفی ژیان و بارودۆخی دەوروبەریان دەکرد، دەستەییێکی دیکەیان بە پلەی یەکەم گرنگیان بە لێدوان لەو کێشە کۆمەڵایەتییانە دەدا، کە خزمەتی پاڵەوانیان دەکرد، بۆ ئەوەی لە ڕۆمانەکەدا وەکو کەسییەتییەکی کامڵ دەرکەوێت. هەندێ جاریش ڕۆماننووسەکان هەموو ئەو بابەتانەیان لەیەك ڕۆماندا تێکەڵاو دەکرد. دیارترین کەس لەو ڕۆماننووسانە (تۆرگینێڤ)ە، وەکو پێشتر ئاماژەمان بۆ کرد، هەروا تشرنیشفسکی ڕۆماننووس لە هەردوو ڕۆمانەکەیدا(چی بکەین— ١٩٥٧، (سەرەتا— ١٩٦٦ — ١٩٧١)، ئەو دوو ڕۆمانەی، کە شێوازی شۆڕشگێڕیی سۆسیالیستی پێ بنیات نان. هەروەها ڕۆمان لەو سەردەمەدا بە شێوەیەکی تایبەتی ڕووی لە کێشەکانی میللەت کرد، کە فیکرو گەڕانی ڕۆماننووسەکانی بەخۆوە خەریك کرد، هەروەها ڕۆماننووسەکان گرنگییان بەوێنەکێشانی پرۆسەی شکاندنی بنەما کۆنەکانی واقیع داو ڕوویان لە دۆینەوەی ئەلتەرناتیڤی تر کرد بۆی و لە ڕۆمانەکانیاندا گوزارشتیان لە پێویستی گۆڕانی لە رەگ و ریشەوە کرد بۆ ژیان و مرۆڤ. لە دیارترین ڕۆماننووسەکانی ئەو سەردەمە (تۆلستۆی و دیستۆیڤسکی) ن، کە هەندێ لە بەرهەمەکانیان شی دەکەینەوە، هەروەها سەرباری ئەو بابەتانە تێکشکاندنی شێوە تەقلیدییەکانی ژیان لەو سەردەمەدا و سەرەتای دەرکەوتنی تازە

PDF4Kurd

بووە هۆی دەرکەوتنی شێوەیەکی تازەی رۆمان، کە پەیوەست بێ بەژیانی هاوچەرخەوە و گۆڕینەوەی کەلتوور، هەروەها ئەو رۆمانانە دەرکەوتن، کە قۆناغی پەڕینەوەی مێژوویی رووسیایان دەردەبڕی و هەوڵی نزیکبوونەوەی بەگزادەکان لەگەڵ ئەو پاڵەوانەی بە ئارەزووی خۆی ژینگەی تایبەتی خۆی بە جێ دێڵێ و پاڵەوانی میللی یاخی و شۆڕشگێر، بەهۆی ئاڵۆزی و درامی هەموو ئەو بابەتانەی لە واقیعدا روویان دەدا سەیر دەکەین رۆمانی رووسیی لەو سەردەمەدا زۆر درامی بوو.

قۆناغی سێیەم:

ئەو قۆناغە لە هەشتاکان و نەوەدەکانەوە دەست پێ دەکات، ماوەی بەر لە شۆڕشی ١٩٠٥ دەگرێتەوە لەو ماوەیەدا پێوەندی سەرمایەداری پێشکەوتنێکی زۆری لە رووسیادا بەخۆوە بینی، کە ئەمەش بووە هۆی چالاکی بەگوڕخستنی جووڵانەوەی کرێکاری و بڵاوبوونەوەی بیری سۆسیالیستی لە نێوان چینەکانی رۆشنبیر و کرێکاراندا، هەروەها هۆکارێکیش بوو لە پشت بزووتنەوەی بووژانەوەی گشتی، کە لەو ماوەیەدا لە ئەدەبدا رەنگیدایەوە. شتی نوێ لە رۆمانی ئەو ماوەیەدا و دەرکەوتنی بابەتی پێوەندی نێوان تاك و کۆمەڵ بوو، تەنانەت بووە ئامانجی سەرەکی بۆ ئەو رۆماننووسانەی، کە گرنگییان بە رۆشنکردنەوەی وێنەی رۆحی مرۆڤی رووسیی لەو ماوە ئینتیقالییە دەدا، لە سەرووی هەموو ئەو رۆماننووسانەوە نووسەری مەزن تۆڵستۆی بوو، لە رۆمانی (زیندووبوونەوە)دا هەروەها رۆماننووسەکانی وەکو (سالتیکۆڤ شیدرین و گرین میخائیلۆڤسکی و مامین سێبریاك) یش روویان لەم بابەتە کرد. هەروەها لەو ماوەیەدا جۆرە کەسیەتییەکی نوێ دەرکەوت، کە لە سەرتاپای ژیان و چارەنووسی خۆی دژبە رژێمی دەسەڵاتدار نارازی بوو، ئەو کەسییەتییە نوێیەش لە رۆمانەکانی گۆرکی (فاماگۆردییێڤ) ١٨٩٧ — ١٨٩٩ و (سێ برادەرەکە) ١٩٠٠ — ١٩٠١ دەرکەوتن.

تەکنیکی هونەری لە رۆمانی (ئاناکارنینا)ی تۆڵستۆی

رۆمانی (ئاناکارنینا) ی تۆڵستۆی پایەیەکی بەرزو گرنگی لە کەلەپووری رۆمانی کلاسیکیی ڕووسیدا هەیە، لە چنینەکەیدا رەگەزەکانی رۆمانی کۆمەڵایەتی و دەروونی پێکەوە گرێ داوە، لەم ڕووەوە وتەکانی رەخنەگرو مامۆستای ئەدەبی رووسیی بەناوبانگ خرابتشنکۆ بەنموونە

PDF4Kurd

دێنینەوە، کە دەڵێت : (سروشتی جوانی ئاناکارنینا لەوە دایە، کە رۆمانەکە کۆمەڵێ رەگەزی دیاری ئەوتۆی هەیە، کە وایکردووە چەند شێوەیەکی تازە لە بەرهەمی رۆماندا بهێنێتە کایە. بەر لە هەموو شتێك رەگەزەکانی (دەستنیشانکردنی رۆمانی خێزانداری) تیا بەدی دەکرێت، بەڵام لەگەڵ ئەوەشەوە (ئاناکارنینا) تەنها رۆمانێکی خێزانداری نییە، بەڵکو لە هەمانکاتدا رۆمانێکی کۆمەڵایەتی دەروونییە، نووسەر چیرۆکی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی زۆر چاکی بە وێنەکێشانی چالاکییە کۆمەڵایەتییە ئاڵۆزەکانەوە پەیوەست کردووە).

تۆڵستۆی لە رۆمانەکەیدا توانیویەتی لە میانەی ناوەرۆکدا وێنەیەکی تەواوی ئەو واقعیە هاوچەرخە بکێشێت، کە بەشەکانی لە ماددەی ژیانی ئاساییەوە هەڵێنجاوە بێ ئەوەی پەنا بباتە بەر بەکارهێنانی رەگەزی وروژاندن، سەیر دەکەین وێنەی ژیانی کێشاوە بەهەموو دانیشتوانە جۆر بە جۆرەکانییەوە، هەروەها سەیر دەکەین وێنەی تابلۆیەکی فراوانی دنیای گوندو جووتیارانی کێشاوە. تۆڵستۆی تەنها بە وەسفی ئەو چینانە نەوەستاوە، کە جیهانی ناوەوەو هەست و بیریانی ئاشکرا کردووە، بەڵکو وەسفی روخساری دەرەوە و جۆری خووئاکاریشیانی لە ژیاندا کردووە، بۆ نموونە، چینی ئۆرستۆکراتی لێدوانیان دەربارەی دەبەنگیی ناوەوەیان، ژیانیان، گومناوی و سستی و بێهوودەیی بەرامبەر بەگەل پێوە دیارە، بەڵام جووتیارەکان هێمای کارکردن و رەنج کێشانن ولە گفتوگۆکانیاندا رۆحێکی میللی و سادەو بێ گەردو راستگۆییان پێوە دیارە، زمانی کەسەکان یان پاڵەوانەکانیش زۆر یارمەتی ئەوەمان دەدەن لە دەستنیشانکردنی باری کۆمەڵایەتیان تێ بگەین زمانی نیوە رووسیی و نیوە فەرەنسیی، کە ئۆرستوکراتییە بەگزادەکان لە رووسیادا قسەیان پێ دەکرد، جیاوازە لەو زمانە سادەو رەوانەی گەل، کەرەستەکانی سادەن و هەندێ جار نەزانینی خاوەنەکی و قسەنەزانی پیشان دەدات. هەر هەموو کەسەکان، بە چاوپۆشی کردن لە ریزبەندیی کۆمەڵایەتییان، وەك نوێنەری سەردەمی خۆیان و ئەو رۆژگارە خۆ دەنوێنن. زمانی هەر کەسایەتییەکیش بەجیا زۆر یارمەتیمان دەدات بۆ تێگەیشتن لە هەندێ خاسیەتی خووئاکاریدا. لە گفتوگۆی (ئانا) دا لە رادەی سۆزو سادەیی ئەو پاڵەوانە تێدەگەین. لە لێدوانی (کارنین)ی مێردیدا هەست بە کەسایەتی کۆنە پارێزی ساردیی دەکەین، لە لێدوانی (فرۆنسکی) دا نموونەیەکی ئۆرستۆکراتی هەڵخەڵەتاو بە رواڵەت ئاشکرا دەبێت، کە دەیەوێ ئۆرستۆکراتییەتی خۆی لە لێدوان و رووخساریشدا بپارێزێ.

له پاڵ لێدوانی کەسایەتیدا، تۆلستۆی زۆر هۆکاری یارمەتیدەری تری بۆ ئاشکراکردنی مەوداکانی پاڵەوان بەکارهێناوە، لەوانەیش خۆدواندنی ناوەوە، کە یەکێك لە خاسیەتەکانی دیمەنی ڕۆمانووسین لەلای تۆلستۆی ئەوەیە، کە کەسەکانی هەردەم لە شێوەی خاوەن توانایەکدا دەردەکەن لە هەستی بە هێزو بیرکردنەوەی قووڵیاندا. ئەمەش بە تایبەتی لە کەسییەتی (ئانا) و (لیڤین) دا دەردەکەوێت، لە میانەی وردبوونەوە و موناجاتیاندا تا رادەیەکی زۆر کەسایەتیان بە دیار دەکەوێت. هەروا بە کەسایەتییەکانی تریشمان ئاشنا دەکات. لە میانەی وردبوونەوەکانی (ئانا)دا زۆر لە سیفاتەکانی کەسایەتی مێردەکەی و کەسانەی دەوروبەریمان بۆ روون دەبێتەوە، لە میانەی رامانەکانی (لیڤین)یشدا زۆر خاسیەتی بیرکردنەوەو میزاج و ئارەزووی نوێنەرانی دەربەگایەتی خۆ دەردەخات. مەزنی تۆڵستۆی لەوەدا دەردەکەوێ، کە توانیویەتی زۆر بە وردی بەناخی پاڵەوانەکانیدا شۆڕ بێتەوە وهەست وسۆز و مەینەتەکانیان، لە ساتە جیاوازەکانی ژیانیان ئاشکرا بکات، یەك کەسایەتی بە پێی جیاوازی هەڵوێست و بارودۆخەکە دەگۆڕێ، بۆ نموونە ئێمە بەچەندین روخساری جیاوازی پاڵەوانەکەی (ئانا) ئاشنا دەکات، کە بەپێی گۆڕانی باری دەروونی وبارودۆخەکەی دەگۆڕێ، (ئانا) جارێکیان وەکو مرۆڤێکی بەختەوەر دەردەکەوێ و خاوەنی خۆشەویستییە، هەندێ جاریش وەکو مرۆڤێکی ویژدان بەئازار دەردەکەوێ و پەژارە باڵی بەسەردا کێشاوە، جاری وایش هەیە وەکو مرۆڤێکی شووم دەردەکەوێ و بە جیابوونەوەی لە کورەکەی ئاگری تێ بەردەبێ و هەندێ جاریش بێزارە لە ژیان و چارەنووسی خۆی، هەمموو ئەو روخسارانەی (ئانا) لە لاپەرەکانی ڕۆمانەکەدا یەك بەدوای یەك دەردەکەون بۆ ئەوەی لە ئەنجامدا وێنەیەکی زۆر وردی هەست و بارودۆخی ئاڵۆزو دژبەیەکی پاڵەوانەکەیمان بۆ روون بکاتەوە. تۆڵستۆی بارودۆخی پاڵەوانەکانیمان بە ئابوورییەکی بێ ژیان لە شێوازی وەسفی کردووە، دەماخاتە نێو ژیانی ئەوانەوە بێ ئەوەی پێشتر هیچ پێشەکییەکمان بداتێ.

ڕۆمانی (ئاناکارنینا) بەسادەیی و هەمەلایەنی و وێنەگرتنی ژیان و هەستی وردی ڵەوانەکانی بە راستگۆیی و قووڵییەوە سەرنجی هەموانی راکێشاوە. خوێنەر هەمان ئەو تانەی لە ژیانی رۆژانەی ئاسایی خۆی و ئەو شتانەی لە هۆشیدا مەزەندەی کردوون دەربارەی

PDF4Kurd

خەڵك و سروشتیان لەو ڕۆمانەدا بەدییان دەکات [32]. هەروا بەرێکەوت نییە، کە (ئانا کارنینا) ی پاڵەوانی نووسەر هەمیشە لە دەروونمان نزیکە و هێشتا کار لە ویژدانمان دەکات، ئەگەرچی دەیان ساڵ لەنێوان جیهانی ئێمەو (ئانا) دایە.

چیرۆکی (ئانا) هەوڵدانی مرۆڤە لە پێناو گەیشتن بە بەختەوەری، (بە چاوپۆشی کردن لە ناوەرۆکەی). تراژیدیای (ئانا) تراژیدیای مرۆڤە، کە هۆکارەکانی بارودۆخ و چارەنووس و نەریتەکانی کۆمەڵ دژی وەستاون.

تەکنیکی هونەری لە ڕۆمانی (برایانی کارامازۆڤ) دا

ڕۆمانی (برایانی کارامازۆڤ) بە ڕۆمانێکی خاوەن ناوەرۆکێکی کۆمەڵایەتی دەروونی و لە هەمانکاتدا فەلسەفییش دادەنرێت، ئەمە سەربارەی ئەوەی چەندان خاسیەتی ستایل دەنوێنێ، کە پێوەندی بە ڕۆمانی پۆلیسییەوە دەکات. هەرچەندە بابەتی سەرەکی رووداو بەدوای یەك لە رەگەزە جەوهەرییەکاندا دەردەکەوێ، بەڵام ڕۆمانەکە تێکەڵە لە نێوان وێنە گرتنێکی ریالیستانەی دەستنیشانکراوی واقیع و ئاکارو رووداو و گفتوگۆیەکی فیکری قووڵ دەربارەی گرنگترین کێشەکانی سەردەم، ئەو تێکەڵاوییە، کە زۆر بە ئاسایی و گونجاوی لە نێو ڕۆمانەکەدا هاتووە و دوورە لە هەموو نەگونجانێك، چونکە پاڵەوانەکانی ڕۆمانەکە گفتوگۆکانیان دەربارەی ئەو بابەت و فەلسەفانەیە، کە بە شێوەیەکی ئەبستراکت دەردەکەون، ئەوانیش بەم هۆیەوە لە دەرگای ئەو بابەت و کێشە زیندوانە دەدەن، کە (بوون) یان نابوود دەکات.

(گرۆسمان) ی رەخنەگر دەربارەی خاسیەتی ڕۆمانی دیستۆیڤسکی نووسیویەتی و دەڵێت:

(لەم ڕۆمانەی دیستۆیڤیسکیدا (بیر) بە خاڵی دەست پێکردن دادەنرێت. بەڵام بیری ئەبستراکتی سەر بە رێبازی فەلسەفیی، ئەمەش وەکو ئەو خەڵکە وایە، کە رووداوە جۆربە جۆرو ئاڵۆزو تێکەڵەکانی ناوەرۆکی بەدەوردا دەسوڕێتەوە. بەڵام سەرەرۆیی تێکەڵ هێزو گوری جووڵەو گرنگیپێدانی دەرەوە بە هێڵی بەرزبوونەوەی ڕۆمانەکە دەدات، کە ئەمەش لێرەدا بە شێوەیەکی گشتی، لە ئەنجامی ئەو بارودۆخە رووتەی، کە هەموو چێرۆکەکەی گرتۆتەوە پێویستە.

٣٢- هەندێ بۆچوونی رەخنەیی هەیە، کە گوایا ڕۆمانەکانی تۆڵستۆی ژیاننامەی خۆیەتی، بەڵام هەندێ نووسەری تر ئەمەیان رەتکردۆتەوە، کە ئەمەیان لە راستییەوە نزیکترە. هەروەکو: بوریس بورسوف، الواقعیە الیوم و ابدا، ١٩٧٤، ص ٢٩٦.

دیستۆیڤیسکی

نهێنی گشتی لـەم ڕۆمانـەی دیستۆیڤیـسکی لەوەدایـە، کـە هـەوڵ دەدات لـەپاڵ سـەرنج ڕاکێشان و خستنە نیگەرانییەکی بێزارکەری خوێنەردا بۆ لاپەرە فەلسەفییەکان، سەرەڕۆییەکی دڵخۆشکەر لە شێوەدا دەنوێنێ.

لەبەر ئەوەی (بیر) خاڵی دەست پێکردنی ئەم ڕۆمانـەی دیستۆیڤیـسکییە، سـەیر دەکـەین ڕۆمانەکە پڕلە دیالۆگە، دیالەگە کانیش سروشتێکی فەلسەفیانەیان هەیەو ئەمەش بۆتە هـۆی ئەوەی لەمیانەی ئەمەدا تابلۆیەکی مەزن و ئالۆزی جەنگی بیروباوەڕە دژ بەیەکـەکان بنـوێنێ. دیالۆگ لـەم ڕۆمانـەدا سروشـتێکی درامیانـەی هەیـەو کاریگەرییـەکی بـەهێزی هەیـەو بـە ڕێگەیەکی ئۆر گانییەوە تێکەڵ بەبابەت دەبێت و بەرەگەزێکی پێویست دادەنێت بۆی.

ڕووداوەکانی ڕۆمانی (برایانی کارامازۆف) لە ماوەیەکی زەمەنی کورت و چـڕدا ڕوودەدەن، ئەگەرچی ڕۆمانەکە پاڵەوانی زۆر تیایە پەل و پۆی بۆ زۆر بابەت ڕادەکێشێ، ئەم خاسیەتەش لە نێوان گشت ڕۆمانەکانی دیستۆیڤیسکیدا بەدی دەکرێت. ڕووداوەکان لـەم ڕۆمانـەدا بـۆ سـێ ماوە زەمەنی، کە هەریەکەیان بەماوەیەکی ئێجگار کەم لەوەی تر جیادەبێتـەوە هەریەکـەیان لەو ماوانەدا پڕە لە ڕووداوی زۆر نیگەران، جیا دەبێتەوە. وێنەکێـشانی پاڵەوانـەکانی ڕۆمـانی (برایانی کارامازۆف) لە قۆناغی جووڵانەوەی ناوەوە گەشەسەندنی بیرو دەروونی دایە.

(هەندێ لە کەسەکان — وەك ئیڤـان قەشـە زوسـیما — وەك خـەلکێکی خـاوەن بیروبـاوەڕ دەردەکەون.) دیستۆیڤیسکی لە وەسـفی کەسـایەتیەکاندا گرنگییـەکی زۆری بـە وێنەکێـشانی پرۆسێـسی ئـەو وەرچـەرخانانە داوە، کـە بـەهۆی کـارتێکردنی بـارودۆخی دەرەوەو هۆکـارە ناوەکییەکان لە بیر و هۆشی کەسـەکاندا ڕوودەدەن، هـەروەك ئـەوەی لـە دیمـتری کارامـازۆڤ و ئیلیۆشا کارامازۆڤدا ڕوودەدات، ئەگەرچی ئـەو پێـشکەوتن و وەرچـەرخانە فیکرییـەی لـەلای کەسانی ڕۆمانەکە ڕوودەدەن لەسەر خۆ وێنەیان کێشراوە، بەڵکو بە شێوەیەکی شـکاوەو خێـرا دەردەکەون. لە پاڵ ئەو وەسفە سەر بە خۆیەی، کە نووسەر بۆ پاڵەوانی کردووە. سـەیر دەکـەین کەسانی ڕۆمانەکە لە میانەی لێدوان لە خۆیان و ئازارو ژانەکانیاندا ئاشکرا دەبـن، هـەر بۆیـە ئەم ڕۆمانە لە چنینەکەیدا پڕە لە دانپێدانانی خودی و دیالۆگ.

دیستۆیڤیسکی لەم ڕۆمانەدا خۆی ئامەدەیە، خۆی دەوری گێڕەرەوە دەبینێ، لـە پێـشەکی ڕۆمانەکەدا ئـەوە دەردەخـات، کـە کەسـانی خێزانـی کارامـازۆڤ یەکـە بـە یەکـە دەناسـێ و زانیارییەکی تەواوی لەبارەیانەوە هەیە، هەروەها بەهەمان شێوە زۆر لە کەسـەکانی تـری نـاو ڕۆمانەکە، کە نووسەر دەربارەی شتە وردەکانی ژیانیان دەدوێ وەك بڵێی لە نزیکیانەوە دەژیت. لەگەڵ ئەوەشدا دیستۆیڤیسکی هەندێ جار دەوری گێڕەرەوەکە بە یەکێ لە کەسەکان دەدات، بۆ ئەوەی کەسەکە خۆی ئەو ڕووداوانە بگێڕێتەوە، کـەبینیونی یـان ئاگـای لێیانـە، بـەڵام ڕۆڵـی (گێڕەرەوە) قووڵترە، هەموو شتێك بە تەرازووی ڕەوشتی خۆی دەکێشێ، هەندێ جار دەست بـە ئامۆژگاری و ڕێنمایی وادەکات، کە لە بابەتە سەرەکییەکە دوور دەکەوێتەوە.

هەڵوێستی دیستۆیڤیسکی بەرامبەر بە کەسەکان و بیروڕا جۆربـەجۆرەکان ئاشـکرا دیـارە، نەوەکو هەروەکو هەندێ لە ڕەخنەگرەکان، کەوا دەزانن کەسانی ناو ڕۆمانەکـە لـە جووڵانـەوەو قسەکرنیاندا خاوەنی سەربەخۆیی خۆیانن.

نووسەر خۆی تێکەڵ نەکردووە، بۆ ئەوەی هەڵوێستی خۆی بەرامبەریان دەرنەخات. بۆ نموونە (باختین) ی رەخنەگر، کە یەکێکە لە لێکۆڵەرەوەی بەرهەمەکانی دیستۆیڤیسکی ئاماژەی بۆ ئەو کردووە، کە (خاسیەتی پێکهاتنی رۆمانی برایانی کارازۆف) شاراوەیە لە نێوان ئەو هەموو دەنگە سەربەخۆیەی، کە هەریەکە خاوەن سەربەخۆییەکی بێ هاوتایان جیاواز لە بۆچوونی نووسەر، وتەکانیان هەروەك بڵێی لەرێگەی نووسەرەوە ببیسین).

لە سیما دیارەکانی بنیادی رۆمانی (برایانی کارامازۆف) دا نەغمەیەکی دووبارە بووە یان تاکە یەك بیر لە بەشە جیاوازەکانی ناو رۆمانەکەدا هەیە، بەڵام بەشێوەو مەغزاو مانایەکی تازەوە. ئەمەش هەل بۆ بەراوردکردن لە نێوان ئەو بیرو را فەلسەفییە جیاوازو راڤەرکردنە جۆربە جۆرانەی بەرانبەر بابەتەکە یان بیرەکە لە ئارادایە دەرەخسێنێت، هەروا لە هەمانکاتدا هەندێ رەمزییەت بۆ پێکهاتی رۆمانەکە زیاد دەکات. ئەوا بۆ ئەمە نموونەیەك دێنینەوە :

(بوونی خودا) بە یەکێ لە گرنگترین ئەو بابەتانە دەژمێردرێت، کە ئەم رۆمانە بۆی چووە. وەکو پێشتریش روونمان کردەوە دیستۆیڤیسکی دوو رێبازی دژیەکی بەرامبەر ئەم بابەتە وەدەرخستووە. رێبازێك، کە رەفزی دین و بوونی خودا دەکات، ئیڤان کارامازۆف بڕوای پێیەتی، رێبازێکی تریان جەخت لەسەر بوونی مەملەکەتی خودا دەکات و (زوسیما) ی رەبەن بڕوای پێیەتی. دیستۆیڤیسکی لە زۆر شوێنی رۆمانەکەدا لە زۆر گۆشەی جیاوازەوە گفتوگۆو راڤەی ئەو بابەتەی کردووە. لە یەکێ لە بەشەکاندا سەیر دەکەین نووسەر تێڕوانینەکانی ئیڤان بەرامبەر بە ئازارو فرمێسکی منداڵان بە نموونە دێنێتەوە، ئەو ئازارەی کە لەگەڵ بوونی دادپەروەری ئاسماندا هیچ پاکانەیەکی بۆ ناکرێت. بەڵام لە بابەتێکی ترو بە شێوەیەکی نادیار کە لەسەر ئەو رایە دەکات، ئەویش لەمیانەی یەکێ لەو چیرۆکانەی، کە (زوسیما) ی رەبەن دەیانگێڕێتەوەو پشت بە دەقەکانی ئینجیل دەبەستێت، ئەو چیرۆکەی باسی ئەوە دەکات، کە خوا جارێکیان ویستی هێزی باوەڕی بەندەی دڵسۆزی خۆی (ئەیوب) تاقی بکاتەوە، (ئیبلیس) بۆناردوو لەو بەهێزی کرد، (ئیبلیس) لە مێگەلەکەی (ئەیوب) ی دا، رۆڵەکانی لەناو بردوو امانی تەفرو توناکرد هەموو کارەساتەکانی بەیەکجار بۆ نارد...

(ئەیوب) یش هیچی نەکرد، نوشتایەوە سەر زەوی سوجدەی بۆ خوابرد. خوا جارێکی یەختەوەری بۆ ئەیوب رەوانە کردەوەو سامانی نوێ و رۆڵەی دیکەی پێ بەخشییەوە، بەڵام یا مرۆڤ دەتوانێت لە میحنەتدا بژیت و دوایی بەختەوەربێت ؟

PDF4Kurd

دیستۆیڤیسکی لە کاتی گێڕانەوەکەی رەبەندا ئەو پرسیارە دەخاتە روو، ئایا نوح دوای منداڵەکانی هەوەڵی لێ بزربوو و نەگەڕانەوە توانی منداڵە تازەکانی خۆشبوێ ؟ شێخ بە دڵنیاییەوە وەڵام دەداتەوە، کە (دەشێ)، چونکە دادپەروەری ئاسمان هەموان دەگرێتەوە. خەڵکی بە گشتی لە بەرامبەر خودا و لە بەرامبەر هەمووان‌دا گوناهکارن، بۆیە بەلایەوە گرنگ نییە کێ لەو خەڵکە تووشی ئازار دەبێ ئایا شایانی ئەوەیە یان نا ؟ چونکە ئازار بۆ هەموو بنیادەمێك پێویستە تاوەکو خۆی پاك بکاتەوەو لە هەڵەی خۆی و خەڵکی دی پژێوان ببێتەوە.

بەم ئازارە خودا بڕوای مرۆڤ تاقی دەکاتەوەو پاشان مرۆڤ مافی ئەوەی نییە لەسەر زەویدا بیر لە تۆڵەسەندنەوەو بەرهەڵستیکردن بکاتەوە دژی بێ عەدالەتی، چەنکە حەقیقەتی خودایی لەسەرووی هەموانەوەیە....

تەکنیکی هونەری لە رۆمانی (تاوان و سزا) ی دیستۆیڤیسکی دا

رۆمانی (تاوان و سزا) بە یەکەم رۆمانی کۆمەڵایەتی فەلسەفی دیستۆیڤیسکی لە قەڵەم دەدرێت، چونکە وێنەگرتنی واقیعی ژیانی کەسەکان لە رۆمانەکەدا لە وەسفکردنی باسە فەلسەفی و رەوشتییەکان جیایە. (تاوان و سزا) یش وەك رۆمانەکانی تری دیستۆیڤیسکی خاوەن خاسیەتێکی دیارو بەرچاوە، ئەو خاسیەتەیش شێوە درامییەکەیەتی.

رووداوەکانی ناو ئەم رۆمانە بە دینامیکیەتی رووداوەکان و دڵەراوەکێیان و ئەو ئاوو هەوا لێڵەی رووداوەکانی، کە لە زەمەنێکی دیاریکراو و شوێنێکی دیاریکراو روودەدات، بەناوبانگە. نووسەر سەرەتای رۆمانەکەی بە ژیانی گوزەشتەی پاڵەوانەکەی و رابردووی تاوانەکە دەست پێ نەکردووە، بەڵکو بەخێرایی خوێنەر دەخاتە نێو رووداوە گرنگەکانی رۆمانەکە و لە خاڵی سەرەکی رۆمانەکە نزیکی دەخاتەوە، سەیر دەکەین دوای گێڕانەوەیەکی خێرای رووداوەکانی رۆژی پێش تاوانەکە، یەکسەر دوای ئەوە وەسفی رووداوەکانی تاوانەکە خۆی دەکات، کە تان وپۆی رۆمانەکەیە. وەکو پێشتر ئاماژەمان بۆ کرد (تاوان و سزا) دابەش دەبێت بۆ دوو بەش :

بەشێکی بچووك، تیایدا وەسفی راپەڕاندنی تاوانەکەی کردووە، بەشێکی گەورەتر تیایدا وەسفی سزای پاڵەوانەکەی کردووە، ئەو بەشەیە، کە شیکردنەوەیەکی دەروونیی قووڵی بە خۆوە گرتووە، خاسیەتی تراژیدیی پاڵەوانەکە تیایدا زاڵە لە ئەنجامی ئەو تاوانەی پێی هەڵساوە و ئەو بابەتەی، کە چاوەڕێی بڕیارێك دەکات بۆ ئەوەی چارەنووسی داهاتوو و بوونی دەستنیشان

بکات، لە هەموو بارێکیشدا وا دەردەکەوێت ئەو چارەنووسە تاریك و شوومە. دیستۆیڤیسکی لە رۆمانەکەدا وەك بینەرێك دەردەکەوێت، کە هەموو شتێ دەژنەڤێ و لەباری سەرنجی پاڵەوانەکانی ورد دەبێتەوە وبە چاوی ئەوانەوە لە دنیا رادەمێنێ، هەندێ جار لەبارەی پاڵەوانی سەرەکی بە راناوی بزر دەدوێ، هەندێ جاری دیکەش دەنگی نووسەر و پاڵەوان یەك دەگرنەوەو تێکەڵ یەکدەبن، هەندێ جاریش وەها دەردەکەوێت، کە پاڵەوانەکە خۆی سەبارەت بەو شتانەی روو دەدەن بۆ نووسەر دەدوێ. دیستۆیڤیسکی لە باری سەرنجی چاودێرێکی دەرەوە وەسفی رووداوەکان ناکات، کە پێوەندییەکی ناراستەو خۆی بە رووداوەکانەوە نەبێت، بەڵکو بەسەر رووداوەکاندا تێ دەپەرێت لە میانەی ئەوەی پاڵەوانی سەرەکییەکەی وەریدەگرێت و لەگەڵ باری دەروونیی ناوەوەیدا دەگونجێت، بۆیە خێرایی و سستی رووداوەکان بە گوێرەی حاڵەتی پاڵەوانەکە دەگۆڕێت. سەیر دەکەین هەندێ جار رووداوەکان لەسەرەخۆ روو دەدەن، هەر وەك لەو دیمەنەی لە کوشتنی پیرێژنەکەدا روودەدات.. هەروەها ئەو ساتانەی وەسفی موعاناتی دەروونیی دەکات، هەندێ جاریش دەبینین لە زۆر دیمەندا بە پێش زەمەنی رووداوەکان دەکەوێت، بە تایبەتی ئەوانەی وەسفی چاوپێکەوتنی راسکۆلینکۆڤ لەگەڵ کەسانی تردا دەکات. وەسفی شوێن و کەسەکان لای دێستۆیڤیسکی دەورێکی سەربەخۆ نابینن، بەڵکو بە بەشێك لە رووداو و ناوەڕۆکدا دادەنرێت، بۆ نموونە وەسفی نووسەر بۆ ژوورە غەمگینەکەی راسکۆلینکۆڤ یان ئەو مەیخانەیەی لە سەرەتای رۆمانەکەدا راسکۆلینکۆڤ لەگەڵ (مارمیلادۆڤ)ی باوکی سۆنیادا بە یەك دەگەن. ناتوانرێ وەسفی ئەو شوێنانە بە شتێکی سەربەخۆ دابنرێت، بەڵکو دەورێکی یارمەتیدەر لە ئاشکرا کردنی وێنەی ئەو جیهانە مادییەی دەوروبەری پاڵەواندا دەگێڕێ، کە کانگەی نەفرەت و ژەهراوی بوونە، بەڵام بۆ وەسفی کەسایەتی، ئەو وەسفەیان بۆ تێگەیشتن لە سروشت و سیفاتەکانی زۆر یارمەتیمان دەدات. لەوانەش وەسفی لیزاڤینا (هەژارەکە)، خوشکی دایەنەکە، نووسەر لە میانەی وەرگرتنی قسەی ئەو قوتابییەی لە مەیخانەکەوە لە نزیك راسکۆلینکۆڤ دانیشتووە دەربارەی دایەنەکە لە گەڵ ەفسەرەکە دەدوێ، بەم شێوەیە وەسفی دەکات :

(شەو و رۆژ لە ماڵەوە ئیشی دەکرد، خەریکی جل شۆرین بوو، ئیشی دەکرد، جگە لەوەی لیشی دەدرووی و دەیفرۆشتەوە، هەتا بە پارە عەرزیشی دەسڕییەوە و پارەی خڕ دەکردەوە، ەموویشی لە دەستی خوشکەکەی (دایەنەکە) دەکرد، زاتی ئەوەی نەدەکرد هیچ بڕیارێك بدات، وەکو فرۆشتنی شتێك یان هەر کارێکی دی بەبێ پرسی پیرێژن... رووخساری لیزاڤینا جوان بوو، چاوەکانیشی زۆر جوان بوون، بە بەڵگەی ئەوەی سەرنجی زۆر کەسی رکێشابوو.. هێمن و نەرم ونیان بوو، مل کەچ بوو لە هەموو شتێك دا مل کەچ بوو).

ئەو وەسفە لە ناو بیرەوەرییەکانی راسکۆلینکۆڤدا جێگیر ببوو کاتێ، کە دەیویست لیزاڤینا بکوژێت، پاشانیش لە ئازاری کوشتنی (لیزاڤینا) ی هەژارادا ئەمەی بیر دەکەوێتەوە، کە بەبێ ئاگاییەوە لە مێشکیدا وێنەی چەوساوەیی و ستەملێکراوی لەگەڵ (سۆنیا)دا یەکدەگرنەوە. بۆ (راسکۆلینکۆڤ)یش، نووسەر نەهاتووە وەسفی هەموو ژیان و بارودۆخ و بیرباوەڕ و هەستی ئەومان بۆ بکات، بەڵکو بەرەبەرە لەناو رۆمانەکەدا زانیارییمان دەربارەی باردۆخی ژیان و بیرو باوەڕو هەست و سۆزەکانی ئەو دەداتێ، بۆ نموونە بۆ (بیر)ی راسکۆلینکۆڤ — وەکو بینیمان — لە سەرەتادا بە شێوەیەکی روون بۆ خوێنەر دەرناکەوێت، هەروەها بیروباوەڕە جیاوازەکانی پاڵەوان، کە لە کاتی دوانی لەگەڵ پشکنەردا دەربارەی وتارەکەی و هەتاوەکو لە قسەکانی لەگەڵ سۆنیادا راستەوخۆ مەوداکانی (بیر)ەکەی روون ناکاتەوە، بەڵکو چەند زیاترو زیاتر لە جیهانی بیروباوەڕەکانی راسکۆلینکۆڤ وسۆزە نائارامەکانی وردبینەوە مەوداکان بەرەبەرەو زیاتر دەردەکەون، بۆیە بیروباوەڕەکانی راسکۆلینکوڤ لە سیستەمێکی وەهادا دەردەکەون، کە گوێ بە لۆجیك و زنجیرەی یەك لە دوای یەك نادات، بەڵکو دەرکەوتن و دەرنەکەوتنی پەیوەستە بە حاڵەتی دەروونیی و سروشتیی ئەو کەسەی بۆی دەدوێت.. [٣٣]

---

33 : ئەم وتارانە لە بارەی رۆمانی رووسیی و تەکنیکی هونەری رۆمانەکانی دیستۆیڤیسکی و تۆڵستۆی لەم سەرچاوەیەوە وەرمگێڕاون: د: مکارم الغمری، الروایه الروسیه فی القرن التاسع العشر سلسله عالم المعرفه الکویتیه (٤٠)، کویت، ١٩٨١.

PDF4Kurd

ریالییزمی سۆشیالیست

ئەگەر چی زۆربەی نووسەران بڕیار لەسەر ئەوە دەدەن، کە ئەم ڕێبازە ئەدەبییە لەگەڵ ڕۆمانی (دایك)ی (ماکسیم گۆرکی ١٨٦٨ — ١٩٣٦) یەوە دەستپێدەکات و لە باوەشی شۆڕشی ئۆکتۆبەری ڕووسییدا لە دایکبوو. ئەم ڕێبازە لە کارە ئەدەبی و شاکارەکانی نووسەرانی لۆرکای ئیسپانی و برێختی ئەڵمانی و ئەراگۆنی فەڕەنسی و نازم حیکمەتی تورکی و پابلۆ نیرۆدای چیلیدا بەدی دەکرێت، واتا لە نووسینی غەیری نووسەرانی ڕووسیشدا، واتا دەتوانین بڵێین، سەرەتا و دەروازەی ریالییزمی سۆشیالیست، ریالییزمی ڕەخنەگرانەیە، بەرلەوەی مارکسییزم بە ئەوروپا دا بڵاوبێتەوە.

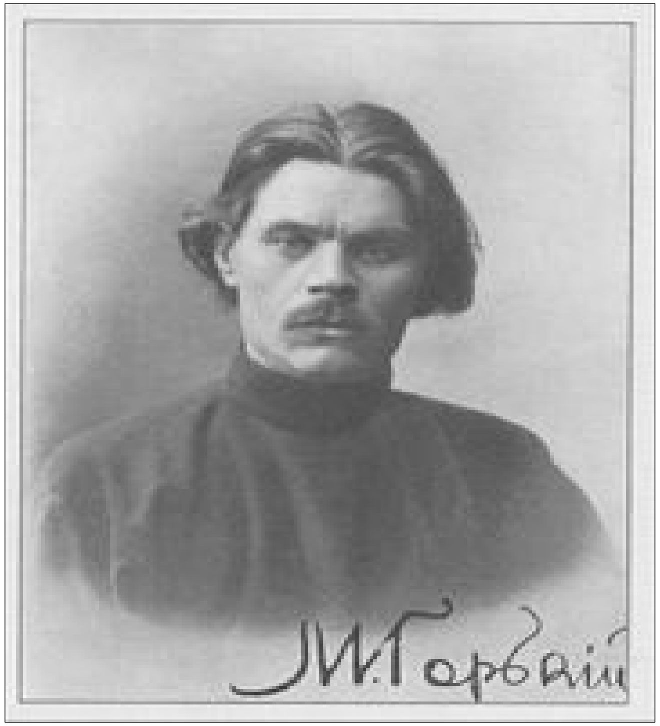

ماکسیم گۆرکی ١٨٦٨ — ١٩٣٦

لە کۆتایی سەدەی هەژدەهەم و سەرەتای سەدەی نۆزدەهەمدا چەندین ئەدیب و نووسەری بە توانا دەرکەوتن، کە بەرهەمەکانیان ڕەخنەیەکی توند و تیژ بوو لە دژی چینی بۆرژوا، تیایدا ڕۆحی شۆڕشگێڕییان تیا بەدی دەکرا بۆ گۆڕینی بارودۆخەکە و بۆ یەکەمجار جەماوەریان بۆ پاڵەوانی بەرهەمەکانیان هەڵبژارد، پاشان مارکسییزم لە ڕووسیادا خۆی چەسپاند و ڕەنگ و ڕوویەکی زانستی بەم ڕێبازە بەخشی و سەودای بیرکردنەوەی ڕووەو ئاسۆیەکی گەش و ڕووناك بۆ ئاینده برد. لە کاتێکدا ریالییزم خۆی لەگەڵ مارکسییزمدادا گونجاند، کە چینی پرۆلیتاریا بووە هێزێکی کاریگەر، لەوساوە ریالییزم بە حیزب و دەوڵەتەوە پەیوەستکرا، ئەدیب و نووسەرانیش ئەو ڕێبازەیان بە کاملترین ڕێبازی ئەدەبی لە بواری ئەدەب و هونەردا لە قەڵەمدا...

ئەگەر پێشتر ڕێبازی ریالییزمی ڕەخنەگرانە تەنیا لە ڕووی مێژووییەوە سەیری کۆمەڵی دەکرد و ڕەخنەی لێ دەگرت بێ ئەوەی داوای گۆڕین و یاخیبوون بکات، ئەوا ئەم ڕێبازە تازەیە ژیانی لە بەردەوامییەکی هەمیشەییدا دەدا و هەوڵی گۆڕینی دەدا.

ئەم ڕێبازە ئەدەبییەش وەنەبێ هەروەکو ڕێبازەکانی تر بە تەواوی نووسەرانی بۆ لای خۆی کێش نەکرد و جیاوازی بیروڕا لەم بارەیەوەش هەبوو... هەندێ لە نووسەران بە تەواوی خۆیان پێوەست کرد بوو هەموو ڕێبازێکی تۆیان ڕەت دەکردەوەو بە تاك ڕای خۆیان و بەس..

هەندێ نووسەری تریش زۆر بە توندی ڕێبازی ریالییزمی سۆشیالیشتییان ڕەتکردەوە، چونکە ئەم جۆرە خۆبەستنەوە و کۆت و پێوەندە دەبێتە هۆی ئەوەی نووسەر هەموو سەربەستییەکی خۆی لە دەست بدات.

هەندێکی تر هەڵوێستێکی مام ناوەندیان هەبوو، کە باس لە واقیع بکرێت و بە جەوهەری بیری مرۆڤایەتی گەشەی پێ بدرێ و پەرەی پێ بدرێ، بەڵام بێ ئەوەی توند ڕەوی تیا بنوێنرێ و سەربەستی نووسەر پێ شێل نەکرێ و لایەنی سلبییەکانیش بەسەریا ڕەت بن.

هەروەها ئەم ڕێبازە لە ڕووی فەلسەفیشەوە جیاوازی هەیە لە ریالییزمی ڕەخنەگرانە، چونکە ریالییزمی ڕەخنەگرانە بە تێڕوانینێکی ڕەشبینانەوە بۆ ژیان دەڕوانێ، بە پێچەوانەوە ریالییزمی سۆشیالیست بە تێڕوانینێکی گەشبینانەوە لە ژیان دەڕوانێ و لە بوونی خێر و خۆشی و نائومێد نییە، چ لە لای تاکەکەس چ لە لای کۆمەڵ، بۆ ئەم مەبەستەش فەلسەفەی مارکسییزمی کردۆتە بناغە بۆ کێشە و ململانێی چینەکانی کۆمەڵ.

PDF4Kurd

کەوا بێ ڕیالیزمی سۆشیالیست ڕێبازێکی هونەرییە، وێنەکێشی واقیع دەکات بە شێوەیەکی ڕاستگۆیانە لە مەودایەکی مێژوویی سنووردارداو، کە تیایدا پەروەردەی چینی زەحمەتکێش بە پەروەردەیەکی شۆڕشگێڕانەو سۆشیالیستی دەکات.

ئەم ڕێبازە هەمیشە وێنەکێشی خێر و چاکە لە کۆمەڵدا دەکات و هەوڵ دەدات داد و دادپەروەری بۆ هەموو چینەکانی دابین بکات و بەدوای سەرچاوەکانی ماف و جوانیدا دەگەڕێ. بۆ بەدیهێنانی مەرامەکانی خۆی هونەر دەکاتە داردەستێك، یان هونەر لە نێوان هۆ و مەبەستدا تێکەڵ دەکات. مەبەست مرۆڤ و بەختەوەرییەتی، هۆیەکیشە بۆ چێژ بەخشین بۆ خودی خۆی یان جوانیی بۆ خودی خۆی.

ئەم ڕێبازە لە هەوڵی ئەوەدایە، کە بینای کۆمەڵ بکاتەوە لەبەر ڕۆشنایی ئەوەی، کە دەبێ ئەدیب لە خزمەتی کۆمەڵدا بێت، نەك لە واقیع ڕابکات و لە بەرهەمی ئەدەبییشدا دەبێ ناوەڕۆکێکی بەرزی هەبێ و تیایدا مرۆڤ وەکو هێزێکی کاریگەر، کە ڕێڕەوی مێژوو دەگۆڕێت، پێشان بدرێت.

لە ڕووی ژانرە ئەدەبییەکانیشەوە ڕۆمانی مێژوویی و شانۆگەریی دەوری باڵایان دەبینی، لە ڕۆمانەکاندا شۆڕشە جووتیارییەکان و کرێکارییەکان و خەباتی جەماوەر بۆ سەربەستی بە پلەی یەکەم دەهات. لە شانۆگەرییشدا رابەرایەتی (برێخت)ی ئەڵمانی لەم بوارەدا لەبەرچاوانە و (درامای داستانیی) داهێنا.

ڕەخنەی ئەدەبییش (ڕەخنەی بابەتیی)بە خۆوە دی، کە تیایدا ڕەخنەگرەکانی سەر بەم ڕێبازە ڕەخنەکانیان تەنها بۆ کەسێکی دیاریکراو نەبوو، بەڵکو چینێکی دەگرتەوە، کە لە ڕێ لایداوە، یان بە واتایەکی تر ڕەخنەکانیان بێلایەن نەبوو، بەڵکو شیکردنەوەو بریاردان بوو لەسەر جەوهەری ماتریالیزمی دیالێتیکی مارکس لە پێوەندیی نێوان مرۆڤ و مێژوو. دیارترین شاعیر و وێنەکێش و درامانووسییان (مایکۆفسکی) بوو.

نموونەی بەرهەمی ریالیزمی سۆشیالیست:

هاوکێشەی خۆشەویستی ١ + ١ = ١

چیرۆکی: فۆهۆ یز ینگ

دوای ئەوەی لە کۆمەڵێ ئەزموون و تاقیکردنەوە سەرکەوتم بوومە یەکێ لەو خوێندکارانەی ناوم بۆ زانکۆ لەبەشی بیرکاریدا دەرچوو، ئەو بەشەی، کە باوکم تیدا مامۆستا بوو، لەسەرەتادا وەك هەر خوێندکارێکی نوێ پێویست بوو چەند تاقیکردنەوەیەك بکەین. لەئەنجامی یەکێ لەو تاقیکردنەوانەدا بۆ یەکەمجار هەستم بە خۆشەویستی کرد، جا راست بێ یان نا نازانم. تاقیکردنەوەکە لەوانەی بیرکاری بوو، کاتێ پرسیارەکانی تاقیکردنەوەم وەرگرت سەرەتا بە چاوخشانێکی خێرا سەیرم کرد دوایی دەستم بە وەڵامدانەوە کرد. پرسیارەکانی یەکەم و دووەم بەڕاستی زۆر ئاسان بوون، ئەوەی سێیەم هەرچەندە بە ئەنقەست ڕێگەی خستنەرووەکەی بەهەڵە دایاننابوو هەر بۆ هەڵخەتاندنی قوتابیان بوو، بەڵام هەرقورس نەبوو، ئەوەی چوارەمیش هەروەك هی سێیەم وابوو، واتا پرسیاری سێیەم و چوارەم لە ئاستێکی بەرزدا بوون، پرسیارەکانی سەرەوە کۆتاییان پێهات، تەنها دوو پرسیارە ئیختیارییەکەم مابوو سەیری کاتژمێرەکەم کرد هێشتا کاتژێرێکمان (سەعاتێکمان)ماوە، وتم ئەو ماوەی ماوەتەوە یەکێك لە پرسیارە ئیختیارییەکان وەڵام دەدەمەوە، بەڵام کامیان؟! بەڕاستی زۆرگران بوون لەئاست زانیاری منەوە زۆر بەرزتربوون. زۆر بیرم لێکردنەوەو زۆریان پێوە ماندوو بووم، دوای تەماشام کرد بیست دەقیقەی ماوە بڕیارمدا وازیان لێبهێنم، چونکە تازە مەحاڵە بگەمە ئەنجامەکانیان ئەمە لەلایەك و لەلایەکی تریشەوە خۆ لە نمرەکانی دوایش ناژمێررێن. هەڵسام کاغەزی وەڵامدانەوەکانم دایە دەست مامۆستاکە، سەیرم کرلە هۆڵی تاقیکردنەوەکەدا تەنها حەوت خوێندکار لە دەوروپشتم ماوە. دوای دوو ڕۆژ مامۆستا (یتشن)، مامۆستا بیرکاری هاتە پۆلەکەمان، چووە جێگاکەی خۆی، پێدەکەنی وا دیار بوو خۆشحاڵ بوو بەو ئەنجامانەی، کە خوێندکاران لە تاقیکردنەوەکەدا وە دەستیان هێنابوو. دەستی بە باسەکەی کرد، پێشەکی وتی: پیرۆزباییتان لێ دەکەم.

PDF4Kurd

دوایی وتی: زۆربەتان وەڵامەکانتان ڕاستە.. کەستان نەکەوتووەوە حەوتتان گەیشتوونەتە وەڵامی ڕاستو تەواو.

هەمووومان پێکەنین، هەواڵێکی خۆشبوو بۆ هەموومان هەریەکەی پیرۆزبایی لەوەی دییان دەکرد جا نیشانەی بۆ کردین، کە بێدەنگ بین، لە سەر قسەکانی بەردەوام بوو.... (دوو پرسیاری ئیختیاری تێدا بوو هەتا رادەیەك قورس بوون، بڕوامان وابوو زۆربەتان تیایدا دەرنەچنو نەگەن بە وەڵامی ڕاست، بەڵام شەش خوێندکار گەیشتوونەتە وەڵامی نزیك لە ڕاستییەکەی تەنها یەکێك نەبێ هەموو پرسیارەکانی بەڕاستو ڕەوانی وەڵام داوەتەوە هەتا پرسیارە ئیختیارییەکانیشی بەڕاستی وەڵام داوەتەوە..)). هەرکە وای وت لە پۆلەکەدا بوو بە هەرا، خوێندکاران زیاتر ڕۆشناییان خستە سەرباسەکە بۆ ئەوەی ئەنجامەکانی خۆیانیان بۆ دەرکەوێ. وا دیاربوو ((یتشن)) چاوەڕێی کەمبوونەوەی هەرایەکەی دەکرد، دوایی بە دەنگێکی بەرز وتی: ((بەڕاستی زۆر دڵخۆشم، کە یەکێکتان هەموو پرسیارەکانی وەڵامداوەتەوەو نمرەی تەواویشی لێ وەدەست هێناوە) بوو بە چپەچپی خوێندکاران و هەریەکە لەوەی دی دەپرسی دەبێ کێ بێ؟ یەکێك لە خوێندکارەکان بە دەنگێکی زۆر بەرز بەشێوەیەك لە ژوورەکە دەنگی دایەوە پرسی: ((کێیە مامۆستا؟)) مامۆستا وتی: ((زیانغ کای؟))ە.

هەموومان بێدەنگ بووینو تەماشای (زیانغ کای)مان کرد، ڕەنگی سوور هەڵگەڕا بوو، لە شەرما سەری خۆی شۆڕ کردبووەوە : نێوچەوانی ئارەقەی کرد بوو، دوایی بێ ئەوەی ئاگای لەخۆ بمێنێ بەلادا هاتو کەوت. ئێستا (زیانغ کای)م هاتۆتەوە یاد، کە چۆن هەموو بەیانییەك بەتەنها لە پۆلەکە دادەنیشتو زۆر بە وردییەوە دەیڕوانییە کتێبەکانی یان بە تەنیا لە ژێرداربییەکانی سەر دەریا دادەنیشتو خۆی بەنووسینەوە خەریك دەکرد، ئێستا وا دەزانم لەبەر چی ئەو کوڕە لاوازە، لەسەرخۆیە، لە تاقیکردنەوەی بیرکاری هەموو پرسیارەکانی بەڕاستی وەڵامدا بووەوە. لە پڕ هەستم بە ڕێزلێنانێکی زۆر کرد بۆی، لەوانەیە ئەویش وەك من لە یزانێکی ڕۆشنبیرەوە هاتبێ. چاکەتێکی شینی کاڵی لەبەرابوو هیچ ڕەنگی پێوە نەمابوو، ڵام ئەمە شتێکی ئەو تۆ نەبوو، چونکە گەنجەکان لەم ڕۆژانە زۆر بایەخ بەجلو بەرگ نادەن. وای چەند ڕۆژێك گەڕامەوە ماڵ، باوکم بینی، دەستەگوڵێکی پێ بوو بەپەلە بەرەو رووی ووم، دەستە گوڵەکەم لێوەرگرت، وتی :

(رونغ وەرە لەگەڵما)، دوایی چووە دەرەوە دەستەیەکی دی بێنێ. دەستە گوڵەکەم لەسەر ڕۆخی پەنجەرەکە دانا، کاتێ ڕووم وەرچەخاند بچمە دەرەوە تەماشام کرد کۆمەڵێ کتێبی بەرگ شین لەسەر مێزەکە دانرابوون. سەیرم کرد کتێبەکانی زانکۆن ئەوەی سەرەوەیانم هەڵگرت و چاوێکم پێداخشان، باوکم هاتەوە ژوورەوە هەر کەبینی وا کتێبەکان دەخوێنمەوە هاتە لام وەستاو هێندێ قسەی بۆ کردم تا زیاتر هانم بدا، بۆیە وتی : ((بەردەوام بە لە خوێندنەوەیان، ئەو شتانەی تیایەتی بەچاکی وەریان بگرە، چونکە ئەمانە کتێبەکانی زانکۆن پێش دوو مانگ لەمەوبەر داوام کردبوو لە دەرەوە بۆیان هێنام، جا کاتێ خوێندتەوە ئەوکاتە تێدەگەی، کە خوێندکارەکانمان لەچاو خوێندکارانی بێگانە چەندە دواکەوتووترن.) ئای سەیرە! ئەی ئەو پرسیارە نەبوو کە لە تاقیکردنەوەی بیرکاری هاتبوو؟! (یەك بەخۆم هاوارم کرد وەکو بڵێی کیشوەرێکی ترم دۆزیبێتەوە) ئاهێکی هەڵکیشاو بە شەرمەوە کتێبەکەی داخست وتی: (نەء)، دوای نەختێ بێدەنگی ئەمجا وتی: (پێویستە هەوڵێکی ئیجگار زۆربدەیت! خۆشترین قسە چییە! گرنگترین کارێك چییە! ئەم ڕۆمایە بەرۆژێك دروست نەکراوە، هەروەها ناتوانین شەوێك تا دەمەوە بەیان گشت ئارەزووەکانمان بەدەست بێنین.) باشە تۆ ئاستی من باش دەزانی من ناتوانم لەگەڵ قوتابییە بێگانەکان قسەبکەم، چۆن لەگەڵ ئەوان بەراوردم دەکەیت. (بەخێریی چوومە دەرەوە قاپێ خواردن بێنم، باوکم لای پەنجەرەکە وەستابوو بەنێونیگایەك سەیرێکی کردم، بەڵام هەرچاوەکانی لای من بوو نەك بەخەیاڵ..جگەرەکەش وردە وردە لەنێوان پەنجەکانیا دەبوو بە سوتوو، دووبارە وتی: کاتێ بیر لە ژیانی ڕابردووت بکەیتەوە هیچ سوودێك نابینی (دوایی بە دەنگێکی قووڵەوە وتی: (ئەی گەلی لاوان ئێستا کێشەکە لەوەدایە ئێمە چۆن بتوانین ئەو کاتەی ڕۆیشتووە ئەوەی لە کیسمان چووە بخەینەوە دەست). قسەکانی خستمیە بیرکردنەوەیەکی قوڵ یەکسەر بیرم بۆ لای زیانغ کای هەڵفڕی، کە یەکێکە لە نەوەی نوێمان ئەی وا نییە؟)). بۆ پرسیارەکانی لە بیرم گەڕام، بەڵام هیچ وەڵامێکم نەدۆزییەوە. باوکم وتی: ((باشە دوایی لەم بارەیەوە قسەی لێ دەکەین)). لە پڕ سەری باسەکەی گۆڕی و وتی رونغ هەندێ هاوڕێ دێنە میوانیمان دەتوانی بۆ سبەی بەیانی هەندێ خواردنمان بۆ بکڕی.

(ئارەزوو دەکەن دووبارە چێشتتان بۆ لێ بنێم؟) وادیار بوو رازی نەبوو، بیانووی پێ دەگرتم، وتم : (بۆ؟ ئەو چێشتەی پێشان لێم دەنا چۆن بوو ؟)، سەیرێکی کرم و وتی: ((ئەمجارەیان تۆ چێشتەکە لێمەنێ، تەنها ئیشەکان ڕێکبخە، یارمەتی چێشت لێنەرەکە بدە،

PDF4Kurd

بەڵام کاتێ میوانەکان هاتن زۆر بە جوانی چێشتەکە ئامادە بکەن)). ((چێشت لێنەر))و میوان هانم بدەن بۆئیش کردن ! بێگومان شتی وەها ناشێ، چۆن ((یتشن))یش لەگەڵ زانا بەناوبانگەکانی بیرکاری دێتە میوانیمان؟!

بەیانی زوو چوومە بازاڕ، زەمبیلەیەکی پڕ لە میوەو گۆشتی مریشك و پارچەیەکی گەورەی گۆشتی بەرازم هێنایەوە. هەرکە بە ژوورکەوتم زمانم گیرا، هیچ قسەم بۆ نەکرا، چونکە میوانەکانم مامۆستایە بەناوبانگەکانی بیرکاری نەبوون و هەروەها کەسایەتییە میللییەکانیش نەبوون، بەڵکو حەوت قوتابی هاوڕێ و هاوپۆلم بوون کە لە بیرکاری نمرەی بەرزیان وەدەست هێنابوو. بێگومان (زیانغ کای)یش یەکێك بوو لەوان. گوێم لە دەنگی باوکم بوو قسەی بۆ دەکردن، منیش چوومە ژووری دانیشتن وتم ((هەرگیز بڕوام نەدەکرد ئێوە لێرە ببینم)) یەکێکیان بە گاڵتەیەکەوە وتی: ((ئێستا مەبەستتە بچینە دەرەوە)). وتم: هەروەکو باوکم ئاگاداری کردبوومەوە، کە چێشت لێنەرێکی سەیر دێت بۆ میوانیمان !

((- چی؟ چێشت لێنەرێك دێت چێشتەکەمان بۆئامادە دەکات ؟)). هەواڵەکەی من بە ئەوان هەرگیز نەدەگونجا، لەبەر ئەوە یەکێکیان هەڵسایەوە ڕووی لە باوکم کردو وتی:) ئەی مامۆستای بەڕێزمان ئەوە...) بەڵام پێش ئەوەی قسەکانی تەواو بکات باوکم بەخێرایی قسەکانی پێ بڕی و وتی:) فەرموو دانیشە(. دوایی جگەرەکەی کوژاندەوە دەستی بەقسەکانی کرد: وەکو پێم وتن پێش ئەوەی پیرۆزباییتان لێبکەم لەوەی، کە لەبیرکاریدا زۆرباش بوون، بەڕاستی پرسیارەکانی تاقیکردنەوە زۆر قورس بوون، ئەوەتا لەم کتێبانەی زانکۆن، ئەمەی وت و پەنجەی بۆ کتێبەکانی سەر مێزەکە درێژکرد، سەیرمان کرد (زیانغ کای) وا زۆر بەپەرۆشەوە دەیان خوێنێتەوە. (دوو پرسیارە ئیختیارییەکەش بەئەنقەست هێنابوومانەوە هەرچەندە هەندێ لەمامۆستایان ڕازی نەبوو لە هێنانەوەی، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئەنجامەکانتان هەتا ئێستاش جێگای سەرسووڕمانە هەتاوەکو سەرۆکی بەش و لایەنە لێپرسراوەکانیش زۆر بایەخیان بەم لایەنە داوە: ئێمەش وا لێرەدا بەم بۆنەیەوە ئاهەنگێکی بچووك ساز دەکەینو داوا لە زیانغ کای ێشتلێنەریش دەکەین چێشتەکەمان بۆ ئامادە بکات. باوکم ئەمەی وت و پەنجەی بۆ لای یانغ کای درێژکرد، کەتا ئەو کات لە خوێندنەوەی کتێبەکان بەردەوام بوو. وتم: ((ئەوە؟)) ـلبەتە هەر دەبێ گاڵتەبێ، چایەکم بۆ باوکم تێکردو پێم وت ((بێگومان گاڵتە دەکەی))! ـخێر ڕۆنغ گاڵتە نییە گوێم لێ بگرە با ئاگاداری شتێکت بکەمەوە، زیانغ کای پێش ئەوەی

بێتە زانکۆ چێشتلێنەر بووە لە یەکێ لەچێشتخانەکان، وەکو گوێشم لێبووە چێشتلێنەرێکی ئازابووە، سەیری (زیانغ کای)م کرد خۆ ئەمە تاکو ئێستا هەروا کتێبەکان دەخوێنیتەوە بێ ئەوەی وا دەرخا لە دەوروپشتی چ باسە، هەڵسام بەرەو ڕووی چووم کتێبەکەم لەدەستی راستاندو بەروانکەیەکی سپیم دایە دەستیو لەپێشیدا چەمامەوە پێم وت ((فەرموو کاك زیانغ کای ئێستاش نۆرەی تۆیە)). هەموویان دایانە قاقای پێکەنین، بەڵام زیانغ کای وا دیاربوو شەرمی کرد لەبەر ئەوەی لە خوێندنەوەی کتێبەکەمان کرد، بەتایبەتی ئەو کاتە زۆر بە وردی سەرنجی لێ دەدا ناچار هەڵسایەوەو بەروانکەکەی لە کەمەری توند کرد ئینجا لەگەڵی چوومە ژووری چێشتلێنان. دوایی بەپێی ئامۆژگاری و سەرپەرشتیکردنی زیانغ کای ماڵم پاك کردەوەو پیازو قاڵچکو قاڵەکەییم شۆردەوە، بەڵام زیانغ کای بەخۆی ماسییەکەو گۆشت بەرازەکەی پارچە پارچەکرد، دەنگی قاپ و قاچاغ و شوڕەی ئاوی دەست شۆرەکە لە ژووری چێشت لێنان بەرز بووەوە. دواتر سەوزەواتەکەشم پاك کردەوە، لێم پرسی ئەگەر شتێکی تر ماوە تا بیکەم. (باشە چۆن خیارەکە پاك بکەم، پارچە پارچەی بچووك بێت یان درێژ ؟). وتی: (تکایە لەسەر شێوەی سێ گۆشە بێت).

– چی؟ لە سەر شێوەی سێگۆشە؟! بەداخەوە نازانم، چۆن وا پاك دەکرێ؟.خیارەکەی لێ وەرگرتمو فێری کردم، کە چۆنی پاك بکەم. بەڕاستی لە هەموو شتێکدا زیرەکە هیچم بۆ نەکرا تەنها پرسیاری لێبکەم :

- بەڕاستی ئیشی چێشتلێنەریت کردووە؟.
- (بەڵێ دوای ئەوەی قوتابخانەی ناوەندیم بەجێ هێشت بێ گومان خۆت دەزانی ئەم ڕۆژانە چۆن بوون).
- (کەواتە تۆ لەوکاتە لە لادێ کارت دەکرد، وا نییە؟) سەرێکی بۆ لەقاندم، بەڵام هیچ وەڵامم نەبیست. دوایی لێی نزیك بوومەوە بەدەنگێکی بەرزو نارێك لێم پرسی:
- (باوکت چ کارەیە؟). سەری بەرزکردەوە و سەیرێکی کردم وتی: باوکم شوفێری لۆری بوو، دایکیشم خەریکی ژنی ماڵەوە بوو، بەڵام مردن بە زۆریی بۆ خۆی بردییەوە، دوایی ئەوە بە ماوەیەکی کەم باوکیشم کۆچی دوایی کرد، جا لای خوشکە گەورەکەم مامەوە، پەروەردەی کردم وشەونخونی بەدیارمەوەکێشا، لەسەرەتادا زۆر دەترسام بیرێکی غەمگین و ناخۆشم

PDF4Kurd

بەخەیاڵدا دەهات، بەڵام دوایی هێزم داوە بەرخۆم بۆ ئـەوەی زیـاتر شـارەزای ژیـان بـبم، لێـپم پرسی:

- کەواتە تۆ بێجگە لەخوشکت کەسی ترت نییە؟.

- بەڵێ ئەویش کرێکارە لە کارگەی چنین و سێ منداڵی هەیە.

- باشە بۆوا خۆت ماندوو دەکەیتو هەوڵ و کۆششی زۆر دەدەیت لە ئـیش کـردن، لـە خوێندن...؟.

- ((لەوانەیە هەر بەهۆی ئەو ئاگرە داگیرساوەبێت)) ئەمەی وتو سەری غازەکـەی بـە دەنکە شقارتەیەك داگیرساند، گڕێگی شینی لێ هەڵسا ((بێگومان ئەو ئاگرە نـا، بـەڵکو ئـەو ئاگرەی کۆمەڵێ قوتابی تەمبەڵ و نەزان لە قوتابخانە دایان گیرساند، کە لەلایەن کۆنەپەرستو بەکرێ گیراوەکانەوە هانـدرابوون بـۆ ئـەم مەبەسـتە، دروشمەکـەیان بـەرزکردبووەوە و تیایـدا نووسیبوویان : ((چەند زانیاریت زیاد بێت ئەوندە زیاتر دواکەوتوویت)). هەر چۆنێك بێـت ئـەو ئاگرە گڕێکی گەورەی بەردایە دەروونم، لەبەرئەوە بڕیارمدا هەرچـەند بتـوانم هـەوڵ دەدەم لـە بییکردنەوە، لەخوێندن، لەکارو سوود لەهەموو دەقیقەیەکی ڕابردوو وداهاتووم وەرگرم. وتم :

- بۆچی بیرکاریت وەها خۆش دەوێت، کارت تێ دەکات ؟. کـەمێ ئـاوی لـە مەنجـەڵی سەر ئاگرەکە کرد، ڕۆنەکەی ناویو ماددەکە تێکـەڵ بەیـەك بـوون، بـووە قرچـە قـرچ، ئـەمجا، وتی((من هەر لەمنداڵییەوە بیرکاریم خۆشدەوێت دووایش وەکو خـۆت دەزانـی لەخوێندنـەوەی بیرکاریدا مرۆڤ پێویستی بە هیچ شتێك نابێ، تەنها قەڵـەمێکی ڕەسـاسو چـەند پەڕەیـەك وە ئەگەر ئەمەشی دەست نەکەوت دەتوانێ بەدار لەسـەر زەوی بنووسـێ، مـن خـۆم وامکـردووە. بەئاهێکەوە وتم: ((من زۆر سەرم لە تۆ سووڕماوە زیانغ کای دوایی دەستم بۆ درێـژ کـرد، پـێم وت: ((دەمەوی ببمە قوتابی تۆ)). وتی : ((چۆن؟! دەتەوێ ببیتە چێشت لێنەرێکی چاك؟)).

- ((ئاە، نەء دەمەوێ بیرکاریم فێرکەیت)). دوای ئەوەی نەختی بێدەنگ بوو ئەمجا وتی:

- ((بەڵام تۆ، بۆ لەباوکت ناپرسی، بەڕاستی شایەنی پرسیارکردنە)).

- بەڵام خۆت دەزانی مامۆستای زانکۆیە و هەموو کاتێك سەرقاڵی کاروباری زانکۆیە، کاتێکی ئەوتۆی نیە تا لەگەڵمدا بەمێنێتەوەو بۆم بـاس بکـات، دوایـش حـەز دەکـەم لەسـەر دەستی تۆوە فێرببم.

ئەمجارەیان ئەو دەستی بۆ لام درێژکرد و وتی: ((دەی، باشـە)). بەڕاسـتی بـاوکم ئاگـاداری هەموو شتێکی شاراوەیە، پێشتر ئاگاداری کردمەوە، کە چێشتلێنان هیچ سوودێك نادا بۆ من، بۆیە هانی دام بۆ خوێندنەکەم، هەموو توانایەکمی تێدا خەرج بکەم. بوومە قوتابی زیانغ کای، زۆر بەدڵسۆزییەوە بۆی باس دەکردم و تێی دەگەیاندم بەبێ وەستان، بەبێ پشوو، هەرگیز داوای لێ نەدەکردم بگەڕێتەوە بۆ ماڵ تاوەکو هەموو ئەو پرسـیارانەی داوای لێ کردبـووم شـیکاریان بکەم کۆتایی نەهاتبایـە، کاتـێ شتێکیـشم نـە دەزانـی پەسـت دەبـوو، هـەرگیز پەلـەی لـە وەڵامدانەوەکانم نە دەکرد، ئەگەر زۆریشی بخایاندبایە، کاتێکیش بیزانیایە هەر نایزانم، ئەمجا بۆ خۆی خاڵە بنچینەییەکانی بۆ روون دەکردمەوە تاوەکو بە خۆم ئەنجامەکانی دەربێنم، بەڵام چی، مێشکم پڕ دەبوو، گێژ دەبووم، هیچم بۆ نەدەکرا، تەنها بنووسم ((ئەو پرسیارە وەڵامی نییـە)) جا کەوام دەنووسی پەرەکەی لێ فڕێ دەدام و سەرێکی بۆ دەلەقاند، بە سەیر کردنێکی سـاردی ماندووییەوە سەیری دەکردم ئینجا خۆی یارمەتی دەدام لە شیکارکردنی. ئەو جارانە خـۆم وەك منالێك دەهاتە بەرچاو، کە سووچێکی قەڵەمەکەم گرتووە وا بەشـداری لـە شـیکارکردنی ئـەو پرسیارە قورسەدا دەکەم. کاتێکیش سەیری بکردایە وادەتوانم هەندێك لە پرسـیارەکان شـیکار بکەم، زیـاتر هـانی دەدام، بـەڵام لـە پڕێکـەوە، کـە ئاگـاداری کاتەکـە دەبـووەوە و دەیزانـی دواکەوتووە لە گەڕانەوەی بۆ ماڵ لێم نزیك دەبووەوەو بـە زەردەخەنەیێکـەوە بـەجێی دەهێـشتم دەڕۆیشت. جاری وا هەبوو سەعاتێك زیاتر خـەریکی پرسـیارێك دەبـووم دوایـی لـە پڕێکـدا دەگەیشتمە ئەنجامەکـەی، بەشـانازیو سـەربەرزییەوە دەیڕوانییـە شـیکارەکەمو دەیـوت ((وا مەزانە هەر تۆ دەتوانی شیکاری بکەی)) دوایی، کـە دەیزانـی زۆر ماندووبوومـەو سـەیرێکی کاغەزەکەی دەکرد زەردەخەنەیێکی گەرم ڕووی دادەگرت، ئەمجا ڕێگایەکی باشـتری دەدۆزییـەوە وبۆی باس دەکردمو بەچاکی تێی دەگەیانـدم دوایـی لەسـەر منیـشەوە دەیـچەسپاند دەبووایـە منیش بەهەمان رێگا شیکاریان بکەم، جا نازانم، نە بە هۆی ئەو ئارەزووەوە بوو، کە بەدەست شیکارکردنی پرسیارەکەوە دەمبینی نە بە هۆی خۆشییەوە بوو، کە توانیم شـیکاری بکـەم بـە نەرمییەکەوە دەمگوت : ((بەخوا تۆ هەموو شتێ دەزانی !))

تا پاییز بوومە یەکێ لە خوێندکارە زیرەکەکانی پۆلەکەمان. ڕۆژێك کـزە بایـەکی فێنکـی دەهات، زەویش بەگەڵا زەردە وەریوەکانەوە داپۆشرابوو، چـاکەتێکم لەبـەرابوو زۆر هەسـتم بـە گەرمی دەکرد، بەڵام زیانغ کای هـەروەکو جـاران چـاکەتە شـینە کاڵەکـەی لـە بـەرابوو، کـە

PDF4Kurd

ماوەیەکی زۆری بەسەردا تێپەری بوو. کاتێ زستان هات بە قاپوتێکی خوری گرانبەها خۆم دادەپۆشت، بەڵام زیانغ کای هەروەك جاران بە چاکەتە شینە کاڵەکەیەوە بەو ساردوسەرمایە بە تەنیا لەپۆلەکە دادەنیشت و دەیخوێند. هەستم بە دڵ گوشران وسۆز دەکرد بۆی، نەمدەزانی چۆن یارمەتی بدەم یان لانی کەم لەم بارەیەوە قسەیەکی لەگەڵ بکەم، بەڵام ئەو رێگەی نەدەدام بە درێژایی رۆژ لەیەك شت دەدواین ئەویش بیرکاری بوو. رۆژێك لە گەڕانەوەمان بۆ بەشی ناوخۆیی بەدەم رێگاوە قسەمان دەکرد، لەوانەیە بۆ جاری دووەم بێت بێجگە لە بیرکاری: باسی شتێکی ترمان کرد بێت، دەمزانی، کاتی خۆی ئەو کرێیەی لە ئیشکردنی لە چێشتخانە دەستی دەکەوت دەیدا خوشکەکەی بۆ ئەوەی ژیانی خوشکەکەی‌و مندالەکانی پێ دابین بکات، بەڵام ئێستا خوشکەکەی یارمەتی ئەو دەدات، لەگەڵ ئەوەش ئەوەی لە خوشکەکەی و زانکۆ وەریدەگرێ پارەیەکی زۆر کەمە، بۆ پڕکردنەوەی پێویستییە گشتییەکان نەبێ بەشی هیچی تری ناکات،بەڵام ئەو زۆری پێ ڕازییە، هەتا جارێکیان پێی وتم:

((من زۆر رازیم و داوای لەوە زیاتر ناکەم و نامەوێ قەرزاری خوشکم یان هیچ کەسێکی ترىم))، کاتێ گۆێم لێ بوو کە وای وت ئاهێکی بەسۆزم بۆ هەڵکێشا و پێم وت:

((- وا دیارە خوشکەکەت زۆر خۆش دەوێت ؟)).

((- بێگومان هەموو شتێکە لە لام))

نەختێك بێدەنگ بوو دوایی وتی:

((- ئاه، نەء)) بەردەوام بوو لە قسەکانی بە بێبیرکردنەوە، وتی: ((نەء تەنها ئەو نا، هەندێ هاوڕێم هەیە خۆشم دەوێن، وەك خۆشەویستی برا بۆ برا خوشك بۆ خوشك)).

دەریا چەند هەنگاوێك لێمانەوە دوور بوو، وەك ئاوێنەیەکی ڕوونی پرشنگدار وێنەی ئەم ئاسمانە بێگەردەی دەنواند. لە پڕێکا بە هەموو ئازاییەکمەوە لێم پرسی:

((- هیچ هاوکێشەیەك هەیە بۆ خۆشەویستی ؟))

((- چی؟ هاوکێشە بۆ خۆشەویستی؟))، پرسیارەکەمی دووبارە کردەوەو هەمدیسان […]ووبارەی کردەوە، وەك ئاوێکی مەنگی لێهات، پێش ئەوەی بە دڵنیایی و ڕاست و ڕەوانییەوە […]ەڵامم بداتەوە کەمێك بیری کردەوە جا وتی:

((- ئەگەر هاوکێشەیێك هەبێ بۆ خۆشەویستی بێگومان هەردەبێ وابێ ١ + ١ = ١)).

[…]ەسەر سورمانەوە وتم :((مانای چییە؟))

((- شتەکە زۆر ئاسانە ١ + ١ ئەوە دوو خۆشەویستەکەن کە یەکسانە بە(١)، ئەو یەکەی، کە منالێکی نموونەیی دەبێت لە نێوانیاندا دروست دەبێت. کەواتە بەهەردووکیان یەکیان بەرهەم هێنا.)). بەسەیرکردنێکی بە ماناوە سەیری کردم. ئەوشتەی کە وتی بیرم لێ کردەوە، جا پیرۆزباییم لێ کرد بەڕاستی قسەکانی گەرماییەکی زۆریان بەدڵم بەخشی. لە پڕێکا رووی تێکردم بە منگەمنگەوە وتی: ((شتێك هەیە دەتوانم داوات لێبکەم ؟)). مووچڕکێکم بە دڵداهات، بەجارێ شێوام، هەرچەندە خۆ بەهێمنییەکەوە وتم: ((فەرموو)).

((- دەتوانی ئەو کتێبانەم بۆ بێنی، کە باوکت ماوەیێك لەمەوە پێش لە دەرەوە بۆی هاتبوو؟ هەندێکیشم لە ماڵەکەتان لێخوێندەوە)). دوایی لە قسەکانی بەردەوام بوو : ((وەکو دەزانی تەنها دوو کۆمەڵە لەم جۆرە کتێبانە هەیە، یەکێکیان لای باوکتەو ئەوەی دییان لە کتێبخانەی زانکۆیە، هەتا ئێستا چەند جار چوومەتە لای چاودێری کتێبخانە، کە یەکێ لەو کتیبانەم بداتێ، بەڵام سوودی نەبوو)).

((- باشە لێرە چاوەڕێم بکە))، بەخێرایی چوومەوە ماڵەوە لە کتێبەکان گەڕام، تەماشام کرد لە نێو جانتایەکدا دانراون، هەڵمگرتنو پارچە کاغەزێکیشم هێناو نووسیم ((زۆر بەداخەوە، کاتێکی ئەو تۆم نییە، کە چاکەتێکی خوریت بۆ بچنم لە سەرما بتپارێزێ، ئەوە هێندێ پارەم بۆ داناوی، هیوام وایە چاکەتێکی باشی بۆ خۆت پێ بکڕی)). پارەو پارچە کاغەزەکەم خستە نێو بەرگی یەکێ لە کتێبەکان و گەڕامەوە لای، تەماشام کرد لە هەمان جێگا وەستاوە، کە تیایدا جێم هێشتبوو، کتێبەکانم دایە دەستی، هەر ئەو کاتە خەرێك بوو بەشی یەکەمی بخوێنێتەوە:

((- بۆ وا بەپەلە، کە گەڕایتەوە ژوورەکەی خۆت بە ئارەزووی خۆت بیخوێنەوە)). ئەمەم وت و دەستم بۆ درێژکرد خوا حافیزم لەگەڵ کردو زۆر بەخێراییەوە لەچاو ون بوو. ئێستاو ئەو کاتەش ئەو شتەی من چاوەڕێ بووم، کە وەڵامێکم بداتەوە یان هەر بەلایەنی کەمەوە بەرپەرچی کارەکەم بداتەوە، ئەو شتە ڕووی نەداو نەدا. هەروەکو جاران کۆنە چاکەتە کاڵەکەی دەکردە بەری بێئەوەی زۆر یان کەم باسی پارەو کاغەزەکە بکات. ئێوارە هەروەکو جاران بە کڕو بێ دەنگی بە رێگادا دەڕۆیشتین، سەرم شۆڕکردبووەوە هەر وەکو بڵێی هیچ لەم بارەیەوە نازانم. لە پۆل دانیشتبووم بەپرسیارێکەوە خەریك بووم، بێ ئەوەی ئاگاداری دەورو پشتم بم چ باسە لەناکاو گوێم لەدەنگی مامۆستا بوو بانگی کردم و داوای لێ کردم بەخێرایی بگەڕێمەوە بۆ

PDF4Kurd

ماڵ، باوکم زۆر بە پەلەیەو چاوەڕێم دەکا. بەخێرایی گەڕامەوە بۆ ماڵ سەیرم کرد دەرگاکە لەسەر گازەرەی پشتەو ناو ماڵەکەش هەموو بە کتێبو کاغەز داپۆشراوە. هەر پێم نایە ژوورەوە بەپەلە پرسیاری کرد: ((کوا کتێبەکانی ناو ئەم جانتایە، لە کوێن؟))

((- کامە کتێب؟))

((- کتێبەکانی بیرکاری، لەگەڵ خۆم دەیانبەم بۆ ئەو کۆنگرەی لە پەکین دەربارەی رێبازی خوێندن دەبەسترێ)).

((- ئای ئەوان !)) شێوام قسەم بۆ نەکرا ((من...)).

((- لە کوێن ؟)).

((- لە پۆل جێم هێشتوون)) بۆ یەکەمجار درۆم لەگەڵ کرد، بێ ئەوەی تێ بگەم مەسەلە چییە. بە گومانەوە وتی:

((- دە باشە هەر ئێستا بە خێرایی بڕۆ بۆمی بێنەوە، لە هەموو زانکۆکەدا تەنها دوو کۆمەڵە لەم کتێبانە هەیە، یەکێکیان لای منە و ئەوەی تریان لە کتێبخانەی زانکۆیە)).

بە خێرایی چوومە دەرەوە هەتا گەیشتمە پۆل زۆر ماندووبووم، چوومە ژوورەوە سەیرم کرد زیانگ کای هەروەکو جاران خۆی بە کتێبەکانی باوکمەوە خەریك کرد بوو زۆر شەرمم کرد، نەمزانی چون پێی بڵێم، دوایی بەشەرمەوە وتم:

((- زۆر بە داخەوەم، کە داوای کتێبەکانت لێ دەکەمەوە، هەر ئێستا بۆم بێنەوە)). بە شێواوی و سەرسوڕماوییەوە وتی: ((بۆچی؟)).

((- باوکم دەڕوا بۆ ئامادەبوون لەو کۆنگرەیەی لە پەکین دەبەسترێت دەربارەی بڕیاردراوەکانی زانکۆ جا ئەو کتێبانەش لەگەڵ خۆی دەبات بۆ ئەوەی بیکاتە بەڵگە بۆ خستنە ڕووی ئاراکانییەوە.)). زۆر ڕەخنەی لێ گرتم، لەبەر ئەوەی ئاگادارم نەکردبووەوە، کە ئێستا لێی وەردەگرمەوە.

((-باشە)). کتێبەکەی داخست و دایەوە دەستم، منیش بە خەمگینییەوە پێم وت : (نائومێد مەبە، دوای ئەوەی باوکم لە پەکین گەڕایەوە دووبارە بۆت دێنمەوە)). دوایی ڕووم ەرچەرخاند بڕۆم بە دڵنیاییەوە وتی:

((- چاوەڕێم بکە، منیش دێم لەگەڵتا، بۆ ئەوەی داوای لێ بووردن لە باوکت بکەم، بە ستی سەرزەنشتەکە کەوتۆتە سەر من)). ویستم لەگەڵم نەیێت، بەڵام ڕازی نەبوو،

هەرهات. کاتێ گەیشتینە ماڵ داوام لێ کرد لە بەردەم قاپییەکە چاوەڕێم بکا، کە وە ژوور کەوتم باوکم لە ژوورەکە دەهات و دەچوو، بە پەرۆشەوە چاوەڕێی منی دەکرد. هەر کە چاوی پێم کەوت بێ ئەوەی بهێڵێ هیچ بڵێم، یەکسەر کتێبەکانی لە دەست سەندم (زیانگ کای) یش لە دوامەوە وەستابوو بە باوکمی وت :

((- پرۆفیسۆر تشاو زۆر بە داخەوەم، ئەمەش هەڵەی من بوو. نەك هەڵەی رۆنغ)).

((- چی؟)). باوکم لەو کاتەدا زۆر سەری سووڕما، کە چاوی بە زیانگ کای کەوت، وتی :

((- کەواتە زیانگ کای کتێبەکان لای تۆ بوون ؟))

((- بەلێ)).

((- بەچاکی خوێندتەوە؟)).

((- تا ڕادەیەك)).

((- زۆرباشە، فەرموو دانیشە)). پارچە کاغەزێکی دەرهێناو هێندی شتی نووسی، جا کتوپڕ هەڵسا و وتی:

((- راسپاردەیەکم بۆ چاودێری کتێبخانەکە نووسیووە بۆ ئەوەی بتوانی ئەو کۆمەڵەیەی دی، کە لەوێیە وەریبگری)). دوایی وتی ((- بەڵام نەءوا ئاسانترە من خۆم وەریبگرم، ها ئەو کتێبانەت با لابێ، من کۆمەڵەکەی دیان وەردەگرم)).

((- ئای..نەخێر)).

((- لەوانەیە تۆ لەمن زیاتر پێویستت پێی بێت، من ئێستا وا دەڕۆم کۆمەڵەکەی تریان وەردەگرم)).، کە کتێبەکانی دایەوە دەست زیانگ کای، لە پڕێکا پارچە کاغەزەکەو پارەکان کەوتنە خوارەوە، کە لە نێوان لاپەڕەکانی یەکێ لە کتێبەکانی دامنابوون. دەمو چاوم سوور هەڵگەڕا، لە ناخەوە هەستم بە شەرمێکی زۆرکرد، ئەو بێ ئەقڵییەی، خۆ هەتاکو ئێستاش من لە یادم نەبوو. باوکم پارەکانو پارچە کاغەزەکەی لەمەوپێش تێبینییەکانم بۆ زیانگ کای تیا نووسیبوو هەڵگرتەوەو خوێندیەوە، سەیرێکی کردم و ڕووی لە زیانگ کای کردەوەو لێی — پرسی:

((- کەواتە تۆ تەنها بەرگی یەکەمت خوێندۆتەوە؟ سەیری بەرگەکانی ترت نەکردووە؟)).

((- نەخێر وام نەکردووە، بۆ هەڵەیێکم کردووە؟)).

PDF4Kurd

((- بێگومان نەء بەڵام ئەمە بۆ تۆیە لەوانەیە چاوت پێ نەکەوتبێ)) ئەمەی گوت‌و پارەکان و پارچە کاغەزەکەی خستەوە نێو کتێبەکان.

((- زیانغ کای ئەو شتەی دەمەوێ نازانم چۆنی دەربڕم، گوێم لێ بگرە زیانغ کای، لە بارەی ڕاستی و کرداری چاکەوەش کتێب بخوێنەوە، هەر یەکەی کاریگەری خۆی هەیە، پێویستە کاتێکی زۆرتر بۆ ژیان تەرخان بکەی لەوەی بۆ کتێب تەرخانی دەکەی)). زۆر بەشەرمەوە هەڵسام بە نەرمە راکردنێك چوومەوە ژوورەکەم، ئیدی نازانم ئەوان چەند مانەوەو کەی زیانغ کای ڕۆیشتبوو. پاش ڕۆیشتنی زیانغ کای باوکم هاتە ژوورەکەمەوە، لە شەرمانا سەرم خزاندبووە سەرینەکەمەوە. پێی نەوتم، کە چی پێی وتبوو، هەر ئەوەندە وتی: ((- ئەی کچی جرپن))، کە چووە دەرەوە هەڵسامەوە دانیشتم باشە خۆ من بەخۆشم نازانم چیم کرد. دوای کەمێك باوکم گەڕایەوە ژوورەکەم دەستێ جلی بەدەستەوە بوو، وتی :

((- ئەم دەستە جلە بدە بە زیانغ کای، دەزانم ژیانی زۆر ناخۆش‌و گرانە، بەڵام بەڕاستی دەبووایە من زووتر بیرم لەمەبکردایەوە...)). بەیانی زوو چووم بۆ زانکۆ، دەستە جلەکەشم بەدەستەوەبوو، سوڕ دەمزانی ئێستا وا زیانغ کای بە تەنیا لە پۆلەکە دانیشتووە هەروەك جاران خەریکی خوێندنەوەیە، جا بێگومان لەوێ بوو دەیخوێند، بەڵام سەیرە! ئەمجارەیان بۆ وا حەپەساوەو لێوەکانی وشك هەڵاتوون، کتێبی بیرکاریشی بە دەستەوە نییە، سەیرم کرد پارچە کاغەزەکەی تێبینییەکانم تیادا نووسیبوو لەگەڵ پارەکانی لە نێو کتێبەکان دامنابوون ئەمانەی بەدەستەوەن. وادیار بوو یەکەمجارە تووشی کێشەیەکی وا مرۆڤانە ببوو. جلەکانم دایێ وپێم وت:

((- فەرموو ئەمانە بۆ تۆن)).

((- بۆ من ؟))، هەڵسایەوە سەر پێ، لە ڕووم وردبووەوە وەکو بڵێی یەکەمجارە دەمبینێ، چاوەکانم داخست و زۆر بە سەرخۆمدا شکامەوە، شێوام هیچ قسەم بۆ نەکرا، تەنها ئەوە نەبێ تم: ((هەوا خەریکە سارد دەبێ...)). زۆر بە هێمنییەوە، وتی :

((- بەڵێ ڕاستە)).

((- باوکم وێڕای ڕێزو سڵاوی بۆت، داوای لێکردم، کە ئەم جلانەت بۆ بێنم)).

((- بەڕاستی پیاوێکی پاکە، بەڵام جلەکانی وەرناگرم‌و داوای لێبووردنی لێدەکەم)).

تووڕەیەوە بە روویدا تەقیمەوە :

((- ناتوانی وەری نەگری، من وامدەزانی تۆ ڕاستی بەڵام وانییە)). بەرەو رووم هات و باوەشی بۆ کردمەوە، هەستم بەدەستە لەرزۆکەکەی کرد لەسەر پشتم داینا، گەرمایی دەستەکانی وردەوردە بەناخمدا شۆڕ دەبووەوە، لێوەکانیشی توند لەسەر لێوم دانا، ئەمجا لەسەرخۆ گوتم: ((هەرگیز هاوکێشەی خۆشەویستی لە یاد ناکەم...، کە لەوە پێش بۆت باس کردبووم)). بەهێواشی لەنێو پەنجەکانی هاتمە دەرەوە، بەرەو ماڵەوە رام کرد. دوای دوو رۆژنامەیەکەم لە (زیانغ کای)ەوە پێی گەیشت تیایدا نووسیبووی: ((ئێستا دەزانم ژیان چییە. وەکو جارێك باوکت پێی وتم : بیرکاری هەموو شتێك نییە لە ژیان، ژیان زۆر دەوڵەمەندە، ئەوەتا خۆشەویستی تیایە، بەڵام ئێمە ناتوانین خۆشەویستی لەسەرووی هەموویانەوە دابنێین هەرچەندە زۆر گرنگیش بێت، ئێمە لە خەڵکی تر دواکەتووترین، پێویستە لە سەرمان بە دڵسۆزییەوە کارەکانمان ئەنجام بدەین، پەرەیان پێبدەین، بۆ ئەوەی ئەو کاتەی لە کیسمان چووە دەستی بخەینەوە. من دەمەوێ ئەو (١)ەکە بم، کە بیرکاری لەسەر دەرواو پێڕەوی دەکات‌و شتی نوێی پێی دەدۆزێتەوە، بەڵام (١)ەکە دی پێویستەتۆ بیت، تۆ، کە خۆشەویستیت پێ بەخشیم، بەمەوە هاوکێشەی خۆشەویستییەکەمان ڕێك‌و دروست دەبێت ١ + ١ = ١.[٣٤]

ریالیزمی سیحری (جادوویی)

ئەم ناوە، ریالیزمی سیحری پەیوەندی زۆرتری بەو دەقە ئەدەبییانەوە هەیە، کە لە روانگەی تێکەڵکردن و بەکارهێنان و ڕەنگدانەوەی ئەفسانەو داب و نەریت و کلتووری نەتەوەیی دەبێتە ماکێکی سەرەکی لە بنیادی داهێنانە ئەدەبیدا. بۆیە هەندێ کەس وادەزانن کە ئەم شێوازە یان تەوژمە ئەدەبییە تایبەتە بە دەقی ئەدەبی نووسەرانی ریالیزمی ئەمریکای لاتین یان ئەو نووسەرانەی بە زمانەکانی ئیسپانیایی و پۆرتوگالی لە ئەمریکای باشوور دەنووسن، بە تایبەتییش لەگەڵ وەرگرتنی خەڵاتی نۆبڵی ئەدەبی لە لایەن نووسەری کۆڵۆمبی گابریێل گارسیا مارکیز لە ساڵی ١٩٨٢، ئەم شێوازە نووسینە زیاتر کەوتە بەر دیدە و قەڵەمی رەخنەگرە ئەوروپییەکان و لێیان

٣٤- ئەم چیرۆکە لە نووسینی کچە نووسەری چینی: (فوهو یزینغ)ە.لەم سەرچاوەیەوە وەرمگێڕاوە: مجلە الاقلام، العدد ١٢، ١٩٨١.

PDF4Kurd

کۆڵیییەوە. ژمارەیەکی زۆر لەو نووسەرانە وەکو خۆرخێ لویس بۆرخیس[٣٥] و مێگل ئەستووریاس و ئەلیخۆ کاربینتینی و ماریۆ فاگارس لیوسا و کارلۆس ڤۆینتسی و رافائیل شیربیس و خوان رۆلفۆ و....لە وڵاتەکانی ئەرژەنتین وکوبا و مەکسیك و کۆلۆمبیا و چیللی و ئەسپانیا و...نووسەران بە تێکەڵکردنی راپۆرتی رۆژنامەوانی راستەوخۆ لە ژیانی خەڵك و هەقایەت و خەون و سەربووردەی باپیرەو دنیای جەنجاڵی هیندییە سوورەکانی ناوچەکە، بە درێژەدان بە خەیاڵە بێسنوورەکانی (دۆن کیخۆتە)ی سێرڤانتس ئەو نووسەرانە شانازی بە ژیارییی و شارستانییەتی خۆیانەوە دەکەن و شاکاری ئەدەبی خۆیان درێژە پێدەدەن. مارکیز لە پێشەکی کۆمەڵە چیرۆکێکی خۆی بە ناوونیشانی (سەفەرێکی خۆش، جەنابی سەرکۆمار و چەند چیرۆکێکی تر)دا دەڵێ : (دوازدە چیرۆکی ئەم کتێبە لە ماوەی هەژدە ساڵی رابردوودا نووسراون. پێنج چیرۆکی ئەم کۆمەڵەیە، پێش ئەوەی بەم شێوەیەی ئێستاکەیان دەرکەون، بە شێوەی وتاری رۆژنامەوانی یان فیلمنامە بوون و یەکێکیان وەکو زنجیرەی تەلەفزیۆنی بەرهەم هێنرا بوو، پازدەساڵ لەمەوبەر لە دیدارێك لەگەڵ یەکێ لە دۆستان باسی چیرۆکێکم کرد و ئەو نووسیییەوە و چاپی کرد، ئێستاکێ من ئەو چیرۆکە لەسەر هەمان ئەو نوسخەیەی وی دەنووسمەوە. ئەوە ئەزموونێکی داهێنەرانەو سەیرە و روونکردنەوەی پێویستە بەتایبەتی بۆ ئەو گەنجانەی، کە دەیانەوێ بە پیری ببنە نووسەر، دەبێ بزانن، کە کاری نووسین تا چ ئەندازەیەك نابەدڵییە و پێویستی بە ماندووبوون و بەردەوامی هەیە.

بیرۆکەی یەکەم داستانیان لە سەرەتای ساڵی ١٩٧٠دا بە بیرمدا هات و ئەنجامی خەوێکی زۆر روون و ئاشکرابوو، کە دوای پێنج ساڵ ژیان لە بارسلۆن بینی بووم.)[٣٦]، ئەم وتانەی مارکیز ئەوە دووپات دەکاتەوە، کە خەون سەرچاوەیەکی دەوڵەمەندی چیرۆك و رۆمانەکانییەتی، ئەمە بێجگە لەوەی ئەم و نووسەرانی تری ئەمریکای لاتین هەروەکو لە وتاری وەرگرتنی خەڵاتی نۆبڵدا ئاماژەی

٣٥- خۆرخێ لویس بۆرخیس Jarg Luis Borges خەڵکی ئەرژەنتینە و نووسەرێکی زۆر دیاری ئەو مەیدانەیە، سەرەتا بە شیعر بە بەرهەمی (خوێن گەرمی بۆینس ئایرێس) لە ساڵی ١٩٢٣ دا دەستی پێکردووە، لە چیرۆکیشدا، (خەیالآت) و(خاوەندکار) و(ئاوێنە ئێشککگرەگان) وچەندین بەرهەمی تر. بڕوانە: خۆرخێ لویس بۆرخیس، وەرگێڕانی محەمەد کاکەیی، گ؛ کاروان، ژ ١٣٨، ١٩٩٩، ل ٥٥- ٥٨.

٣٦- گابریل گارسیا مارکز، سفر خوش، اقای رئیس جمهور، ترجمە احمد گلشیری چاپ دوم، انتشارات نگاه، تهران، ١٣٧٧، ص ١٣٣- ١٣٤.

بۆ کرد، هەوڵدەدەن تەنیایی و ژیانی بێکاری و خەیاڵە بەرزە فرەکانی خۆیان بە ئەورووپا بناسێنن و لەو (سەد ساڵ گۆشەگیری)[٣٧]یە بێنە دەرەوە.[٣٨]

ریالیزمی سیحری یان جادوویی تەنیا پەیوەست بە ناوچەی کاریبییەوە نییە، بەڵکو لە جیهانی سێیەم و بەتایبەتی لە ولاچتانی رۆژهەڵات وباشووری رۆژهەڵاتی ئاسیایش زۆر بە هەرمێنە و لە وڵاتانی چین و ڤێتنام و کەمبۆدیا و تایلاند و بۆرما و تەنانەت لای هیندییەکانیش شێوازێکی سەرەکی نووسینە بۆ زیندووکردنەوەو گەشەپێدانی ژانرە ئەدەبییەکان و دەرخستنی کولتووری نەتەوەیی خۆیان، ئەم دیاردەیەش بێگومان بۆ ژیانی کۆمەڵایەتی و باری کشتوکاڵی و پێشنەکەوتنی مەدەنی و پیشەسازی ئەو وڵاتانە دەگەرێتەوە، ئەوە بێجگە لەوەی لەو ناوچانەدا ئایین و مەزهەب زۆر بە توندی رەگی داکوتاوە و مەڵبەندی بیرو باوەڕ و ئەفسانەو ئایینزاکانە. هەولی شانۆکارانی ئەم ناوچەیە دیار و بەرچاوە و بۆ ئەم مەبەستە شانۆیان هەڵبژاردووە، (شانۆی نەو) لە ژاپۆن نموونەیەکی ئەم هەوڵانەیە.

سەبارەت بە بڵاوبوونەوەی ریالیزمی سیحری لە ئەمریکای لاتین، کارلۆس ڤۆینتۆس دەڵێ:

(ئەلیخۆ کاربنتینی کوبایی یەکەمین داهێنەری ریالیزمی سیحرییە، دوای گابرێل گارسیا مارکیزی کۆلۆمبی دێت و ئەم شێوازە دەگەیەنێتە لووتکە بە جۆرێك ئەوانەی ویستیان لاسایی بکەنەوە مایەپووچ دەرچوون و نەگەیشتنە هیچ ئامانجێکی سەرنجراکێش. بە بڕوای من دوای ئەلیخۆ کاربنتینی و گابرێل مارکیز ئیدی بواری قسەکردن لە ریالیزمی سیحریی نامێنێ، بەڵام سەبارەت بە خودی ریالیزم، من مانایەکی ئەسپانیانەی پێ دەبەخشم، واتا هەمان مانا، کە (سێرڤانتس) لە شاکاری (دۆن کیشۆت)دا بە ریالیزمی بەخشی، ئەمە واتای ئەوەیە، کە کاری هونەرمەند رەنگانەوەی واقیع نییە، هونەرمەند لە کارەکەیدا واقیع دادەمەزرێنێ و خەلقی دەکات، ئایا ئێوە کارەکتەرێك دەناسن لە (دۆن کیشۆت) واقیعیتر بێ و لەو زیندووتر و هەمیشەییتر بێ.)[٣٩]

٣٧- ناوی رۆمانێکە مارکیزە، هەروا رۆمانەکانی تری : پاییزی پەتریارك، کۆلۆنێل کەسی نییە نامەی بۆ بنووسێ،...

٣٨- بۆ دەقی وتارەکەی بڕوانە: تەنیایی ئەمریکای لاتین، وەرگێڕانی: دلشاد خۆشناو، گ؛ رامان، ژ٤٣، ٢٠٠٠، ل١٥٤ — ١٥٧.

٣٩- حسونە االمصباحی، ریالیزمی سیحریی نەوەی پاش مارکیز، وەرگێڕانی؛ ئازاد صبحی، گ؛ کاروان، ژ ١٥٤، ٢٠٠١، ل ٤٢.

PDF4Kurd

ریالیزمی سیحریی و دراما

دیارە بێگومان ڕەنگدانەوەی ریالیزمی سیحری هەر بەتەنیا پەیوەندی بە ئەمریکای لاتینەوە نییە، بەڵکو ڕەگ و ریشەی قووڵی لە نەتەوەکانی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست و باشووری رۆژهەڵاتی ئاسیاوە هەیە، کە مەڵبەندی ئەفسانەو ئایینزاکانە. لێرەدا باسی شانۆ و ڕەوتی مێژوویی دراما لە باشووری رۆژهەڵاتی ئاسیا بە نموونە وەردەگرین.

(ناوچەی باشووری ڕۆژهەڵاتی ئاسیا نیشتمانی ژمارەیەکی بێ سنووری چالاکییە شانۆییەکانە، بەداخەوەش دەڵێم لەگەڵ ئەوەشەوە تا ئێستا زۆربەی گەلانی جیهان شتێکی ئەوتۆ دەربارەی ئەو جووڵانەوە شانۆییەیان نازانین، کەس نازانێ ژمارەی ئەو تیپە شانۆییانەی بەبەردەوامی چالاکییەکانیان لە رانگۆنو فنۆم پنەو سەنگافورەو جاکارتاو گەلێ ناوچەی دی پێشکەش دەکەن چەندن. هەر بەمەزندە لەوانەیە نزیکەی هەزار تیپی ناسراوو دان پیانراو و سێ ئەوەندەش زیاتر تیپە ئارەزوومەندەکانی شانۆ پرۆڤە دەکەنو نزیکەی ١٥٠ ملیۆن بینەر لە ساڵێکا ئامادەی بینینی شانۆگەرییەکان دەبن. زۆربەی دراماکانیش فیکرەکەیان لە ئەفسانە و کەلەپووری میللییەوە وەرگیراوەو بەهەستو سۆزێکی تایبەتی دەخرێنە روو و بە شێوەیەك ڕەنگەدانەوەیەکی تەواوی باری کۆمەڵایەتیو ژیانی ئەو هەرێمانەن. هەروا ناوچەی باشووری رۆژهەڵاتی ئاسیا لەرووی جوگرافییەوە سەر بە ناوچەی هێڵی ئیستیوائییە گەرمەکانەو کێڵگەکانی مۆز و برنج و بێستان و گوێزی هیندی دەوری داوە بۆتە دینامیکییەتی ئەو ژیانەیان و لە دراماکانیاندا بەئاشکرا دیارە هەروا لەرووی مێژووی شارستانییەتەوە بەدرێژایی مێژوو باشووری رۆژهەڵاتی ئاسیا لەژێردەستی بێگانەبووە و چەوساوەتەوە ناڵەی دەروونی خۆیان بۆژانو ئازارەکانیان کردۆتە هەوێنی چەندین شانۆگەری. هەروا لەلایەکی دیکەوە هاتنی چەند رەگەزێکی جیاواز بۆ ناوچەکە لە ئیسپانیو پورتوگالی و هۆڵەندی و فەڕەنسیو بریتانی و ئەمریکی هەموو ئەمانە بوونە هۆی هاتنە ناوەوەی رەگەزی نوێ بۆ ناو دراماکانیان و کارتێکردنی لەسەر رێبازو قوتابخانە درامییەکاندا.

دواجار دەڵێم تێگەیشتنی راستەقینەی دراما لە باشووری رۆژهەڵاتی ئاسیا (چ لەرووی ڕوخساری هونەرییەوە چ لەرووەکانی دیکەوە) کارێکی ئاسان نییە و پێویستی بە خۆماندووکردنێکی زۆر هەیە. شیکردنەوەی رەگەزەکانی درامی لەو ناوچانە کارێکی فرە

PDF4Kurd

قورسە، چونکە زۆربەی دراماکانیان بەزمان و دیالێکتەکانی ناوخۆیی نووسراوەو زۆر کەم نەبێ وەرنەگێڕدراون، وا لێرەدا چەند سیمایەکی دەستنیشان دەکەین..

یەکەم : زۆربەی دراماکان درێژن و لە چەند پەردەیێك پێك هاتوون، وەك ئەوەی جۆرێکیان هەیە بەناوی(Lakon Bassac) لە پەنجا دیمەن پێك هاتووە، یان جۆرێکی دیکەیان هەیە بە (Cai Luong)ناسراوە لە حەفت هەشت پەردە پێك هاتووە، واتە خالی سەرەکی ئەوەیە ژمارەی پەردەو پاڵەوانو رووداوەکە لە سالآنێکی زۆر پێك دێ. تەنها دراماکانی ڤێتنامی بەناوی (kich) و هەندێ درامای فلیپینی نەبێ بەرئەم دەستوور و یاسایە ناکەون.

دووەم: زۆربەی دەستوورەکانی درامای رۆژئاواییان بەسەردا ناچەسپێ: نە تراژیدیاو نە کۆمیدیاو نە میلۆدراما، ئەوەی زۆر جێگای سەرسووڕمانە، تراژیدیا لە باشووری رۆژهەڵاتی ئاسیا هەرنەناسراوە. کۆتایی هاتنی ژیانی مرۆڤ بە شێوەیەکی تراژیدی فیکرەیەکە زۆر لە شارستانییەتی باشووری رۆژهەڵاتی ئاسیا بەدوورە. لەم رووەوەش دیسان دەبێت جۆری درامای(Cai Loung)ی لێ دەربەهێنن، چونکە ئەم جۆرە تێکەلە لە رەگەزی کۆمیدیو میلۆدرامی بە شێوەیەکی ئاسایی بابەتەکە دەخاتە روو.

سێیەم: دراماکان لەبەر ئەوەی بۆ فێرکردنن، لایەنی خێرو شەڕ تیایاندا چەسپاوە، هەر دەبێ لایەنی خێر بەسەر شەڕدا زاڵ بێو پاڵەوانەکان رۆڵی سەرەکی ئامۆژگاری کردنی دەگێڕن، لەبەر ئەوەش ئامانجی سەرەکی فێرکردنە دەبێ خێر بەسەر شەڕدا سەرکەوێو کۆتایی دراماکان بەدڵخۆشی کۆتایی بێت. ئێستا ئەو پرسیارە دێتە پێشەوە، ئاخۆ پاڵەوانەکە دەبێ چۆن بێ؟ بە شێوەیەکی گشتی لاسایی خووڕەوشتو داب و نەریتی کۆمەڵ دەکاتەوە. یەکێ لەنووسەرو دەرهێنەرە ڤێتنامییەکان وتی: جەماوەر دەیەوێ ئاخیرو ئاقیبەتی شەڕو سەرکەوتنی خێرببینێ.

چوارەم: بەزۆریو بە شێوەیەکی دووبارەکراوە سواو، ئێستا کەوتینە ناو کەسایەتییە مێژووییە ناسراوەکان. لەم جۆرە درامایانەدا پاشایە گەوەرکان هەر دەمێننەوە، تەنها پیاوانی ئایینی و خواوەندەکان نەبێ دەرناکەون. ئەگەر هێشتا بێینە پێشەوە سەیر دەکەین لە دراماکاندا چەمکی ئەرستۆکراتی هەردەمێنێ، بەڵام نەك بە شێوەیەکی تەواو. لە درامای (Untung Suropati) هەموو رژێمی ئەرستۆکراتی رووبەڕووی هێرشی گەل دەبێتەوە. بێگومان ئەم جۆرە درامایانەش دوو جیهان پێکەوە دەبەستنەوە، جیهانی بەگزادەکانو جیهانی

گشتی(کۆمەڵانی خەڵك). دواجار ئەو دراما هاوچەرخانەن، کە بە(Ludruk. Kick Kelprak Cai Luong،) ناسراون. لەم جۆرە درامایانەدا کەسایەتییەکان لە: ڕۆڵەکانی شار لە چینی ناوەڕاست و جووتیار و کرێکاران پێك دێ. ئەو درامایانە چارەسەری کۆمەڵی ئێستا دەکاو خواوەندەکانی تیا نییە، ئەگەریش تیابێت دەرناکەوێت، لەناوەڕۆکی زۆربەی ئەو درامایانەی ئێستا یا بڵێین هاوچەرخانە پیاوە ئاینییەکان بەهۆی ئەو پەیوەندییە بەتینەیان لەگەڵ سیحردا گاڵتەیان پێ دەکرێ. هەروا جیهانی شاو پاشاکانیش فەرامۆشکراوە، ئەگەرچی لە هەندێ ناوچەی باشووری ڕۆژهەڵاتی ئاسیا هەتا ئێستاش هەرماوە....

مالیزیا: گەلی مالیزی زۆر نیشانەی هاوبەشی لەگەڵ زۆربەی گەلانی ڕۆژهەڵاتی ئاسیادا هەیە، بۆ ماوەیەکی زۆریش لەژێرکارتێکردنی شارستانییەتی هیندۆسیدا بووە. کەچی هەموو گەلانی هاوسێی مالیزیا لەرووی هونەرییەوە لەگەڵ ئەودا جیاوازن. هەتا یەکێ لە ڕەخنەگرەکان دەڵێ: شارستانییەتی و هونەری مالیزیا وەرگیراوە، ئەو قسەیە بەگوێرەی درامایش ڕاستە. یەکێ لە دراما باوەکانی مالیزیا.

(Wayon Kulit)یە، کە لە(جاوە)وە وەریان گرتووە هەر چۆنێك بێ ئەمڕۆ لە مالیزیادا سێ جۆرە دراما خەیاڵ تاریك هەیە:Wayang Siam،Wayang Melayu ، Wayang Djawa، ئەو دوو جۆرەی یەکەمیان ڕاستەوخۆ لەدرامای جاوەیی وەرگیراوە. دوای بڵاوبوونەوەی ئیسلامەتی لە مالیزیادا درامای ئیسلامی پێشکەش دەکرا، وەك: میرحەمزە. ئەوەی سێیەمیشیان بەرهەمی کارێکی مێژوویییەو لە شێوازێکی تایبەتی وەرگیراوە. پاشان جۆری(Bangsawan)ە،کە بەجۆرێکی میللیو بڵاو دادەنرێ لە هونەری مالیزی، پەرەی سەند. هەرلە ساڵەکانی(١٩٢٠)ەوە تا جەنگی دووەمی جیهانی ئەم جۆرە لە گەشەکردندا بوو. ڕۆژی ئەمڕۆش چەند تیپێکی چالاك لە کارکردنی خۆیان لەم رووەوە بەردەوامن.

بۆرما: سەمای ئایینی و ڕۆحی لە بۆرما مێژوویێکی درێژی هەیە، ئەو سەمایانەش بۆ ...اوە ئایینییەکانی بە(Nat)ناسرابوون (سەماکەرە ڕۆحییەکان)و ئەو درامایانەشی پێشکەش ...ەکران پێیان دەوتن (شانۆگەری ڕۆحی)، ئەمە لە کۆندا شێوەی ئەو درامایانەی ئەمڕۆ بە(Nat pw...) یان (پێشاندانی ڕۆحی) ناسراون، لەڕاستدا پاشماوەی ئەوکاتەن، دوایی هاتنی بەریتانیا ... ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەهەم جووڵانەوەی درامی بەتەواوی پەکی کەوت. دراماکانی بۆرمایی ... زۆری لەسە زاری ئاژەڵانەوە بەرهەمەکانیان پێشکەش دەکەنو بەزۆری بۆ منداڵانە. دوای

ئەوەش وردە وردە بەرەو پێشکەوتن چوونو گەڕان بەدوای نهێنییە چرۆپڕەکانی ژیان بە ئاشکرایی لە دراماکان خۆی دەنواند، بەڵام لەگەڵ ئەوەشەوە نەیانتوانیوە تا ئێستاش خۆیان لە داوی رابردوو رابپسکێنن، هۆیەکەشی دەگەڕێتەوە بۆ نە گۆڕانی بیری جەماوەر بەرامبەر بە دیاردەکانی پێشوو. هەرچۆنێك بێ، ئەمڕۆ بەهۆی گەڕان و سوڕان و سود وەرگرتن لە درامای جیهانی و نەشونماکردنی چرۆی بیری جەماوەری شانۆیی لە جاران چاکترن.

ڤێتنام: کۆنترین شێوەی درامی لە ڤێتنام (hatcheo)ە، لە تیۆرە درامییەکاندا دەڵێ: ئەم جۆرە درامایە لەسەما و گۆرانی میللییەوە پەرەی سەندووە، کە جووتیارەکان لە کاتی دروێنەو بۆنەکانی دیدا وتوویانە، دوایی پەری سەندو بوو بە ڕەخنەیەکی کۆمەڵایەتی وەك ئەمڕۆ کە باوە. هەروا جۆرێکی دیکەیان هەیە، بەناوی (Hat boi) ئۆپێرایەکە لە هەموو ڤێتنامدا باوەو لە ئۆپێرای چینییەوە وەرگیراوە. ئەوەی جێگای سەرسوڕمانە ئەوەیە وشەی Hat واتا گۆرانی چڕین و وشەی (Bboi) واتا دەستنیشان دەکات. لەکۆتایی سەدەی نۆزدەهەمدا یەکەم شانۆ لە کۆشکی ئیمپراتۆر(Luong Cai) (١٨٠٢-١٨٢٠) بۆ ئەم جۆرە ئۆپێرایە دروستکراو هەتا ساڵی ١٩٤٥ یش هەر بەردەوام بوو، بەڵام لە سەدەی بیستەمدا ئەم جۆرە ئۆپێرایە بە خێرایی لە بیرچووەوەو تیپەکانیش پارەو پوولیان نەدراییو هەموویان ڕووبەڕووی شاڵاوی دوژمنانەی ئەمریکا بوونەوە، بە ئەرکی سەرشانی خۆیان هەڵسان: ئەویش بەرگریکردن لەخاكو سەربەخۆیی وڵاتەکەیان بوو. ساڵانی بیستی ئەم سەدەیە دوو جۆر درامای سەرەکی هاتە ناوەوە: ئەوانیش(Tuong tau،Cai1uong)بوون کە بە لای زۆربەی زۆری ڕەخنەگرەکانەوە هەنگاوێکە بۆ خۆرزگارکردن لەکۆتو بەندی پێشوو و شکاندنی ڕێچکەی دراماکانی کۆن. هەر لە ڤێتنام جۆرێکی تر هەیە بەناوی (Kich) ناسراوە و بنەچەکانی دەگەڕێتەوە سەر شانۆی فەڕەنسی. هاندانی ئەم جۆرە درامایەش بەئاشکرا دیارە لەلایەن ئیستعماری فەڕەنسییەوە بووە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشەوە ئەمڕۆ بە تەواوی ناوی لەبیر چۆتەوەو ئەمڕۆ کۆمەڵی تیپ دراماکانیان پێشکەش دەکەنو هەریەکەیان لە سەعاتێكو دووان زیاترنو کۆمەڵی گۆرانیبێژی میللیو تیپی مۆسیقای جاز بەشداری دەکەن. چەندین تەنگوچەڵەمەی ژیانی ئەمڕۆی مرۆڤو کاری مرۆڤایەتیو نەخۆشییە کۆمەڵایەتییەکان بوونەتە هەوێنی چەندین درامای ئەمڕۆی ڤێتنام.)[٤٠]

٤٠- ئەم باسەم لەم سەرچاوانەوە ئامادە کردووە:

ریالیـیـزم لە ئـەدەبـی کوردیـدا

هەروەکو لە پێشتر ئاماژەمان بۆ کرد ڕێبازی ریالییزم بۆ ئەوە لە دایکبوو کـە ژیـان بـۆ ژیـان بنووسێتەوە ئەمە بەو واتەیە نییە، کە هونەرمەند کەسێکی لاساییکەرەوە بێـت، بـەڵکو ریـالییزم باوەڕی بە داهێنان و ئەفراندن هەیە.

ئەو هەموو ڕووداو و کارەسات و بەرخودانەی لە ژیـانی سیاسـیی میللـەتی کـورد لـە نیـوەی یەکەمی سەدەی بیستەمدا هاتەکایـەوە بـووە کەرەسـەیێکی بـە پێـز بـۆ شـاعیر و چـیرۆکنووس و شانۆنووس...هتد، کە هەوڵبدەن لە ڕوانگەو بینینی خۆیاندا چی وەکو خـۆی لای هەنـدێکیان یـان ئەوەتا هەندێکیان ئەو بابەتانەیان تێکەڵ بە خەیاڵ و فانتازیا دەکردو ئومێدی ئاییندەیەکی جوانتر و گەشتر لە بەرهەمەکانیاندا ڕەنگی دەدایەوە، ئەگەرچی ڕەگو ریـشەی ریـالییزم بـەو واتایـەی، کـە نووسەر یان هونەرمەند بەرهەمەکەی پەیامداری تیا بێت یان بە واتایەکی دی ڕەنگدانەوەی ئـێش و ئازارەکانی زۆرینەی کۆمەڵ بێت لە زۆر زووەوە لە تێکستی ئەدەبی و بەتایبەتی شیعری شـاعیرانی کلاسییزمی کوردیدا بەدی دەکرێت، لە چوارینەکانی(باباتاهیری هەمەدانی ٩٣٥ — ١٠٢٧ ؟)یەوە تاوەکو شیعرەکانی حاجی قادری کۆیی (١٨١٥ - ١٨٩٧) و شاعیرانی سەرەتای سەدەی بیـستەم لای زۆر شاعیر ڕەگ و ریشەی ریالییزم بەدی دەکرێت، بەڵام وەکو ڕێبازێکی ئـەدەبیی و هونـەریی تەواو بە پێوانەی ڕێبازە ئەدەبییەکانی ڕۆژئاوا لە ڕووی کات و شوێنەوە ناشێ بیانخەینە چوارچێوەی ئەو ڕێبازە.

سەرکەوتنی بەرەی سۆسیالییزم لە جەنگی دووەمـی جیهانیـدا و بڵاوبوونـەوەی پرەنـسیپەکانی یەکسانی و برایەتی و دادپەروەری بە شێوەیەکی گشتیی لـە جیهـان و لای میللـەتانی ڕۆژهـەڵاتی ناوەڕاست و میللەتانی ژێر دەست بە تایبەتی زۆرتر ڕێبازی ریالییزمی بڵاو کردەوە و چەسپاند. لای چیرۆکنووسانی وەکو جەمیل صائب(١٨٨٧- ١٩٥١) لـە چـیرۆکی (لـە خـەوما)[٤١] و عەلائـەدین سـەجادی[٤٢] و ئیـبراهیم ئەحمـەد(بلـە)(١٩١٥- ٢٠٠٣)[٤٣] و حـەسەنی قزڵجـی لـە (پێکـەنینی

ملحق الثقافة الأجنبية، المسرح في جنوب شرقى آسيا، أيلول ١٩٨٢.

مجلـة الثقافـة الأجنبيـة، ملحـق خـاص بمـسرحية الفـصل الواحـد. المـسرح الفيتنـامى، تـشرين الثـانى ١٩٨،ص١١٨-١٢٠.

٤- جەمیل صائب، لە خەوما، چاپکردنی د. ئیحسان فوئاد، بەغدا، ١٩٧٥.

٤- علاءالدين سجادی، هەمیشە بەهار، چ المعارف، بەغدا،١٩٦٠.

گەدا)[٤٤]... هەروەها لە شیعری شاعیرانی وەکو: (گۆران و بێکـەس و دیـلان و کامـەران و کاکـەی فەلاح و ع.ح. ب و....)دا بەرهەمی داهێنەرانەی لێکەوتەوە.

ریالییزم و شیعری کوردی

بەشێکی زۆری ئـەو شـاعیرانەی، کـە پێـشتر سـەر بـە ڕێبـازی ڕۆمانـسییزم بـوون و لـە تازەکردنەوەی شیعری کوردیی سەرەتای سەدەی بیستەمدا چـی بـە لاسـاییکردنەوەی شـیعری نوێی تورکی و چی ئەوانەی بە سوود وەرگرتن لە کەلەپووری کوردیی و کێش و وێنەی شیعری و فەرهەنگی گوندەکان و بە تایبەتیی کاریگەریی شاعیرانی ناوچەی هەورامان شیعریی کوردییان بەرەو تازە بوونەوە برد دواتر پێویستیی ژیانی سیاسـیی وکۆمەڵایـەتیی کۆمـەڵی کـوردەواری وایکرد، کە ڕوو لەو مەیدانە بکەن و ببنە نموونـەی شـیعری ریـالییزمی کـوردی. بابەتـەکانی خۆپێشاندان و نارەزایی جەماوەری دژ بە حکوومەتی پاشـایەتی و بۆنـە نەتەوەییـەکانی وەکـو جەژنی نەورۆز و کردنەوەی قوتابخانەو هاندانی کـچان بـۆ خوێنـدەواری و ڕووبـەڕوو بوونـەوەی ڕژێمی دەرەبەگایەتی و سیاسـەتی ئینگلیـز لـە عێـراق و کوردسـتاندا و خـەباتی هاوبەشـیی میللەتان بۆ ڕزگاریی، هەموو ئەمانەو گەلێکی تر لە بەرهەکاندا ڕەنگیان داوەتەوە. سـەبارەت بە ڕەنگدانەوەی ریالییزمی سۆشیالیست لەشیعری کوردیدا د.عیزەدین مستەفا ڕەسول دەڵێ:

(ئەدەبیاتی ریالیستی کوردی لە پاش جەنگی دووەمی جیهـان وەك قوتابخانەیـەکی خـاوەن نیشان و تایبەتێتی خۆی ئەوتۆ جێگیر بوو کە شادامارەکانی بەسترابن بە ژیانی گـەلی کـورد و سـامانی نەتـەوەیی کـورد و ڕەگـەزە ریالیـستییەکانییەوە وپـشت بـە تەجروبـەی ئـەدەبیاتی ریالیستی نەتەوەکانی ترەوە ببەسـتێت. ڕوخـساری ڕەخنەگرانـەی ئـەم ئەدەبیاتـە ڕەخنـە لـە دواکەوتوویی ژیانی گەلی کورد دەگرێت و گاڵتەی پێدەکات و پاڵ بە گەلەوە دەنێـت، کـە ئـەو دواکەوتووییە چارەسەر بکات، پیرەمێرد و ئەحمەد موختار جاف و زێوەر و مـوفتی و بێکـەس نوێنەری دیاری ئەم ڕێبازەن، گەلێك لە نووسەرانی گەلاوێـژ و کامـەران و عـەلادین سـوجادی بـەرەو پـێش بـەری ئـەون وهـۆی نزیککردنـەوەی مەبەسـی ئـەو و مەبەسـەکانی قوتابخانـەی ریالییزمی سۆشیالیستین، سەلام و"جگەرخوێن "یش ئەڵقەی بەیەك گەیاندنی مەبەسی شـیعری

٤٣- ابراهیم احمد، کوێرەوەری، چ النجاح، بەغدا، ١٩٥٩.

٤٤- حسن قزڵجی، پێکەنینی گەدا، بەغدا، ١٩٧٢.

PDF4Kurd

ریالیزمی رەخنەگرانەو ریالیزمی سۆشیالیستین. رەگی ریالییزمی سۆشیالیستی لەگەڵ بڵاوبوونەوەی بیرو باوەڕی پێشکوتخوازانەی شۆڕشگێڕی، زانستیدا بە تایبەتی لە کوردستانی عێراقدا لە ساڵانی جەنگی دووەمی جیهان و دوای ئەو جەنگەدا کەوتە ڕواندن. نووسینەکانی عەبدولواحید نووری (ع.و.نوری - ١٩٠٤-١٩٤٤ ز)، کە بەشێکن لە ئەدەبیاتی سیاسی، باشترین سەرەتای ئەدەبیاتی ریالییزمی سۆشیالیستین. هەردی — لە پلەی یەکەمی شیعرەکانیدا و ع.ح.ب.) و کاکەی فەللاح و دلزار و دیلان و قەدری جان و مارف بەرزنجەیی و کەسانی تر، بەو ڕێبازەدا ڕۆیشتن و پاش ئەوە ناوەرۆکی شیعر لە لای گۆران بەرەو پێشەوە چوو و وردە وردە چووە ریزی ریالیزمی سۆشیالیستییەوە بە ناوەرۆك و رووخساری تازەی خۆی و بوو بە رابەری ئەم قوتابخانەیەو بەرزترین لووتکەی پێگەیشتن و بەرەو پێشچوونی خۆی.)[٤٥]

ئێمە پێمان وایە بوونی ئەدەبیاتێکی سۆشیالیستی پێوەندی بە گۆڕانی کۆمەڵەوە لە قۆناغی سەرمایدارییەوە بۆ قۆناغی سۆشیالیستی و باڵادەستی چینی پرۆلیتاریا و بەدەستەوەگرتنی هۆیەکاتی بەرهەمهێنانەوە هەیە، کە جارێ کۆمەڵی کوردەواری و زۆربەی میللەتانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست پێی نەگەیشتوون، ئەگەر هەندێجار نموونەی وەها لە ئەدەبیاتی کوردییشدا بەرچاو دەکەون، کە باسی برایەتی و یەکسانی و دادپەروەی و خەباتی هاوبەشی میللەتان و خەباتی چینی جووتیار بەرامبەر بە دەرەبەگ و کرێکار دەکەن، ئەمە پێوەندی بە ژیانی کۆمەڵ و رەنگدانەوەی سەردەمێکی دیاریکراوی کۆمەڵی کوردەوارییەوە هەیە و ئەمە خەسڵەتێکی زۆربەی کۆمەڵەکانە و شەقڵێکی مرۆڤایەتی هەیە.

لە ئەدەبیاتی کوردی کوردستانی ئێراندا، بە تایبەتی لەگەڵ دامەزرانی کۆماری دیمۆکراتی کوردستان لە٢٢/١/ ١٩٤٦ بە هۆی پاڵپشتی یەکیەتی سۆڤیەتی جاران لەو کۆمارەو سەرکەوتنی بەرەی سۆسیالیستی لە جەنگی دووەمی جیهاندا هەندێ نموونەی شیعری لای هێمن و هەژار و حەقیقی و خاڵە مین لە رۆژنامەوانیی ئەو رۆژگارەدا بەرچاو دەکەون.[٤٦]

٤- د. عزالدین مصطفی رسول، ریالیزمی سۆشیالیستی و ئەدەبیاتی کوردی، گ: رۆشنبیری نوێ، ژ ١١٣، ١٩٨، ل٦٢.

٤- بۆ ئەو نموونە شیعرییانە بڕوانە:

د.هیمدادی حوسێن، رۆژنامەنووسیی کوردی سەردەمی کۆماری دێمۆکراتی کوردستان ١٩٤٢- ١٩٤٧، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی،٢٠٠١، ل ٢٢٥ — ٢٨٤.

PDF4Kurd

نموونەی شیعری ریالییزم لە ئەدەبی کوردیدا :

نالەی بێکار

شیعری :گۆران[٤٧]

تا هێزی بزووتن لە لەشما بەگوڕ بوو،
من کوڕ بووم بۆ ئاغا و ئاغا باوکی کوڕ بوو،
لە (ماندوو نەبوون)ی سەرایشم واق وڕبوو،
عەماری لە بەری تەقەلام پڕ- پڕ بوو...

((نامە خوا !)) و ((ئافەرین !)) سەری لێ شێوانم،
دڵسۆزی بۆ ئاغا ئەوەندەی ڕەتانم :
تا رادەی ئەوپەڕی شەکەتیی گەیانم !
پەکم کەوت.. نەخۆشی لەشی تێك شکانم !

نەخۆشی ناو جێ بووم : بێ شۆربا، بێ دەرمان،
بۆ زمان تەڕکردن ((نەختێك ئاو !)) ئەمناڵان،
بەرگوێم کەوت باوکی کوڕ (نەك ئێستا هی جاران !)
قیڕاندی : بۆ نایبەن فڕێیدەن لە کۆڵان !

ئەو دەستەی لە کۆڵان گەیشتە فریای من
دەستێ بو بە تۆز و عارەقی ئیش چڵکن،
زۆر دوور بوو لەو دەستەی خاوێنە وەك هیی ژن،
پارووی چەور ئەگلێنێ بێ رەنجی ئیش کردن!

٤٧- سەرجەمی بەرهەمی گۆران، بەرگی یەکەم، دیوانی گۆران، محمدی مەلا کەریم کۆی کردۆتەوەو ئامادەی کردووە و پەراوێزی بۆ نووسوە، بەغدا،١٩٨٠،

ل ١٩٩ -٢٠١.

ئەو دەستە چڵكنەی دوو لێوەی تەڕ كردم،
دڵۆپی فرمێسكی كونە سەر رووی زەردم،
بە قووتی دەمی خۆی رایگرتم نەمردم:
رەنجبەر بوو ونۆكەر بوو، هاوپیشەم، هاو دەردم!

تا رۆژی كەوتنم گەشتە شەش و حەوت،
ژوور سەری بەرنەدام هاودەردی بێ سروەت،
بە زەبری دڵسۆزی ئەوندەم نزیك كەوت:
پەتاكەم تووشی بوو لە لاما ئەویش خەوت!

وا ئێستا ئەو كەوتوو، من لە جێ هەڵساوم،
كوناو كون ئەگێڕم لەشی تێك شكاوم،
لە فرمان ئەپرسێ : زمانم، گوێم، چاوم..
بۆ قووتی رۆژی خۆم، هیی هاوڕێی داماوم!

فرمانێك..قەی ناكا قورسیش بێ بە شانم،
لە ژێریا لێك دەرچێ گشت جومگەی ئێسقانم،
هەر تیا بێ چەن فلسێك، هیچ نەبێ بتوانم:
نان بكڕم بۆ خۆم و، بۆ هاوڕێی نیو گیانم!

فرمانێ، ئەی كۆمەڵ ! فرمانێ..فرمانێ..
بۆ دەردی بێكاری چارەیەك، دەرمانێ،
زۆر شەرمە لە چەرخی بیستەما ئینسانێ
بێ ئیش بێ وسكی خۆی هەڵ لووشێ بۆ نانێ!..

ریالیزم و چیرۆكی كوردی

چیرۆكی (لەخەوما)[٤٨] بە شێوەی ریالیزمی رەخنەگرانە (الواقعیە الانتقادیـة) ناوەرۆكەكەی دەخاتەڕوو كابرای (خەوبینەر) شارەكەی بەجێ دەهێڵێ و روو لە شارێكی دی دەكات بۆ كاسبی و كاركردن، بەڵام لە رێگا یان لە سنووری شارەكەی دی تووشی چەرمەسەری و گیروگرفتی خۆی دەبێ، هەروەها لایەنێكی دیكەشمان بۆ دەخاتـە ڕوو ئـەویش بڵاوبوونـەوەی دزی و جـەردەیی و بەرتیل وەرگرتنە، كە لە سایەی حـوكمی شـێخ مـەحموودەوە بـەناو كۆمەڵـدا بڵاوبوونەتـەوە. ناوەرۆكی چیرۆكەكە مەسەلەیەكی سیاسییەو مەبەسـتی نووسـەرەكەی تاوانبـاركردنی حـوكمی شێخ مەحموودی نەمرە، لەڕووی بنیات و تەكنیكی هونەریشەوە چیرۆكەكە (ئەگەرچی تەواویش نەكراوە) هەست بەیەك لەدوای یەكی رووداوەكان و زمانی هونەری چیرۆكنووسـین و گێڕانـەوەی ئاسایی دەكرێت، دوو پاڵەوانی سـەرەكی لـە چـیرۆكەكەدا بـەدی دەكرێـت، كـابرای خـەوبین و دەستەڵاتدار، كە خۆی لە كەسایەتی نووسەر خۆی و شێخ مەحموودا دەبینێتەوە نووسەر چەندین دیمەنی عاجباتی دێنێتەوە :

(بۆ خەلەتانـدن وچەواشـەكردنی خـەڵك هـەڵی بەسـتووە، ئـەوەش هـەر بـۆ ئـەوەی ئـەوە بسەلمێنێ،كە دەستەڵادارێتی شێخ مەحموود ناڕەوابووەو دەبوایە بڕوخێ)[٤٩] تەكنیكی چـیرۆكەكە لە چەند روانگەیەكەوە تیشكی دەخەینە سەر، دیالۆگ، وەكو تەكنیكێكی كۆنی چـیرۆك بـەدی دەكری، ئەگەرچی نیشانەی تایبەتی وەكو (-) ی بۆ دانەنراوە، بەڵام خوێنەر دەزانێ وەكـو (لـە خانچییەكەم پرسی وتم ئەم شـیوەن و گریانـە چـیە ؟ وتـی ئـەوە هیـچێكی وا نییـە. ل ٣٥). مەنەلۆگ، بەهەمان شێوەی دیالۆگ بەدی دەكرێ وەكو : (منیش لە دڵی خۆما وتم ئیشی ئێـرە وادیارە هەمووی عبارەتە لە خەڵك روتاندنەوەو شتی باش وبەقیمەتی ئـەم و ئـەو زەوتكـردن و بەبەرتیل هـەتیو و مـەتیوەو لەسـەر ئیـشی زل و گـەورە دانـان... ل ٤٧) وەسـفی سروشـت، سیمایەكی دیكەی چیرۆكەكەیە لە پێناو زیـاتر قـووڵ بوونـەوە بـەرووداو و كاریگـەری لەسـەر

٤٨- جەمیل صائب، لە خەوما، پێشەكی جەمال بابان، بەغدا، ١٩٧٥.
٤٩- جەمشید حەیدەری، چەند سەرنجێكی رەخنەیی دەربارەی چیرۆكی لە خـەوما جـەمیل صـائب، پاشـكۆی عێراق، ژ١٠، كانونی یەكەمی ١٩٧٧، ل٦.

PDF4Kurd

دەروونی پاڵەواندا، وەکو: (دنیا لە پاش نیوەڕۆ بـە هـەورو هـەڵلا، کـزە بایـەکی زۆر سـاردی ئەهات، جار جار برووسکەو چەخماخەی ئەدا پاش عەسر تنۆکە تنۆکە دایکردە باران ل٣١) یان لە وەسفی خانەکەدا بۆ یەکەمجار گەیـشتنیٚ بـە وشـەو رسـتەی کـورت کـە یـەکیٚ لـەو سـیما دیارەکانی زمانی پەخشان ئامێزی چیرۆکنووسەکەیە دەڵێیت : "

بەهەرحاڵێك گەیشتنە خانەکەو دەرگاکایان لیٚ کردینەوە و چووینە ژوورەوە سـەرما قـوڕ، دلۆپە، بیٚ ئاگری. (ل ٣٥).

دابەش بوونی پاڵەوانەکانی لەسەر تۆپۆگرافیای نەخشەی رووداوەکانی چـیرۆکەکە یەکـسانە تەنها کابرای خەوبینەر (گێڕەرەوە) ی لیٚ دەردەچیٚ دەنا ئەوانی دی بیٚ ناون و کـەم دەردەکـەون یان هەر بۆ جاریٚ دەردەکەون کە ئەوەش لە زەین و بیری خۆێنەردا بۆ ماوەیەکی زۆر نامێننەوە شوێن، جێگیرە و زیاتر ژووری بەندکردنی کابرای خەوبینەرەو بە شێوەیەکی عەفەوی جێگـەکان دەگـۆڕێن و مامەڵەیـەکی سـادەو پێداویـستی رووداو و کەسـەکان فـرەزی ناکـات و وەکـو رەهەندێکی جوانی نیشان نەدراوە.

زەمەن لە چیرۆکەکەدا، دەکریٚ لە سیٚ زەمەنی جیاوازەوە بڕوانین زەمەنی دەق ئەو زەمەنەی کە چیرۆکنووس چیرۆکەکەی تێدا نووسیووە، زەمـەنی خەونەکـە کـە زەمـەنێکی دیـاریکراو و کورتە کە رەنگە لە چەند سەعاتێك تێنەپەڕیٚ هەروا زەمەنی فیزیکی یان زەمـەنی واقیـع یـان مێژوو کە پێی رووداوە مێژووییەکان دەبیٚ ماوەی حوکمی شـێخ مـەحموود بگرێتـەوە ١٩١٨- ١٩٢٤ بەهەردوو جارەکەوە.

دەتوانین بیری سەرەکی لەم خاڵانەدا دیاری بکەین:

١- رەخنە لە حکوومەتی شێخ مەحموود و دارو دەستەکەی.

٢- ریاکاری مەلا و پیاوانی ئایینی.

٣- سادەیی و بیٚ ئاگایی خەڵك و جیاوازی بیروبۆچوونی بیٚ بنەمای سیاسیان.

ناونیشانی چیرۆکەکە (لەخەوما) ناونیشانێکی سادەو یەکسەر زەینی خوێنـەر بـۆ جیهـانی ـەون و فانتازیاو دوور لە واقیع و حەقیقـەت دەبـات، کـە دەکـرا ناونیـشانێکی قـووڵتری بـۆ ـەڵبژاردبا ئەگەر چی خوێنەر لە ناوەڕاستی چـیرۆکەکەدا تووشـی جۆرێـك لەسـەر سـووڕمان ـەکات و لەگەڵ ناونیشانەکەی دژیەك دەکەوێتەوە کاتیٚ دەڵێت : **(ئەمە چی بوو من دیم من لە ـویٚم ئەمە خەونە یان نا ؟ بۆیە هەردوو چاوی خۆم گلۆفت وتم، بەڵکو ئەگـەر خـەوە خەبـەرم بێتەوە کەچی روانیم هەموو شتێك هەر لە جێگەی خۆیەتی و ئەم جانەوەرانە هەرلە بەرچاومن، ل٧٥)** لایەنێکی دیکەش لە بنیادی چیرۆکەکە (غەفلـەت) ە کەئـەو حاڵەتەیـە چـیرۆکنووس بەهەڵە دوولایەنی دژیەك یان باسـی شـتێك دەکـات کەلەگـەڵ بابـەتی پێـشوو راسـت شـتێك ناکەوێتەوەو جۆرێکە لە بـیٚ ئاگـایی و نەسـت داو تـانو بـۆی چـیرۆکەکە لاواز دەکـات. لـە ئاخروئۆخری پاییزیدا باری سروشت بەم شێوەیە نابێت هـەروەکو پاڵـەوان (کـابرای خەوبینـەر) دەڵێت: **(شەویش کردبووی بەسایقە کزەبایەکی ساردی دەهات عەرزەکە بەستبووی، تەقەتەقی سەهۆڵەکە سەرمایەکی وایە تف هەڵدەی دەیبەستیٚ!. ل٧٣).**

دوابە دوای (لەخەوما) چیرۆکی (مەسەلەی ویژدان) ی [50] ئەحمەد موختـار جـاف دێـت ئـەم چیرۆکە بە داخەوە درەنگ بڵاوکرایـەوەو بـۆ سـەردەمی خـۆی کاریگەرییـەکی نـەبوو ئەحمـەد موختار جاف، کە وەکو شاعێرێکی نەتەوەییش ناسـراوە بەرهەمـەکانی رووبەڕووبوونەوەیـەکی توندی کۆمەڵەو هاندانیانە بۆ عیلم و عیرفان و خوێندەواری و رەخنـەی لـە کـاری ناهـەمواری ئاغاو دەرەبەگا و رژێمی سەردەمەکەی گرتووە. چیرۆکی (مەسەلەی ویژدان، یان چۆن بـووم بـە خانەدان) نموونەی چیرۆکێکی سـەرکەوتووە پاڵـەوانی چـیرۆکەکە (زۆراب) بـە وردی لەلایـەن نوسەرەوە رادەی خوێندەواری و باری دەروونی و باری کۆمەڵایەتی و ئابووری دەست نیشانکراوە بیٚ باوك و دایك گەوورە بووە، کـە لـەو هـەموو دزی وبـەرتیل وەرگرتنـەی لـە کۆمەڵەکەیـدا بینیووە، ئەگەرچی ئەو لە سەرەتادا خۆی لیٚ بەدوورگرتووەو ویستویەتی لە رێگەی شەرعییەوە نانی بژێوی خۆی پەیدا بکات، بەڵام بۆی دەرکەوت ئەگەر ئـەویش وەکـو ئـەوان دەسـت بداتـە بەرتیل و دزی زوو بەزوویی ژیانی دەگۆرێت، ئەمانەشی لە کاتێکدا بـۆ دەرکـەوت کەبـەتاوانی خەت ناخۆشی ئاخنرایە زیندانەوە، پاشان بە عەریزە نووسێکی چاك ناوبانگی دەرکرد بەبەرتیل و پاشان گەورە بوو و بوو بـە سـەرۆك قـەزا، لێـرەدا لەگـەڵ رای (د. عبداللـە الـدباغ) یـەك دەگرمەوە، کە پێی وایە زمان زانین و رادەی خوێندەواری و شارەزایی ئەحمەد موختار جاف لـە زمان و ئەدەبیاتی بێگانە یارمەتیدەری بوون ئەم جۆرە چیرۆکەش لە ئـەدەبی ئـەوروپی نیـوەی دووەمی سەدەی نۆزدەمدا زۆر باوەو بە (روایات الشگار) و (روایات التکوین) ناسراوە.[51]

٥٠- ئەحمەد موختار جاف، مەسەلەی ویژدان، پێشەکی و لێکۆڵینەوە دکتۆر احسان فوئاد، بەغدا، ١٩٧٠.

٥١- عبداللة الدباغ، نظرة جدیدة علی روایة "مسالة الضمیر" جریدة العراق، العدد ٢٤٧٥، ٢٥- ٦- ١٩٨٧.

شێوەو تەکنیکی هونەری چیرۆکەکە زمانێکی پاراو و وردبینی نووسەری تیا دەردەکەوێت لەبەیەکەوە گرێدانی زنجیرەی رووداوەکان و دانانی ناو بۆ پاڵەوانەکان و دیالۆگی نێوان پاڵەوانەکان و دانانی نیشانەی (-) بۆ سەرەتای دەستپێکردنی دیالۆگی پاڵەوان و رەگەزی هاندان و سەرەتا و گرێ بە شێوەیەکی سادە رێزکردنی رووداوەکان بەپێی روودانیان لە واقیعدا ئەمەش زۆر باوەو بنەچەکەی بۆ هەقایەتی فۆلکلۆری دەگەڕێتەوە "[52] هەنگاوێك بێینە پێشەوە چیرۆکەکانی پیرەمێرد (١٨٦٧- ١٩٥٠ز) دێت ئەو چیرۆکانەی پیرەمێرد زۆریان رووداوەی مێژووین یان لە فۆلکلۆری کوردییەوە وەریگرتوون. ئەو کارەی پیرەمێرد رەنگە کارتێکەری ئەدەبی تورکی بێت کە ئەو سەردەمە لە ئەستەمبوڵ بووە ئەو تەرزە چیرۆکە فۆلکلۆرییانەو دارشتنەوەیان بە شێوەیەکی هونەریی بەرز باو بووە[53] ئەمە هاندەرێك بوو سەرباری ئەوەی هەر لەو سەردەمەشدا وەکو رۆژنامەنووسێك ویستوویەتی بەشداری لە بەرەو پێشەوەبردنی هونەری چیرۆکیش بکات، کە ئەو کاتە لەناو ئەدەبی کوردیدا هێگجار دەگمەن بوو، لە پاڵ ئەوەشدا هەر لەو ساڵانەدا لەسەرەتای سییەکانی ئەم سەدەیەدا "قوتابخانەی دیمەشقی"[54] لە ئەدەبی کوردیدا لە رێگەی دەرکردنی گۆڤاری "هاوار" لەلایەن بنەماڵەی بەدرخانییەکانەوە بە پەرۆشەوە گرنگی یان بە بلاوکردنەوەو بەرەو پێشەوەبردنی چیرۆکی کوردی دەداو پاشان "ئەم چیرۆکە بلاوکراوانەی گۆڤاری هاوار لە قۆناغی یەکەمیدا "١٩٣٢- ١٩٣٥" کاریگەرێتییەکی بەزەبریان هەبووە بەسەر نووسەرە کوردە گەنجەکانی ئەو سەردەمەی کوردستانی عێراق لەوانە شاکر فەتاح، حوسێن حوزنی، ئیبراهیم ئەحمەد، عەلائەدین سەجادی، واتە بەسەربووژانەوەو پەرەسەندنی چیرۆکی هونەریی کوردیی لە کوردستانی عێراقدا لە ماوەی ساڵانی ١٩٣٩-

٥٢- شجاع مسلم دغيم العانى، البناءالفنى فى الرواية العربية في العراق، (رسالة ماجستير) جامعة بغداد ١٩٨٧، ص١٠٦.

٥- چیرۆك و رۆمانەکانی (احمد مدحت افندی ١٨٤٤- ١٩١٣ ز) رۆمانەکانی نامیق کەمال (١٨٤٠- ١٨٨ ز) رەجانی زادە ئەکرەم بەگ (١٨٤٧ — ١٩١٤ ز) لەو تەرزە چیرۆك و رۆمانەن بڕوانە:

مل الدين احسان: نشاة القصة فى الادب التركى، مجلة القصة العدد العشرون، س٢، ص٩٣- ٩٩.

٥- ئەم ناوە لەلایەن لێکۆڵەرەوەی فەرەنسی (رۆژەلیسکۆ)وە بەکارهاتووە، بڕوانە، فەرهاد پیرباڵ، یرۆکەکانی گۆڤاری هاوار، گ؛ مامۆستای کورد،ژ (١١- ١٢) ل ٧٤.

١٩٤٩"[55] بێجگە لە ئەدەبیاتی تورکی ئەدەبیاتی فارسیش کاریگەری لەسەربەرهەمی پەخشان و چیرۆکنووسی (پیرەمێرد) دا هەبوو بەتایبەتی دارشتنەوەی چیرۆکە میللی و فۆلکلۆری و مێژووییەکان کە وەکو قۆناغی یەکەمی چیرۆکی فارسیش باوی بووە، لەم بارەیەوە (پیرەمێرد) خۆی ئەو راستییەمان بۆ روون دەکاتەوە (غەزەتەی کۆهستان کە لە تەهرانی پایتەختی ئێران دەردەچێ تا ئێستا نەمدیبوو ئەم چەندانە کە چاوم پێکەوت یا بڵێم چاوم پێ روون بووەوە چونکە من مەفتوونی زبانی فارسیم و کاتێ لە ئەستەمبوڵ بووم گەلێ خزمەتی غەزەتەی (شمس)م دەکرد کە سەید حسەینی ئێرانی خاوەندی بوو ئەو سەردەمە کە رۆژنامەی (شفق سرخ- و مجلە فرهنگ) لە تاران دەردەچوو هەمیشە من لە ئەستەمولەوە مەقالەو شیعرم بۆ دەناردن بە ئیمزای سلێمانی توفیق یاخود س. ت)[56]

لە چیرۆکە دیارەکانی پیرەمێرد، چیرۆکی (دوانزە سواری مەریوان) ە، کە پیرەمێرد بە شێوەیەکی ورد و زمانێکی پاراو دایرشتۆتەوە ناوەرۆکی چیرۆکەکە بریتییە لە بەرەنگاری دوانزە سواری کورد بەرامبەر لەشکرێکی گەورەی عەجەم کەبەنیازی ئەوەبوون بەسەرمیرنیشینی باباندا بدەن و لەناوی ببەن کەلەو سەردەمەدا (ئەحمەد پاشا) حوکمڕانی کردووە.

لە ئەنجامی بریارێکی سەیری کوێخای بەکراوا و خورماڵ بۆ راوە بەراز بەگشتی دەچنە راوە بەرازو هاوکاری خەڵکی ناوچەکە دەکەن سەرەتا ئەحمەد پاشا دوو دڵ دەبێ لە بەرەنگاربوونەوە بەڵام دوایی بەپێی دابونەریتی کوردەواری و میللی ئەمە بەخەوش دەزانێ و دەنێرێ بەدوای سوارچاکی ئازاو دلێرداو ئاکامەکەیشی بەسەرکەوتنی دوانزە سوارەکە لە مەریواندا کۆتایی دێ و داستانێکی پڕ لە سەرووی بۆ نەتەوەکەیان تۆمار دەکەن.

سیمای ئەم جۆرە چیرۆکە میللییانە لە چەند خالێکدا خۆ دەنوێنێ. کە دەکرێ بە رووخساری ئەم چیرۆکەو چیرۆکی لەم بابەتە لە قەڵەم بدرێ.

(رێکەوت)یەکێکە لەو سیمایانە، کە بەرێکەوت ئەو رۆژەی خەڵکەکە بۆ راوەبەراز و چوو بوون، ئەو رۆژە ئۆردەی ئێران هێرشی هێنابوو.

٥٥- سەرچاوەی پێشوو، ل ١٩.

٥٦- پیرەمێرد، سەداییێکی ئاشنا، رۆژنامەی ژین، ژ ٨٥٥ س٢٠ پێنج شەممە ١٦ کانونی دووەمی ١٩٤٧.

PDF4Kurd

(پاڵەوان) لەم جۆرە چیرۆکانەدا بە هێلێکی درامی هەڵکشاودا تێناپەڕێ، بەڵکو پاڵەوان هەر لە سەرەتاوە تا کۆتایی سیفەتێکی ڕەهای هەیە، یان خێرەوەمەند چاکەیان شەڕخوازەو ناگۆڕێت و هەمیشە کۆتایی و سەرکەوتنیش بۆ پاڵەوانی چاکەخوازە، بە شێوەیەك بەخت و شانس لە بەرژەوەندی پاڵەوانەکەیە، جا گرنگ نییە لە بنیادی ڕووداو دەرچوون تا ئەوپەڕی زێدەڕۆیی و گرێنەدان بە زنجیرەی کات و گۆڕانی شوێنەکان بۆ گەیاندنی مەبەست.

وەکو غەفلەت بەسەر(پیرەمێرد)دا تێپەڕیووە، کە ژمارەی پاڵەوانەکان لە چیرۆکەکەدا چواردەن. کەچی ناونیشانی چیرۆکەکە ئەوە دەردەخات کە ژمارەیان دوازدە کەس بوونە، یان ڕەنگە چیرۆکنووس وەکو ئیزافەیەکی خۆی بۆ سەر چیرۆکە میللییەکەی ئەو کارەی ئەنجام دابێت.

تەکنیکی چیرۆکەکانیش بە گشتی لەو قۆناغەدا تا وەکو بڵاوبوونەوەی کورتە چیرۆکەکانی گۆڤاری (گەلاوێژ) ڕاپۆرتنووسی و فەرامۆشکردنی رووخسار بووە لە پێناو گەیاندنی ناوەرۆکێکی روون و ئاشکرا ئەویش خۆی لە چەند باسێکی کۆمەڵایەتی وەکو مەسەلەی قومار و دزی و سەرخۆشی و سیفەتی ئازایی کوردو میوانپەروەری و هەندێ لایەنی ئایینی بۆ چارەکردنی گرێی کۆمەڵایەتی و سەربەستی ژندا دەنوێنێ ناونیشانی چیرۆکەکان هەر خۆیان ئەو راستییە دەردەخەن و ناوەرۆکی چیرۆکەکان بەدەستەوە دەدەن [٥٧].

بە کورتی دەتونین بڵێین، ناوەڕۆکی چیرۆکەکان بە شێوەی ریالیزمی رەخنەگرانە کێشە کۆمەڵایەتییەکان دەخاتەڕوو و لە ڕووی ناوەرۆکەوە زۆربەی چیرۆکەکان لە کەلەپوورو مێژووەوە وەرگێڕاون بەتایبەتی چیرۆکەکانی پیرەمێرد لەژێر کاریگەری ئەدیب و چیرۆکنووسەکانی تورکی، کە لە کاتی ژیان بەسەربردنی لە ئەستەمبۆڵدا سوودی لێ بینیون. لە ڕووی تەکنیکیشەوە زنجیرەی رووداوەکان و دانانی ناو بۆ پاڵەوانەکان و دیالۆگ و رەگەزی هاندان و سەرەتاو لوتکەو کۆتایی (موپاسان) ی هەستی پێ دەکرێت ئەگەرچی بە شێوەیەکی سادەش بێت.

هەر لە سەرەتای ساڵی (١٩٣٥)ەوە وەزعی سیاسی ڕۆژ بە ڕۆژ بەرەو خراپی بوو، ـەقینەوەی جەنگی دووەمی جیهانی، باری جیهانی بەجارێك شێواند، ئاسیای ناوەڕاستیش کە ـەشێکی جیهانە، هەمان ئەو بارەی بە خۆیەوە دی. لەگەڵ بینەو بەردەی ئەم جەنگە زۆر لە

٥- ه/ کردەوەی دەروێش، گ؛ یادگاری لاوان/ بەغدا، ١٩٣٣.

؟ هەرچی دەکەی دوامینی رەچاوکە گ، روناکی،ژ١ ٢٥/٤/١٩٣٦.

PDF4Kurd

گەلانی ژێردەستەو چەوساوە بە هەلیان زانی و لە کیس خۆیانیان نەدا مافی ڕەوای خۆیان وەرگرت.

گەلی کوردیش لە عێراق جموجۆڵێکی سیاسی کەوتە ناو و چەند بەرەو حزبێك دامەزران کە هەموویان ئامانجیان ڕزگارکردنی کوردستان بوو. ئەو بارە سیاسییە بە شێوەیەکی زەق لە نووسینی نووسەرانی ئەو سەردەمەدا ڕەنگی داوەتەوە. جا کە چیرۆکیش لایەنی گەورەی ئەدەبی دابڕیوەو بە تایبەتی کە ئەو کاتە بایەخی پێدەدرا. لە دەرخستنی ئەو بارە درێخی نەکردووە. بەدەرکەوتنی گۆڤاری گەلاوێژ لە ساڵی (١٩٣٩) زیاتر ئەم هەوڵ و تێکۆشانەیان برەوی سەند هەر لەگەڵ دەرکەوتنی یەکەم ژمارەی گۆڤارەکە بەشێکی تایبەتیان تەرخانکرد بۆ چیرۆکی خۆماڵی و چیرۆکی وەرگێردراو.

گۆڤاری گەلاوێژ نەبەردانە پەردەی لەڕووی ئیمپرالییزم و نۆکەرانی هەڵماڵیوە و دەردە کۆمەڵایەتییەکانی خستۆتە ڕوو. لە چیرۆکنووسانی گەلاوێژ بلەو عەلائەدین سجادی و شاکر فتاح و نووری، سەلامی شاعیر پیرەمێرد و فازیل محەمەد عیرفان و کۆمەڵێکی ترمان بەرچاو دەکەون، بەڵام ئەوانەی زیاتر چیرۆکەکانیان بڵاوکردبێتەوە شاکر فتاح و عەلائەدین سەجادی و بلە — ن.

شاکر فەتاح، هاتووە کۆمەڵێ چیرۆکی بڵاوکردۆتەوە لەوانە (مدیربەگ) و (بووك و خەسو) و(دەس پاکی) و (سەرێکی هەیە هەزار سەودا) و کۆمەڵێ چیرۆکی دی. بە شێوەیەکی گشتی لە چیرۆکەکانیدا هەندێ کەموکوڕی کۆمەڵی دەرخستووە، بەڵام ئەو لە ڕوانگەی ئایینییەوە بۆیان دەڕوانێ و لەسەر هێزی چاکەو خراپە چارەیان بۆ دەدۆزێتەوە.

هەروەها بۆ یەکەمجار لەم قۆناغەدا چیرۆك بۆ منداڵان کەوتە ڕووو پەندو ئامۆژگاری و باسی پەروەردەیی لە چیرۆکەکانیدا خرایە ڕوو، هەروەها باسی کێشەی نێوان بووك و خەسووی کردووەو ڕەخنەی ئەوەی لە کۆمەڵ گرتووە کە بە زوویی ژن دێنن و هەڵپەی ژنهێنانیانەو هەروەها ئەوەی دەرخستووە،کە ئایین ڕێگەی لە زانیاری گرتووە. لەڕووی تەکنیکیشەوە زۆر بەهێز نییەو شێوەیەکی سادەو ساکاری وەرگرتووەو زیاتر بایەخی بەناوەڕۆك داوە لە مەرج و جەوهەری هونەری. یەکێ لە چیرۆکنووسە دیارەکانی تری ئەو سەردەمە عەلائەدین سەجادی — یە کە کۆمەڵێ چیرۆکی لە گۆڤاری گەلاوێژدا بڵاوکردۆتەوە، لەوانە (ڕاوەژێژك) و (سیوەنگ و مام ڕێوی) و (شایەکەی رەشەی خەجەلاو) و (لە پێناوی ئافرەتا) و کۆمەڵێ چیرۆکی دی .

بە شێوەیەکی گشتی چیرۆکەکانی ئەم چیرۆکنووسەمان زیاتر چەوساندنەوەی جووتیاری کورد دەردەخات بە دەست دەرەبەگەکانەوە. جگە لەوەی هەندێ چیرۆکیشی بۆ منداڵان نووسیوە تێیدا پەندو ئامۆژگارییان دەکات و بەسەرهاتی سەیرو سەمەرەیان بۆ دەگێڕێتەوە.

هەروەها زۆر بە ڕێکوپێکی باسی ئەوەشی کردووە کاتێ، کە ئاغاو دەرەبەگەکان ئیشێکیان بە جووتیاران بێت یان هەڵبژاردن بێت بە زمانێکی لووس و بەچاکی ڕەفتاریان لەگەڵدا دەکەن و بەشداری زەماوەندو تازیەیان دەبن. زیاتر ئەم لایەنەی لە چیرۆکی (شاییەکەی ڕەشەی خەجەلاو) دا بەرچاو خستووە. هەروەها باسی دڵدارییەکی بێگەردو پاکی کردووە ئەوەشی ڕوونکردۆتەوە، کە زۆرجار بەهۆی بەشوودانی ئافرەتێکەوە ناکۆکی دەکەوێتە نێوان کەسانی خێزانێکەوەو شەڕو کوشتار دێتە گۆڕێ. وەك لە چیرۆکی (لە پێناوی ئافرەتا) بۆمان دەردەکەوێ کە کۆمەڵێك کەس دەکوژرێن و ژیانی ئافرەتەکەش بە شێوەیەکی تراژیدی کۆتایی دێت. هەروەها لێرەدا دەبێت پەنجە بۆ ڕۆڵی (باوکی شەرعی چیرۆکی سیاسیی کوردی) ڕابکێشین، ئەویش ئیبراهیم ئەحمەد(بلە)یە. چیرۆکنووس بەو پەڕی زیرەکییەوە هاتووە ڕووداوەکان و پاڵەوانی چیرۆکەکانی لە ژینگەی کوردەوارییەوە وەرگرتووەو بە شێوەیەکی خۆماڵی دایڕشتوون.

ناوەڕۆکی چیرۆکەکانیش وەك کامێرایەك وێنەی ئەو بارە سیاسییە و کارە نابەجێ و کەمانەی ڕژێمی کێشاوە. هەروەها جیاوازی چینایەتی کۆمەڵی کوردەواری دەرخستووە.. بۆ ڕاستی ئەم قسەیەشمان چیرۆکەکانی (کوێرەوەری) و (خازێ) و (کەرەلۆتی) و ڕۆمانی (ژانی گەل) بەڵگەن، هەرچەندە ڕۆمانی (ژانی گەل لە ساڵی ۱۹۷۳) بڵاوکرایەوە، بەڵام خۆی لە ساڵی ۱۹٥٦دا دانووسراوە.

هەروەها نابێ ڕۆڵی گۆڤاری (دەنگی گێتی تازە) ش فەرامۆش بکەین لە خزمەتکردنی چیرۆکی کوردی لەم سەردەمەدا، هەرچەند گۆڤارێك بوو لە لایەن باڵیۆزخانەی بەریتانیا لە غدا دەردەچوو بۆ بڵاوکردنەوەی پروپاگەندەی خۆیان، بەڵام لەسەر ڕووی لاپەڕەکاندا زۆربەی مارەکانی بەشێکی تایبەت بۆ زمان و ئەدەبی کوردی تێدا بەرچاو دەکەوێت، بەتایبەتی یرۆك،کە چەند چیرۆکنووسێك لە ڕێگای ئەو گۆڤارەوە چیرۆکەکانیان بڵاودەکردەوە وەك : وسێن حوزنی موکریانی و دڵسۆز(تاهیر ئەحمەد حەوێزی)و ئیحسان مستەفا و فایەق زێوەرو

مەلا عەبدوڵا سەعیدو (ح) ناوێك و هەندێکی تر، بەڵام ئەوانەی، کە زۆر چیرۆکەکانیان بڵاوکردبێتەوە حوسێن حوزنی موکریانی بە پلەی یەکەم و دڵسۆز بە پلەی دووەم دێت.

دوای شۆڕشی (١٤ی تەمووزی ١٩٥٨)، بڵاوبوونەوەی هەژاری و دواکەوتوویی، لە ئەنجامی ئەو بارە سیاسییەی پێشوو. لە چیرۆکەکانی (حسنۆك)، (نانی سیلاوی)، (هەژاری ئادەمیزاد)، (ئەمەیە بەشمان)، (پەنجا فلس)، (ژیانی هەژاری)، (دز نیم) و گەلێ چیرۆکی دیکەدا ڕەنگی داوەتەوە. هەروەها چیرۆکنووسەکان زۆر بایەخیان بە لایەنێکی کۆمەڵایەتی داوە، ئەویش چەوساندنەوەی ئافرەتە لە سایەی ڕژێمی دەرەبەگایەتی، کە چۆن ئەو خەڵکەیان چەوساندۆتەوەو دەستیان بەسەر زەوی زاروماڵی جووتیاراندا دەگرت، ئاوا دەستیشیان بۆ نامووسیان درێژ دەکردو کچەکانیان لە کوڕەکانیان یان لە پیاوەکانیان بەزۆری مارە دەکرد. چیرۆکەکان (سزا)، (گوڵچین) و (ژن هێنان بەزۆرە ملی) نموونەی ئەم بابەتەن. یان خۆشەویستی پاك و بێگەردی ئافرەتی کوردیان نیشانداوە بەرامبەر بە خۆشەویستەکەی،کە چۆن گیانیان لە پێناو یەکتردا بەختکردووەو زۆربەی جار فوویان لە چرای ژیانیان کردووەو بە شێوەیەکی تراژیدی کۆتاییان بە ژیانیان هێناوە، وەك لە چیرۆکەکانی (چای شیرین)، (بریا نەهاتیتایەوە) و (شاری خامۆشان) و گەلێ چیرۆکی تردا بۆمان دەردەکەوێت. یان قارەمانی و پاڵەوانییەتی ئافرەتی کوردیان پیشانداوە، کە چۆن بەشداری براکانیان کردووە لە ڕێگای خەباتی دوورو درێژی نەتەوەکەیاندا کە چۆن بەرانبەر بە ئیستعمار بێگانە نەبەردانە جەنگاون و بەشانازییەوە ناوی خۆیان بۆ هەزاران نەوەی داهاتوو لە لاپەڕەی مێژوودا تۆمار کردووە. چیرۆکەکانی (بووکە شوشە) و (ڤیان) ی دەستگیرانی عەوداڵ بەگی و چیرۆکی(شەهیدانی قەڵای دمدم) و (پرشنگ) ی پاڵەوانی (چۆن لەبیرم بچێتەوە)، بەڵگەی ئەم ڕاستییەن. هەروەها باسی شیربایی و کچ بە زۆر بە شوودانیان بە کارێکی ناڕەوا زانیوەو بە ناپەسەندییان داوەتە قەڵەم، بۆیە هاتوون بە هەستی جوان و تەعبیری ڕێکوپێك و وشەی ڕازاوە واقیعیان بە هونەر بەستۆتەوەو قوڵی نووسین ئەو دیمانەیان لێ هەڵماڵیوە، وەك لە چیرۆکەکانی (دوا پێکەنین) و (ژن هێنان بەزۆرە ملێ) و هەروەها گەلێ چیرۆکی دیدا دەردەکەوێت.

یەکێ لەو دیاردە هەرە گرنگەکانی تری چیرۆکی کوردی لەو سەردەمەدا، بۆ یەکەمجار هاتە پێشەوە کێشەیەکی وا بۆ ناو قاڵبی چیرۆکی کوردی، ئەویش چیرۆکی کرێکارانە بوو، کە دەڵێم چیرۆکی کرێکارانە، مەبەستم پێوەندی بە ژیانی کرێکاری کوردەوە، چ لە پێوەندییەکانی خێزان

PDF4Kurd

و چ لە کارکردن و کرێ وەرگرتنیان واتە بە کورتی پاڵەوانی چیرۆکەکانی کرێکاری ڕەش و ڕووت و چەوساوەی کوردن و ڕۆڵی سەرەکی لە چیرۆکەکانیدا دەگێڕن، لە چیرۆکەکانی (کارمان ئەوێت) ی محەمەد مەولود — مەم — و چیرۆکی (ئەمەیە بەشمان) ی د. کاوس قەفتان و (دز نیم) ی سەلاح ئەحمەد و هەروەها لە گەلێ چیرۆکی تر بەرچاو دەکەون. هەروەها لەم ماوەیەدا کۆمەڵی چ چیرۆکی سیاسی ڕووتیش نووسراون. دواتر و تا ئەمڕۆش چیرۆکی کوردی بە شێوەیەکی واقیعبینانەوە مامەڵە لەگەڵ ڕووداو و کێشەکانی سەردەمدا دەکات.

ڕیالیزم و ڕۆمانی کوردی

سەرەتای ڕۆمانی کوردی لە بەرهەمەکەی (ئەحمەد موختار جاف)ەوە بە ناونیشانی (مەسەلەی ویژان یان چۆن بووم بە خانەدان)دەست پێدەکات، بە واتایەکی دیکە لە کۆتایی بیستەکانی سەدەی بیستەمو لە (١٩٢٧) دا ڕۆشنفکرێکی وەك ئەحمەد موختار جاف کە پەروەردەی خوێندنەوەی بەرهەمە ڕۆژئاواییەکان بووەو بەزمانی ئینگلیزی ئاشنا بووە، کاریگەری بڵاوبوونەوەی ڕۆمانی تورکی نوێو بەتایبەتی (نامیق کەمال)، کە لە ١٩٢١ دا لە لایەن ر (مەعروف ڕەسافی) شاعیر لە ڕۆژنامەی (الحوادث) زەمینەی بڵاوکردنەوەی ئەو ژانرە ئەدەبییەی خۆشکرد، هاوکات لەگەڵ ئەوەدا لە ١٩٢٧ – ١٩٢٨ (ئەحمەد موختار جاف)یش، کە ئاشنایەتی لەگەڵ زمانە ئەوروپییەکان بەتایبەتی ئینگلیزیو فەڕەنسی هەبووە ڕۆمانی (چۆن بووم بەخانەدانو مەسەلەی ویژدان)ی نووسیوە، ئەم خاڵە سەرنجمان بۆ ئەوە ڕادەکێشێ ئەو ڕۆژەی کۆمەڵی کوردەواری، کە ئاگایان لە ڕووداوە ئەدەبییەکانی سەردەمی خۆیان بووە، پەرۆشی نووسینی ڕۆمان بوون، سەردەمی شیعر کە سەردەمی کۆمەڵگەی خێڵەکیو دنیایی کۆمەڵێکی ڕۆژهەڵاتی بێئاگای دەنوواند، ڕێگای لەبەردەم ئەو ژانرە خۆشکرد، کە نووسینو دەرکەوتنی ڕۆمان خاڵی وەرچەرخانێکی تازەی لەبەردەم کلتوور نوواند، کە ناکرێ بەهەند هەڵنەگیرێ یان دەکرێ لەو گۆشەنیگایەوە بڕوانینە ئەو دەرکەوتنەی ڕۆمان کە بۆ دوای جەنگی جیهانی یەکەم، واتە دوای ڕوخانی بیری تورکچییێتی دەوڵەتی عوسمانلی، کە کۆسپو لەمپەر ڕوە لە بەردەم زەینو هۆشیکراوە، بەڵام گەر وەکو مێژوو سەرنجی لێ بدەین، ئەوا بێگومان ڕۆمانی (شڤانێ کورد)ی عەرەبی شەمۆ و (پێشمەرگە)ی ڕەحیمی قازیو (ژانی گەل)ی برایم

ئەحمەدو (نازدار یان کچی لادێ)ی حەمە عەلی کوردی.. هتد، نموونەی بەرجەستەی ڕۆمانی کوردیی قۆناغی یەکەمن.

سەبارەت بە ئاستی ڕۆمانی کوردی بەرامبەر بە ڕۆمانەکانی جیهان، ئێمە دەبێ پەیوەندی کۆمەڵایەتیو بونیادی پێشکەوتنی چینەکانو بەرهەم هێنانو کلتوورو مەزهەب لەبەرچاو بگرین، ئەوا هەموو دەزانین مێژووی (فیکر لە ڕۆژهەڵاتو ڕۆژئاوا بە دوو ئاراستەی جیاوازدا تێپەڕ بوون، بەو مانایەی (ڕۆمان)یش وەکو چڵێکی ئەو کلتوورە پانو پۆڕە بە ئاستی جیاوازدا تێپەڕیووە، کۆمەڵی ڕۆژئاوایی لە سەدەکانی شازدەوە (ڕێنیسانس)و دواتر چینی بۆرژوا لە ڕێگای شۆڕشی پیشەسازی و تەکنەلۆژی و فەلسەفە و بیری عەلمانیدا ڕێگای بۆ سەفەرو گەڕانو چاوکرانەوەی تاکی ئەوروپی خۆشکرد، بیر لە خودی خۆی بکاتەوە، بۆیە زەحمەتە ڕۆمانی کوردی لەگەڵ ڕۆمانی ڕۆماننووسە بەناوبانگەکانی خۆرئاوا بەراورد بکەین، خۆ ئەگەر مەبەست ئەوە بێ کورد تا چەند سوودی لە تەکنیكو داهێنانی ئەوان دیبێو کاریگەری کلتووری ئەوان چەندێك بووە؟ بێگومان ئێمە لە ڕێگەی ئەوانەوە فێری ئەو قاڵبو تەکنیكو وردەکارییانەی هونەرەکە بووین، ئەوەش، کە هەندێ کەس بە عەیبی دابنێ! عەیب نییە، لە نووکی پێمانەوە تا تەوقی سەرمان لەکاڵاو لە ماشێنو کەرەسەکانی نووسینمانەوە هەمووی دەسکردی ئەوانە، ئەگەر هەندێك بۆچوونی دژ هەبێو پێی وابێ سەرچاوەی ئێمە حیکایەتو داستانی کوردەوارییە دەشێ یەکێ لە سەرچاوەکانی بەدەست هێنانی زانیاری بێ، بەڵام پێم وا نییە ئەمە هەموو شتێك بێت، بۆیە ڕۆمانی کوردی دەشێ لە چوارچێوەی قۆناغی مێژوویی خۆیەوە هەڵبسەنگێنینو لە چاو بیری ڕۆژهەڵاتەوە تێی بڕوانین، کەچی لە ڕۆمانی عەرەبی و فارسی و تورکی.. کەمتر نییە.

بۆ شاکاریش لە ڕۆمانی کوردیدا پێم وایە ئەمە مەسەلەیەکی ڕێژەییە، جوانناسیی بەنموونە لە دیدو بۆچوونی ساحێب نەزەرانو خاوەن ئایدۆلۆژیا جوداکان هەریەکەو پێوانەی خۆیان سەبارەت بە ناوەڕۆك، خۆ ڕووخساریشی هەروەتر نموونەی ڕۆمانی جوانو سەرکەوتوومان زۆرە، محەمەد موکریو عەبدوللا سەڕاج و نافیع ئاکرەیی و سەلاح عومەر و کاکەمەم بۆتانیو حوسێن عارفو حسام بەرزنجی و شێرزاد حەسەنو بەختیار عەلی و زۆرن زەحمەتە بتوانین ئەوە دیاری بکەین. ناوەڕۆکی ڕۆمانەکان دەربڕی خەم و مەینەتییەکانی نەتەوەیی و ژێردەستەیی و خەباتی ڕزگاریخوازی میللەتی کورد بە درێژایە مێژوو دەنوێنن، (ژانی گەل)ی برایم ئەحمەد

PDF4Kurd

و(پێشمەرگە)ی رەحیمی قازی و نۆڤلێتەکانی (زرەی زنجیر)ی مستەفا سالح کـەریم و (شـار) و (هێلانە)ی حسین عارف و (هـەرەس) و (سـەگوەر) و (تۆڵـە) و (ئـەژدیها)ی محەمـەد مـەکری و(هەلّکشان بەرەوە لووتکە)و (کیاکسار)ی عەبدوللا سـەراج نموونـەی ئـەم بۆچـوونەمانن. لـە نواندنی باری کۆمەلاّیەتی و ناهەمواری و دەرد و مەینەتییـەکانی چـینی جووتیـار و هـەژاری کـورد بـە دەسـت سیـستمی دەرەبەگایـەتی وداب و نەریتـە ئـایینی و کۆمەلاّیەتییەکانـەوە رۆمانەکانی (مەسەلەی ویژدان یان چۆن بووم بە خانەدان)ی ئەحمەد موختار جاف و (نازدار یان کچی لادێ)ی محەمـەد عـەلی کـوردی و نۆڤلێتـەکانی (خـانزاد)ی جـەمال بابـان و (جـوان)ی مەحموود ئەحمەد (ئازاد) و(زەلیل)ی حسام الدین بـەرزنجی و (مالّئـاوا گـوڵی خـەم)ی هیمـداد حوسێن و (حەسار و سەگەکانی باوکم)ی شێرزاد حەسەن و(گولستان و شەڤ)ی حەسەن سلێڤانی نموونەن. هەندێ لەو رۆمان و نۆڤلێتانە ناوەرۆکێکی هونەری و یاریکردن بـە وشـە و بـە سـوود وەرگرتن لە تەکنیکی نوێی گێرانەوەی رۆمانی نوێی فەرەنسیی و مامەڵەکردن لەگەڵ مێـژووی نەتەوەیی و تەوزیفکردنی کەلەپوور بە شێوەیەکی هونەری کاریـان کـردووە و لـە ناوەرۆکیـشدا بێهوودەیی یان رامان و وردبوونەوەی مرۆڤ بەرامبەر بە چارەنووسیی شوومی خۆی و بێگانـەیی و غوربەت و نامۆبوون بە خود سیمای ئەو بەرهەمانەیان پێکهێناوە، وەکـو: (درز)ی کاکەمـەم بۆتانی و (سۆناتای رۆح)ی سەراج و(ژنانی ئـاو)ی جەبارجـەمال غـەریب و (تاریکـستانی م)ی صلاح عومەرو (کەمتیار)ی کەریم دەشتی... [٥٨]

ریالیزم و درامای کوردی

دوا بە دوای خستنەرووی رەوتـی شـانۆیی لای میللـەتانی دراوسـێی کـورد و بـە حـوکمی بارودۆخی جوگرافی کوردستان و دابەشبوونی خاکی کوردستان بە سەر عێراق و ئێران و سوریا و تورکیا دا بێگومان بزاڤی شانۆیی لای ئەو میللەتانە کاریگەری بەسەر پانتایی رۆشەنبیری کوردی بە گشتی و شانۆییش لە گەڵیدا دیارە. هەروەکو لە پێـشەوە روونکرایـەوە، یـەکێ لـە بنیاتنەرانی شانۆی فارسی لە ئێران شانۆکاری کوردی کوردستانی ئێرانە بە ناوی (مـیر سـیف

٥٨- بۆ ناوەرۆکی ریالیزم لە رۆمانی کوردیی هاوچەرخدا بروانە: د. عادل مەجید گەرمیانی، ریالیزم لە رۆمانی کوردی هاوچەرخ لە عێراقدا، (نامەی ماستەر)، زانکۆی بەغدا، کۆلێجی پەروەدەی ئیبن روشـد، ١٩٩٦. ابـراهیم …در محەمەد، رۆمانی کوردی لە عێراقدا، (نامەی ماستەر)، کۆلێژی ئاداب، زانکۆی سەلاحەدین، ١٩٩٣.

الدین کرمانشاهی)، لە عێراقدا نمایشەکانی (بشارە واکیم) و تیپی نمایشی میسری و تیپەکانی بەغدا کاریگەرییەکی روون بەرچاوی لە رەوتی شانۆی کوردی لە کوردستانی عێراقدا هەیە، لـە تورکیایش لە رێگەی ئەدەبی تورکی، بە تایبەتی لـە دوای سـەردەمی (تنظیمـات) و شۆرِشـی (تورکە لاوەکان)ەوە هەلێکی لە بار بۆ هاتنە کایەی یەکـەم دەقـی شـانۆی کـوردی لـە لایـەن نووسـەر و رۆژنامـەنووس و شانۆنووسـی کـوردی تورکیـا عەبـدولرەحیم رەحـیم هـەکاری بـە ناوی(مەمی ئالان)[٥٩] هاتەکایەوە، لە هەمانکاتدا لە رێگەی حاجی تۆفیق بـەگ (پیرەمێـرد)ی شاعیرەوە ئەو کاتە لـە ئـستەمبوڵ لـە ژێـر کاریگـەری رەوتـی ئـەدەبی (سـەروەتی فنـون) و شانۆنامەنووسەکانی ئەو کاتە دابوو، ئەم خولیاو حەزە پاشان پالّی بە (پیرەمێرد)ەو نا لە دوای گەرانەوەی بۆ سلێمانی لە دوای یەکەمین جەنگی جیهانی زۆر بە پەرۆشەوە روو لە کەلـەپوورو سامانی نەتەوەیی خۆی بکاو بیکاتە کانگەیەکی روون و گەش بۆ داهێنانە ئەدەبیـەکانی خـۆی لە نووسینی شانۆنامەی مێژووی و فۆلکلۆری، کە ئـەدیب و شـانۆنامە نووسـەکانی تورکیـای سەردەمی (تنضیمات) پێوەی ناسرابوون.

یەکێ لە سیما دیارەکانی ئەدەبی تـورکی بـە ماوەیـەك بـەر لـە چـوونی (پیرەمێـرد) بـۆ ئەستەمبوڵ و تا چەند سالێکیش، کە ئەو لەوێ بوو، ئەوە بـووە، کـە (چـیرۆکە میللییـەکانی چـیرۆکنووس و رۆژنامەنووسـیی تـورکی ئەحمـەد مەدحـەت ئەفەنـدی (١٨٤٤-١٩١٢) و رۆمانەکانی هـەمان نووسـەر، کـە راسـتەوخۆ سـوودی لـە مێـژوو و کەلـەپووری نەتەوەکـەی وەرگرتبوو و بە زمانێکی سادەی جەماوەریی دەینووسی، جۆرێ لە خـەیاڵ و رۆمانسییەتیـشی پێوە دیار بوو، پاشانیش رێبازی نەتەوەیی، کە لە ئەدەبی تورکیدا بـە (ئـەدەبی نەتـەوەیی)بـە ناوبانگەو (ضـیاء گوك ئالب (١٨٧٥-١٩٢٤) و عمر سیف الدین (١٨٨٤ -١٩٢٠) و فوئـاد کۆپرلو (١٨٩٠-١٩٦٦) ئەم نووسەرانە (بەدوای بابەتی نوێ لە ولاّتدا دەگەران، و بە تایبـەتی لە ناو خەڵکی دەشتەکیدا) بلاّوکراونەتەوە.[٦٠]

٥٩- دەربارەی ئەم شانۆگەرییە بۆ یەکەم جار دکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد باسـی کـردووە، بروانـە د٠کمـال مەزهەر ئەحمەد، تێگەیشتنی راستی و شوێنی لە رۆژنامەنووسی کوردیدا، ل٩٥، تێکستی ئـەو شـانۆگەرییەو لێکۆلینەوەیەك دەربارەی نووسەر و شانۆنامەکە لە لایەن فەرهاد پیربال بلاّوکراوەتەوە، بروانە: گ؛ هیـوا، ژ٦، ١٩٩٣، ل ٦٧-٧٣ ٠

٦٠- مختارات من شعر الترکی،ترجمة فاضل جتکر، ١٩٩٥، ص٦ ٠

PDF4Kurd

تا ئێستا سەرەتای نووسینی شانۆی کوردی وەکو (تێکست)، تێکستەکەی نووسەری کوردی تورکیا (ع. ڕەحمی)یە، کە لە گۆڤاری (ژین) لـە سـاڵی ١٩١٩دا بـەناوی(مـەمی ئـالان) لـە ئەستەمبۆڵ بڵاوکراوەتەوە.[٦١]

ناوەڕۆکی ئەم شانۆنامەیە هیچ پەیوەندییەکی بە چیرۆکی فۆلکلۆریی (مـەمی ئـالان) یـان (مەم وزین)ەکەی (ئەحمەدی خانی)یەوە نییە، بەڵکو ڕەنگە لاکردنەوەیەك بێت بـۆ هەڵبـژاردنی ئەو ناونیشانە وەکو بەشێك لە کەلەپووری میللی کوردی، کە ئەو ڕۆژگارە لە (١٩١١) بەدواوە ئەدەبی نەتەوەیی و کەلەپوور و مێژووی نەتەوەیی ببووە بەشـێك لـە سـیماکانی ئـەدەبی ئـەو ڕۆژگارە، هەروەها لە خوێندنەوەی ئـەو شـانۆنامەیەدا بۆمـان دەردەکـەوێت، بـیری یەکیـەتی ئیسلامی، کە لە دوای ڕاگەیاندنی دەستووری دووەمی عوسمانی لە ١٩٠٨ لە لایـەن شـاعیر و نووسەری تورك محمد عاکف ئارسۆ (١٨٧٣-١٩٣٩)سەرپەرشتی دەکراو کاریگەری بەسـەر (ع. ڕەحمی)یەوە هەبووە، بۆیە پاڵەوانی شانۆنامەکە (مەم)، بووك (خەزال)بەجێ دەهێڵێ وەدەچـێتە غەزا لە دژی گاوران و بە ئەرکێکی سەرشانی خۆی دەزانێ، هەروەها نووسەر هەر لە سـەرەتای شانۆنامەکەیش دا نووسیویەتی :

(تیاترۆیا کوردان فەزیلەتا کوردان نۆشی ددەت)، کە پەیوەستی نووسەر لەو سـەردەمەدا بە مەسەلەی ڕەوشت پێشان دەدات، کە لە هەردوو تێڕوانینی مەزهەبی و نەتەوەیی یەوەیە.

کەسەکانی شانۆنامەکە ، بەم شێوەیە ڕیزکراون :

مەمێ ئالان

لەوەند-هەڤاڵی مەمۆ، خولامی میر

چاڤرەش –دایکا مەمۆ

خەزال- ژنا مەمۆ

لە ڕووی بنەماکانی (پیەس) یشەوە، ڕادەیەکی زۆر سەرکەوتووەو بە قەڵەمی شـارەزایەکی اسیەتە هونەرییەکانی شانۆنامە نووسراوە، ئەو گفتوگۆو ناکۆکی و یەکیەتی کات و شـوێن و بەتەی لە درامای تراژیدیدا پێویستە و دراوەتـە پـاڵ (ئەرسـتۆ)وە بـە ئاسـانی هەسـتی پـێ

٦١- دەربارەی ژیان و کەسایەتی ئەو نوسەرە، بڕوانە: د. فەرهاد پیرباڵ، ڕۆژنامەی کوردسـتانی نـوێ، ژ٨٢٩، ٣، یەك شەممە ١٩٩٥/١١/٦، ل٦ .

دەکرێ. ئەمەش ڕەنگـە دەر ئـەنجامی تـەوژم و ڕێبـازە ئەدەبییـەکانی ڕۆژئـاوا، بـە تایبـەتی فەڕەنسە بێت، کە لەو ڕۆژگارەدا لە ناو ئەدەبیاتی تورکیدا پەرەی دەسەند.

لـــە **کـوردستانی عێراقـدا**، هێشتا بە تەواوی ساغ نەبۆتەوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هـەوڵ و ماندووبوونی بێ وچان لە لایەن نووسەران و دڵسۆزانی بواری شانۆیی بەردەوامـە، یـەکێ لـە گیروگرفتە سەرەکییەکانی ئەوەیە، زۆربەی مەکتەب و قوتابخانەکان لە شـارەکانی کوردسـتاندا نمایشی شانۆییان (هەر چەند بە شێوەیەکی ساکاریش بووبێت) پێشکەش کردووە.

بۆ نموونە قوتابخانەی یەکەمی هەولێر لە پاییزی ساڵی ١٩٢١ شانۆیی (سەلاحەدین ئەیوبی) یان بۆ چەند ڕۆژێك پێشکەشکردووە، لە پـاش هـەولێکی زۆر سـەخت هـەر نـاوی ئـەو چـەند ئەکتەرەمان دۆزییەوە (عەبدوللا عەزیز کارگەچی، غەریب سەلیم، حسام الدین یحیی، عەبـدول موتەلیب سەید جەمیل،عەلی ئەدیب).(خەڵکێکی زۆر لە باوکـانی قوتابیـان و پیـاوە دیـار و ناسراوەکان و هونەر دۆستان ئامادەبوون.....)[٦٢]

ڕەنگە ئەم شانۆگەرییە هەر هەمان ئەو شانۆگەرییە بێ، کە لەو ساڵە دا (١٩٢١) لە لایەن خوێندنگەی ئیسلامی لە شاری مووسڵ نمایشکراوە لەلایەن هونەرمەند (ارشد افندی العمـری) بۆ سەر شانۆ دەرهێنراوە، وەکو پێشتر ئاماژەمان بۆ کرد، ئاسـاییە، بـە تایبـەتی لـە ڕێگـەی خوێندکارەکانی شاری هەولێرەوە، کە لەوێ خوێندوویانە.

شانۆی مەکتەبەکان، لەگـەڵ سادەییـشیاندا، نـاتوانرێ چاوپۆشـی لێ بکـرێ، چـونکە لـە مێژووی جووڵانەوەی درامای کوردی و عەرەبیش لە عێراقدا تا دوای دامەزراندنی حکوومـەتی پاشـایەتی عێـراق تیپـی مۆڵـەت پـێ دراوی یاسـایی نـەبوو، هـەر بۆیـە یاسـاو دەسـتووری دامەزراندنی کۆڕو کۆمەڵەکانیش لەو مێژووە بە دواوەیە.

دامەزرانـدنی (کۆمەڵـەی زانسـتی کـوردان) لـە سـاڵی ١٩٢٦ لـە شـاری سـلێمانی، خـاڵی وەرچەخانێکی گەورەبوو لە مێژووی ڕۆشنبیری و خوێندەواری ئەو شـارەو کوردسـتانی عێـراق بـە گشتی.

ئەم کۆمەڵەیە، لە پاڵ گرنگیدانی بە خوێندن و خوێندەواری، هەوڵی ئەوەیداوە، کـە دەوری شیاوی خۆی لە بەرەو پێشەوە بردنی ڕەوتی ڕۆژنامەوانیی و هونەریشدا هەبێت.

62 : محمد بکر تیمور، دەربارەی دراما رەخنە، گ؛ کاروان، ژ٤١، ل٦٤ .

کۆمەڵە بە تایبەتی مامۆستا فوئاد رەشید بەکرو کەریم سەعید زانستی چیرۆکی تەمسیلی (عیلم و جەهل) یان لە شانۆگەری (لولا المحامی)ی (سعید تقی الدین)ەوە وەرگرتووە و بە شێوەیەکی سادە و بێ دیکۆر نمایشیان کردووە. [٦٣] ئەم شانۆگەرییەش هەروەکو دیارە تێکستەکەی وەرگێراوە و کوردی نییە وە لە ڕێگەی شاگردانی بەغداوە تەرجەمە کراوەو لە سلێمانی پێشکەشکراوە.

دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٢٧ دا شانۆگەری (نیرۆن)نمایش کراوەو کۆمەڵەی زانستی لە سەرووی هەموویانەوە (پیرەمێرد) زۆر گرنگی پێداوە، تەنانەت لە ڕۆژنامەی (ژیان)دا (اعلان)ی بۆ کردووە و تیایدا هاتووە :

(شەوی ئەم پێنجشەممەیە کە تەسادووفی٢٧ -٢٨ ی تەمووزی ١٩٢٧ ئەکات لە زانستیدا تەمسیلێکی ئەخلاقی و تەئریخی ئیجرا ئەکرێ.بۆ ئەوانەی بلیتیان وەرگرتووە جێی دانیشتن تەرتیب کراوە،مەئمووری تەشریفات بە پێی بلیت جێگایان پێشائەدا، جێ گۆڕین مەمنووعە. بلیت هەر بۆ یەك کەس کارکاو لە پاش دانیشتن وەر ئەگیرێتەوە.رەجامان وایە رعایەتی ئەم مەوادە بفەرمورێ، ئەم مەوادە تەتبیق ئەکات).٦٤

دوای پێشکەشکردنی شانۆگەرییەکە، ڕۆژنامەی (ژیان) بە ناونیشانی **(لە بینای زانستیدا تەمسیل)** هەڵسەنگاندنێکی لە بارەی ئەو شانۆگەرییەوە نووسیووەو ئافەرینیان لێدەکات و دەڵێ:

(.........ئەسلی تەمسیلەکە بە پێنج پەردە زوڵم و ئیستبدادی ئەوەدا بە واستەی سیناتۆ ئیمپراتۆرانی ڕۆماوە نەجات دانی ڕۆماییەکانی تەمسیلی ئەکرد، لە پەردەی ئەوەڵدا موفەسەلەن بۆ ڕزگارکردنی میللەت قەراری مەجلیسی سیناتۆ، سپۆت حیشمەتی ئیمپراتۆر نیرۆن نیشاندرا)٦٥ پاشان بەردەوام دەبێ :

٦٣- چەند سەرچاوەیەك باسی ئەم شانۆگەرییەیان کردوە، بڕوانە:حسن تەنیا، شانۆو شانۆی کوردەواری، ل٥١
...اوە احمد میرزا، دراسات عن الحرکة المسرحیة فی مدینة السبیمانیة،م جلة کاروان،ع ١٨،ص١٠٦.
...صطفی صالح کریم، صفحات مشرقة فی مسار المسرح الکردی، القسم الثانی، جریدة العراق العدد ...٢،١٢١٩-١-١٩٨٠، ص٣
6... : ڕۆژنامەی ژیان ژ٧٥، س٢،١٩٢٧، ل٣، (بە ڕێنووسی ئەمڕۆ نووسیومانە)٠
6... : ڕۆژنامەی ژیان ژ٧٦، س٢،١٩٢٧، ل١، (بە ڕێنووسی ئەمڕۆ نووسیومانە)٠

(........ئەم تەمسیلە بۆ ئەوانەی کە میقرۆبی ئیستبداد و فیکری زوڵم و تەحەکومیان لە کەللەدایە دەرسێکی ئەخلاقی و عیبرەتێکی تەئریخی بوو).٦٦

لەو شانۆگەرییەدا (مامۆستا فوئاد رشید (هەزار ئافەرین بۆ فیداکاریت) دەوری شاژن وە کریم زانستی نیرۆنی زۆرداریگێڕا).[٦٧] جێگەی سەرنجە هەر لە ساڵی ١٩٢٧ دا ڕۆژنامەی (ژیان)ئاماژە بۆ کۆمپانیایەکی بیانی دەکات،کە لە سلێمانی نمایشی پێشکەش کردووە، و تیاترۆی ئەوان، کە چۆن زیان بە باری ئابووری دەگەیێنێ و لە هەمانکاتدا بە کارێکی پێویستیشی دەزانێ بۆ ڕزگاربوون لە خەم و پەژارە و ئاسودەیی دەروون، دەڵێ:

(تیاترۆ !..... لەمەودوا تیاترۆیشمان ئەبێ !.... **قۆمپانیایەکی قەومێك کە چەند ڕۆژێ لەمەو پێش هاتبوون و ئیشیان دەکرد، تەشەبوسیان بە جەلب و هێنانی تاقمێکی تیاترۆ کرد، و ئەم تەشەبوسیان خورج خستە قالبی تەتبیقەوە. ئێستا تاقمی تیاترۆیان هێناوە و موساعەدەیان ئیستیحسال کردووە کە یاری بکەن، ئێمە لێرەدا باسی ئەووە ناکەین کە ئەمە عەجەبا بەسەر ئەخلاقی عممومییەدا چەنەوعە تەئسیرێك ئەبەخشێت، ئایا حوسنی تەئسیری هەیە یان سوئی تەئسیرە؟..... و ئایا ئەمە دزی یەك بە ئیقتسادیاتی وڵات ئەگەیەنێ یان نا ؟..... بەڵام ئەوەندە ئەڵێین کە مەملەکەت لەم موئەسەسانە خاڵی نابێ !.... و خەڵقی لە پاش ئیش و کار و مەتاعیبی یەومی بۆ تەتبیبی دەماغ و ئیراحەتی نەفس بە ئەم تەرحە شتانە لزوم ئیحتیاجی یەك حس ئەکا).٦٨**

بۆمان ڕوون نەبۆوە، کە مەبەست لەو کۆمپانیایە کوێندەری بوون و چیان نمایش کردووە و لە کوێ و چەند ماونەتەوە و چەندان پرسیاری تر ؟؟....... تەنیا ئەوە نەبێ کە (ئەحمەد دەنگ گەورە) دەڵێ : وەکو زانراوە چیرۆکی شانۆگەری (جوولەکەی کۆڵ گێڕ) لە نووسینی بوێژی بە ناو بانگ شێخ سەلام لە ساڵی ١٩٢٢ دا نووسراوە . لەو سەردەمەدا تیپی هونەری شانۆگەری میسری بە سەرپەرشتی (بشارە واکیم) بەرهەمی نواندنی لە سلێمانی و شارەکانی تری

٦٦- هەمان سەرچاوە، ل١ ٠
٦٧- غەفور میرزا کەریم، تەقەلالایەکی دلسۆزانە بۆ لەناو بردنی خوێندەواریی و کۆمەڵەی زانستی لە سلێمانی، ١٩٨٥، ل١٢٦ ٠
٦٨- ڕۆژنامەی ژیان ژ٧٦، س٢،١٩٢٧، ل٣،(بە ڕێنووسی ئەمڕۆ نووسیومانە)٠

PDF4Kurd

کوردستان پێشکەش کردووە)[٦٩]، بەڵام ئەم نووسینە (ژیان) لە ساڵی **١٩٢٧** دا بڵاوکراوەتەوە، نازانین ئایا ئەو تیپە لوبنانییە تا ئەو کاتە لە سلێمانی ماوەتەوە یان نا ؟!

درامای میسری بە سەرپەرشتی (بشارە واکیم) بەرهەمی نواندنی لە سلێمانی و شارەکانی تری کوردستان پێشکەش کردوو، بەڵام ئەم نووسینەی (ژیان) لە ساڵی **١٩٢٧** دا بڵاوکراوەتەوە، نازانین ئایائە و تیپە لوبنانییە تا ئەو کاتە لە سلێمانی ماوەتەوە یان نا؟!

هەر لێرەشەوە دەمەوێ ئاماژە بۆ هەندێ تێکستی بڵاوکراوەی ڕۆژنامەی (ژیان)بکەم، بە شێوەی شانۆیی نووسراون و لە ڕەگەزەکانی شانۆییان تیا بەدی دەکرێت.[٧٠]

لە ساڵی**١٩٢٧-١٩٢٨** دا کۆمەڵەی زانستی کوردان، شانۆگەری (یۆلیۆس قەیسەر)ی پێشکەشکردوە (مامۆستایان ڕەمزی قەزاز و شوکرو سەید حەکیم-شارکە ڕەش و ڕەشید هەندێ تیپی تر دەوریان بینیوە، وە لەهەمان ساڵا-یان بە شێوەیەکی وردتر بڵێین لە ساڵی**١٩٢٨-١٩٢٩** دا ئەم مەکتەبە چیرۆکی شانۆگەری (شۆرشی فەرەنسا)ی چیشاندا، کە بەڕێزان فایەق بێکەس و کەریم زانستی و ا.ب هەوری و خەسرەوی حاجی ئاغاو..زۆر هونەرمەندیتری شارەکە بەشداری یان کردووە).[٧١]

لە ساڵی **١٩٣٠** دا مەکتەبی زانستی کچان، دوو نمایشی پێشکەشکردووە یەکەمیان (مرۆڤ ئەوەی بچێنێت ئەوە ئەدورێتەوە)و دووەمیان (دایکێکی جاهیل) هەردوو شانۆگەرییەکە درامای فێرکردنن و لە بارەی ژیانی قوتابی و گرنگی خوێندەواری و کاریگەرییە بیروباوەری کۆن و دواکەوتووی بەسەر پەروەردەی منداڵ دایە.[٧٢]

هەر لە هەمان ساڵدا جارێکی، تر شانۆگەری (صلاح الدین ئەیوبی) پێشاندراوە.

لە ساڵی **١٩٣١** دا، شاری گۆیە هەر لە کۆنەوە شانۆگەری (نیرۆن)یان نمایشکردوە (عومەر

٦٩- دەنگ گەورە، مێژووی شانۆگەری کوردەواری، ڕۆژنامەی هاوکاری، ژ **١٩٧٢**، ١١٦، ل٦٠.

٧٠- بڕوانە: شاکر فتاح، هاواری وگنه خۆشەویستەکەمان، ڕۆژنامەی ژیان، ژ٥٢، س٢، **٣**ی شوباتی **١٩٢٧**، ٣- ٤ .

فتوگۆ نه افراط نه تفریط، لە نێوان (ع) و (م)، ڕۆژنامەی ژیان، ژ٦، س **١٩٢٧**، ٢، ل١-٢ .

7 : حەسەن تەنیا، شانۆو شانۆی کوردەواری، ل٥٣-٥٤ .

7 : مەغدید حاجی بە کورتی باسە ناوەڕۆك و نمونەیەکی کورتی لێ وەرگرتوە بڕوانە: مەغدید حاجی، ئافرەت شانۆی کوردیدا، بەغدا **١٩٨٩**، ل٢٢٥-٢٧ .

عەبدوللا) و (سەید نەزیف) بەشداریان تیا کردووە، لە هەمان ساڵیشدا شانۆگەری (کچی کوردستان)یان نمایشکردووە، کە چەند هونەرمەندێکی شارەکە بەشداریان تێدا کردووەو ئەو شانۆگەرییە بۆ ساڵی دواتر **١٩٣١-١٩٣٢**[٧٣] لە هەولێر جارێکی تر پێش کەش کراوە (سەید نقیف)دەوری (کچی کوردستان)ی دیوە.[٧٤]

دەربارەی ئەو شانۆگەرییە (عزالدین فیچی)دەڵێت: (مامۆستا شێخ نەزیف بۆ یەکەم جار لە مێژووی شاری هەولێر شانۆگەری (کچی کوردستان)ی پێشکەشکر، هەر چەندە بەربەرکانێشی دەکرا، لە شوێنی (چێشتخانەی کۆماری)ی ئێستا، کە ئەو وەخت (چایخانە)بوو... واتە شانۆگەرییەکەی لەو چایخانە پێشکەشکرد. بەشداربووانی شانۆگەرییەکەش ئەمانە بوون، کاك فتاح جبار، کاك حیدر سلیم، بەخۆیشی دەوری کچی کوردستانی).[٧٥]

لە ساڵی **١٩٣٣** دا (ا.ب. هەوری شانۆگەری (دڵداری و پەیمان پەروەری)[٧٦] نوسیوەو لە هەمان ساڵدا نمایشکراوە. ئەم شانۆگەرییە باس لە خۆشەویستییەکی ڕاستەقینە لە نێوان کچ و کوڕێکی گەنجی کۆمەڵی کوردەواری دەکات، کە ئامادەن لە پێناوی خۆشەویستی و ئەڤیندا، ئەو هەموو جەزرەبەو فیداکارییە بنوێنن. شانۆگەرییەکە سروشتێکی تراژیدیی هەیە، بەڵام کۆتاییەکەی بە خۆشی و زوڕنای زەماوەندی هەردووکیان کۆتایی دێت، نووسەری شانۆگەرییەکە خۆیشی دەوری تیا بینیووە.

لە سالی **١٩٣٥** دا لە شاری سلێمانی شانۆگەری (سەربازی ئازا)، لە لایەن شاگردانی (کۆمەڵی زانستی)یەوە پێشکەشکراوە، لە بەشدارانی ئەو شانۆگەرییە عبدالواحید نوری و ڕەمزی قەزازو حامید فەرەج و چەند کەسێکی دی بوون. دەربارەی ئەم شانۆگەرییە (پیرەمێرد) لە ڕۆژنامەی (ژیان)دا دەڵێت:

٧٣- ساڵی پپێشکەشکردنی ئەو شانۆگەرییە لای حەسەن تەنیا لە ساڵی (**١٩٣٤-١٩٣٥**)ە، بەڵام **محمد** بکر تیمور ڕاستی کردۆتەوە ساڵە ڕاستەکەی نووسیوە(**١٩٣٢**) لە هەولێریش جارێکی تر نمایشکراوە بڕوانە: **محمد** تیمور، دەربارەی دراماو ڕەخنە، گ؛ کاروان، ژ٤١، ل٧٢، هەروەها:طاهر **احمد** حەوێزی، مێژووی کۆیە، بەرگی دووەم یەکەم، ل ٢٤٨ .

٧٤- **محمد** تەیموور، دەربارەی دراماو ڕەخنە، ل ٦٢.

٧٥- ڕۆژنامەی هاوکاری، ژ **١٩٧٢**، ١١٧.

٧٦- ا.ب.هەوری، دڵداری و پەیمان پەروەری، چ٢، سلێمانی،١٩٧١ .

PDF4Kurd

(ئەم درامە زۆر شتی لێ دێتە بەرهەم، یەکەمیان تەمسیل ینعەتە و زۆر پەسەندەو دووەم چاو لێکەری و پێرەوی و لاسایی مەردانی نەبەرد لە مەعزوو ریشەی دڵی نەوجەوانانـدا بـنج بەستی ئەبێ، سبەی رۆژی زۆر بە ئارەزووەوە فیداکاری خاکە پاکەکەیان ئەکـەن)٠[77] پیرەمێـرد ناوی لێناوە (سوپاهییەکی مەرد)٠

لە هەمان ساڵدا (مەم و زین)، کە لە نووسینی (پیرەمێرد)ە، لـە لایـەن کۆمەڵـەوە نمـایش کراوە، نووسەر ئەوەندە سەرسام بووە بە جوڵەو گفتوگۆو مامەڵەی سەرکەوتووی هونـەرییان لـە گەڵ تێکستەکەو دابەشکردنی دەورەکانیان دا ناچار بووە، بڵێ لـە پیەسـەکەی منیـشیان رەت داوە، بۆیە دوای پێشکەشکردنی تێکستەکە پیرەمێرد دەڵێ:

(بەتەرەف داریی ناڵێین، بە چاوێکی تەنقید و تەدقیق روانیومانـە ئـەتوانین بڵـێین هێـشتا تەمسیلی وا لێرەدا نەکراوە)٧٨

لە ساڵی ١٩٣٦ دا چیرۆکی شانۆگەری (مەحموود ئاغای شیوەکەل)[79]ی پیرەمێرد لە لایـەن کۆمەڵەی زانستییەوە دواتـریش لـە ١٩٣٧دا (شـەریف هەمەوەنـد)ی پیرەمێـرد نمایـشکراوە، هەردوو شـانۆگەرییەکەی پیرەمێـرد لـە مێـژووی نەتەوەییمانـەوە وەرگێـراون و پیرەمێـرد بـە شێوەیەکی هونەری داپڕشتووەو کردوونـی بـە شـاکارێکی هوونـەری و ناوەڕۆکەکەشـی پەنـد و عیبرەتێکی باشە بۆ لاکردنەوە بە لای بەرهەمی نەتەوەیی و هۆشیاری نەتەوەیی، کـە ئومێـدی ڕابـردوو و ئێـستای میللـەتی کـوردە، لـەو دوو شـانۆگەرییەدا پەنجـە بـۆ توانـای شـاعیر و هونەرمەندی بە توانـا (حـاجی بـاقی بەنگینـە)درێژدەکـەین، تەنانـەت لـە چـیرۆکی (مـەم و زین)یشدا کە نمایش، پیرەمێرد ستایشی رۆڵی ئەو هونەرمەندە دەکات لە دەورەکەیدا٠

٧- رۆژنامەی ژیان، ژ ٤٢٦ ، ١٢-١-١٩٣٥.

٧- رۆژنامەی ژیان، ژ ١٩٣٦، ٥٦٣ تێکستی هـەر دوو نوسـینگەی رۆژنامـەی (ژیـان)دەربـارەی هـەردوو انۆگەری (سەربازی ئازا) و (مەم و زین)جارێکی تر لە گۆڤاری کاروان، ژ٤٩،س ١٩٧٦، ٥، لە لایەن یاسین در برزنجی، ل٦٣، ٦٤ بلاو کراوەتەوە٠

٧- پیرەمێرد، محمود ئاغای شیوەکەل، چ٢، چاپخانەی کاکەی فەلاح، سلێمانی،١٩٨٥ ٠

دوا شانۆگەری ئەو قۆناغە، نمایش شانۆیی (ئافاتی تاعوون لە نـاو حـەیواناتا)یـە، کـە لـە نووسینی (شێخ سەلام)ی شاعیر و لـە سـاڵی ١٩٣٧-١٩٣٨ لـە لایـەن قوتـابی قوتابخانـەی (فەیسەڵی کۆن)ەوە پێشکەشکراوە[80]٠

بەم شێوەیە یەکەمین قۆنـاغی شـانۆی کـوردی، قۆنـاغی سـەرهەڵدان و چـەکەرە کـردن و نەشونماکردنی ئەو هونەرە ژیاری و شارستانییە، کە دواتر لە مێـژووی درامـای کوردیـدا بـووە سەرچاوەو هاندەرێکی باش بۆ بەرەوپێشەوە چوونی ئەو هونەرە٠

٨٠- حەسەن تەنیا، (شانۆو شانۆی کوردەواری)، ل ٥٧.

PDF4Kurd

ناتۆرالیزم

Naturalism

PDF4Kurd

بنچینەی وشەکە لاتینییە، واتا سروشت،... ئەم ڕێبازە ڕێبازێکی ئەدەبییە لە نیوەی دووەمی سەدەی نۆزدەهەم لە ئەوروپا سەری هەڵداوە پاشان گەیشتە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا. ئەم ناوە خۆی زاراوەیەکی فەلسەفییەو بە واتای (ماتریالیزم) یان (دنیایی) دێت.. فەڕەنسا لانکەی سەرهەڵدانی ئەو ڕێبازەیە و پاشان (ئەمیل زۆلا (١٨٤٠ - ١٩٠٢)یش بە ڕابەری ڕاستەقینەی ئەو ڕێبازە ناسرا، بە تایبەتی دوای بڵاوکردنەوەی پێشەکییەکی بە پێز لەگەڵ ڕۆمانی (تیریز راکان Therese raquin) لە ساڵی ١٨٦٧، ئیتر لەوساوە بە ڕابەری ڕۆمانی ئەزموونگەریی زانستییەوە ناسرا.

ئەم نووسەرە لە پاریس لە دایك بووە و فرانچیسن زۆلای باوکی ئەندازیارێکی ئیتاڵی بوو. زۆلا سەردەمی منداڵیی لە باشووری فەرەنسا بەسەر بردووە... لە هەرەتی گەنجیدا دوای ئەوەی چەند جارێك لە تاقیکردنەوەکانی خوێندنگە دەرنەچووە، مارەی کردووە و دواتر هاتۆتە نێو دنیای نووسین و کاری ڕۆژنامەوانییەوە و ژمارەیەکی زۆر وتاری لە ڕۆژنامەکانی ئەو ڕۆژگارەدا بڵاوکردۆتەوە. بۆ بابەتی ڕۆمانەکانی زۆر گەڕاوەو هاموشۆی خەڵکیی کردووە. زۆلا لە بارەی ڕۆمانی (Les Raugon Macquart)ەوە دەڵێت :

(من دەمەوێ لە دەسپێکی سەدەیەك لە ئازادیی و راستیی وەسفی خانەوادەیەك بکەم، کە ناتوانێ بەربەستبێ لە هێرش و قەرەباڵغی، تاوەکو بوون و کاریگەری هەبێ بەسەر سەرجەم شتە باشەکاندا و ئامادەبوونێك دروست بکات بە جووڵەو وزەی خۆی دایبڕێژێ و پلانی بۆ دابنێ و بەمەش پێشکەوتن و پەرەسەندنێك لە ژیاندا بهێنێتە کایەوە. ئەو گرژبوون و چوونە ناویەکە کوشندەیەی، کە هاوشان بوو لەگەڵ لە دایکبوونی جیهانێکی نوێ، بەربەستبوو لەبەردەم ئەو هەنگاوەی کە لە سەرەوە باسمان کرد.)[٨١]

(زۆلا) هەر لە سەرەتاوە کەوتە لاساییکردنەوەی زاناکان و ئەویش کۆمەڵی وەکو (تاقیگە)یەك هەڵبژارد.

هەندێ لە ڕەخنەگرەکان پێیان وایە ڕێبازی ناتورالیزم لە ئەنجامی کاریگەریی فەلسەفەی ئەزموونگەرییدا هاتۆتەکایەوە، کە سەرەتاکانی ئەو فەلسەفەیە لە لایەن (جۆن ستیوارت

٨- ئێمیل زۆلا١٨٤٠-١٩٠٢) دامەزرێنەری بزاڤی سروشتگەرایی لە ئەدەبدا، وەرگێڕانی: تاهیر عوسمان، گۆڤاری: نووسەری نوێ، ژ ٣٢،٢٠٠٦، ل ١٥٤.

میل)ەوە جێگیر بوو، کە تیایدا داوای بەرهەمی زانستیی دەکرد و بە تەنیا هەقیقەتی لە قەڵەم دەدا و پێی وابوو هەر زانستی ئەزموونگەرییە، کە دەمانگەیەنێتە زانستێکی یەقیندار.

پاشان (زۆلا) سوودی لە دەستکەوتەکانی (زانستی بۆماوەیی - علم الوراثة - وەرگرت، لەم ڕووەوە دەیوت :

(ڕەوشت و سۆز زۆر بە توندی پابەندی ئەو یاسایانەن، کە بایۆلۆژی و فیسۆلۆژی دەجووڵێنن...)، ئەگەر لایەنگرانی ئەم ڕێبازە زۆر جار خۆیان بە میراتگری (ریالیزمی ڕەخنەگرانە) دەزانن، بەڵام لە حەقیقەتدا وانییە، چونکە ڕێبازی ناتۆرالیزم لە کۆتاییدا ئەزمونەکانیان بە تەنیا لایەنە سلبییەکانی کۆمەڵی گرتبۆوە و تەنانەت بۆ نزمترین پلەی کۆمەلایەتی و حاڵەتە ئاسابەدەر و ناوێزەکان.....

بەرلەوەی (زۆلا) ڕوو لە مەیدانی ئەزمونگەریی زانستی بکات، هەر دوو برا (کۆنگۆر) پێشتر هەوڵی لەو بابەتەیان هەبوو، هەروەها دەبێ ئاماژە بۆ پزیشکی فەڕەنسیی (کلۆربێرنارد) بکەین، کە پاشان لە ساڵی ١٨٦٥دا کتێبێکی بە ناونیشانی (دەروازەیەك بۆ لێکۆڵینەوەی پزیشکگەریی ئەزمونکاری Medecine Experimentale)یەوە نووسی و رۆڵێکی مەزنی لە هاندانی (زۆلا) بۆ ئەوەی ئەو ئەزموونانە لەسەر ژیانی مرۆڤ جێبەجێ بکات، بینی.وای لە زۆلا کرد (پرەنسیپەکانی زانست لە پرۆسەی چاودێریی هەموار بکا و بەکاری بهێنێ و پاشانیش لە رۆمانەکانیدا گوزارشتی لێ بکات و بیگوازێتەوە بۆ ناو ئەدەب وەك رۆماننووسێکیش، کە دۆکیۆمێنت و ماتریاڵی دیکەی کۆدەکردەوەو لێیانی دەکۆڵییەوەو بوون بە بەشێك لە گەڕان و پشکنینی زانستی.)[٨٢]

هەروەها بەر لەو مێژووەش فەلسەفەی (ئۆگست کۆنت) رۆڵی خۆی لە هاندانی ئەدەب بۆ ڕووکردنە زانستە ئەزموونگەرییەکاندا هەبوو.

زۆلا لە ڕۆمانەکانیدا هەمو و ئەو بابەتانەی لە نووسن و ئەدەبیاتی ڕۆژگاری خۆیدا پەراوێز کرابوون هێنایە نێو ئەدەباتەوە، ناوەرۆکێکی ڕۆمانێك بۆ بەدکاری سەرخۆشی و ئاکامەکانی، ڕۆمانی (مەست L’assommoipr)، یەکێ بۆ کاری سێکسی و ژیانی ژنانی بەزمگا و شوێنەکتنی رابواردن، ڕۆمانی (NANA).

٨٢- سەرچاوەی پێشوو، ل ١٥٦.

PDF4Kurd

ڕێبازی ناتۆرالیزم هەروەکو ڕێبازەکانی تر بە چەند قۆناغێکدا تێپەڕیوە، لە حەفتاکانی سەدەی نۆزدەهەمدا گەیشتە چڵەپۆپەی بەرهەمەکانی و بە تایبەتی ڕووداوە سیاسیی و کۆمەڵایەتییەکانی فەرەنسا لەو سەردەمەدا بۆ هەڵبژاردنی بابەتەکانیان یارمەتیدەرێکی باش بوون. ناتۆرالیزم لە ئەنجامی ئەو گۆڕانکارییانەی بەسەر کۆمەڵی ئەورووپیدا هاتن بە تایبەتی شۆڕشی پیشەسازی و تەکنۆلۆژی ئەورووپی لە دایك بوو. نەك هەر ئەو ڕێبازە، بەڵکو چەندین ڕێبازی هاوهەڵوێست و دژهەڵوێست هاوکات هاتنە پێشەوە، ئەم هاو هەڵوێست و دژ هەڵوێستییەش شتێکی سەیر نییە، چونکە هەموو ئەو ڕێبازانە لە مرۆڤەوە سەرچاوە دەگرن و لێکۆڵینەوەکانیان بۆ ژیانی ئادەمیزاد و کێشەو تەنگ و چەڵەمەکانی ئەو تەرخانکردووە.

(ناتورالییزم لە بەرامبەر رۆمانسییزم و میتافیزیکدا دژ وەستا بوو، بەڵام ناتورالییزم لەوەدا لەگەڵ رۆمانسییزمدا یەکی دەگرتەوە، کە هەردوو ڕێباز بە روانینێکی بەرز سەیری جوانیی سروشتییان دەکرد، هەروا لەگەڵ میتافیزیکیشدا لەوە یەکیان دەگرتەوە، کە هەردووکیان لە هەوڵی ئەوەدا بوون، بگەنە ئایدیایەکی دیاریکراو.)[83]، کەوایە دەکرێ بڵێین ڕێبازی ناتورالییزم جۆرە یاخیبوون و سەرکێشییەك بوو لە روانگەی بۆچوونی ماددییانەوە دیانڕوانییە دیاردەکانی ژیان، رەنگە هەر لەبەر ئەوەش بێت هەندێ پێیانوایە سەرچاوەی ڕێبازی ریالییزمی سۆشیالیست لەوەوە دەست پێدەکات.

ناتورالییزم لە ئەڵمانیا

((رەنگدانەوەی ئەم ڕێبازە لە ئەڵمانیا لە کۆتایی سەدەی نۆزدەهەمدا دەرکەوت، (سالآنێکیش پێش ئەوە بەرخودانی کۆمەڵێکی ناسراو بە گەنجە ئەڵمانەکان Das Junge Deutschland، کە لە بەرامبەر ئەوەی (گۆتە)ی شاعیری گەورە لە رووی ئەو رووداوە سیاسییانەی رۆژ بێهوودەیە رەخنەی توندیان دەگرت و چونکە رۆمانسییزمیش رووی لە یندووکردنەوەی کلتووری سەدەکانی ناوەڕاست کردبوو و لە باری سیاسییشەوە مەیلی بردووخوازی هەبوو، مەحکوم دەکرد. لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا، مەیلی ریالییزم، کە ەشەپێدانی زانستە سروشتییەکان و پووچەڵکردنەوەی بیروباوەڕی ئایینی لە بەرامبەر هەڵوێستی یاسی و گەشەی ئابووری ئەڵمانیای دوای جەنگ ١٨٧١ی بەرقەرار کردبوو، لە ئەدەبیاتدا بووە

٨- د.نبیل راغب، المذاهب الادبیة من الکلاسیکیة الی العبثیة،ص ١٢٧.

ڕێگە خۆشکەرێك بۆ ڕێبازی ناتۆرالییزم، کە لایەنگرانی (گەنجە ئەڵمانەکان)داوایان دەکرد، بەو مەبەستەی دەبێت لە نێوانی ئەدەبیات و ژیانی کۆمەڵایەتیدا پێوەندییەکی راستەقینە بێتە کایەوە. سەرەتا بۆچوونی ئەو ناتۆرالییزمانە خۆی دژ بە مەسەلەی رەوشتی و کۆمەڵایەتی دەنواند، تەنانەت جارێکیان لە ئەنجوومەنی (پروس) گوتراوە دەبێ جێگەی شاعیرانی سەر بەو ڕێبازە زیندان بێت و بە شێوەیەکیش رووبەڕووبوویان بوونەوە نمایشەکانی ناتۆرالییزمەکان بە نهێنی و تایبەتی پێشکەش دەکران و هەندێ جاریش لە دەرەوە - سویسرا — چاپ دەبوون، بەڵام زۆری نەبرد، کە جموجۆڵەکانی ئەم بزووتنەوەیەش ئاشکرا بوو و کۆمەڵی ئەڵمانییش ئامادەیی ئەوەی دەردەبڕی، کە ئەو بزووتنەوەیە لە خۆ بگرێت. لە راستیدا بە پێچەوانەی ناتۆرالییزمەکانی (بەرلین)، کە تەنیا باسی ریالییزم و حەقیقەتییان دەکرد و ناتۆرالییزمەکانی (میونیخ) یش بیرو بۆچوونی نەتەوەیی و نیشتمانییان نیشان دەدا.... رابەرانی ئەو بزووتنەوەیە، کە کەوتبوونە ژێر کاریگەری مارکس و داروین و ئەمیل زۆلا و هەندێ لە نووسەرانی رووسیا و ئەسکەندەناڤی پێیان وابوو ئامانجی ئەدەبیات بریتییە لە وەسفکردن و وێنەکێشانی راستیی ژیان بە بێلایەنی و بە شێوەیەکی زانستییانە و خەوش و کەموکورتییەکانی ژیان وەکو خۆی. لەم رووەوە دیمەنی پەیوەند بە ژیانی خەڵکی عەوام و هەژاری و مەینۆشی و هەرزەیی سێکسی و کەم ئەندامی دەرئەنجامە بۆماوەییەکان لە ئەدەبیتی ئەو ماوەیەدا رەنگیداوەتەوە. ئەو ژانر و قاڵبەی کە زیاتر لەو ڕێبازەدا دەرکەوت و خۆی دۆزییەوە چیرۆك بوو، بەڵام شانۆییش لەو زەمینەیەدا زوو بە زوویی گرنگی پەیدا کرد و تەنیا شیعری لیریك نەبێت لەو مەیدانەدا هیچ دەسەڵات و پایەیەکی نەبوو. ئارنۆ هۆلتس (١٨٦٣ — ١٩٢٩)ی شاعیر و نووسەری ئەڵمانی بە باوکی ناتۆرالییزمی لە قەڵەم دەدەرێت و لەگەڵ یۆهانس شلاف (١٨٦٢ — ١٩٤١)دا هەوەڵێن سەرمەشقی ئەدەبییان لەو مەیدانەدا پێشکەشکردووە. هۆڵتس لە نامەیەکدا بە ناوونیشانی (هونەر، بوون، و یاساکانی)، کە لە ساڵی ١٨٩١دا بڵاوی کردۆتەوە بنەما تیۆرییەکانی ئەو ڕێبازەی روونکردۆتەوە. ئەمە بێجگە لەوەی ئۆتۆبرام (١٨٥٦— ١٩١٢) و (ئەلفرێد کیر ١٨٧٦ -   )، کە لە بواری رەخنەی شانۆییدا رەواجیان بەو ڕێبازە داوە، هەروا میکایل ژۆرژ کۆنراد (١٨٤٦ — ١٩٢٧) هەوڵی دەدا لەسەر شێوازی ئەمیل زۆلا درێژە بە نووسین بدات، هەروا دەبێ لێرەدا یادێکیش لە دووی برای شاعیر و نووسەر بە ناوی هاینرش هارت (١٨٥٥ — ١٩٠٤)و یۆلیۆس هارت (١٨٥٩-١٩٣٠)، کە بە رەخنەگرانی میانڕەوی ئەم ڕێبازە دەژمێردرێن، بکەین. ئەو گۆڤارانەی لە لایەن

PDF4Kurd

کۆنراد و برایانی هارت بۆ بڵاوکردنەوەی بەرهەمەکانی سەر بەم ڕێبازە بـڵاو دەکرانـەوە، هـەوڵ و کۆششێکی زۆریان دەکرد.

لە نێو رەخنەگرانی ناسراوی سەر بـەو ڕێبـازە نـاوی (وێڵهـێڵم شـیرەر ١٨٤١ — ١٨٨٦) زۆر بەرچاوە، کە شاگردی کارل لاخمان و لـە نوێنـەرە دیارەکـانی رەخنـەی شـیکاری دەژمێردرێـت و وتەیەکی ناسراوی هەبوو، کە دەیگوت ئەو شتەی لە رەخنەدا مایەی سەرنجە بریتییە لـە (**ئـەوەی بە میرات ماوەتەوە، ئەوەی بە ئەزموون بە دەست هاتووە، ئەوەی لێوەی فێر بوویت**) (Ererbte Das Das Erlebte Das Erlernte)، لە راستیدا بنەماکانی شێوەی رەخنـەی شـیکاری بـەو شـێوەی، کـە ئـەو دەیویـست بـەیان دەکـات. ئیـدی بـەم جـۆرە، لـەو شـێوە رەخنەیـەی لای ناتۆرالییزمەکان باو بوو، هەندێ چەمکی وەکو بۆماوەیی، ژینگـە، هۆکـاری دیاردەکان،تـەوەری سـەرەکی گفتوگۆکانیـان بـوو و مەسـەلەی کاریگـەری دەرەکـی و وردەکارییـەکانی رووداویـش گرنگییەکی تایبەتی پێدەدرا.

لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا یاخیبوون بەرامبەر گیانی چەسپاو و شیکاری، لە سەرەتای سـەدەی بیستەمدا لە ئەڵمانیا و هەموو وڵاتانی تری رۆژئاوا وردە وردە فراوانتر دەبۆوە. بـە تایبـەتی کـە بزاڤی رەوشتی و مرۆڤایەتی ئەم ڕێبازە بە هۆی دووبارەبوونەوە و خۆ جووینـەوە، بـێ بایـەخ بـوو ئەوەی بۆ ناتورالییزمەکان مایەوە تەنیا ریالییزمییەکی ئاوێتە بە توندوتیژی و پیس نەبێ هیـچی تر بۆ نەمایەوە. هێرمـان بـار ١٨٦٣- ١٩٣٤)ل ە نامەیەکـدا بـە ناونیـشانی (زاڵبـوون بەسـەر ناتورالییزم) بە ئاشکرا ئەوە نیشان دەدات، کە ناتورالییزم لە توانای ئەفراندن و داهێنانی شاکاری هونەریی نییە و بە دەرکەوتنی ئارەزوو و خواسـتی تـازە بـە تایبـەتی ئـارەزووی رۆمانـسییزم و کلاسییزم، رەخنەو ئەدەبیاتی ئەڵمانی رەوتێکـی تـازەی وەرگـرت. لـە نێـوان سـاڵانی ١٩٠٠ - ١٩١٠ رۆمانسییزم بە شێوەی جۆراو جۆر دووبارە دەرکەوتەوە، تاك گـەرایی و دەروون گـەرایی و راکردن لە ژیانی راستەقینە و گەڕانەوە بۆ ژیانی رابردوو گاڵتە کردنێـك بـوو بـە ئـەدەبیاتی ئـەو الانه. ئەو شێوە جۆراو جۆرانەی رۆمانسییزم برێتی بوو لە سیمبۆلیزم Symbolismus، کە بە کهاتەیـەکی تـازەی ڕێبـازی ریـالییزم و ڕێبـازی رۆمانـسییزم دەژمێردرێـت، دەربڕینخـوازی Expressionsmu، کە وەکو ئالتەرناتیڤێکی ناتورالییزم وابـوو و ئایـدیالییزمی کلاسـییزمی ێ، کە ئامۆژگاری نووسەرانی بۆ گەشانەوەی سەردەمی شیلەر و لیسینگ دەکرد.))[٨٤]

٨- لەم کتێبەوە وەرمگێڕاوە: د.عبدالحسین زرین کوب، نقد ادبی، چاپ ششم، ١٣٧٨، ص٥٨٨ -٥٩١.

خاسیـەتـەکـانی ڕێـبـازی نـاتـۆرالـییزم

١ — یەکەم خاسیەتی لایەنگرانی ئەو ڕێبازە هێنانە ناوەوەی چەند ڕێگەیەکی زانستی بـوو بـۆ نێو ئەدەب بۆ ئەوەی ئاسانتر بگەێنێتە هەقیقەت و پیشاندانی واقیع.

٢ — بە لای ئەوانەوە وەزیفەی ئەدەب لێکۆڵینەوەو دۆزینـەوەی ئـەو یاسـایانەی کـە مـەزاری ژیانی تاکەکەس لە کۆمەڵدا دەستنیشان دەکەن و پیشاندانی خەوشـەکانی کۆمـەڵ زۆرِ بـە وردبینی یەوە لە ڕوانگەی زانایەکی ناتۆڕالیزمییەوە.

٣ — ناتۆرالییزمەکان لە ژینگەی کۆمەڵایەتیان دەکۆڵییەوە، چونکە پێیـان وابـوو کاریگـەری زۆری بەسـەر کۆمەڵـەوە هەیـە و لـەم ڕووەوەش لـە ژێـر کاریگـەری تیـۆری رەخنـەگری بەناوبانگی فەڕەنسیی (تین)دا بوون، کە ژینگە بە یەکێ لـە فاکتـەرەکانی لـە دایکبـوونی دەقی ئەدەبی دادەنێت.

بەڵام یەکێ لە خەوشەکانی ناتۆرالییزمییەکان ئەوە بوو تەنیا هەڵبژاردەیـەکی زۆر کـەمیان لـە چینەکانی کۆمەڵ وەردەگرت و بە تایبەتی ئەوانەی پایەی کۆمەڵایەتیان زۆر نزمە.

٤ — لەسەر ئەو بنچینەیە ناویان لە خۆیان نەنابوو، کە هەر شتێ لە سروشت دەبیـنن لاسـایی بکەنەوە، یان ئەدیب ڕێگە بەخۆی بدا بە ئارەزووی خۆی سروشت بخاتە قاڵبی ئەدەبییـەوە، بـەڵکو بـە لای ئەوانـەوە نـاتورالییزم ڕێگەیـەکی تازەیـە بـۆ چارەسـەری ئـەدەب، بیروبۆچوونەکانی لە گیانی زانستییەوە سەرچاوەی هەڵگرتووە.

٥ — ناتۆرالییزم ئەو بیرانەیان ڕەتدەکردەوە، کە دەستنیشانی جۆری بابەتی ئـەدەبییان دەکـرد. بەڵکو ئەوان پێیان وابوو. هەموو بابەتێکی ژیان بۆ ئەدەب دەست دەدات.

٦ — ناتۆرالییزمەکان جیاوازییان خستە نێوان سـەرنج و ئەزموونگەرییـەوە، سـەرنج و ڕوانـین بەلای ئەوانەوە بەکارهێنانی هۆیەکانی لێکۆڵینەوەیە لە دیاردەکانی سروشـت وەکـو خـۆی بێگۆڕین، بەڵام ئەزموون بەکارهێنانی هەمان هۆیـەکانی پێـشووە، بـەڵام بـۆ گەیـشتن بـە ئامانجێك.

PDF4Kurd

پەرناسییزم

Le Parnassisme

PDF4Kurd

ناوەکەی : (پەرناس) ناوی چیایەکە لە یۆنان، گوایە خواوەندی شیعر (میوز) لەوێدا نیشتەجێیە. ڕێکەوتیش لەو مەسەلەیەدا دەوری خۆی بینیوەوە، یەکێ لە دەزگاکانی بلاوکردنەوەی کتێب لە فەڕەنسا کۆمەڵە هۆنراوەیەکی نوێ لە بەرگێکدا کۆکردەوەو بەو کۆمەڵە شاعیرە نوێخوازەی گوتووە (پەرناسیی هاوچەرخ). بە پیچی بیروڕای زۆربەی ڕەخنەگران رابەری ڕاستەقینەی ئەم ڕێبازە ئەدەبییە (لۆکێنت دی لیل)ە، ئەو نووسەرەی، کە هەمیشە نارەزایی زۆری بەرامبەر ڕۆمانسییەکان دەردەبڕی لە بەرامبەر ئەوەی، کە زیاد لە پێویست خۆیان بۆ لایەنی خودی خۆیان تەرخانکردووە.

بنەماکانی ئەو ڕێبازە بە شێوەیەکی روون و ئاشکرا لەسەر بنەمای فەلسەفەی میتافیزیکی ئیستاتیکی دامەزراوە، ئەو فەلسەفەیەی،کە لە ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەهەم بە دواوە بە هەموو ئەورووپادا بلاو ببووەوە.

رابەر و لایەنگرانی ئەو ڕێبازە لە ژێر کاریگەری فەلسەفەی میتافیزیکی (کانت)دا بوون، کە دەیوت : (شاکاری هونەری خاوەندی چەندین خاسیەتی جەوهەریی تایبەت بە خۆیەتی)، بە پێی بیروڕای (کانت) شیعرییان لە هەموو مەبەستێکی کۆمەڵایەتیی و سیاسیی بێ بەری دەکرد و فۆرم (ڕووخسار)یان بە مەبەستی سەرەکی هونەر دەزانی بۆیە زۆرجار دەستەواژەی هەوادار و لایەنگرانی (هونەر بۆ هونەر)یان بۆ بەکاردەهێنان و (تیۆفێل گۆتێیە ١٨١١-١٨٢٢)یش یەکێك لە لایەنگرە توندڕەوەکانی بوو.[٨٥]

ڕەنگە دیارترین خاسیەتی ئەم ڕێبازە ئەوە بێت، کە نووسەرانی داوای هونەرێکی پاك و بێگەردیی دەکرد دوور لە بۆچوون و ئایدیالۆژیای سیاسییان دەکرد، بە شێوەیەك، کە شاعیرو نووسەر ببێتە زۆڕناژەن و مەراییکەر بۆ پارت و لایەنێك و بەڵکو لەجیاتی ئەوە وەکو هەر سەنعەتێکی دی دەسڕەنگینی و وردەکاری خۆی لە هەڵبژاردنی وشەو تەقاندنەوەی زمانی شیعریی تەرخان بکات بۆ گەیشتن بە حاڵەتی داهێنان و ئەفراندن. لە ڕاستیدا ئەم ڕێبازە وەکو کاردانەوەیەك وابوو بەرامبەر پێشکەوتنی زانستە سروشتییەکان، هەروەها پەرناسییزمەکان هاوکات ڕەخنەیان لە ریالییزمەکان دەگرت و دژی ڕۆمانسییزمەکانیش بوون، کە لە قووڵایی خودی خۆیان مەلەیان دەکرد و بە هەموو شێوەیەك لە واقیعی ڕاستەقینە دوور کەوتبوونەوە.

٨٥- بۆ ئەو کاریگەرییە بڕوانە: د.محمد غنیمی هلال، النقد الادبی الحدیث،القاهرة،١٩٧٧،ص ٢٨٩-٢٩٠.

خاسیەتەکانی پەرناسییزم

١ — یەکەم خاسیەتی ئەو ڕێبازە ئەوە بوو، خۆی لە هەموو ئەرکێکی کۆمەڵایەتی و ڕەوشتی دوورە پەرێز دەگرت، لە جیاتی ئەوانە بە پلەی یەکەم جوانناسیی و مەسەلەی داهێنان لە فۆرم و ترپەی مۆسیقی شیعردا دەدۆزییەوە. واتا شیعر بە لای ئەوانەوە دوور بوو لە مەسەلەی سۆز و ئەندێشە بەقەد ئەوەی بیریان لە سەنعەتی شیعر دەکردەوە.

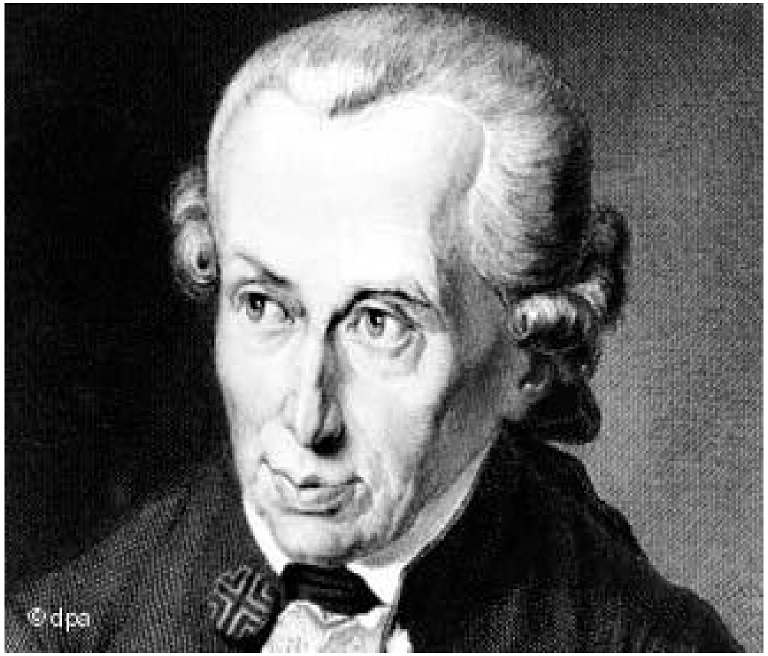

کانت

٢ — پەرناسییزمەکان زۆر بە توندی ڕوویان لە کەلەپووری یۆنانی کردبوو و دژ بە مەسیحییەت بوون، بەمەش خۆیان لە کلاسییزمەکان نزیك دەکردەوە.

٣ — چونکە هەموو هەوڵ و کۆششێکیان بۆ (ڕووخسار) بوو، بۆیە ناوەڕۆکیان پشتگوێ خستبوو، بۆیە شیعر دەنگی ڕاستەقینەی سەردەم نەبوو و لە هەمانکاتدا لە موعانات و هەڵچوونەکانی شاعیر نەدەکرد. بەڵام بە پێچەوانەوە لە ڕووی ڕووخسار لە ئاسانی و سادە و

PDF4Kurd

ساکاری لە دەربڕین دوورکەوتنەوە و شیعر دەگەیشتە لووتکە لـە جـوانی و لـە مەسـەلەی فێرکردن دوور دەکەوتەوە و شیعر بۆ شیعر بوو.

٤ — شیعر بەلای پەرناسییزمەکانەوە ئیلهام نەبوو.

٥ — جەماوەری پەرناسییزمەکان، وەکو خۆیان دەڵێن، کۆمەڵە کەسێکی کەمی بە زەوقی بـەرزی کۆمەڵ بوو، بۆیە شیعر بەلای ئەوانەوە بۆ گشت کۆمەڵ یان ڕەش و ڕووتی کۆمەڵ نەبوو.

نموونەی ئەدەبیاتی پەرناسییزم :

نیوەڕۆ[٨٦]

Midi

دەقی لۆکینت دی لێل

نیـوەڕۆ، سـوڵتانی هاوینـەکان، بـاڵی بەسـەر دەشـت و دەردا کێـشاوەو هـەروەکو سـفرە زیوینەکان لە بەرزایی ئاسمای شینەوە دێتە خوارێ. هەموو شتێ خامۆشە. هەوا بێ هەناسە گڕ دەگرێت و دەسوتێت. زەمین لە جلی گڕاوی خۆی لە هۆش خـۆی چـووە. دەشـت و هـەرد بـێ سنوورەو سەوزاییەکان بێ سایە و ئاوە ئەو کانیاوانەی، کە مێگەلـەکان ئـاوی تیـا دەخۆنـەوە وشك بوون. دارستانی دوورە دەستی نۆتەك وتارێك بێ جووڵە لە خەوێکی خۆشدایە.

تەنیا گوڵەگەنمە گەورە گەورە پێگەیشتووەکان، هەروەکو دەریای زێڕین، بێباك لە خـەو لـە کەناری ئاسۆ دا نقوم بوون و هەروەکو ڕوچڵە ئارامەکانی زەمینی پیرۆز، بێ ترس و سام پێکـی هەتاو هەڵدەدەن. هەندێ جار هەروەکو ئـەو ئاهـەی لـە گیـانی سـووتاویان دەردەچـێت، ئـەو شادمانیەی بە چرپە لە ناخیان دەدوێ، شەپۆلێکی پیرۆزو پڕ شـکۆ لەسـەرخۆ دێتـە کایـەوە و خۆیان تا دامێنی ئاسۆی تۆزاوی دەکێشن و گیان دەسپێرن.

لەو نزیکانەوە، چەند گایەکی سپی لە نێوان ئالیکدا پاڵ کەوتوون، هێـدی هێـدی لێـك بـە ەرەغەبابەی ئەستووری خۆیاندا دەکەن و بە چاوی خومـارو لـە خۆبـایی خەونـەکان دەروونـی ۆیان کە هیچ کات بە دوایی نایەت، درێژە پێدەدەن.

ئەی مرۆڤ، هەرجارەی بە دڵێکی پڕ لە شادی یان بێزار، دەمەو نیـوەڕۆ ڕێـت بـە باخـچەو ەوزاییە درەوشاوەکان بکەوێت، ڕاکە سروشت پڕەو خۆر دەسووتێ : لێرە هـیچ شـتێ زینـدوو

٨- رضا سید حسینی، مکتبهای ادبی، ص ٤٩٤ — ٤٩٥.

نییە، هیچ شتێ خەفەتبار یان شاد نییە، بەڵام ئەگەر لەو فرمێسك و خەندە بە تەنگ هـاتووی و لە فەرامۆشی ئەم جیهانە بێزاریت و دوور لە لێ بووردەیی یان نەفرەت، گەرەکتە تامی چێژی ئۆخەی و پەرێشانی بچێژی. وەرە خۆر بە وتەی کورت لەگـەڵت دەدوێ، لـە تیـشکی تـووڕەیی جاویدانی بتوێرەوەو بە دڵێك کە هەفت جار لە نەبوونی فریشتەییدا ڕاچەڵەکیوە، بـە هـەنگاوی لەسەرخۆ بەرەو دەبەنگترین شارەکان بگەڕێوە.

PDF4Kurd

داداییزم

Dadaism

PDF4Kurd

له ئاكامی ماڵوێرانی جەنگی یەكەمی جیهانیی له ساڵی ١٩١٤ – ١٩١٨ دا، ژمارەیەك ئەدیب و نووسەری سەر بە چینی بۆرژوای بچووك وەكو نارەزایی دەربڕین بەرامبەر كاولكاری و ڕووخانی بەها ماددی و مەعنەوییەكانی ئینسان بەیاننامەیەكیان بڵاوكردەوەو تیایدا لە دایكبوونی ڕێبازێكی ئەدەبی و هونەریی نوێیان ڕاگەیاند.

دادایيزم خۆی لە خۆیدا هەوڵدانێك بوو بۆ جارێكی ڕێكخستنەوەی شارستانییەتی بۆرژوا كە ئەنجامی جەنگی جیهانی یەكەمەوە تێكچوو بوو.

لە شاری زیوریخ لە سویسرا چەند ئەدیب و هونەرمەندێك، كە سەر بە وڵاتە شەڕكەرەكان بوون كۆمەڵەیەك یان یانەیەكی شەوانەیان پێكهێناو تیایدا بیروڕای خۆیان لەمەڕ بەرهەمە ئەدەبییەكانی یەكتر دەگۆڕیەوە. (تریستان تزارا Tristan Tzara)، كە بە ڕابەری ڕاستەقینەی ئەو ڕێبازە دەژمێردرێت و خۆی بە بنچینە ڕۆمانییەو نیشتەجێی فەرەنسا بوو، دەڵێ : " ئەم شەڕە شەڕی ئێمە نییە، ناچاریان كردووین بەشداری تێدا بكەین "[٨٧].هەروەها " هۆگۆ بال Hugo Ball"، كە بە دامەزرێنەری یانەی دادائی یان (یانەی ڤولتێرCabaret Voltaire) دەژمێردرێ، دەڵێ : " مەبەستی یانەكەمان ئەوەیە، كە چەند نووسەرێكی بێ لایەن هەن دژی ئەو شەڕەن و وڵاتەكانیشیان، دەژین لە پێناو بەدیهێنانی بەهایەكی باڵاتر".

هاوكات لەگەڵ دادایيزمەكاندا بەیەكەوە چەند بزووتنەوەیەكی ئەدەبی تر، كە نزیك بوون لە یەك سەریان هەڵدا، لەوانە (التكعیبە، (هەنووكەیی)، (فیوچەرییزمFuturism)، كە هەموویان گوزارشتیان لە گرفتی هۆشیاری نێو چینی بۆرژوا دەكرد. لەو نووسەرانەی، كە دادایيزمەكان.. زۆر سوودیان لە ئەزموونەكانیان وەرگرت.

ئەلفرید جاری، خاوەنی شانۆنامەی (یۆبۆی پاشا) و (جاك فاشیە Jacque Fiche ١٨٩٦ – ١٩١٩)، كە ئەزموونە تاڵەكانی لە بەرەكانی جەنگدا وای لێكردبوو، ڕق و كینە بەرامبەر

٨٧- لەو شەڕانەدا زیاتر لە (٥٠٠) نووسەر و هونەرمەند و ڕۆشنبیر كوژراون، لەوانە: گیوم ئەپۆلێنەر، شارل ...نگی Peguy و ئالن فۆرنیە و..، بڕوانە: رضا سید حسینی، مكتبهای ادبی، جلددوم، چاپ یازدهم، تهران، ١٣٨...، ص ٧٥١.

PDF4Kurd

پێ شێڵ كردنی مافی مرۆڤ دەربڕێ، بۆیە دەڵێت: (مرۆڤ ناچار دەكەن سەربازی لەبەر بكات و خەڵكی تر بكوژێت).

لە ٨ ی شوباتی ١٩١٦ دا دادایيەكان ڕێبازەكەی خۆیان ڕاگەیاند و گۆڤاری (دا دا dada) یان دەكرد. هەر لە سەرەتاوە زۆر كەسایەتی ڕۆشنبیری فەرەنسی پاڵپشتی خۆیان بۆ ئەو بزووتنەوەیە ڕاگەیاند، لەوانە (ئەپۆلینەر) و (لویس ئەراگۆن) و (فیلیپ سۆپۆ) و ئەندرێ بریتۆن.. هتد...

بە كۆتایی هاتنی جەنگیش دادایيزمەكان هەر بەردەوام بوون و لە فەرەنسا گۆڤاری (لیتراتور) یان لە ١٩١٩ بڵاوكردەوە و پاشان لە ١٩٢٠ شاعیری فەرەنسیی (پۆل ئیلوارP.Eluard)یش هاوكاری دەكردن.

دادایيزمەكان لە كارە هونەری و ئەدەبییەكانیاندا، نەیتوانی هیچ بەهایەكی باش بە هونەرو شاكاری هونەری ببەخشن. تەنانەت لە بەیاننامەكانیشیاندا ئەو مەسەبەیان ڕوونكردۆتەوە، (تزارا) دەیووت (كارێكی بێ هوودەیە بەدوای جەوهەری ئینسانێكی دا بگەڕێ).

یان لە بەیاننامەكەیاندا هاتووە : " دادا خۆی هیچی ناوێ، هیچ، دەیەوێ شتێ بكا بۆ ئەوەی جەماوەر بڵێن هیچ تێ ناگەین، هیچ، هیچ، هیچ شتێ .. دادایيەكان هیچ پێشكەش ناكەن، هیچ، هیچ بێگومان هیچیش بەرهەم ناهێنن "...

ئەگەرچی ئەو نەهامەتییە (نەبوون – العدم)یەی بە بەیاننامەكەیانەوە دیارە، بەڵام هاوكات هەڵوێستی ئەوان دژ بە چینی بۆرژوایە، چونكە جەنگ و ئەوانەی ڕوویدا هەموو بە درۆ دادەنێنن. تەنانەت زۆرجار هەڵوێستی دژایەتییان بەرامبەر هەندێ مەسەلەی سیاسیی دەربڕیوە، لەوانە لە ساڵی ١٩٢٠ دا (بەیاننامەی بەرلین)یان دەركرد.

نموونەی دادابیزم :

دوو بەش لە بەیاننامەی حەوتەم

" لە حەوت بەیاننامەکەی دادا، دوو بەشی بەیاننامەی کۆتایی، کە بریتییە لە شازدە بەش. بە ناوونیشانی ئەوینی لاواز و ئەوینی تاڵ، وەردەگرین، بەشی هەشتەم و بەشی شازدەهەم".

بەشی هەشتەم:

بۆ نووسینی شیعرێکی دادایی:
ڕۆژنامەیەك هەڵگرە
تۆزێکی بدڕێنە
لەو ڕۆژنامەیە وتارێك هەڵبژێرە درێژییەکەی بەقەد ئەو شیعرە بێ کە خۆت دەتەوێ بیڵێی
وتارەکە لە ڕۆژنامەکە جیاکەرەوە
دواتر هەریەك لە وشەکانی ئەو وتارە بە وردی ببڕە و بیکەرە کیسەیەکەوە
کیسەکە هەڵتەکێنە
ئەو کات هەریەك لە وشە بڕاوەکان یەك یەك دەربێنە
بە وردی بیاننووسەوە
بەو شێوەی خۆی، کە لە کیسەکە هاتە دەرەوە
شیعرێکی هاوچەشنی ئەوەی خۆت دەبێت
ئەوکات دەبیتە نووسەرێکی نوێ و بێوێنە و سەرنجراکێش،
کە خەڵکی ڕەشۆکی هیچ لە بەرهەمەکەت تێناگەن..

بەشی شازدەهەم:

لەو بەشەدا وشەی (ووژژ)[٨٨] ! ٢٧٥ جار دووبارە بۆتەوە و دوا دێڕیشی واتا:
((هێشتاکە زۆر دڵگیرە.))

٨- لە جیاتی هۆرل لە کوردیدا ووژژ جوانتر بوو.

Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle Hurle
Qui se trouve encore tres sympathiqe

Tristan Tzara

PDF4Kurd

سوریالیزم

Surréalism

PDF4Kurd

دەروازەیەك

یەکێکە لەو ڕێبازە ئەدەبیانەی دوابەدوای خۆی کێشەی زۆڕی دروستکرد. هەندێ لە ڕەخنەگرەکان دەڵێن بەرلەوەی ئەم ڕێبازە وەکو ڕێبازێکی ئەدەبی دەربکەوێ بۆ یەکەمجار وەکو زاراوەیەك لە لایەن شاعیری فەڕەنسیی (گیوم ئاپۆلێنەر - GuillameApollinaire1880 1918)[٨٩] بەکارهاتووەو بە مانای(سەروی واقیع)ەوە دێت.

لە چارەکی یەکەمی ئەو سەدەیە لە فەڕەنسا و پاشان زیاتر لە دەیان وڵاتی ئەورووپی وەکو سویسراو ئینگلتەرا و چیکۆسلۆڤاکیا و لە ئاسیاش ژاپۆن و تەنانەت ئەمریکاشی گرتەوە.

لە ساڵی ١٩٢٤دا ئەندرێ بریتۆن بەیاننامەی یەکەمی ئەو ڕێبازەی بڵاوکردەوە. چەند شاعیرێکی فەرەنسیی زووبەزوویی پشتگیریان لێ کردوو لە ڕابەرەکانی یەکەمی ئەو ڕێبازە دەژمێردرێت، بەتایبەتی بۆدلێر و رامبۆ.... جێگای سەرنجیشە زیاتر لە هونەرەکانی تردا غەیری شیعر خۆی دۆزییەوە و ژمارەیەك نیگارکێشی بەلای خۆیدا ڕاکێشا، کە تا دوای مردنی بریتۆن (١٩٦٥) یش لەسەر هەمان ڕێبازی ئەو رۆیشتن، بەتایبەتی (سلڤادۆر دالی)، کە لەم ساڵانەی دواییدا کۆچی دوایی کرد، هەروەها (خوان میرۆ)وەکو هونەرمەندێکی سوریالی زۆر ناسراوە، بە تایبەتی لە هونەری (کۆلاژ)دا، واتا بە یەکەوە چەسپکردن و بە ستنەوەی پارچەی جیاوازی وێنەو تێکەڵاوکرنی ڕەنگ و بابەتی جیا بە مەبەستی دروستکردنی تابلۆیەکی هونەریی تازە.

٨- لە بارەی ئەم شاعیرەوە بڕوانە : د.حسن هنرمندی، گیوم ئاپۆلینەر، وەرگێڕانی لە فارسییەوە کۆسار فەتتاحی، گ؛ وەرگێڕان، ژ ٢، ١٩٩٧، ل ٤١ — ٤٣.

سلفادۆر دالی

PDF4Kurd

هەندێ تابلۆی سریالی:

دالی: شاری کۆگا دارەکان

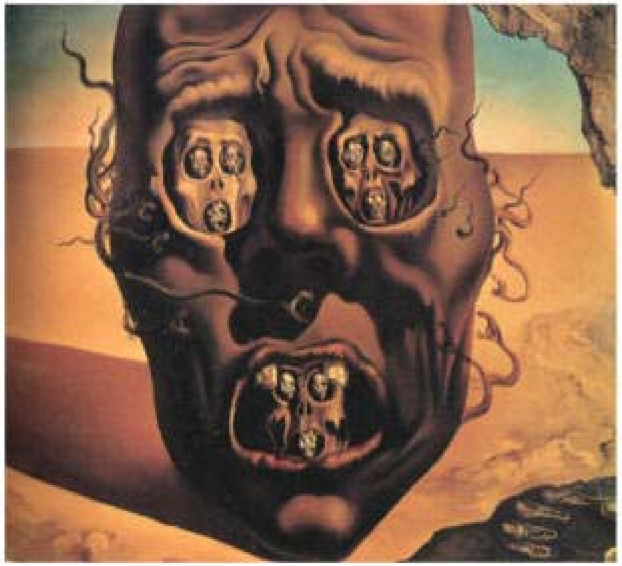

دالی: وێنەی شەڕ

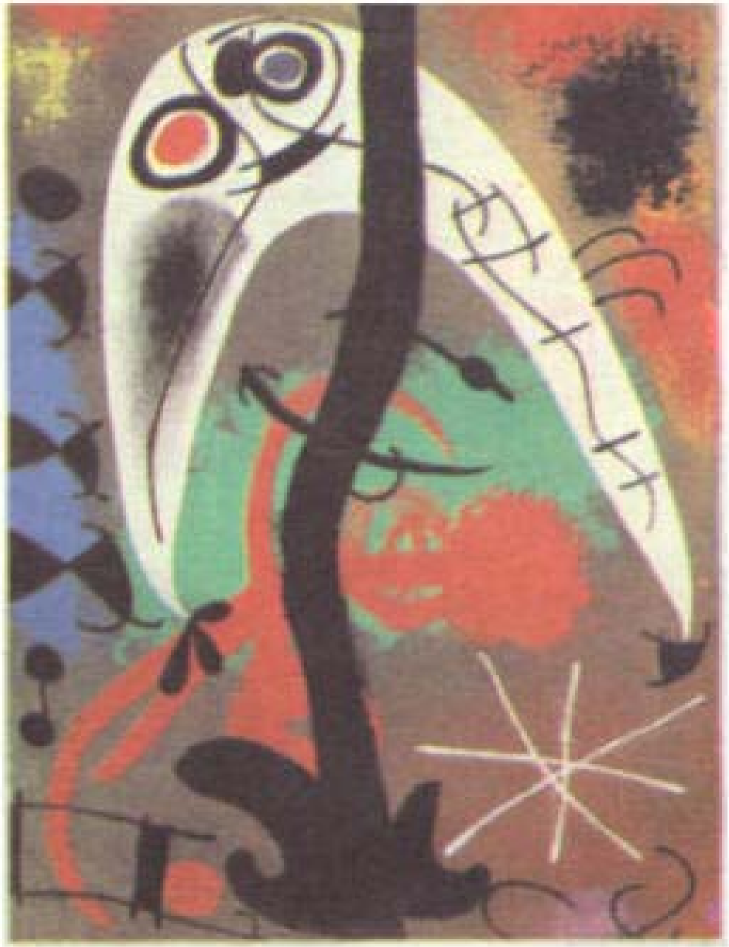

میرۆ: ئافرەت و باڵندەی شەو

PDF4Kurd

هۆکارەکانی سەرهەڵدانی سوریالییزم

ئەم ڕێبــازەش هــەروەکو ڕێبازەکــانی تــر کۆمــەڵێ هۆکــاری تایبــەتی بوونــە ڕێ خۆشــکەر و یارمەتیدەر بۆ هاتنەکایە و جێگیربوونی، لەو هۆکارانە دەتــوانین ئامــاژە بــۆ هەنــدێکیان بکــەین، لەوانە:

١– فەلسەفەی برگسۆن و ڕێبازی دەروونشیکاری فرۆید.

٢– ڕێبازی دادایییزم، کە بە ماوەیەکی کەم بەر لەو ڕێبازە هاتە کایەوە.

٣ – ماڵ وێرانی و ڕووخان و کاولکاری جەنگی یەکەمی جیهانی.

٤ – فەلسەفەی هێگل، کە داوای ڕووخان و لە بەین بردنی ڕابردووی دەکرد و بینــای ژیــانێکی بەختەوەری تازەی دەکــردو دواتــریش فەلــسەفەی کــارل مــارکس کــە داوای ڕووخــانی ڕژێمــی سەرمایەداری دەکردو لە جێگەی ئەوە ڕژێمێکی سۆشیالیستی و یەکسانی تیا بنیات بنرێ.

ئامانجەکانی ئەم ڕێبازە

لە ناوبردن و یاخیبوون لە ژیــانی واقیــع و بەدواداگــەڕانی واقیعێکــی بــاڵاتر لــە واقیعــی ڕاستەقینە. پشت بەستن بە جیهانی (نەســت)، کــە ســێ بــەش یــان زیــاتری عــەقڵی مرۆڤــی داگیرکردووە...

بەدەرخستنی حەزو ئارەزوو خەفەکراوەکانی جیهانی نەست و غەریزەکان (الليبيدو) بــەپێی دەروون شیکاری فرۆید تەنانەت هەندێ لە ئەدەبیان و لایەنگرانی سەر بەم ڕێبــازە (ئــەفیون) و داوو دەرمانە. بێ هۆشکەرەکانیان بەکادەهێنا، بۆ ئەوەی بکەونە گێژانــەوەی جیهــانی نەســتی خۆیان و بەدەرخستنیان کە، (منی باڵا) بۆتە ڕێگری ئەو حــەزەیان جیهــانی خــەون بەلایانــەوە جیهانی باڵاو بە بەها بوو.

ڕەنگە لەم ڕووەوە کــەم و زۆر ســوودیان لــە ڕێبــازی (پەرناســییزم)یــش دی بــێ کــە ئەوانیش واقیعیان ڕەتدەکردەوە و باوەڕیان بە واقیعێکی باڵاتر بوو لەوەی کە هەیە.

خاسیەتەکانی ڕێبازی سوریالییزم

١- واقیعی ڕاستەقینەیان ڕەتدەکردەوە و بەدوای جیهانێکی خەیاڵیدا دەگەڕان، کــە ســەرلەنوێ بە ڕامانێکی بنیاتی بنێنەوە، لەم ڕووەوەش توانیان باس لە زۆر شت بکەن و پێوەندی نێوان شتەکان دەربڕن، کە دوورو نزیك پێوەندیان پێکەوە نییە، یان بە دەستەواژەی دی دەتــوانین بڵێین مەسەلەی (موستەحیل) یان ڕەتدەکردەوە.

٢ – زۆر بە توندی دژی مەنتق دەجووڵانەوە، بەتایبەتی لە مەسەلەی حەقیقەتی شیعردا، ئــەم مەسەلەیەش لای ڕابەرەکەیان بریتۆن بە ئاسانی هەستی پێدەکرا، تەنانەت گوزارشت کــردن لە شتە ناچیزەکان و شتی پڕوپووچ گرنگی یەکی تایبەتی هەبوو. یان شیعر بەلایانــەوە خــۆ ڕزگارکردن بوو لە ڕاڕای و نیگەرانی لەسەرووی هەستەکانییەوە.

٣ – بابەتی شیعرەکانیان زیاتر دوان بوو لە حاڵەتــە ناوێزەکــان و نەخۆشــی و تــاوان و شــێتی ئەمەش لەو ڕوانگەیەوە، کە دەبووایــە دەرچــوون بووایــە لــە حاڵــەتی هەســت و مەســەلە باوەکان، بەڵکو زیاتر دەربڕینی حاڵەتی نەست بوو، هەروەها هیچ گرنگییەکی ئەوتۆیان بــە وەسفی دەرەکی نەدەدا، بــەهۆی دووری لــە دەروونــەوە، ئەمــەش هــەر گەڕانــەوە بــوو بــۆ تیۆرەکانی فرۆید لە بواری دەروونشیکاریدا.

٤ – لایەنگرانی سەر بەو ڕێبازە هەوڵەکانیان لەوەدا یەکی دەگرتــەوە، کــە حاڵــەتی شــۆڕش و سیاسەت پەیوەست بە باری کۆمەڵایەتی بکەن، پاشــان زۆربــەی ڕابــەرەکانی چــوونە ڕیــزی حزبــی شــیوعی یــەوە، بــەڵام یــەکێ لــەو حاڵەتــە ناوێزەکانیــان ئــەوە بــوو بڕوایــان بــەو دیالێکتێکییەی یان دژایەتییــەی نێــوان ژیــان و مــردن و خــەیاڵ و حەقیقــەت، ڕابــردوو و ئێستانە بوو.

٥ – لە بواری زمان شیعرو ئەدەبیات زمانیان تێــك دەشــکاند یــان زمانیــان دەتەقانــدەوە بــۆ داهێنانی ئەدەبی.

٦ - لە بواری شانۆیشدا نووسەرانی سەر بەو ڕێبازە بڕوایان بەیەك بابــەت و قاڵــب نــەبوو لــە جۆرەکانی ئەدەب یان دراما، بەڵکو پابەنــد نــەبوون بــە زەمــەن و شــوێنی دیــاریکراوەوەو زۆربەی کات (لوتکە)ی تیا نەبوو.

PDF4Kurd

سوریالیزم لە نێوانی رابردوو و ئاییندەدا

سوریالیزم لەوانەیە بزووتنەوەیەکی هەمیشەیی بێت. ئەم ڕێبازە چەند ناوەڕۆکێکی تایبەتی هەبوو، کە جیا بوو لە ناوەڕۆکی (دادایزم)، کە ئەندرێ بریتۆن لە سالآنی ١٩٢٠دا دەستی پێکرد.[٩٠]

ڕێبازی سوریالیزم لە سەرەتای سەدەی (٢٠)ەمدا لە پاریس سەری هەڵداوە واتە لە نێوان هەر دوو جەنگی جیهانی واتە(جەنگی یەکەمی جیهانی و جەنگی دووەمی جیهانی)، کە ئەم ڕێبازە بە شێوەیەکی جیاواز لە ڕێبازەکانی پێش خۆی کە داب و نەریتە کۆنەکانی ڕەتدەکردەوە و شیعری بە شێوەیەکی نوێ دەنووسی.

" سوریالیزم سیمایەکی ڕەسەنایەتی پێوە دیارە بەرامبەر ئەو ڕێبازە ئەدەب و هونەرییانەی، کە لە پاشاندا بە شێوەی لاساییکردنەوە لەژێر پەردەی ئەم ناوە کاریان کردووە. بزووتنەوەی سوریالیزم بە شێوەیەکی راستەقینە دامەزراوە:-

ئۆرگانی تایبەتی خۆی هەبوو، وەك " مەڵبەندی سوریالی یان سەنتەری لێکۆڵینەوەی سوریالی " لەگەڵ بڵاوکردنەوەی" گۆڤار".

ئەندامەکانیشی لە چالاکییەکانی کۆمەڵەکەدا بەشداریان کردووە، ئەم بزووتنەوەیە سەرکردەکەی (Andrey Breton)ە، کە ناسراوە بە " پاپای سوریالیزم " هەر ئەندامێکی ئەم کۆمەڵەیە ئەگەر بهاتبایە بە پێچەوانەی ڕێنماییەکانی بجووڵابایەوە ئەوا یەکسەر لەو کۆمەڵەیە دەردەکرا. بەڕاستی سوریالیزم بەرلەوەی بزووتنەوەیەکی ئەدەبی یان هونەری بێت، پڕۆژەیەکە بۆ ژیان ".[٩١]

بریتۆن داهێنەرێك بووە، لە شیعرەکانیدا خۆشەویستییەکی بێ سنووری بۆ ژن و شیعر هەبووە و لە بەرهەمی (یەکیەتی ئازاد)دا دەڵێ: (ئەگەر قەسیدە کۆتایی هەیە، ئەوە گوناهی شاعیر نییە، چونکە ژن هەروەکو شیعر بێکۆتاییە، خۆشەویستی (خوداوەندمە).[٩٢]

ئەندرێ بریتۆن سەرکردایەتی ئەم بزووتنەوەیەی دەکردو ئۆرگانی تایبەتی بۆ ئەم بزووتنەوەیە دامەزراندبوو، وە هەروەها ئەم بزووتنەوەیە گۆڤاری بڵاودەکردەوەو و ئەندام و لایەنگریشی لەو اوەیەدا هەبووە.

٩- والاس ڤاولی : عصر السریالیه، ترجمە: خالده سعید، دارالعوده – بیروت، ١٩٨١، ص ٧.

٩- محمد کاکەیی : سوریالیزم، گۆڤاری وەرگێران، ژمارە (٢)، ١٩٩٧، ل ٤٣.

٩- بیار دی بوادیفر، معجم الادب المعاصر، ترجمة: بهیج شعبان، ص ٢٢١.

PDF4Kurd

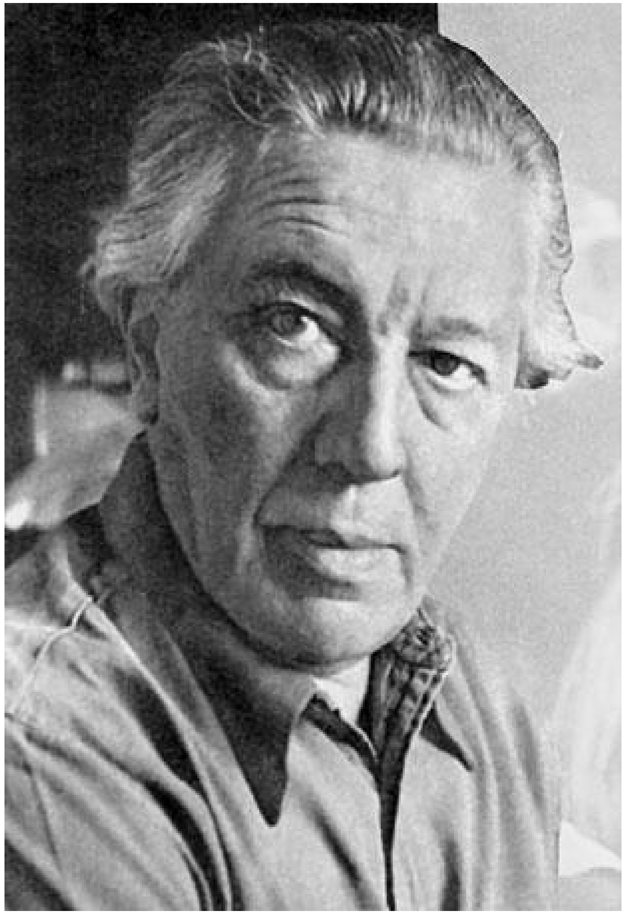

ئەندرێ بریتۆن

" نازیەت لە سییەکانی ئەو سەدەیەدا دەستی نایە بینی هەموو جۆرە هەوڵدانێکی ئەدەبی و هونەری بەمەش ناماقوڵییەت لێرەدا کپ بوو.

لە شوێنێکی تریش سەری هەڵدا ئەو شوێنەش فەرەنسا بوو کە ئەم کۆبوونەوەی ئەم جارە تاقمێکی تر وردە بۆرژاو ئەو بزووتنەوەیان بە ئەدەبێکی گێرەشێوێن و ڕەشبین دایە قەڵەم و خۆیان بە جۆرێکی تر، کە هیچی وای جیاواز نەبوو لەوان، خۆیان پێك هێنا باوەڕیان بە (ئێستاتیکای نائاگایی) هەبوو ".[٩٣]

٩٣- ئەحمەد محمد ئابلآخی : سوریالی، ڕۆژی کوردستان، ژمارە (٥٥) بەغداد. ١٩٧٩، ص ٤٢.

لێرەدا (سوریالییزم) دوابەدوای ڕێبازی دادایـیـزم وەکـو ڕێبـازێکی تـازەو هاوچـەرخ هاتـە ئاراوە، کە خانەی (نەست)بە یەکێك لە بنەما هەرە گرنگەکانی خۆیان دەزانی و بەرهەمـەکانی خۆیان بە ئێستاتیکییەتی بێ هۆش دەردەبڕی و بەرهەمەکانیان بە شێوەی شیعر و هەروەها لـە نیگارکێشی و بە شێوەیەکی دەگمەنیش لە شانۆگەریدا بەرچاو دەکەوت.

" لـویس ئـەراگۆن دەڵـێ : " زۆر کـەس وا لـە سـوریالییزم گەیـشتوون، کـە حاڵـەتێکی عەبەسیانە و لەناو خەون و وڕێنەو هەڵوەسە و بێ هودەییدا خنکاوە، ئێمە سوریالییزمان وەکـو چەکێك دژی بۆرژوازی و شەڕ و وێرانکاری و دەست بەسەرداگرتن بـەکارهێنا، خـەباتمان کـردو بانگی سوریالییزمان دا بۆ ئەوەی سەربەستی لە چاوی منداڵەکانماندا ببینێ ". [٩٤]

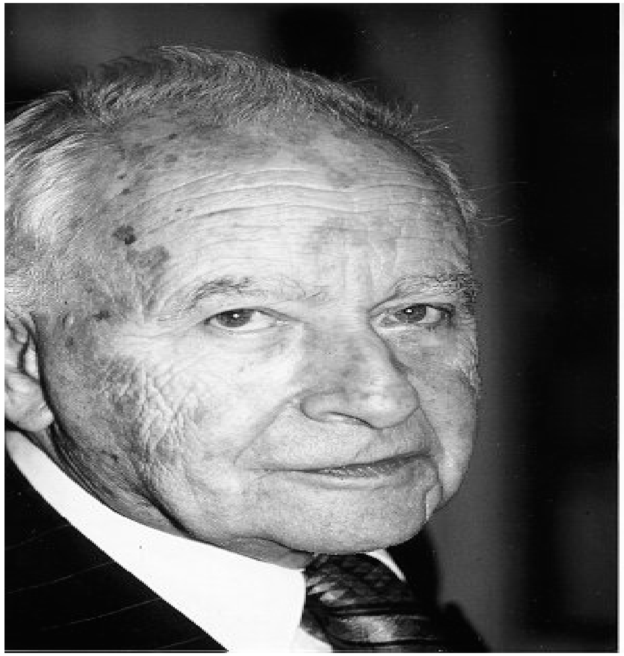

لویس ئەراگۆن

٩- نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد : ئەراگۆن ژیـان و... مـردن، گۆڤـاری بـەیان، ژمـارە (٩٥) بەغـداد : نیـسانی ١٩٨، ص ٧٨.

PDF4Kurd

کەواتە رابەرانی سـوریالییزم چـینی بـۆرژوازی بـاڵا دەسـتبوون و شـەڕو وێرانکـاری بـاڵی بەسەریاندا کێشاوە. سەرهەڵدانی ڕێبازی سوریالییزم وەکو چەکێك بووە دژی ئەم کاوڵکارییـەی جیهان و وەك خەباتێك بۆ ئەوەی منداڵەکانیان بپارێزن و بە سەربەستی بژیین.

" دوای بزووتنـەوەی (دادایـیزم)، لە (پاریس) بزووتنەوەی سـوریالییزم سـەری هەڵـدا،، کـە جیاوازییەکی ئەوتۆی لەگەڵ بزووتنەوەی دادایـیزمدا نەبوو. سوریالییزم باوەڕی وابوو، کـە ژیـان دەبێ لە ڕەگەوە بڕوخێ و لەسەر دارو پەردووی ئەو وێرانەیـەدا بـە شـێوەیەکی جـوانتر بنیـات بنرێتەوە.

ئەم بزووتنەوە دەیویست جیهانێکی نوێ بنیاد بنێ بۆ ئەوەی ببێتە جیهانێکی نوێخواز، ئەم بزووتنەوە نوێیە شۆڕش و بنیادنان بوو، هەر لە کاتی جەنگی یەکەمی جیهانییەوە ئـەم ڕێبـازە مەیلی بۆ بنیادنان زیاتر بوو.

ئەم ڕێبازە نەیدەویست ببێتە قوتابخانەیەکی ئەدەبی و هونەریی، چـونکە ئـاواتی زۆر لـەوە گەورەترو زیاتر بوو، دەیویست شێوەیەکی نوێ بۆ ژیان دابهێنێ، ئەم ڕێبازە دەیویست نەسـت و خەونی سەیر لەناو شیعر و نیگارەکانیاندا رەنگبداتەوە بـۆ ئـەوەی ژیـان بـشێوێنێ و ئەمـەش بانگهێشت بکرێ بە واقیع، ئەم ڕێبازە دانی بە بەهرە دانە دەناو ئەمەش هەروەکو لە شۆڕش و بنیاتنانەکانیانـدا دەردەکـەوێ، دوو وتـە هەیـە یـەکێکیان هـی (لوتریـامون)ە، خـاوەنی " گۆرانییەکانی مالدۆرۆ " یە، کە دەڵێ : " شیعر پێویـستە بـۆ هـەموو کـەس پێویـستە " و ئەویتر وتەی رامبۆیە، کە دەڵێ : " گۆڕانکاریی ژیان " ە.

چەند کەسانێك بوونە یارمەتی دەر بۆ دامەزراندنی ئەم ڕێبازە نوێیە، لە نیگارکێـشەکاندا، وەکو / دشامپ – بیکابیا – شریکو...هەروەها لە شاعیرانیشدا وەکو / فردی – ئەپۆلینێر و کراڤان - ڤاشێ.

شیعرەکانی ئەپۆلێنێر " بە شێوەیەکی ئازاد لە شێوە باوەکانی شیعرنووسین دەردەچێت و لە شیعرەکانیدا لە خودی خۆی دەگەڕا تاکو وێنەو سـۆزی راسـتەقینەی خـۆی لـە خـودی خۆیـدا بدۆزێتەوە ".

(ئەپۆلێنێر) بۆ یەکەمجار وشەی سوریالییزمی بۆ ئەم ڕێبـازە لـە ئـازاری سـاڵی ١٩١٧ دا پێش ئەوەی بزووتنەوەکە خۆی ئەم ناوە دابنێ، بـەکارهێناوە. کـاتێ، کـە جـەنگی یەکـەمیی جیهانیی هەڵگیرسا، (ئەندرێ بریتۆن) ئەو کاتە لە کۆلیژی پزیشکی خوێنکار بوو. لـە سـاڵی

١٩١٥ كرا بە سەرباز، تەمەنی هێشتا ٢٠ ساڵ بوو. بە بنەماكانی تیۆری دەروون شیكاری (فرۆید) سەرسام بوو، بۆیە هەرچەند جارێ لە ماوەی مۆڵەتەكانی سەربازیدا سەردانی پاریسی بكردبایە وای دەكرد، كە (ئەپۆلێنێر— پۆل ڤالێری—ئەندرێ جید) بەرامبەر بە فرۆید بوروژێنێ، بەڵام گرنگیان پێ نەدەدا، چونكە (بریتۆ) باوەڕی وابوو، كە فرۆید گەورەترین هێزو دەسەڵاتی هەیە كە بتوانێ یارمەتی ئادەمیزادی نوێ بدات بۆ دووبارەكردنەوەو دۆزینەوەو ژیانەوەی واتای وشە.

((فەیلەسووف و زانای ئیستاتیكی ئینگلیزیی (هێربێت رید)بۆچوونێكی جیاوازی هەیە و دەڵێت: ڕۆمانسییزم رێگەخۆشكەرێكی سروشتیی سوریالییزم بوو، چونكە ڕۆمانسییزم لە واقیعەوە دەست پێدەكات و لە كەش و هەوای خەیاڵدا دەسووڕێتەوە، ئەو خەیاڵش جگە لە زاراوەی نوێی(نائاگایی —نەست)شتێكی تر نییە، بەڵام هەندێ لە رەخنەگرەكانی دی بە پێچەوانەی ئەو سەیر دەكەن، ئەوان وای دەبینن، كە ڕۆمانسییزم تەنیا راكردنە لە جیهانی واقیع لە رێگەی دووبارە دارِشتنەوەی و دروستكردنی پێوەندییەكی نوێ لەسەر بنچینەی پێوەندی تاك بە كۆمەڵەوە، بەڵام ئەو دیاردەیەی، كە هزرمەندەكان هەموویان وەك چەمكێكی دیاریكراو لەسەری كۆكن ئەوەیە،كە سوریالییزم رێبازێكە هەوڵدەدا زیاتر دژایەتییەكان نەوەكو پێكەوە گونجانەكان زیاتر بەرجەستە بكا و رەفزی ئەو مەنتقە تەقلیدییە یان سواوە دەكاتەوە، كە دەبێتە بەربەست لەبەردەم ورێنەی خەڵكان و رێگەگرتن لەبەردەم نائاگاییان.))[95]

دیارە بێگومان ئەم رێبازە بە چەند قۆناغێكدا تێپەڕیوە، بە شێوەیەكی گشتی دەتوانین سێ قۆناغی جیاواز لە ڕەوتی ئەم قۆناغە دیاری بكەین :

قۆناغی یەكەم :١٩٢٠ — ١٩٢٤:

لەم قۆناغەدا زیاتر لایەنی ئیستاتیكی بەرجەستە كراوەو جەخت لەسەر بەها هونەرییەكان شێوازی چارەسەركردنی ناوەڕۆكی نوێ و گشتیی كراوەتەوە لە پێناو پرۆسەی ئاشكراكردنی

95: د. نبيل راغب، المذاهب الادبية من الكلاسيكية الى العبثية، المكتبة الثقافية ٣٤٣، القاهره، ١٩٧٧، ص ٢٣١ -٢٣٢.

جیهانی نەست، هەروەها جەخت لەسەر لایەنی سیاسیی و گەڕان بەدوای بەرنامەیەكی ئەوتۆ كراوەتەوە، كە بە كەڵكی پێشخستنی بەها كۆمەڵایەتییەكان بێت.

قۆناغی دووەم ١٩٢٥ — ١٩٣٠:

لەم قۆناغەدا بانگەشەی ئەوەیان دەكرد، كە ئەدەبێك سوودی تیا نییە ئەگەر پشت بە كتوپڕییەكی لە خۆوە و دوور لە هەموو كۆت و بەند و قاڵبە كۆنەكان نەبەستێت.

قۆناغی سێیەم ١٩٣٠ — بەدواوە :

قۆناغی سێیەم، كە ماوەی سییەكان دەگرێتەوە، ناسراوە بە میانڕەوی و گەڕان بە دوای ناماقووڵ لەبەر ڕۆشنایی ماقووڵدا، بۆ ئەوەی مەیدانی ئەدەب نەبێتە جێگەی هەموو كەس، چونكە هەرچەندە كتوپڕی لەخۆڕا پەسەندیش بێت، بەڵام دەبێ پابەندی هەندێ ڕێ و شوێنی تایبەت بێت.[96]

ناوەڕۆك و بنەماكانی ڕێبازی سوریالییزم

١ — گاڵتەو گەپی سوریالی:

" ئەو پووچەڵ و گەمژەڵیانەی دونیا كە لە نێو ژیاندا بڵاوە، ناكرێت لە بەرچاوی ئەو كەسەی شەیدای نا كۆتاییە نەبێتە پێكەنین ئامێز یا گاڵتەجاڕی، بەرلەوەی نەخشەی رێگایەكی نوێ دابنرێت دەبێت تێكبدرێت، بۆیە پێكەنین باشترین چەكە بۆ هەژاندنی تیری مەرایی، ئەی ئەوە ئیمتیازێك نیە گەر مرۆڤ بتوانێت بە پێكەنینی پلار ئامێز لە بەر بەستە كۆمەڵایتیەكان ئازاد بێت ". [97]

سوریالییزم ڕەوشتێكی هەیە ئەویش ئەوەیە، كە دەیەوێت بەرگێكی پێكەناوی بەبەر شتەكاندا بكات، بۆ ئەوەی ئەو شتانەی، كە لە جیهاندا هەن ببنە بابەتێكی گاڵتەجاڕی و خەڵك لە شێوازە كۆنەكانی كە لەسەری راهاتوون، بەم شێوەیە رزگار بكات. ڕەنگە ئەمە

٩٦- بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە : د. نبیل راغب، المذاهب الادبیە من الكلاسیكیە الی العبثیة، ص ٢٣٥.
٩٧- ڕێبین رسول ئیسماعیل : گاڵتەوگەپی سوریالی، ڕۆژنامەی برایەتی (ئەدەب و هونەر)، ژمارە ١٦٠، هەولێر : ٢١ / ١ / ٢٠٠٠، ل٨.

PDF4Kurd

ڕێگەیەك بێت بۆ جۆرێك لە سەر ئاوەڵاكردنی ژان و غەمە پەنگ خواردووەكانیان لـە هەمبـەر ناكۆكی و ناتەباییەكانی واقیع.

٢ — سەیروسەمەرە (عەنتیكە) :

" یەكێكە لە بنەماكانی سوریالیيزم، واتە ئەو شتانەی كە لەو گەردوونەدا ڕوودەدات وەكو (شـێوەی پێكـەنین و، نهێنـی و، سـیفەتی غـەریبی)، هـەموو ئەمانـە ون دەبـن و قـالبێكی سەیروسەمەرە و سەرسوڕمێن وەردەگرن. هەرچەندە ئەمانەش زۆر دوورن لە بـاوەڕكردن، بـەڵام یەكێكە لە بنەماكانی سوریالیيزم و دەچێتە ژێـر خانـەی سـوریالیيزمەوە و دەچـێتە شـتێكی سروشتی لەو ڕێبازەدا ". [٩٨]

٣ — خەون :

یەكێكە لە بنەما گرنگەكانی سوریالیيزم، چونكە (خەون) پەیوەندی بـە سـەرووی واقیـع و هەستی نائاگاوە هەیە، كەوا لە ئادەمیزاد دەكات ئەو شتانەی هەیە بـە شـێوەیەكی سروشـتی نەبینێت، بەڵكو ڕووبكەنە خانەی هونەرمەندانە.

١- نووسینی خۆكار(ئۆتۆماتیكی) و ڕێكەوت :

نووسینی خۆكار یان ئۆتۆماتیكی ئەو جۆرە شێوازە نووسـینەیە، كـە نووسـەر بـە تـەواوی شاعیر جڵەو بۆ خـەیاڵی خـۆی شـل دەكـات و لـە نائاگاییـەكی تـەواودا بۆچـوونەكانی خـۆی دەنووسێتەوە و زۆرجاریش دەقێكی ئەدەبییە، كە بەشێوەی هەرەوەزییە و چـەند ئـەزموونێكی جیاوازی چەند شاعیرێكە بـێ ئـەوەی ئاگایـان لـە نـاوەوەوی یـەكتر بێـت. (ژۆرژ هۆنیـە)لـە نامیلكەی (چەپكە گوڵێكی بچووك لە لە شـیعری سـوریالی) لـە بـارەی چـۆنیەتی نووسـینی شیعری (لاشەی خۆشگەوار شەرابێكی تازە دەنۆشێ) دەڵێ ئێمە چەند شاعیرێك لە دەوری یەك مێزدا یاری كاغەزێنمان دەكرد داوامان هەریەكە بێ ئەوەی ئاگای لە ناخی ئەوەی تر بێت یـان ...ۆن وچی نووسیوە ڕستەیەك بۆ ئەوەی پێش خۆی زیاد بكات، یەكـەم ڕسـتەی وەهـا ڕێكخـرا (لاشەی خۆشگەوار شەرابێكی تازە دەنۆشێ). [٩٩]

٩٨- ایڤ دوبلیس : السریالیه، بهیج شعبان، داربیروت، ١٩٥٦، ص ٣٢.

٩٩- رضا سید حسینی، مكتبهای ادبی، جلد دوم، چاپ یازدهم، تهران،١٣٨١،ص٩٠٢.

هەروەها ڕێكەوتیش لایەنێكی ترە، كە سۆریالیستەكان جەختی لەسەر دەكەنـەوە، یـان بـە واتایەكی دی پێوەندی نێوان جیهانی ئایيندەو جیهانی ماددی، ئەگەرچی سـوریالیيزم وەڵامـی ئەو پرسیارەی نەداوەتەوە، كە باوەڕی بە جیهانی دوای مەرگ هەیە یان نا؟.

نموونەی شیعری سوریالیيزم :

چەند پارچە ڕۆژنامەیەك

شیعری ئەندرێ بریتۆن

ئەندرێ بریتۆن لە وتاری (ڕازی هونەری سیحر ئامێز سوریالیستە) كە لە سـاڵی ١٩٢٤ دا بڵاوی كردۆتەوە، دوای خاسیەت و ڕەوشتی شاعیری و نووسینی سوریالیستی، سێ نموونـە لـەو شێوانەی كە بە بڕینی ناونیشان و وتاری نێو ڕۆژنامەكان و پێكەوە نووساندنیان هاتۆتە كایەوە، دەربڕیەوە. وەرگێرانی یەكێكیان هەروەكو خۆی بەم شێوەیەیە:

شیعر
زرینگەیەكی خەندە
یاقووت لە دوورگەی سیلان
جوانترین شەربەت
ڕووخسارێكی پەژموورەدەیان هەیە
لە زیندان
لە كێڵگەیەكی دوورەخراوە
ڕۆژ بە ڕۆژ
توندتر دەبێت
چاپكراو
ڕێگەیەكی گالیسكەڕۆ
دەتانباتە كەنارە نەناسراوەكان

قاوە
بۆ قەددیسکەی خۆی دوعا دەکا
سەنعەتگەری ڕۆژانەی جوانی ئێوە[100]

*　　*　　*

ڕوانینی تازە

شیعری پۆل ئێلوار

دەروازەکانی کۆڵان داخراون
جلەکانی خانەوادەیەکی گەورە
تیشکی هەتاو
پیاو دەترسێنێ
مەحکومە
چونکە خۆی بچووکەو جلەکانی گەورە
شووشە شەرابێك
پەرداخێکی ئاو
دوو جووت عەینەك
یەك دەستەکراس
زۆر
کەمێ کەرە
بەڵام بەیانی سێبەری قاچەکانم
بەڵام چراکانی ئاو
بە گرێبەندی ژنهێنانی سێبەری باوکم
دەردێنم

ئاسمانی ئاب
کچەکانی کچی منن

(لە کتێبی ئاکامی خەونەکان)[101]

١٠- رضا سید حسینی، مکتبهای ادبی، جلد دوم، چاپ یازدهم، تهران،١٣٨١، ص ٩٣٦.
١٠- رضا سید حسینی، مکتبهای ادبی، جلد دوم، چاپ یازدهم، تهران،١٣٨١، ص ٩٣٧.

ڕێبازی سوریالییزم لە ئەدەبیاتی کوردیدا

ڕێبازی دادایــیزم و ســوریالییزم و ســیمبۆلییزم و پەرناســییزم و نیهلیــسزم و...هتــد، کــە هەموویان لە نیوەی یەکەمی سەدەی بیــستەم لــە ئــەوروپای پــڕ لــە کێــشەو شــەڕو شــۆڕش و مەیدانی بیروبۆچوون و ئایدیالۆژیای جوداواز لە دایك بوون، کە حاڵەتی ناهومێدی و ماڵوێرانی و خەمۆکی لە دڵی تاکی ئەوروپی پەروەردە کردبوو، بەرهەمی ئەدەبییشی گرتبۆوە.

ئەدەبیاتی کوردییش لەو دەقانەی کەم نەبووە، بەڵام بە نــاو و زاراوەی جیــاوازی ئــایینی و سۆفیگەری و فەلــسەفیی جیــاوازەوە، نــەوك وەك ڕێبــازێکی ئــەدەبی یــان هونــەری و هەنــدێ جارییش بە هۆی جیاوازی کلتوورەکان ئەو خاسیەتانە ڕێك و کت و مت وەك یەك نەبوون، بۆیە سەری لە لێکۆڵەرەوە شێواندووە یــان دەرەقــەت نــەهاتن و نــەوێران ئــەو دەقانــەی فــەرامۆش کردووە. (نالی، مەلا خدری شارەزووری ١٨٠٠-١٨٧٢)، کە باسی کەرەکەی دەکات:

عـــــاقڵێ بوو ناوی کــەر بوو، قاطیعی ڕێگەی سەفەر
خۆشی سوك تر لە صەد وێلداشی هەرزە وگێژ و وێژ[102]

نموونەیەکی ئەدەبی فۆرمالیستییە یان ئەدەبیاتی ناماقووڵە، پیرەمێرد لە چیرۆکی (ئــاواتی دڵ - گەشــتێ بەســەر بــاڵی پەڕنــدەی خەیاڵــەوە)[103] هــەمان ئــەو خەیاڵــە فراوانــەی سوریالییزمەکانە، کە بە شــێوەیەکی فانتــازی جڵــەوی بــۆ خــەیاڵی خــۆی شــل کــردووە و بــۆ بەدیهاتنی حەز و خواستەکان. بنەماکانی ئەم ڕێبازە فۆرمالیستییانە، کە بە پێچەوانەی ڕێبازە کۆنەکان زیاتر ئەدەبیات وەکو هۆکارێك سەرنج دەدەن، ئەمان ئەدەبیات وەکو ئامانجێك ســەیر دەکەن و ستاتیکای دەق و شیکردنەوەو راڤەی دەق لەسەر بنچینەی رەگەزە پێکهێنەرەکانی ناو خودی دەقەکە دەکەن بە پێوەر بۆ بنەمای رەخنەی ئەدەبی.

١٠٢- دیوانی نالی، لێکدانەوەی مەلا عبدالکریمی مودەریس و فاتح عبدالکریم، بەغدا،١٩٧٦، ل ٢٢٤.
١٠٣- بڕوانە، رۆژنامەی ژیان، ژ ٣٥٥-٣٥٧، ١٩٣٣.

PDF4Kurd

له دوای ڕاپەڕینی بەهاری ساڵی ١٩٩١ی خەڵکی کوردستان، بەهۆی گەڕانەوەی هەندێ شاعیر و نووسەری کورد لە دەرەوەی کوردستان، ئەمانیش تا ڕادەیەکی ئاشنای ئەدەبیاتی ڕۆژئاوایی بە زمانی زگماکی ئەوێ ببوون و بۆیە لەگەڵ گەڕانەوەیان یان بڵاوکردنەوەی بەرهەمەکانیان و وەرگێڕانی بەرهەمی نووسەرانی بیانی لە ڕۆژنامەوانیی کوردیدا جۆرە شڵەقانێکیان خستە نێو زەوقی شیعری و ئەدەبی بە گشتی، لەوانە فەرهاد پیربال و ئەحمەدی مەلا، لە ناوەوەش فەرید زامدار و ئەنوەر مەسیفی و ئیسماعیل بەرزنجی و سەباح ڕەنجدەر...

لە بواری چیرۆکیشدا لە ناوەڕاستی حەفتاکانەوە تاوەکو ئەمڕۆ چەندین نموونەی چیرۆکی سوریالی و دادایی و ناماقووڵ و پووچگەرایی و خەیاڵی زانستی لە ئەدەبی کوردیدا دەرکەوتن، کە بە شێوەیەکی گشتی لە مەزرای ئەدەبیاتی فۆرمالیستی ڕۆژئاواییدا دەسووڕێنەوە، محەمەد موکری(نێچیر)[١٠٤] و عەبدوللا سەراج (کۆمەڵگایەکی ئاسنین)[١٠٥] و ئەحمەد محەمەد ئیسماعیل (تابلۆیەکی سوریالی)[١٠٦] و عەباس عەبدوللا یوسف(چیرۆکێکی زۆر کورت)[١٠٧] و فەرهاد پیربال (پەتاتە خۆرەکان)[١٠٨]،... نموونەی ئەو جۆرە چیرۆکانەیان نووسیوە.

لە بواری شانۆیشدا هەوڵەکانی دانا ڕەوف و شەماڵ عومەر و نیگار حەسیب قەرەداخی و گەزیزە لە هەوڵدان بۆ هەوڵی ئەزموونکاری و نمایشی هەندێ بەرهەمی یۆژین یۆنسکۆ و ستراندبێرگ و سامۆئێل بیکێت و شانۆیی ناماقووڵ بە ڕەنگدانەوەی ئەو کارتێکردنە دەژمێردرێن.

١٠٤- محەمەد موکری، نێچیر، کۆمەڵە چیرۆك، چاپی دووەم،سلێمانی، ١٩٩٨، ل٨٣- ٨٦.

١٠٥- عەبدوللا سەراج، کۆمەڵگایەکی ئاسنین، گ؛ بەیان، ژ ١٦، بەغدا،١٩٧٤.

١٠٦- ئەحمەد محەمەد ئیسماعیل، تابلۆیەکی سوریالی، ڕۆژنامەی هاوکاری، بەغدا، ژ٣٤٨، ١٩٧٦/١٢/٢٩.

١٠٧- عەباس عەبدوللا یوسف، چیرۆکێکی زۆر کورت، ڕۆژنامەی ژین، ژ٢٨، ١٩٩٧/٨/٢٥.

١٠٨- فەرهاد پیربال، پەتاتە خۆرەکان، گ؛ ڕامان، ژ ١١، هەولێر، ١٩٩٧.

نموونەی ئەم ڕێبازە لە ئەدەبی کوردیدا:

چار توخمە[١٠٩]

شیعری: عەباس عەبدوڵڵا یوسف

ئاگر

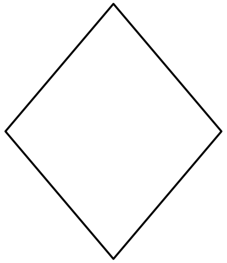

خۆڵ

با

ئاو

ئاگر گەر بتسوتێنێ..............................دەبیەوە پەپوولە

ئاو گەر بتخنکێنێ...............................دەبیەوە ماسی

با گەر بتفڕێنێ................................. دەبیەوە باڵندە

خۆڵ گەر بتنێژێ................................. دەبیەوە درەخت

١٩٧٩/١٠/٢٩

١٠٩- عەباس عەبدوڵڵا یوسف، چار توخمە، گ؛ نووسەری نوێ، ژ١٣، ئاداری ٢٠٠٠، ل ١٥٥.

PDF4Kurd

چیرۆک

چیرۆکێکی زۆر درێژی تراژیدی

لە بارەی چارەنووسی غەمگینیی دوو منداڵ

فەرهاد پیربال

چیرۆکی : فەرهاد پیربال

PDF4Kurd

ڕێبازی نیهلیسییزم

Nihilism

PDF4Kurd

نووسەرانی ڕێبازی نیهلیسییزم ئەوانە نین، کە خەم و پەژارەو بێ ئومێدی لە دڵی خەڵکیدا دەڕوێنن، نا هەرگیز ئەو نووسورانەن لە خەیاڵ بڵاوی ڕۆمانسیانەو لە دروستکردنی ئومێدی ئاییندەخوازی بە درۆ و ڕەنگڕێژکردنی ژیانی کرێکاریی و ناهەمواریی کۆمەڵایەتییەکان نین، بەڵکو بە ڕۆشنبیری و هۆشیارییەکی گەورەی سیاسیی و کۆمەڵایەتییەوە بۆ ژیان دەڕوانن و باوەڕیان بە حەتمیەتی گۆڕان هەیە و لە بەرامبەر چارەنووسیی مرۆڤدا دۆش داماون. لە بەرهەمی گریك و ڕۆمانەوە بگرە تا سەدەکانی ناوەڕاستەوە بە سەدان تراژیدیا و شەڕ و شۆڕ و کارەساتی جەرگبڕ هەوڵ و ماندووبوونی مرۆڤ لە ئەنکیدۆی داستانی (گلگامیش)ەوە بۆ گیای نەمری تا بە ئەمڕۆ چەمکی (نەمری) کردووە بە سەراب و بێ ئاکام ماوەتەوە، چۆن مرۆڤ ناکام نابێت ؟ ئەمە ڕاستییەك دەردەخات ئەویش ئەوەیە، کە توانای مرۆڤ دیاریکراوە و هەوڵ دەدات بۆ ئێستای بژیت و زۆرجار پشت لە رابردوو بکات، ئەمەش تا ڕادەیك نیهلیسییزم لە پۆزەتڤیزم نزیك دەکاتەوە بەوەی، کە گومان لە رابردوو بکات و واقیعی ماددی بکاتە بنچینە بۆ جێبەجێکردنی بۆچوونەکانی. دیارە لێرەدا مەبەست لەو جۆرە گومانەیە، کە لەسەر کایەیەکی ئەپستمۆلۆژی و بیری فەلسەفی دامەزرابێ و بنیادێکی فەلسەفی دروست بکات، وەکو ئەو گومانەی فەیلەسووفە سۆفستاییەکان دروستیان کردبوو. لێکۆڵینەوە لە نیهلیسییزم کێشەکەی لەوەدایە، کە بە شێوەیەکی فراوان پلوپۆی بە نێو ئەدەبیات و فەلسەفە و ڕەوشتناسی و کۆمەڵناسییدا بڵاوبۆتەوە.

لە سەدەی نۆزدەهەمدا هەندێ زانا و فەیلەسووف و بیرمەند کاریگەرییەکی زۆریان لەسەر بیروباوەڕی نیهلیستی لە ئەورووپا هەبوو، لەوانە فیۆرباخ (١٨٠٤- ١٨٧٢) و داروین (١٨٠٩ — ١٨٨٢) و شۆپنهاوەر (١٧٨٨- ١٨٦٠) و نیتشە (١٨٤٤- ١٩٠٠) و سپینسەر(١٨٢٠- ١٩٠٣)، بە تایبەتی لەو رووەوە پشتگیرییان لەو بۆچوونانە دەکرد، کە پێیان وابوو مرۆڤ دەبێت تەنیا باوەڕی بە شتی ماتریال هەبێت و پشت لە بۆچوونە ئایینییە غەیبی و میتافیزیکییەکان بکات. ئەم بۆچوونە بێگومان ڕەنگدانەوەی کۆمەڵگای یان شارستانییەتی ڕۆژئاوایی سەدەی تێکچڕژاوی نۆزدەهەمی ئەورووپا بوو، کە بە گوزارشتی نیتشە (خوا تێیدا مردووە).[110]

لە بواری ئەدەبییدا بەکارهێنانی زاراوەی نیهلیسییزم بۆ یەکەمجار لە ڕۆمانی (باوکان و ڕۆڵەکان)ی ئیڤان تۆرگینێف (١٨١٨ — ١٨٨٣) دا دەرکەوتووە و لەسەر زاری پاڵەوانەکەی، کە

١١٠- عبدالحسین ازرنگ، نهلسیسییزم، مجله نگاه نو، ش ٩، مرداد وشهریور ١٣٧١.

ژیانێکی بێهوودە بەسەر دەبات، نەك بە مانا ڕەشبینییەکەی، بەڵکو بەو واتایەی باوەڕی پتەوی بە گۆڕان هەیە و گومان یان دژی بوونی هەموو دەزگا یاساییەکانە و بۆ واقیعێکی باڵاتر و باشتر تێدەکۆشێ. لە ڕۆمانەکەدا هاتووە:

بازارۆڤ ئیشی چییە؟

ئەرکاد بە زەردەخەنەیەکەوە وتی: لە ڕاستییدا دەتەوێ بزانی ئەو چییەو ئیشی چییە؟

- بەڵێ برازای ئازیزم دەی فەرموو بیڵێ.
- مامە گیان، پێت بڵێم ئەو چی دەکا؟ ئەو نیهلیستییە.)[111]،

بە کورتی ڕۆماننووس لە ڕۆمانی (باوکان و ڕۆڵەکان)دا کۆششی کردووە تاوەکو دژایەتی فیکری و کردەوەی نێوان دوو نەوەی کۆن و نوێ تا ئەوپەڕییەکەی لە ڕۆمانەکەیدا ڕەنگ بداتەوە.[112]

ڕۆمان، وەکو ژانرێکی ئەدەبی و هونەری مەیدانێکی باش بوو بۆ دەربڕینی بیرو باوەڕو بۆچوونی ئایدیالۆژیاو بەسەرهاتی مێژوویی و بۆ ئەو ڕۆماننووسانەی ئەم ڕێبازەیش بێگومان مەیدانێکی لەبار بوو. هەندێ لە ڕەخنەگرەکان ڕۆمانەکانی دیستۆیڤیسکی و کافکا و ژان پۆل سارتەر(١٩٠٥- ١٩٨٠) و ئەلبێرت کامۆ(١٩١٣ - ١٩٦٠)[113] بە نموونەی سەرکەوتووی ئەو مەیدانە دەزانن.

نیهلیسییزم، کە لە زاراوە لاتینییەکەوە وەرگیراوە Nihilism بە واتای نەبوون یان پووچگەرایی. ئەم چەمکە لە چەندین بواری سیاسی و فەلسەفی و ئەدەبییدا دەرکەوتووە. نیهلیسییزم بەو واتایەی کە بریتییە لە ڕوانین و ڕامانێك، کە لە ئەنجامی بێ ئومێدیی و جۆرێك لە شك و گومان لای مرۆڤ دروست دەبێت. لە سەردەمێکدا، کە بەها کۆمەڵایەتییەکان و شیرازەی ئاکارو ڕەوشت بەرەو هەرەس دەچێت و ئەو هیواو ئاواتانەی مرۆڤ لەسەردەم و ڕۆژگاری خۆی هەولی بۆ دەدا بەرەو لێکترازان و دارمان دەچێت، نیهلیسییزم دەبێتە بەشێك لە بیرکردنەوەی کەسەکان، بە تایبەتی سەدەی نۆزدەهەم لە ئەورووپا دا سەروەری هاتنەکایەی ئامێرو

١١١- سەرچاوەی پێشوو.

١١٢- بڕوانە : علی غفوری، یادداشتهایی دربارهء نیهلیلیسم، ص ٩٦.

١١٣- لە بارەی ژیان و بەرهەمەکانییەوە بڕوانە: البر کامو، فلسفهء پوچی، ترجمه و دکتر محمد تقی غیاثی، انتشارات پیام، چاپ چهارم، تهران، ٢٥٣٦، ص ٣-١٤.

PDF4Kurd

بەرەو پێشەوە چوونی شۆڕشی پیشەسازی بوو، کە لە ئەنجامدا مرۆڤ ویست و کۆتایی خۆی بۆ بەرهەم هێنانی ئامێر بەکارهێناوە، کەچی لە ئاکامدا بە پێی بۆچوونی مرۆڤ خۆی نەکەوتەوە، خەڵکی فێری تەمبەڵی کردو وای لێهات مرۆڤ خۆی بووە کۆیلەی دەستی ئامێرو ئامێر بووە بەشێك لە مەینەتی و مایەی ئازار دروستکردن بۆ مرۆڤ، بێگومان ئەمە حاڵەتێکی سەیر نییە، چونکە لە مۆرك و خەسڵەتەکانی کۆمەڵگەی سەرمایەدارین. فەیلەسووفێکی وەکو (نیتشە) وەها باسی ئەو حاڵەتە، یان نەهیزلیزمەو هۆکارەکانی شارستانییەتی و ژیاریاری ڕۆژئاوای سەروەری خۆی دەکات :

(نیهیلیسییزم لەودیو دەرگاوە وەستاوە، بەڵام ئاخۆ ئەم میوانە نامۆیە لە کوێوە دێت ؟ سەرەتا بە هەڵدا چووین ئەگەر هۆکاری نیهیلییزم لە تەنگ و چەڵەمەکانی کۆمەڵایەتی یاخود دارمان فیزیۆلۆجی، یاخود خراپتریش لە فەساد دا ببینینەوە. چەرخی ئێمە شاراوەترین و تەمومژاوترین چەرخە تەنگوچەڵەمەی ڕۆحی و بەدەنی یاخود عەقڵی ناتوانن ئەمانە ببنە هۆکاری بوونی نیهیلیسییزم)[١١٤].

نیتشە(١٨٤٤- ١٩٠٠)

١١– عوسمان یاسین، فرێدریك نیتشە، گ: وەرگێران، ژ٢، ١٩٩٧، ل ١١.

PDF4Kurd

هەندێ لە ڕەخنەگرەکان نیهیلیسییزم بە ڕوویەکی تری ڕێبازی بوونگەرایی (الوجودیە)ی ناودەبەن، بەڵام بە هەرحاڵ ڕەنگە تەواکەری یەکتر بن، کە هەریەکەیان هەوڵ دەدەن لە گۆشەیەکی تایبەتیەوە لە مرۆڤ بکۆڵنەوە بە تایبەتی پووچگەرایی هەوڵ دەدات لەو بیرو ئەندێشانە بکۆڵێتەوە کە هەر لە ئەزەلەوە مرۆڤی خەریك کردووە لە نێوانی بوون و نەبووندا، بە تایبەتی " ئەو بۆچوونانە زیاتر لەگەڵ بیرورِاکانی فەیلەسووفی بوونگەرایی (هایدگەر)ەوە زۆرتر قوڵبووەوە، کە جەختی لەسەر ئەوە کردووە پێوەندییەکی ڕێژەیی لە نێوان بوون و نەبوون (پووچی) دا هەیە و وتی (نەبوون) لە ژیانماندا هەیە، بە بەڵگەی ئەوەی، کە تاکە شتە (بوون) مان دەسەلمێنێ، ئەگەر (نەبوون) نەبووایە هەستمان بە مانای (بوون) مان نەدەکرد، نەبوون تەنیا مانای (هیچ) نیە [١١٥] ئەمەش ئەوە دەردەخا، کە ئەم بزووتنەوەیە یان ئەو ڕێبازە مانایەکی دوورو قووڵتر لە هەستەکانی مرۆڤ دەگرێتەوەو زۆرجار شیکردنەوەو ڕاڤەکەی دەچێتە بواری زانست و ئاینییەوە.

ترسی مرۆڤ لە مردن بۆ خۆی جۆرێکە لە مەعریفە، بەڵام ئەو ترسەی مرۆڤ لەوەوە سەرچاوەی گرتتوە، بۆ ئەوەی بتوانێ بوونی خۆی پێ بسەلمێنێ لە بواری ئەدەبیدا ئەم جۆرە بۆچوونانە لە ڕوانگەی خەون و خەیاڵ و فانتازیاو ڕووبەڕووبوونەوەی (ئامێر)، لە سەدەی نۆزدەهەمدا زۆرترلە بواری ڕۆمانسی و شانۆییدا دەرکەوت نموونەی ڕۆمانەکانی (کۆشك) و (داوەری) و (داوەشان) ی ڕۆماننووسێکی وەکو فرانتس کافکا (١٨٨٣– ١٩٢٤) دەربڕی ئەم بۆچوونەن. مرۆڤ لەو ڕۆمانانەدا بێ ناونیشان و بێ ڕابردوو، چاوەڕێی ئاییندەیەکی بێ ئومێد و پڕ لە ترس و سام دەکات، بەڵام بێ ئەوەی ترس و سام دڵی بگرێت و یان گرنگی پێ بدات.

لە بواری فیکری و فەلسەفیدا بەرهەم و بۆچوونەکانی(نیتشە) و دواتر لە ڕۆمانەکانی (دیستۆیڤیسکی) ڕەنگیداوەتەوە و زۆر لە ڕەخنەگرەکان پەیوەندییەکی بەتین لە نێوان ڕاڕایی و نیگەرانی دیستۆیڤیسکی و نیهلیسییزمی (نیتشە) دا بەدی دەکەن.

نیهلیسییزم و دراما

نیهلیسییزم لە بواری ئەدەبیدا زۆرتر لە بواری دراما دا دەرکەوت. ئەگەر ساڵەها بوو بنچینەکانی درامای کلاسیکی (ئەرستۆ)یی لە ئەوروپادا باوبوو، یان کەم و زۆر گۆڕانێکی کەمی بەسەر داهاتبوو، بەڵام لە نیوەی دووەمی سەدەی بیستەمدا بە تەواوی کۆدێتایەکی گەورە لە لایەن

١١٥– د. نبیل راغب، المذاهب الادبیة، ص ١٦٥.

لایەنگیران و هەوادارانی (شانۆی پووچی) یان (شانۆی پێشڕەو) بەرپاکراو چ لە ڕووی دیکۆرو نمایش و ئەکتەرو چ لە زمانی دراماکاندا بە تەواوی پێوەرەکانی ڕابردوو ئاومژووکران و بە ڕوانینێکی تازە هاتنە مەیدان، ئەگەرچی پووچی خۆیان ئەو ناوەیان (واتا شانۆی پووچی) یان بەلاوە پەسند بوو، بۆ نموونە(یۆژین یۆنیسکۆ Eugene ionesco ١٩١٢- ١٩٨٩) دەڵێ :

(سەرسوڕهێنەر، نەوەکو پووچ بە بڕوای من لە دنیادا بوونی هەموو شتێك مەنتیقی و (پووچ) ی بوونی نییە. خودخوازی و بوونییەتی سەرسورهێنەر.[١١٦]

سەرەتاکانی کاری درامای پووچی بۆ ساڵی ١٩٤٧ دەگەڕێتەوە، کاتێ کە (ئەندرێ ژید)بەرهەمی (داوەری) ی (فرانتس کافکا)ی لە پاریس بۆ شانۆ ئامادە دەکردو (یۆژین یونیسکۆ) لە ساڵی ١٩٥٠ دا درامای (گۆرانیبێژی کەچەڵ La cantatrice chauve ی پێشکەشکرد. ئەوەی جێگەی سەیرو سەمەرەو عاجباتییە ئەوەیە، دراماکە نە گۆرانیبێژو نە کەچەڵی تیایە. ڕووداوەکان بێ مەنتقی و بێ سەروبەریان پێوە دیارە و هەموو شتێ پووچ خۆی دەنوێنێ سەرەتای شانۆیەکە سەعاتی دیوارەکە حەڤدە جار زرنگەی دێ و مەدام سمیت لەسەر تەختەی شانۆ دەڵێ:

١١- بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە: رضا سید حسینی، مکتبهای ادبی، جلد دوم، چاپ یازدهم، تهران،١٣٨١، ل ١٠٠٢.

(یۆژین یۆنیسکۆ Eugene ionesco ١٩١٢- ١٩٨٩)

PDF4Kurd

" سەیرە سەعات نۆیە "، ئەمە یەکەمین وتەیە بەسەر زمانیدا دێت.

لە درامای پووچیدا بینەر تووشی بێزاری دەبێت و سست و خاوی ریتمی ڕووداوەکان دەبێتە بێزاری و ڕەگەزی هاندان و چێژ لە دڵی بینەردا دەکوژێ.

شانۆکارەکانی تریش، نووسەرانی وەکو (سامۆئیل بیکیت sameuel beckett 1906 – 1989)، کە ڕەنگە لە هەموویان زیاتر ناسراوتر بێت و فەیلەسووفترینیان بێت، بە تایبەتی درامای (لە چاوەڕوانی گۆدۆ Enattendant godo لەساڵی ١٩٥٣ دا سەروسەدایەکی زۆری بوو.

sameuel beckett 1906 – 1989 سامۆئیل بیکیت

(ئارتور ئادامۆڤ Arthur adamov ١٩٠٨ – ١٩٧٠)، کە بە ڕەچەڵەک ئەرمەنییە لەساڵی ١٩٥٠ دا درامای (مانۆری گەورەو مانۆری بچووک Grandet la petite manroeuvr نووسی و هەر لەو ساڵەدا لە پاریس پێشەکەشکراوە. ئەم نووسەرە ئاشناییەکی

زۆری لەگەڵ ڕۆشنبیریی ئەڵمانی و فەرەنسیدا هەبوو، ڕووخسارێکی خەفەتبارو گۆرەوی لەپێ نەدەکردو پێڵاوی سەندەلی لەپێ دەکردو بێهوودەیی و بێپاکی پێوە دیار بوو، لە ١٩٠٨ لە قەفقاز لەدایکبووە، لە تەمەنی شازدە ساڵی لە گەرمەی کارو بزاڤی سوریالیستەکانی پاریس لە ١٩٢٤ ئاگادار بووەو دۆستی یۆنیسکۆ شەیدای بەرهەمەکانی ستراندبێرگ و کافکا بووە.

ئەم نووسەرە چەند شانۆنامەیەکی تری نووسیوە وەکو پارودی la parodie و (پەلامار).

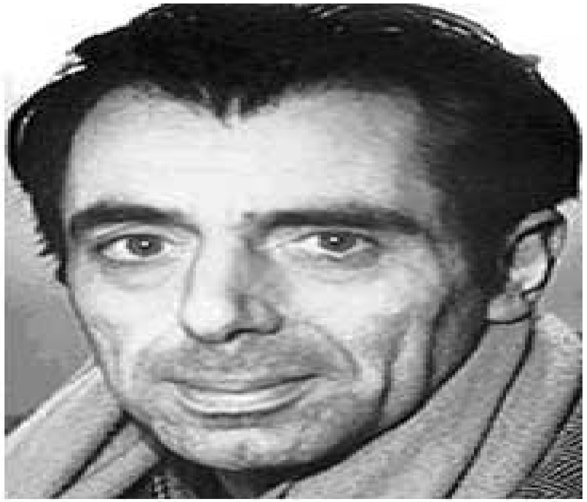

ئارتور ئادامۆڤ Arthur adamov ١٩٠٨ – ١٩٧٠

PDF4Kurd

کافکا و نیهلیسییزم

(ئەو نووسەرانەی کە بۆ یەکە مجار ڕێگاو بیرو بابەتێکی تازە دێننە مەیدانەوە، دەگمەنن، بە تایبەتی مانایەکی تازە بۆ ژیان لە گەڵ خۆیاندا بێننە ئاراوە، کە بەر لە خۆیان بوونی نەبووبێ - کافکا بە یەکێك لە هونەرمەندترین نووسەرانی ئەو دەستەیە دەژمێردرێ.

خوێنەرێك، کە لەگەڵ دنیای (کافکا)دا سەروکار پەیدا دەکا، لەکاتێکدا وردو خاش بووە و بەرەولای دەچێ : کە لە دەرگای دنیایەکەی دەچێتە ژوورەوە، کارتێکردنی ئەو بەسەر ژیانی خۆیەوە دەبینێ و پەی بەوە دەبات، کە دنیا ئەوندە بن بەست نەبووە.

(کافکا) لە دنیایەکەوە بۆمان دەدوێت، کە تاریك و جەنجاڵ خۆی دەنوێنێ، بە شێوەیەك کە هەر لە سەرەتاوە ناتوانین بە پێوانەکانی خۆمان هەڵیسەنگێنین. لای ئەو باس باسی چییە ؟ بێ کۆتایی ؟ خودا ؟ جن و پەری ؟ نەخێر باس باسی ئەو شتانە نییە، بابەتە سادەکانی ژیانی ڕۆژانەی خۆمانە، لەگەڵ ئەو خەڵکە ئاساییە، لەگەڵ کارمەندانی دایەرەکان ڕوو ەڕوو دەبینەوە، کە هەمان کێشە و گرفتاری ئێمەیان هەیە، بەزمانی ئێمە دەدوێن و هەموو شتێ شوێنی ئاسایی خۆی وەردەگرێ، بەڵام لەناکاو هەستێکی پەشۆکاو یەخەمان دەگرێت! هەموو ئەو شتانەی لەلامان جددی و مەنتقی و ئاسایی بوون بە جارێ مانای خۆیان گوم دەکەن، بەندۆڵی کاتژمێر بە پێچەوانەوە دەسووڕێتەوە، مەوداکان بەپێی ئەندازەگیریی ئێمە دەرناچن، هەوا دەئاڵۆزێ و پشوومان تەنگ دەبێ، لەبەر ئەوەیە، کە ئەو شتانە مەنتقی نین ؟! بە پێچەوانەوە هەموو شتێ بەڵگەو پاژەی خۆی هەیە، بەڵگەیەکی ئاوەژوو، مەنتق هەوسارێکی پچڕاوەو ناتوانێ بەردەمی بگرێ، بەڵام نەء! هی ئەوەیە کە سەیر دەکەین ئەو خەڵکە بە گشتی سەریان شۆڕکردۆتەوە سەرکارەکانیان و بە وردی کاردەکەن و هاودەردمانن و وەك ئێمە بیردەکەنەوە، هەرچی کارمەند و پشتیوان هەیە (پووچ) دەنوێنن. مەکینەکانی خۆکار بەدبەختن و هەر چەند کارەکانیان جددیترو گرنگتر بێت گاڵتەجاڕانەتر دێنە بەرچاو، کارەکانی ڕۆژانەو ئەنجام و وەزیفەیان و هەموو ئەو شتانەی، کە خوومان پێوە گرتووەو لەلامان ئاساین، لە بەر قەڵەمی کافکادا واتای پێکەنیناوی و پووچ و هەندێ جار ترسناك بە خۆیانەوە دەگرن. ئادەمیزاد یەکەو تەنها بێ پشت و پەنایەو لەسەر زەمینێکی ناسازگاری گومناودا ەژی، کە شوێنی لە دایکبوونی خۆی نییە، ناتوانێ لەگەڵ کەس پێوەندی پەیدا بکاو دڵ بەکەسەوە ەستێ، خۆی دەزانێ، چونکە هەر لە نیگاو ڕووخسارییەوە دیارە...

وەك ئاشکرایە (کافکا) تا ئەم دواییەش لە ئەوروپادا ناوی نەبوو، چونکە وەرگێڕانی رهەمەکانی بەر لەجەنگ گرنگییەکی ئەوتۆی پێ نەدرابوو، کەسێ لەبارەیەوە نەدەدوا، بەڵام دوای وار ساڵ خامۆشی، کاریگەرییەکی وای بوو بەیەکجار ناوبانگییەکی جیهانی وەدەست هێنا، کافکا

PDF4Kurd

کێیە ؟ کە پەیامی ئەو لە گەڵ ئاوازی دنیای ئێمەدا دەگونجێ و هاومەبەستی نزیك لەگەڵ ژیانی ئێستادا نیشان دەدات ؟ دەشێ خوێنەری ئەوروپا هێشتا لەگەڵ ئەم جۆرە بیرە ئاشنایی نەبووبێ، چونکە ئەو مانگەشەوە ساردەی ئاسمانی نووسینەکانی (کافکا)ی گرتووە، چریکەی سادە و توێژینەوەکانی (کافکا) بۆ نیشاندانی شێوانی هەقیقەت (وەك لەبەرچاوە) ئەو هەوڵدانە بێ ڕەحمانەی، کە کردوویەتی بۆ ئاشکرا کردنی (واجب الوجود) و نەگەیشتنی بە هیچ و ئەو تەم و مژەی لە لێکچواندنەکانیدا هێناویەتییەوە، هەموو ئەمانە بوون بە کۆسپ لە ڕێی ناوبانگ دەرکردنیدا، بەڵام کەسانێك، کە شارەزای تەواوی دنیاکەمانن، باوەشیان بۆ کتێبەکانی کافکا کردۆتەوە. لە رابردوودا بەر لەم جەنگەی دوایی، خەڵکی هێشتا ئارەزوومەندانی دیکتاتۆری لە جێگای ئازادی، کۆیلەیەتی لە جێگای مافی مرۆڤ، بۆمبای ئەتۆم لە جێگای داد، بێدادی یان گرتبووە بەر، هێشتا کۆمەڵانی خەڵك بەدەست سیاسەتبازان و تاڵانکەرانەوە نەگۆڕابوون بۆ گیانەوەرو مرۆڤی نیوەگیان. لەبەر ئەوەیە، کە خەڵك دوای جەنگ هەست بە ڕەنگدانەوەی دنیایەکی پووچ دەکەن، کە کافکای بە شێوەیەکی غەمبارانە پەروەردە کردووە. بۆ ئەوەی بتوانرێ بڕیاێکی یەکجاری دەربارەی نووسراوەکانی کافکا بدرێ، ناچار دەبێ ئەو زەمانەو ئەو سەرزەمینەی ئەوی لێ پەروەردە بووە، لەبەرچاو بگیرێ. نووسراوەکانی ئەو بەرهەمی پێش و دوای جەنگی یەکەمی جیهانی (١٩١٤)ەوەن، لەو زەمانیدا (پراگ) شارێك بووە لە ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوادا دەسەڵاتی بووەو چەندان ڕەگەزی جۆراو جۆر تێکەڵ یەکدی ببوون، لەم شارەدا چەندان میللەت و شارستانییەت ڕووبەڕووی یەکتر ببوونەوە و کاریان کردبووە سەر یەك. تەنها پراگ توانیویەتی کەسێکی وەك (کافکا) پەروەردە بکا. هەڵاتنی (کافکا) لە دەست خزمەکانی ولە هەمانکاتدا هەڵاتنی لە پراگ و گوستن وای کردبوو زمانی جۆراو جۆر بزانێ. شیکردنەوەو لێدوان لە(کافکا) کامڵ نابێ ئەگەر کارتێکردنی دەوروبەرەکەی لەبەر چاو نەگیرێ، (کافکا) ناوێکی ئاسایی جوولەکەکانی نیشتەجێی چیکسلۆڤاکیای زەمانی ئیمپراتۆری هامبۆرگ بووە. لە زمانی چیکیدا بە مانای (فەرخە قەلەرەش)دێت و باڵندەی ناوبراو لە پراگ سیمبۆلی خانەی بازرگانی باوکی کافکا بووە.

(فرانتس کافکا) لە خێزانێکی چیکی جوولەکە لە ڕێکەوتی (٣)ی تەمموزی (١٨٨٣)دا هاتۆتە دنیاوە، کە ماوەیەك بوو تەپڵی کەوتنی ئەوروپا لێدراوەو ئیمپراتۆری ئۆتریش بەرەو هەڵوەشانەوە دەچوو. کافکا لە باوکێکی خوێندەواری زۆردار، کە هەموو وەختێك بە دوای کامەرانی خۆیدا دەگەڕاو شانازی پێوە دەکردو (کافکا) کوڕیشی پشتگوێ خستبوو، دایکێکی جوولەکەی باوەڕدار بە خورافات و خوشکانی ئاسایی پەروەردە بوو. (کافکا) حسێبێکی تایبەتی بۆ باوکی دەکرد،

چونکه لێی دەترساو تەواوی دەورەی ژیانی لەسایەی ترسی باوکییەوە بەسەر برد [117]، دوای ئـەوەی خوێندنی ناوەندی بە زمانی ئەڵمانی تەواوکرد، ماوەیەك لە ئەدەبیات و پزیشکیدا کاری کرد. پاشان یاسا سەرنجی راکێشاو بەڵکو بەهۆی ئەوەوە بتوانێ نان پەیدا بکات و سەربەستییەکی شەخسیی لە ژیاندا هەبێت. چووە کۆلێجی یاساو لە ساڵی ١٩٠٦ دا لە پراگ دکتۆرای لە یاسا وەرگـرت، هـەر چەندە ئەو بەشەی نەکردە پیشەی ژیانی خۆی، بەڵام شارەزایی لە یاسا بە چاکی لە نووسـینەکانیدا رەنگیداوەتەوە، هەر لەو کاتەدا لەگەڵ رۆماننووسی ئاییندە (ماکس برود)max Brod ئاشـنایی پەیدا کرد، ئەگەرچی زەوقی ئەدەبییان لەگەڵ یەك نەدەگونجا، بەڵام هـەر ئـەو کەسـە دوایـی بـووە هاودەم و نووسەری ژیانی ئەو.

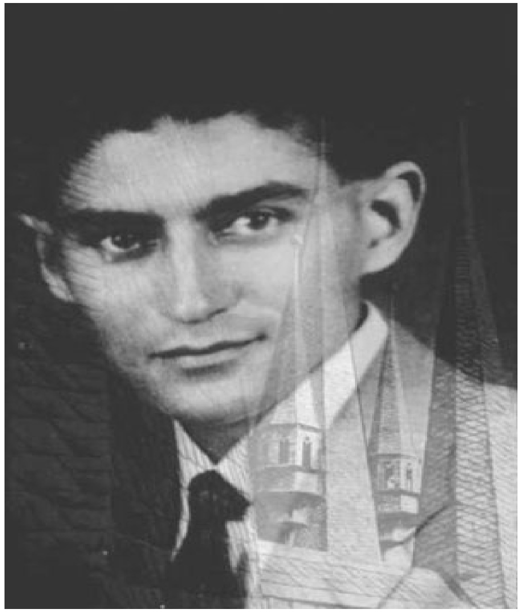

Franz Kafka 1883 – 1924 فرانتس کافکا

١١- کافکا لە سەرەتای نامەیەکدا، کە بۆ باوکی نووسـووە Brief an den Vater ، جـەخت لەسـەر ئـەو ...س و سامەی خۆی لە باوکی دەکاتەوە و وەها دەست پێدەکات: (باوکی زۆر ئازیزم، دواجار لێت پرسـیم، کـە ...چی گوتوومە لە تۆ دەترسم. هەروکو جاران لە بەرامبەر وەڵامی ئەو پرسیارەتدا بـە قـەد ترسـم لێـت، دۆش ...ماوم.)، بڕوانە: فرانتس کافکا، تمثیلها و لغزوارەها همراه نامه با پـدر، ترجمـه: امـیر جـلال الـدین اعلـم، ...تشارات نیلوفر، تهران، ١٣٨٣، ص ٨٩- ١٥٣.

(کافکا) لە ١٩٠٨ دا بووە کارمەندی فەرمانگەی بیمەی کۆمەڵایەتی، دوایی بۆ ماوەیـەك لە فەرمانگەی دەوڵەتیی چاودێری کۆمەڵایەتی پراگ لە بەشی کارەسات خەریکی کـار بـووە، بـەڵام ئـەو کـارە ماندووکـەرەی فەرمانگـە هـەموو وەختێکـی دەبـردو هـەلی نووسـینی بـۆ نەدەرەخساندو (کافکا)یش چونکە نووسینی بە مانای ژیانی خۆی دەزانی، بۆیە بڕیاریدا بەشەو کار بکات و خەو لەخۆی حەرام بکات. بێگومان ئەو چێژێکی زۆری لـەو تاقیکردنـەوەی خـۆی دەبینی، ئەو دەوروبەرە پـیس و بـێ نـرخ و هەژارییـەی لـە دەزگاکـانی حکوومـەت دەبینـی بەشێوەیەکی ورد لە کتێبەکانی دیـاری خـستوون، پەیوەنـدی بـەو تاقیکردنـەوە هەیـە، بۆیـە (کافکا)ناچار بوو بە مێزی فەرمانگەوە بنووسێ و لە ماڵە نەفرەتییەکەی باوکی ژیـان بەسـەر بەرێ. وا دیارە خانەوادەکـەی و دۆسـتەکانی کۆمـەکیان نـەکردووە تـابتوانێ ئـەو حەسـانەوە دەروونییەی پێویستی پێبوو بۆ خۆی بڕەخسێنێ. مـاکس بـرۆد لـەو باوەڕەدایـە، کـە(کافکـا) باوەڕی بە سەهیۆنییەت بووە، بۆیە ئەو حەسانەوە دەروونییەی بۆ نەڕەخساوە، کەچی (کافکـا) لە بیروڕاکانیدا زۆر ئەڵمانی بووەو بە ئـەڵمانی مایـەوە لـەوەی سـەهیۆنی بـێ. نووسـینەکانی لەسەر رێ و شوێنی ئەدەبیاتی ئەڵمانی بوو. لەبارەی رووحیشەوە زیاتر لە پاسـکال pascal و سـۆن کـیرك گـارد Soren kierk Gaared(١٨١٣- ١٨٥٥) نـزیکتر بـووە لـەوەی لـە پێغەمبەرانی جوولەکە نزیك بێت. هەر چەندە برۆد ناچاری کـرد تـا زمـانی عیـبری فێرببـێ و کتێبی (تلموژ) بخوێنێ، بەڵام(کافکا) هیچ کاتێ خەڵوەتی خۆی لەدەست نەداوە بۆ ئـەوەی لـە کۆمەڵگای قەڵپی جوولەکە تێبگات. لە ساڵی ١٩١١ دا لەگەڵ (ماکس برۆد) بـۆ ماوەیـەکی کورت چوونەتە پاریس، ساڵی دواتریش چاوی بە ویمارWeimar کەوتووە. ئەو زەمانە زۆرتـرین بەرهەمی ئەدەبی خۆی خستۆتە روو، لە شەوێکدا چیرۆکی (بڕوا)ی نووسیووە، دوایـی رۆمـانی (ئەمریکا)ی بەدەستەوە گرتووە و چیرۆکی گەورەی (داوەشان)[118]ی کۆتایی پێهێناوە. هـەروەها سەرەڕای ئەوەش لەگەڵ کچە ئەڵمانی F.B[119] خۆشەویستی لە نێوانیاندا دروست بـووە، بـەڵام

١١٨- ئەم بەرهەمەی کافکا بۆ زۆر زمان وەرگێڕدراوە، دەقی فارسی: فرانتس کافکا، مـسخ، ترجمـه صـادق هدایت، مؤسسة انتشارات نگاه، تهران،١٣٨٣.

دەقی کوردی :کافکا، بەدگۆڕان، وەرگێڕانی: جەلیل کاکە وەیس، چ٢، هەولێر، ٢٠٠٥.

١١٩- کافکا نامەیکی زۆری بۆ خۆشەویستەکەی (فلیسە)نووسیووە، بۆ دەقی ئەم نامانـە بڕوانـە : فـرانتس کافکا، نامه به فلیسه، ترجمه: افتخاری، تهران، ١٣٨٣.

PDF4Kurd

بابەتی ژن و مێردایەتی ئەمڕۆ و سبەینێ پێکردووەو تا دوا جار دوای پێنج ساڵ حەزلێکردن وازی لە دەسگیرانەکەی هێناوە. ڕۆمانی (داوەری)[۱۲۰] و (ولگەی سزا) ی پێش ساڵی ۱۹۱٤ نووسیوون. لە ساڵی ۱۹۱٦ دا گۆیا بە هۆی کێشمەکێش و یان ریسوایی کە وەك (ماکس برۆد) ئیشارەتی بۆ کردووە، ماوەیەك ماڵی باوکی بەجێ هێشتووەو لە کۆڵانی (کیمیاگەران) ی پراگ خانوویەکی سەربەخۆی بەکرێ گرتووەو بە مانگانەیەکی کەم ژیانی بەسەر بردووە. لەوێ نەخۆش کەوتووەو تووشی سیل بووە. لە ساڵی ۱۹۱۷ دا کافکا خۆین رشاوەتەوە و چەند ساڵ بوو خۆیشی مۆتەکەی مەرگی هەر لەبەر چاو بوو، لە ساڵەکانی کۆتایی ژیانیدا نزیکی بەرلین گۆشەگیریی هەڵبژاردووە تا هەلی زۆری دەستکەوێ و بکەوێتە سەر نووسین و لەوێشەوە ماوەیەکی کورت ئاشقاتی لەگەڵ (دۆرا دیمانت) ی کچە جوولەکەی پۆڵەندی کردووە. ساڵەکانی قات و قڕی و گرانی دوایی (جەنگی بەرلین)یش دەگەیەکی دی لێدا، خۆراك کەم بوو، نەخۆشی سیل زیادی کرد، گەڕایەوە نەمسا و لە(۳)ی حوزەیرانی ۱۹۲۳ دا لە تەمەنی ٤۱ ساڵی لە ئارامگای سیلدارەکان لە نێزیکی (ڤیەننا) دا بە شێوەیەکی غەمبار دنیای بەجێ هێشت. کافکا لە ژیانی خۆیدا تەنیا یەك کتێبی بە چاپ گەیاندو لە پێخەفی مەرگدا هەڵەکانی چاپی کتێبی دووەمی ڕاست دەکردەوە. سی ساڵ پێش مەرگی، تکای لە ماکس برۆد کردووە، کە گشت دەسنووسەکانی لەکن وی بووەو هەروەها (داوەری) و (کۆشك) و (شوورەی چین) هەموویان بسووتێنێ، خۆیشی بەر لە مەرگ چوار نامیلکەی ئەستووری نووسینەکانی خۆی سووتاندووە، بەڵام (برۆد) گوێی بەقسەکانی ئەو نەداوە. (کافکا) جگە لە چەند تێکستێکی، کە بەڕای خۆی تەواو کاملن، هەموو بەرهەمەکانی دی خۆی بەخراپ زانیوەو گوتویەتی لە دوای خۆم جگە لە خامۆشی هیچی دی نابەخشن...

ئەم نووسەرە پێویستی بە نوێنەرێك نەبوو بۆ ئەوەی دوای مەرگی خۆی ناوبانگ وەربگری، بۆیە وەسیەتێکی وای نەکرد. لە گۆشەگیرییەکی تەواو دا دەژیاو ئەوەی فەرامۆشکرد بوو نوێنەر بۆ خۆی پەیدا بکا. ڕەنگە (کافکا) ئارەزووی کردبێ وەك ڕەمزێك لە چاوی ئەغیار بە نهانی بمێنێتەوەو بە شێوەیەکی نهێنی ئامێز بێ و دەرنەکەوێ. بەڵام ئەو پەردەپۆشییە بووە ...ۆی شانازیکردنی...

۱۲- بڕوانە دەقی فارسی : فرانتس کافکا، محاکمە، ترجمە: امیر جلال الدین اعلم، چاپ ششم، تهران، ۱۳۸.

ئەو نووسراوانەی لە (کافکا) جێماون، سی ڕۆمانی درێژن :

(داوەری) و (کۆشك) و (ئەمریکا) و کۆمەڵی کورتە چیرۆك و مەتەڵ و گوتەی کورت و یادداشتی ڕۆژانەی کەسی وئەندێشەی بڵاوو چەند وتارێکی ڕەخنەیی وچەند نامەیەکن، بەڵام نووسراوە ئەدەبییەکانی زیاتر بە ناتەواوی ماونەتەوە. سەربردەی ژیانی کافکاش لە لایەن (ماکس برۆد)ەوە نووسراوەتەوە، چەند پارچە نووسینێکیش لەسەر ژیانی (کافکا) بە قەڵەمی F.Feigl ودڵبەرەکەی دۆرادیمانت و کەسانی ترەوە نووسراونەتەوە. وا دیارە (کافکا) تەنیا لەگەڵ چەند کەسێك، کە بە پەنجەکانی دەست دەژمێردرێن لە نووسەرو فەیلەسووفان تێکەڵاوی هەبووە. شارەزاییەکی زۆری لە ئەدەبیاتی زەمانی خۆی نەبووە، لەوانەیە ئەم بلیمەتییەی لە ئەنجامی تۆژینەوەو خوێندنەوەی تێکستی عبری (تلموژ)ەوە بووبێ، بەڵام خوێندنەوەی ئەم تێکستە هیچ لە بیروباوەڕەکانی نەگۆڕی. کافکا لە بەرامبەر زۆر لە نووسەرە ناسراوەکانی ئەڵمان و نەمسا وای پێشان داوە، کە هیچ پێوەندییەکی لەگەڵیاندا نەبووە، لە نێوان نووسەرەکانی سەردەمی خۆیدا لەگەڵ ڕۆدلف کاسنەرkassner هۆڤمانشتاڵ von Hofmannstahl وهانس کارۆسا H.Carossa وهێرمان هسە H Hesse و نۆت هامسۆن KuntHamsun و فرانتی وێرڤل F.werfel وێلهێلم شیڤەر W.Schafer و توماس مان T.Mann پەیوەندی هەبووە. بێگومان چیرۆکنووسانی ئەڵمانی وەك شتۆرم storm و کلایست kleist و هێبل J.H.Heble و فۆنتانە fontane و شتایڤەر stifter هەروەها گۆگۆڵ Gogol بەتەواوی لە ڕێگەو زمانی نووسینی ئەو بەشداریان کردووە.

(کافکا) بە وردی نووسراوەکانی گۆتەو تەورات و ئوپانیشا درایشی خوێندۆتەوە. بەڵام کارتێکردنی گوستاڤ فلۆبێر G.flaubertو (کیرك گارد) لە شەخسیەتی ئەو زیاتر لە خەڵکانی دی بەرچاو دەکەوێ، خۆیشی ستایشی مەعنەوی (گۆتە) و(فلۆبێر)ی کردووە. هەروەها جیاوازی (فلۆبێر) و(کافکا)یش لەوەدایە، کە (فلۆبێر) دەیویست کتێبێك دەربارەی بابەتی پووچی بنووسێ، کەچی (کافکا) دەیویست ژیان بە پووچ پێشان بدات. (فلۆبێر) نووسیویەتی :

(هەموو شتێ دەزانم، بەڵام باوەڕم بەهیچیان نییە.) (کافکا)یش زانای سروشت و خووئاکارە، بەڵام دەترسا لەوەی بەشتێ باوەڕبکا. (کافکا) وەك مشکە کوێرە بە شاری (پراگ)ەوە نووسا بوو، ئەوێی بەپەناگەی خۆی دەزانی و لە هەمانکاتدا لێشی بێزار بوو، کاتی دەست بەتاڵی خۆی بە نووسین و مەلەوانیو لێخوڕینی بەلەم و باغەوانی ودارتاشییەوە بەسەر

PDF4Kurd

دەبرد. سەیر لەوەدایە بە هەمان شێوە، کە زەمەن تێدەپەڕێ سیمای (کافکا)یش بەهێز تر دێتە بەرچاو، ئەشێ بەرێگەی شیکردنەوەی دەروونی ئەو بتواندرێ تارادەیەك پەی بە ژیانی دەروونی ئەو ببردرێ، بەڵام نامۆیی خوورەوشتی هەر بەشاراوەیی دەمێنێتەوە.

سێ بابەت چارەنووسی (کافکا)یان دەستنیشانکردووە: دژایەتی باوك و لەئەنجامی ئەو دژایەتییەش دژایەتیکردنی کۆمەڵگای جوولەکەی (یەهوودی) ژیانێکی ناخۆش و سادە لەوێ کە باوکی بەنوێنەری یاساو کۆمەڵگاکە دەزانی.

بۆ تێگەیشتنی خوداوەند کەوتبووە گەڕانێکی شەخسیی ورد، بەڵام بەدەستی بەتاڵ دەگەڕایەوە. بۆ ئەوەی جددییەت لەگەڵ تەنیاییەکەیدا رابهێنێ وەك (کیرگ گارد)[121] دەسگیرانەکەی خۆی دوادەخست تاوەکو وازی لێهێنا و چاوپۆشی لە ژن و مێردایەتی کرد، بەڵام لەو کاتەدا دەردی بێ دەرمانی سیل وەدەرکەوت و ئەم نەخۆشییە تا سەرەمەرگ ئەشکەنجەی تەنیایی بۆ نایەوە. ئەو نموونەیەش بەسە بۆ ئەوەی چاکی و خراپی ئەومان بۆ دەربخات. گومانی تێدا نییە، کە (کافکا) ژیانی خۆی لەژێر ترسی فەرمانڕەوایی باوکە ستەمکارەکەی بەسەر بردووە، تائاخیری عومری نەیتوانیوە ئەم نێڵە تەکان پێ بدا. هەڕەشەی بابی بە هەموو دەمێ لە گوێیدا دەزرنگایەوە :

(وەك ماسی زگت هەڵدەدرم)، بەڵام ئەم کابرایە هەرگیز دەستی لەکوڕە تاقانەکەی بەرز نەکردۆتەوە. (کافکا) دڵخۆش دەبوو بەوەی بتوانێ کاروباری خانەوادەکەی ڕێکبخات، بەڵکو لەو بەندیخانەیەی باوکی رزگاری بێت. ئەو پەرۆشییەی بۆ ئازادی وەك سەراب لەبەردەمیدا خۆی دەنواند، بەڵام بەردەوام دەخزایە نێو گێرۆدەیی و کێشمەکێش لەگەڵ دەزگیرانەکەی و لێی دوور دەکەوتەوە و لێی نێزیك دەبۆوە، تا دواجار چارەنووسی غەمبارانەی کەسێکی هەڵبژارد، کە تەنیایی بۆ خۆی هەڵبژاردبێ، نەك لەبەر ئەوەی لەگەڵ ئەندامانی خێزانەکەی ڕێك نەدەکەوت، بەڵکو لەبەر ئەوەی ژیانی بەهیچ دادەنا. ئەو نامەیەی، کە (کافکا) بۆ باوکی نووسیووە (ماکس برۆد) چەند بەشێکی لێ بڵاوکردۆتەوە، تا ئەندازەیەك بنچینەی کێشەی ئەو لەگەڵ باوکیدا روون دەکاتەوەو هۆی گەڕانی بەدوای سروشتی باوکە جوولەکەکەیدا ئاشکرا دەکات. باوکی سووربوو لەسەر ئەوەی کە وەحدانییەت (یەکانە) رووخساری راستەقینەی جوولەکایەتییە (یەهوودییەتە). ئەم بانگەوازە کۆمەڵێ مەسەلە دێنێتە ئاراوە. برواهێنان و پێشوازیکردنی ئەو مەسەلانەش بەلای کافکاوە ناپەسند بووە. ماڵی باوکی بەڕای کوڕەکەی جێی گومان بوو. لە ژێر کومەڵێ کۆت و بەند دا دەبینیەوە. (کیرك گارد) گوتویەتی:

(من زۆر قەرزباری ئەو کەسەم منی هێناوەتە وجود). کافکایش لەم رووەوە خۆی لە بەرامبەر باوکی بە بەدکار دەزانێ. لە نامەیەکدا، کە بۆ باوکی نووسیووە، ئەوە دێنێتەوە یاد کە: (ئەوەی نووسیم پەیوندی بە تۆوە هەیە، ئەو گلەییانەن، کە نەمدەتوانی لەلات بیاندرکێنم، دڵپڕی خۆم وابە نووسینەکانم دەرکرد.)، پاشان درێژەی پێ دەدا :

(ئەو شوێنەی تێیدا دەژیم، تووشی دوودڵی و رارایی کردووم و بەجارێ تێکی هاڕیوم. هەرچەندە ناچار بووم بچمە شوێنێکی دیکەوە، بەڵام هەوڵێکی بێ سوود بوو، چونکە هیچم بەدەستەوە نەماوە)، دەربارەی بیروڕای باوکیشی نووسیووتی :

(هەتا لە گەنجیەتیشدا، تێ ناگەم تۆ بۆچی سەرزەنشتی منت دەکرد، کە دەبێ سەر بۆ ئەو یەهوودیەتییە پووچە دابنەوێنم، کە تۆ پێیەوە بەند بوویت. (دەتووت بۆ خواپەرستییە)، ئەوەندەی من لێی تێگەیشتووم ئەم یەهوودییەتە لە ڕاستیدا شتێکی ناچیزو گاڵتەیەو لە گاڵتەش گاڵتەترە.)

(ماکس برود) لە ژێر سەری دەخوێنێ و دەیەوێ دووبارە رێنوێنی بکاتەوە بۆ ئەوەی باوەڕی بە یەهوودیەت هەبێ، بەڵام هیچ سوودی نابێ. (کافکا) بە هاوڕێکەی دەڵێ: **(من چیم بە جوولەکان دەچێت ؟)** لە ئەنجوومەنی سرووتی ئایینی جوولەکان دێتە دەرەوە (کافکا) بە توانجەوە دەڵێ:

(ئەگەر راستیت دەوێ وەك ئەوە وا بوو لەنێو رەشە کێوی ئەفریقییەکاندا بووبین، ئەو شتە پڕوپووچە بێ نرخانە چی بوون !).... لە یادداشتی شەخسی خۆیدا نووسیوویەتی:

(نەك تەنها کەسانی وەك کیرك گارد نەیانتوانی دەستی ماندووی مەسیحییەت ئاشنای ژیانم بکەن، بەڵکو پەیڕەویکەرانی سەهێۆنییەتیش چ لە بەراییدا و چ لە دوایێدا نەیانتوانی ئارەزووی ئیسرائیل لە مێشکمدا بچەسپێنن).

١٢- بۆ زانیاری زیاتر لە بارەی (کیرکگارد)ەوە بڕوانە: شش متفکر اگزیستانیالیست، نویسندەو ه.ج. لاکهام و جی.کلنبرگر، ترجمه ابو تراب سهراب و الهام عگاردی،مؤسسه انتشارات نگاه، تهران، ١٣٨٤، ص ١٧ — ١٩٩.

گزیستنالیست، ترجمه: محسن حکیمی،چ٤،تهران،١٣٨٢، ص٣-٢٦.

PDF4Kurd

هەروەك (كافكا) خۆی وە دەریخستووە زیاتر بیركردنەوەی لە (كیركگارد)ەوە نزیكتر بووە، كەچی جیاوازییەكی زۆر لە نێوان (كیركگارد)و (كافكا) دا بەرچاو دەكەوێ. بۆ نموونە، ئەگەر چی خودای (كیركگارد) دڵڕقە، بەڵام لە هەمانكاتدا میهرەبان و بەخشندەیە، كەچی خودای (كافكا) هەروەك لە نووسینەكانیدا بەرچاو دەكەوێ ترسناك و هەڕەشە كەرە لەسەر یاسا دەڕواو بەكاری ئاگاداركردنەوە و سزادان و بەخشندەیی هەڵدەستێ: هەتا (یهودا)ی تەوراتیش بەم شێوەیە نییە، هەر چەندە دڵڕەقیشە و رق و كینەی هەیە، بەڵام جاری وا هەیە سەد گوناهبار بۆ خاتری یەكێ دەبەخشێ..... دوو شت (كافكا)یان زیاتر بەرجەستەكردووە، یەكێكیان ئەوەیە، كە ئەگەرچی خوێنی جوولەكەی بووە، بەڵام لە كۆمەڵگای جوولەكان رایكردووەو ئەوەی تریان ئەوەیە، كە نەخۆش بووەو تەنیاكەی بۆتە دووقات بۆی..... كافكا لە تاقیكردنەوە دەروونییەكانی خۆیدا گەیشتە ئەوەی : كە بێ بەشە، شتێكی كەمە، لەگەڵ خەڵك رێك ناكەوێ، حەقیقەتی لەبەر چاو ونە، دوولایەنی لەئارادایە، مرۆڤ لەگەڵ خۆیدا بێگانەیە، لەنێوان بنیادەم وجیهانی بەهەشتدا گێژاوی بۆ دروست دەبێ، هەموو شتێ كۆسپێكی دێتەڕێ، مەبەستی كافكا چییە ؟ دنیایەكی دی؟ نەخێر، ئەو هەر ئەو دنیایەی دەوێ، حەقیقەتێكی تازەی گەرەك نییە، ئەوەی لە دەوروبەری خۆی دەیبینێ حەقیقەت نییە. كافكا هەوڵدەدا لە كەناری ژیان بوەستێ و هەموو شتێ ببینێ: سستی، ناخۆشی، تەنهایی وتوانای باوكە خوێندەوارەكەی، كە دەیەوێ كوڕەكەی خووڕەوشتی بازرگانانەی هەبێ. لە چیرۆكی(لانە)دا كاتێ مەترسی دوژمنی بەدفەڕ نزیك دەبێتەوە، وەك بوونەوەرێك بیردەكاتەوە:

(من وەك منالەكان بیرم نەدەكردەوە، كە نەختێكیش بە ساڵدا چووم بەیاری منالانەكاتی خۆم بەسەر دەبردو ترسی یارییەكانم هەبوون، هەر چەندە دڵم خەبەری ئەو مەترسیانەی دەدا، بەڵام گوێم پێنەدەدان).

رەنگە مەسەلەكە ترس بێ لە بەردەم لێپرسراوییەتی ژیان، ئەو هەستی كردووە، كە ژیانی اتییە، شتێ دەستی پێ نەكردووە تا بەرەو كۆتایی بڕوات. هەرچەندە نووسەر بەدەست كورتی یاوە. بەڵام ئەوە لە بەردەمیدا نەبووە بە كۆسپ، خەڵكی هەموو خۆشیان ویستووە، بەتایبەتی لاو كەرەوەی كتێبەكانی، كە (ماكس برۆد)یش نامەكانی كافكای خستەروو، كافكا پاداشتی دەبی پێوەرگرت، جا بۆیە دەبێ كۆسپێكی دی هاتبێتەڕێ، كە وای لێكردبێ ناكامی بەتوندی ەستی لەیەخەی گیركردبێ، چونكە نوسیویەتی:

(نەك هەرتەنها بە هۆی باری كۆمەڵایەتی، بەڵكو شێوەی هەڵكەوتنی سروشتی خۆم وا هەڵكەوتووە مرۆڤێكی كەم دوو وردبین و كەم تێكەڵاوی خەڵك ببم و نائومێد بێمە دنیاوە. ناتوانم ئەمەش بە بەدبەختی بزانم، چونكە ترووسكەیەكی ئەو مەبەستەیە، كە خۆم گەرەكمە).

كافكا هەر لە منداڵییەوە هەستی بەجودایی و ناسازگاری و جیاوازی خۆی لەگەڵ خەڵكدا كردووە : (كەس لە خووڕەوشتی تێنەدەگەیشت، ئەم بارودۆخەی تووشی مەحكومییەتی كردبوو، هەتا وای هەست دەكرد بە دۆستەكانیشی ناچێ، ئەوان هاودەردی ئەو نین. لە یادداشتەكانیدا نوسیویەتی :

(ئەو خەڵكانەی دەدوێن و چاویان دەدرەوشێتەوە، باشە چ شتێك لە هەموان زیاتر تۆ بەوان دەبەستێتەوە، بۆ نموونە تۆش وەك ئەوان دڵت هەیە، رەنگە بۆ ئەوە بێ تا لەگەڵ ئەوان رێك بكەوی ؟ بەڵم تۆ لەگەڵ ئەوان رێك ناكەوی، بۆیە وائەم پرسیارەش لەلای تۆ سەر هەڵدەدات.)

كە تەواو بیردەكاتەوە ئەم جار بەرەو خەڵوەتەكەی خۆی دەگەڕێتەوەو تەنیاتی بۆ خۆی هەڵدەبژرێتەوە. سەیر نییە، كە هەرجارێ كێشەیەك لە نێوان خۆمان و دنیای كافكادا بەرپابێ هەست بە تاوانێكی گەورە بكەین. تاوان نەك گوناه. چونكە كافكاو قارەمانەكانی خۆیان بە گوناهبار نازانن. كافكا بەهیچ شێوەیەك گوناه ناناسێ و پەی دەرپەی چەندان پرسیاری خەمبارانەی جاویدانەی مرۆڤ دەخاتەروو: بۆ كوێ دەڕۆین، لەژێر كاركردنی چ هۆیەكین، یاسا كامەیە؟ بیری ئەو پەیوەندییەی نێوان دوو تەوەری گوشەگیری و یاسایە، بەڵام لە نێوان هەردووكیاندا دێت ودەچێ و خۆی بە هیچیانەوە نابەستێتەوە — گۆیا مرۆڤ دەستی هێزێكە، كە زۆربەی كات لە هەڵوەشانەوەكەی چاو دەپۆشی، ئەویش بەهۆی ئەوەوەیە، كە بچووكترین هەستی پشكنینی نییە، كە دەتوانرێ لە كۆمەڵ بەچاكی بدۆزرێتەوە. ئایا وا دەرناكەوێ، كە نووسراوەكانی چالاكییەكە بۆ لە ناوبردنی ناكامییەكانی ژیان ؟ ئەو دنیایەی كافكا پێشانی داوە دنیایەكی وردەو لە كەلەبەرەكانی رۆحی مرۆڤ دەكۆڵێتەوەو وەك مۆتەكە تێدەپەڕێ، مرۆڤ كاتێ خۆی بەكاری پووچ و بێ مانا بەسەر دەباو تێ دەكۆشێ لەژێر باری ئەو گوناهانەی، كە پشتی چەماندۆتەوە شانی خاڵی بكات و لە تەنیایی و نائومێدی بن بەست دەست و پێ دەكوتێ، بێگومان ئەم جۆرە دنیایەش دنیای زۆر لە هاودەمانی ئێمەو هەروەها روونكردنەوەی ژیانی خۆیشیەتی.

PDF4Kurd

کافکا بەرامبەر بە خۆی وەفادارە ئەوەی نووسیوویەتی لە دەردو ئەشکەنجەی گیانی و مەعنەوی خۆی هەڵیهێنجاوەو بە شێوەیەکی گەشبینی و مەنتقی و شك و بێبەزەییانەوە دەریخستوون وترس و سام دەخاتە دڵی خوێنەرەوە. قارەمانەکانی بەقەد رووخساری خۆیانن و نایەوێ بیانشارێتەوەو بە پیتی یەکەمی ناوەکەی خۆشیان دەیانخاتەروو، وەك : جۆزیف ك... ناوی تەواوی نییەو تەنها سێبەرێکی ئەوەو وادێتە بەرچاو، کە ك... نەیادگاری هەیەو نە ئایینده، بەشێکی گیانی ئەو ناوەیان قرتاندووەو هەڵیانگرتووە. ژنەکان رووخسار و ناوی دەستگیرانەکەی ئەویان هەڵگرتووەو دەوروبەرەکەی هەر هەمووی لە رۆمانەکانیدا بەرچاو دەکەون. لە رۆمانی (داوەری) و (کۆشك) دا خشڵەکانی ژیانی رۆژانەی کافکا دەدرۆزیتەوە. هەروەها ئارەزووی ئەو کارانەمان بۆ دەردەکەوێت، کە کردوونی تا بتوانیت دەستکەوتی ماددی و زەمەنیی زیاتری دەسکەوێت، بەڵام چۆن لەگەڵ دژوارییەکاندا رووبەرووبۆتەوە، هەروەها دەزگا شڕو گاڵتە ئامێزەکانی دەوڵەتی وەدەرخستووە، وەك پشت گوێ خستن و رۆتین و نارێکی و پیسی دەفتەرەکان ولە کۆڵ خۆکردنەوە و توانای سەرۆکی فەرمانگەکان، هەموو ئەمانە بەچاکی لەم کتێبانەیدا رەنگیداوەتەوە. ئەوانە چەند راستییەکن کافکا بە ئازارەوە هەستی پێ کردوون و دەریخستوون. بە خستنەرووی ئەم شتانە وا دەردەکەوێ، کە توانیویەتی خۆی رزگار بکات ولە ژێر نیڵەی خێزان و کۆمەڵگای جوولەکەو زەمین نەژادی خۆی بێتە دەرەوە. بە دایکی دەگوت : (من هەمووتان بە بێگانە دەزانم)، بەڵام ئەوەندەی لە ژیان مایەوە بۆ شتە لە دەست چووەکانی گوزەرانی کرد (بەبێ نەوەکانی، بەبێ خاو خێزان و بەبێ ئەو شوێنەی لێی لە دایکبوو.). دەیویست دووبارە ئەم شتانە بە دەست بێنێتەوە، تا بتوانێ وەك خەڵکی دی بژی، بەڵام ئارەزووەکانی نەهاتە دی. تیژبینی و وردبینی بیری ئەو بووە کۆسپێك لە رێکەی ئەوەی بتوانێ گرێی دەروونیی خۆی لای خەڵك بکاتەوە.

کافکا یەکەمین کەسە باسی نەگبەتی مرۆڤ لە دنیایەکی بێ خودا بکات، دنیایەکی پووچی ، کە دوایبەکەی کەس نییە پشتگیریت لێبکات، ئەگەر بە هێزی خۆت بتوانی چارەنووسی ۆت دەستنیشان بکەیت، چونگە شیرازەی گشت نەریتە باوەکان لەیەك پچڕاون و بۆ ئەوەی ووبارە بێنەوە ئاراوە، دەبی بناغەکەیان بە پێی بنەماو بزوێنەری ترەوە دابڕێژرێنەوە، کافکا بۆ رێژە پێدانی تاقیکردنەوەکانی خۆی گۆشەگیری هەڵبژاردووەو ئیدی هەتاوی گەرەك نەبووە. لە داشتەکانیدا نووسیویەتی :

(زۆربەی کات دەبێ بەتەنیا بم. ئەو بەختیارییەی دەستم دەکەوێ لە دەوڵەتی تەنیاییەوە دەستم دەکەوێ).

لە هەراو هۆریاو جەنجاڵی هەڵاتووە، چونکە بەمە دەکەوتە نێو ژیانەوە لە ساڵی ١٩١٣ دا نووسیویەتی:

(لەم ساڵانەی دواییدا رۆژێ بیست قسەم لەگەڵ دایکم نەکردووەو لەگەڵ باوکیشم تەنها سڵاوم لێکردووە، لەگەڵ خوشکەکانم و زاواکانم بێ ئەوەی هیچیش لە نێوانماندا هەبێت هیچ قسەم لەگەڵ نەکردوون).

دوای ئەوە هەتا نەیویستووە (دکتۆر برۆد)ی برادەریشی ببینێ و خۆی لێ شاردۆتەوەو لەگەڵ کەس قسەی نەکردووە. چونکە هەربە ئەنقەست ویستوویەتی هەموویان بکاتە دوژمنی خۆی و هەموو هێزێکیشی لە پێناو مەبەستەکەیدا بە کارهێناوە :

(من شێتانە پردەکان، هەموو تێك دەشکێنم ! هەموویان لە خۆم دەکەمە دوژمن و لەگەڵ کەسیش قسەناکەم). ئاکاری ئەو خۆراگری بووە لەبەردەم نووسین و ئومێدەوە : (ئاسمان لاڵە، ئاژاوە بۆ کەرەکان دەنێتەوە) ژیانی نەمریی بە دەست کەس ناکەوێ ژینی سەرزەمین (بیابانێکی مەعنەوی)یە، کە لەوێ (لاشەی کاروانی رۆژانی رابردوو و داهاتوو) بەسەر یەکدا کۆمەڵ دەکرێن: (دەبێ سەری پڕ لە کینەو بێزاری بەسەر سنگدا شۆڕکەینەوە و ووریای خۆمان بین کەس بینە قاقامان نەگرێت.)

هەروا بە رستەیەك دنیای رابردووی خۆی رەت دەکاتەوەو دەڵێ: (من سەر کەوتووانە نەفی زەمانەم لەگەڵ خۆمدا گونجاند.)، لەم رووەوە کافکا تێکۆشاوە گیانی وتەکانی بە دەنگێکی تازەو ترسناکەوە دەربخات، بە دەنگێکی ئاوارە، کە دەنگی دیارو لەبەرچاوی ئەمڕۆکەمانە...

لایەنێکی دی هەیە سەرنج رادەکێشێ، ئەویش ئەوەیە، کە هەر سێ رۆمانی کافکا (داوەری) و (کۆشك) و (ئەمریکا) و زۆر لە چیرۆکەکانی بە ناتەواوی ماونەتەوە. ئەم دیاردەیەش هەڵبەتە بەهۆی تەمبەڵی و پشت گوێخستن یان بە هۆی ناتوانایی نووسەرەکەیەوە نەبووە. پسپۆڕێکی دەروونناسیی ئەم شتە واشی دەکاتەوە، کە بێ شك بەهۆی کاری سێکسییەوە بووەو دەیبەستێتەوە بەوەی، کە کافکا ئارەزووی ژن هێنانی هەبووەو نەیتوانیوە کار بکات: لە گشت نووسینەکانیدا بابەتی شکست و ناکامی پەروەردە کردووەو وەك

PDF4Kurd

پەیامبەرێك بە شێوەی جیاجیا بەرگری لێکردوون، بەڵام کافکا ئەزموونەکانی خۆی درێژە پێداون و بەهۆی نووسینەکانییەوە رایدەگەیاندن. چونکە خۆی نووسیویەتی :

(لەبەر تەمبەڵی و نیازپیسی و بێ تاقەتی نییە، کە لەشتێکدا چ لەژیانی خێزانداریيەتی وچ لەژن هێنان وچ لەکارو ئەدەبیاتدا رووبەرووی شکست و غەیری شکست دەبمەوە، بەڵکو بە هۆی نەبوونی زەمین و هەواو یاساوەیە، کاری منیش هێنانە کایەی ئەمانەیە... ئەمانە بەکاری سەرەکی خۆم دەزانم)..

بەم شێوەیە دەردەکەوێ، کە کافکا هەر لەسەر نەخشەکەی خۆی دەڕوا، قارەمانەکانی وەکو خۆی لە دنیایەکی ناسازگاردا دەژین، کە پڕە لە مەترسی و مۆتەکەو بارودۆخی خۆیان لەم دنیا پووچە بە جیا دەنوێنن و بە ئەنجامێکی ترسناك دەگەن، کە بن بەستەو دەربازبوونی تێدانییە.

خاڵێکی دیکە هەیە ئەویش ئەوەیە، کە دەتوانرێ (داوەری) و (داوەشان) بەم چاوەشەوە سەیر بکرێن و راڤە بکرێن. کە بەهۆی هەستکردن بە ناخۆشی و دەردەکەی خۆی بێ دەرمان بینیوەو سەیری کردووە دەوروبەرەکەی لێی دوورکەوتوونەتەوە، بۆیە نووسراون، بەڵام ئەو بەرهەمانەی پێش ئەوەی تووشی نەخۆشی سیل ببێت نووسیووە. ماکس برۆد نەیزانیوە یاخو نەیگووتوە، کە کافکا نیشانەکانی ئەم نەخۆشییەی لەخۆی هەست پێ کردووە یان نا ؟...

کافکا زۆرخێرا نووسیویەتی هەندێ جاروەك دیستۆفسکی چیرۆکێکی لە شەوێکدا تەواوکردووە لەنووسینەکانیدا زۆرسەرنج ووردبووەو راستگۆییەکی تەواوی نیشانداوە ئەونووسیوویەتی چونکە، ویستویەتی پەیامێکی راستەو خوبەدەستەوەبدات نابێ بپرسن کافکا ویستویەتی جێ بلێ، ئەوەی گوتویەتی هەرئەوەیە کەویستویەتی.

دنیای کافکا دنیای خەونەوبەمۆتەکە و ترسەکانی یەخەی مرۆڤ دەگرن، کەچی لەپرکە بەهۆش خۆمان دێینەوە رووبەرووی هەراو پووچی و گاڵتەجاڕیی دنیای بێداریی خۆمان دەبینەوە، کەخوومان پێوەگرتووەو بەجددیات وەرمانگرتووەو هەتا هەنووکە بە ناوەی حەقیقەت ...ڕیان کردووین بەقاڵب لە هونەردا تەنها رووخسار بە بێ بیرێکی پایەدار ناتوانێ خۆی راگرێ. ...ارەساتە ئاساییەکانی ژیان لە ژێرنووکی قەڵەمی کافکادا بە شێوەیەکی درامی خویان ...راندووە. بەسەرهاتەکانی رۆمانێك لە چیرۆکێکدا کورت دەکرێتەوە. رستەکانی بەهێزن و ...ەندێ جار ئاڵۆز، بەڵام سادەو ئاساین. کافکا لە ژیانی ئاسایی و راستییەکانی ژیان هەڵاتووە. ...م رووەوە، خۆی راستییەکان دێنێتە ئاراوە. نووسینی ئەو مۆتەکەیە هەر وەك خەون خۆی

دەنوێنێ، هەروەك خۆی ئیشارەتی بۆخەوزرانی شەوێکی خۆی کردووەو دەڵێ: (راستەمن دەنووم، بەڵام لەگەڵ ئەوخەونانەی دەیانبینم لەبێنە و بەردەدام).خوێنەر دەچێتە دنیایەکەوە، کە لە نێوان خەو و بێداری دایە، وەلێ هێشتا بەئاگایەوخۆی دەناسێتەوە و ئەم دنیایەش بە پووچ و خەیاڵاوی و گومانلێکراو نایێتە بەرچاو، بەڵکو حەقیقەتێکی بە سوێیە. روخسارەکان تێکەڵ یەك دەبن، بەڵام پەرتەوازە نابن.

گەردوون و زەمانە لە شوێن خۆیانن. بەڵام مەنتقی کەسەکان و تووش بوونیان بەیەکتر جۆرە مەنتیقێك و تووش بوونێکە تەنها لە جیهانی خەوندا روودەدات. کافکا بێ ئەوەی بابەتی غەمبارانە یان داوای بێ سەروبن بخاتەروو بەری دڵ دەگرێ. هونەرەکەی حەقیقەت دەخاتە لاوە، واتا زیادەڕەوی لە واقیع بینیدا دەکاو بە شێوەیەك مەحکوومیان دەکات کە لە هونەرەکەی ئەودا رادەیەك بۆ جددیات و گاڵتە دانەندراوە...

وەرگێڕانی بەرهەمەکانی کافکا کارێکی ئاسان نییە، بە هۆی زمانەکەیەوە، کە هەرچەندە دیاریکراویشە، بەڵام لەبەر ئەوەی لەسەر رێو شوێنی تەواوی کلاسیکییە و ئاوازو کێش و ئاڵۆزی و گشت رێگەکانی دی کلاسیکییەتی رەچاوکردووە بۆیە پێویستی بە خۆماندووکردن هەیە لە نووسینەکانی کافکادا هەموو شتێ پەیوەندییەکی مەنفی بە ژیانەوە هەیە قارەمانەکانی یان چاکترە بڵێین شتەکانی غەیری قارەمانەکانی هەموو سەرشۆڕو ستەمدیدەن. بێ فیزیی کافکا وەك بێ فیزیی پیرۆزمەندییەکانی مەسیحە، بەڵام بە پێچەوانەی ئەوان: مەبەستی ئەو لە بێ فیزیی داماوی تێکشکاوی نییە بەرامبەر بەخوا، بەڵکو بە پێچەوانەوە بە هۆی (نەفی) مرۆڤی ئێستا رووبەرووی رق لێبوونەوەی خودا دەکاتەوەو ئادەمیزاد هیچ و ناچیز دەکات. ئەو قارەمانەی لە دنیای ئاژەڵانەوە وەریدەگرێ ناکرێ لەوە زیاتر بچووکترو نزمتریان بکاتەوەو بەم رێگەیە دەیەوێ بڵێ، کە ئادەمیزادی ئێستا هیچ نییە. قارەمانە مرۆڤەکانیشی بۆ نموونە، کارل رۆسمان لە رۆمانی (ئەمریکا) دا نموونەی مرۆڤی بێ فیزە. لە رۆمانی (داوەری) دا جۆزێف ك... بەند دەکرێ و لە رۆمانی (کۆشك)دا ك...ی گەریدە وەك وەوەوایە (کلی لەچاواندا دزی بێ)، هەمووپەك جۆرەسێبەرن،بەڵام چونکە سیماو ئەندام و کێشیان نازانین، بۆیە سوودێکی ئەوتۆیان نییە بەڵام دەزانین سێبەرێکن و مەبەستێکیان هەیە و ئیرادەیان لەبەهێزبوون دایەوجێی خۆیان دەکرن و هەڵدەسنکێندرێن و ئەنجامێك بەدەستەوە دەدەن، هەتانیشانەی بەرایی ناوەکەشیان زیادەیە، چونکە لەوهەرێمە بەستەڵەکانەدا (زۆرمان بە قەڵەم

رەساسێك كە لە ئاوەوە چەسپیوین و گومان دەكەین، كە شتێكمان دەسگیردەبێ. كەچی لە كاتێكدا كە نقووم دەبین خەونی رزگاربوون دەبینین.).

چۆنە هێشتا ناوێك بۆخۆمان دابنێین ؟ لەم شوێنانەدا هەموو شتێك پاك دەبێیەوە، نووزەی لێ دەبڕێ، رەنگی زەرد هەڵدەگەڕێ و پەیوەست دەبێت بە تیشكێكی خزەوە، وەك بڵێی: (مرۆڤ لە ناو ئاو سێبەری خۆی بخاتە ژێرپێیەوە) هیچ شتیك بوونی نییە. پیتی یەكەمی (ك)یش نیشانەی ئەوپەڕی بێ فیزی و لە خۆیایی نەبوونە. ئیرادەی رووخێنەری كافكا ناتوانرێ، لەبەرچاونەگیرێ، هەمووجارێ، كە چاومان بەو دوونامەیە دەكەوێ، كە تیایاندا وەسیەتی كردووە گشت بەرهەمەكانی بێ ئەوەی بخوێنرێنەوە بسووتێندرێ ئەوەمان بۆ دەردەخات، كە ئارەزووی ئەوەی كردووە بە تەواوی كەسیەتی خۆی لە ناوببات. باوەڕی پتەوی بەنەرێ و پووچی هەموو شتێ هەبوو، بەچاوی پووچ و سووكی لەبەرهەمەكانی خوێشی روانیوە. نەیویستووە وەك سۆفییەكان بە شادی و بەختیارییەوە قۆڵ باسكی خۆی بكاتەوە و بڵێ:

(دوای ئەوەی ونبووم وەك ئەسپێكی تیژڕەو بە هەشتاوی بەرەو نەبوون رادەكەم)، نەخێر، بەڵكو ئارەزووی شەوی نەمریی كردووە بێ ئەوەی شوێن پێی رێبواریی خۆی بەجێ بهێڵێ، كە لەسەرئەویش شتێكی نووسیووە حەزی كردووە زوو بیسرێتەوە، چونكێ گچكەترین رۆژنەی ئومێدی بەدنیای دوای مەرگ نەبووە...

لە (وڵگەی سزادا) دا، كە یەكێكە لە چیرۆكە دڵگیرەكانی كافكا، تا رادەیەك لەبەرهەمەكانی ئیدگار ئالان پۆ دەچێت، بەڵام لە رووی ناوەڕۆك و ئیدیۆمەوە وەكو هێناویەتییەوە جیاوازە. لەم چیرۆكەیدا (داوەری) لە شێوەی ئامێرێكی خۆكاری ئەهریمەنی خۆی نواندووە، كەبە پێی قسەكانی فەرمانندە مردووەكە ئازاری لەشی گیراوەكە دەدا، لەبەرامبەر ئەو ئەشكەنجە بێ ئەنجامانەی بە بەندكراوەكەی دەدەن. ئەمان رێگەی بەرگری یان بۆ خۆیان هەڵبژاردووەو ئاگایشیان لە تاوانی خۆیان نی یەو هەتا روونكردنەوەش بە زمانی ...گانە بۆ جیهانگەری تەماشاكەر وەدەردەخەن. ئەم ئامێرە لە داهێنانی فەرمانندەی پێشوو ...ەبێ، كەمردووە. فەرماندەی تازە لەگەڵ بیروڕایەكانی ئەو رێك ناكەوێ و پەیڕەوەكانی درێژە ...ێ دەدات. لێرەدا هەرچەندە ئەمە مەحكوومییەتێكی تەواوە یاساو دادگا بە شێوەیەكی ...یكانیكی هاتۆتە ناوەوە، بەڵام ئومێدێكی شاراوە بە گۆرانی رژێم هەر هەیە لە كاتێكدا ئەم ...یرۆكە بلاو بۆوە (١٩١٩) رەنگە هەندێ بە خەیاڵێكی پڕو پووچی پەنگ خواردووی مێشكی

PDF4Kurd

نەخۆشێكیان دانابێ و بەڵام دوایی ئەم خەیاڵە پایەیەكی گرنگی تاقیكردنەوەی لە لایەن كۆمەڵێ كەسانەوە گرتە خۆو پێشبینییەكی تەواوی ناكەسانەو خوێنخوازانەی دنیای ئێمەی گرتەوە، چونكە ئەو رژێمەی لەسەرەوە رازاوەتەوەو ئارایشتكراوە و بەناو پشتیوانی لە یاسا دەكا، بووە رووخساری رۆژانەی زۆر لە بەندكراوەكان. ئەو بابەتەی كە كافكا باسی لێوە كردبوو (جودایی، جیابوونەوە) بووە بابەتێكی رۆژانە. لەم چیرۆكەی كافكا، ئەو ئەفسەرەی كە كاری خوین رێژی لە ئەستۆ گرتووە، كە ئامێرەكە لە كار دەكەوێت بە شێوەیەكی سەیرو بە ئومێدەوە گیانی خۆی بەمەرگ دەسپێرێ و خۆی دەكوژێ. بەڵام ئەمە بەڵگەی ئەوە نییە، كە رژێمێكی چاكتر دێتە جێگەی، چونكە ترس دەخاتە ژێر پێیەوەو پێشبینییەكی ترسناكی نوێ دەدا، ئەویش زیندووبوونەوەی ئەفسەری رابردووە.

هێربێرت تۆبەر H:TaUber بۆ ئەوە چووە، كە داهێنەری ئامێرەكە، واتا فەرماندەی پێشوو لە هەمانكاتدا سەربازو دادپرس و ئەندازیارو كیمیاگەر بووە، ئیدیۆمی (توانای رەها)ی رەتكردۆتەوە. گیرار بۆدین G:Boden لەو باوەڕدایە، كە هیچ بیركردنەوەیەكی نوێ یان رێگەیەكی تازە نییە لە خستنە رووی ستەمی فەرمانندەی پێشوو كەناوی نەهێنراوە و لە رووخساری ئەفسەرەكەشدا نیشانەی (دڵسۆزی پەیمان) بەرچاو ناكەوێت. بەڵكو دركەیەكە، بۆ ئەوەی، كە یاسا سەختەكانی سەردەمە كۆنەكان (تەورات) رژێمی تازەشی چواندووە بە سەردەمی ئێستا (ئینجیل). ئەم جۆرە دەستەواژانە لە لێكدانەوەو شیكردنەوەی بەرهەمی ئەدەبیدا دەگونجێ هەبێت، بەڵام بەهیچ شێوەیەك ناتوانرێ بە بڕیارێكی یەكجارەكی بژمێردرێن.

هەرچەندە پەیامی كافكا نائومێدانەو بن بەستەو تیایدا گشت هەوڵ و كۆششێك سەری لە بەرد دەداو نەبوون (نیهلیسییزم) لە هەموو لایەكەوە هەڕەشە دەكات و پەناگەیەك نییەو ئاكام هەر دەچێتەوە سەر (پووچ) ی و شوێنێ نادۆزرێتەوە، كە تیایدا هەناسە تەنگ نەبێ، بەڵام كافكا ئەم دنیایە قبوڵ ناكات. لە دنیایەك، كە هەموو شتێ یەكسان بێت، دنیایەكی ئەهریمەنییەو هەر چەند جارێ دەوروبەرەكەی بەم شێوەیە دەبینێ مانای وا نییە ئیتر دەبێ گیانی بە بەڵا بسپێرێ و خەمی لێ بخوات.

بە پێچەوانەوە كافكا رقێكی زۆر بەرامبەر پلەو پایەی ستەمكاران بەرپا دەكات. لەو دیو نووسینە سەیرەكانییەوە بانگێشەكانیان دەداتە دەم بای گاڵتەجاڕی و ئەو یاساو دادگاو دەزگا ئەشكەنجەییە بەرزەخیانەیان مەحكووم دەكات و توانایان لە نێو دەبات و بە مردوویان لە قەڵەم

دەدات. ئەم دنیایە لەلای ئەو بەکەڵکی ژیان نایەت و خنکێنەرە، بۆیە بەدوای (زەمین و هەواو یاسا) یەکدا دەگەڕێ تا تیایدا ژیانێکی ئابڕوومەندانە بەسەر بەرێت.

کافکا لەو باوەڕەدایە، کە ئەم دنیای درۆو تەزویرو گاڵتەجارییە دەبێ تێك بدرێ و لەسەر رووی وێرانەکەیدا دنیایەکی چاکتر دروست بکرێ، ئەگەر دنیای کافکا یەخەی پووچی گرتووە ئەوە ناگەیەنێ، کە دەبێ باوەشی بۆ بکریتەوە، بەڵکو شوومە. هەست دەکرێ، کە کافکا بۆ خۆی وەڵامێکی هەیە، بەڵام ئەم وەڵامەی نەداتەوە.)[122]

ناوەڕۆکی بەرهەمەکانی کافکا هێندە تەمومژاوی و پڕ رەمز و دڵڕەقانەن، کێشەی ئەوە بۆ لێکۆڵەر دروست دەبێت، کە ئەدەبیاتی کافکا بخاتە خانەی کام رێباز و تەوژمی ئەدەبییەوە، بۆ نموونە هەندێ چیرۆك و رۆمانەکانی ئەو لە رووی هونەری چیرۆکنووسینەوە بە شێوازی باو یان بە ریالیزمی سیحریی و هەندێ بە نووسەرێکی دەربڕینخوازی (التعبیریە)ی لە قەڵەم دەدەن[123] .

بە هەرحاڵ، بەرهەمەکانی گوزارشتێکی راستەقینەنە لە تووندوتیژی و بێ بەزەیە مرۆڤ و تێکەڵاوییەکە لە نێوانی بۆچوونی کۆمەڵایەتی و فیکری و ئایینی دژ بە دامەزراوە یاساییەکانی رۆژگاری خۆی، کە ئامێری دروستکراوی مرۆڤ بۆتە هۆکارێکە دژ بە خۆی. لە نێو ئەم بارودۆخەدا سەیرنییە پاڵەوانی وەکو گریگۆری و جۆزێف.. ك دروست ببێت

۱۲۲- ئەم وتارە لە بارەی (کافکا)وە چیرۆکنووسی پێشەنگی ئێران (صادق هدایت) بۆ پێشەکی رجەمەکراوی فارسی رۆمانی (داوەشان)ی کافکای نووسوە، هیدایەت زۆر شارەزای جیهانی کافکا و لسەفەی پووچی بووە و تەنانەت بە شێوەیەکی غەمبارانە لە پاریس خۆی کوشت. پەراوێزەکان من بۆم زیاد ردووە.

۱۲- بۆ نموونە د.عبد الغفار مکاوی دوو دڵە لە نێوانی دەربڕینخوازی و سیمبۆلییزم دا، بڕوانە: د.عبدالغفار کاوی، التعبیریة فی الشعر و القصة و المسرح،الهیئة المصریة العامة للتالیف و النشر، ۱۹۷۱، ص ٦۹- ۷۲.

نموونەی درامای کلاسییزم:

شانۆنامەی
فێڵەکانی سکاپن

نووسینی : مۆلییێر
هیمدادی حوسێن
لە فارسییەوە کردوویە بە کوردی

کەسەکان

ئارگانت Arganete : باوکی ئاکتاڤ و زێر بینێت.
ژێرونت Geronte : باوکی لێیاندەر و هیاسنت.
ئاکتاڤ Octave : کوڕی ئارگانت و ئاشقی هیاسنت.
لێیاندەر Leandre : کوڕی ژێرونت و ئاشقی زێر بینێت.
زێربینێت Zerbinette : کیژە دۆم — دڵبەری لێیاندەر.
هیاسنت Hyacinte : کچی ژێرونت و دڵبەری ئاکتاڤ.
سکاپن Sapin : خزمەتکاری لێیاندەر — فێڵباز.
سیلڤستەر Sylvester : خزمەتکاری ئاکتاڤ.
نێرین Nerine : دایەنی هیاسنت.
کارل Carle : دۆستی سکاپن — فێڵبازێکی دی
شوێنی ڕوودانی بەسەرهاتەکە ناپۆلییە.

PDF4Kurd

پەردەی یەکەم:

دیمەنی یەکەم : ئاکتاڤ — سیلڤستەر

ئاکتاڤ: ئاخ! چەند هەواڵێکی ناخۆش بۆ دڵێکی ئاشق! تووشم بە تووشی چ بەڵایەك بوو! سیلڤستەر تۆ خۆت لە بەندەر گوێت لێ بوو، کە باوکم دەگەڕێتەوە ؟

سیلڤستەر: بەڵێ.

ئاکتاڤ: هەر ئەمڕۆ دەگاتە جێ؟

سیلڤستەر: هەر ئەمڕۆ.

ئاکتاڤ : بڕیاریشی داوە ژنم بۆ بێنێ؟

سیلڤستەر: بەڵێ.

ئاکتاڤ: یەکێ لە کچەکانی " ژێرونت "یش؟

سیلڤستەر: یەکێ لە کچەکانی ژێرونت.

ئاکتاڤ: هەر بۆ ئەم مەبەستە کچەکەشیان لە "تارانت"ەوە. خواستووە؟

سیلڤستەر: بەڵێ

ئاکتاڤ: باشە تۆ ئەم هەواڵانەت لە مامەوە بیست؟

سیلڤستەر: بەڵێ لە مامت.

ئاکتاڤ: ئەم هەواڵانەی لە نامەیەکدا بۆ ئەو نووسی بوو؟

سیلڤستەر: لە نامەیەدکا نووسی بووی.

ئاکتاڤ: جا بە قسەی تۆ بێ مامم بە هەموو شتەکانی زانیوە؟

سیلڤستەر: بە هەمووی دەزانی.

ئاکتاڤ: ئاخ! دە قسە بکە! وام لێ مەکە بە زۆر قسەت پێبکەم .

سیلڤستەر : لەوە زیاتر چی بڵێم ؟ تۆ هیچت نەهێشتەوە، هەر چی یەك بوو وا خۆت وتت.

ئاکتاڤ : هەر هیچ نەبێ ئامۆژگارییەکم بکە و پێم بڵێ ئێستا لەم هەڵوێستە دژوارەدا چی بکەم؟

سیلڤستەر: ڕاستییەکەی، منیش وەك تۆ حاڵم

ئاکتاڤ: ئەم گەڕانەوە نەفرەتییەی، منی کوشتووە

سیلڤستەر: وەزعی منیش لە تۆ باشتر نییە.

ئاکتاڤ: باوکم بەو شتانە بزانێ هەر خوا بزانێ چیم لێ دەکا.

سیلڤستەر: لۆمە کردن هیچ نییە، خوابکا وا بەم ئاسانییە ڕزگارمان بێ، بەڵام لێم ڕوونە ئەم شێتیەی تۆ لەوە بەگرانتر لەسەرمان دەوەستێتەوە چۆن ئەو قامچیانەی لە هەور دەدرێ ئاواش بەر شانەکانی منیش دەکەوێ.

ئاکتاڤ: خوایە، لەم بەڵایە چۆن ڕزگار بم؟

سیلڤستەر: پێش ئەوەی تووشی ئەم بەڵایە بیت دەبووایە بیریشت لە ئەنجامەکەی بکردایەتەوە.

ئاکتاڤ: ئاخ ! تەڕ بەو ئامۆژگارییە بێ ڕێ و جێ یانەت دەمکوژێ.

سیلڤستەر: تۆیش بەم ئیشە بێ هودەییانەت باش خەفەتم دەدەیتێ.

ئاکتاڤ : دەبێ چی بکەین؟ بڕیاری چی بدەین؟ چارەمان چییە؟

سیلڤستەر: ڕاستیەکەی، منیش وەك تۆ حاڵم پەشۆکاوەو پێویستیم بە یەکێك هەیە ئامۆژگاریم بکات.

ئاکتاڤ: ئەم گەڕانەوە نەفرەتیەی، منی کوشتووە

سیلڤستەر: وەزعی منیش لە تۆ باشتر نییە.

ئاکتاڤ: باوکم بەو شتانە بزانێ هەر خوا بزانێ چیم لێ دەکا.

سیلڤستەر: لۆمە کردن هیچ نییە، خوابکا وا بەم ئاسانییە ڕزگارمان بێ، بەڵام لێم ڕوونە ئەم شێتیەی تۆ لەوە بەگرانتر لەسەرمان دەوەستێتەوە چۆن ئەو قامچیانەی لە هەور دەدرێ ئاواش بەر شانەکانی منیش دەکەوێ.

ئاکتاڤ: خوایە، لەم بەڵایە چۆن ڕزگار بم؟

سیلڤستەر: پێش ئەوەی تووشی ئەم بەڵایە بیت دەبووایە بیریشت لە ئەنجامەکەی بکردایەتەوە.

ئاکتاڤ: ئاخ! تەڕ بەو ئامۆژگارییە بێ ڕێ و جێ یانەت دەمکوژێ.

سیلڤستەر: تۆیش بەم ئیشە بێ هودەییانەت باش خەفەتم دەدەیتێ.

ئاکتاڤ: دەبێ چی بکەین؟ بڕیاری چی بدەین؟ چارەمان چییە؟

دیمەنی دووەم:

سکاپن – ئاکتاڤ – سیلڤستەر

سکاپن: ها مسیو ئاکتاڤ چی بووە؟ هەواڵی ئێرە چییە؟ چی ڕووی داوە؟ وا دەستەوە ئەژنۆ داماوی.

ئاکتاڤ: ئاخ !سکاپنی خۆشەویست، ئیتر من تەواو، هەموو شتێکم لە دەست چوو، بەدبەخت ترین کەس منم!

سکاپن: چۆن؟

ئاکتاڤ: ئاگات لێ نی یە چیم بەسەرهاتووە؟

سکاپن: نەخێر.

ئاکتاڤ : باوکم و میسو ژێرونت هاتوون دەیانەوێ ژنم بۆ بێنن.

سکاپن: جا باشە، ئەوە خەفەتی بۆ چییە؟

ئاکتاڤ: داخ! تۆ بە خەم و خەفەتەی من نازانی

سکاپن: نەو، بەڵام ئەگەر خۆت حەز بکەی، ئەوا منیش بە زووترین کات بە هەموو شتێك دەزانم، من دڵنەوایی خەڵکی دەدەمەوە. من کەسێکی وام لەبارەی ئیشی لاوانەوە زۆر شت دەزانم.

ئاکتاڤ: ئاه، سکاپن، ئەگەر بتتوانیایە فێڵێك بدۆزیتەوەو بەزمێکی وات ڕێکخستایە منت لەم بەڵایە ڕزگار بکردایە، هەتا مابووم قەرزار باری تۆ دەبووم.

سکاپن : ڕاستییەکەی پێت بڵێم، کە بەموێ خۆم لە کارێکەوە هەڵبقورتێنم نەبوونی شتێکی موستەحیلە بە بێهیچ شك و گومان، خوا ئەقڵێکی وای پێبەخشیوم،لە هەموو جۆرە داهێنان و جوانکارییەك و وردکاریەکدا سەر دەکەوم، لەو هونەرانەی کە عەوام و نەزانەکان بە فێڵبازیی دادەنێنن. بە بێ خۆ دەرخستن دەتوانم بڵێم یەکێکی دی لە من فێڵبازترو تەکبیرکەرتر نادۆزیتەوە،

بە شانازییەکی زۆرەوە سەری لەم کارە شەریفە دەربچێ، بەڵام ڕاستییەکەی ئەمڕۆ بەختم ...ر نەبوو و کارێکم هات پێش زۆر دڵتەنگی کردم.

ئاکتاڤ: چۆن؟ کاری چی سکاپن؟

سکاپن : کارەساتێکی وابوو قانوون لە قافاگرتمی.

ئاکتاڤ: قانوون گرتتی؟

سکاپن: بەڵێ، ئاوا کورتە شەڕێکمان بوو.

ئاکتاڤ : ئەی قانوون بۆ؟

سکاپن: بەڵێ، ئەو ڕەفتارێکی زۆر ناشیرنی بەرامبەر بە من نواند منیش بەرامبەر ئەو نارەواییەی زەمانە وا تووڕە بوومە،هیچ شتێك ئۆقرەم نادا، وازبێنە. بەسەرهاتەکەی خۆتم بۆ بگێڕەوە.

ئاکتاڤ: سکاپن، خۆت دەزانی ئەوە دوو مانگە باوکم و ژێرونت پێکەوە بە کەشتی بۆ گەشتێکی بازرگانی ڕۆیشتوونە.

سکاپن: ئەوە دەزانم.

ئاکتاڤ: هەروەها دەشزانی، کە من و لێیاندەریان لێرە بەجێ هێشتووە، منیان بە سیلڤستەرو لێیاندەر یشیان بە تۆ سپاردووە ؟

سکاپن: بەلێ، منیش بە چاکی بەکاری خۆم هەڵساوم.

ئاکتاڤ: پاش ماوەیەك، لێیاندەر عەشقی کیژە دۆمێك بوو.

سکاپن: باش دەزانم.

ئاکتاڤ: چونکە ئێمە هاوڕێیەکی گیانی بە گیانین، لێیاندەر ڕازی عەشقەکەی لە لای من کردووەو منی لەگەڵ خۆی برد بچین کچە ببینم کچێکی جوان بوو، بەڵام نەك ئەوەندەی لێیاندەر باسی دەکرد. دوای ئەوە لێیاندەر ئیدی بێجگە لەو کیژە باسی هیچیدی نەدەکرد، هەموو کاتێ دەربارەی جوانی و قسە خۆشی خۆشییەکەی پێدا دەچوو، ستایشی خوڕەوشتی دەکرد، بە سۆزەوە گفتوگۆی شیرینی خۆیانی دەگێڕایەوە و هەرچی قسەیەکیان لە نێوان خۆیان بکردا بابە بۆ منی دەگێڕایەوە. لێیاندەر هەولی دەدا پێم بسەلمێنێ، کە عەشقەکەی ئەوان پیرۆزترین عەشقی سەرزەمینە هەندێ جار بیدیتبایە زۆر گوێ نادەمە گری عەشقەکەی لۆمەی دەکردم.

سکاپن: هێشتا نازانم مەبەستت لەم قسانە چییە؟

ئاکتاڤ: ڕۆژێك من و لێیاندەر پێکەوە دەچووینە ماڵی دۆمەی دڵبەرو ئومێدی ئەو، لە کۆلانێکی دوور، لە خانوویەکی خراپ، گوێمان لە هاواری شین و گریانێك بوو. پرسیمان ئەوە چییە؟ ژنێك بە غەمبارییەوە ئەو ماڵە غەریبە شتێکیان بەسەرهاتووە یا خوا کەس بەسەری نەییێت.

PDF4Kurd

سکاپن: ئێ ی دوای ئەو؟

ئاکتاڤ: زۆرم لە لێپیاندەر کرد تا لێ بکۆڵێنەوە بزانین مەسەلەکە چی یە. چووینە ژوورەوە، سەیر دەکەین پیرێژنێك وا لە سەرە مەرگ دایە، خزمەتکارەکەی دەگرێیێ و کچێکی جوانیش چاوی پڕ فرمێسك بووە، کچی وا نازدارو خان و مان هەر نەبینراوە.

سکاپن: ئاخ، ئاخ!

ئاکتاڤ: ژنێکی دیش لە تەنیشت دانیشتبوو، دیار بوو دەترسا، چونکە کراسێکی کورتی سادەی خەوی لەبەربوو،چەفییەکی زەردی لەسەری بەستبوو و پرچی تێکچڕژاویشی بەسەر شانەکانیدا پەخش ببووە، لەگەڵ ئەوەشەوە، لە جوانی و دلگیریدا دەدرەوشایەوە و زیاتر پێی ناسکتر و نیانتر بوو بوو.

سکاپن: وا بزانم تەشکیلات دروست دەبێ.

ئاکتاڤ: ئەگەر ئەو کاتەی من دەڵێم، تۆیش ئەو کاتە بتدیتبایە، هەتا هەتایێ هەر وەسفت دەکرد.

سکاپن: ئۆف! من هیچ گومانم لەوەدا نییە بێ ئەوەی بینیبیشتم، دەزانم لە ڕادەبەدەر نازدار بووە.

ئاکتاڤ: فرمێسکەکانی ئەوە نەبوون بلێ ی دەم و چاوی بگۆڕێ، کە دەشگریا هەر جوان بوو. خەمی ئەو جوانترین خەمی دنیا بوو.

سکاپن: هەموو تێ دەگەم.

ئاکتاڤ: یەك بە چاوی فرمێسکی دەڕشت و ئەو کاتە ئاشقانە خۆی بەسەر پیرێژنێدا شۆڕکردبۆوە، بانگی دایکە خۆشەویستەکەی دەکرد، باوەڕ ناکەم کەس هەبێ بە بینینی ئەو ڕووحە شیرینەی دڵی نەگوشرێ.

سکاپن : دەزانم ئاخیرەکەی ئەو دیمەنە جوانە و ئەو ڕووحە شیرینەی وای لێ کردی ببیە برادەری.

ئاکتاڤ: ئاخ، ئیسکاپن! گەر دڕندەیەکیش بیدیتبایە دەبووە برادەری.

سکاپن: دڵنیام! چۆن نابێتە برادەری؟!

ئاکتاڤ: هەوڵمدا بە خەفەتەوە بیدوێنم و ئەو جوانەی بروێنمەوە و پاشان ئێمە بڕۆین. ئەو کاتە لە لێپیاندەرم پرسی ڕات چی یە بەرامبەر بەم کچە؟ ئەویش بە ساردو سڕی یەوە وتی: بە

ڕای من کچێکی جوانە. لە وەڵام دانەوە ساردەی تووڕە بووم و نەمویست چیدەی باسی ئەو کچە جوانەی بۆ بکەم، کە کاری کردبووە سەر دڵ و دەروونم.

سیلڤستەر: ئەم هەقایەتە ئەگەر وا بڕوات دەبێ تا بەیانی لێرە بوەستین. وازبێنە با من دوو قسەی تەواوی بکەم (بە سکاپن دەڵێ) لەو کاتە دڵی گرتبوو. ئیدی نەیتوانی بەو دڵە خەمبارەی لە دۆستەکەی دووربکەوێتەوە. دوای ئەوە چەند جارێکی دیش چوی پێکەوتەوە، ئەو خزمەتکارەی لە دوای مردنی دایکی سەر پەرشتی کچەکەی دەکرد بە مەسەلەکەی زانی. ئیدی کاکم هەر بەو ئومێدەیەو دەکروزێتەوەو دەلاوێتەوە و تکا دەکا، بەڵام هەمووی بێ سوودە، پێیان گوت، کە کیژە لە خێزانێکی ئابڕومەندە یا دەبێ کیژەکە بخوازی یان دەنا تاقەتی ئەو خۆشەویستییە دوور بە دووی بەیان نییە. ئەم بەم شێوەیە ئەو عەشقەی گۆڕاوە بە مەشخەڵێکی ئاگر. جا بە گوێرەی ئەقڵی خۆی بیری لێ دەکا تەوەو تەگبیران دەکا و بەڵگە دێنێتەوە، خۆی گران دەکاو سەرئەنجام بڕیارەکەی خۆی بە جێ گەیاند: ئەوە سێ ڕۆژە بڕیاری داوە لەگەڵ ئەو کیژە زەماوەند بکا.

سکاپن: تێ گەیشتم.

سیلڤستەر: ئێستا کە لەگەڵ ئەم بەسەرهاتەش، گەڕانەوەی چاوەڕوان نەکراوی باوکیشی لەبەرچاو بگرە، هەتا دوو مانگی دی خۆ هەر بە تەمانین بێتەوە، وا مامی ئاگادارە، جا ئێستا کێشەکە ئەوەیە دەیانەوێ کچەکەی کاك ژێرونت، ئەوەی کە لە ژنە تارانتیەکەیە بدەنە ئەو (ئیشارەت بۆ ئاکتاڤ دەکا)

ئاکتاڤ : سەرباری ئەوانەش هەمووی ئەو نەبوونی و دەست کورتییەی منیش لەبەرچاو بگرە، وا بە جارێ پەکی خستووم.

سکاپن: ئیتر تەواو؟ ئێوە هەردووکتان لە پێناو شتێکی پووچەوەوا خۆتان تێك داوە! ئەو هەموو پەشێویەی بۆ چییە؟ تۆ (ئیشارەت بۆ سیلڤستەر دەکا) شەرم ناکەیت بەرامبەر مەسەلەیەکی ئاوا دەستەو ئەژنۆ وەستاوی؟ شەیتان بە نەعلەت بێ! تۆ (سەلامەت نەبی) سەلامەتی دایك و باوکت بەوە دەدەی، کوڕەگەورەی ئەوانی، بەم سەرو کەللەو تەبەشەتەوە، نەتدەتوانی چەند فێڵێکی باش و چەند پیلانێکی شەرافەتمەندانە بۆ بەرێ کردنی کارەکەتان بێنیتەوە؟ تف! گێلە بڕۆ بمرە !چەند حەز دەکەم هەڵخەڵەتاندنی ئەو پیرەمێردەیان بدابوایە دەست من! من هەردووکتان لەسەر پەنجەی خۆم دەسوڕێنم.

PDF4Kurd

دیمەنی سێیەم:

هیانست – ئاکتاڤ – سکاپن- سیلڤستەر

هیانست: ! ئاکتاڤ ئەوەی سیلڤستەر بە " نێرین " ی وتوە ڕاستە کە باوکت دەگەڕێتەوەو دەیەوێ ژنت بۆ بێنێ ؟

ئاکتاڤ : بەڵێ، هیاسنتە جوانەکەم! ئەم هەواڵە چ دەگەیەکی لێداوم. بەڵام، چی بکەم؟ ئەوە دەگرییێ؟ ئەو فرمێسکانە چییە؟ بڕوات بە من نییە ؟ پێم بڵێ بزانم هیچ بێ وەفای یەکت لە من دیوە؟ چییە لە عەشقەکەی من دڵنیا نیت؟

هیاسنت: بەڵێ ئاکتاڤ، من دڵنیام ئێستا تۆ خۆ دەوێ، بەڵام نازانم بە بەردەوامی منت خۆش دەوێ؟

ئاکتاڤ: ئاخ! مومکین دەبێ کەسێك ئاشقی تۆ بێ و بە درێژایی ژیانی تۆی خۆش نەوێ؟

هیاسنت: دەڵێن عەشقی ئێوەی پیاوان زۆر کەم خایەنتر دەبێ لە عەشقی ئێمەو ئەو گەرم و گوڕیەی پیاوان وای پیشان دەدەن، ئاگرێکە زۆر ئاسانتر دەکوژێتەوە لەوەی کە هەڵگیرسا .

ئاکتاڤ: نا! هیاسنتی خۆشەویست دڵی من هەروەك دڵی ئەو خەڵکە نییە، من وا هەست دەکەم تا سەرەمەرگیش هەر خۆشم دەوێ.

هیاسنت: حەز دەکەم بزانم دڵ و زمانتان یەکە. من زۆریش بێگومانم لە قسەکانت زیادەڕەوەی یە و لە ناخی دڵتەوەیە، بەڵام دەترسێم ئەو هەستەی پاکەی دڵت کە بەرامبەر بەمن هەتە نەتوانی بەرامبەر زەبری باوکت خۆی ڕاگرێ و تەسلیمی باوکت بێ، کە دەیەوێ ژنێکی ترت بۆ بێنێ. خۆ من دڵنیام ئەگەر کارەساتێکی وا بەسەر مندا بهاتایە، هەر دەمردم.

ئاکتاڤ: نەو، هیاسنتی جوان، هیچ باوکێك نییە بتوانێ وام لێ بکا پەیمانەکەم لەگەڵتا بشکێنم، پێش ئەوە تۆ بە جێ بهێڵم بڕیار دەدەم و وڵاتەکەم و هەتا ژیانیش جێ بهێڵم. من هەر لە ئێستاوە بەرامبەر بەو ژنەی بە تەمان بۆمی بخوازن، بێ ئەوەی دیتبیشم زۆر ڕقم لێ ەبیێتەوە، ئینشاڵلا خوا لە کۆڵی دەکاتەوە. هیاسنت، خۆشەویستم، تکا لێ دەکەم چیدی ەگرییێ، چونکێ ئەو فرمێسکانەتە من دەکوژێ بە بینی ئەم گریا نەت دڵم دەگوشرێ.

هیاسنت: مادامەکێ تۆ پێت ناخۆشە وا فرمێسکەکانم دەسڕم و بە دڵێکی پڕ لە ئاواتەوە اوەڕێ چارەنووسی خۆم دەکەم.

ئاکتاڤ: خوا گەورەیە.

هیاسنت: ئەگەر تۆ تۆزێك بەوەفابیت، من چیم دەوێ، چ ترسی دیم نییە.

ئاکتاڤ: باوەڕ بکە من هەر بە وەفام.

هیاسنت: ئەگەر وابێ منیش دڵخۆش دەبم.

سکاپن: (لەگەڵ خۆیدا) ئەم کیژۆڵەیەش ئەوەندە دەبەنگ نی یە، دەتوانێ دان بە خۆیدا بگرێ.

ئاکتاڤ: ئەویش پیاوێکی وایە، ئەگەر حەز بکا، هەرچی ئارەزووەیەکمان هەبێ، دەتوانێ کۆمەکی و هاریکاری زۆرمان بکا.

سکاپن: من سوێندم خواردووە چیدی خۆم لە ئیشی کەس هەڵنەقورتێنم، بەڵام ئەگەر ئێوە هەردووکتان، سوورن لەسەر ئەوەی داوام لێ بکەن، ڕەنگە....

ئاکتاڤ: ئاها! ئەگەر مەسەلە یارمەتی بێ، لە پاڕانەوە زیاتر چیدی هەیە، لە هەموو دڵەوە تکات لێ دەکەم، وا خۆمان هاوێشتە بەختی تۆوە، ئیدی خۆت و ویژدانی خۆت.

سکاپن: (بە هیاسنت دەڵێ) ئەی تۆ، تۆ هیچت پێ نەوتم؟ بێ! ماتت(٨)

هیاسنت: منیش وەك ئەو، داوات لێ دەکەم، بیکە بە خاتری خۆشەویسترین کەست لە دونیادا، بە هانای ئەو عەشقەمان وەرە.

سکاپن: چاکە و پیاوەتی شتێکی پێویستە، بڕۆن، من خۆم بە دووتان دا دەنێرم.

ئاکتاڤ: باوەڕ بکە..........

سکاپن: وس! (بە هیاسنت دەڵێ) تۆ بڕۆ ئیسراحەتی خۆت وەرگرەو (بە ئاکتاڤ دەڵێ) تۆیش بە چاکی و بە بێ ترسەوە خۆت بۆ دیداری یەکەمی باوکت ئامادە بکە.

ئاکتاڤ: دانی پیادەنێم گەر دیدارەکە ڕووبەڕوو بێت دەلەرزم، زۆر کەم ڕوومە، دەستم بەسەریدا ناشکێ.

سکاپن: بە هەرحاڵ، خۆت بۆ مستی یەکەم ئامادە بکە نەوەك بە لاوازت تێ بگاو وەك منداڵ بە ئارەزووی خۆی هەڵتسوڕێنێ، هەنووکە هەوڵدە پرۆڤە بکەی و خۆت ڕابێنی. تۆزێ ئازابەو بیر لە وەڵامدانەوە پچڕ پچڕەکانی ئەو بکەرەوە.

ئاکتاڤ: هەوڵ دەدەم بە چاکترین شێوەیەك کاری خۆم بە جێ بگەێنم.

PDF4Kurd

سکاپن: با هەوڵ بدەین تۆزێ تۆ لێ ڕابێنین، بۆ ئەوەی لەسەر ئیشەکەت چاپووك بیت، تا بزانم بە چاکی کارەنت پێ ئەنجام دەدرێ. ئامادەبە. بە ژنت ڕێك بێت، سەرت بەرزکەرەوە، وا سەیری بکە، کە جێگای باوەڕ بیت.

ئاکتاڤ : ئاوا؟

سکاپن : نەختێ چاکتر.

ئاکتاڤ : ئاوا؟

سکاپن : چاکە! وا بزانە کە لە ڕێگا دەگەیتە من زۆر بە تـووڕەیی و گـرژی یـەوە وەڵامـم بدەرەوە. وەك بلێ ی وەڵامی ئەو دەدەیتەوە. چۆن ! فێڵباز، هەی دەبـەنگ، ڕیـسوا، نارەسـەن !پاش ئەو بەدکاری و بێ نامووسیەت، دوای ئەو ڕەفتارە بێ شەرمانەی لـەپاش مـن کردووتـە هێشتا ڕووت هەیە ببێتە بەرچاوم ؟ فێڵبازی ڕوو قایم، بە بـێ ڕەزای باوکـت دەتـەوێ بـە دزی یەوە ژن بهێنی؟ وەڵامم بەرەوە، بێ شەرەف !وەڵامم بەرەوە! با تۆزێ گوێم لـە بەهانـە بـەرێ و جێکانت بێت! ئاە، شەیتان بە نەعلەت بێ! ماتت[١٢٤] لە دەست چوو؟

ئاکتاڤ : لەبەرچاومە باوکیشم عەینی ئەم قسانە دەکات.

سکاپن: بەهـ !بەڵێ، بەڵام وا دەبەنگ و کڕوبێ دەنگ نەبیت!

ئاکتاڤ: بەم پرۆڤەیە زۆر زاتم پەیدا کرد، بە بێ ترس وەڵامی دەدەمەوە.

سکاپن: بەڕاست؟

ئاکتاڤ : بەڕاستمە!

سیلڤیستەر: ئەوەتا، باوکت هات.

ئاکتاڤ: (یەکسەر ڕادەکات) — خوایە،دەست و پێ ی خۆم لێ بزر بووە!

سکاپن: هۆ! ئاکتاڤ، بوەستە! خۆرهەڵات! کابرایەکی بەستەزمانە! خۆ چـاوەڕێ ی نـەکرد تا پیرەمێرد دێت.

سیلڤیستەر: چی پێ بڵێین ؟

سکاپن : لێگەڕێ من قسەی دەکەم، بەڵام تۆ هەرچی یەکم پێ وتی وا بکە.

١٢٤- مات: لە یاری شەترەنجدا بە شاکوژران دەوترێ مت.

PDF4Kurd

دیمەنی چوارەم:

ئارگانت — سکاپن — سیلڤیستەر

ئارگانت: وا (دەزانێ تەنیایە) باشە تا ئێستا کێ بیستوویەتی وا بەم شێوەیە باسی ژن خواستن بکرێ؟

سکاپن: ئەویش بە مەسەلەکەی زانیوە و پێشی نارەحەت بووە، بۆیە وا لەبەرخۆیەوە دەنگی لێ هەڵبڕیوە.

ئارگانت: (وا دەزانێ تەنیایە) بێ ناموسیەکەی گەورەیە!

سکاپن: با تۆزێك گوێ لە قسەکانی ڕابگرم.

ئارگانت: (وا دەزانێ تەنیایە) دەمەوێ بزانم لە بارەی ئەو زەماوەندە ڕێك و پێکەیان چیم پێ دەڵێن.

سکاپن: ئێمەش بیرمان لەوە کردۆتەوە.

ئارگانت: (وا دەزانێ تەنیایە) باشە هەوڵ دەدەن نکۆڵی لێ بکەن؟

سکاپن: نەو، بیرمان لەوە نەکردۆتەوە.

ئارگانت: (وا دەزانێ تەنی) یان دێن داوای لێ بووردن دەکەن؟

سکاپن: ئەوەیان لەوانەیە.

ئارگانت: (وا دەزانێ تەنیایە) دەیانەوێ بە قسەی هیچ و پووچ هەڵمخەڵەتێنن؟

سکاپن: لەوانەیە.

ئارگانت: (وا دەزانێ تەنیایە) کوڕە ساختەچییەکەم دەخەمە زیندانەوە.[125]

سکاپن: ئەوەشیان دەبینین.

ئارگانت: (وا دەزانێ تەنیایە بۆ سیلڤیستەری بێ شەرەفیش، دەبێ بە کۆڵە مستان هەموو قەلبی بشکێنم)

سیلڤیستەر: سەیر بوو ئەگەر منی لە بیر چووبایە.

ئارگانت: (سیلڤیستەر دەبینێ) ئاە ! ئاە ! ئەوە تۆ لێرەی! پەروەردە ئاقڵکەی خێزانەکەم! سەرپەرشتی کەری چاکی گەنجەکان !

١٢٥- لە سەدەکانی ١٧ و ١٨ دا باوك دەیتوانی کوڕەکەی بە هۆی یەك سەرپێچی بچووکەوە بخاتە زیندانەوە، وەك ئەوەی (مۆرد میرابۆ) لەم رووەوە بە ناوبانگە. (و:فارسی).

سکاپن: گەورەم، بە گەڕانەوەتان خۆشحالّم.

ئارگانت: سەلام، سکاپن. (بە سیلڤیستەر دەڵێ) بەڕاستی فەرمانەکانی منت زۆر بەچـاکی جێبەجێ کردووە، کە من لێرە نەبوومە زۆر ئاقلانە لەگەڵ کوڕەکەم جوولاّیتەوە!

سکاپن: وا دیارە حالّتان زۆر باشە؟

ئارگانت: باشە (بە سیلڤیستەر دەڵێ) بۆ خۆت مات کردووە، دەبەنگ! بۆ قسە ناکەی؟

سکاپن: سەفەرەکەتان خۆش بوو؟

ئارگانت: خوایە، بەڵێ زۆر خۆش بوو ! وازم لێ بێنە با تـۆزێ بیرکەمـەوەو پرسـیاری لێ بکەم.

سکاپن: دەتەوێ پرسیار بکەی؟

ئارگانت: بەڵێ دەمەوێ پرسیاری لێ بکەم.

سکاپن: لە کێ، گەورەم؟

ئارگانت: (سیلڤیستەری پێ نیشان دا) ؟ لەم دەبەنگە!

سکاپن: بۆ؟

ئارگانت: تۆ نەتبیستووە خەڵکی چی دەڵێن دەربارەی ئەو شتەی دوای من ڕووی داوە؟

سکاپن: گوێم لێ بووە خەڵکی دەربارەی مەوزوعێکی ئاوا بچووك قسەیان کردووە.

ئارگانت: چۆن؟ مەوزوعێکی بچووك! هەر ئەو مەوزوعەیە!

سکاپن: حەقی خۆتانە!

ئارگانت: بێ باکیش بەو ڕادەیە؟

سکاپن: ڕاستە.

ئارگانت: کوڕ بە بێ قایل بوونی باوکی ژن دێنێ؟

سکاپن: بەڵێ، ئەم شتانە حەقی خۆیەتی پێی بوترێ،بـەلاّم دلّخـۆش دەبم ئەگـەر ئـاژاوە [illegible]نێتەوە

ئارگانت: من دلّخۆش نیم، دادوبێدادمە!خەریکە ڕۆحم دەردەچێ تۆچـۆن ئاگـات لێ نیـە [illegible]ن یەك دنیا ڕقم هەڵساوە؟

سکاپن: ئەڵبەتە، منیش یەکەمجار کە ئەو مەوزوعەم بیست پێم ناخۆش بوو و لە بەر [illegible]اتری ئێوە دەمویست داوا لە کورشەکەتان بکەم شتێکی وا نەکا. لێی بپرسە بزانە

PDF4Kurd

سەرزەنشتیم کردووەو چەن جاران ڕامسپاردووە کە مرۆڤ دەبێ ڕێزی باوکی بگرێ و کەمترین ڕێزی کوڕێك بۆ باوکی پێی ماچ بکا، چ کەسێك، هەتا خۆیشت لەم قسانەت چاکتر پێ نەدەوەت، بەلاّم چی دەکەی ! سەیر دەکەم ئەویش لەم جۆرە بیر — کردنەوەی خۆیدا کەم و کووڕی نییە.

ئارگانت: دەتەوێ پاکانەی چی بۆ بکەی؟ ئەو هێشتا کەم و کووڕی نییە چوو بەبێ چەند و چۆنی لەگەڵ کچێکی نەناس زەماوەندی کردووە؟

سکاپن: تۆ چیت دەوێ؟ چارەنووسی وا بووە

ئارگانت: هەی! هەی! جوانترین مەنتقی دونیایە! پاو هەرچی تاوان و فێڵبازی و دزی و پیاوکوژی هەیە بیکاو دوایی بۆ پاکانە بڵێ چارەنووس وا هاتووە!

سکاپن: خوایە، تۆ قسەکانی من زۆر فەلسەفیانە لێك دەدەیتەوە! من دەمەوێ بڵێم ئەو بە بێ ئەوەی خۆی

بیەوێ تووشی ئەم ئاژاوەیە بووە.

ئارگانت: بۆ تووش بووە؟

سکاپن: تۆ دەتەوێ ئەویش وەك خۆت ئاقڵ بێ؟ ئەم مێردمندالاّنە گەنجن و وا دوور نارِوانن تا بیر لەم شتانە بکەنەوە، کە دوایی دێتەوە ڕێگایان. هەر بە نموونە، لێیاندەری ئێمە، سەرِەرای ئەوە هەموو   ئامۆژگاریانەی من، لەگەڵ ئەو ئاگالێبوونەوەی من، ئەوە لەدەستی چوو. ئیشێکی خراپتری لە ئیشی کوڕی ئێوە کردووە. جا بۆ مەگەر خۆیشتان ئاواجاحێڵ نەبوونەو لە زەمانی خۆتان ئەو هەرزەکاریەتان نەکردووە؟

ئارگانت: ڕاست دەکەی، منیش کە گەنج بووم بە دووی ژنی جوان و شیرین زمان دەکەوتم، بەلاّم ئەوەندەش زیاد نەڕۆیشتووم، تووشی هەڵەی وا بێم.

سکاپن: بۆ دەتویست چی بکا؟ کچێکی عازەبی بینیوەو ویستویەتی چاکەی لەگەڵ بکا (چونکە هەستەی لە تۆوە بۆ ماوەتەوە، کە پەیوەندی ئەم لەگەڵ ژنان هەبێت) کچە گەنجەکەی لەبەر چاوی زۆر دلّڕفێن بووە چەند جارێك یەکتریان بینیوە قسە خۆشی بۆ کردووە، هەناسەی ئاشقانەی بۆ هەڵکێشاوە، خستویەتیە جۆش و خرۆشەوە. کچەکە دڵی پێداوەو بەختیاری خۆی لەودا بەدی کردووە. ئیدی ئەو وەختە دایك و باوکی کچەکە خۆیان لێ گێل کرد بوو تا بە زەبری کوتەك ناچاریان کرد زەماوەند لەگەڵ کچەکەیاندا بکات.

سیلڤیستەر: (لەگەڵ خویدا) ساختە چییەکی چاکی!

سکاپن: باشە بەوە قایل دەبووی بیانکوشتبایە ژن هێنانەکەی لە کوشتنەکەی باشتر بوو!

ئارگانت: کەسێ بەمنی نەوتووە کە وەزعی وا بەم شێوەیە بووە.

سکاپن: (ئیشارەت بۆ سیلڤیستەر دەکات) لێی بپرسە، بزانە وا نییە؟

ئارگانت: (بە سیلڤیستەر دەڵێ) بە زۆر تووشی ئەو ژن هێنانەیان کرد؟

سیلڤیستەر: بەڵێ گەورەم!

سکاپن : قابیلە من درۆت لەگەڵدا بکەم!

ئارگانت : من دەبێ بۆ ڕەخنەگرتن لەم کارە خۆم بگەینمە لای " دادنووسێك " [126]

سکاپن : ئاخر مەسەلە ئەوەیە، ئەویش حەزی نەدەکرد شتێکی وا ڕووبدات.

ئارگانت: دادنوس بۆ بەتاڵ کردنەوەی ئەو ژن هێنانە ئیشەکەم بۆ ئاسان دەکا.

سکاپن: بەتاڵ کردنەوەی ئەو ژن هێنانە؟

ئارگانت: بەڵێ.

سکاپن: تۆ هیچ کاتێك بیر لەوە مەکەوە ئەو ژن هێنانە بەتاڵ بکەیتەوە.

ئارگانت: من ئەو ژن هێنانە بەتاڵ نەکەمەوە؟

سکاپن: نەخێر

ئارگانت: چۆن؟ من وەك باوکێك هەقم نییە بەرامبەر بەوەی، کە بە زۆر کوڕەکەمیان تووشی ژن هێنان کردووە، شتێ بکەم؟

سکاپن: کوڕەکەت بەم شتە ڕازی نابێ.

ئارگانت: ڕازی نابێ؟

سکاپن: نەو!

ئارگانت: کوڕی من؟

سکاپن: کوڕی تۆ! دەتەوێ دان بەوە دابنێ کە لە ترسان بە زۆر ئەم شتەیان پێ کردووە؟ ئەو مادە نییە دان بەوە دابنێ چونکێ بەوەیان زۆر زەرەریەتی و وای پیشان دەدا کە کوڕێك ڕەسەنە بۆ باوکێکی وەك تۆ.

ئارگانت: من گوێ بەوە نادەم.

١٢- لە سەدەی ١٧ دا Le notairo بە کاری پارێزەری ئەمڕۆ هەڵساوە. مەبەست لە (دادنووس)ە.

سکاپن: لەبەر خاتری ئابرووی تۆو خۆی دەبێ بڵێ بە قایل بوونی خۆم لەگەڵ ئەو کچە زەماوەندمان کردووە.

ئارگانت: بەڵام، من دەمەوێ، لەبەرخاتری ئابرووی من و خۆی بە پێچەوانەی ئەوە بڵێ.

سکاپن : نەخێر، دڵنیام کاری وا ناکا.

ئارگانت : من وای لێ دەکەم دانی پێدا بنێ.

سکاپن: منیش بەڵێنت پێ دەدەم کاری وا نەکا.

ئارگانت: یا دەبێ کارێکی وابکا، یا لە میراتەکەی خۆم بێ بەشی دەکەم.

سکاپن: تۆ؟

ئارگانت: ئا، من.

سکاپن: باشە.

ئارگانت: باشە چییە؟

سکاپن : تۆ، لە هیچ شتێکدا بێ بەشی ناکەیت.

ئارگانت: من بێ بەش ناکەم؟

سکاپن: نەخێر!

ئارگانت : نەخێر؟

سکاپن: نەخێر!

ئارگانت: سەیرە! ئەوەیان خۆشە! من کوڕەکەم لە میراتەکەی خۆم بێ بەش ناکەم؟

سکاپن: نەخێر، من دەزانم.

ئارگانت: کێ ناهێڵێ؟

سکاپن: تۆ خۆت.

ئارگانت: من؟

سکاپن: بەڵێ، خۆت دڵت ڕێگات نادا کاری وا بکەی.

ئارگانت: با دەیکەم!

سکاپن: تۆ گاڵتە دەکەی!

ئارگانت: تۆ گاڵتە دەکەی!

ئارگانت: نا گاڵتە ناکەم!

سکاپن: خۆشەویستی باوکایەتی دەگاتە دادی.

ئارگانت: خۆشەویستی باوکایەتی هیچی بۆ ناکا

سکاپن: بەڵێ، بەڵێ!

ئارگانت: پەیمان بێ وا دەکەم!

سکاپن: بێ سوودە.

ئارگانت: مەڵێ بێ سوودە.

سکاپن: هەیهوو، من تۆ دەناسم، تۆ پیاوێکی چاکی.

ئارگانت: من هیچ چاك نیم ! هەر کاتێ بێتە سەرم زۆریش بەدکارم. دەبێ ئەو مەسەلەیەش یەکالا بکەمەوە، بەزەییم پێدادێتەوە! (ڕوولە سیلڤیستەر دەکا) بڕۆ، جەردە، بڕۆ با بـچینە لای ژێرۆنت و ئەم باسەی بۆ بگێڕینەوە، ئەو حەلێکمان بۆ دەدۆزێتەوە!

سکاپن: گەورەم، ئەگەر خزمەتێکتان بەمن هەیە، بفەرموون.

ئارگانت: سوپاست دەکەم. ئاخ! ئاخر بۆچی کوڕە تاقانەی من بوو؟ بۆ چ ئەو کچە خوا بۆ خۆی بردییەوە و ئێستا لێرە نییە تا ببێتە میراتگیری من.

دیمەنی پێنجەم :

سکاپن – سیلڤیستەر

سیلڤیستەر: دانی پیا دەنێم گەورەی، ئەم ئیشانەشت باش لەبەردەستی دەڕوا.

سکاپن: وازبێنە با کاری خۆم بکەم. فێڵێك بدۆزمەوە. لەمەوپاش دەبمە پیاوێکی وا جێگای متمانە بم و پلانێکی وایشی بۆ دادەنێم لەسەری بڕوا. تەماشاکە، تۆزێ خۆت ڕاگرە، کڵاوەکەت وەك منداڵە شەڕاوییەکان لارکەرەوە، چاوەکانت تووڕەیی دەربڕن، کەمێکیش ڕۆیشتنەکەت لە ڕۆیشتنی " سوڵتانی تیاترۆ "[١٢٧] بچێ. واباشە وەرە بەدوامەوە. کە ئیشارەتم بۆ کردی ڕەنگ و ڕووی خۆت بگۆڕە.

سیاڤستەر: تکات لێ دەکەم، یاسا منیش نەگرێتەوە.

سکاپن: بڕۆ، بڕۆ، لە زەرەو قازانج شەریکین، سێ ساڵ زیندانی بە کاری سەختەوە، شتێ کەمتر یان زیاتر، ئەوەندە چییە چۆن دڵێکی پاك لە کار دەخات.

١٢٧- مـۆلییێر لـە سـاڵی ١٦٦٣دا لـە (ڕاگـوزاری ڤێرسـای Le Impromptu de Versailles وێنـەی سوڵتانێکی تیاترۆ وا دەکێشێ: گەورەیی و ورگنی بە قەد چوار کەس، ورگی لە ڕادەبەدەر گەورە و پان وپۆڕ بە شێوەیەك، کە بتوانێ کورسییەك بە چاکی پڕ بکاتەوە. (و: فارسی)

PDF4Kurd

پەردەی دووەم

دیمەنی یەکەم:

ژێرونت — ئارگانت

ژێرونت: بەڵێ، بەم هەوا خۆشە، بێگومان جێگرەکانمان ئەمڕۆ دەگەنەجێ و ئەو کەشتیەوانەی لە تارانتەوە دێت، پێی وتوم کچەکەشم لەگەڵ کەشتییەکە و هێشتا نەگەیشتۆتە ئێرەو ئاگای لەو بارودۆخە ناڕێکە نییە، کە کوڕەکەت بە شێوەیەکی زۆر سەیر ئەو بڕیارانەی دابوومان، سەرپێچی هەموویانی کردووە.

ئارگانت: ناڕەحەت مەبە، منیش خەریکی ئەم مەسەلەیەم و قبوڵ ناکەم و وا خەریکم.

ژێرونت: لە ڕاستیدا، مسیو ئارگانت، حەزدەکەم مەبەستی خۆمت پێ بڵێم، کە نیازم لەم قسانە چییە. پەروەردەکردنی منداڵ زۆر پەیوەندی بەم کارەوە هەیە.

ئارگانت: بێ گومان، بەڵام بە چ بۆنەیەکەوە ئەم قسەت کرد؟

ژێرونت: هەر بەم بۆنەیەوە، کردارو ڕەفتارە ناشیرنەکانی گەنجەکان، لە ئەنجامی خراپ پەروەردەکردنی باوکیانەوەیە!

ئارگانت :جارێ ئەم مەوزوعە هاتۆتە پێشەوە بەڵام مەبەستت لەم قسەیە چییە؟

ژێرونت: مەبەستم لەم قسەیە چییە؟

ئارگانت :بەڵێ.

ژێرونت: ئەگەر تۆ وەك باوكێكی چاك، كوڕەكەت بهێنابووایە ژێر باڵی خۆتەوە، ئەویش ئەوها گەمەی پێ نەدەکردی.

ئارگانت: زۆر باشە. جا وا دیارە ئێوە کوڕەکەی خۆتان باش هێناوتە ژێر باڵی خۆتانەوە؟

ئارگانت: بێ گومان، ئەگەر کوڕی من ڕەفتارێکی وای بکردایە، زۆر زۆری لێ پەست دەبووم.

PDF4Kurd

ئارگانت : باشە تۆ ئەگەر وەك باوكێكی چاك باسی چاكی كوڕەكەت دەكەی، ئەگەر كارێكی خراپتری لە كاری كوڕی من كرد بوو؟

ژێرونت: چۆن؟

ئارگانت: چۆن؟

ژێرونت: دەتەوێ بڵێی چی؟

ئارگانت: مسیۆ ژێرونت دەمەوێ بڵێم وا بە پەلە بڕیار لەسەر ڕێگای پەروەردەکردن و خەڵکی وەدەرنجا دەبێ هەوەڵ جار ئاگای لە عەیبەکانی خۆی بێ.

ژێرونت: من ئەم مەتەڵانەم نەبیستووە!

ئارگانت: بۆت دەگێڕنەوە!

ژێرونت: باشە تۆ، هیچت لەدەمی خەڵكی دەربارەی كوڕی من بیستووە ؟

ئارگانت : خەڵك قسە دەكەن.

ژێرونت: باشە كێ بەتۆی وتوە؟

ئارگانت: سکاپنی ئێوە، بەڵام لەو کاتە من تووڕە بووم، ئەویش شتێکی ئەوتۆی نەدرکاند، بەڵام تۆ خۆت دەتوانی لەو یان لە کەسانی دی بە دوورو درێژی لە باس و خواسی ئەم مەسەلەیە بپرسی. منیش وا بە پەلە دەچمە لای داد نووسێك بەشکو تەگبیرێك لی حاڵی خۆم بکەم، خوا حافیز.

دیمەنی دووەم :

لێیاندەر — ژێرونت

ژێرونت: باشە دەبێ کاری ناشیرنتر هەبێ لەوەی کوڕەکەی ئەو کردوویەتی؟ باوەڕ ناکەم کەس کاری لەوە ناشیرنتری کردبێ. من لەو باوەڕەدام ژن هێنانی کوڕ بە بێ قایلبوونی باوکی ئیشێکی ئەوتۆیە هەرچی بیری لێ بکەیتەوە لەوە ناشیرینتر نییە، ئاه، ئەوە تۆ لێرەیت!

لێیاندەر: (بەرو لای باوکی ڕادەکات تا لە باوەشی بگرێت) ئای، باوکە، چەند بەم گەڕانەوەیەت دڵخۆشم.

ژێرونت: (ناهێڵێ) بوەستە! با تۆزێ باسی ئەو وەزعەت لەگەڵ بکەم.

لێیاندەر: ڕێگام بدە لە ئامێزت بگرم و ماچت بکەم، کە.

ژێرونت: (پاڵی پێوە دەنێ) پێت دەڵێم بوەستە!

لێیاندەر: چی؟ باوکە تۆ ناهێڵێ ماچت بکەم تا هەست و سۆزی خۆمت بۆ دەربڕم؟

ژێرونت: بەڵێ، مەسەلەیەك هەیە دەبێ ڕوونی بکەینەوە.

لێیاندەر: چییە؟

ژێرونت: بڕۆ دواوە با لەبەرچاو بیت.

لێیاندەر: چۆن؟

ژێرونت: تەماشای ناو چاوم بکە!

لێیاندەر: باشە چی بووە؟

ژێرونت : دەنگ و باسی ئێرە چییە؟

لێیاندەر: دەنگ و باس چی یە؟

ژێرونت: بەڵێ دوای من چ کەتنێکت کردووە؟

لێیاندەر: باوکە، کەتنی چی؟

ژێرونت: من ناڵێم کەتنی چی، تەنها لێت دەپرسم چیت کردووە؟

لێیاندەر: هیچم نەکردووە تۆ پێی ناڕەحەت بوویت.

ژێرونت: هیچ؟

لێیاندەر: نەخێر.

ژێرونت: تۆ تەخسیریی زۆرت کردووە.

لێیاندەر: من لە بێ تاوانی خۆم دڵنیام.

ژێرونت: بەهەرحاڵ، سکاپن قسەی تازەتان لەبارەوە دەکا.

لێیاندەر: سکاپن!

ژێرونت: ئاخ ! ئاخ ! (بە بیستنی ئەم ناوە سوور دەبێتەوە !)

لێیاندەر: چی لە بارەی منەوە گوتووە؟

ژێرونت: ئێرە بە کەڵکی باسکردنی ئەم باسە نابێت، کاتێکی کە باسی ئەو مەسەلەیە ەکەین. کە چووینە ماڵەوە. بەزوویی لەمبارەیەوە دەدوێین. هەی ناپاك ! ئەگەر ئابڕووم ەبەیت، بە کوڕی خۆمت نازانم، ئیتر بۆ یەکجاری وازت لێ دێنم.

دیمەنی سێیەم :

ئاکتاڤ — سکاپن — لێیاندەر

لێیاندەر: (تەنیایە) ئەو ناپاکییەی لەگەڵ کردم بێ شەرەفی وا بەسەد ئەم لاو ئەولا یەکەم کەس بوو کە نهێنی یەکانی من بپارێزێ، کەچی دوای پێش هەموویان یەکەم کەس چۆتە لای باوکم ئەو شتانەی ئاشکرات کردووە! ئاخ! خوا بەخۆی ئاگادارە، تۆڵەی ئەو ناپاکییەی لێ دەکاتەوە.

ئاکتاڤ: سکاپن ئازیزەکەم، نازانم بەرامبەر ئەو خزمەتانەت. چی بکەم؟ تۆ پیاوێکی شیاوی چاکە و چاکەکاریت! خوا چ لوتفێکی پێدام وا تۆی بۆ ڕزگارکردنی من نارد

لێیاندەر: ئاخ! ئاخ! تۆ لێرەیت؟ زۆر پێم خۆش بوو دۆزیتمەوە، هەی دەبەنگ.

سکاپن: گەورەم، خزمەتکاری تۆم ئەوەش شانازییە کە پێم دەبەخشی و لەسەریشم زیادە.

لێیاندەر: (شمشێر دەگری بەدەستەوە) تۆ زیان بەخشێکی دەبەنگی! ئێستا تێتدەگەیێنم!

سکاپن: (بە ئە٦نۆ دەکەوێ) گەورەم!

ئاکتاڤ: (خۆی دەخاتە نێوان هەردووکیانەوە تا نەهێڵی لێیاندەر هیچ بکا) ئای! لێیاندەر!

لێیاندەر: نا، ئاکتاڤ، تکات لێ دەکەم پێشم مەگرە.

سکاپن: ئاخ، گەورەم !

ئاکتاڤ : (لێیاندەر دەگرێ) مەحز بۆ ڕەزای خوا!

لێیاندەر: (دەیەوێ لە سکاپن بدا) لێگەڕێ دڵم تەقی..

ئاکتاڤ: وەك دۆستێك تکات لێ دەکەم ئازاری مەدە!

سکاپن: گەورەم، ئاخر چیم کردووە؟

لێیاندەر: (دەیەوێ لێی بدا) تۆ چیت لەگەڵ کردووم؟ ناپاك!

ئاکتاڤ: (پاڵی پێوە دەنێ)، ئای، بوەستە !

لێیاندەر: نا، ئاکتاڤ، حەزدەکەم هەرخۆی دان بەو ناپاکییانەیدا بنێ، کە بەرامبەر بە من کردوونی. بەڵێ، دەبەنگی بێ ناموس! من دەزانم چ پیلانێکت بۆ ناومەتەوە، هەموو شتێکیان پێ وتوم. خۆ من دەتوانم بە نهێنییەکانیشی بزانم، بەڵام حەز دەکەم یان بە زمانی خۆی دان بە ناپاکی یەکانیدا بنێ یان بەم شمشێرە ورگی بدڕم.

سکاپن: ئاه، گەورەم! ئاوا دڵڕەقن؟

لێیاندەر: دەبدوێ!

PDF4Kurd

سکاپن: چیم بە ئێوە کردووە گەورەم؟

لێیاندەر: بەڵێ، هەی گەمژە!

سکاپن: باوەڕکە، ئاگام لێ نییە!

ئاکتاڤ: (دەیگەڕێنتەوە دواوە) لێیاندەر!

سکاپن: زۆر باشە، گەورەم مادام حەزدەکەی ئێستا دانی پێدا دەنێم، کە بەرمیلە شەرابە بچووکە ئیسپانییەکەی چەند ڕۆژێك لەمەوپێش بۆتان هاتبوو لەگەڵ هاوڕێکەماندا خواردمانەوەو پاشان درزێکی بچووکم تێ کردو دەوروپشتەکەیم ئاوڕشێن کرد تا وا بزانن شەرابەکە ڕژاوەو لێی چووە!

لێیاندەر: کەوابێ، تۆ، جەردە، شەرابە ئیسپانییەکەی منت خواردۆتەوەو ئەو هەموو قرەقرەشم لەگەڵ خزمەتکارەکە کرد، وامزانی ئیشی ئەوە؟

سکاپن: بەڵێ، گەورەم! داوای لێ بووردن دەکەم.

لێیاندەر: بە بیستنی ئەم بەسەرهاتە دڵخۆشم، بەڵام پرسیارەکەی من لەم بارەیەوە نەبوو.

سکاپن: ئەمە نەبوو، گەورەم؟

لێیاندەر: نەو، پەندێکی ترت بە من کردووە، دەمەوێ بەخۆت پێی لێ بنێی.

سکاپن: گەورەم! بە خەیاڵمدا نایێت چی دیم کردبێ.

لێیاندەر: (دەیەوێ لێی بدا) بۆ قسە ناکەی؟

سکاپن: ئاخ !

ئاکتاڤ: (دەیگەڕێنێتەوە دواوە) بوەستە!

سکاپن: بەڵێ گەورەم، دانی پیا دەنێم سێ هەفتە لەمەوبەر ڕۆژێکیان عەسر بوو تۆ سەعاتێکی بچووکت دامێ بیبەم بۆ کچە دۆمەکەی تۆ خۆشت دەوێ. کە گەڕامەوەماڵەوە، جلەکانم هەموو تۆزو سەروچاوم هەموو خوێن بوو، پێم وتن دز دارکاریان کردووم و سەعاتەکەشیان دزیوە، بەڵام گەورەم، بۆ خۆمم گل داوە.

لێیاندەر: تۆ سەعاتەکەی منت بردبوو؟

سکاپن: بەڵێ، تا بتوانم حیسابی کاتەکەی پێ بکەم!

لێیاندەر: بەها! بەها! شتی خۆش خۆش لێرە دەبیستم بەڕاستی خزمەتکارێکی بەوەفام هەیە ! بەڵام مەشیان نییە، کە من پرسیاری لێ دەکەم.

سکاپن : ئەمەش نییە.

لێیاندەر : نەو ڕیسوا! ئەوەی من دەمەوێ دانی پێدا بنێی شتێکی دییە.

سکاپن: ئەی چییە!

لێیاندەر: زووکە قسەکە، بەپەلەم.

سکاپن: گەورەم، ئەوە هەموو ئەو کارانە بوون کە کردبوونم.

لێیاندەر: (دەیەوێ لە سکاپن بدا) ئەوە هەموویەتی ؟

ئاکتاڤ: (دەچێتە پێشەوە) ئای !

سکاپن: زۆر باشە گەورەم ئەو شێتییەتان وەبیر کەوتۆتەوە، کە شەش مانگ لەمەوپێش، شەوانە یەکێك هەمووتانی دەدایە بەر قامچیان ئێوەش ناچار هەڵدەهاتن، تا شەوێکیان زۆری نەما بوو بکەویتە نێو چاڵێکەوەو ملت بشکێ.

لێیاندەر: ئێ ؟

سکاپن: ئەو کەسە من بووم گەورەم شێتەکە بووم.

لێیاندەر: تۆ شێتەکە بووی، ناپاك؟

سکاپن: بەڵێ گەورەم، هەر بۆ ئەوەی بتان ترسێنم و شەوان کە دەکەوتنە هەوەس، من بەدەوری دیوارەکاندا دەسوڕامەوەو خۆم هەڵدەکوتایە سەرتان.

لێیاندەر: من هەموو ئەم شتە بە ڕێ و جێیانەی بیستم وا تازە دێنەوە خەیاڵم، بەڵام ئێستا ئیشم هەیەو پێم بڵێ، چیت بە باوکم

وتووە.

سکاپن: بە باوکت؟

لێیاندەر: بەڵێ، ساختەچی، بە باوکم.

سکاپن: من، لەوەتەی گەڕاوەتەوە، هەرنەمبینیوە.

لێیاندەر: تۆ نەتبینیوە؟

سکاپن: نەخێر گەورەم!

لێیاندەر: دڵنیایت؟

سکاپن: دڵنیام! حەزدەکەی لەبەرچاوی خۆیشت پێی دەڵێم.

لێیاندە: بەهەرحاڵ، من ئەمەم لە دەمی خۆیەوە بیستووە.

سکاپن: ئەگەر ڕێگام بدەی، ڕاست ناکات.

PDF4Kurd

دیمەنی چوارەم :

کارل – سکاپن – لێیاندەر – ئاکتاڤ

کارل: گەورەم! خەبەرێکم پێیە بۆ عاشقاتییەکەت، زۆر ناخۆشە.

لێیاندەر: چۆن؟

کارل: قەرەجەکان دەیانەوێ بینێتیت لە دەست دەربێنن. زێربینێت خۆی بەچاوی بە فرمێسکەوە هاتە لام و وتی کە بە پەلە بێم تۆ ئاگادار بکەمەوە ئەگەر تا دوو سەعاتی دی ئەو پارەیەی قەرەجەکان لە خوازبێنی من داوایان کردووە نەنێرێت، بۆ یەکجارەکی زێربینێت لە دەست دەڕوا.

لێیاندەر: بە ماوەی دوو سەعات؟

کارل: بە ماوەی دوو سەعات.

لێیاندەر: ئای! سکاپنی ئازیز! زۆر ئاتاجی تۆم.

سکاپن: (بە فیزەوە بەبەردەمیدا دەڕوا) "ئای سکاپنی ئازیز" کە پێویستیتان پێم دەبێ یەکسەر دەبمە سکاپنی ئازیز !

لێیاندەر : بڕۆ، هەمموو ئەو شتانەی پێت وتووم لێت دەبوورم، هەتا ئەگەر شتی خراپتریشت دەرهەق کردبم.

سکاپن : نا! نا! هیچ لێم مەبوورە! شمشێرەکەت بۆ ورگم دەهێنا! پێم خۆشبوو ئەو کاتە بتکوشتمایە.

لێیاندەر: نا، تکات لێ دەکەم بە فریای ئەم عەشقەم بکەوە. ژیانم ڕزگار بکە.

سکاپن: هەرگیز ! هەرگیز! چاکترین شت ئەوەیە من بکوژی.

لێیاندەر: تۆ لای من زۆر بە نرخی، تکات لێ دەکەم وەرەوە هۆش خۆت و ئەم هۆشە چاکەت، کە لە هەمموو شتێکدا سەرکەوتووە بۆ منی بخەوە کار.

سکاپن: نەخێر! پێم وتی من بکوژە!

لێیاندەر: ئای! مەحز بۆ ڕەزای خوا! چیدی بیر لەم مەوزووعە مەکەرەوە، بیری لەوە کەرەوە چۆن بە هانامەوە بێیت و بۆ بە جێ بێنی.

ئاکتاڤ: سکاپن، دەبێ شتێکی بۆ بکەی.

سکاپن: پاش ئەو هەمموو ئەتك کردن و سووککردنە

لێیاندەر: تکات لێ دەکەم توورەییەکەی من لە بیربەرەوەو چالاکی و زیرەکی خۆتم بۆ دەربخە.

ئاکتاڤ: منیش تکات لێ دەکەم.

سکاپن: بەم جنێوانەی دڵی ڕەنجاندم.

ئاکتاڤ: وا چاکترە ڕق و کینە لە دڵ نەگری.

لێیاندەر: سکاپن، دەتەوێ ئێستا لەم تەنگانەیەی هاتۆتە ڕێی عەشقەکەم، بە تەنیا جێم بهێڵی؟

سکاپن: هەر لە خۆتەوە هاتی وا سووکت کردم!

لێیاندەر: دان پێدا دەنێم، کە من گوناهبارم

سکاپن: بەم قسانە گەلحۆ، فێڵباز، ساختەچی ڕیسوا.. ڕێزم دەگری!

لێیاندەر: لەم ڕووەوە زۆر بەداخەوەم.

سکاپن: دەتویست شمشێرەکەت لە ورگم ڕاکەی.

لێیاندەر: لە هەمموو دڵەوە داوای لێبووردنت لێ دەکەم. ئەگەر دەڵێی بۆ لێبووردن (پێ یەکانت ماچ دەکەم). سکاپن فەرموو (دەکەوێتە سەر پێیەکانی)، دیسان تکات لێ دەکەمەوە بە تەنیام جێ نەهێڵی.

ئاکتاڤ: ئاھ! لەو باوەڕەدام ئیدی هەر دەبێ قایل بێ.

سکاپن: هەڵسەوە ! لە بیرت نەچێ جارێکی دی وا خۆش باوەڕ نەبیت.

لێیاندەر: ئیدی بەڵێن دەدەی یارمەتیم بدەی؟

سکاپن: لەم بارەیەوە دەبێ بیری لێ بکەمەوە!

لێیاندەر: بەڵام، خۆت دەزانی کاتەکەی کەمە.

سکاپن : دڵتەنگ مەبە. چەندت پێویستە؟

لێیاندەر : پێنج سەد ئەکوا. [١٢٨]

سکاپن: تۆ چەندت گەرەکە ؟ (بە ئاکتاڤ دەڵێ)

ئاکتاڤ: دوو سەد پیستۆڵ. [١٢٩]

١٢٨- پارەیەکی کۆنی فەرەنسییە. ecusئەکوی زیوینی فەرەنسی شەست شاهی یان سێ لیرە دەکات. ئەکوی زێڕیش ١١٤ شاهی دەکات.(و: فارسی).

PDF4Kurd

سکاپن: ئەو پارانەتان لە باوکتانەوە بۆ دێنم ! (بە ئاکتاڤ دەڵێ) بۆ باوکی تۆ پیلانێکی چاکم بۆ داناوە. (بە لیێاندەر دەڵێ) بۆ باوکی تۆش، هەرچەندە یەکجار پووشتە، پێویستی بە فێڵێکی بچووك هەیە، چونکە خۆت دەزانی لە هەموو زیرەکی و ئەقڵ و لوتفی خودا بێبەشە بەڵام کارەکانی وا بۆ ڕێك دەخەم، کەوا بزانێ خۆیشی هەروای ویستوە. ئەو دەردەسەریەتان لە کۆڵ دەکەمەوەو وا دەکەم گچکەترین زویر بوونیش لە نێوانتان دروست نەبێ. وابزانم ئەوە باوکی ئاکتاڤیش هات. با لەگەڵ ئەو دەست پێ بکەم. بێگومان دوای ئەوەی گەیشتە ئێرە ئێوە لێرە بڕۆن (بە ئاکتاڤ دەڵێ) تۆیش سیلڤیستەر ئاگادارکەرەوە زوو بێتە ئێرە با هەوڵی لەگەڵ بدەین.

دیمەنی پێنجەم :

ئارگانت - سکاپن

سکاپن: (لەگەڵ خۆی) ئەمانە دەیانەوێ کاوێژ بکەن.

ئارگانت: (وا دەزانێ تەنیایە) کەمی چاودێری و پەروەردەکردن، ئەم دەردەسەرییە ئەنجامەکەیەتی ئاخ! ئاخ! گەنجی سەرکەش!

سکاپن: گەورەم، خزمەتکارت.

ئارگانت: سکاپن، چۆنی.

سکاپن : بیر لە گرفتاری کوڕەکەتان دەکەیتەوە؟

ئارگانت: دانی پێدا دەنێم ئەم کارەساتە تووشی خەم و خەفەتی کردوومە.

سکاپن: گەورەم، ژیان پڕیەتی لە تەنگ و چەڵەمە هەر باشە مرۆڤ دەتوانێ بەرامبەر ئەو هەموو تەنگ و چەڵەمانە خۆی بگرێ. من زۆر لەمەوپێش لە کابرایەکی دنیا دیدە قسەیەکم گوێ لێبوو، قەت لە بیرم ناچێتەوە.

ئارگانت: قسەکە چی بوو؟

سکاپن: ئەوە بوو، کە باوکێك بۆ ماوەیەك لە ماڵەکەی دووردەکەوێتەوە، دەبێ خۆی بۆ هەر ناخۆشی یەك ئامادەکردبێ لە کاتی گەڕانەوەیدا ڕووبەڕووی دەبێتەوە.

١٢- پارەیەکی کۆنی ئیسپاییە.(و: فارسی).

دەبێ خەیاڵی بۆ ئەوە بچێ کە ماڵەکەی ئاگری تێ بەربووە، پارەکانی دزراوە، ژنەکەی مردووەو کوڕەکەی شتێکی بەسەر هاتووە، کاتێکیش دەگەڕێتەوە دەبینێ هیچ ڕووی نەداوە، ئەوەیان بە خێرو چاکە بۆی گەڕاوە، من هەمیشە لە فەلسەفە گچکەکەی خۆمدا، لەسەر ئەم پەندە ڕۆیشتووم و هیچ کاتێك نەگەڕاومەتەوە بە بێ ئەوەی خۆم بە تووڕەیی و سەرزەنشت و جنێو لێدان و کوتان و دارکاری ئەربابەکانم ئامادەنەکردبێ. ئەگەر کەمتریشم پێ کەوت، ئەوە بە بەخت و یوقباڵی چاکی خۆمی دەزانم.

ئارگانت: ئەوەیان دەباشە، بەڵام ئەو ژن هێنانەبێ شەرمانە سەری لێ شێواندووم، شتێکی ئەوتۆ نییە بتوانم بەرگەی بگرم. من چووبووم ئەو ژن هێنانە بەتاڵ بکەمەوە تەگبیرێك لە دادگا بکەینەوە.

سکاپن: بەڕای من، گەورەم و ئەگەر بە گوێی من دەکەی، هەوڵ دەدەن لە ڕێگایەکی دییەوە داواکەتان بەرز دەکەنەوە. تۆ خۆت وەزعی دادگا کانی ئەم وڵاتە چاك دەزانی. دەتەوێ خۆت تووشی دەردەسەری یان بکەیت.

ئارگانت: ڕاست دەکەی، منیش دەزانم، بەڵام چار چییە؟

سکاپن: من بیرم لە ڕێگایەکی دی کردۆتەوە نەم خەم و خەفەتتان بەر دڵی گرتووم، ناچارم دەبێ ڕێگایەك بدۆزمەوە بۆ ڕزگارکردنتان، چونکە بە بینینی باوکێکی سەنگینی وەك تۆ کە بە هۆی کوڕەکەیەوە دووچاری خەم و پەژارە بووە، زۆر کارم تێ دەکا، سەرباری ئەوەش، من هەر هەست و خۆشەویستییەکی تایبەتیم بۆت هەیە.

ئارگانت: سوپاس.

سکاپن: من برای ئەو کیژەم دۆزییەوە، لە پیاو کوژەکانە، لەو کەسانەیە کە سەرتاپای لەشی زەخمی شمشێرە پیاو بشکێنی ورتەی لە دەم دەرنابێت، پیاو کوشتن و ئاو خواردنەوەی لە کن وەك یەکە! باسی مەسەلەی ئەو ژن هێنانەم لاکردو وتم بزانم چ دەڵێ و هەوڵی چی دەدا بۆ بەتاڵکردنەوەی ئەم ژن هێنانە، ئەو هەوڵی ئەوەی دەدا تۆیش دەبێ وەك باوکێك یاسات بەسەردا بسەپێندرێ، بەڵام گرنگ نییە، پارەی سپی بۆ ڕۆژی ڕەشە، ئەوەندە لەگەڵیدا پێداچووم ناچاربوو گوێ لە پێشنیارەکانم بگرێ، بە چەند قسەیەك ئیشەکەم ڕاستەڕێ کردو ئەویش قایلبوو بەوەی ئەو ژن هێنانە بەتاڵ بکاتەوە بە مەرجێ ئێوە پارەی بدەنێ.

ئارگانت: داوای چەند دەکا؟

PDF4Kurd

سکاپن: ئۆه، هەوەڵ جار داوای پێنج سەد — شەش سەد پیستۆڵی دەکرد.

ئارگانت: پێنج سەد — شەش سەد دەك نەگەی بیخۆی قەشمەری بە خەڵکی دەکا؟

سکاپن: منیش هەروام پێ وت و پێشنیازییەکم ڕەتکردەوە و تێم گەیاند کە ئێوەش وا نەزان نین تا داوای پێنج سەد — شەشە سەد پیستۆڵیان لێ بکەی. سەرەنجام دوای بێنەو بەردەیەکی زۆر لەسەر ئەوە ڕێکەوتین : وتی " ئێستا کە ئێمە ئەو قسانە دەکەین. من دەبێ خۆم بە خزمەتی یاسا بگەیێنم و هەر لە ئێستاوە خەریکی خۆ ئامادەکردن دەبم، بەڵام ئاتاجی برە پارەیەکیشم لەبەر ئەوە ناچارم بە قسەکانی ڕازی بم بە مەرجێ ئەسپێکم بۆ سواری بۆ بکڕێ ئاوا لە دەوری شەست پیستۆڵێك"

ئارگانت: زۆر باشە، من شەست پیستۆڵەکەی دەدەمێ.

سکاپن: ئێی، زینێکی دەوێ بۆ ئەسپەکەی و دەمانچەیەکیش بۆ خۆی ئەوانەش بیست پیستۆڵێك دەکات.

ئارگانت: بیست پیستۆڵ و شەست پیستۆڵ دەکاتە هەشتا پیستۆڵ.

سکاپن: زۆرە.

ئارگانت: زۆرە، بەڵام باشە بەوەندەش هەر ڕازیم.

سکاپن: " ئەسپێکیشی دەوێ بۆ سواربوونی خزمەتکارەکەی ئەویش سی پیستۆڵێك دەکات"

ئارگانت: شەیتان بە نەعلەت بێ ! کابرا خۆی حەز دەکا بە پیادە بڕوا خۆ چ کۆسپی لە پێش نییە!.

سکاپن: گەورەم !.

ئارگانت: نەخێر، پیاوێکی زۆر چاو نەترسە!.

سکاپن: حەز دەکەی خزمەتکارەکەی پیادە بێت؟.

ئارگانت: چۆن دەڕوا با بڕوا، ئەربابیشی هەروا!.

سکاپن: خوایە، گەورەم! بۆ شتێکی وا بچووك خۆت مەکێشەوە تکات لێ دەکەم مەچۆرە دادگاو بۆ ڕزگاربوونت لە دەست یاسا ئەم پارانە ببژێرە.

ئارگانت: زۆر باشە، دەی، ئەو سی پیستۆڵەش دەدەم.

سکاپن: وتی ئەسپێکی تریشم پێویستە بۆ بردنی..

ئارگانت: ئەهۆ! ئەسپ ئەسپ نەبڕایەوە! ئەمە زۆر دەکا! دەچینە لای قازی!

سکاپن: مەحز بۆ ڕەزای خوا گەورەم.......

ئارگانت: نەخێر ئەو زێدە مەسرەفیەی ناکەم!

سکاپن: گەورەم هەر جوانووێك!

ئارگانت: کەرێکیش چییە بۆی ناکڕم!

سکاپن: بیرێکی لێ بکەرەوە.

ئارگانت: نەو، من بەم داوەرییە (محاکمە) ڕازی نابم.

سکاپن : ئای گەورەم! ئەوە تۆ باسی چی دەکەی؟ بڕیارت لەسەر چی داوە؟ سەیرێکی پێچ و پەنای یاسا بکە، چەندت لێ وەردەگرن، شکایەت و شکایەتکاری، ئەو هەموو دادپرسییە، ئەو هەموو حەشامەتە ئەو هەموو ئاژەڵە دادپرسییە ئەو هەموو ئاژەڵە فریودەرانە دەبێ خۆتیان لە چنگ قورتار بکەی، عەریفەکان، نمایندەکان، قازی یەکان، هەواڵدەرەکان دادستانەکان و سەرنووسەران و جێگرەکانیان، لەو هەموو خەڵکە یەکێ نادۆزییەوە بە لانی کەمەوە دەگەیەك لە مافی ئێوە نەدا، عەریفێك، ئیشێکتان بە کەم و کورتی بۆ دەکا، بێ ئەوەی پێشی بزانن بەوە مەحکووم دەبن. نوێنەرەکەتان، لە داواکارییەکەتان شتێکتان بۆ دروست دەکاو پارەیەکی زۆرتر وەردەگری ئێوە فەرامۆش دەکا. وەکیلەکەتان، ئەویش تەماع دەیگرێ و لە کاتی دادوەرییەکەدا هەر خۆشتان پێ نیشان نادا. یان لە دادگا بەڵگەی وا هیچ دێنێتەوە کە هیچ لە مەسەلەکە ناگۆڕێ. ئەفسەرەکان، بەهانای ئامادەنەبوون لە دادگادا ئێوە تاوان باردەکەن. سەرنووسەرەکان پارەتان لێ بەردەدەنەوە.

هەواڵدەرەکان ئەوەی بە چاوی خۆیان بینیبویانە دانی پێدا نانێن. ئەو کاتە ئەگەر ئێوە ئەو پەڕی زیرەك و ڕۆشنبیریش بن ناتوانن ئەو هەموو سکاڵایە ڕەت بکەنەوە هەروەها بێتەوە قازیەکانیش بەناوی پیاوی ئایینی پیرۆزیان لەبەر خاتری ئەو ژنانەی دۆستیانن، حوکم لەسەر ئەوە دەدەن و توشی بەڵاتان دەکەن. جا گەورەم دەتوانی خۆت لە نێو ئەم دۆزەخە ڕزگار بکەی؟

ئارگانت: ئێستا ئەسپ سواری ئەو چەندی تێ دەچێ؟

سکاپن: گەورەم، بۆ جوانووەکە، بۆ ئەسپەکانی خۆی و خزمەت کارەکەی، بۆ چەك و زین و چەند وورده شتێکی بچووکی دی، کە دەبێ بیداتە خاوەن مێوانخانەکە، هەمووی دووسەد پیستۆڵی دەوێ.

PDF4Kurd

ئارگانت: دوو سەد پیستۆڵ؟

سکاپن: بەڵێ؟

ئارگانت! (بە تووڕەییەوە بە درێژایی پیاسە دەکا)یاڵڵا دەچینە دادگا.

سکاپن: بیرکەرەوە.......

ئارگانت: من، دەست بە داواکەم دەکەم.

سکاپن: تۆ، چ جاران خۆت نەچوویت.......

ئارگانت: من دەمەوێ سکاڵاکەم پێشکەش بکات.

سکاپن: بەڵام، بۆ سکاڵا کردن، پوولی دەوێ. پوولی دەوێ بۆ ئیجرائیـە، جێبـەجێ کردنـی سکاڵاکەت پوولی دەوێ، وەکالەت پـوولی دەوێ، ناسـین پـارەی دەوێ راوێـژکار پـارەی دەوێ، دانیشتن پارەی گەرەکە، کرێی رۆژانەی وەکیل و هەروەها دەبێ بـۆ راوێـژو رێکخـستنی وتـاری بەرگری لێکردن و نماینەدکان و ئامادەکردنی رِوونووسـەکان پـوول ببـژێری دەبـێ بـۆ راپـۆرتی داواکاری گشتی پوول ببژێری بۆ هەقی چاوپێکەوتن لەگەڵ قازی و ئامادەکردنی داخوازی نامەو سکاڵاکانت بۆ هەقی ئەفـسەرانی دادگـا بـۆ ئامـادەکردنی رِوونووسـی یاداشـتەکانی دادوەری بەرایی، بۆ ئیجرائیە بۆ ئیمزا بۆ ناردنی پەیامی سەرنووسەرەکان بۆ هەموو ئەمانە دەبێ پـوول ببژێری ئیتر ئەو دیاری یانەش هەر هیچ کە دەبێ بینێری.ئەو پارانە بـدە ئـەو کابرایـەو خـۆت دەربازکە.

ئارگانت: چۆن!! دوو سەد پستۆڵ!

سکاپن: بەڵێ، قازانجتانە، من لە لای خۆمەوە حیسابێکی بچووکم بۆ خەرجییەکانی دادگا کردووەو تەماشام کردووە دوو سەد پیستۆڵتان قازانجە.جا ئەو غارە غار و زەحمەتی و دەردەسەریانەش هەر هیچ من بم سێ سەد پیستۆڵیشی بوێ دەیدەمێ، بەرگەی داوای پیسی ئەو ناپاکانە ناگرم.

ئارگانت: من قەت دوو سەد پیستۆڵ نادەم!

سکاپن: بە هەرحاڵ ئەوە قسەکانی کابرا بوون.

دیمەنی شەشەم :

سیلڤیستەر – ئارگانت – سکاپن

سیلڤیستەر: (وەك پیاو کوژێك جلەکانی خۆی گۆڕیوە) سکاپن، بزانە بەو ئارگانتەی باوکی ئاکتاڤم ناناسێنی.

سکاپن : بۆچی مسیو.

سیلڤیستەر: بیستوومە دەیەوێ من راکێشێتە دادگاو بە پێی یاسا شووکردنی خوشکەکەم بەتاڵ بکاتەوە.

سکاپن: نازانم ئەو بیری لەوە کردۆتەوە یان نا، بەڵام هەرگیز بەدانی ئەو دوو سەد پیستۆڵەی تۆ داوات کردبوو قایل نابێ، دەڵێ ئەو پارەیە زۆر زۆرە!

سیلڤیستەر: قوڕی بەسەر ئەگەر دەیدۆزمەوە، دەبێ پشتی بشکێنم (ئارگانت نەوەك سیلڤیستەر ببینێ دەلەرزی و خۆی لە پشت سکاپن دەشارێتەوە)

سکاپن: مسیۆ! ئەمە ئەو نییە، ئەمە ئەو نییە!

سیلڤیستەر: برادەریشی نییە؟

سکاپن : نە، مسیۆ! بە پێچەوانەوە، ئەمە دوژمنی گیانیی ئەوە!

سیلڤیستەر: دوژمنی گیانی ئەوە؟

سکاپن: بەڵێ.

سیلڤیستەر: (بە ئارگانت دەڵێ) ئاه، ئافەرین! بەمەیان دڵخۆشم، مسیۆ تۆ دوژمنی ئەو ئارگانتە دەبەنگەی؟ ها؟

ئارگانت : بەڵێ، بەڵێ زایە!

سیلڤیستەر: (دەستی ئارگانت رادەتەکێنێ) دەستت بێنە! دەستت بێنـە! مـن بـەڵێنت پـێ دەدەم و سوێن دەخۆم بە شەرەفم بەو پەیمانەی بەستومانە دەبێ هەر ئەورۆ بەم شمشێرە نـەیهێڵم باوەڕم پێ بکە سکاپن : مسیۆ! شتی بەزۆرە ملێ بە هیچ شێوەیەك لەم وڵاتە رێ ی پێ نادرێ.

سیلڤیستەر : من گاڵتەم بەو شتانە دێت. هیچم نییە خەفەتی بۆ بخۆم.

سکاپن : حەتمەن ئەویش کەس و کاری هەیە بەرگری لێ بکەن، دایك و باوکی، برادەرەکانی و خزمەتکارەکانی هەموویان لە بەرامبەر ئەم رِقەبەری یەی

تۆ، لەسەری دەکەنەوە.

PDF4Kurd

سیلڤیستەر : ئەمە، هەمان شتە، کە منیش دەمـەوێ پرسـیاری لێبکـەم. خـوای گـەورە منیش پرسیاری ئەوە دەکەم! (شمشێرەکەی دەگرێ بە دەستەوەو ڕایدەوەشێنێ، وەك بڵێی چـەند کەسێکی وا لەبەردەمە).

ئاه! کەللە! ئاه ! ورگ! مەگەر هەر ئێستا خۆی و برادەرەکانی نەبینمەوە، مەگەر بە خـۆی و سێ کەسی ترەوە نەکەونە بەرچاوم ! مەگـەر ڕووبـەڕوو دەسـت و ڕمیـان نـەبینم! چـۆن بـێ شەرەفانە زاتی ئەوە دەکەن لێم نزیك ببنەوە! یاڵلا! بکوژە! بێ ئەمان. لێیـان بـدە. بـە تونـدی بیانگوشم !ئاه، دەبەنگینە! ئاه هـیچ و پووچـینە! ئێـوەش دیـارە دڵتـان کوتـەك دەخـوازێ ؟ دەتانەوێ چینەکتان لێدەم! قیت بنەوە! دەبەنگینـە! هەڵـسنەوە ! یـاڵلا! شمـشێرەکەی بـەم لاو بەولادا دەوەشێنێ و(بە تەنیشت سـکاپن و ئارگانـت دا دەسـوڕێتەوە) چـۆن! دەکـشێنە دواوە! (پێیەکانی دەکوتێ)! یاڵلا! (پێیەکانی دەکوتێ!)

سکاپن: ئاخ! ئاخ! ئاخ! ئێمە نین!

سیلڤیستەر: ئەو تێبی گەیاندوون کەس زاتی ئەوە ناکا خۆی تووشی ئەو بکات (دوور دەکەوێتەوە).

سیلڤیستەر : زۆر باشە، جا دەبینی چەند کەس لەسەر ئەو دوو سەد پیستۆڵە دەکوژێ، یاڵلا! هیوای سەرکەوتنت بۆ دەخوازم.

ئارگانت: فەرموو.

ئارگانت: بڕیارمدا، دوو سەد پیستۆڵەکە بدەم.

سکاپن: بە هۆی ئەو پەیوەندییەی لە نێوانمان دایە، بەم بڕیارەت دڵخۆشم.

ئارگانت: با بچین بیدۆزینەوە. دوو سەد پیستۆڵەکەی بدەمێ.

سکاپن: تۆ، پارەکەم بەرێ و هەقت نەبێ لەبەر ئابڕووی خۆت با چاوی پێت نەکەوێ، ئەویش دوای ئەو کارەساتە نایەوێ کەسی دی پێ بزانێ سەرباری ئەوەش دەترسێم کە تۆ بناسێ داوای پارەیەکی زۆرتر بکات.

ئارگانت: بەڵێ، بەڵام زیاتر دڵم خۆش دەبێ ئەگەر بە دەستی خۆم پارەکەی بدەمێ.

سکاپن: بڕوات بە من نییە؟

ئارگانت: نا، بەڵام.......

PDF4Kurd

سکاپن: ئافەرین گەورەم! من یان فێڵبازم یان پیاوێکی بێ شەرەفم لەو دوو شتە بەدەر نییە. من ئەگەر بمویستبایە تۆ هەڵخەڵەتێنم نەمدەتوانی؟ بەڵام من جگە لە قازانجی تۆ و ئەربابم چ مەبەستی دیم نی یە. تۆ هەقی هیچت نی یە هەر ئەوە نەبێ بێت بزانێ کێ گرفتاری ئێوەی پێ چارەسەر دەکرێ.

ئارگانت: زۆر باشە، بگرە.

سکاپن: نا، گەورەم! پارەکەتان بە من مەسپێرن. من پێم خۆشە ئەم ئیشە بە یەکێکی دی بسپێری.

ئارگانت: خودایە ! بگرە !

سکاپن: نا پێت دەڵێم، باوەڕ بە من مەکە! کێ دەڵێ من پارەکەتان لە چنگ دەرناهێنم؟

ئارگانت: پێت دەڵێم بگرە! لەوە زیاترحەفت و هەشتم لەگەڵ مەکە. بەڵام ئاگات لێ بێ لێ ی دڵنیابە.

سکاپن: بۆ منی لێگەڕێ.

ئارگانت: لە ماڵەوە چاوەڕێت دەکەم.

سکاپن: دێم دێم. (تەنیایە)، ئەمـە یـەکێکیان دەبـێ ئـەوەی دیـشیان بدۆزمـەوە. ئـاه! بەڕاستی ئەوانە وەك بڵێی خوا یەك بە یەك بە تۆڕەکەی منیان وەدەکا!

دیمەنی حەفتەم:

ژێرونت - سکاپن

سکاپن: (وا پیشان دەدا ژێرونتی نەدیوە) ئای خوایە! ئۆخ! کارەساتێکی چـاوەڕوان نـەکراو بوو! ئاخ! باوکی داماو! ژێرونتی بەستەزمان! چ دەکەی!

ژێرونت: بەم ڕوخسارە خەمبارەتەوە چی دەربارەی نییە پێم بڵێ ژێرونت لە کوێیە؟

ژێرونت: چی بووە سکاپن ؟

سکاپن: (سکاپن لەسەر شانۆدا ڕادەکات و نایەوێ ژێرونت ببینێ و گوێی لە دەنگـی بـێ) چۆن دەتوانم ببینم ئەو کارەساتە دڵتەزێنەی پێ ڕابگەیێنم.

ژێرونت: (بەدوای سکاپن دا ڕادەکات) ئاخر چی بووە ؟

سکاپن: (بەهەمان حاڵ) دەبێ هەر بەغار هەموو لایەك بکەم تا دەیدۆزمەوە.

ژێرونت: من لێرەم.

سکاپن: (بەهەمان حاڵ) دیارە خۆی لە جێگایەك مات کردووە تا کەس نەتوانێ ئەم هەواڵەی پێ ڕابگەیێنێ.

ژێرونت: (سکاپن دەوەستێنێ) هۆ! مەگەر تۆ کوێری من نابینی؟

سکاپن: ئاخ! گەورەم! هیچ ڕێگەیەك نەبوو تا چاوم پێت بکەوێ

ژێژرونت: ئەی ئەوە یەك سەعات نییە لە بەردەم تۆم، چی بووە؟

سکاپن: گەورەم!...

ژێرونت: چی بووە؟

سکاپن: گەورەم کوڕەکەتان.......

ژێرونت: ئێ باشە کوڕەکەم........

سکاپن: تووشی کارەساتێکی زۆر سەیر بووە.

ژێرونت: چییە ؟

سکاپن: تەماشام کرد زۆر خەمبارە. نازانم چیت لەمنەوە پێ وتبوو وەها لەمنت تاڵ کردبوو بۆ ئەوەی بتوانم ئەو خەم و پەژارەیەی بڕوێنمەوە پیاسەیەکی لای بەندەرم پێ کرد. لەوێ لەو هەموو شتە چاومان بڕیبووە کەشتیەکی جەنگی تورکی زۆر ڕێك و پێك. گەنجێکی تورکی باڵا بەرز، داوای لێکردین سواری کەشتییەکە بین، ئێمەش سواربووین و خزمەتێکی زۆری کردین، نانی عەسرێی دایێ میوەمان زۆر خوارد، کە ئێمە لەو جۆرانەمان نەدی بوو، هەروا بێتەوە شەرابمان نۆشی، جا شەرابێك شەرابی وا چاك لە دنیادا نییە.

ژێرونت: جا ئەم شتانە خەم و خەفەتی چیان تێدایە؟

سکاپن: ئارامت بێ! ئیستا پێت دەڵێم کاتێ ئێمە نانی عەسرمان دەخوارد ئەو کەشتییەکەی خستبووە ئاوەوە لە بەندەری دوورخستبووە پاشان منی بە گەمییەکی بچووك ناردەوە کەنار کە بێم بە تۆ بڵێم ئەگەر هەر ئێستا پێنج سەد (ئەکۆ)ی بۆ نەنێری کوڕەکەتان لەگەڵ خۆی دەباتەوە جەزائیر.

ژێرونت: چۆن ؟ لەعنەتی! پێنج سەد(ئەکۆ(!

سکاپن: بەڵێ گەورەم! لەوەش خراپتر لە دوو سەعات زیاتر مۆڵەتی نەداوینەتێ!

ژێرونت: ئاخ! تورکە جەردەکان! بەم ڕێگایە من دەکوژن!

سکاپن: گەورەم! لەسەر ئێوە وەستاوە بە پەلە ڕێگایەك بۆ ڕزگارکردنی کوڕەکەتان بدۆزنەوە ئەو کوڕەی وا زۆر خۆشتان دەوێ.

ژێرونت: چۆن هەڵەی واتان کرد لە خۆتانەوە سواری ئەو کەشتییە بوون؟

سکاپن: ئەو بیری لەو پێشهاتە نەکردبۆوە.

ژێرونت: بڕۆ بۆ لای سکاپن تۆ بڕۆ بۆ لای بەم تورکە بڵێ من یاسای لەگەڵ بەکاردێنم.

سکاپن: یاسا لە نێو دەریا؟ ئێوە گاڵتە بە خەڵکی دەکەن گەورەم؟

ژێرونت: چۆنهەڵەی واتان کرد لە خۆتانەوە سواری ئەو کەشتی یە بوون؟

سکاپن: هەندێ جار، چارەنووس، مرۆڤ گومڕا دەکا.

ژێرونت: سکاپن، تۆ وەك خزمەتکارێکی بەوەفا ئیشێك هەیە پێویستە بیکەی.

سکاپن : چی بکەم گەورەم؟

ژێرونت: تۆ بڕۆ بەم تورکە بڵێ کوڕەکەم ڕەوان بکاتەوەو تۆ لە جیاتی ئەو لای خۆی بهێڵێتەوە، تا ئەو پارەیەی ئەو داوای کردووە ئامادە دەکەم.

سکاپن: ئای گەورەم ئەوە دەڵێی چی؟ تۆ وادەزانی ئەو تورکە ئەوەندە دەبەنگە داماوێکی وەك من لە باتی کوڕەکەی تۆ لای خۆی گل بداتەوە؟

ژێرونت: چۆن هەڵەی واتان کرد لە خۆتانەوە سواری ئەو کەشتییە بوون؟

سکاپن: ئەو لە کوێ بەڵای وای ڕەچاو کردبوو گەورەم بیرکەرەوە دوو سەعات زیاتر مۆڵەتی پێ نەداوین!

ژێرونت: وتت چەندی دەوێ؟

سکاپن: پێنج سەد ئەکۆ.

ژێرونت: پێنج سەد ئەکو ! هیچ ویژدانی نییە؟

سکاپن: لە ڕاستیدا، بەڵێ هەروەك ڕێگرێك قسە دەکات!

ژێرونت: جا باشە دەزانی پێنج سەد ئەکو یانی چەند؟

سکاپن: بەڵێ گەورەم ! دەزانی کە هەزارو پێنج سەد لیرە دەکات.

ژێرونت: ئەو ناپاکە، وا دەزانێ هەزارو پێنج سەد لیرە شتێکی ئەوەندە کەمە؟

سکاپن: ئەوانە مەنتقیان لە کەللەدا نییە!

PDF4Kurd

ژێرونت: بەڵام چۆن هەڵەی واتان کرد لە خۆتانەوە سواری ئەو کەشتییە بوون؟

سکاپن: ڕاستە بەڵام چی دەکەی کێ پێشبینی ئەو هەموو شتانەی دەکرد.. مەحز بۆ ڕەزای خوا گەورەم تۆزێ خێرابە.

ژێرونت: بگرە ئەمە کلیلی خەزینەکەمە.

سکاپن: باشە!

ژێرونت : دەیکەیتەوە.

سکاپن : زۆر باشە!

ژێرونت: لە لای دەستە چەپ کلیلێکی لێ یە، ئەوە کلیلی ئەمباری ژێر زەمینەکەیە.

سکاپن: بەڵێ.

ژێرونت: هەرچی شمەك و شتی ڕازانەوەی لێیە هەمووی ببە بیدە بە کۆنە فرۆشێك، بەڵکو پارەکەی بتوانین کوڕەکەم بکڕینەوە.

سکاپن: (کلیلەکەی دەداتەوە) ئاخ گەورەم تۆ خەون دەبینی؟ من هەموو ئەو شتانەی تۆ دەیڵێی بیفرۆشم سەد فرەنك ناکا سەرەڕای ئەوەش تۆ خۆت دەزانی کەمترین مۆڵەتی پێداوین؟

ژێرونت : چۆن هەڵەی واتان کرد لە خۆتانەوە سواری ئەو کەشتییە بوون!

سکاپن: ئاخ قسەی هیچ! واز لەو کەشتییە بێنە و بیر لەو تەنگانەیە بکەرەوە، دوورنییە کوڕەکەت لە دەست بچێ حەف ئەربابە بەستەزمانەکەم ڕەنگە هەتا عومرم مابێ جارێکی دی نەتبینمەوە لەوانەیە ئێستا کەوا لێرە قسە دەکەم، تۆیش خەریکن بە دیلی بتبنەوە جەزائیر، بەڵام خوا ئاگای لێیە هەرچی دەکەم لە تواناما بووە بۆم کردووی و ئەگەر ئێوەش نەتوانن کوڕەکەتان بکڕنەوە بەڵگەی کەم عەشقی و خۆشەویستیتانە بۆ کوڕەکەتان.

ژێرونت: گوێ بگرە، سکاپن من وا دەچم ئەو پارەیە دێنم.

سکاپن: دە خێراکە، گەورەم! زەنگی سەعاتەکەم لەرزی هێناو مەتێ.

ژێرونت: وتت چوار سەد ئەکو؟

سکاپن: نەخێر، پێنج سەد ئەکو! بەڵێ!

ژێرونت: چوونە نێو ئەو کەشتی یە چی بکەن!

سکاپن: هەقی خۆتە بەڵام دە خێراکە!

ژێرونت: چ سەیرانگایەکی دی نەبوو؟

PDF4Kurd

سکاپن: (لەگەڵ خۆیدا) بە داخی ئەو کەشتییەوە دەمرێ!

ژێرونت: بگرە، سکاپن لە بیرم نەبوو ئەوەندە پارەیەم هەڵگرتووە بە خەیاڵمدا نەدەهات ئەم وەها بە زوویی دڵخۆشم بکات. (کیسەی پارەکانی پێ نیشان دەدات، بەڵام نایداتێ لە هەمانکاتدا دەستی بۆ لای ئەو درێژ دەکا، لەو کاتەدا سکاپن دەستی بۆ وەرگرتنی پارەکان درێژ دەکا) بگرە، دەی بڕۆ کوڕەکەم بکڕەوە.

سکاپن: بەڵێ گەورەم!

ژێرۆنت: بەڵام بەو تورکە بڵێ و ئەوە تۆ پیاوکوژی؟

سکاپن: بەڵێ.

ژێرونت: بەدکارە!

سکاپن: بەڵێ!

ژێرونت: کابرایەکی بێ ئیمانە! دزە!

سکاپن: بۆ منی لێگەڕێ.

ژێرونت: بە بێ هیچ یاسا و دەستوورێك پێنج سەد ئەکوم لێ دەسێنێ!

سکاپن: بەڵێ!

ژێرونت : من لە دنیایە و نە لەو دنیا پارەی خۆم خۆش نابم !

سکاپن: زۆر باشە!

ژێرونت: ئەگەر بشیدەمێ تۆڵەی هەر لێ دەکەمەوە.

سکاپن: بەڵێ

ژێرونت: (کیسەکە دەخاتەوە گیرفانی و دەکەوێتەوە ڕێ)بڕۆ، بڕۆ زووکە کوڕەکەم بێنینەوە.

سکاپن: (بەدوایدا دەڕوا) ئاهـ، گەورەم!

ژێرونت: چی بوو؟

سکاپن: ئەی کوا پارەکە؟

ژێرونت: ئەی نەمدایتێ؟

سکاپن: نەخێر، خستتەوە گیرفانت.

ژێرونت: ئاه خەم و خەفەت دڵی گرتووم!

سکاپن: دیارە !

ژێرونت: چۆن هەڵەی واتان کرد سواری ئەو کەشتییە بوون ؟ ئاه کەشتی لەعنەتی، بە نەعلەت بیت تورکی ناپاك.

سکاپن: (تەنیایە) ناتوانێ دان بە خۆیدا بگرێ بۆ ئەو پێنج سەد ئەکوەی لێم سەندووە، بەڵام هێشتا وازی لێ ناهێنم دەبێ پێش ئەوەی کوڕەکەی بۆ بێنمەوە بڕە پارەیەکی دیشی لێ بەردەمەوە.

دیمەنی هەشتەم:

ئاکتاڤ — لێیاندەر — سکاپن

ئاکتاڤ: ها، سکاپن پلانەکەت سەری گرت؟

لێیاندەر: تۆ، بۆ ڕزگارکردنی عەشقەکەم لەو بەڵایە هیچت بە هیچ کردووە؟

سکاپن: (بە ئاکتاڤ دەڵێ) ئەمە ئەو دوو سەد پەستۆڵەی لە باوکتم سەندووە.

ئاکتاڤ: ئاه چەندە دڵخۆشت کردم.

سکاپن: (بە لێیاندەر دەڵێ) بۆ تۆ چ نەمتوانی چی بکەم.

لێیاندەر: (دەیەوێ بڕوات) جا دەبێ خۆم بکوژم

ئەگەر زێربینێتم لەدەست بچێ ئیدی من ئومێدی چیم بە ژیان دەمێنێ.

سکاپن: هەیهای هەیهای ئارامت بێ! ئاوا زوو ژیانتان لێ تاڵ دەبێ؟

لێیاندەر: (ئاوڕ دەداتەوە) دەتەوێ چی بکەم؟

سکاپن : وەرە، پارەکەی تۆیشم پێ یە.

لێیاندەر: (دەگەڕێتەوە) ئاه ! ژیانی منت کڕیەوە.

سکاپن: بەڵام بە مەرجێك ڕێگام بدەی، بەرامبەر بەو خراپییەی باوکت بەرامبەر من نواندی تۆڵەیەکی بچووکی لێ بکەمەوە.

لێیاندەر: چی دەکەی بیکە.

سکاپن: ئەوە ئاکتاڤ شاهێدە خۆ ڕێگات پێدام؟

لێیاندەر: بەڵێ!

سکاپن: بگە ئەمەش پێنجسەد ئەکوەکەی تۆ.

لێیاندەر: با بڕۆم بەم پارەیە چارەیەکی خۆم بکەم.

PDF4Kurd

پەردەی سێیەم

دیمەنی یەکەم:

زێربینێت — هیاسنت — سکاپن — سیلڤستەر

سیلڤیستەر: بەڵێ، دڵدارەکانتان لە نێوان خۆیاندا بڕیاریان داوە، لەگەڵ یەکدا بژین و ئێمەش بە پێی فەرمانەکانی ئەوان بجولێینەوە.

هیاسنت: ئەو فەرمانانە بەلای منەوە زۆر ئاساییە من بە خۆشحاڵییەوە ئەو دۆستایەتیەی وەردەگرم و هیچ بەلامەوە گرنگ نییە دۆستایەتییەکەی ئەویش وەك دۆستایەتی هەموو برادەرەکانی دیم دێتە پێش چاو.

زێربینێت: منیش بە پێشنیازەوە قایلم. من لەو کەسانە نیم یەکێ دەستی دۆستایەتیم بۆ درێژ بکات و منیش لە دواوە پێیوە بدەم.

سکاپن: ئەی ئەگەر بۆ عەشقبازی رووتان تێ بکەن؟

زێربینێت: عەشق شتێکی دیکەیە، ئەو کاتە مەترسی زۆر تری تیایە و زۆر باکم پێ نییە.

سکاپن: ئەوەی ئەربابی من لەبەر خاتری تۆ کردوویەتی تۆ دەبێ شانازی پێوە بکەیت و لا لە عەشقکەکەی بکەیتەوە.

زێربینێت: ئەوەی ئەو بۆ منی کردووە، بۆ تەواو دڵنیابوونی من بەس نییە. ڕاستە من خولق و خۆیەکی خۆشم هەیە و هەموو دەمێ پێدەکەنم، بەڵام لە هەمانکاتدا لە هێندە مەسەلان زۆر جدیمە ئەربابت ئەگەر وا بیردەکاتەوە بە کڕینی من بەماڵی خۆی بزانێ ئەوە بە هەڵەدا چووە. دەبێ جگە لە پارە گرنگی بە شتێکی دیش بدات تا بە ئارەزووی دڵی ئەو لای لێ بکەمەوە دەبێ دیارییەکی دی عەشقم پێ ببەخشێ دیارییەك، کە لەسەر ڕێ و شوێنێکی پێویست و شیرین بێ.

سکاپن: ئەویش هەر ئەوەی دەوێ جگە لە پاراستنی ڕێزو ئابڕووی تۆ چ مەبەستی دی نییە، ئەگەر مەبەستی دیکەشی هەبێ، پیاو نەبم گەر خۆم تێ هەڵنەقورتێنم.

زێرببینێت: من باوەڕ بەم قسانەت دەکەم، بەڵام بیر لەوە دەکەمەوە بـاوکی دەیــەوێ کۆســپ بخاتە ڕێگامانەوە.

سکاپن: ئێمەش بۆ لابردنی ئەو کۆسپانە ڕێگایەك دەدۆزینەوە.

هیاسنت: چارەنووسمان یەکە دەبێ بێنە هانامانەوە، ئێمــە هــەردووکمان کەوتوینەتــە یــەك بێزاری و هەراسانی یەوە و هەردووك تووشی ئەم بەدبەختی یە بووینە.

زێرببینێت: تۆ لە من باشتری هەر نەبێ دەزانی لە کوێ لە دایـك بوویـت و دایـك و باوكـت کێن و یارمەتیت دەدەن و زەماوەندەکەتان بە دڵخۆشییەوە بەڕێوە، بەڵام من چ یـارو پــشتیوانم نینە و لە وەزعێکی وام کە جگە لە ماڵ و سامان نەبێ هیچ شتێ نی یـە تــووڕەیی و دڵڕەقــی باوکم بتوێنێتەوە.

هیاسنت: بەڵام تۆش ئەوەت هەیە، ئەو کەسەی تۆ خۆشــت دەوێ، چــاکە خــەریکی کیــژان نییە خەریکی هیچ نییە.

زێرببینێت: دڵ گۆڕینی ئاشق جێگای ترس ونیگەرانی نییە. زۆر ئاسایی یــە بــۆ ئــەوەی تــا ئەوەی دەستی کەوتووە پارێزگاری لێ بکات، بۆئەوەی دالدەی بدات، بــەڵام ئــەوەی مــن ترســم لێیەتی دەسەڵاتی باوکەو بەرامبەری هیچ ناکرێ بێ سوودە.

هیاسنت: ئەفــسووس! بۆچــی هەمیــشە وا کۆســپ دەخەنــە ڕێــی هەســت و ســۆزی پــاك؟ عەشق،چەندە خۆشە بە مەرجێ بچووکترین بەربەست نەخەنە نێوان دوو دڵان.

سکاپن: گاڵتە دەکەی، ئاسایشی خەیاڵ لە عیشقدا، نائارامییە دڵخۆشی و پێکبڕانمان ماندوومان دەکا تا دەیگەینێ هەورازو نشێو لە ژیاندا هەر هەیە و ئەو تەنگ و چەڵەمانەشی دێنە ڕێمانەوە، گەرم و گوڕی شادییەکانمان زیاتر دەکات.

زێرببینێت: خوایە، سکاپن دە کەمێك باسی ئەو فێڵانەمان بۆ بکە، کە بۆ پارە بەردانەوە لە پیرە ئەربابە خنس بە چەکەت بەکارت هێنابوون دەڵێن زۆر خۆش و عەنتیکەن دەزانی، ئەگەر ەکێ هەقایەتێکم بۆ بگێڕێتەوە مەگەر چۆن دەنا زوو لە بیرم دەچێتەوە، بەڵام ئەگەر یەکێ تێکی خۆشم بۆ بگێڕێتەوە و دڵخۆشم بکات پاداشتێکی چاکی دەدەمێ.

سکاپن: ئەوە سیلڤیستەر ئەوە لە من چاکتری لێ دەزانی با بەسەرهاتەکانت بۆ بگێڕتەوە ن نیازی تۆڵەیەکی بچووکم هەیە، دەڕۆم لەززەتەکەی دەچێژم.

سیلڤیستەر: بۆچی چێژ لە شەڕفرۆشی وەردەگری؟

سکاپن: من وام گەر خۆم تێکەڵ کاری بەد بکەم دڵخۆش دەبم.

سیلڤیستەر: من، پێشتریش پێم وتوی، ئەگەر بە قسەی من دەکەی واز لەم کارەت بێنە.

سکاپن: نا، من خۆم حەز دەکەم.

سیلڤیستەر: چ فکرێکی شەیتانی وا چۆتە کەللەتەوە؟

سکاپن: جا ئەو فکرە شەیتانی یە بۆ نارەحەتی کردووی؟

سیلڤیستەر: ئەوەی من بزانم تۆ دەتەوێ هەروا لە خورت و خۆرایی خۆت بخەیتە بەر ڕەحمەتی قامچی.

سیلڤیستەر: ڕاست دەکەی، تۆ شانت داوەتە بەر هەر ئیشێك کە خۆت دڵت بیخوازێ.

سکاپن: ئەو جۆرە مەترسییانە لە کارەکەم پەشیمانم ناکاتەوە. من نەفرەت لەو کەسە ترسنۆك و بێ غیرەتانەش دەکەم، کە لە ترسی ئەوەی نەوەکو کۆسپێکیان بکەوێتەڕێ دەستیان چ ئیشان ناگرێ.

زێرببینێت: ئێمە پێویستیمان بە چاودێری تۆ هەیە.

سکاپن: بڕۆن، زوو دەگەڕێمەوە لاتان با وانەزانێ یەکێك هەروا لە خۆیەوە دەیــەوێ ناپــاکی لەگەڵدا بکات و نهێنییەکانی وەدەربخا، نابێ کەس پێی بزانێ.

دیمەنی دووەم:

ژێرونت — سکاپن

(سکاپن کیسەیەکی بەدەستەوە گرتووە)

ژێرونت: ها، سکاپن، مەسەلەی کوڕەکەم گەیشتە کوێ؟

سکاپن: کوڕەکەتان گەورەم؟ جێگاکەی باشە، بەڵام ئێــستا گــەورەترین مەترســی دونیــات هاتۆتە ڕێ و من وای بە چاك دەزانم، کە تۆ ماوەیەك لە ماڵ نەیێتە دەرەوە.

ژێرونت: چی بکەم، سکاپنی خۆشەویست؟

سکاپن: گەورەم، نازانم بەڵایەکی سەیرە لەبــەرتۆ ســەرتاپای گیــانم دەلــەرزی و... ووریــای خۆت بە (وەردەچەرخێ، خۆی وا پیشان دەدا کە بــەرەوکۆتایی تەختــەی شــانۆکە دەڕواو بزانــێ کەس لەوێ نییە)

ژێرونت: (دەلەرزی) ها؟

سکاپن: (دەگەڕێتەوە) نا، نا، نا، کەس لێرە نییە.

ژێرونت: پێت ناکرێ ڕێگەیەك بدۆزیتەوە لەم دەردەسەری یە ڕزگارم بکەی؟

سکاپن: من چارەیەکم بە خەیاڵ دا دێت، بەڵام ترسی ئەوەم هەیە، خۆم تیایدا بکوژرێم

ژێرونت: ئاه! سکاپن! تۆ خزمەتکارێکی بەوەفای ڕزگارم بکە، تکات لێ دەکەم!

سکاپن: قبوڵە بەهۆی ئەو پەیوەندییەی لەنێوانماندا هەیە خۆیشم ڕازی نابم وا بە تەنیا لەم ناوە جێت بهێڵم.

ژێرونت: پاداشتت دەدەمەوە بەڵێن بێ ئەم جلانەم تۆزێکی دی کۆنتر بێ دەتدەمێ.

سکاپن: سەیرکە، ئەمە (ئیشارەت بۆ کیسەکە دەکات)بۆ ڕزگاربوونی تۆ زۆر چاکە تۆ دەبێ بچیتە نێو ئەم کیسەوە.

ژێرونت: (وادەزانێ یەکێ بینیویەتی) ئاه!

سکاپن: نا، نا، نا! کەس نییە تۆ دەبێ بچیتە نێو ئەم کیسەیەوەو دوژمنەکانت دا دەبەم و دەتگەیێنمەوە ماڵەوە کە گەیشتینەوە ماڵەوەش دەتوانین پەسارگەیەك دابمەزرێنین و بە دووی چەند کەسێکدا بنێرین بێنە هاریکاریمان.

ژێرونت: فێڵێکی چاکە.

سکاپن: فێڵی وا هەرنییە، دەبینی ! (لەگەڵ خۆیدا) تاوانی هەڵخەڵەتاندنی خۆت دەخەیتە شەستۆی منەوە!

ژێرونت : ئاه!

سکاپن : دڵنیام دوژمنەکانت هەموویان بەوە هەڵدەخەڵەتێن تۆ لە نێو کیسەکە ئارامت بێ و بە تایبەتی وریای ئەوەبە خۆتیان پێ نیشان نەدەی هەرچی یەك بوو جووڵەنەکەی.

ژێرونت : ئەوەیان وازی لێ بێنە بۆ خۆم، خۆم دەزانم بە چ جۆرێك...

سکاپن : خۆت بشارەوە! یەکێ لە پیاو کوژەکان لێت دەگەڕێ (دەنگی خۆی دەگۆڕێ) چییە ەس غیرەتی نییە لە کوشتنی ئەو ژێرونتە بە جواب بێت، یانی بە پرسیارانیش نادۆزرێتەوە ێم بڵێ ئەو بێ مەعریفەتە لە کوێیە ؟ (بە دەنگی خۆی ژێرونت دەڵێ) مەجوڵێوە، (دەنگی ۆی دەگۆڕێ) بەناوی خوا لە ژێر عەرزیش بێ دەری دێنم (بە دەنگێکی ئاسایی بە ژێرونت ەڵێ)خۆتیان پێنیشان مەدە (ئەو قسانەی بەدەم پیاو کوژەکەوە دەیوتن بە دەنگێکی گۆڕاوو ەوانی دی بە دەنگی خۆی دەیوتن) " هۆی کابرای کیسە بەشان — بەڵێ میسۆ

- ئەگەر پێم بڵێی ئەو ژێرونتە لە کوێیە یەك (لویی)ت دەدەمێ.

- ئێوە لە ژێرونت دەگەڕێن؟

- ئەستەغفیروڵلا! بەڵێ! لەو دەگەڕێم.

- چ ئیشت پێیە میسۆ؟ — چ ئیشت پێیەتی؟

— بەڵێ

- دەمەوێ ئەوەندەی قامچی لێدەم تا دەیکوژم ! ئەرێ بە ناوی خوا — ئاخ میسۆ قامچی کاری تێ ناکا سەرەڕای ئەوەش ئەو کابرایەکی وا نییە تۆ بەم شێوەیە لەگەڵێدا بجولێیتەوە

— کێیە ئەو ژێرونتە دەبەنگە ئەو هیچ و پووچە ئەو گەدایە؟

- مسیۆ، مسیۆ ژێرونت نە دەبەنگەو نە نە هیچ و پووچە و نە گەدایشە، تۆزێك بە ئەدەبەوە قسە بکە.

- چۆن ! لەسەری بە جواب دێ ؟ بەرامبەرمان قەپۆزت دەردێنی؟ ئێ پێویستە لەسەر من کە کابرایەکی بەشەرەف بە بێ ڕێزی باسی بکرێ، دەبێ بەرگری لێ بکەم.

- کەوابێ تۆ لە برادەرەکانی ئەو ژێرونتەی؟

- بەڵێ مسیۆ، من برادەری ئەوم — ئاه وەڵلاهی مادام برادەری ئەوی، پێ خۆشحاڵم (بە قامچ- یان وەردەگەڕێتەوە سەر کیسەکە) بگرە!بگرە! لەبەر خاتری ئەو ئاه! ئاه! ئاه! هێواش! ئاه!

— بڕۆ ئەو دیاریانەی لەمنەوە بۆ ببە! گێلە!

ئاه! (گاسکەون؟) (١٦) نەعلەتی شەیتانت لێبێ! ئاه! ئاه! (لە کاتێکدا ناڵە دەکا دەستی بە پشتیشی دا دێنێ وەك بڵێی قامچییەکان بەر ئەو کەوتبن).

ژێرونت: (سەری لە کیسەکە دەردێنێ) - ئاه! سکاپن، من لەوە زیاتر خۆم بۆ ناگیرێ.

سکاپن: ئاه !گەورەم! هوردو پوردیان کردم، شانم ژان دەکا

ژێرونت: چۆن ! ئەو لە پشتی منی دەدا.

سکاپن: نەخێر گەورەم ئەو لە پشتی منی دەدا.

ژێرونت: ئەوە تۆ دەڵێی چی؟ من زۆر چاك هەستم بە لێدانەکانی دەکردو ئێستاش وا جێگەکەی ژان دەکا.

سکاپن: نا، تەنها قامچییەکانی دوایی بەرپشتی تۆ کەوتن.

PDF4Kurd

ژێرونت: تۆ، دەبێ بۆ چاودێری من هەندێکی دیکەش، دوورتر برۆی.

سکاپن: (ناچاری دەکا سەری بخاتەوە نێو کیسەکە) وریابە! ئەوەتا یەکێکی دی یان بەوان دەچێ غەریب دیارە. (ئەمەش بە زمانی ئاسکۆنییەکان دەدوێ) خۆ مردم ئەوەندەی بگەڕێم ئەو ژێرونتە نەعلەتییەم هەر نەدۆزییەوە!

(بە ژێرونت دەڵێ) خۆت بشارەوە.

— هۆی کابرا بێ زەحمەت ئەگەر دەزانی پێم بڵێ ئەو ژێرونتە، کە من لێی دەگەڕێم لە کوێیە گیانەکەم بەڕاستیم پێ بڵێ ئیشێکی ئەوتۆم پێ نییە تەنها حەز دەکەم دوازدە تاکە قامچی لە پشتی بدەم سێ چوار زامی بچووکیشی لە تەختی سنگی بە شمشێر بۆ بنەخشێنم. - مسیۆ باوەڕ بکە من نازانم لە کوێیە.

— لە پێش چاوم شتێك لە نێو ئەم کیسەیە دەجوڵێتەوە بۆ ئەوەی دڵمان ڕەحەت بێ هیچی تێدا نییە شمشێرێکی لێدەم

— (بە ژێرونت دەڵێ) گەورەم وریابە سەری کیسەکە تۆزێ واڵا بکەرەوە بزانم چی تێدایە

— بوەستە مسیۆ

— چۆن بوەستم؟ ناتەوێ بزانی چی تێدایە؟

— بەڵێ دەمەوێ بزانم چی تێدایە.

— هیچی تێدا نییە.

— هەیهوو ئەمەیان خۆشە

— جل و بەرگی خۆمن

— پێت دەڵێم پێشانم بدە.

— پێشانت نادەم

— پێم پێشان نادەی؟

— نا! ئەم قامچییەت لە پشتی ورد دەکەم!

من پێکەنینم بەم شتانە دێت

ئاوا! پێکەنینت بە ئیشەکانی من دێت؟ ئێستا پێت دەڵێم

ئاه! ئاخ! ئاخ! ئاخ!

باشە! ئەمە دەرسێکی بچووك بوو بۆ ئەوەی لە بیر نەکەی جارێکی دی دەبەنگی وا بکەی!

ئاه! یاخوا بمری، زمانت بە برین بچێ ئاه!

ژێرونت: (سەری لە کیسەکە دەردێنێ) ئاه! گشت گیانم ورد بوو.

سکاپن: خۆ من مردم.

ژێرونت: ئەوە خۆ هەموویان لەپشتی مندا! نەعلەتیانە!

سکاپن (سەری ژێرونت دەخاتەوە نێو کیسەکەوە) وریابە دوو سەربازی تر پێکەوە هاتن (لە چاو سەربازەکان دەکاتەوە) با بچین هەوڵدەین ژێرونت بدۆزینەوە هەموو جێگایەك بگەڕێین.

درێغی نەکەین. ڕاکەین بۆ هەموو لایەك، بچینە کوێ ؟ بەم لایە بسوڕێینەوە، نە، بەم لایە، بەلای چەپ، بەلای دەستە ڕاست دا، نەخێر.

(بە ژێرونت دەڵێ) باش خۆت بشارەوە.

ئاه ! برادەران ئەمە خزمەتکاەکەیەتی ! یاڵلا! دەبەنگ! ئەربابەکەتمان پێ نیشان بدە، کوانێ! زووکە !

— ئاخ بەڕێزان! ئازارم مەدەن.

یەڵلا قسە بکە کوانێ ! قسە بکە! خێراکە! خێراکە!

- بەڕێزان هێواش کەن!

(ژێرونت بە هێواشی سەری لە کیسەکە دەردێنێ و چاوی بە فڕوفێڵەکانی سکاپن دەکەوێ)

ئەگەر هەر ئێستا ئەربابتمان بۆ نەدۆزیتەوە خۆت لەبەر ڕەحمەتی قامچی دەبینییەوە

- من ئامادەنیم هەموو شتێکتان بۆ بکەم بۆ ئەوەی ئەربابم بدۆزنەوە.

- ئێمە ئێستا مەبەستی کوشتن لێت دەدەین!

- هەرچییەك دەکەن بیکەن!

- تۆ وادیارە حەز دەکەی کوتەك بخۆی؟

- من بە هیچ شێوەیەك ناپاکی لەگەڵ ئەربابی خۆم ناکەم.

- وا دیارە حەز دەکەی تامەکەی بچێژی؟ ئەمانە..

- ئاخ! (کاتێك خۆی ئامادە دەکات لە ژێرونت بدات، ژێرونت لە کیسەکە دێتە دەرەوە، سکاپن هەڵدێت.)

ژێرونت : ئاه، ڕیسوا! ئاه، ناپاك حەیوان! بە فێڵان من دەکوژی!

PDF4Kurd

دیمەنی سێیەم:

زێربینێت — ژێرونت

زێربینێت: (ژێرونتی نەدیوە) — ئاە! ئاە! حەز دەکەم تۆزێك هەواکە بگۆڕم.

ژێرونت: (وا دەزانێ تەنیایە) بەڵێن بێ دوایی ئەم تۆڵەیەت لێ بکەمەوە.

زێربینێت: (ژێرونتی نەدیوە) ها! ها! ها! چیرۆکێکی بە لەزەتە! پیرەمێردێکی ساویلکەو هەڵخەڵەتاوە !

ژێرونت : هیچ شتێکی وا سەیر لەم ناوە نییە پێی بکەنی.

زێربینێت : چی ؟ دەڵێی چی مسیۆ؟

ژێرونت :دەمەوێ پێت بڵێم گاڵتە بە من مەکە.

زێربینێت: تۆ؟

ژێرونت: بەڵێ!

زێربینێت: چۆن؟ کێ گاڵتەی بە تۆ کردووە؟

ژێرونت: چۆنی هاتوویتە ئێرە، بەڕیشی من پێبکەنی؟

زێربینێت: ئەوە هیچ پەیوەندییەکی بە تۆوە نییە. من بۆ خۆم بەو چیرۆکە پێ دەکەنم، کە بۆیان گێڕامەو چۆن کوڕێك بۆ پارەبەردانەوە لە باوکی فێڵی لێ کردبوو. خۆشترین شتێك بووە، ئەشێ لەبەرئەوەش وا بڵێم چونکێ قازانجی خۆمی تێدابوو!

ژێرونت: بە فێڵێك کوڕەکەی بۆ پارەبەردانەوە لە باوکی کردبووی؟

زێربینێت: بەڵێ ئەگەر تۆش هەر سووری لەسەری ئەوە، ئەوا شتەکەت لە نووکەوە بۆ دەگێڕمەوە دوایش من هەر خۆم حەز دەکەم، ئەوەی بیستوومە بۆ خەڵکی بگێڕمەوە.

ژێرونت: تکات لێ دەکەم ئەو داستانەم بۆ بگێڕەوە.

زێربینێت: حەز دەکەم، منیش حەز دەکەمکێڕانەوەشی بۆ یەکێکی وەك تـۆ چ مەترسـی تێـدا ...یـە، بۆیـەش وا دەڵـێم چـونکێ کارەسـاتێکی وایـە ماوەیـەکی زۆری بەسـەردا تـێ...ەپەڕیوە....چارەنووس وا ڕێکەوت کە بکەومە نێو کۆمەڵی کەسەوە کە بە دۆم و قەرەج نـاودەبرێن ...ەملاو لەولا دەمێننەوەو دەواریان دەخەن جا ئیتر لە هەر کوێیەك بێت. کە گەیشتمە ئـەم شـارە ...ورە لاوێك منی بینی و عاشقم بوو، لە بەرایێ دا ئەویش وەك هەموو گەنجەکانی دی بـیری لـەوە ...کردەوە هەقی لەسەر هیچ نەبێ، بێت چەند قسەیەکم بۆ بکاو ئیشەکەی بـۆ بـچێتە سـەر. بـەلام

لەبەردەم من تووشی لە خۆیایی بوون بووو ناچار بوو ئەو فیکرەیەی لە ئەرەتادا بیری لێ دەکـردەوە نەختێ هەوڵی زیاتری بۆ بدات. هەڵسا چوو ئـەو هەسـتەی بەرامبـەر بـەمن هـەیبوو لای خـزم و کەسەکانم خستیەڕوو ئەوانیش وتیان بەمەرجێ کچەکەت دەدەینێ بـڕە پارەیـەکمان بـدەیێ، بـەلام ئیشەکە وا ڕێکەوت دڵدارەکەم لە بارو دۆخێکی وا دابوو. وەك چۆن زۆربەی گەنجی خێزانـەکانی دی تێبیدانە، یانی بێ پارە بوو. باوکیشی کەم و زۆر پارەی هەبوو، بەلام بێ ئەندازە چاوچنۆك بوو یەکێ بوو لە خنس بەچەترین کەسانی جیهان! تەماشا کە ها، ناوەکەیم بە بیرنایێتەوە ها! تـۆیش نـەختێ یارمەتیم بدە، ناتوانی ناوی کەسێ بڵێی لەم شارە وا بەو ئەندازە خنس بەچە بێت!

ژێرونت: نەخێر

زێربینێت: ناوەکەی رن.. رونتی تێدایە.. ئور.... ئورونت نە...ژێرونت.. بەڵێ ژێرونت! خۆیەتی دۆزیمەوە، با بگەڕێینەوە سەر داستانەکەی خۆمان، خزم و کەسـەکانم ئـەمڕۆ دەیانـەوێ لـەم شـارە باربکەن و دڵدارەکەشم، بۆ پارە پەیدا کردن سەری کردووە بـە هـەموو لایـەك داو ئەگـەر زیرەکـی خزمەتکارەکەی نەگاتە دادی و پارەکەی بۆ لە باوکی نەسێنێ، ئەوا منی لـە کـیس دەچـێ. نـاوی خزمەتکارەکەیم چاك لە بیرە، ناوی ئەو کابرا بێ هاوتایە "سکاپن"ە، پیاوێکی وایە شایانی هەموو جۆرە ڕێزو هێژاییەکە!

ژێرونت: (لەگەڵ خۆیدا) ئاخ ! کەوابێ ئەوە تۆ بوویت دەبەنگ!

زێربینێت: ئەو ڕێگەیەی پیرەمێردی پێ هەڵفریواند بوو ها! ها! ها! هەرکە بیرم دەکەوێتەوە هەر ئەوەتا ناپچڕێم لە پێکەنین ها! ها! ها! چوو بوو ئەو سەگە چاوچنۆکەی دۆزیبۆوە، ها! ها! ها پێی وتبوو، کە لەگەڵ کوڕەکەی ئەو پیاسەیان کردووە هێ! هێ! کەشتییەکی تورکی یان بینیوە و ئەوانی بۆ سواربوونی کەشتییەکە داوەت کردووەو لاوە تورکەکە لەوێ نانی عەسری داونەتێ و ها ! کە ئەوان خەریکی نان خواردن بوونە، کەشتییەکەی خستۆتە گەڕو دوایی ئەوی بە گەمەیەکی بچووك ڕەوانی وشکایی کردۆتەوە تا بە باوکی ئەربابەکەی ڕابگەبەنێ کە ئەگەر دەم و دەست پێنج سەد ئەکوی بۆ نەنێرێ، کوڕەکەی لەگەڵ خۆی دەباتەوە جەزائیر ها! ها! ها! جا ئەو بەرازە پیسە ئەو کابرا چاوچنۆکە لە ترسان و لە خەفەتان و لەبەر خۆشەویستی کوڕەکەی بەو چاوچنۆکی یەی خۆی هەولێکی عـەنتیکەی داوە داواکردنی پێنج سەد ئەکو بەلای ئەوەوە وەك لێدانی پێنج سەد مست وابووە! ها! ها! ها! هەر چییەکی کردووە نەیتوانیوە بریاربدا و دڵی لەو پارەیە بێتەوە، بیری لەسەد ڕێگەی سەیر کردۆتەوە بۆ ئەوەی دووبارە کوڕەکەی دەست کەوێتەوە. ها! ها! ویستویەتی لە نێو

PDF4Kurd

دەریا دا یاسا بنێرێتە سۆراغی کەشتی یە تورکی یەکە، ها! ها! ها! خزمەتکارەکەی ناچار کردووە کە خۆی بچێتە جێگای کوڕەکەی تا ئەو کاتەی ئەو پارەیەی کە نیازی نەبوو بیدا، بۆی ئامادە دەك ها! ها! ها! لە جیاتی پێنج سەد ئەکو چوار پێنج دەستە جلی کۆنەی خۆی، کە هەموو سی ئەکوی نەدەهێنا، دابوویە خزمەتکارەکەی ها ! ها ! ها! خزمەتکارەکەشی بۆ فێڵە هەڵبەستراوەکانی هەرجارەی بە هانەیەکی دی بۆ دودۆزیەوە، کە چ پەیوەندییەکی بە پێشنیازەکانی ئەوەوە نەبوو. بەڵام ئەو کردی سواری ئەو کەشتییە بوون! ئاها! کەشتی نەعلەتی، تورکی ناپاك.

سەرەنجام دوای بێنەو بەردەیەکی زۆر، دوای ماوەیەك ئـاه و ناڵـە... بـەڵام تـۆ وا دیـارە بـەم داستانەی من پێکەنینت نایێ ؟ ڕات لەم بارەیەوە چییە؟

ژێرونت: بە ڕای من، کوڕە لاوەکە فێڵبازو بێ شەرم و بێ ئابڕوویەکی ئەوتۆیە، کـە چـووە ئـەو کردووەو دەبێ لە لایەن باوکییەوە سزا بدرێ کیژە دۆمەکەش کیژێکی بێ بێ ئابڕوو بێ حەیایە، کە بە پیاوێکی وا بەڕێز دڵی نارەسەن و بەمەوە وا پیشان دەدا جگە لە سووککردنی کوڕی خـەڵکی چ ئیشی دی نییە، خزمەتکارەکەشیان پەندێکی ئەوتۆی بە ژێرونت کردووە نابێ بگاتە سبەینێ دەبـێ بچێت ژێر ڕەحمەتی دارەوە.

دیمەنی چوارەم:

سیلڤستەر - زێربینێت

سیلڤیستەر: بۆچی دەتەوێ ڕابکەیت؟ ئەی تۆ ناتەوێ لەگەڵ باوکی دڵدارەکەت قسە بکەی؟

زێربینێت: من خۆم ئەوم بەرامبەر بە خـۆم بـە دیـن کـرد بـێ ئـەوەی بیناسـم چـوومە لای و داستانەکەم بۆ گێڕایەوە!

سیلڤیستەر : چۆن! داستانەکەی خۆی؟ خۆش بوو، ئەوەندە حەزم دەکرد بیگێڕمەوە.

زێربینێت: بەڵێ! داستانەکەم ئەوەندە لە لا خـۆش بـوو و ئەوەنـدە حـەزم دەکـرد بیگێڕمـەوە ەریك بوو ئاگرم تێ بەردەبوو، بەڵام بە کەڵکی چی دێ؟ لەگـەڵ ئـارەزووی ئـەو نـەدەگونجا، مـن ەیالّما نایێت ئەم بەسەرهاتە بتوانێ گۆڕانێك بخاتە ئەو بارودۆخەی ئێمەوە!

سیلڤیستەر: تۆ دەزانی چەند زۆر بلێی ئەگەر زمانت بوەستایە سەریشت ڕەحەت دەبوو.

زێربینێت: بۆ مەگەر ئەو بەسەرهاتە کەسی دی نەیبیستووە؟

دیمەنی پێنجەم :

ئارگانت — سیلڤیستەر

ئارگانت : هەهۆی ! سیلڤیستەر !

سیلڤیستەر: (بە زێربینێت دەڵێ) تۆ برۆوە ماڵەوە من ئەربابم بانگم دەکا.

ئارگانت: ئێوە لەگەڵ یەك ڕێککەوتوون، دەبەنگ! سکاپن و تۆو کوڕەکەم. لەگەڵ یەك ڕێککەوتوون من هەڵخەڵەتێنن وا دەزانی من بەرگەی ئەم هەموو شتە دەگرم؟

سیلڤیستەر: گەورەم، ئەگەر سکاپن لۆ خۆی تۆی هەڵخەڵەتاندبێ من گوناهم چییە بەڵێنیشت پێ دەدەم من بە هیچ شێوەیەك هاوکاری ئەوم نەکردووە.

ئارگانت: باشە! دەبینین هەی جەردە! دەبینی! من مافی کەس پێ شێل ناکەم.

دیمەنی شەشەم :

ژێرونت — ئارگانت — سیلڤیستەر

ژێرونت: ئای مسیۆ ئارگانت، کارەساتێکی زام بەسەر هاتووە لە پەل و پۆی خستوومە!

ئارگانت: منیش دووچاری داماوی و نەفرەتییەکی وا بوومە!

ژێرونت: سکاپنی تروهات، بە فێڵان پێنج ئەکوی لەمن بەرداوەتەوە.

ئارگانت: هەر ئەو ڕێگرە بە فێڵان سەد پێستڵێشی لە من بەرداوەتەوە.

ژێرونت: جا بە وەرگرتنی پێنج سەد ئەکوەش دڵی ئاوی نەخواردۆتەوە، کارێکی وایشی پێ کردم شەرم دەکەم بیگێڕمەوە بەڵام تۆڵەکەی هەر لێ دەکەمەوە.

ئارگانت: حەز دەکەم پێم بڵێ مەبەستی چی بوو لەو شتەی بەرامبەر بە من کردی!

ژێرونت: منیش دەبێ تۆڵەیەکی وای لێ بکەمەوە بۆی ببێ بە پەند!

سیلڤیستەر: ئینشاڵڵا، من بەر ئەو ناکەوم

ژێرونت: مسیۆ ئارگانت هەر ئـەوە نییـە ئێمـە هەمیـشە بەدبـەختیمان لێ نـابڕێ یـەکێ پێشەنگی ئەوەی دی یانە. منیش تا ئەمڕۆ خۆم بـە کـچێکەوە خـەریك کـرد بـو، بـاش بـوو فەرامۆشییەکەی پێ دەبەخشیم، بەڵام ئێستا بیستوومە کە ئەویش ماوەیەکی زۆرە لـە تارانـت نەماوەو شکم بۆ ئەوە دەچێ ئەگەر ئەو کەشتییەی ئەو سوار بووبێ، نقووم بووبێ.

ئارگانت : بەڵام باشە بۆ لە (تارانت) داتنابوو؟

ژێرونت : بۆ ئەمەیان چیت لێ بشارمەوە تێکنەچوونی وەزعی خێزانەکەم، ناچاری کرد بووم ئەو ژن هێنانەی دووەمم هەتا ئێستا ئاشکرا نەکەم بەڵام چووزانم؟

PDF4Kurd

دیمەنی حەفتەم:

نێرین - ئارگانت – ژێرونت – سیلڤیستەر

ژێرونت:ها ! دایەنەکە، تۆ لێرەی؟

نێرین: (بە ئەژنۆ دەکەوێ) ئاه مسیۆ پاندەلف چ...

ژێرونت: بە ژێرونت بانگم کە، جگە لەم ناوە ناوی تارانت ئەم ناوە بـۆ خـۆم دابنـێم تـەواو بەسەرچوو.

نێرین : مخابن ئەم ناو گۆڕینەی تۆ چەندە خەم و خەفەت و ترسی دەداینێ و چەندە هەوڵمان دەدا ئەم ناوەت لێ دووربخەینەوە.

ئارگانت : کوا کچەکەم و دایکی؟

نێرین : کچەکەتان گەورەم لێرەوە دوور نی یە بەڵام پـێش ئـەوەی ببینـی دەبـێ داوای لێ بووردنتان لێ بکەم پێتان بڵێم شووی کردووە دواجار ئێمە لێرە تەنیا ماینەوە.

ژێرونت: کچەکەم شووی کردووە؟

نێرین: بەڵێ گەورەم

ژێرونت: بە کێ؟

نێرین: بە کوڕە لاوێك بەناوی " ئاکتاڤ " و کوڕی کابرایەکی ناو ئارگانت ە.

ئارگانت: چی بووە!

ژێرونت: زوو کەن خێراکەن بمبەنە لای

نێرین: هەر خۆت ماوی بچیتە لای

ژێرونت: تۆ لە پێشەوە بڕۆ مسیۆ ئارگانت تۆیش وەرە بە دوامەوە.

سیلڤیستەر: بەسەرهاتێکی سەیرە !

دیمەنی هەشتەم:

سکاپن – سیلڤیستەر

سکاپن: ها سیلڤیستەر، گەورەکانمان چی دەکەن؟

سیلڤیستەر: من دوو هەواڵم پێیە بۆ تۆ: یەکەمیان ئەوەیە ئاکتاڤ کاری تەواو بەدەرکەوت هیاسنت کیژی مسیۆ ژێرونتە و ئیشەکە وا ڕێکەوت کە باوکیان بەڕاو تەکبیری خۆیشیان

بووایە هەروایان دەویست هەواڵی دووەمیشیان ئەوەیە کە هەردوو پیرەمێرد هەرەشەیەکی زۆر لە تۆ دەکەن، بە تایبەتی مسیۆ ژێرونت.

سکاپن : گرنگ نییە ئەو هەڕەشەیان نارەحەتم ناکا (با)یەو بە بن گوێمدا تێ دەپەڕێ!

سیلڤیستەر : وریای خۆت بە، کوڕەکان بە چاکی لەگەڵ باوکیان ڕێککەوتوونەتەوەو دوایی تۆ دەکەویتە تەڵەوە!

سکاپن: وازی لێ بێنە بۆ من، خۆم ڕێگەیەك دەدۆزمەوە..

سیلڤیستەر: خۆت بشارەوە، خەریکن بێنە دەرەوە.

دیمەنی نۆیەم:

ژێرونت – ئارگانت – سیلڤیستەر –نێرین - هیاسنت

ژێرونت : کچم وەرەوە ماڵێ ئەو کاتە خۆشییەکەمان تەواو دەبێ، کە دایکیشتان لەگەڵ ئێوە ببینم.

ئارگانت : ئەمەش ئاکتاڤ تەواوی لە کاتی خۆی گەیشتەجێ.

دیمەنی دەیەم:

ئاکتاڤ – ژێرونت – هیاسنت – نێرین – زێربینێت - سیلڤیستەر

ئارگانت: وەرە کوڕم وەرە با هەموومان پێکەوە بەو شادو دڵخۆش بین خودایە............

ئاکتاڤ: (هیاسنتی نەدیوە) نا بابە، پێشنیازەکانی تۆ بۆ ژن هێنـانی مـن بـە کـەڵك نـایێ دەبێ پەردە لە ڕووی هەموو شتێك لابدەم و هەموو شتێکتان پێ بڵێم.

ئارگانت: بەڵێ، بەڵام تۆ نازانی..........

ئاکتاڤ: گرنگ نییە بیزانم یان نەیزانم.

ئارگانت: حەز دەکەم پێت بڵێم کچی مسیۆ ژێرونت...

ئاکتاڤ: کچی مسیۆ ژێرونت بە کەڵکی من نایێ .

ژێرونت: ئەو.....

ئاکتاڤ: (بە ژێرونت دەڵێ) نە مسیۆ، داوای لێ بوردنت لێدەکەم من بڕیاری خۆم داوە.

سیلڤیستەر: (بە ئاکتاڤ دەڵێ) گوێ بگرە.......

PDF4Kurd

ئاكتاڤ: نەخێر تۆ وس بە من گوێ لە هیچ ناگرم.

ئارگانت: (بە ئاكتاڤ) ژنت

ئاكتاڤ: نەخێر پێت دەڵێم بابە پێش ئەوەی لە هیاسنتی خۆشەویستم جیاببمەوە دەبێ بڕیاری مرگی خۆم بدەم (بە سەر شانۆدا تێدەپەڕێ تا دەچێتە لای ئەو) بەڵێ، بە چاكی تێگەیشتی گیانم بۆ ئەوە من لە هەموو ژیانمدا هەر ئەوم خۆش دەوێ و جگە لەو كەسی دیم ناوێ......

ئارگانت : زۆر باشە، ئەمەش خۆیەتی ئەوەیە كە بەتۆی دەدەن گێژەی نەعلەتی !

هیاسانت: (ژێرونتی پێ نیشان دەدا) بەڵێ ئاكتاڤ ئەمە باوكمەو دۆزیمەوە ئیدی هیچ دەردەسەری یەكمام نەما.

ژێرونت: با بچینە ماڵێ ئێمە لەوێ دەتوانین بە ئیسراحەت قسەی لێ بكەین.

هیاسنت: (زێربینیت پێ نیشان دەدا) ئاه باوكمە تكات لێ دەكەم من لەو دۆستە خۆشەویستەم مەكە بەڕاستی شایانی ئەوەیە زوتر بتناسیایە و بەختمان چاكتریش دەبووو زیاتریش خۆشت دەویست.

ژێرونت: تۆ دەتەوێ من كەسێك لەگەڵ خۆم بەرمەوە ماڵەوە ئاشقی براكەتەو نەختێ لەوە پێش هەزار جنێوو سووك و ئەتكی كردم؟

زێربینێت: گەورەم تكات لێ دەكەم ببەخشە ئەگەر دەمزانی جەنابتی، چۆن قسەی وام دەركرد. من تۆم هەر بە شوهرەتەكەتەوە ناسی بوو.

ژێرونت: چۆن بە شوهرەتەكەم؟

هیاسنت: بابە لە عەشقی لێیاندەری برام بۆ زێربینێت چ گومانی تێدا نییە بۆ زێربینێتیش ئەوا من لە داوێن پاكی ئەو دڵنیات دەكەم.

ژێرونت: ئەمەیان زۆر چاكە ! منیش هیچ مەبەستی دیكەم نییە جگە لە زەماوەندی كوڕەكەم و ئەو نەبێ نەوەك لەگەڵ كچێكی نەناس و بەڕەڵلا بێ.

دیمەنی یازدەهەم:

لێیاندەر – ئاكتاڤ – هیاسنت – زێربینێت –

ئارگانت – سیلڤیستەر – نێرین

لێیاندەر: باوكە، هیچ پێ دڵتەنگ مەبە، كە من كچێكی نەناس و بێ ئەسڵ و فەسڵم خۆش بوێ، ئەو قەرەجانەی، كە من ئەوم لێ كڕیون، خۆیان دانیان بەوە داناوە، كە هی ئەم شارەیەو لە خێزانێكی بەڕێزیشەو تەمەنی چوارساڵان بووە كە ئەوان دزیویانە ئەم ناونیشانەیان داومەتێ بە یارمەتی ئەم ناونیشانە دتوانم باوك و دایكی بدۆزمەوە.

ئارگانت: حەیف ئەم ناونیشانە ئەوە دەگەیێنێ، كە ئەمە كچەكەی منە لە هەمان تەمەن كە تۆ دەیڵێی بزرم كردووە.

ژێرونت: كچی تۆ؟

ئارگانت: بەڵێ ئەوە خۆیەتی چەند نیشانەیەكی هەیە كە بە تەواوی دڵنیام دەكاتەوە.

ژێرونت: خوایە بەسەرهاتێكی زۆر سەیرە.

دیمەنی دوازدەهەم:

كارل – لێیاندەر – ئاكتاڤ – ژێرونت –ئارگانت - هیاسنت

زێربینێت – سیلڤیستەر - نێرین

كارل: ئاه بەڕێزان ڕێكەوتێكی زۆر سەیر ڕوویدا.

ژێرونت: چی بووە؟

كارل: سكاپنی بەستەزمان!

ژێرونت: ئەو كابرا دەبەنگەی من دەمەوێ دادكاری بكەم!

كارل: ئەفسوس! گەورەم زەحمەت كاری وابكەی كە بەبەردەم بینایەكەیدا تێپەڕیوە چەكوشێكی سەنگ تاشیی بەسەردا بەربۆتەوەو ئێسكی سەری شكاندووەو مێشكی پژاندووە وا لە سەرەمەرگ دایەو داوای كردووو كە بیهێنن بۆ ئێرە پێش مردنی قسەتان لەگەڵ بكات

ئارگانت: لە كوێ یە ؟

كارل: لێرەیە......

PDF4Kurd

دیمەنی سێزدەهەم:

سکاپن – کارل – ژێرونت – ئارگانت و خەڵکی دی

سکاپن: (دووکەس هەڵیان گرتووە، سەری پێچاوەتەوە وەك بڵێی بەڕاستی شەری شکاوە) ئاخ ئاخ بەڕێزان من دەمبینن؟ ئاخ ئێوە وا بەم شێوە سەیرە من دەبینن ؟ ئاخ نەمدەویست بمرم تا لە هەموو ئەو کەسانەی ڕەنجادوومن داوای لێ بووردنیانم لێ نەکردنیایە ئاە ئاخ بەڵێ بەڕێزان پێش ئەوەی دوا هەناسە بدەم هەمووتان سوێندم بۆ بخۆن کە بەرامبەر هەموو ئەو کارانەی لەکەڵم کردوون لێم دەبوورن بە تایبەتی مسیۆ ئارگانت و مسیۆ ژێرونت ئاخ.

ئارگانت: من بە نیسبەت خۆمەوە لێت خۆش دەبم، بڕۆ بە ئیسراحەتی خۆت بمرە.

سکاپن: (بە ژێرونت دەڵێ) گەورەم من زۆر تۆم ڕەنجاندووە بە لێدانە قامچیانەی کە......

ژێرونت: لەوە زیاتر مەدوێ منیش لییێت خۆش دەبم.

سکاپن: بەڕاستی لێدانی ئەو قامچیانە بۆ من نەنگییەکی گەورە بوو.

ژێرونت: ئەم شتە لە بیربەرەوە...

سکاپن: لەم سەرەمەرگەدا وەشاندنی ئەو قامچیانە زۆر ئازارم دەدا کە..

ژێرونت: ماشەڵلا، دە وس بە..

سکاپن: ئەو قامچییە شوومانەی کە من لە تۆم....

ژێرونت: بیبڕەوە پێت دەڵێم من ئەم شتانەم هیچی لە یاد نەماون.

سکاپن: حەیف چ گەورە بوون دڵ گەورەیی خۆتە گەورەم کە وا لە لێدانی ئەو قامچیانەم دەبووری ئەو قامچیانەی کە....

ژێرونت: ئاە بەڵێ باچیدی لەسەری نەڕۆین! من بەیەکجاری لێت دەبوورم ئەمە شتێ بوو ڕۆیشت..

سکاپن: ئاە گەورەم دوای ئەم گفتوگۆیە بە ڕاستی من خۆم بە هەست لاواز دەزانم.

ژێرونت: بەڵێ بەڵام لەبەرئەوەی تۆ دەمری من لێت خۆش دەبم.

سکاپن: چۆن گەورەم ؟

ژێرونت: ئەگەر تۆ لەسەر مەرگ بگەڕێیتەوە منیش لە بەڵێنەکەی خۆم پژێوان دەبمەوە.

سکاپن: ئاخ ئاخ کەوابێ دووبارە سووك دەبمەوە.

ئارگانت: مسیۆ ژێرونت بە شوکرانەی ئەم شادییەوە دەبێ بە بێ چەندو چۆنی لێی خۆش بی.

ژێرونت: باشە

ئارگانت: با بچین پێکەوە نانەکەمان بخۆین تا چاکتر لەززەتی دڵخۆشییەکەمان بچێژین.

سکاپن: جێی منیش لە لایەکی مێزەکە بکەنەوە تا زووتر چاوەڕوانی مردن بکەم.

کۆتایی

PDF4Kurd

پلاتۆنۆڤە شێت

شانۆنامە

نووســـــینی :چیخـــۆف
هـیمـــدادی حوســێن
لە فارسییەوە کردوویە بە کوردی

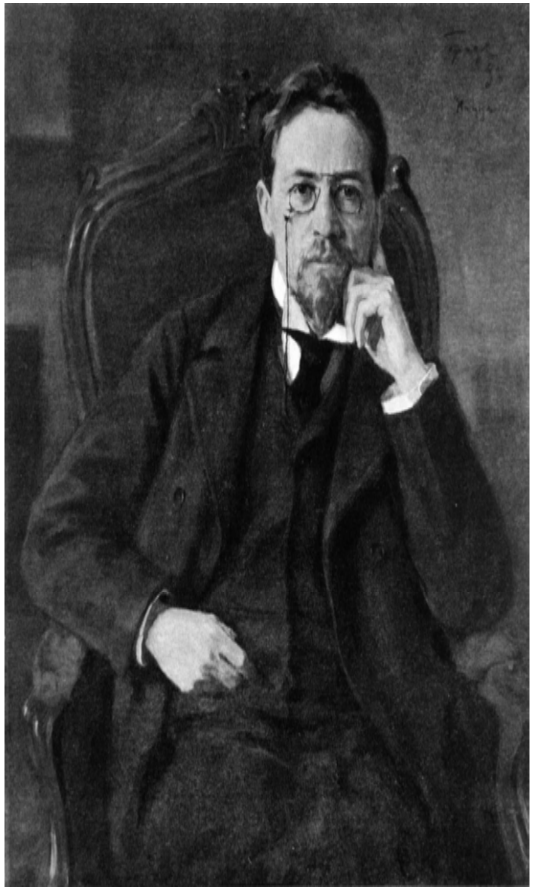

پلاتۆنۆڤە شێت

کەسەکان:

* ئانا پترۆڤنە ڤۆی نیتزۆڤ، بێوەژنی جەنەڕاڵ ڤۆی نیتزۆڤ .
* سێرگی پاڤلۆیچ، کوڕی خوێندەواری بێوەژن.
* سۆفیا ئەڤرۆڤنا، هاوسەری.
*مێشێل ڤاسیلی ڤیچ پلاتۆنۆڤ، مامۆستای قوتابخانە.
* ئیڤان ئیڤانۆیچ تیرلیتزکی، سەرهەنگی خانەنشین.
* نیکۆلای ئیڤانۆیچ تیرلیتزکی، پزیشك، برای.
* ساشا ئیڤانۆنا، خوشکی نیکۆلای تیرلیتزکی و هاوسەری پلاتۆنۆڤ.
* پریڤێری سیمۆنیڤیچ گلاگولییێڤ، پیرێکی دەوڵەمەندی خاوەن بانق.
* کیریل پریفێریچ گلاگولییێڤ، کوڕی.
* ئابرام ئابرامڤیچ ڤانجرۆیچ، جوولەکەیەکە پارە بە قەرز بەخەڵك دەدات.
* پێنرن
*بۆگەرۆڤــ
دوو قەرزدەر بە خەڵکی گەڕەك.
*ماریا ئەڤییمۆنا گرکۆڤا، ژنێکی گەنجە، خاوەن زەوی و زارێکی زۆری ناوچەکەیە.
*ئاسیپ، مۆچیك، (دوو جووتیاری رووسین).
*یاکۆڤ
*ڤاسیلی
*کاتیا
خزمەتکارانی ڤۆی نیتزۆڤ.
*مارکۆڤ، دەرگاوان.

شوێنی ڕوودانی کارەساتەکە روسیایەو لە دەوروبـەری سـاڵی ١٨٨٠ دایـەو لـە گونـدێکی بچووکی ڤۆی نیتزۆڤە.
پلاتۆنۆڤە شێت- درامایەکە لە چوار پەردەدا.

PDF4Kurd

پەردەی یەکەم

پلاتۆنۆڤە شێت

شانۆ: باغی نیتزۆڤە. لەلایەك شاخێکی پێچ پێچ بەرچاو دەکەوێ. لە ناوەڕاستی تابلۆکەدا فانۆسێکی داگیرساو هەڵواسراوە. باغەکە چەند کورسی و مێزێکی تێدایە. لە دەستە چەپ دیمەنی خانوویەکی گەورەی لێیە. قادرمە پانەکانی لای پەنجەرەکانییەوە کۆتایی دێت. لە قادرمەی پێشەوەی بینایەکە خەندەو گفتوگۆیەکی گەرم بەرگوێ دەکەوێ. دەنگی مۆسیقای سەماو پیانۆ و ڤیۆلن و ڤالس دێت. لە کۆتایی باغەکەدا کۆلیتێك لەسەر شێوەی چینی دروستکراوەو بە فانۆسان رازاوەتەوە. لە بەشی سەرووی نێو کۆلیتەکەدا نووسراوە (س.و)، لەپاڵ کۆلیتەکەدا نیشانەشکێنی دەکەن، هات و هاواری یاری بەرگوێ دەکەوێ، (پێنج دانە باشە، چوار دانە باش نییە).

باخ و ماڵەکە رووناکن و میوانەکان لەو سەری باغەکە پیاسە دەکەن، ڤاسیلی و یاکۆڤ و خزمەتکاران چراکان هەڵدەواسن و دایان دەگیرسێن.

کاتەکەیش بەرەبەرە خۆرئاوابوونی ڕۆژێکی خۆشی هاوینە. میوان و خزمەتکاران بەبن هەیوانەکەدا دێن و جارجار ڕەت دەبن.

PDF4Kurd

دیمەنی یەکەم:

نیکۆلای تیرلیتیزکی، بۆگەرۆڤ، پیرە گلاگولییێڤ.

بۆگەرۆڤ و پیرە گلاگولییێڤ لە قالدرمەکان دێنە خوارێ و تیرلیتیزکی تا رادەیەك مەستە، لە نزیکەوە تاقیبیان دەکات. تیزلیتیزکی، کە بۆی دەکرێ بۆگەرۆڤ لە هۆش خۆی ببات، قۆڵی دەگرێت.

تیرلیتیزکی :- یاللا، یاللا باڤێل پترۆیج.

بۆگەرۆڤ :- سووکم نەکەی دکتۆر، ناچارم مەکە شتێ بڵێم، کە نابێ بوترێ.

تیرلیتیزکی، لە کاتێکدا خۆی بە گلاگۆلییێڤ شۆڕ دەکاتەوە :- ئێی، تۆ، دۆستی خۆشەویستم بۆ ئەو کارەم بۆ ناکەیت ؟ بەخوا سوێندت بۆ دەخۆم، داواکارییەکەم وا گەورە نییە، با بۆگەرۆڤیش بە شایەد بێت.

بۆگەرۆڤ، دەستی بۆ ئاسمان بەرز دەکاتەوە :- من شایەتی هیچ شتێ نییمە. من لە باخ بانگم دەکەن. (دوور دەکەوێتەوە.)

تیرلیتیزکی، قۆڵی لە قۆڵی گلاگولییێڤ هەڵدەکێشی و رایدەشەکێنێ :- یاللا، ئیشەکی باشە. تۆ لێرەی زێڕت هەیەو دەشڵێی لە قەرزدان بێزارم، بەڵام باوەڕت بێ ئەمە قەرز نییە، چونکە بە هیچ شێوەیەك نییمە دوایی بتدەمەوە. سوێندت بۆ دەخۆم.

گلاگۆلییێڤ:- زۆر چاکی بۆ چوویت.

تیرلیتیزکی:- ئاه، کوڕی چاك، تۆ بەخشندە نییت !

(کە گلاگۆلییێڤ دوور کەوێتەوە) یاللا گلاگۆلییێڤ، هەر دەبێ لە بەرامبەرتدا بە چۆك دابیێم؟ دڵنیام تۆ دڵێکی باشت هەیە.

گلاگۆلییێڤ، کە ئاهێکی قووڵ هەڵدەکێشێ :- دکتۆر تیرلتیزکی، تۆ قەت دەردی منت پێ چارە ناکرێت، بەڵام بە پێچەوانەی ئەوەشەوە هەموو هونەرێك بەکاردێنی تا پارەم لێ بەردەیتەوە !

تیرلیتیزکی :- جا چی بکەم هەر ئەوەندەی لێ دەزانم.

(ئەویش ئاهێك هەڵدەکێشێ).

گلاگۆلییێڤ، جزدانی پارە دەردێنێ :- ناچارم دەکەی، باشە چەندت پێویستە؟

(جزدانی پارەکەی دەردێنێ)

تیرلیتیزکی :- بە چاوێکی ڕژدەوە لە پارەکان دەڕوانێ:- خوایە! دەشیانەوی ئێمە باوەڕیمان بێ، کە رووسیا پارەی کەمە! ئەو هەمموو پارانەت لە کوێ بوو؟

گلاگۆلییێڤ:- بگرە (پارەی دەداتێ.) پەنجا رۆبلە، لە بیریشت نەچێ ئەمە دواجارە ها!

تیرلیتیزکی:- بەڵام خۆ تۆ لەوەندە زیاترت هەیە ! سەیرکە ئەوە بەس هی بەردەستانە.

گلاگۆلییێڤ:- بگرە. ها هەمووی، چییە کراسەکەشم لەبەر دادەکەنی، ئەو دزیانە چییە دەیکەی تیرلتیزکی.

تیرلیتیزك:- بەدەم ژماردنەوە:- حەفتا... حەفتاو... پێنج... هەمووی دەکاتە ئەسکەناسێکی رۆبلی. تۆ وا لێك بدەوە، کە ئەوان سوالّیان کردووە : جا دڵنیایت، کە ئەوان فێڵباز نین ؟

گلاگۆلییێڤ :- ئەگەر فێڵیشیان کرد، بۆم بگەڕێنەوە.

تیرلتیزکی :- کە بە خێرایی ئەسکەناسەکان دەشارێتەوە :- ئەگەر سوودی تۆی تیایە من ئەم کارە دەکەم، بەڵام پیرڤیری سمۆنیچ ژیانت ئاسایی نییە، دەخۆیتەوە، دەدوێیت، شەوان نانوییت، کە چی لە کاتێکدا بێگومان تۆ دەبێ زوو بخەویت. زەختت هەیە رەنگە دڵت بوەستێ، دەمارەکانت دەرپەڕیوە و ئەم شەو لێرەیت، دەتەوێ خۆت بکوژی ؟

گلاگۆلییێڤ:- بەڵام دکتۆر...

تیرلتیزکی:- (بەڵام) ی ناوێ. نامەوێ بتترسێنم، هەڵبەتە تۆ دەتوانی چەند ساڵێك بژییت، بەڵام بەوەی، کە ئاگات لە خۆت بێ و پارێز بکەی، دەڵێم : بەڕاست، پارەت زۆرە؟

گلاگۆلییێڤ:- ئیتر..

تیرلتیزکی:- غەدر دەکەی، ئەم جۆرە شەونیشینیانەت دەتکوژێ.

گلاگۆلییێڤ:- بەس، ئەم قسانە بەدڵ نییە..

تیرلیتیزکی:- باشە ئێستا با وەك دوو برادەر بدوێین، نەك وەك دکتۆرێك ! وا نەزانی من کوێرم، دەزانم بۆ چی لێرە دەمێنیتەوە، بێوەژنێکی جوانی لێیە، وا نییە ؟ بەڵام بە هەر حاڵ ڕۆیشتیتایەوە بۆ خۆت بحەسایتەوە چاکتر بوو.

گلاگۆلییێڤ:- تیرلتیزکی، دەزانی تۆ کابرایەکی گەلحۆی! هەندێ جار لە خۆڕا سەرو دڵم دەگری، بەڵێ، تۆ زۆر گەمژەی.

تیرلتیزکی، هێوری دەکاتەوە: دەفەرموو سەیرکە، سەیرکە. ئاخ چیت لێ بکەم، وەك دۆستێك تکات لێدەکەم، برۆ خۆت تۆزی لە کوخەکەی خۆت بحەسێوە، نەختێکی تر باش دەبیت..

گلاگۆلییێڤ، **لیێ دوورکەوتەوە**:- بەڵێ، هەقی خۆتە، بەلام بە هەر حاڵ تۆ کابرایەکی بێ فەڕی.

(دەچێتە دەرەوە).

دیمەنی دووەم:

نیکۆلای تیرلتیزکی، یاکۆڤ، ڤاسیلی، ڤۆی نیتزۆڤ، ئاناپترۆڤنە

نیکۆلای تیرلتیزکی کە سەرنجی پارەکان دەدات:- پارەی خاوەن بانق بۆن بۆگەنی دەشتەکییەکی لێدێت، بۆ خاتری خوا پێم ناڵێی ئەوەندە چییە و لە چی سەرفی بکەم ؟

دوو خزمەتکار بەسەر شانۆ دا رەت دەبن، هەرکە ئەوان دەچنە دەرەوە، ڤۆی نیتزۆڤ لە قادرمە دێتە خوارێ و لە پشت ئەویشەوە لە رۆخ پەنجەرە ئاناپترۆڤنە دەبینرێ.

ڤۆی نیتزۆڤ:- بەڵێ دایە هەموو ماڵەکەی بە دوادا گەڕام، نەمدۆزییەوە.

ئاناپترۆڤنە، بەنەرم و نیانییەوە:- سەیرێکی باغەکەیش بکە.

ڤۆی نیترۆڤ هاوار دەکات : سۆفیا، هۆی، سۆفیا.(بە تیرلتیزکی دەڵێ) دکتۆر، ژنەکەم بزر بووە تۆ نەتدیوە؟

نیکۆلای تیرلتیزکی: نەخێر، لە خەیاڵم نییە، بەڵام شتێکی دیم پێیە بۆ تۆ. (سێ رۆبڵ دەخاتە دەستی ڤۆی نیتزڤ و هەرخۆی پارەکانی دەخاتە گیرفانییەوەو لەناکاو پارەکانیش فڕێ دەدات، بە ڕاکردن بەرەو باغەکە ڕادەکات.) هەتا سوپاسێکی ئاساییشی نەکرد.(لەگەڵ خۆی دەوێ) بنیادەم بۆ وای لێهاتووە، ئینسانییەت نەماوە! دەچەمێتەوەو لەسەر خۆی ئەسکەناسەکان کۆ دەکاتەوە.

PDF4Kurd

دیمەنی سێیەم:

ساشا، ئیڤان تیرلتیزکی، نیکۆلای تیرلتیزکی.

ساشا، دێتەژوورەوە، دێتەوە ماڵەوە واز لە باوکی دێنێ.

ساشا:- ئێستا ڕێگایەك بدۆزینەوە.

ئیڤان تیرلتیزکی : بەڵام چۆن، نازدارەکەم، گوڵی نازەنینم؟

ساشا:- هێشتا وەختی نان خواردنێ نییە و تۆیش وەك عەرەبانچییەك مەستی، شەرمەزار نابی وا من سوك دەکەی؟

ئیڤان تیرلتیزکی:- ڕۆڵە خۆشەویستەکەم تۆ سادەبیت، تۆ هەرگیز لە پیاوێکی وەکو من تێناگەی : دایکیشت هەروابوو، چاوەکانت، پرشتن، سەیرکە ڕۆیشتنیشت وەك ئەوە، دەڵێی فەرخە مراوی، خوا عافوویکا.

ساشا:- **بابە!**

ئیڤان تیرلتیزکی :- تەنها من وانیم، سەیری ئەو مرۆ ڤە خاوەن شکۆیە بکە، کە لەسەر زەوی دەگەوزێ.

ساشا، بەداماوی:- خوایە خۆ ئەمە تووڕە نابێ، هەڵسەوە، نیکۆلای ئەوەندە بەس نییە، کە بابت ئارەق خۆربێ ؟چ دەکەی؟

نیکۆلای تیرلتیزکی:- هێواش، هێواش کە، دەمەوێ هەندێ پارە بخەمە لاوە.

ساشا:- تۆ هەرگیز بیر لەوە ناکەیتەوە، کە پزیشکی ئەم ناوچەیەی؟ دەبی تۆ ڕێنوێنی خەڵك بکەی.

ئیڤان تیرلتیزکی :- ڕاستە، زۆر، زۆر ڕاستە؟!

ساشا:- ئەی تۆ بابە، بەم تەمەنەوە هێشتا بیر لەوە ناکەیتەوە خەڵك چیت پێ دەڵێن، دەبێ هەر شەرم لە خوا بکەی.

ئیڤان تیرلتیزکی:- ساشا، گوڵی نازەنینم، تۆ بێ مێشك مەبە، پێت وایە چیت؟ لات وایە خاچی ودایيت لە گیرفانتا هەڵگرتووە؟ ساشا...ساشا..من عەرەق دەناسم؟ هەوڵ نادەم درۆبکەم، چکۆلەکەم، من عەرەقم نۆشیووە، تەنها عەرەقم نۆشیووە، بۆنا؟ من کابرایەکی سەربازییم، لە سوپادا و شتانە تێ دەگەن، بەڵام تۆ هیچ تێناگەیت، هیچ. ئاه، ئەگەر دیسان دەگەڕامەوە نێو سوپا. ژیانی ستەقینە لەوێیە، ئەگەر هەندێکی تر دەمامەوە، تەنها کەمێکی دی، ئێستا جەنەڕاڵ بووم، جا بیری بکەرەوە.

ساشا:- بابچینە ماڵەوە.

ئیڤان تیرلتیزکی :- گوتم: گوتم جەنەڕاڵ!

ساشا:- جەنەڕاڵەکان وەها زۆر ناخۆنەوە. دەبابڕۆین بچینەوە.

ئیڤان تیرلتیزکی:- دەڵێیٚ چی؟ وا دەزانی جەنەڕاڵەکان ناخۆنەوە، بە درێژایی ڕۆژ دەخۆنەوە، لە سوپادا هەموو تەنها بۆ (شادی ژیان) دەخۆنەوە.

ساشا:- دەباشە هەر چی تۆ بلێی ڕاستە.

ئیڤان تیرلتیزکی: وش، کربە، تۆزێ ڕێزت هەبێ و گوێ لە قسەکانم بگرە، ڕۆڵە ئازیزەکەم، تۆ وەك دایکە بێچارەکەتی، بی.... بیز..، بیز.. ئەمە هەمووی سەرو سەدای ئاشنای ئەوە هەمیشە بەرگوێم دەکەوێ. نیکۆلام دێنێتەوە بیر؟ بیز...ز...بی...زن بە خودا شەو و ڕۆژ ناڵەناڵییەتی، ئەگەر بەهانەی خواردنەوەی لێ نەگرتبامایە بەهانەی شتێکی دی پێ دەگرتم. ئێوە هیچ کامتان لە من تێ نەگەیشتوون، بی...ز...بی...ز...ئاه، ڕۆڵە تۆ وێنەیەکی ڕاستەقینەی دایکتی، من هەردەم، بیری لێ دەکەمەوەو دەزانم جارێکی دی نایبینمەوە، حەزدەکەم بگریم. ئای، چەندەم خۆش دەویست، بەڵام خوا هەر خۆی ئەوی بە من بەخشی و هەر ئەویش لێی سەندمەوە.

(بەئەژنۆدا دێت:) ئاخ ببەخشە، ببەخشە ساشای بچکۆلانە من پیرەمێردێکی لاواز و نەفامم، بەڵام تۆ کچی منی دە بلێ لێت خۆش دەبم.

ساشا:- بێگومان لێت خۆش دەبم، دەی هەڵسەوە.

ئیڤان تیرلتیزکی:- دە سوێند بخۆ.

ساشا:- باشە سوێند دەخۆم، بەڵام دەبێ تۆیش سوێندەکەی خۆتت لە یاد نەچێ.

ئیڤان تیرلتیزکی:-کام سوێند؟

ساشا:- واز لە خواردنەوە بێنی، ئەگەر نیکۆلا دەیەوێ بۆ حەسانەوەی خۆی وەك بەراز ڕەفتار بکات، بەڵام بۆ پیرەمێردێکی وەك تۆ شەرمە.

ئیڤان تیرلتیزکی: کچە بچکۆلانەکەم، سێبەری دایکە مردووەکەت وەك زەنگێکی ترسناك لە ژیانتدایە، لە ئێستا بەدواوە نابێ یەك دڵۆپە ئارەق چییە بێتە سەر ئەو لێوانەم. سوێندت بۆ دەخۆم بە شەرافەتی سەربازیم سوێند دەخۆم. مەگەر ناڵێم بۆ دەرمان، ئەویش ئەگەر ناچاری بێ.

تیرلیتیزکی، پارەکانی کۆدەکاتەوەو نێزیك دەبێتەوە.

نیکۆلای تیرلتیزکی:- جەناب، سەد کوپەك دەکات، ڕێگام بدە با بۆت بەدەرمان بدەم.

PDF4Kurd

ئیڤان تیرلتیزکی: سەد کوپەك؟ ئاه، کوڕەلاو ئەوە تەگبیری تۆ و کوڕی کۆلۆنیل ئیڤان ئیڤانۆیچ تیرلتیزکییە ئەی وانییە ؟ ئەو کوڕەی لە گاردی شاهانشانی خزمەت دەکات ؟

نیکۆلای تیرلتیزکی :- بەڵێ خۆمم.

ئیڤان تیرلتیزکی :- جا ئەگەر وابێ من بەتەواوی ئارەزووەوە پەسەندی دەکەم. (پێدەکەنێ) سوپاس، خۆ من سەدەقە نابژێرم، بەڵام چونکە کوڕمە قبوولی دەکەم، من پیاوێکی شەریفم، ڕۆڵەکان. سوێند دەخۆم، کە هەمیشە سەر ڕاست بوویمەو هەرگیز گیرفانی برادەرێکم خاڵی نەکردۆتەوە و نەك ئێستا هەتا ئەو وەختەی لە حکومەت کاربەدەستیش بووم بەهەر حاڵ: کارێکی ئاسان نەبوو، من خۆم فەسادی وام دیوە نەوعی ناپلیۆنیش نەبووە، بەڵام دەستەکانی خۆم بە پاکی ڕاگرت. جگە لە مانگانەی سەربازیم کوپەکێکم نەبوو.

نیکۆلای تیرلتیزکی:- کارێکی زۆر بەجێت کردووە، بەڵام بابە پێویست ناکا شانازی پێوە بکەیت.

ئیڤان تیرلتیزکی:- شانازی پێوە ناکەم، نیکۆلا، تەنها بۆ ئێوەم باسکرد. ئەی نەدەبوو دەربارەی ئێوە وەلامی خوا بدەمەوە؟ بێگومان. شەوێکی شاد.

نیکۆلای تیرلتیزکی :- بۆ کوێ دەڕۆیت؟

ئیڤان تیرلتیزکی :- بۆ ماڵەوە. ئەم پینەچییە داوای لێکردووم، کە ڕێگای بدەم بڕواتەوە. لەگەل ئەو دەڕۆم، لەشەونشینی دەترسێ، تا ماڵەوە دەیگەیێنم خۆم دەگەڕێمەوە.

نیکۆلای تیرلتیزکی :- وەرە، ها ئەمە سێ ڕۆبڵ.

ئیڤان تیرلتیزکی، لە پڕ تووڕە دەبێ :- ئەی چیم پێ وتی؟ ئەم دەستەی من هەرگیز فەسادی نەدیوە. کوڕم، کوڕم، وەختێك دژی تورکەکان دەجەنگاین و خزمەتم دەکرد...

نیکۆلای تیرلتیزکی :- ئافەرین، کۆلۆنێل، بڕۆ، ڕاست، ڕاست بەرەو پێشەوە!

ئیڤان:- نەخێر بەدەستە چەپدا، نیو هەنگاوێ جا بەرەو پێشەوە.

ساشا:- با بڕۆین، بەسە، ڕێگایەك بدۆزینەوە.

ئیڤان تیرلتیزکی :- نیکۆلا، خوا ئاگادارتبێ. بەڵی، بەڵێ تۆ کوڕی چاکی نیکۆلا، پلاتۆنۆڤی وات کابرایەکی ئازادیخوازە، بەڵام کوڕێ خاسە.

(بە ساشا دەڵێ :) دێین، دێین.

ساشا، لەسەر ڕۆیشتنە: تۆ ڕۆڵەیەکی واقیعیت.

ئیڤان تیرلتیزکی :- بەڵی هەقی خۆتە.

(دەچێتە دەرەوە)

دیمەنی چوارەم:

پێترن، بۆگەرۆڤ، نیکۆلای تیرلتیزکی، ئاناپترۆڤنە.

پێترن و بۆگەرۆڤ شان بەشان دێنە ژوورەوە.

پێترن:- بەس ٥٠ هەزار ڕۆبڵم بدێ، سوێندت بۆ دەخۆم دەیاندزم، بەڵام دەترسم بمگرن، تۆیش لە گوڵ گرانتری پێ مەڵێ.

بۆگەرۆڤ:- ئاه، نا، نا، پێترن، من نا.

پێترن:- من ڕۆبلێکیش دەدزم، ڕاست دەکەی ؟! یەکێ ڕاستگۆ بێ شێتە.

بۆگەرۆڤ:- کەوابێ من شێتم.

نیکۆلای تیرلیتزکی:- (باز دەدات) ها ئەوەش ڕۆبڵێك بۆ سەر ڕاستی تۆو دۆستان (ئەسکەناسێك دەداتە بۆگەرۆڤ).

بۆگەرۆڤ دەیخاتە گیرفانییەوە: ئۆ هۆ، سوپاست دەکەم.

دکتۆر پێترن: باشە زۆر زوو وەرتگرت، بۆگەرۆڤی سەر ڕاست!

نیکۆلای تیرلتیزکی: تۆ ئەوە مەڵێ، بلێ وەختێك شیرە خۆرە بوویت، خۆتت بەسەر ڕاست دەهاتە بەر چاو!

پێترن:... من ئامادەم مەرجت لەگەڵ بکەم، کە بەقەد نیوەی تۆیشم نەخواردووە.

نیکۆلای تیرلتیزکی : لە دادو دادگەری دەبێ من پشت بە تۆ ببەستم، لە ئارەقخۆران بێزارم. بەڵام بەخشندە دەمێنمەوە، گەر بفەرمووی ڕۆبلێکی دیکەشم لێ وەربگری، جا بۆ هەر کامێکتان بێت. (ئانا پترۆڤنە لە پەنجەرەوە دەردەکەوێ).

ئاناپترۆڤنە:-تیرلیتزکی، ڕۆبلێکیش بدە من. (لە پەنجەرەکەوە لا دەچێت).

نیکۆلای تیرلتیزکی :- نەك ڕۆبڵێ، بڵێ پەنجا ڕۆبڵ، تۆ هاوسەری جەنەڕاڵێکی گەورەیت، خۆم بۆت دێنم.

(دێتە ماڵەوە).

دیمەنی پێنجەم:

پێترن، بۆگەرۆڤ.

پێترن: پەڕی جادووگەری خۆی کێشایەوە.

بۆگەڕۆڤ: بەڵێ.

PDF4Kurd

پێترن: من بەرگەی ئەو ژنە ناگرم، وا دیارە زۆر هەیتەیە و زۆر لەخۆی باییە، هێشتا بێوەژنەکان هێورترو ئارامترن، چاك نییە ئەوان ناتوانن بە خۆیانەوە بنازن. من لە خۆم دەپرسم باشە ئەو کوندە پەپووە پیرە، ئەم گلاگولییێڤە دەبێ چی لێ هەلکڕێنێ...

بۆگەرۆڤ:- کێ دەزانێ؟

پێترن:- ئەو پیرەمێردە خاوەنی ئەو هەموو پارەیشە شێتیشە. (لە باغەکەدا پیاسە دەکەن)

بۆگەرۆڤ:- وایە. لەهەر دانیشتنێکی شەوانەدا خۆی دەگەیەنێتە لای بێوەژن و قورقەپ دادەنیشێ و چاوی تێ دەبڕێ. پێترن دەڵێم: باشە دەبێ ئەم جۆرە تێڕوانینە ژن بۆ لای خۆی ڕابکێشێ؟

پێترن:- دەڵێن بەتەمایە بیهێنێ.

بۆگەرۆڤ:- بەم پیرییە تازە (بۆڵە بۆڵدەکات)، جا خۆ نێزیکەی ساڵێ دەبێ.

پێترن:- دەستی دەڕوا، بەڵام من زۆر حەزدەکەم بەژن و مێردایەتی بیانبینم.

بۆگەرۆڤ:- بۆ؟

پێترن:- جا کاتێ مێردەکەی مرد. بێوەژن گشت ماڵ و سامانی مێردەکەی ئاوا دەکرد، خانوو و زەوییەکەی لە ڕەهن دایە چ ئومێدێکمان پێ نییە. · تۆزێك دوای ئەوە) ئەگەر بێوەژن لەگەڵ پیرە گلاگۆلییێڤ زەماوەند بکات من زوو پارەی خۆم وەردەگرمەوە. پارەی ڕەهنەکەم دەدەنێ. هەوەڵجار بە پێچەوانەی وان دەجوولێینەوە و پاشان پارەکەم بە دەست دێنمەوە. شازدە هەزار ڕۆبڵم قەرزارە.

بۆگەرۆڤ :- سێ هەزار ڕۆبڵی منیش قەرزارە. ژنەکەیشم فەرمانی داوە لێی وەربگرمەوە، بەڵام هەرچەند دەکەم ناتوانم بە هێوری بچمە ماڵەکەیەوە و پێی بڵێم: ((ئاناپترۆڤنەی ئازیز من پێویستیم بە پارەکانمە. داوات لێ دەکەم دەست بەجێ بۆم بگەڕێنیتەوە.)). دواییش خۆ ئێمە لادێیی نین، نانا ژنەکەم ئەگەر پێویستی بەپارە هەیە با بۆ خۆی بچێ داوای بکاتەوە. ئەمەیان مەسەلەیەکی پەروەردەییە.

(دەچنە ژوورەوە).

دیمەنی شەشەم:

سۆفیا، ڤۆی نیتزۆڤ.

(جووڵانەوەکانی ئەم دیمەنە تا ڕادەیەك خێرایە.)

سۆفیا:- دەمارگرژی:- ڕاستییەکەی شتێکم نییە پێت بڵێم.

ڤۆی نیتزۆڤ:- چییە ئەوە بۆ مێردەکەیشت جاسووسی دەکەی؟ پێم بڵێ بزانم لەم دواییە چی بووە؟

(دادەنیشێ)

سۆفیا:- نەخێر، نازانم، خۆیشم نازانم چیم بەسەر دێت، سەیرم مەکە.(وەستان، دوایی بە سۆزەوە:) سێرگی با بڕۆین.

ڤۆی نیتزۆڤ:- ڕۆیشتن؟ ئاخر بۆ؟

سۆفیا :- دەبێ سەفەرێکی دەرەوە بکەم. دەتۆیش بڵێ باشە.

ڤۆی نیتزۆڤ:- بەڵام بۆ؟

سۆفیا:- هیوادارم لێم نەپرسیت بۆ.

ڤۆی نیتزۆڤ:- (دەستی ماچ دەکا) زۆر باشە. سبەینێ دەڕۆین، لێرە لە نێو ئەم دێهاتییانە حەوسەڵەت نامێنێ بۆگەرۆڤ! پێترن!

سۆفیا:- هیچ کەس بەرپرسیار نییە.

ڤۆی نیتزۆڤ:- من لە خۆم دەپرم، نازانم ئێوە ژنان ئەو هەموو نارەحەتییە لە کوێ دەدۆزنەوە، (گۆنای ماچ دەکا) هەر چۆنێك بێت شادمان بە، با بۆ خۆمان بژین، تۆ دەبێ یاساکانی پلاتۆنۆڤ بەکاربێنی، بۆچی نارۆیت جارێ لەگەڵیا بدوێیت؟ یان لەگەڵ دایەو تیرلیتیزکی بدوێین. هەوڵدە لە خۆباییانە تێیان نەڕوانی، ئەگەر چاکتر بیان ناسی، ئەتۆیش خۆشت دەوێن.

PDF4Kurd

دیمەنی حەفتەم:

هەر ئەوان، ئاناپترۆڤنە.

ئاناپترۆڤنە، لە پەنجەرەوە:- سێرگی! سێرگی!

ڤۆی نیتزۆڤ:- بەڵێ دایە.

ئاناپترۆڤنە:- نەختێ وەرە ئێرە.

ڤۆی نیتزۆڤ:- واهاتم. (بە سۆفیا دەڵێ:) بەڵێن بێ سبەینێ دەڕۆین، ئەوە نالێم ئەگەر تۆ بیروڕات بگۆڕی.

دیمەنی هەشتەم:

سۆفیا، پلاتۆنۆڤ.

سۆفیا دوایی بێ دەنگییەك، لەگەڵ خۆیدا:- دەبێ چی بکەم؟ ئەی خوای بەخشندە، یارمەتیم بدە! ترسناکە. قەت چاوەڕێی شتی وا نەکرابوو.

پلاتۆنۆڤ، لەماڵ دەچێتە دەرەوە وە هاوار دەکات:- گەرمامە. نەدەبوایە ئارەقم بخواردبایەوە...

- کێ لێرەیە، سۆفیا، ئەگرۆڤنا؟ تەنیایی؟!

(پێدەکەنێ و سۆفیا هەڵساوەتەوەو ئامادەی جوولانەوە دەبێ. ئەم دیمەنە سەرجەم دەبێ بەپەلە بێت)

سۆفیا:- بەڵێ.

پلاتۆڤ:- هەموو کەسێ سووك دەکەی؟

سۆفیا:- من کەس سووك ناکەم.

(دادەنیشێ)

پلاتۆنۆڤ لە تەنیشتی دادەنیشێ: ڕێگام دەدەی؟

ئەگەر تۆ کەس ڕەت ناکەیتەوە، بۆچی من ڕەت دەکەیتەوە؟ من دێمە ژوورەوە تۆ دەچیتە ەرەوە، کە من لە باغ پیاسە دەکەم تۆ بزر دەبی، پەیوەندییەکەمان دەشێوێنی، باشە من بێزارت ەکەم؟ من نەفرەت ئەنگێزم؟ (قیت دەبێتەوە) لە ڕاستیدا من خۆم بە بێ تەخسیر ەزانم. ئومێدەوارم لەم شوێنە دەبەنگە ڕزگارم بکەیت. لەوە زێتر بەرگەی چی دی ناگرم.

سۆفیا (بەپەلە) :- ڕاستی، من لە دیتنی تۆ خۆم دەپارێزم. بەڵام ئەگەر دەمزانی تۆ پێی ڕەحەت دەبی، بە جۆرێکی دی رەفتارم دەکرد.

پلاتۆنۆڤ، (قسەکانی پێ دەبڕێ):- ئا، بەم شێوەیە لە دیتنی من خۆت دەپاراست، خۆت وات پێ باش بوو، لەبەرچی؟

سۆفیا (یەکڕاست رستە کورتەکانی دەدا بەدەم یەکەوە):- وا هاوار مەکە، من بەرگەی ئەوانە ناگرم کە دەنگیان بەرز دەکەنەوە.

(بێ دەنگی) کە گەیشتمە ئێرە، چێژم لە قسەکانت وەردەگرت، بەڵام ئەو زەوق و چێژە بەرەبەرە گۆڕا و ناخۆش کەوتەوە. باش لێم تێ بگە: من دژی تۆ نیم، بەڵام هەموو ڕۆژێ، کە یەکدیمان دەبینی پێت دەگوتم زۆر دەمێکە، کە منت خۆش دەویست چیرۆکێکی هیچ و بێ مانایە، بەڵام مەسەلە ئەوە نییە. کە باسی ڕابردووت دەکرد وەك بڵێی شتێ دەخەیتە ڕوو. وەك بڵێی لە ڕابردوودا شتێکت لەدەست چووبێ و ئێستا ئارەزووت هەیە تێ بچیتەوە. دەنگت ستەمکارانەیە. لە سنووری خۆشەیستی تێ دەپەڕێنێ، تووڕەیت، هاوار دەکەی، دەستم دەگری، سۆراغم دەکەی، چاوەدێریم دەکەی، ئارامت لێ بڕیوم، چیت لێم دەوێ؟ من چی تۆمە؟

پلاتۆنۆڤ:- ئاوا؟ زۆر باشە، (سوپاست دەکەم) بۆ ئەو رقەبەرییەت. (دوور دەکەویتەوە).

سۆفیا، بە لەخۆبایی بوون و تاڕادەیەکیش ڕوو گرژییەوە:- فەرموو، تووڕە بوویت. میشێڵ ڤاسیلیڤیچ ناڕەحەت نەبیت.

پلاتۆنۆڤ، دەگەڕێتەوە: بەڵێ من دەزانم رقت لێم نییە، تۆ دەترسێی.

سۆفیا، دەستی بەرزدەکاتەوە:- پلاتۆنۆڤ، لاچۆ، درۆدەکەی، من ناترسم.

پلاتۆنۆڤ: جا ئەوە چۆن دەبێ تووشی هەر شتێ بی و لە عەشقی مێردەکەت بترسی. ئەیتوانای کەسیەتی تۆ کوانێ؟ خۆت دەبینی من هەموو ڕۆژێ دێمە ئێرە، چونکە وا دەزانم تۆبێ لێپرسینەوەیت، بەدکاری،بەرحاڵ، دەبێ هەراسانت بکەم، من خۆم بەلای تۆ دانابوو.

سۆفیا: بەسە، تۆ مافی ئەوەت نیە ئەم قسانە بکەیت، لاچۆ.

پلاتۆنۆڤ، بەپێکەنینەوە:- ئا، بەم شێوەیە سۆراغت دەکات دەیەوێ لە مێردەکەت بتدزێ؟ پلاتۆنۆڤ!، ئەم پلاتۆنۆڤە ترسناکە تۆی خۆش دەوێ، ریسوا! بەهەر حاڵ، من چاوەڕێی وام لە ئافرەتێکی تێگەیشتووی وەك تۆ نەدەکرد.

(بە هەنگاوی گەورە گەورە بەرەو ماڵ دەبێتەوە.)

سۆفیا:- پلاتۆنۆڤ تۆ شەڕانیت! بێ ئەقڵیت. (کە دەبینێ بە جێت هێشتووە:) وای ! جێی مەترسییە، دەبێ بیدۆزمەوە و تێیێ بگەیێنم من بەرگەی ئەوە ناگرم.

PDF4Kurd

دیمەنی نۆیەم:

یاکۆڤ، ڤاسیلی، ئاسیپ.

یاکۆڤ کەمێك تووڕەیە، بەڵام بە ڕوویەکی خۆشەوە دەڵێ:- مەگەر هەر شەیتان بزانێ دیسان ئەو میوانانە چیمان بۆ دەبیننەوە.

بۆچی وەك خەڵکی دی بەیاری کاغەزێن قایل نابن؟

ئاسیپ:- ئەری ئا.....برام، ئابرامڤیچ ڤانجرۆمڤیچ لێرەیە؟

(راوەستانێکی خێرای یاکۆڤ ڤاسیلی)

یاکۆڤ:- لەماڵەوەیە.

ئاسیپ:- برۆ بیدۆزەرەوەو پێی بڵێ، کە من گەیشتووم.

(یاکۆڤ دەچێتە دەرەوە. هەر لەم کاتەدا ئاسیپ مۆمەکە دەکوژێنێتەوەو دەیخاتە گیرفانییەوە.)

ڤاسیلی وا خۆی پیشان دەدا دەترسێ، بەڵام وەك بەڕاستی بێت، ئاسیپ دەترسێنێ:- ئەم فانۆسانە بۆ لەززەت و سەرگەرمی تۆنین، بۆچی هەڵتواسیون؟

ئاسیپ:- جا ئەوە چ پەیوەندییەکی بە تۆوە هەیە، دەبەنگ؟

(کلاوەکەی سەری ڤاسیلی بەرز دەکاتەوەو رووەو پەنجەرەکەی فڕێ دەدات.) زۆر باشە، دە شتێ بکە، هیچ نەبێ زللەیەکم لێدە، نا؟

ڤاسیلی:- من حەز دەکەم وا لە یەکێکی دی بکەی.

ئاسیپ:- ئەژنۆت بخەرە سەر ئەرز.(بەرەو لای دەڕوا بیترسێنێ) گوێت لێ نەبوو چیم پێ وتی؟ ئەژنۆت بخەرە سەر ئەرز.

(ڤاسیلی بە ئەژنۆدا دەکەوێ)

ڤاسیلی:- ئەم هەڵەیەت زەرەرت پێ دەگەیەنێ ئاسیپ.

دیمەنی دەیەم:

ڤاجرۆیچ، ئاسیپ، پلاتۆنۆڤ.

ڤانجرۆیچ دەردەکەوێ. ڤاسیلی بەهەڵی دەزانێت خۆی لە دەست ئاسیپ قورتار بکات.(سەرتاسەری ئەم دیمەنە دیالۆگەو بە خرۆشانەوە دەگوترێ.)

ڤانجرۆیچ:- کێیە بانگم دەکا؟

ئاسیپ:- (بە شەرانییەوە) جەنابم.

ڤانجرۆیچ:-چیت دەوێ.

ئاسیپ:- لە مەیخانەوە یەکێکت بە دوامدا ناردبوو، ئامادەم.

ڤانجرۆیچ:- نەدەبوو لە شوێنێکی تر یەکتر ببینین؟

ئاسیپ:- بۆ کوڕی باش، پیاوی گەورە هەموو جێیەکی شاسیتەیە.

ڤانجرۆیچ:- نا، تۆ بەکەڵك نایەی، تۆ بێ ئەدەبی!

ئاسیپ:- داوای یەکێکی بێ ئەدەبت نەدەکرد، ئەی وا نییە؟

ڤانجرۆیچ:- زۆر دەترسێ:- سووك بدوێ..پلاتۆنۆڤ دەناسی؟

ئاسیپ:- مامۆستایەکە؟

ڤانجرۆیچ:- بەڵێ، ئەو کابرایەکە، زۆر لە خۆی ڕازییەو زۆر خۆی بە گەورە دەزانێ. چەندت دەوێ تا سەری لێ تێکدەی؟ وریا بە، ناڵێم بیکوژی! کوشتن گوناهێکی گەورەیە! بەڵام ئەو ڕوخسارەی ئەو ئەوەندەی پێ دەنازێ بیشێوێنی، یەك دوو ددانیشی بشکێنی، بەزمێکی وای پێ بکەی تا عومری ماوە لە بیری نەکات.(پلاتۆنۆڤ لە لای هەیوانێ بە دەردەکەوێ) وریا بە وا یەکێك بەرەو ئێرە دێت! یەکدی دەبینینەوە.

(ئاسیپ بە پەلە خۆی بزر دەکا، لە کاتێکا پلاتۆنۆڤ لە جێگاکە نزیك دەبێتەوە، لەسەر قالدرمەکانی سەرەوە ڕادەوەستێ. ڤانجرۆیچ بەرەو ڕووی دەچێت...)

PDF4Kurd

دیمەنی یازدەهەم:

ڤانجرۆیچ، پلاتۆنۆڤ.

ڤانجرۆیچ:- لە کوێ دەگەڕێی؟

پلاتۆنۆڤ:- لەکەس، دەمەوێ لە خۆم بێ ئاگا بم.

(بێ دەنگی)

ڤانجرۆیچ:- لەززەت بەخشە، وانییە؟ نۆشینی شامپاین و پیاسەی لابەلای ناوداران لە ژێر تریفەی مانگ.

پلاتۆنۆڤ:- کە مەست دەبم حەز دەکەم لەسەر ڕووی بورجی بابلەوە لەو ئاسمانە خۆم هەڵدەم! وەرە خۆمان تاقی بکەینەوە.

ڤانجرۆیچ:- سوپاست دەکەم. (لەسەر قاڵدرمەکان دادەنیشێ)من ئاکارم وایە سوپاسی هەموو شتێ بکەم، هاوسەرەکەت لە کوێیە؟

پلاتۆنۆڤ :- چۆتەوە ماڵەوە.

(وەستان)

ڤانجرۆیچ: - دوای ئەوەی ئاهێکی قووڵ هەڵدەکێشێ:- شەوێکی بێ هاوتایە! دەنگی مۆسیقا لە دوورەوە، خەندە، ئاوازی چۆلەکە، فوارەی ئاو، ئاه، باغ پڕ تەنها لە شتێکی کەمە!

پلاتۆنۆڤ:- ئاه، بەڵێ؟ شتەکە چییە؟

ڤانجرۆیچ: -پەرستنی ژنێ کە خۆشمان دەوێ، جا بەدەنگی خۆی گۆمی بێ دەنگی شەو ڕاشڵەقێنێ. فوارەکانی زەمین، بەڵگەی عیشقی ئەون. ئاه ژنەکە...(پلاتۆنۆڤ دەڵێ) وادیارە ئاگات لە خۆت نییە؟ تۆ دەڵێی ئەگەر جیددی بوومایە وا قسەم نەدەکرد؟ ئاوا هەستی جوولەکەیەکی وەك منت بریندار نەدەکرد؟

پلاتۆنۆڤ:-نا، بەهیچ شێوەیەك!

ڤانجرۆیچ:- ڕەنگە تۆ وا بیر بکەیتەوە من بێ هەستم؟ بەڵی سەیرم کە! زۆر بەشاعیران چم؟ ئەی وا نییە؟

پلاتۆنۆڤ:- بەڕاستی نەء ؟

ڤانجرۆیچ: - ئا، زۆر باشە پێ خۆشحاڵم. قەت جوولەکەیەك جوان نەبووە، نازانم بۆچی نیش بەوان نەچوویمە؟ هاوڕێ، پیرە دایکمان، سروشت، باشە گەمەی پێ کردووین. ئێمە

PDF4Kurd

خۆمان لە نەژادی هونەرمەندانین کەچی ڕوخسارمان پێچەوانە دەنوێنی. مرۆڤ هەمیشە لە ڕووخساری شتەوە بڕیار دەدات، لەبەر ئەوەیە دەڵێن جوولەکەیێ نەبووە بە شاعیر.

پلاتۆنۆڤ:- کێ وا دەڵێ!

ڤانجرۆیچ:- ئاه، هەموو خەڵك، شتێکی ئاشکرایە.

پلاتۆنۆڤ:- بەسە ئەوە ورتە ورتە: کێ وا دەڵێ؟

ڤانجرۆیچ:- ئەو خەڵکە هەموو، بەڵام هەموویشیان درۆ دەکەن، بۆ نموونە سەیری سلێمان و داود بکە. دەبینی، ها، سەیری گۆتە بکە.

پلاتۆنۆڤ:- ببەخشە، گوتە ئەڵمانی بوو.

ڤانجرۆیچ: - بەڵێ، دڵنیام جوولەکەیەکی ئەڵمانی بووە.

پلاتۆنۆڤ:- نانا، ئەڵمانییەکی ڕەسەن بووە.

ڤانجرۆیچ: -دایکی جوولەکە بووە.

پلاتۆنۆڤ:-من دەڕۆم، ئێستا بۆچی لێبکۆڵینەوە،؟

ڤانجرۆیچ:-هەڵبەتە. (وەستان) هەرچۆنێ بێ ئەمە هیچ گرنگییەکی نییە. کێ خەمی شاعیرانییەتی؟ هەموویان مشەخۆر و لە خۆباین. جا باشە (گۆتە) قەت تیکەنانێکی بە کرێکارێکی ئەلمانی داوە؟

پلاتۆنۆڤ هەڵدەستێتەوە بڕوا، دوایی دەگەڕێتەوە:- بەڵام بە هەر حاڵ، ئەو هەرگیز تیکەنانێکیشی لەکەس وەرنەگرتووە ! کێ دەتوانێ وەك ئەو بێ؟ تۆ؟

ڤانجرۆیچ:- قسەی قۆڕ.

پلاتۆنۆڤ :- نەخێر لەوەش زیاتر دەڵێم: شاعیرێك هەزاران بازرگانی نابوود دێنێ، سەد هەزارش زێتر ! دە بەسە، دەی!

ڤانجرۆیچ، بەبێ بیر کردنەوە:- چۆن لە شەوێکی وا تووڕە دەبیت ؟ تکایە دانیشەوە، پلاتۆنۆڤ تۆ بەرگری لە شتان ناکەیت، تۆ دەڵێی لە جیهانێکی دیکە دەژی. بەڵی، تۆ لە چاخی ئێمە دا نەهاتوویتە دونیاوە. لە خۆت مەترسێ ئێمە هەموومان لێرانە زۆر کێوینە، نیوە شارستانین. هەتا ئاناپترۆڤنای بێوەژنش، بەڵام بەهەر حاڵ : چۆن هەڵکەوتووە، زۆر تێگەیشتوو، ئەو سنگەی، ئەو گەردنەی! باشە هەر بە ڕاست من لە تۆ دەبەنگترم؟ ئەگەر لە ژیاندا، ئەم شانسەم دەبوو (مەبەستی ئانا پترۆڤنایە) وا بێنە بەرچاوی خۆت، ئێستا ئەو لە نزیك ئەو

درەختانەیە و پەنجەم بۆ رادەشەقێنی، ئۆف، بەکەڵکی چی دێ تا خۆم نەیبینم، من خۆیشم باش دەزانم، کە دەبەنگم.

پلاتۆنۆڤ :- بەڵام...

(سەیری زنجیری سەعاتەکەی ڤانجرۆیچ دەکات.)

ڤانجرۆیچ:- بۆتە مایەی خۆش بەختی بۆ کەسێکی لە خۆبایی.

پلاتۆنۆڤ بە جۆرێکی گاڵتە ئامێزەوە:- هەڵبەت!! هەژاری ئەو پەڕی بەختەوەرییە! (بەردەوام دەبێ :) زنجیری سەعاتەکەت لەبەر رۆشنایی مانگ چ بریقەدارە!

ڤانجرۆیچ:- ها ؟ تۆ حەزت لەم شتانە هەیە؟

(پێ دەکەنێ) ئەم شتە هونەرییانە سەرنجی فەیلەسووفەکانیش رادەکێشن ؟ تۆ باسی خوورەوشتی شاعیرانە دەکەیت و ئێستاش ئامادەیت بۆ نەختێ ئاڵتوون خۆت بکەی بە دز :- هەڵی گرەوە. بە دەبەنگییەوە، (زنجیری سەعاتەکەی فڕێ دەداتە سەر عەرزەکە.)

پلاتۆنۆڤ :- قوورسە.

ڤانجرۆیچ:- نەك هەر بۆ قوورساییەکەی، ئاڵتوون لەبەر دڵی خاوەنەکەیشی وەك ئاسنی قوورس وایە.

پلاتۆنۆڤ لێی دەستێنی:- چەند بە ئاسانی لە دەستی دەکرێتەوە و لێی دەسەنرێ.

ڤانجرۆیچ:-... ئای بێچارەی بێ کەس، چەند برسی، چەند مەست لە ژێر تریفەی مانگدان؟ هەزاران کەس هەن بە هەموو توانایەکیانەوە کاردەکەن و خاوەنی پولێکیش نین پلاتۆنۆڤ لەگەڵ تۆمە بۆ وەڵامم نادەیتەوە.

پلاتۆنۆڤ :- لێمگەڕێ، تاقەتی زرنگە زرنگی کەنیسەم نییە، دەچم دەنووم.

ڤانجرۆیچ:- ئاوا، هەر من بە کەڵکت دێم، ها ! تۆیش بە جۆرێکی دی لێم تێ دەگەی.

پلاتۆنۆڤ :- بەڵی، بێگومان، بەڵی تۆ بۆ هەموو شتێك بەڵگەت دەوێ شەوێکی شاد! (سەعاتی دیوارەکە لە دوورەوە لێ دەدا).

ڤانجرۆیچ، سەیری سەعاتەکە دەکات :- ها! نزیکی سەعات دووە، ئەگەر عاقڵ بوومایە دەبوایە یەکسەر بچووامایە ماڵەوە. شامپانی و شەونشینی درێژ و نەخەوتن هەموویان بۆ من ڕاپن و ژیانم لێ تێك دەدەن. هیچ نەزم و ڕێك و پێکییەك ناهێڵن. (قیت دەبێتەوە) سنگیشم

لێ بەژان دەکەوێ، شەوێکی شاد. (دوور دەکەوێتەوە) من برادەرایەتی تۆ ناکەم، تۆ شاسیتەی ئەوەیت.

پلاتۆنۆڤ: زۆر باشە.

ڤانجرۆیچ: دووبارە دەگەڕێتەوە.

پلاتۆنۆڤ: ها، چییە؟

ڤانجرۆیچ: زنجیری سەعاتەکەم لێرە بە جێ هێشتووە.

(بێ دەنگی) ڤانجرۆیچ بەدوایدا دەگەڕێ.

پلاتۆنۆڤ:- ئابرام ڤانجرۆیچ، خزمەتێکی بچووکم هەیە.

ڤانجرۆیچ:- چییە خزمەتەکەت؟

پلاتۆنۆڤ:- ئەم زنجیرەم بدەرێ، بۆ خۆم نا! کابرایەك دەناسم هەرچەندە ئیش دەکات خاوەنی پوولێ نییە.

ڤانجرۆیچ، زنجیرەکە دەدۆزێتەوە:- بەداخەوە هیچ پەیوەندییەکی بەمنەوە نییە، گەمە بەبیرەوەرییەکانی خێزانێك بکەم.

پلاتۆنۆڤ، هاوار دەکات:- برۆ!

ڤانجرۆیچ:- بەم شیوەیە لەگەڵم مەدوێ!

(بەباغەکەدا دەکەوێتە رێ)

پلاتۆنۆڤ هاوار دەکا:- برۆ.

دیمەنی دوازدەهەم:

گرکۆڤا، پلاتۆنۆڤ.

گرکۆڤا، لەماڵ دێتە دەرەوە:- پلاتۆنۆڤ چییە بۆ وا هاوار دەکەی؟ مەستی یان شێتی؟

پلاتۆنۆڤ:- هیچیان نیم، تەنها ڕای خۆم دەربارەی ناپیاوی کابرایەك دەردەبرم. ئەگەر تۆش حەز دەکەی و بۆ تۆیشی دووبارە دەکەمەوە.

گرکۆڤا:- سوپاست دەکەم! تۆوا چاکترە زیاتر گوێ لە ڕای خەڵك بگری، بزانی چیت پێ دەڵێن، من حەز دەکەم چەند شتێکت پێ بڵێم، ..بەڵام سوودی چییە!

پلاتۆنۆڤ:- دەبیلێ؟ دەبیلێ نازدارەکەم!

PDF4Kurd

گرکۆڤا:- من نازدار نیم، ئەوانیش، کە پێم دەڵێن جوانی، بێ زەوقن (وەستان) بەلای تـۆوە من جوانم؟ بەڕاستتە؟

پلاتۆنۆڤ:- دوایی وەڵامت دەدەمەوە، ئێستا ئەو شتانەی دەتەوێ دەربارەی من بیلێی، پـێم بڵێ، من چۆن پیاوێکم؟

گرکۆڤا:- بەڕای من تۆ یان بنیادەمێکی لە یاسا بەدەریت یان کەسێکی دەبەنگی هیچیت، یەکێ لەم دوانەیت. ٠ پلاتۆنۆڤ پـێ دەکـەنێ) باشـە، دەی پێبکەنـە، مـادام شـتێکی شـایانی پێکەنین هەیە ٠خۆیشی پێدەکەنێ).

پلاتۆنۆڤ، دیسان دەداتە قاقای پێکەنین:- بەقسەی ئەو قەڵەموونە بـچووکە پێدەکـەنم! بـا واز لەوە بێنین، بەردەوام بین. دەستی دەخاتە سەر سنگی گرکۆڤاوە) کـچێکی وەك تـۆ! بـاڵق و ئازاد! کە شارەزایی لە فەلسەفەدا هەبێت! چۆن قسەی وا گێلانە دەکات! لە ئامێزی دەکات.

گرکۆڤا خۆی لە ئامێزی رادەپسکێنێ:- نـا، تکایـە! (خـۆی لـە باوەشـی ڕادەپـسکێنێ و دادەنیشێ) بۆ لەباوەشم دەکەی؟

پلاتۆنۆڤ:- تۆیش هەر ئەوەت دەویست، ئەی وانییە؟ (درێژەی پـێ دەدا) : کـچێکی چـەند تێگەیشتووی. (دووبارە ماچی دەکاتەوە).

گرکۆڤا:- باشە تۆ منت خۆش دەوێ، وانییە؟

پلاتۆنۆڤ:- لاسایی دەکاتەوە:- (تۆ منت خۆش دەوێ؟)

گرکۆڤا، گریان قورگی دەگرێ:- ئەگەر منت خۆش نەویستایە منـت مـاچ نـەدەکرد، ئـەی وانییە؟ (دەگریێ) تۆ منت خۆش دەوێ؟ منت خۆش دەوێ؟

پلاتۆنۆڤ:- یەك دەنك چییە نەء نازدارەکەم! بەڵام شێتە بچووکەکانم خۆش دەوێـن! چ بکـەم لەوە زیاترم لە دەست نایێ. فەرموو. ئێستا لە تووڕەییان ڕەنگی پـەڕیوەو چـاوەکانی بریـسکە دەدەن، ئامادەیە زللەیەکم لیێ بدات.

گرکۆڤا:- من لە خۆبایم. نامەوێ دەستی خۆم پیس بکـەم. (قیـت دەبێتـەوە) پێـشتر پـێم
نی، کە تۆ یا کابرایەکی ئاسـایی نیـت یـان دەبـەنگ و هیـچیت. بـەڵام ئێـستا تێگەیـشتم
دەمێکی بێ نرخیت ! رقم لێتە. (بەرەو ماڵ دەبیتەوە) دەستت لە دەستی دەکەمەوە. (بـەرەو
اڵ دەبێتەوەو لەسەر قاڵدرمەکانەوە نیکۆلای تیرلیتیزکی دەبینێ).

دیمەنی سێزدەهەم:

نیکۆلای تیرلیتیزکی، گرکۆڤا.

نیکۆلای تیرلیتزکی :- ئەو هەراو هۆریایە چییە ! قەلەڕەشەکان هێشتا نەخەوتوون؟

گرکۆڤا:- نیکۆلای ئیڤانۆیچ ئەگەر یەك تۆزقـاڵ ڕێـزت بـۆ مـن یـا بـۆ خـۆت هەیـە لـە برادەرایەتی ئەو کابرایە دوورکەوە!

(پلاتۆنۆڤی پێ نیشان دەدات)

نیکۆلای تیرلیتزکی :- پێ دەکەنێ:- بەزەییت هەبێ ماریا، ئەوە زاوامە.

گرکۆڤا:- برادەریشتە!؟

نیکۆلای تیرلیتزکی :- دووپاتی دەکاتەوە:- برادەریشمە!

گرکۆڤا:- کەوابێ من بەهەڵە لە سـەلیقەی تـۆ تێگەیـشتووم، تـۆ پیـاوێکی شـەریفی لـە گاڵتەکردنی خۆت ناکەویت، بەڵام ئێستا وەختی گاڵتە نییە! دەبینی منی سووك کـردووەو پـێم پێدەکەنێ، زۆر باشە برادەرایەتی خۆت هەر بکە.. و بەرگری لیێ بکە و ستایشی بکە (دەگریێ) لەپێش خۆی هەڵێنێ، بیپەرستە، پەیوەندی بە منەوە نییە چاوەڕێی هیچ شتێ لە تۆ ناکەم.

(بەپەلە دەڕواتە ماڵەوە)

دیمەنی چواردەهەم:

نیکۆلای تیرلیتزکی، پلاتۆنۆڤ.

نیکۆلای تیرلیتزکی :- دیسان بێ ئەدەبانە جوولایەوە.

پلاتۆنۆڤ:- هیچم نەکردوە.

نیکۆلای تیرلیتزکی :- بۆچی ئەوەنـدەی ئـازاری دەدەی، دەسـتی لیێ هـەڵناگری؟ میـشێل ڤاسیلی ڤیچ خۆ تۆ دەبەنگێك نیت، پیر بوویت بە کەڵکی ئەم بەزمە نایێت، بۆ واز لـەو کـچە بەستەزمانە ناهێنی بۆ خۆی بحەسێتەوە؟ (وەستان) هەر بیر لە من بکەرەوەو وا خۆم هاویشتۆتە نێوان هەردوولاتانەوە. دڵم نیوەی لە ژێر دەستی ئێوەدایەو نیوەکەی تریشی هاودەردی کچێکە.

پلاتۆنۆڤ: ببەخشە، بەڵام پێویست ناکات لە نێوان ئێمەدا ئاوا خۆت دابەش بکەیت.

نیکۆلای تیرلیتیزکی :- بێوەژنی جەنەڕاڵ هەردەم پێم دەڵێ: (تۆ ڕەفتارت لە ڕەفتـاری پیـاوی بەئابڕۆ ناچیت) و بەنموونە تۆ دێنێتەوە، من گومانم لەوە هەیە مەسەلەکە بە پێچەوانەی ببینێ.

PDF4Kurd

پلاتۆنۆڤ:- مەبەستەکەت چاکتر ڕوون بکەرەوە.

نیکۆلای تیرلیتزکی : وا دەزانم تا ڕادەیەکی پێویست مەبەستی خۆم ڕوونکردۆتەوە. لەبەرامبەر من وەك شتێك ڕەفتارت لەگەڵ دەکرد و بەخۆیشت دەڵێیٚ بە ئابروو. ئەو کەسانەی خۆیان بە ئابڕوون، خۆیان دەزانن، برادەرەکانیان (عیزەتی نەفسیان) هەیە. دەموت شێت نییە، زاوامە، شێت نییە، ئاه، خۆم دەزانم دەبێ ئاوا خەڵکی ئازار دەدەیت و سووکیان دەکەی؟ بەدەست خۆمان نییە؟ بەڵام ئەوئارام و میهرەبانە و دەزانێ، هەرگیز وەڵامت ناداتەوە، زۆر باشە بەڕاستی من ئەو شتانە هەمووی ئاگام لێیە. خواحافیز، دەڕۆم پێکێ دەخۆمەوە!!

(دوور دەکەوێتەوەو دوایی دەگەڕێتەوە)

پلاتۆنۆڤ:- بوەستە تۆ لە هیچ شتێێ تێناگەی، تۆ هیچ ئاگایەکت لەو دۆزەخە نییە، کەمنی تێدا دەژیم. دۆزەخی پەشێوی و بێ شەرمییە.

تۆ هەرگیز نەفرەت لەو کەسە ناکەیت، کە ڕابردووت پێشان دەدەن. نەفرەت لەوانە ناکەیت کە ڕابردوویەکی لەکیس چووتان پێ نیشان دەدەن و ئارەزووە خەفەکراوەکانی گەنجێتیتان وەبیر دێتەوە؟ کاتێ گەنجین هەموو شتێ ئاسانە، لەشی بەگوڕو بیری کراوە، شەرافەتی لەدەست نەچوو، بێباکی و عەشق بەسەربەستی، بەڕاستی و بە گەورەیی. (پێ دەکەنێ) بەڵام لەناکاو ژیانی ڕۆژانە دەست پێ دەکات و لەناکاو دەبەنگترین وێنەی خۆی پێشان دەدات، ساڵەها بەسەر دەبەین چ دەبینین؟ میلۆنەها مرۆڤی مێشك بەتاڵ دەبینین. بەهەر حاڵ ئەگەر بیر بکەینەوە بژین یان نە؟ هەمیشە زیانێکی بچووکمان لێ دەکەوێ ئەزموونێکی هاوبەش هەر هەیە، ئەویش مەرگە. دووبارە دەگەڕێینەوە خاڵی جووڵانەوە بە پاکییەوە. (وەستان) (کە دێینە سەر ڕووی دونیا دەگرین، چونکە دێینە نێو شانۆی شێتییەوە.)) ترسناکە، بۆ بۆ بیر ناکەیتەوە؟

نیکۆلای تیرلیتیزکی، کە بە شێوەی نائاسایی و بە جددییەوە وەری گرتبوو، دێتەوە سەر خۆی:- با بڕۆین، پێکێ بخۆینەوە. من پزیشکی ئێوەم، بۆ ئێستا نەبێ بۆ چی باشم... ئەمشەو ئاناپترۆڤنە ی لێ بەسەر هاتبوو؟ وا پێ دەکەنی و ئەو خەڵکەی لەباوەش دەکرد، دیارە عاشقە.

پلاتۆنۆڤ:- کێ دەتوانێ لێرە ئاشقاتی بکات؟ زۆر باوەڕ بەخەندەکانی مەکە، نابێ بەخەندەی فرەتێ باوەڕ بکەی، کەگریان نەزانێ. باوەڕم پێ بکە، دەیەوێ وامان لێ بکا مێشکمان بپرژێنێ تا گریین. خۆ ئەمە لەچاوەکانیدا باش دەخوێندرێتەوە.

نیکۆلای تیرلیتیزکی :- بەهەڵە چوویت. ژنان چەکی شەڕیان نییە. ژەهر سەرچاوەی پێوەندییانە لەگەڵ خەڵکی، با چیتر باسی ئەوە نەکەین، تۆ لەگەڵما نایێی؟

پلاتۆنۆڤ:- نەخێر.

نیکۆلای تیرلیتیزکی : کەوابێ بەتەنیا یان لەگەڵ قەشە دەچم پێکێ دەخۆمەوە. (کاتێ دێتە ژوورەوە، گلاگۆلێیێڤی گەنج لەلای دەرگاوە دەبینێ.) داوای لێبوردن دەکەم گەورەم، هانێ ئەوەش سێ ڕۆبڵ لە جیاتی ئەو مستەی لە شانم دایت.

دیمەنی پازدەهەم:

گلاگۆلییێڤی گەنج، پلاتۆنۆڤ.

گلاگۆلییێڤی گەنج بە پلاتۆنۆڤ دەڵێ:- باشە ئەم ڕێکەوتنە تا ئەو ڕادەیە ناشیرین بوو!

پلاتۆنۆڤ:- تۆبۆ سەما ناکەیت؟

گلاگۆلییێڤی گەنج، بەڕێزو بەجیدییەوە:- سەما؟ لێرە؟ لەگەڵ کێ؟ ڕێگا هەیە داوا لە تۆ بکەم؟

(ئەو دادەنیشێ.)

پلاتۆنۆڤ:- بۆچی بەڕای تۆ شۆخێك دەست ناکەوێ؟

گلاگۆلێیێڤی گەنج:- ئەی سەیرت نەکردوون؟ دەڵێی داربییە چەماوەکانی بان جادەن. لووتیان دەڵێ دەندوکە. خۆشەویستی چی ! ئی ژنەکانیش... (پێ دەکەنێ)... دەم و چاویان غەرقی بۆدرەیە مەگەر شەیتان بزانێ چی دیشیان هەیە. بەڕاستی من نانیشم پێ ناخورێ. ئەو هەناسەیەی ئێمە لە ڕووسیادا هەڵیدەکێشین. ناتوانم، بەرگەی رووسیا ناگرم، چیدیکە بەو فەزاحەت و بێکارییە!!... ئۆف! باشە تۆ پاریست دیوە؟

پلاتۆنۆڤ:- نەخێر.

گلاگۆلێیێڤی گەنج:- بەداخەوە! دەزانی ئێستاش دەتوانی، دەچیتە ئەوێ، من لە نێو ئەو ڕووداوانە بەجێ بهێڵە — گشت ڕازەکانی پاریست بۆ دەدرکێنم. ناوی سێ سەد دۆستت دەدەمێ و بۆ خۆت سێ سەد جوانی فەرەنسی لە باوەش دەگری.

پلاتۆنۆڤ:- سوپاست دەکەم، ئەرێ ڕاستە بابت بڕیاری داوە زەرەرو زیانەکانی ئاناپترۆڤنە ببژێرێ؟

PDF4Kurd

گلاگۆلییڤی گەنج، باوێشك دەدات:- بڕوا بکە ئاگام لە هیچ نییە، من بازرگانی هەربە پەسەند نازانم. ئاگات لێیە، بابم چۆن دەورو خولی بێوەژن دەدا؟ ئەو حەیوانە پیرە دەیەوێ زەماوەند بکا. بەڵام بێوەژنیش جوانە ها! (لە شانی پلاتۆنۆڤ دەدات)، ڕاستە دەڵێن (کۆرسیەش)یش دەبەستێ؟

پلاتۆنۆڤ:- چوزانم، خۆمن نەچوومەتە جێی خۆ ڕازاندنەوەی ئەو؟

گلاگۆلییێڤی گەنج:- ئۆف، من پێیان وتبووم کە...وامزانی...

پلاتۆنۆڤ،(بەئارامی):- تۆ دەبەنگیت.

گلاگۆلییێڤی گەنج:- گاڵتەت لەگەڵ دەکەم، بۆ تووڕە دەبیت؟ کابرایەکی سەیری، پێم بڵێ بزانم ڕاستە بیستوومە بۆ پارە هەموو شتێ دەکاو دەشخواتەوە.

پلاتۆنۆڤ:- جا بۆ ئەمە لە خۆی ناپرسی؟

گلاگۆلییێڤی گەنج، هەڵدەستێتەوە:- ڕاستە، فیکرەیەکی جوانە، شەیتان بەنەعلەت بێ، دەچم لەخۆی دەپرسم، پلاتۆنۆڤ بەڵێن بێ چۆنی دەڵێم وایە.

(بەپەلە بەرەو ماڵ دەبێتەوەو بەقاڵدرمەکانی پێش هەیوانەکەدا چوار پایە سەردەکەوێ تیرلیتیزکی و ئاناپترۆڤنا دەبینێ.)

دیمەنی شازدەهەم:

هەر ئەوان، نیکۆلای تیرلیتیزکی، ئاناپترۆڤنە.

گلاگۆلییێڤی گەنج:- ئاه (دەچەمێتەوە)(داوای لێبووردن دەکەم خانم) (دەچێتە دەرەوە)

نیکۆلای تیرلیتیزکی پلاتۆنۆڤی پێ نیشان دەدا:- فەرموو ئەوەش ئەو کەسەیە،کە من باسم دەکرد: باڵندەیەکی ڕەشی فەلسەفەیە و چاوەڕێی ڕاووشکارە.

ئانا پترۆڤنە بەگاڵتەوە:- چەنگیش لێ دەدا؟

نیکۆلای تیرلیتیزکی:-نەخێر، یەکجار بکەوێتە ناو تەڵەوە دان بە زۆر نهێنی ئاشقاتی خۆیدا دەنێت، کوڕیژگەیەکی بەستەزمانە، داخیشی بۆ دەخۆم، بەڵام لەباتی ئەوەی کە وەك فەلەیەك خۆی مەست بکات، دوور دەکەوێتەوە، (بەردەوام دەبێت :) ئاه، لەبیرم چوو، ژوانم هەیە! قەشە بۆفە وا چاوەڕێم دەکات. (بەپەلە دەچێتە دەرەوە)

دیمەنی حەڤدەهەم:

ئاناپترۆڤنە، پلاتۆنۆڤ.

ئاناپترۆڤنە بەرە لای پلاتۆنۆڤ دێت:- بۆچی لە خەڵکی دوور دەکەویتەوە؟

پلاتۆنۆڤ:- هەوای ژوورەوە زۆر گەرمە و بنمیچی گەچ هەر وایە، دەرەوە خۆشترە.

ئاناپترۆڤنە لە پاڵی دادەنیشێ :- بەڵێ، بەڕاستی شەوێکی دڵگیرە، هەوایەکی خۆش و شێداری هەیە! مانگ دەڵێی فانۆسە، جێگای داخە، کە ژنان حەقی خەوتنی ژێر تیشکی ئەستێرەکانیان نییە. وەختێ گەنج بووم دایکم شەوانی هاوین ڕێگەی پێ نەدەدام لە هەیوانی بەردەم ماڵەکەمان بنووم. (وەستان)...ئەمشەو بۆینباخەکی تازەت بەستووە.

پلاتۆنۆڤ:- بەڵێ، دوێنێ شەو کڕیم.

(وەستان) (جووڵانەوەکانی ئەم دیمەنە لە دوورەوە بەباشی بەردەوام دەبێت.)

ئاناپترۆڤنە:- ئۆف، نازانم چیم لێ بەسەر هاتووە، هەموو شتێکم خۆش دەوێ، میشێل بۆ بێدەنگی؟ من هاتووم گوێ لە قسەکانت بگرم.

پلاتۆنۆڤ، بەزەردەخەنەوە:- زۆر باشە هاتوویت گوێ لە قسەی من بگری؟

ئاناپترۆڤنە:- دووبارەی دەکەمەوە نازانم! واهەست دەکەم ئەمشەو لە جاران زێترم خۆش دەوێی، خۆشەویستییەکی وا، ئەمشەو.....

پلاتۆنۆڤ:- ئەی تۆ، تۆیش زۆر جوانی! لە ڕاستیدا تۆ هەردەم جوانی.

ئاناپترۆڤنە:- پلاتۆنۆڤ یەکترمان خۆش دەوێ ئەی وا نییە؟

پلاتۆنۆڤ:- باوەڕ بکە پەیوەندییەکی بەتینم لەگەڵ تۆدا هەیە ئانا پترۆڤنە. هیچ شتێ ناتوانێ هەستی من بەرامبەر بە تۆ بگۆڕێ، هیچ شتێ، قەت..

ئاناپترۆڤنە: کەوابێ ئێمە دوو دۆستی گەورەی یەکین؟

پلاتۆنۆڤ: بەڵێ.

ئانا پترۆڤنە: زۆر باشە (وەستان) خۆشەویستم، قەت بیرت لەوە کردۆتەوە خۆشەویستی نێوان ژن و پیاوێك ئەنجامێکی هەبێ و بتوانن هەنگاوێ هەڵێنن؟ (پێ دەکەنێ)

پلاتۆنۆڤ: بەڵێ، بەڵام من وتۆ، چونکە من و تۆ هەنگاومان بچووکە قەت بەرەو دۆزەخ ناچین.

ئانا پترۆڤنە: بۆچی ئێمەش بنییادەم نین؟ دڵداری شتێکی خۆشە، بۆ سوور هەڵدەگەڕێی؟

PDF4Kurd

پلاتۆنۆڤ: تۆ حاڵت باشە، وەرە با لەسەر ئاوازی ڤالس سەما بکەین!

ئاناپترۆڤنە: نەخێر، تۆ نازانی سەما بکەی! من حەز ناکەم قسەی جددی لەگەڵ تۆدا بکەم. وەرە تۆزێ لە ماڵ دوور کەوینەوە. (لەسەر قەڵەرەویڵیەکی دی دانیشین.) ئەمشەو زۆر سەیرە نازانم لە کوێوە دەست پێ بکەم.

پلاتۆنۆڤ: حەز دەکەی یەکەم جار من دەست پێ بکەم؟

ئاناپترۆڤنە: پلاتۆنۆڤ تۆ گەلحۆیانە دەدوێی! قسەکانت بێ فەڕن وگوێشت لێ دەگرم، ئای میشێلی ئازیزو نەفام لە کورتیدا بیبڕەوە!

پلاتۆنۆڤ: باشی هەمووی بەیەك وشە دەردەبڕم و دەڵێم (بۆچی؟)

ئاناپترۆڤنە : ئەی بۆچی نا؟ (وەستان) باسەربەستیش بی لەوەی، کەمن بکەی بەهاوسەری خۆت، بەڵام ئەی بیری لێ ناکەیتەوە.(جەناب) من خۆم لەدەست تۆ قوورتار دەکرد. (ساتێ بێ دەنگی) کێ دەڵێ نا. (وەستان) پلاتۆنۆڤ ئەگەر لەگەڵمایت راست دەکەی بۆ بێ دەنگ دەبی.

پلاتۆنۆڤ: ئاناپترۆڤنە با واز لەم قسانە بێنین توخواکەی ئەگەر واز لەم شتانە نەهێنی!

ئاناپترۆڤنە، (شانەکانی بەرز دەکاتەوە):- هەندێ جار لەخۆم دەپرسم دەڵێم باشە بڵێی پلاتۆنۆڤ ئەوەندە تێگەیشتوو بێ وەك خەڵکی باسی دەکەن؟ (لەسەری دەڕوا:) هەر هیچ نەبێ تۆ خۆت بۆم روون کەرەوە بزانم بۆ چی وایە؟

پلاتۆنۆڤ: چونکە ڕێزت دەگرم، حەز ناکەم ئەو ڕێزگرتنەت نەمێنێ. من پەکم پێ نییە، ئەگەر شوێنێکی باش بەخۆم بدەم و مەسەلەی دڵدارییەکی نهێنی ڕەت بکەمەوە، بەڵام بەرگەی ئەوەی ناگرم بەشداری کارەساتێکی گومان لێکراو بکەم، کە بۆ ئێوە مایەی خەفەت بێ. یەك دوو مانگان گەمژانە لەگەڵ یەك دەژین و دوایی بە شەرمێکی زۆرەوە لێکدی جودا دەبینەوە، من شتی وام گەرەك نییە.

ئاناپترۆڤنە: بەڵام من باسی دڵداریم دەکرد!

پلاتۆنۆڤ: زۆر باشە بەڵام ئایا من تۆم خۆش ناوێت؟ تۆم بە دڵە، تۆ نازدارو میهرەبانی، بێ گومان من خۆشم دەوێی، بەڵام نائومێدانە، من لە پێناوی تۆدا دەژیم.

ئاناپترۆڤنە: بەڵام خۆی عەشق و دڵداری وایە، هەمیشە دەبێ لە بێ نرخترین دەرەجەیدا ئاشکرا بکرێ؟

PDF4Kurd

ئاناپترۆڤنە بەدەم هەڵسانەوە: زۆر باشە، ئازیزم شەوێکی شاد. دوایی قسەی لێدەکەین. ئەمشەو هیلاکی.

پلاتۆنۆڤ: من هەروەك خۆت دەزانی ژنم هێناوە.

(دەستی ئاناپترۆڤنە ماچ دەکات.)

ئاناپترۆڤنە: تۆ هەمموو بە هەمموو شێوەیێ منت خۆش دەوێ، بڕۆ! بۆچی ئێستا لەم کاتەدا باسی ژنەکەت دەکەیت؟

پلاتۆنۆڤ:- هیوادارم تووڕە نەبیت؟ ئەگەر بۆم دەکرا ئێستا ماوەیەك بوو ئەڤیندارت بووم.

(دێتە ژوورەوە)

ئاناپترۆڤنە: کابرایەکی چەند بێ سەبری. خۆیشی دەزانێ بەبێ من ناتوانێ بژی، بەڵام (ڕێزی دەگرم).

دیمەنی هەژدەهەم

پیرەگلاگۆلییێڤ، ئاناپترۆڤنە.

پیرەگلاگۆلییێڤ، دەگەڕێ! دەچێتەوە بۆ قولغەکەی. پیرە گلاگۆلییێڤ تووڕە دیارە. بە پەلە دێت.) :- قسەی لەگەڵ دەکەم و دەڕۆم!

ئاناپترۆڤنە: ئەوە لە ژێر لێوەوە چ دەڵێی، پرۆڤێری سمۆنۆویچ.

پیرەگلاگۆلییێڤ لە پر ئارام دەبێتەوە:- ئاه، ئەوە تۆ لێرەیت؟ لە تۆ دەگەڕام.

ئاناپترۆڤنە: دەتەوێ چیم پێ بڵێی؟

پیرەگلاگۆلێیێڤ تۆزێ شەرمەزار دەبێ:- خوایە، لە ڕاستیدا تەنها دەمویست پێ بکەوم بزانم ئاناپترۆڤنە بۆ وەڵامی نامەکانم چ دەڵێ؟

ئاناپترۆڤنە : چیت لێم دەوێ، پرۆڤێری سمۆنۆیچ.

هاوسەرم هەیە چاوپۆشی لێ دەکەم. ماڵەکەم بەهەشتێکە و فریشتەی تێدا نییە.

ئاناپترۆڤنە: من نازانم لە بەهەشت چی دەکەی؟ نازانم؟ بەڵام دەزانی بەیانی چی دەکەی؟ دەتوانی بۆ خۆت ڕۆحێکی گەورە لە ئاسمان و زەوی بدۆزێتەوە.

ئاناپترۆڤنە: وادەزانم هەتا ئێستاش ژیان بەسەر بردن لە ژورێك لەگەڵ تۆدا بەکەڵکی من نایێ. پرۆڤێری سمۆنویچ داوای لێ بووردنت لێ دەکەم، بەڵام لەم پێشنیازە سەرم سوورماوە بۆچی زەماوەند بکەین؟ تۆ پێویستی چییت بە خۆشەویستی ژنێك هەیە؟ بێگومان ئەوە پەیوەندی بە منیشەوە نییە، بەڵام من لە جیاتی تۆ بوومایە، و ئەو سامانەیشم هەبووایە، ئەومیهرەبانی و راست گۆییەی تۆیشم هەبوایە، پێویستم بە هیچ نەدەبوو، ئەگەر دڵیش خۆشەویستی گەرەك بووایە، ئەوا پێشنیازی یەکێکم دەکرد هاوشان و ئاووکوفی خۆم بووایە. (هاوشانی خۆت خۆش بوێ)

پیرەگلاگۆلییێڤ : گاڵتەم پێ مەکە، من ئامادە نیم سەیری هاوشانەکەم بکەم. بۆ عەشق و خۆشەویستی هاوشانەکانی خۆت. دەبێ زۆر چاپووك بیت و پشتیوانت هەبێت، بەڵام من هیچیانم نییە. من هەوڵمدا کاری چاك ئەنجام بدەم، کەچی بەئاژاوە بەسەرمدا کەوتەوە. لە هیچ شتێکدا وام بەسەر نەهاتووە، مەگەر خۆشەویستی بۆ خۆی بۆ لام بێت.

ئاناپترۆڤنە: نەخێر، با واز لەم قسانە بێنین! باوەڕ بکە ئەوانەی داوات رەت دەکەنەوە ئینسانی خراپ نین. (پێ دەکەنێ دەنگە دەنگێ لە راراوەکەدا بەرگوێ دەکەوێت) خوای گەورە، ئەم دەنگە دەنگە چییە؟ حەتمەن پلاتۆنۆڤە و دیسان ریسواکراوە. (بەبێ تووڕەیی) بنیادەمێکی سەیرە!

دیمەنی نۆزدەهەم:

هەر ئەوان، گرگۆڤا، نیکۆلای تیرلیتیزکی.

گرگۆڤا و نیکۆلای تیرلیتیزکی بەدەم قسەکردنەوە دێنە ژورەوە. لە دوای میوانەکانی دی، وەك: گلاگۆلییێڤی گەنج و پێترن و بۆگەرۆڤ دێنە ژوورەوە.

گرگۆڤا، دەگری، کەمێك تووڕەیشە:- من قەت وا سووك نەکراوم.

(بە تیرلیتزکی دەڵێ:) ئینسان دەبێ لە هەموو پیاوەتییەك بێ بەری بێ، بۆ ئەوەی ێ هەڵوێست بێت!

نیکۆلای تیرلیتیزکی: ماریا گرگۆڤا، من لە تۆ دەپرسم، باشە دەمتوانی نەبوایە. برۆ! برۆ! گەر هەریەکێك بەم شێوەیە رەفتاری لەگەڵ بکردایە، من بەو ژنایەتییەی خۆم قایل نەدەبووم!

نیکۆلای تیرلیتیزکی: نا وا لە دوورەوە لە شتەکە مەڕوانە، تۆزێ لیێ تێ بگە...

گرگۆڤا: تەمبەڵ. تەوەزەڵ. بگەڕیوە بۆفە پیسەکەت، نامەوێ چیدی بتبینم، خواحافیز.

نیکۆلای تیرلیتیزکی: تکام وایە ئیشەکە وا گەورە مەکە، دوایی نەخۆش دەکەوم. ئەو فرمیسکانەت چییە، ئۆف، خوایە، سەرم دەسوورێ! مێشکم لە کەللەدا نەماوە.

دیمەنی بیستەم:

گرگۆڤا، ئانا پترۆڤنە، پیرە گلاکۆلییێڤ.

تیرلیتیزکی لە کاتێکا سەری خۆی گرتووە، بەبێ توانایی دوور دەکەوێتەوە، گرگۆڤا لەسەر قەرەوێلەیەك دادەنشێ و بەدەنگێکی بەرز دەگری.

گرگۆڤا: مێشکم نەماوە! خوایە! چیم کردبوو وا بەم شێوەیە سووکت کردم؟

ئاناپترۆڤنا بۆ لای دەچێت: ماریا ئەفیمۆڤنا، تکات لێ دەکەم، من ئەگەر لە جێی تو بوومایە لێرە نەدەمامەوە. (لە ئامێزی دەکات :) ئازیزم، مەگریی، ژنان بە سووك کردنی پیاوان زیاتر جەزرەبە دەکێشن.

گرگۆڤا بە هاوارەوە: نا من دەبێ تۆڵەی بکەمەوە، ئەگەر ئەوەی من دەیزانم بیلێم لە قوتابخانە دەری دەکەن. سبەینێ زوو پێش هەموو شتێ دەچمە لای قوتابخانە نەتەوەییەکان.

ئاناپترۆڤنا: زۆرچاکە. ئێستا ئارامبە مەگری ! بەیانی دێم بۆ دیدەنیت. بزانم چی روویداوە؟

گرگۆڤا : لە پێش چاوی هەموان منی ماچ کرد، وەك شێتێك لەگەڵما جوولایەوە، پاشان فرێی دامە سەر مێزێك. (دەردی لە گیانم) (گرگۆڤا دەچێتە دەرەوە.)

ئاناپترۆڤنا، بانگی یاکۆڤ دەکات :- یاکۆڤ، یاکۆڤ. گالیسکە بۆ ماری ئەفیمۆڤنا ئامادە بکە.

دیمەنی بیست و یەکەم

ئاناپترۆڤنە، پیرەگلاگۆلییێڤ، گلاگۆلییێڤی گەنج.

ئاناپترۆڤنە :- ئای، پلاتۆنۆڤ، پلاتۆنۆڤ! هەر بزانە لەو رۆژانە چیت بەسەر هات!

پیرە گلاگۆلییێڤ: کچێکی نازدارە، بەڵام وەك دەڵێن مامۆستاکان خۆشیان ناوێ لەبەر ئەوە شتێکی ئاساییە ئەگەر هەستیان بریندار کردبێت.

PDF4Kurd

ئاناپترۆڤنە: زۆر جددی نییە. ئەم شەو گەلەکی هەڵگێر و وەرگێر پێ دەکات و سبەینێش دێت داوای لێ بردوونی لێ دەکات. ئەمە ئیشێتی.

گلاگۆلییێڤی گەنج، لە تەنیشتی :- پیرەشێت. هەمیشە لەگەڵ ئەوە!

(دەچێتە لای باوکی) باشە ؟

پیرەگلاگۆلییێڤ : ئێستا تۆ چیت دەوێ ؟

گلاگۆلییێڤی گەنج : چیم دەوێ ؟ بەلام باوکە تۆ خەڵکی لەلای خۆیانەوە دەلێت دەبێ چی بەسەر هاتبێ ؟

پیرەگلاگۆلییێڤ : کێ ؟

گلاگۆلییێڤی گەنج: ئەو خەڵکە.

پیرەگلاگۆلییێڤ: من دەڕۆم. (قیت دەبێتەوە بە ئانا پترۆڤنا دەلێ :) خاتوونە ئازیزەکەم ئەم مەسەلانە خۆیان چۆنن با وا بن. کە جوابت لێ گیرامەوە هەموو شتێ دەگۆڕێ.

(دەچێتە دەرەوە)

دیمەنی بیست و دووەم:

گلاگۆلییێڤی گەنج، ئانا پترۆڤنە.

گلاگۆلییێڤی گەنج، لە تەنیشت ئانا پترۆڤنا دادەنیشێ:- پیرەمێردی خلەفاو. خۆ کەسیش چاوەڕێی ناکات، دەزانێ گاڵتەم پێکرد.

ئاناپترۆڤنە : نەختێکی تر بە ساڵا بچیت، بەرامبەر بەو رەفتارانەی لەگەڵ باوکت دەیکەیت پەشیمان دەبیتەوە.

گلاگۆلییێڤی گەنج : دەمخەیتە پێکەنینەوە. بە هەر حاڵ: من خۆم لە دەستی ئەو ڕزگار کرد، تا لەگەڵ تۆ بە تەنیا بمێنمەوە.

ئاناپترۆڤنە:- ئاه؟

گلاگۆلییێڤی گەنج :- من وەڵامی ئێوەم دەویست: (بەڵێ) یان (نەء)؟

ئاناپترۆڤنە: چی؟

گلاگۆلییێڤی گەنج: زۆر گاڵتەم پێ مەکە. زۆر باش دەزانی، بەڵێ یان نا؟

ئاناپترۆڤنە:- دووبارەی دەکەمەوە، کە تێ ناگەم مەبەستت چییە؟

گلاگۆلییێڤی گەنج: دەزانم برێ پارە بیرت دەخاتەوە، بەڕاستی (جانتای پارەکانی دەردێنێ:) ئەگەر وەڵامەکەی بەڵێیە ئەوا ئەو پارانەت بەر دەکەوێ و رەنگە زیاتریشی تێدا بێت.

ئاناپترۆڤنە: تۆ زۆر قسەی لە ڕووی. بەڵێ هەندێ جار وا رێ دەکەوێ خەڵکی زۆر ئاقڵیش شەپازللایەکی دەوێ (بەڵێ)!

ئاناپترۆڤنە قیت دەبێتەوە : کلاوەکەت هەڵگرەو یەکسەر برۆ دەرەوە.

گلاگۆلییێڤی گەنج: بۆ کوێ؟

ئاناپترۆڤنە:- هەر کوێیەکت پێ خۆشە. ئیدی نامەوێ بتبینم.

گلاگۆلییێڤی گەنج : ئاه...خۆت تووڕە مەکە، من نارۆم ئاناپترۆڤنە.

ئاناپترۆڤنە:- ئاوا دەرت دەکەم.

(بەرەو ماڵ دەڕواتەوە)

گلاگۆلییێڤی گەنج، بەدووی دەکەوێ:- خوایە، ئەم ژنە چەند حەساسە! چیم نەکردووە، خۆ من چیم نەکردووە، ئەم بەزم و رەزمەی نایەوە!

(بەدووی دەکەوێ).

دیمەنی بیست و سێیەم:

پلاتۆنۆڤ، سۆفیا

دەنگی مۆسیقای سەما، پێکەنینی مێوانان و زەنگی سەعاتی بان دیوار، بەرگوێ دەکەوێت و شەو ئارامە. پلاوتۆنۆڤ و سۆفیا دێنە ژوورەوە.

پلاتۆنۆڤ: من لەم دنیایە چ جێ و رێم نینە، مامۆستایەکم و ساڵانی زێڕینم رۆیی و بەجارێ فەرامۆشیان کردووم، هەموو شتێکم لە دەست چوو، هەموو شتێك، تەنیا لاشەکەم ماوەتەوە، سۆفیا، ئیدی من هەمووی سی ساڵم تەمەن نەماوە، جا ئومێدی چیم بێ. بوومەتە بووکە شووشەیەکی لە تەختە دروستکراو. ژیانێکی بابردەڵەو پاشانیش مەرگ چاوەڕوانمە. ئومێد دەکەم بچمە دۆزەخ، بەڵێ، بەلام ئەی تۆ؟ کوانێ گیانی پاکت؟ کوانێ هاوڕێیەتیت؟ هاوکاریت؟ (دەستی دەگرێ) ئازیزەکەم، راستم پێ بلێ، تو رابردووی هاوبەشمان، پێم بلێ چی بووە هۆی ئەوەی ئەو پیاوە بۆ هاوسەریت هەڵبژێری؟

PDF4Kurd

سۆفیا: ئەو وەك خەڵكی دی نییە.

پلاتۆنۆڤ: درۆ مەکە.

سۆفیا، هەڵدەسێتەوە: ئەو هاوسەری منەو دەبێ داوات لێ بکەم کە...

پلاتۆنۆڤ قسەی پێ دەبڕێ و ناچاری دەکات دانیشێتەوە:- بەلای منەوە هیچ جیاوازییەکی لەگەڵ خەڵکی ترا نییە، من راستیت پێ دەڵێم، بۆ کرێکاریت هەڵنەبژارد؟ یەکێك جەور بکێشێ بۆچی ئەو کابرا رەشەت هەڵبژارد وا کەوتۆتە ژێر باری قەرزەوە؟ بۆچی لە نێو ئەو هەموو خەڵکە ئەو؟

سۆفیا: بەسە، هاوار مەکە، هەر تەنیا ئێمە لێرە نین.

(کۆمەڵێ میوان لە ماڵ دێنە دەرەوە و رەت دەبن)

پلاتۆنۆڤ: ئەگەر گوێیان لێ بێت ئەوجا باشە! لەو رووگرژیەم ببووره، من تۆم خۆش دەویست، لەم دنیایەدا لە هەموو شتێ زیاتر خۆشم دەویستی.(دەست بەگۆنای سۆفیا دادێن) منداڵی بەستەزمان! بۆچی پۆدرە لە دەموچاوت دەدەی، سۆفیا ئەگرۆڤنا؟ ئەم پۆدرەیە پاك بکەرەوە، ئەگەر بتتوانیبایە جگە لە مێردەکەت بە دیداری پیاوێکی دیکە گەیشتبای ئەو پۆدرەیەت پاك دەکردەوە؟ ئەگەر تواناو شانسێکی باشترم دەبوو، سۆفیای ئازیزم، لەم زەلکاوە رزگارم دەکردی و نیشانم دەدای چۆن چۆنی بژیت.

(چەند میوانێکی دی دەچنە دەرەوە، سەروسەدا لە ماڵەکەدا بەرگوێ دەکەوێت، سۆفیا لە پلاتۆنۆڤ دوور دەکەوێتەوە.)

سۆفیا، بەپێوەیە و بە هەردوو دەستی دەموچاوی خۆی داپۆشیوە:- وازم لێ بێنە، بڕۆ.

(بەرەو ماڵ دەبێتەوە.)

پلاتۆنۆڤ دەستی دەگرێ: بەڵێنم پێ بدە کە بەیانی نارۆینەوە... ئێمە دۆستی یەکدین، سۆفیا. دیسان بە دیداری یەك شاد دەبینەوە، ئەی وا نییە؟ دەبڵێ: بەڵێ.

سۆفیا: بەڵێ.

PDF4Kurd

دیمەنی بیست و چوارەم:

هەر ئەوان، ڤۆی نیترۆڤ، ئانا پترۆڤنە، نیکۆلای تیرلیتیزکی، پیرەگلاگۆلییێف، گلاگۆلیێفی گەنج

میوانەکانی دی بە هۆی ڤۆی نیترۆڤەوە هیدایەت دەکرێن، هەموویان بە جۆش و خرۆشەوە دەدوێن.

ڤۆی نیتزۆڤ: ئاه، ئەوان کە ئێمە بە دوایاندا دەگەڕاین!

(بە پلاتۆنۆڤ دەڵێ:) بابچین ئاگربازی بکەین!

(بەرەو ڕاڕەوەکە رادەکەن) یاکۆڤ!

(بو سۆفیا دەڵێ:) ها بیرت کردەوە، سۆفیا؟

پلاتۆنۆڤ:- بڕیاری دا کە بمێنێتەوە.

ڤۆی نیتزۆڤ: ئافەرین!! مێشێل دەستم بگوشە! دەمزانێ بڕیارێکی چاك دەدەیت و ئەقڵت دینێتەوە سەر. با بچین ئاگر بازییەکە ببینین! (لە خەڵکی جیا دەبنەوە، بەردەوام دەبێ:) دایە، تۆ لە کوێیت؟

...پلاتۆنۆڤ !

پلاتۆنۆڤ: بەنەعلەتی شەیتان بن، من دەبێ بڕۆم (بە هاوارکردنەوە:) وادێم سێرگی پاڤلۆوڤیچ! دایمەگیرسێنە! چاوەڕێم بکەن.

(بەدووی خەڵکەکەدا دەڕوا، لەوکاتەدا ئاناپترۆڤنە لە ماڵ دێتە دەرەوە.)

ئاناپترۆڤنە، لەگەڵ تیرلیتزکی لەماڵ دێنە دەرەوە:- سێرگی هێواش کە، هێواش، میوانەکانی دیش وا دێن. (بە سۆفیا دەڵێ:) ئەوە بۆ وا ڕەنگت هەڵبزرکاوە، زۆر غەمگین دیاریت، هیچ بووە؟ - دەڕواتە دەرەوە، سۆفیا دەمێنێتەوە، لە باغ دوور دەکەوێتەوە.

دەنگی پلاتۆنۆڤ: کێ بە کەشتی لەگەڵما دێت؟

(هاوار دەکات:) سۆفیا ئەگرۆڤنا!

سۆفیا، بەگومانەوە: بڕۆم؟

سەدای ڤۆی نیتزۆڤ:- تیرلیتیزکی لە کوێیە! هۆی تیرلیتیزکی.

نیکۆلای تیرلیتیزکی، بەڕاکردن لە ماڵ دێتە دەرەوە:- هاتم ! هاتم ! (کە سۆفیا دەبینێ، دەوەستێ و سەیری دەکات.)

سۆفیا : ها چیت لێم دەوێ؟

نیکۆلای تیرلیتیزکی: هیچ.

سۆفیا: لوتفت هەبێ و بەتەنیا جێم بهێڵە، ئەمشەو تاقەتم نییە گوێ لە هیچ قسەیەك بگرم، قسەکردنیش ئەوە هەر هیچ!

نیکۆلای تیرلیتیزکی، بەبۆڵە بۆڵەوە:- تێدەگەم تێدەگەم، نازانم بۆ حەز دەکەم خاچێکت بە نێو چاواندا بکێشم، ئاە، زۆر حەز دەکەم بەڵام بۆچی ؟ نەك بۆ سووك کردنی تۆ بەڵك بۆ زراندنی ووشەی داوێن پاکی و بەس)!

سۆفیا: فێڵباز! (دوور دەکەوێتەوە.) فشەکەر!

نیکۆلای تیرلیتیزکی، دەچەمێتەوە:- داوایەکتان نییە ! من شانازی بەوە دەکەم بەرامبەرتان مل کەچ بم، دەمویست لەگەڵتان بمێنمەوەو لەگەڵتان بدوێم، بەڵام بانگم دەکەن، ماندووم. (ئای گوڵە هەنگ کوژ، لەگەڵ دوعاکانی خۆتدا گوناحەکانی منیش بێنەوە یادت.)

(دەچێتە دەرەوە. ئاگربازی دەت پێ دەکات.)

سەدای ڤۆی نیتزۆڤ: کێ بەبەلەم دەگەڵ پلاتۆنۆڤ دێت؟

سۆفیا:- ئاخر چی بکەین؟... (هاوار دەکات) من دێم؟!

(دەچێتە دەرەوە. پلاتۆنۆڤ و ڤۆی نیتزوڤ بانگ دەکات. هەر دوو گلاگۆلییێڤی گەنج و پیر لە ماڵی را دێن.)

پیرەگلاگۆلییێڤ، زۆر هەستی دەبزوێ و دڵشادە:- تۆ درۆ دەکەی خوێڕی پیس، کە منداڵیش بوویت درۆزن بووی، باوەڕت پێ ناکەم.

گلاگۆلییێڤی گەنج:- خۆت پرسیاریی لێ بکە، بۆ درۆت لەگەڵ دەکەم؟

هەتایت تۆ ڕۆیشتی ئەو دەستی بەنازو خۆڕازاندنەوە کرد، منی لە باوەش گرت و ماچی کردم، هەوەڵجار داوای سێ هەزار ڕۆبڵی دەکرد، قسەم لەگەڵ کرد، دەی دەی دوا جار هاتەوە ـەر هەزار ڕۆبڵ، بێنە تۆ هەزار ڕۆبڵم بدەرێ.

پیرەگلاگۆلییێڤ:- تۆ باسی شەرەفی ژنێك دەکەیت، کیریل! وابێ نرخی مەکە، شەرەفی …تێکی پیرۆزە، وس بە!

گلاگۆلییێڤی گەنج:- بەشەرەفم. تۆ باوەڕ بەقسەی من ناکەی؟

هەزار ڕۆبڵم بدەرێ تا بۆی بەرم.

PDF4Kurd

پیرەگلاگۆلییێڤ:- من باوەڕ بەقسەکانت ناکەم، گاڵتەی پێ کردووی گەلحۆ.

گلاگۆلییێڤی گەنج:- من! پێت دەڵێم رازیم کردووە، ئەمرۆ ژنان هەموو هەروان، من دەیناسم، تۆ دەتویست بیهێنی.

پیرە گلاگۆلییێڤ:- کیریل، تو خودا تۆ خۆشت دەزانی چ دەڵێی ؟

گلاگۆلییێڤی گەنج:- ئەم هەزار ڕۆبڵەم بدەرێ، لەبەر چاوی خۆت دەیدەمێ، بەڵام تۆ باوەڕ بە قسەکانم ناکەیت، کە پێت دەڵێم دەتوانم ژنان ببەزێنم، دوو هەزار ڕۆبڵی خۆت بدە، ئەوە دەبێتە ماڵی تۆ.

پیرەگلاگۆلییێڤ، جزدانی پارەکەی دەردێنێ:- بگرە.

(جزدانی پارەکەی دەخاتە سەرئەرز، کوڕەکەی جزدانەکە هەڵدەگرێتەوە بە وردی ئەسکەناسەکان دەژمێرێ. پیرەگلاگۆلییێڤ دادەنیشێ، لە کاتێکدا هەر دوو دەستی بەسەرییەوە گرتووە:) من سوێندم بەو دەخوارد، ئاە، پەروەردگار!

پەردەی دووەم

پلاتۆنۆڤە شێت

قامیشە لان، کۆمەڵێ دیمەنی دەوروبەر، دەستە چەپ قوتابخانە. دوورتر ستوونەکانی تەلەگراف بەر چاو دەکەون. شەوە.

PDF4Kurd

دیمەنی یەکەم:

ئاسیپ، ساشا

ساشا لە رۆخ پەنجەرە دانیشتووە، ئاسیپ تفەنگێکی بە دەستیەوەیە و لە دەرەوە چاوەڕێ دەکات.

ئاسیپ:- چۆن هاتە پێشەوە؟ (بەو پەڕی سادەییەوە).

ساشا:- ئەی تۆ چۆن ئەوت نەبینی؟

ئاسیپ:- هەر ئەو ڕۆژەی گەیشتمە دێ لە قەراخ رووبار پیاسەم دەکرد، لەناکاو ئەوم بینی. لەناو ئاوێ بووم و دامەنی خۆی هەڵکردبوو و ئاوی دەخواردەوە، راوەستام، سەیرم دەکرد، ئەو سەیری منی نەدەکرد، ئەمن زۆر بەجووتیاران ناچم، بەم شێوەیە قسەم لەگەڵ کردو پێم وت: (خاتوونەکەم، چون دەکرێ جەنابتان حەز لەئاوی ڕووبار نەکەن؟...وتی:(ئاگات لە زمانت بێ، بڕۆ ئیشی خۆت.) ئەمەی وت و چی دی تێم ڕانەما، من شەرمەزارم، شەرمەزار. وتی: (گەمژە بۆ وا خۆت لێرە بەعەردە دادایە؟ قەت ژنت نەدیوە؟) ڕێك دەیڕوانییە نێو چاوزانم: (یان وادیارە منت خۆش دەوێ؟) وەلامم دایەوە: (ئاه، خاتوونەکەم، ناتوانم ڕێگا بەخۆم بدەم و بڵێم، کە چەندم خۆش دەوێی) پێکەنی، منیش گوتم ئەو کەسە دەبێ چ شانسێکی هەبێ، کە تۆ لەباوەشی دەگری، بێگومان یەکسەر دەمرێ و هەڵناسێتەوە) وتی: (زۆر باشە، دەخۆت تاقیکەرەوە ببینە!) بەم شێوەیە هێن و منهێن دەستی پێ کرد، لێی نزیك بوومەوە، نەجوولاوە، لە باوەشم کرد، لێوەکانیم ماچ کرد.

ساشا، (بەخەندەوە):- باشە، باشە دوایی چیت وت؟

ئاسیپ،بە دەنگێکی بەرز پێکەنی و وتی :(دە ئێستا بمرە !)...

ساشا:- ئێ ئەتو چیت کرد؟

ئاسیپ:- نەء من وەك نەفامێك ئارام وەستابووم و یاریم بە ڕدێنم دەکرد، ئەویش وتی: (شێتە، بگەڕێوە سەر ئیشی خۆت و نینۆکەکانت بکەو ئەگەر بۆت کرا خۆیشت بشۆ.) ئەو ڕۆیشت و بەم شێوەیە منیش ئاشقی بووم.

ساشا:- ژنێکی سەیرە. (قاپێکی دەداتە دەستی) بگرە. دانیشە ئاشەکەت بخۆ.

ئاسیپ:- دەتوانم ڕاوەستم.(چێشت دەخوا) ڕۆژێ دێ یادی ئەو چاکانەت دەکەمەوە.

ساشا:- زۆر باشە، جارێ دەست بەو کارانە بکە، کە پێت دەڵێم. کاتی نان خواردن کڵ و دێینە خوارەوە. (ئاسیپ کلاوەکەی دادەگرێ ئەی بۆ هیچ کاتێ بەرامبەر نان دوعا ناکەی؟

ئاسیپ:- بێ ئەوەی جەختە لەسەر وشەی (ئەم کارە) بکا: ئاه، ماوەیەکی زۆرە من کارم وا ناکەم. (بێ دەنگی، نان دەخوا)، وەکو وتم: لەو ڕۆژەی بەدواوە، من هەرگیز وەك پێشترێ نیم. خوو خۆراکم لێ هەڵگیراوە. (نان دەخوا) هەمیشە ئەو دێتە بەر چاوم، ئەگەر چاوەکانیشم ببەستمەوە هەر لەبەر چاومە. (نان دەخوا) هەوەڵ جار ویستم خۆم بخنکێنم، بەڵام من وەك سەگی ئاوی مەلەوانم، دوایی بیرم لەوە دەکردەوە مێردەکەی بکوژم، بەڵام پیرەمێردێکی شێتۆکە بوو، لەسەر قەڕەوێڵەیەکەی بوو بێ ئەوەی ئاگای لەمن بێ ئیشەکانم کرد، خزمەتم کرد، دڵم مردووە، ئەمەش بۆ پیاو لە هەموو شتێ خراپترە، بەڵام چی بکەم؟

ساشا:- کە من عاشقی میشێڵ ڤاسیلی بووم، وامدەزانی ئەو گرنگی بە هیچ نادا وەك شەهیدێك ڕەنج دەدا، زۆربەی کات دوعام دەکرد مەرگیم دەخواست، لەناکاو ڕۆژێکیان سبەینە بوو لە لای باوکم هاتەوەو لێی پرسیم: (کیژۆڵە، دەڵێی چی زەماوەند بکەین؟) لە خۆشیاندا گریام و هەموو لە خۆبایی بوونێکم نابەلاوە و خۆم بە شان و ملی دا شۆڕ کردەوە.

ئاسیپ:- بەڵێ، بەڵێ، جوانە.(قاپەکەی بە بەتاڵی دەداتەوە دەستی) کەمێك شۆربای کەلەرم نەماوە؟ زۆرم برسییە.

(ساشا، ساتێ دەچێتە ژوورەوە. ئاسیپ پەنجەکانی پاك دەکاتەوە. ساشا دەگەڕیتەوە.)

ساشا:- نەخێر، بەڵام پەتاتەمان هەیە لە ڕۆنی پەڕەوەردا سوورکراوەتەوە، حەزت لێیە؟ قاپێکی گەورەی بۆ رادەگرێ.

ئاسیپ:- سوپاس (قاپەکەی لێ وەردەگرێ و بەدەست پەتاتەکان هەڵدەگرێ و دەیخوا.) ساڵی پار کەروێشکێکم پەیدا کردبوو زۆر دەگمەن بوو، وتم: باشە دەی ئەمەش شتێکی تازەیە. کەروێشکێك چاوی خێل بوو. کەروێشکەکەی لێ وەردەگرتم و لەسەر چۆکی خۆی دادەناو و ...ەیلاواندەوە ئینجا لیێ دەپرسیم: ((نازانم، خەڵکی بە نەوعێك باست دەکەن، راستە؟ دەزانی ...ۆ زۆر وەحشی ؟ منیش وەڵامم دەدایەوە : (بەڵێ، راستە.) ئینجا باسی بوونی خۆم بۆی کرد، ...ە چۆن بڕوام بە خوا نییە. ئەویش پێی وتم: (پێویستە رێگەی راست بگری.) بەپیادە تا ...کیف) بڕۆم لەوێشەوە بۆ ئورشەلیم ئەوجا بەتەواوی دەگۆڕێی، بە شێوەیەکی باشتر ...ەگەڕێیەوە.)کیسەیەکم هەڵگرت و بەرەو (کیف) بەرێ کەوتم.(چێشتەکە دەخوا) پاشان، کە

گەیشتمە خارکۆف لەگەڵ کۆمەڵی دز و ڕێگر پەیوەندیم پەیدا کرد، هەرچی پارەو پوولم هەبوو بەئارەق خواردنەوە سەرفم کردو گەڕامەوە. (بێ دەنگی). ئێستا نایەوێ دوای ئەوە ببینێ.

ساشا:- ئاسیپ، بۆ نارۆیتە کلێسا؟

ئاسیپ:- ئەو خەڵکە سەیرن، دەڵێن: (پەشیمانن و داوای بەخشین دەکەن). نەء پێویست ناکات، ئەو گێلانە لەوە بگەن.

ساشا:- ئاسیپ، بۆچی قسەی ناشیرین بەجووتیاران دەڵێی ؟ جارێکیان تۆم بینی لە پیاوێکت دەداو ناچارت دەکرد لەبەر دەمتا بە ئەژنۆدا بکەوێ، تۆ بۆ وا بێ بەزەییت؟

ئاسیپ:- بۆچی نایەنە سەر ڕێگای ڕاست؟

ساشا:- بۆ ئەوەیان مەسیح وتویە...

ئاسیپ:- نا، نا، تۆ لەم بارەیەوە هیچ نازانی، باشە مێردە بەڕێزەکەت لە منداڵان نادا؟

ساشا:- ئەگەر لێشیان بدا، لەبەلاش لێیان نادا، بۆ ئەوە لێیان دەدا ڕێگای راستیان پێ نیشان بدات.

ئاسیپ:- ئم..م..م.

ساشا :- لەناخی دڵەوە هەموویانی خۆش دەوێ، زۆر ڕێك و پێکە.

ئاسیپ:- من قەت ژنی وەك تۆم نەبینیوە، بەدخوو نەبێ.

(قاپەکە دەداتەوە ساشاو نەختێ نزیکتر دەبێتەوە، ساشا هەڵدەستێتەوە و کەمێك لێی دوور دەکەوێتەوە.)

ساشا:- گوێم لە دەنگی مێردەکەمە وا دەگەڕێتەوە.

ئاسیپ:- ئەڵبەتە وا نییە. ئەو خەریکی گفتوگۆیە لەگەڵ (خاتوونی ڕاستەقینەی جیهان)، کابرایەکی سەیرە، ژن هەموو وەك پیشیلە بە دووی کەوتوون، رەفتارەکانی ئەویان پێ خۆشە). (قسەکانی دڵگیرن.) (پێ دەکەنێ) ئەو هەموو دەمێ لە دوی بێوەژنێیە، بەڵام ئەو هەر لە کۆڵ خۆی دەکاتەوە، هەر بزانە لەم ڕۆژانە تووشی دەردی سەری خۆی بوو.

ساشا:- زۆر قسە دەکەی، بڕۆ بنوو، خوا ئاگادارت بێ.

ئاسیپ:- ئاه، من گاڵتەم بەخوا دێت، باشە ئەوە بەڕاستی چاوەڕێی مێردەکەتی؟

ساشا:- بەڵێ.

PDF4Kurd

ئاسیپ:- پلاتۆنۆڤ دەبێ هەموو هەفتەیەك دەرزەنێ مۆم بۆ پیاوچاکان بسوتێنێ، کە خوا تۆی پێ بەخشیوە و سوپاسگوزار بێت.

(بەفیکەوە دەڕواتە دەرەوە. دوای دەرچوونی ئەو ساشا بە خۆی و بە چرایەك و بەکتێبێ دەگەڕێتەوە.

دیمەنی دووەم:

ساشا بە تەنیایە

ساشا:- کات درەنگە.(دادەنیشێ) ئەو ئەگەر بەس ئاگای لە خۆی بێ، ئەو شەونشینییانە ئازاری دەدا. (باوێشك دەدا) منیش ماندووم، لە کوێ بووم؟ (دەخوێنێتەوە) (ڕۆژێکی خۆڵەمێشیی زستان...) (باوێشك دەدات:) تاقەتم نییە ئەوە بخوێنمەوە هەمووی هەر وەسفە.(پەڕەکە ئاوا دەکات، گوێ دەگرێ:) یەکێ بۆ ئێرە دێت مێشێلە ؟ دواجار.

(قیت دەبێتەوە و چرایەکە کز دەکات) من لێرەم.

چەپ، چەپ،چەپ، ڕاست،چەپ !

دیمەنی سێیەم:

نەء، ئەء، پلاتۆنۆڤ و ساشا

پلاتۆنۆڤ، دێتە ژوورەوە:- نەء نەء تۆ بەهەڵەدا چوویت، ڕاست، ڕاست، ڕاست، چەپ، ڕاست، بچکۆلانەکەم،وەك فەرمانێکی ناسروشتی پێشەوە، دوواوە، سەرەوە و خوارەوە لێك جیادەکاتەوە.

ساشا:- دانیشن ئەوەی بیری لێ دەکەمەوە پێت دەڵێم، دانیشە.

پلاتۆنۆڤ:- بفەرموو. (دادەنیشێ. ساشا هەردوو دەستی لە ملی دەکا) (وەستان) کچە شیرینە بچکۆلانەکە تۆ بۆچی نەخەوتووی؟

ساشا:- خەوم نایێ، (لە نزیك ئەو دادەنیشێ) شەوێکی خۆشت بەسەر برد ؟

پلاتۆنۆڤ:- سەما کردن، خواردن، فیشەکە شێتە. حەتمەن فیشەکە شێتەت پێ خۆشە.

ساشا:- کە گەیشتمەوە ماڵێ بەچکەکەمان وا قەواقی بوو.

پلاتۆنۆڤ:- پیرەگلاگۆلییێڤ تووشی دڵەکوتێ بوو بوو.

ساشا، بە خرۆشانەوە:- خوایە گیان ! ئەی ئێستا چۆنە؟

پلاتۆنۆڤ:- دیار بوو براکەت تەماشای دەکرد.

ساشا:- باش دیار بوو؟

پلاتۆنۆڤ:- لە باغ ئەم دڵە کوتێییەی گرت. کوڕە گەلحۆیەکەی هەر گوێشی پێنەدا.

ساشا:- من سۆفیا ئەگرۆڤنام زۆر بەدڵە، زۆر شکۆمەندە، جا ژنێکی چەند جوانە!

پلاتۆنۆڤ:- ئاه، دیسان پەکم کەوت. (بەهەردوو دەستی دەم و چاوی دادەپۆشێ): شەیتان چۆتە کەوڵمانەوە.

ساشا:- پێم بڵێ چیت کردووە؟

پلاتۆنۆڤ:- بێ مانایە، شەرمەزارییە. مەگەر تەنها ئەو خوایە خۆی بزانێ چی بەسەر دێت.

ساشا:- وەرە بنوو، ناتوانی چی دی لەسەر پێیان ڕابوەستی.

پلاتۆنۆڤ:- هەر بیر دەکەمەوە، من براکەتم بەند کردووە، ئای ساشا، باشە هیچ گیانی دۆستایەتیم تێدا دەمێنێ؟

ساشا، بە میهرەبانییەوە:- با بچین، بنووین.

پلاتۆنۆڤ:- لە خەڵکیش خراپتر ڕەفتارم لەگەڵدا کرد، چۆن دەتوانم نرخێك بۆ خۆم دابنێم؟ بەدبەختی لەوە گەورەتر چییە مرۆڤ نەتوانێ نرخێك بۆ خۆی دابنێ، خوایە، شتێکم نەماوە ببێتە هۆی خۆشەویستیم، یان ڕێزێك بۆم...بەڵام لە هەمانکاتدا، باشە تۆ منت خۆش دەوێت؟ ڕاستییەکەی نازانم بۆچی.. باشە تۆ توانیوتە شتێ لە من بدۆزیتەوە بێتە هۆی ئەوەی منت خۆش بوێ؟ تۆ منت خۆش دەوێ؟

ساشا:- ئەمە چۆن پرسیارێکە. چۆن دەتوانم تۆم خۆش نەوێ؟ تۆ مێردم نیت؟

ساشا:- ئەمشەو تۆ چەند ناخۆشت کرد، نازانم لێت تێناگەم.

پلاتۆنۆڤ بەخەندەوە:- خۆشبەختبە و خۆت کوێرکە (هەنیەی ماچ دەکات.) خوا تێت گەیەنێ، خۆشەویستم، تۆ ژنێکی شایستەی.

ساشا:- ئەو قسە هیچانە چییە.

پلاتۆنۆڤ:- نەء ڕاستییەکەی تەواو تێگەیشتم، تۆ نابێ ژن بیت، تۆ دەبی مشك بیت، گێڵە بچکۆلانە ئازیزەکەم، تۆ بۆچی وەك مشکێك نەهاتیتە دونیاوە؟ بەو عەقڵەی هەتە بۆ خۆت

PDF4Kurd

چاکترین زیندەوەری دونیا دەبوویت. تۆ ئاوا کوڕەکەمانت هەڵگرتبوو ؟ تۆ دەبوایە چەندان سەرباز لە نانی پرداویە بسازێنی. (پلاتۆنۆڤ دەیەوێ ماچی بکا.)

ساشا بە تووڕەییەوە:- وازم لێ بێنە! مادام گێلم بۆ منت هێنا؟ بە داخەوەم، ئەی بۆ یەکێ لە دۆستە ئاقڵەکانی خۆت هەڵنەبژارد. خۆ من داوام لێ نەکردبووی بمهێنی.

پلاتۆنۆڤ:- خوایە ببەخشە، ئەمەشیان تازەیە: تۆ دەتوانی تووڕە بیت!

ساشا:- ئەی تۆ، تۆ مەستی، زۆر باشە، لێرە بمێنمەوە و بە قسەکانی خۆت زیاتر خۆت سەرخۆش بکە، من دەچم دەنووم.

(بەپەلە دەچێتە ژوورەوە)

دیمەنی چوارەم:

پلاتۆنۆڤ، بەتەنیایە.

پلاتۆنۆڤ:- مەستم؟ ئەشێ، گەر من مەست نەبم گشت ئەو هەموو دەبەنگییانەم لەگەڵ نەدەکرد...(دەڕوا بچێتە ژوورەوە، دەنگی چوار نالّی ئەسپێك دەگاتە بەر دەرگای ماڵەوە، دێتە بەرگوێیەوە دەوەستێ.) دەبێ کێ بێ؟ ئاناپترۆڤنە!

دیمەنی پێنجەم:

ئانا پترۆڤنە، پلاتۆنۆڤ

ئاناپترۆڤنە، جل و بەرگی ئەسپ سواری پۆشیوەو قامچەیەکی بە دەستەوەیەو دێتە ژوورەوە:- وامزانی هێشتا نەخەوتوون.

پلاتۆنۆڤ:- بەڵام...

ئاناپترۆڤنە:- خوا زستانی بۆ نووستن داناوە، وا نییە؟ (وەستان) چیتان بەسەر هاتووە؟ دەستان درێژکەن. (پلاتۆنۆڤ دەستی بۆ لای ئەو درێژ دەکا) ئەوە چییە سەرخۆشی؟

پلاتۆنۆڤ:- بەڵام بۆ...وا لە خەوان کوێر دەبیت؟ وەرە تۆزێ هەوا هەڵمژە، خەو زڕاوی ئازیز بەڕێزم.

ئاناپترۆڤنە، لە پاڵی دادەنیشێ:- بەڵێ و نەخێر. میشێل ڤاسیلیڤیچی زۆر خۆشەویستم. (پێ دەکەنێ) بەو چاوانەت تێم دەڕوانی، کەلەبەر نەزانینی خۆت هەر دەم لەگەڵ ترس شەڕیانە.

پلاتۆنۆڤ:- من ناترسێم. هیچ کاتێ نە لە خۆم و (وەستان ئینجا دوای ساتە وەختێ) باشە تۆ بۆچی نارەحەتیت؟

ئاناپترۆڤنە:- ئەوەیان بۆ حیسێبی پیری بەجێ بێڵە.

پلاتۆنۆڤ:- ئەم هەوەسبازییە لە ژنێك قبوول دەکرێت، کە پیر بووبێت، بەڵام تۆ سەیرێکی خۆت بکە، تۆ گەنجییت...

(ئانا پترۆڤنە، دەیەوێ قسە بکات) وس. تۆ جارێ هەرەتی لاویتە، هێشتا عومرێکت لە پێش ماوە.

ئاناپترۆڤنە:- بەڵام من خۆم نامەوێ عومرێکم لە پێش بێ، من ئێستا ژیانم دەوێ. بەڵێ ئەمشەو، هەست بە گەنجییەتی خۆم دەکەم، بە راستی هەست بە گەنجییەتی خۆم دەکەم!

(وەستان.)

پلاتۆنۆڤ:- چیت لێم دەوێ، من هیچم ناوێ بەڕێی خۆتدا بڕۆ. (وەستان...) تکات لێ دەکەم وازم لێ بێنە. (وەستان)...وازم لێ بێنەو واتێم مەڕوانە (وەستان.) بۆ ئازارم دەدەیت؟

ئاناپترۆڤنە، بەقاقاوە:- بەڵێ من ناچارت دەکەم، بەڵێ. هەتا بە زۆر ناچارت دەکەم. زۆر باشە ئەمە دوا هاوارە.

پلاتۆنۆڤ:- بۆچی من، لە نێو ئەو هەمو خەڵکە؟ من ناتوانم بەرەنگاری تۆ ببمەوە، من زۆر بێ دەسەڵاتم، لێم تێ بگە.

ئاناپترۆڤنە، لێی نزیك دەبێتەوە:- هەوەڵ جار لەبەر لوت بەرزی خۆم، ئینجا بۆ سووك کردنی خۆم! پلاتۆنۆڤ بۆ بەرگری لە خۆت دەکەیت؟ سوودی چییە! دەبێ ئەم بەزم و ڕەزمە کۆتایی بێت.

پلاتۆنۆڤ:- چۆن شتێ تەواو بکەم، کە هێشتا دەستم پێ نەکردبێ؟

ئاناپترۆڤنە:- ئاه، لەبەر خۆت و فەلسەفە سەنگینەکەت ! تۆ کاتی خۆت هەمووی بە درۆ بەسەر دەبەیت، بەتایبەتی شەوێکی وەك ئەمشەو.

PDF4Kurd

میشێل ئەگەر حەزێ دەکەی درۆی بکەی لە پاییزاندا بیکـە، کاتـێ، کـەباران دەبارێـت و هەموو شتێ ڕەش و پڕ گڵە، نەك ئێستا کە، سەیرکە تۆ شێتیت، تەماشای ئەسـتێرەکان بکـە! تەماشایان کە لە بەرانبەر درۆیەکانی تۆدا دەدرەوشێنەوە!

(ئاناپترۆڤنە، لە باوەشی دەکات)، کەسێ شك نابەم لەم دونیایە بە قـەد تـۆم خـۆش بـوێ، هیچ ژنێك لە دونیادا بەقەد من تۆی خۆش نـاوێ تـەنها بـە عەشـق ڕازی بـێ و دەسـبەرداری هەموو شتێ بێ. (دووبارە پلاتۆنۆڤ ماچ دەکاتەوە).

پلاتۆنۆڤ:- بەس ئەگەر دەمتوانی خۆشحالت بکەم. (ماچی دەکات.) ئای خوایە گیـان تـۆ چەندە جوانی، چەند نازکی، بەڵام من ناتوانم خۆشحاڵت بکەم وم زۆر زۆر بەدبەخت دەکەم، وەك هەموو ئەو ژنانەی تر،کە هاتنە لام و بەدبەخت بوون.

ئاناپترۆڤنە:- تۆ زۆر خۆت بەجددی دەزانی، وادەزانی وەك خۆت بیری لێ دەکەیتەوە ئاوەها ترسناکیت، دۆن جوان؟ (بەخەندەوە:) لە ژێر تریفەی ئەو مانگەدا چەند جوانی! چەند دڵێری.

پلاتۆنۆڤ، بەساردییەوە:- من خۆم چاك دەناسم. (وەستان) ئەم جۆرە پەیوەندییانە تەنیا لـە داستانەکاندا کۆتاییەکی چاکیان هەیە.

ئاناپترۆڤنە، بەدەم قسەکردنەوە، قۆڵی دەگرێ :- با لێرە دانیشین.

_لەسەر کۆلکە دارێك دادەنیشین، (وەستان.) کـاکی فەیلەسـووف، هیـچی دی مـاوە پێـە بڵێی؟

پلاتۆنۆڤ:- ئەگەر ڕاستگۆ بوومایە هەڵدەهاتم، ترسنۆکی نەعلەتی.

ئاناپترۆڤنە، :- میشا، چەند شێتی: هەڵگرە، وەرگرە، خۆت خاوەن بە! (بەبێ هـیچ تـوورە بوون بزەی دێتێ، پاشان گاڵتە بە میشێل دەکات): مێشێل، تـۆ دەبـەنگێکی واقیعییـت، زۆر گەلحۆی ! ژنێك بۆ خۆی دێتە لات، خۆشی دەوەێی، تۆ خۆشت دەوێ، ئـەم شـەوە جوانـە، چـی لەوە ساناترە؟

پلاتۆنۆڤ:- ئاناپترۆڤنە، من تۆم خۆش دەوێ، من تۆم خۆش دەوێ و ڕێزت دەگرم...

ئانا پترۆڤنە، قسەی پێ دەردەبڕی:- لە نوێوە دەست پێ مەکەرەوە...

پلاتۆنۆڤ:- ... بەکورتی : من ڕێگا نادەم بە پلانێکی وا تروهات هەڵمخەڵەتێنی.

ئاناپترۆڤە، لێی نزیك دەبێتەوە:- تۆ منت خۆش دەوێ و ڕێزم دەگری، من تۆم خۆش دەوێ پێشم وتوی وچاك دەیزانی، لەوە زێتر چی هەیە؟ (پلاتۆنۆڤ دەجوولێتەوە)، بەڵام من پێویستیم

PDF4Kurd

بە ئارامی هەیە. (سەری بەسـنگی پلاتۆنـۆڤ دەکـات.) بـەئارامی، لـێم تـێ بگـە، دەمـەوێ پشوویەك بدەم و هەموو شتێ لە بیر خۆم بەرمەوە، هیچی دیم ناوێ خۆت دەزانـی ژیـانی مـن هەمووی دەردو ئازارە، من دەمەوێ بژیم.

پلاتۆنۆڤ، لەباوەشی دەگرێ:- گوێم لێێ بگرە... بۆ دواجار بەڕاستی پێت دەڵێم: برۆ.

ئاناپترۆڤنە، بەخەندەوە:- بەجێت نـاهێڵم، حـەز دەکـەی هـاوار بکـە، بنەڕێنـە، ئەوەنـدە فەلسەفە بێنەوە تا هەناسەت لەبەر دەبڕێ، من ناڕۆم.

پلاتۆنۆڤ:- لەبەر خاتری من...

ئاناپترۆڤنە:- خاترت بەجەهەننەم (دەستماڵەکەی وەك هەوسار لە ملی شەتەك دەدا.) دەی وەرە، وەرە...

پلاتۆنۆڤ، بەخەندەوە خۆی بەدەستەوە دەدات:- تۆ شێتی...بە خۆیشت نازانی چ دەکەی...

ئاناپترۆڤنە، بە پێکەنینەوە:- برۆ...(قۆڵی پلاتۆنۆڤ دەگـرێ.) وەرە دەی خێراکـە (دەنگـی گۆرانی تیرلیتزکی لە نزیکەوە دێت.") هێواش کە! وا یەکێ هات. با خۆمان لە پشت ئەو دارە بشارینەوە.

دیمەنی شەشەم:

نیکۆلای تیرلیتیزکی، ساشا.

نیکۆلای تیرلیتیزکی دێتە ژوورەوە. مەستە.

نیکۆلای تیرلیتیزکی، لە پەنجەرەوە هاوار دەکـات:- سـاشـا، خوشـکە بـچکۆلانە، ساشـا، دەمەوێ بێمە ژوورێ.

ساشا، لە ژوورەوە:- کێیە، ئەوە؟

نیکۆلای تیرلینزکی:- دەزانم (کەمێ وەستان.) منیش بۆیە لێرەم...

ساشا:- بۆ نەچوویتە ماڵێ؟

نیکۆلای تیرلیتیزکی:- ئازیزم ئەو هەموو پرسیارانەم لێ مەپرسە، من ماندووم، ڕێگـام لێ بزربووە، بهێڵە با ئەمشەو لێرە بخەوم.

ساشا:- وا دێم دەرگات لێ دەکەمەوە.

نیکۆلای تیرلیتیزکی:- ساشا، با میخائیل نەزانێ من لێرەم. دووبارە دەکەوێتە بەر لۆمەو سەرزەنشتان، دەچم لە ژووری دەرز خوێندن دەخەوم.

(نیکۆلای تیرلیتیزکی لە پەنجەرەدا دیارە، کە سەر دەکەوێ)

ساشا:- ئەوەندە قسە مەکە، خێراکە.

نیکۆلای تیرلینزکی:- بەڕاست بیرم کەوتەوە، لە نیزیك پردەکەوە دەمویست لووتم پاك بکەمەوەو، دەستە سڕەکەم دەرهێنا و چوار ڕۆبڵم لا بزر بوو، لوتفت هەبێ بەیانی بڕۆ بیاندۆزەرەوە، جوان ئەو ناوە بگەڕێ، ئەگەر دۆزیتەوە بۆ خۆت بێ.

ساشا، هەر ئەو گاڵتە جاڕیانەمان پێ دەوی :- خوایە، خەریك بوو لە بیرم بچێ : ژنی بەقاڵەکە بە دواتدا دەگەڕا، مێردەکەی نەخۆشەو هەناسەی تەنگ بووە، دەبێ زوو بچیت.

نیکۆلای تیرلیتیزکی :- خوا ڕەحمی پێ بکا! من چیم پێ دەکرێ، ساشا. خۆیشم نەخۆشم، سەرو دڵم ژانێ دەکا، لێگەڕێ با بێمە ژووری.

(دێتە ژوورەوە)

ساشا، بە دڵخۆشییەوە:- ئاه، وریا بە، بە پۆتینەکانت مەمدە بەر سەرەچمکان!

ساشا پەنجەرەکە دادەخا، ساشا و نیکۆلای تیرلیتیزکی بزر دەبن. ئاناپیرۆڤنە و پلاتۆنۆڤ لە ناوەڕاستی شانۆدا تووشی یەك دەبن.

دیمەنی حەفتەم:

پلاتۆنۆڤ، ئاناپترۆڤنە

پلاتۆنۆڤ:- شەیتان بەنەعلەت بێ، خوایە، ها، دیسان یەکێ هات.

ئاناپترۆڤنە:-وازم لێ بێنە، حەزم لە هەرچی بێ دەیکەم.

ئاناپترۆڤنە:- پێترن و بۆگەرۆڤن.

PDF4Kurd

دیمەنی هەشتەم

هەر ئەوان، پێترن و بۆگەرۆڤ.

پێترن و بۆگەرۆڤ دێنە ژوورەوە، بەم لاو بەولادا دێن و چاکەتەکانیان لەسەر شان نییە. یەکەمیان کڵاوێکی ڕەشی بڵندو ئەوی دیان کڵاویکی خۆڵەمێشی لەسەرە.

پێترن، هۆ ! ڕۆاهۆ! ڕۆ!- ڕێیەکە لە کام لایە؟ ئیمە لە کوێین؟ (پێ دەکەنێ.) پردە خۆشەویستەکەم، ئێرە میللەت فێرە حەرام خواردن دەکات. لێرە مناڵەکان فێر دەکەن، کە خوا لە بیرببەنەوەو هەڵگەڕێنەوە، لێرە پیاوێکی ڕۆشنبیری وەك پلاتی پلاتۆنۆڤی تیا دەژی، ئیستا ئەو پلاتی پلاتۆنۆڤە لە کوێیە؟ بێ شك ئیستا لەگەڵ بێوەژنێ بە دوو قۆڵی گۆرانی دەچڕن.

(**پێترن** گۆرانی دەڵێ):

(گلاسوتو، تۆ شێتی، ئەو تۆ لە کۆڵ خۆی دەکاتەوەو تۆیش دڵە کوتێ دەگری.)

بۆگەرۆڤ وا پشان دەدات دەگری :- جراسیا، دەمەوێ بگەڕێمەوە، زۆرم خەو دێت.

پێترن:- کوا چاکەتەکانمان؟ دەمانەوێ ئەمشەو لە لای سەرۆکی ڕێگای ئاسنین ڕابوێرین و چاکەتەکانیشمان نەبەین؟ کچەکانی ئەوێ هەڵیانگرتۆتەوە. شامپانی زۆرت خواردەوە، وا نییە؟ لە ڕاستیدا تۆ هەرچییەکت تووش بێ پەیوەندی بە منیش هەیە، ئەو شتانەی خواردبێشت، ئەرێ جلەکانی بێوەژنیش لای منە. ئەوانە هەموویان لەگەڵ من بەدکارن، ئەری ئەوە من چیم لێ قەوماوە، وا هەموویان لە من روو گرژن.

پلاتۆنۆڤ:- لەوە زیاتر بەرگەیان ناگرم.

ئاناپترۆڤنە، تێی رادەمێنێ:- وازبێنە ئێستا دەڕۆن.

پێترن:- ئەو جوولەکەیەش شایانی ڕێزە، ڤانجرۆیچیش بۆ خۆی بزەو نانی چاکی دەست دەکەوێ- ئێ بۆ؟ چونکە ئەو جوولەکەیە، پارە بەقەرز بە خەڵك دەدات ! ئەوە من بەیانی فەرمانی دەست بەسەر داگرتنی رەهنەکەم دەردەکەم. هەر بەیانی، من ناتوانم، بەرگەی ئەوە ناگرم ئەوەندە خۆم تووڕەکەم. ئەو ژنە دەکوژم، بەر شەقی دەدەم...

دیمەنی نۆیەم:

پلاتۆنۆڤ، پێترن، بۆگەڕۆڤ.

پلاتۆنۆڤ، بازدەدات:- بڕۆن، گۆڕ بەگۆڕ بن.

پێترن:- چی بووە؟

پلاتۆنۆڤ:- نازانم؟ چاکی لێ بدات! ها!

پێترن بە نیگەرانییەوە:- بۆ تووڕە دەبیت؟ سوودی نییە. ڕێگا لە کوێیە؟

پلاتۆنۆڤ خواحافیز، ئەوەی دەربارەی بێوەژنی وتم بیستت؟

پلاتۆنۆڤ:- بەڵێ.

پێترن:- شتی وای پێ نەڵێی، گاڵتەم دەکرد، خۆی شتی وا نییە؟

پلاتۆنۆڤ:- زۆرباشە، بەڵام یەکسەر وەبەر شەقی بدەو گراسیم کولزمیت: ئەگەر جارێکی دەی لە ماڵی ڤۆی نیتزۆڤ بتبینم، یان ئەگەر دووبارە ببیستمەوە باسی ئەو شازدە هەزار ڕۆبڵە بکەی، لە پەنجەرەی ڕا فڕێت دەدەمە خوارێ.

پێترن:- کوڕەلاو دەزانم. پارەکان بۆ خۆت، جا من کێم هەیە.

دیمەنی دەیەم:

ئانا پترۆڤنە، پلاتۆنۆڤ.

ئاناپترۆڤنە، وەدەردەکەوێ:- ڕۆیشتن؟

پلاتۆنۆڤ:- بەڵێ.

ئاناپترۆڤنە:- با ئێمەش بڕۆین !

پلاتۆنۆڤ:- هەر چییەك تۆ دەیڵێی، بەڵام هەر خوا بۆ خۆی دەزانێ، چەندە رقم لە خۆم دەبێتەوە... شەیتان چۆتە کلێشەمەوە، ئێستاش یەخەم بەرنادات. (هاوار دەکات:) بڕۆ! بڕۆ!)

ئاناپترۆڤنە، بەقەمچییەکەی لێی دەدات:- بێ ئەدەب! ئێستا بڕۆی یان بمێنیتەوە... بەلامەوە هیچ فەرقی نییە.

(ئانا پترۆڤنە، دوور دەکەوێتەوە)

پلاتۆنۆڤ، لە ئامێزی دەکات:- هێواش کە، من نەمدەویست تۆ سووك بکەم...

ئاناپترۆڤنە، خۆی لە باوەشی ڕادەپسکێنی:- بەڕاستتە!

دیمەنی یازدەهەم:

هەرئەوان، ساشا

ساشا، لە ڕۆخ پەنجەرەوە دەردەکەوێ:- مێشێل! مێشێل! ئەوە تۆ لە کوێی ؟

پلاتۆنۆڤ:- شەیتان بەنەعلەت بێ!

ساشا:- ئاه، ئەوە تۆ لێرەیت...کەست لەگەڵە؟

ئاناپترۆڤنە:-ساشا ئیڤانۆڤا، شەوباش.

ساشا:- ئەوە بەڕاست ئاناپترۆڤنە تۆیت؟ بەجل و بەرگی ئەسپ سوارییەوە؟ لە شەوێکی وا خۆش دا ئەسپ سواری چەند خۆشە.

ئاناپترۆڤنە:- من نەختێ ڕادەوەستم.

ساشا:- چۆنێك خۆت پێت خۆشە، مێشێل تۆ دییت؟ نیکۆلا نەخۆشە، ئارەقێکی زۆری خواردۆتەوە، وەرە، تکات لێ دەکەم تۆیش ئاناپترۆڤنە، وەرە ژوورەوە من دەچم ئاو لە سەماوەرەکە دەکەم و چایێك دەخەمە سەر.

ئاناپترۆڤنە:- نەخێر، سوپاس، من دەبێ بگەڕێمەوە. (بە پلاتۆنۆڤ دەڵێ.) چاوەڕێت دەکەم.

ساشا:- میشا وەرە.

(ساشا لە پەنجەرەوە بزر دەبێت.)

دیمەنی دوازدەهەم:

پلاتۆنۆڤ، ئاناپترۆڤنە

پلاتۆنۆڤ:- من ئەوم فەرامۆش کردووە، ئێستا دەیخەوێنم و دەگەڕێمەوە لات.

ئاناپترۆڤنە:- زۆر دوا نەکەوی.

(پلاتۆنۆڤ دەچێتە قوتابخانەوە)

ئاناپترۆڤنە، تەنیایە:- بەهەرحاڵ، ئەوە جاری یەکەمی نییە ناپاکی لەگەڵ ئەو کچە بەستەزمانەدا دەکات.

PDF4Kurd

دیمەنی سێزدەهەم:

ئاناپترۆڤنە، ڤانجرۆیچ، ئاسیپ

ئاسیپ خۆی حەشارداوە، ڤانجرۆیچی مەستی گرتووە، دەردەکەوێ.

ڤانجرۆیچ:- ئاناپترۆڤنە!...

ئاناپترۆڤنە، بەترسەوە:- کێیە لێرە؟ تۆ کێیت؟

ڤانجرۆیچ، لەبەرانبەر بێوەژنی بەچۆك دادەکەوێ و دەستی دەگرێ... ئاناپترۆڤنە... ئاناپترۆڤنە! (دەستی ماچ دەکات.)

ئاناپترۆڤنە:- چۆن ئەوە تۆیت، ئابرام، ئابرامۆڤیچ.

(هەوڵ دەدات خۆی لە دەستی ڕزگار بکات:) ئاخر تۆ شێتی!

ڤانجرۆیچ یەکەم جارە بە ناوی بچووك کراوەی بانگی دەکات.ئازیزەکەم ئانا، (دەستی ماچ باران دەکات:)

(ئاناپترۆڤنە ئەمجارە خۆی لەبەر دەستی قورتار دەکات.) سەیرکە، بەسە، بەرێی خۆتدا برۆ، برۆ!

دیمەنی چواردەهەم:

ئانا پترۆڤنە، ئاسیپ

ئاناپترۆڤنە:- ئاسیپ ئێستا تۆ هاتووی چاودێریی من بکەی.

ئاسیپ:- ئاه، گەورەم، خانم ئەو بەزم و ڕەزمە پەیوەندی بە تۆوە نییە.

ئاناپترۆڤنە چەنەگەی ئاسیپ دەگرێ:- زۆر باشە کەوابێ تۆ هەموو شتێکت بیست.

(وەستان.)

ئاسیپ:- هەمووی.

ئاناپترۆڤنە:- بۆ وا ڕەنگت پەریوە، منت خۆش دەوێ وا نییە؟

ئاسیپ:- ئازارم مەدە! (بەئەژنۆدا دەکەوێ) من هەمیشە ملکەچی تۆ بووم، ئەگەر ...یسبێت خۆم بخەمە نێو ئاگرەوە کردوومە.

ئاناپترۆڤنە:- ئەی بۆ چی تا (کیف) بە پێ نەڕۆیشتی؟

ئاسیپ:- نەمتوانی تا (کیف) بەپێ برۆم! تۆ قەدیسی مەزنی من بوویت.

ئاناپترۆڤنە:- بەسە! سبەینێ وەرە: پارەی ڕێگات دەدەمێ بە شەمەندەفەر برۆ، شەوباش، ...ەست لە پلاتۆنۆڤ نەدەی ها، گوێت لێیە؟

ئاسیپ:- لەم ساتە فەرامۆشت ناکەم.

ئاناپترۆڤنە: بۆ؟

ئاسیپ:- چونکە نەتتوانی دەرەجەی خۆت بپارێزی.

ئاناپترۆڤنە:- بەڕاست، دەتوێ بەم شێوەیە ڕەوانەی دێرێکم بکەیت؟ برۆنێ، (خەریکە بگری)...یاڵلا یاڵلا! :- گوێ بگرە ئاسیپ... هەر کە ئەو لە ماڵ هاتە دەرێ تەقەیەك بکە.

ئاسیپ:- لێی بدەم؟

ئاناپترۆڤنە:- نەخێر، ڕووی لە ئاسمان بکە!

ئاسیپ:- زۆر چاکە... تەقەیەك دەکەم..

ئاناپترۆڤنە:- ئەتۆ کوڕی چاکی..

ئاسیپ:- بەس ئەو نایێت، ئێستا لە پاڵ ژنەکەی نووستووە.

ئاناپترۆڤنە:- نیگەران مەبە... پیاو کوژ!

(دەچێتە دەرەوە)

دیمەنی پازدەهەم:

پلاتۆنۆڤ، نیکۆلای تیرلیتیزکی، ئاسیپ

ئاسیپ بە تەنیایەو چاوەڕوانە و لەسەر شانۆ دادەنیشێ، لە پڕ پلاتۆنۆڤ دەبینێ، کە تیرلیتزکی بە پێش خۆی داوەو دێنە ژوورەوە.

پلاتۆنۆڤ:- برۆ.. دەی برۆ دەرەوە...

تیرلیتیزکی، هێشتا کە خەواڵووە:- ئاخر بۆ. ئاخر هەر هیچ نەبێ پێم بڵێ بۆ؟

پلاتۆنۆڤ:- خۆت باش دەزانی بەقاڵ نەخۆشەو پێویستی بە تۆیە، زوو برۆ بیگەیێ.

تیرلیتیزکی باوێشك دەدات:- نەمدەتوانی هەر هیچ نەبێ تا بەیانی ئارام بگری!

پلاتۆنۆڤ:- تیرلیتیزکی ئەتۆیش پیاوێکی کەمی، گوێت لێیە؟

گەمژە، گەلحۆ!

تیرلیتیزکی:- خوای بەخشندە منی دروست کردووە. حەتمەن خۆیشی دەزانێ چی دەکات.

پلاتۆنۆڤ:- باشە ئەگەر بەقاڵ بمرێ؟

تیرلیتیزکی:- باشە، ئەگەر بمرێ دەچێتە بەهەشت، ئەگەر نەشمرێ ئەوا بەلاش لە خەوی شیرینم دەکەن. (باوێشك دەدات:) نامەوێ بچم، دەمەوێ بنووم.

PDF4Kurd

پلاتۆنۆڤ:- دەبێ شەرمێ لە خۆت بکەی، ئەی تۆ بەکەڵکی چی دێیت؟ (پاڵێکی پێوە دەنێت.)

تیرلیتزکی:- هیوادارم، هیوادارم تووڕە نەبیت، هەروەها دەڵێم بچووکترین هەقێکت لەرووی خوورەوشتەوە نییە تا گاڵتە بە نەخشەی نێوان پزیشك و نەخۆش بکەیت..(پلاتۆنۆڤ لێرەدا جوڵانەوەیەکی هەڕەشە ئامێزی هەیە) سوپاس! سوپاس! ئەگەر دووبارە دەست بە وتنەوەی دەرزی خوورەوشت بکەیتەوە من دەڕۆم. ڕۆژێکی دی رای خۆت لەم رووەوە دەربڕە.

پلاتۆنۆڤ، بەرشەقی دەدات:- چاکی لێدە.

تیرلیتیزکی :- من دەڕۆم (وا پیشان دەدات کە دەڕوا)، بەڵام من تێ ناگەم تۆ بۆ تا ئەو رادەیە خەمی بە قالێکتە! نازانی چ ئارەقخۆزێکە؟ ئەوەش پەیوەندی بەخۆتانەوەیە! (دوور دەکەوێتەوەو دووبارە دەوەستێتەوە.) تەنیا یەك قسەت پێ دەڵێم و دەڕۆم، ڕێزی بیروڕای پزیشك بگرەو جوانی لەگەڵیدا بجوولێوە. تێ دەگەم...(دەگەڕێتەوە) من هیچ نیم دەنا لە جیاتی ئەوەی گوێت لێبگرم، گوللەت پێوە دەنێم، تێگەیشتی؟

پلاتۆنۆڤ، بە واق وڕماوی و ناڕەحەتییەوە:- نەخێر.

تیرلیتیزکی:- نەخێر، کچێکی بچکۆلانەیە...خۆمن دەتوانم ئێستا باشتر بۆت روون بکەمەوە، بەس چی بکەم من فێڵبازێکی باش نیم، ئەمەش لە قازانجی تۆیە. شەوێکی شاد.

تیرلیتیزکی دەچێتە دەرەوە، پلاتۆنۆڤ جوولە ناکاو بەدوایدا هاوار دەکات.

دیمەنی شازدەهەم:

پلاتۆنۆڤ

پلاتۆنۆڤ:- هەر تەنها من نیم چارەنوسم وابێ، هەموو خەڵك وان! هەموو خەڵك وان..بڕۆم یان نەڕۆم؟ ڕۆیشتن یان نەڕۆیشتن؟ (ئاهێك هەڵدەکێشێ) ئەگەر بڕۆم ئاوازێکی بەرز دەست پێ دەکات، ئەوەش جوان نییە، خەڵکی گیروگرفتی دنیایان هەیە، کەچی کێشەی من هەر یەك ژنەو بەس، هەموو ژیانی من ژنێکە. سیزار (ڕۆبێکن) ی خۆی هەبوو، منیش تەنها ژنێك بیری لۆز کردووم، من چیمە، تەنها عاشقێکی مێبازم، هەوڵ دەدەم، هەوڵەکەم بێ ئەنجامە، هەوڵ دەدەم، بەڵام لاوازم و زۆر لاواز!

PDF4Kurd

دیمەنی حەڤدەهەم:

ساشا، پلاتۆنۆڤ

ساشا، لە ڕۆخ پەنجەرەوە: میشێل، لێرەی؟

پلاتۆنۆڤ:- بەڵێ، فریشتەکەم، لێرەم.

ساشا، بەباوێشکەوە:- ئێ دەوەرە دەرەوە.

پلاتۆنۆڤ:- پێویستیم بەهەوایەکی تازە هەیە، تۆ بنوو، کیژۆکە.

ساشا:- شەوێکی شاد.

(ساشا پەنجەرەکە دادەخات.)

دیمەنی هەژدەهەم

کاتیا، یاکۆڤ، پلاتۆنۆڤ

کاتیا (بە یاکۆڤ دەڵێ):- نەختێ لێرە هێواش کە (بەرەو ماڵەوە دەبێتەوە) ئاه، ئەوە تۆیت، زۆر ترسام! خانم ئەم نامەیەی بۆ ئێوە ناردووە.

پلاتۆنۆڤ:- باسی کێ دەکەی؟

کاتیا:- سۆفیا ئەگرۆڤنا، من خزمەتکاری ئەوم.

دیمەنی نۆزدەهەم

هەر ئەوان.

پلاتۆنۆڤ، بە سەرسوڕماوییەوە:- سۆفیا؟ گاڵتە دەکەی؟ بۆچی نامەی بۆ من نووسیوە؟

(پلاتۆنۆڤ خێرا نامەکە لە دەستی کاتیا رادەستێنێ...)

کاتیا:- دەیەوێ بەپەلە بگەیتە لای.

پلاتۆنۆڤ:- چی، ئەم گاڵتەجارییە چییە. (نامەکە دەخوێنێتەوە:) (بۆ دواجار بڕیارمدا قوربانی بە هەموو شتێك بدەم و بەو شێوەی، کە تۆ دەتویست بەیەکەوە رادەکەین، من بێ تۆ ناژیم.)شەیتان بەنەعلەت بێ! (بە تووڕەییەوە بە کاتیا دەڵێ:) سەیری چی دەکەی؟

کاتیا:- ئەی ئەو چاوانەم بۆ چییە نابێ سوودیان لێ ببینم؟

پلاتۆنۆڤ:- باشە! سەیری لایەکی دی بکە! ئەم نامەیە بۆ منە!

کاتیا:- بەڵێ.

پلاتۆنۆڤ:- درۆی دەکەی! یاڵلا برۆ!

(کاتیا دەچێتە دەرەوە، پلاتۆنۆڤ دووبارە نامە دەخوێنێتەوە): (بۆ دواجار بڕیارمدا، قوربانی بە هەموو شتێك بدەم و بەو شێوەی، کە تۆ دەتویست بەیەکەوە رادەکەین، من بێ تۆ ناژیم.)

دیمەنی بیستەم

پلاتۆنۆڤ

پلاتۆنۆڤ، تەنیایە:- سۆفیا؟ ژیانێکی تازە، کۆمەڵێ روخساری تازە... دەڕۆم.

(دەڕوا و دەگەڕێتەوە و بە هەردوو دەستییەوە توند سەری خۆی دەگوشێ.)نەء ناڕۆم، ناڕۆم. (ڕێ دەگرێ.) یاڵلا، هەموو شتێ دەشکێنین، دەیخەینە ژێر پێمانەوە. دەڕۆم، (دەچێتە دەرەوە).

دیمەنی بیست و یەکەم

ئاسیپ. ساشا

ئاسیپ، دووبارە دەردەکەوێتەوەو لە پەنجەرە دەدات.

ئاسیپ:- ساشا ئیڤانۆنا.

ساشا: ئاسیپ.

ساشا بە جلی خەوەوەیە و مۆمێکی بە دەستەوەیە دەرگا دەکاتەوە.

ساشا:- کێیە؟

ئاسیپ:- خێراکە بانگی میشێل ڤاسیلی ڤیچ بکە!

ساشا:- لێرە نییە، بەڵام توخوا چی رووی داوە؟

ئاسیپ: لەگەڵ بێوەژن ڕایانکردوە، نەختێ لەمەو پێش لێرە بوون، هەموو شتێکم بیست، نەعلەت بن! لەگەڵ بێوەژنی جەنەڕاڵ رایانکردووە.

ساشا، لەسەرخۆ : درۆی دەکەی!

ئاسیپ:- رای کردووە! ئێستا تێ گەیشتی؟ ژنەکەی خۆی بەجێ هێشتووە، ئێستا تۆ تەنها اویتەتەوە!

(تفەنگەکەی بەدەستەوە دەگرێ) ئاناپترۆڤنە فەرمانی پێ کردووم، منیش وا بۆ دواجار مل کەچی دەبم. (تەقەیەك دەکات.) ئەگەر پلاتۆنۆڤ بدۆزمەوە، ساشا ئیڤانۆنا، تۆڵەی خۆی لێدەکەمەوە! بەڵێ، دەبێ جەرگ و هەناوی بخەمە ئەو گۆڕە! (ساشا، دەترسێ، خۆی گرمۆڵە دەکات) ئاه، رۆح سووکی بەستەزمانە، نیگەران مەبە، دەیدۆزمەوە، تۆڵەی تۆی لێ دەکەمەوە، جەرگ و هەناوی دەخەمە ئەو گۆڕە، بەو دەستانەم، بەڵێ، جەرگ و هەناوی، نارەحەت مەبە، ساشا ئیڤانۆنا.

PDF4Kurd

پەردەی سێیەم

پلاتۆنۆڤە شێت

ژوورێکی قوتابخانە، دەستە ڕاست و دەستە چەپی دەرگایە، دەلاقەیەك، دۆلابێکی بچووکی دەرگاکراوە، چەند کورسییەك، قەرەوێڵەیەك، شتی دی...ژوورێکی قەرەباڵغە.

دیمەنی یەکەم:

پلاتۆنۆڤ، ئاسیپ.

پلاتۆنۆڤ لەسەر قەرەوێڵە خەوتووە، سەروچاوی بە کلاوێکی حەسیر داپۆشیوە، نارێك، نووستووە.

لەو ساتەی پەردە هەڵدەدرێتەوە. پەنجەرەیەك کراوەتەوە، ئاسیپ خۆی ئامادە دەکات. بەرەو قەرەوێڵەکە دەڕوات، کلاوەکە لەسەر چاوی پلاتۆنۆڤ هەڵدەگرێ، دەیەوێ پلاتۆنۆڤ وەئاگا بێنێ، کە سۆفیا گەیشتۆتەجێ و وادێتە ژوورەوە.

دیمەنی دووەم:

سۆفیا، پلاتۆنۆڤ.

ئاسیپ خۆی دەگەیەنێتە ژووری تەنیشتانەوە، پاشان سۆفیا دوای ئەوەی دووجار لە دەرگا دەدا، بە پەشۆکاوییەوە دێتە ژوورێ.

سۆفیا:- پلاتۆنۆڤ، مێخائیل ڤاسیلیڤیچ! مێشا دەهەڵسە، (کلاوەکە لەسەرچاوی پلاتۆنۆڤ هەڵدەگرێ) چۆن دەتوانی ئەو کلاوە چڵکنە لەسەر بنێی! میشێل لەگەڵ تۆمە.

پلاتۆنۆڤ:- خەواڵووە:- ئاه!

سۆفیا:- تکات لێ دەکەم، دەهەڵسە!

پلاتۆنۆڤ:- تۆزێکی دی...

سۆفیا:- دەهەڵسە، ئەوە بەینێکە نووستووی!

پلاتۆنۆڤ:- کێ لێرەیە؟ (قیت دەبێتەوە:) ئاه، ئەوە تۆی!

سۆفیا:- تەماشای سەعات کە.

پلاتۆنۆڤ:- زۆر باشە (دووبارە دەخەوێتەوە.)

سۆفیا:- پلاتۆنۆڤ.

پلاتۆنۆڤ:- چیت دەوێ؟

(قیت دەبێتەوە)

سۆفیا:- تەماشای سەعات کە!

پلاتۆنۆڤ:- ئێ چییە؟ تۆ هەر هاوار دەکەی!

PDF4Kurd

سۆفیا، دەگریێ:- بەڵێ من هاوار دەکەم، سەیری سەعات کە.
پلاتۆنۆڤ:- سەعات حەفت و نیوی ڕێکە.
سۆفیا:- بەڵێ حەفت و نیوە، باشە ئەو بەڵێنەی دات لەبیرت چۆوە؟
پلاتۆنۆڤ:- ئەو خەیاڵانەت بۆ ڕۆژێکی دی هەڵگرە، بەڵێنی چی؟
سۆفیا:- تۆ دەبوایە سەعات شەش لە شار بوویتایە.
پلاتۆنۆڤ، دەست بەسەری خۆیەوە دەگرێ:- چیی؟
سۆفیا، لەپاڵی دەدەنیشێ:- ئەوە شەرمەزار نابی؟ لای خۆی بەڵێنت دابوو.
پلاتۆنۆڤ:- خەوم لێ نەکەوتایە، بەڵێنەکەم بەجێ دەگەیاند.
سۆفیا:-تۆ هیچ ویژدانت نییە. ئاوا سەیرم دەکەی؟ من هاتوومەتە لای تۆو تۆیش ئاوا بە وشکی و ساردی و سڕییەوە لەگەڵم دەدوێی.
پلاتۆنۆڤ، دووبارەی دەکاتەوە:- (ئەو هاتووە!)
(قیت دەبێتەوە و بەدرێژیی و پانیی ژوورەکە هاتوچۆ دەکات.)
سۆفیا:- ئەوە تەواوە.
پلاتۆنۆڤ:- جا بۆ تۆ چ جیاوازییەکی هەیە؟
سۆفیا:- ئەوە تەواوە.
(سۆفیا دەگری.)
پلاتۆنۆڤ:- ئای ژن!
سۆفیا:- باسی ژنان مەکە، ڕۆژی هەزارجار باسیان دەکەی!
منیش خەڵکی دی نیم ڕێت پێبدەم... ئای خوایە.
پلاتۆنۆڤ:- بەسە! یەك تۆز بیرکەرەوە، من تۆم هێناوە بۆ ئاسایش و بۆ ئایینـدە، یان بۆ شتی دی؟ من تۆم فڕاندووە بە زۆر ئاوا تۆ من بە دوژمنی خۆت دەزانی، ئەو پەیوەندییە ...ئاساییە ئێمە بەیەکەوە پەیوەست دەکات، بەدبەختییەکەمانە، رووخانمانە.
سۆفیا:- ئەم پەیوەندییە پیرۆزە،یەك...
پلاتۆنۆڤ، قسەکەی پێ دەبڕێ:- کاتی وشەبازی نییە، من ژیانی تۆم تێکداوە، وا نییە؟ ...مەش نابێت: هەڵوێستەیەك بکە، ناوناوبانگی مێردەکەت پیسە، هەر ئەو دەتکوژێ.
سۆفیا :- ئەو هەمموو شتێك دەزانێ.

پلاتۆنۆڤ:- چی؟
سۆفیا:- من خۆم ئەمڕۆ دوای نیوەڕۆ هەمموو شتێکم پێ وت.
پلاتۆنۆڤ:- گاڵتە دەکەی!
سۆفیا:- تۆ بۆ وا ڕەنگت هەڵبزڕکاوە. بترسە، بەڵێ بترسە، بەشەرەفم ئەو خۆی دەزانێ، بترسە!
پلاتۆنۆڤ:- ناشێ! ناشێ!
سۆفیا:- هەمموو شتێکم پێ وت.
پلاتۆنۆڤ:- ئەی تۆ ترست نییە؟ باسی چیت بۆ بکەم.
سۆفیا:- پێم وت کە من پێشتری...! ئیدی لەوە زێتر نەمتوانی بەرگە بگرم.
پلاتۆنۆڤ:- ئەو چی کرد؟
سۆفیا:- وەك تۆ ئاوا بەسەر سوڕماوییەوە سەیری دەکردو!
پلاتۆنۆڤ:- دوایی چی گوت؟
سۆفیا:- هەوەڵجار وای دەزانی گاڵتە دەکەم، دوایی ڕەنگی هەڵبزرکا، لەرزی و دەستی بە گریانێ کرد، لە بەرامبەردا بە ئەژنۆدا کەوت! روخساری ئەوەندە نەفرەت ئەنگیز بوو، وەکو ئێستای تۆ.
پلاتۆنۆڤ:- شێتی نەعلەتی، تۆ کوشتوتە! چۆن دەتوانی، چۆن زاتی ئەوە دەکەی ئەوەندە بەسارد و سڕییەوە بدوێنێ.باشە ناوی منیشت هێنا؟
سۆفیا:- بەڵێ بۆ دەتویست چی بکەم؟
پلاتۆنۆڤ:- ئەو چی گوت؟
سۆفیا:- دەتویست تا بمێنم ئەم نهێنییانە ئاشکرا نەکەم؟ دەبوایە قسان بکەم، من ژنێکی سەرڕاستم!
پلاتۆنۆڤ:- دەزانی چیت کردووە؟ بۆ هەتا هەتایە هاوسەرەکەی خۆت دەست خۆت لە دەست خۆتدا.
سۆفیا:- ئەی دەبوایە چیم بکردایە؟ پلاتۆنۆڤ، تۆیش کابرایەکی گەلحۆی، چۆن بەم شێوەیە لەگەڵمدا دەدوێی؟

PDF4Kurd

پلاتۆنۆڤ:- تازە هەر وا دەبێ! ئەی ئەو ڕۆژەی لێك جیا دەبیتەوە چی دەکەی؟ هەوەڵجار تۆ دەڕۆیت! (وەستان) بەهەر حاڵ : دڵت چی دەخوازێ وا بکە، ئەوەی کە دەیڵێیت و دەیکەی من هەقم بە سەرەوە نییە.

سۆفیا:- ئێمە بەیانی دەڕۆین، بۆ دایکم نووسیوە، کە دەچینە لای ئەو.

پلاتۆنۆڤ:- میشێل! سبەینێ ژیانێکی تازە پێ دەکەین، باوەڕکە، ئازیزم، تۆ دووبارە لە دایك دەبیتەوە. کارێکی چاکت بۆ دەسازێنم. نانێك دەخۆین، کە بە ئارەقەی ناوچاوانی خۆمان بە دەستمان هێنابێ. (سەر دەخاتە سەر سنگی) من خۆیشم کار دەکەم، میشا.

پلاتۆنۆڤ:- لە کوێی؟

سۆفیا:- دەیبینی! پێت نیشان دەدەم، من ژنێکم هەر خۆم دەزانم چیم پێ دەکرێ، میخائیل من ڕێگات پێشان دەدەم بۆ ئەوەی تا لە ژیاندا مابیت هەر سوپاسم بکەیت، سەعات دە وەرە (ڤیلا) و کەلوپەلەکانیشت بێنە، ئاگادارم بکەرەوە.

دیمەنی چوارەم:

مارکۆڤ، پلاتۆنۆڤ

مارکۆڤ:- بۆم هەیە داوات لێ بکەم، کە ئیمزای بکەیت؟

پلاتۆنۆڤ:-لەسەر مێزەکە دادەنیشێ و لە مارکۆڤ رادەمێنێ:- برالە دەزانی مێشکی مرواریییەکی مردوویشت نییە؟

مارکۆڤ:- من بەندەی خوام، جەنابی پلاتۆنۆڤ ئەگەر دەتەوێ بزانی من گاورم، زیاتر لە بیست و پێنج ساڵە خزمەتی خوداوەندە قەیسەر دەکەم، من بە ئینجیلی پیرۆز سوێندم خواردووە.

پلاتۆنۆڤ:- یانی لە زەمانی قەیسەر نیکۆلا تۆ خزمەتت کردووە؟

مارکۆڤ:- بەڵێ، لە بەشی تۆپخانەدا گەورە بووم.

پلاتۆنۆڤ:- تۆپەکان باش بوون؟

مارکۆڤ:- ئاسایی بوون، تۆپەلوولە بڵندەکان بوون.

پلاتۆنۆڤ:- دەتوانم سوود لە قەڵەمەکەت ببینم؟

مارکۆڤ:- ئەڵبەتە، (کاغەزەکەی پێ نیشان دەدات.) لێرە:

(گەیشتنی خوازنامەکە لە ڕێکەوتی...) جەنابی پلاتۆنۆڤ دەتوانی پارەی پێکێ عەرەقم بۆ ببژێری ؟ جەنابی پلاتۆنۆڤ شتێکمان هەر دەکەوێ، ئەوە هەر نەریتە، تا گەیشتومەتە ئێرە ڕێگایەکی زۆرم بڕیوە.

پلاتۆنۆڤ:- پێکێ عەرەق؟ لە توانامدا نییە! دەچم سەماوەرەکە دادەگیرسێنم.

(لە سندوقەکەدا بە دوای زەرفی تۆچادا دەگەڕێ.)

مارکۆڤ:- جەنابی پلاتۆنۆڤ، ئەگەر زەحمەت نییە، وا ساناترە دەرمانچاکە لەگەڵ خۆم ببەم.

پلاتۆنۆڤ:- بە سەماوەرەوە؟

مارکۆڤ:- نەخێر، دەرمانچاکە دەخەمە گیرفانمەوە. (گیرفانێکی شاراوەی دەکاتەوە) سەیرکە! جێگای دەبێتەوە.(زەرفە تۆچاکە هەڵدەگرێ و دەرمانچاکە لە گیرفانی دەکات.)

پلاتۆنۆڤ:- قوتوویەکی نیمچە خاڵی لە دەرمانچاکەی لێ وەردەگرێ:- جا دڵنیاییت لەوەی ئەوەندە بەشت دەکات؟

مارکۆڤ:- بەڕاستی زۆر سوپاست دەکەم.

پلاتۆنۆڤ:- پیرە سەرباز! پیرە تالانکەر!

مارکۆڤ:- تەنیا خوا بێ گوناهە گەورەم. هیوای سەرکەوتنت بۆ دەخوازم.

پلاتۆنۆڤ:- دەقیقەیێ هێواش کە...(دادەنیشێ و چەند خەتێك دەنووسێ.) تۆ نازانی ماریا گرگۆڤا لە کوێ دەژی؟

مارکۆڤ:- بەڵێ دەزانم، دوازدە کیلۆمەتر لەولای ڕووبار دەژی.

پلاتۆنۆڤ:- زۆر چاکە، لە زیپلکۆڤ، هەر ئێستا ئەم نامەیەی بۆ بەرەو ئەو سێ سکەی زیوت دەداتێ، نامەکەی بدەرێ وە چاوەڕوانی وەڵام مەکە. بەڵام دەبێ تا سبەینێ بگاتە دەستی.

مارکۆڤ:- تێدەگەم جەنابی پلاتۆنۆڤ، خوا ئاگادارت بێ.

پلاتۆنۆڤ:- لەگەڵ تۆیش ! خوا حافیزت بێ هاوڕێ!

(مارکۆڤ دەچێتە دەرەوە)

PDF4Kurd

دیمەنی پێنجەم:

پلاتۆنۆڤ تەنیایە.

پلاتۆنۆڤ:- زۆر باشە، گرکوڤە ئێمە وا بێ ئەدەب دەرچووین، هەوەڵجارمە من لە تەمەنمدا ژنێك من تەمێ بکات.(خۆی دەخاتە سەر قەرەوێڵەکەوە) ئەی ساشا! کچە بچکۆلانە بەستەزمانەکە... کە لە هقیقەتەکە تێگەیشت، هەڵسا بەچکەکەی هەڵگرت و رۆیشت.

دیمەنی شەشەم:

ئانا پترۆڤنە، پلاتۆنۆڤ.

ئاناپترۆڤنە دەگاتە جێ و بۆ ژووری مل دەنێ.

ئاناپترۆڤنە:- کێ لێرەیە؟

پلاتۆنۆڤ. لە پەنجەرەوە سەیر دەکا:- ئاناپترۆڤنە!

ئاناپترۆڤنە، بانگ دەکات:- بێ سوودە خۆت مەشێرەوە، ئەگەر خۆتم پێ نیشان نەدەی قفڵەکە دەشکێنم و دێمە ژوورەوە.

پلاتۆنۆڤ:- جا چۆن دەتوانم قایل نەبم...(هەوڵ دەدات لەبەرامبەر ئاوێنەیەکی گچکەدا تەماشایەکی خۆی بکات.) هەر هیچ نەبێ قژم شانە بکەم.

ئاناپیرۆڤنە:- زۆر باشە وادێمە ژوورەوە. (دێتە ژوورەوە) شەوباش میشێل.

پلاتۆنۆڤ:- ئەم دۆلابە نەعلەتییە خۆ داناخرێ.

ئاناپترۆڤنە:-ئەوە تۆ کەری؟ وتم شەوباش میشێل

پلاتۆنۆڤ:- ئاه، ئەوە تۆ یت ئاناپترۆڤنە؟ تۆم نەدی بوو، بریا ئەم دەرگایە دانەخرایە.

(کلیلی دەخاتە ناو و دەچەمێتەوە کە بیهێنێتە دەرێ.)

ئاناپترۆڤنە:- وەرە ئێرە واز لەم دەرگایە بێنە.

پلاتۆنۆڤ:- چۆنی؟

ئاناپترۆڤنە:- بۆ سەیرم ناکەی ؟

پلاتۆنۆڤ:- شەرمەزارم.

ئاناپترۆڤنە:- لە چی؟

پلاتۆنۆڤ:- لە هەموو شتێك.

ئاناپترۆڤنە:- ئاه، تێدەگەم، هەر دەبێ دیسان کەسێکت فریو دابێت.

پلاتۆنۆڤ:- لەوانەیە.

ئاناپترۆڤنە:- ئانی راستە ! کێیە؟

پلاتۆنۆڤ:- هیچ نالێم.

ئاناپترۆڤنە:- زۆر باشە با دانیشین.

(لەسەر قەرەوێڵەکە دادەنیشن.) ئێ دە ئێستا پێم بڵێ، بۆچی لێمی دەشاریەوە؟ یاڵڵا بیڵێ خۆ من گوناهە بچووکەکانی ساڵانی پێشووشیت باش ئاگادارم.

پلاتۆنۆڤ:- من ئەورۆ تاقەتی ئەو لێپرسینەوەیەم نییە.

ئانا پترۆڤنە:- زۆر باشە. (وەستان) باشە نامەکەی منت پێ گەیشت؟

پلاتۆنۆڤ:- بەڵێ.

ئاناپترۆڤنە:- ئەی بۆچی ئەو شەو نەهاتی ؟

پلاتۆنۆڤ:- نەمتوانی.

ئانا پترۆڤنە:- بۆ؟

پلاتۆنۆڤ:- بەڕاستی نەمتوانی، توخواکەی ئەگەر لەوە زیاتر پرسیارم لێبکەی.

(پلاتۆنۆڤ هەڵدەسێتێتەوە)

ئاناپترۆڤنە:- وەڵام بدەرەوە میخائیل ڤاسیلی ڤیچ ! دانیشە.

(پلاتۆنۆڤ دادەنیشێ.) بۆچی پازدە ڕۆژ لەمەو پێش نەهاتی بۆ لام ؟

پلاتۆنۆڤ:- نەخۆش بووم.

ئاناپترۆڤنە:- درۆ دەکەی.

پلاتۆنۆڤ:- باشە درۆ دەکەم.

ئاناپترۆڤنە:- درۆ دەکەی، بۆن بۆگەنی عەرەقت لێ دیت، تۆ خۆت نەفرەت ئەنگیزی و ژورەکەشت تەوێلەی بەرازانە! عەرەق دەخۆیەوە؟

پلاتۆنۆڤ:- بەڵێ.

ئاناپترۆڤنە:- نەفسی تاس و حەمامی ساڵی پارە! ڕێگات نادەم چیدی عارەق بخۆیتەوە.

پلاتۆنۆڤ:- زۆرباشە.

ئاناپترۆڤنە:- بەڵێنی شەرەفم بدەرێ، ئاه، سوودی نییە! ئەو شەرابە لە کوێ دەشاریتەوە؟

PDF4Kurd

(پلاتۆنۆڤ دۆڵابی شەرابەکانی پێنیشان دەدات.) شەرمەزار نابی، میشا؟ بۆچی دەسەڵات بەسەر خۆت دا نییە؟ (دۆلابێکی دەکاتەوە):

چەند پیسە! بێگومان حەز دەکەی ژنەکەت بگەڕێتەوە.

پلاتۆنۆڤ:- من تەنها یەك شتێکم گەرەکە: کە لەوە زیاتر پرسیارم لێ نەکەی چیدی تێم نەڕوانی، بەتایبەتی بەم شێوەیە.

ئاناپترۆڤنە:- لەمانە کامیان شووشەی شەرابی تۆیە؟

پلاتۆنۆڤ:- هەموویان ئاناپترۆڤنە، ئەوەندە بەشی مەستکردنی لەشکرێك دەکات، ئیدی وەختی ئەوە هاتووە هاوسەرەکەت بگەڕێتەوە، ئەم شەو بۆت دەگەڕێنمەوە، وانەزانی من حەسوودم، بەتەواوی هەستم پێ کردووە و دەزانم پێویستیتان بە خۆشەویستی یەکترە.

(شووشەیەکیان تاقی دەکاتەوە): ئەمەیان باشە، پێش ئەوەی هەموویان لەدوور بڕێژم پێکێك پێکەوە دەنۆشین.(پلاتۆنۆڤ دووگلاس لەسەر مێزەکە هەڵدەگرێ تۆ بەسیتەزمانی بەلام مەرخێکی چاکت هەیە: وابزانم ئەم شەرابەیان زۆر چاکە، ریگام بدە پێکێك بنۆشین وە دوایی هەموویان لە دوور بڕێژین.

پلاتۆنۆڤ:- کەیفی تۆیە.

ئاناپترۆڤنە، شەرابەکە تێدەکا:- خێراکە : (بەئومێدی خۆشبەختی)!

پلاتۆنۆڤ:- (بەئومێدی خۆش بەختی)! تاوەکە خوا خۆشبەختتان بکات.(بێدەنگی. شەرابە کە دەنۆشن).

ئاناپترۆڤنە:- هیوادارم بەزەییت بەمن دابێتەوە، بادانیشین (دادەنیشن) باشە دڵت بۆم لێنادا؟

پلاتۆنۆڤ:- چۆن؟ هەموو کاتێك.

ئاناڤترۆڤنە:- ئەی کەوابێ بۆ هەموو کاتێ بۆچی هەموو کاتێ هەوڵ دەدەی لە دەستم بکەی؟

پلاتۆنۆڤ:- تکات لێدەکەم پرسیارم لێ مەکە، بۆ ئەوەی، کە شەرمەزارم، بەلام من خۆم ومەتە هۆی لەناو بردنی خۆم! لەناو بردنی تەواوی خۆم ویژدانم ئازارم دەدا زەمانە ستوومیەتە گیانەلا.

ئاناپترۆڤنە:- نەخشەی پاڵەوانی ڕۆمانم بۆ دەکێشی ؟ ئاسپیلین؟ یان ئانوییی؟ دژی هەست و سۆز؟ ئافەرین بۆ خۆت بژی وبەس! تۆ دەزانی فریشتەی رەحمەتیت و ناتوانی لە نێوکۆمەڵی مرۆڤدا بمێنیتەوە؟

پلاتۆنۆڤ:- هەرچی دەیڵێی بیڵێ، بەلام من دەتوانم چ بکەم.

ئاناپترۆڤنە:- پێش هەموو شتی پیاو بە! واتا: بۆ مەی نۆشین خۆت مەشێرەوە، بەین بەینە خۆت بشۆ! وەرە دەیدەنی من! دواجار: لە چارەنووسی خۆت رازی بە. (قیت دەبێتەوە.) بڕۆ بچینە ماڵەکەی من.

پلاتۆنۆڤ، قیت دەبێتەوە، پاشان:- نا! نا!

ئاناپترۆڤنە:- کلاوەکەت! وەرە! یەك دوویەك دوو.

(بە پێش پلاتۆنۆڤ دەکەویّ)! میشا،ئازیزەکەم!

پلاتۆنۆڤ:- خۆی لە دەستی رزگار دەکات. ئاناپترۆڤنە لەگەڵ تۆ نایێم.

ئاناپترۆڤنە:- زۆر باشە، سەفەرێك بکە، بۆ مۆسکۆ یان سنت پترزبۆرگ بێ، روخساری تازە دەبینی، بۆ خۆت دەچیتە شانۆگەری، من پارەت بە قەرز دەدەمێ و بە دۆستەکانمت دەناسێنم. ئەگەر حەز بکەی بێگومان منیش دێم..ئینجا خۆش دەبێت، دەگەڕێتەوە بۆ ئێرە، بەشادی و دڵخۆشییەوە دەگەڕێتەوە.

پلاتۆنۆڤ:- باوەڕبکە، ئەمە دواجارە یەکتر دەبینین، ئەم پلاتۆنۆڤە شێت و چەنە بازو بەرەحمە لەبیر خۆت بەرەوە، زەمین قوتیدا، رەنگە رۆژێك بێت یەکتر ببینینەوە، ئەو کاتە پێکەنینمان بە هەموو ئەو شتانە دێت، بەلام ئەمڕۆ (هەموو شتێ لە بیر خۆت بەرەوە)!

ئاناپترۆڤنە، شەراب تێ دەکات:- وەرە پێکێکی بنۆشین!

پلاتۆنۆڤ، شەرابەکە دەنۆشێ:- پەریبە جوانەکەم، تۆم هەر لە یاد دەبێ، پێبکەنە، تۆ ژنێکی گەشبینی. سبەینێ رادەکەم، رادەکەم، پیاوێکی دی! ژیانێکی دی!

ئاناپترۆڤنە:- پێم بڵێ بزانم چیت بەسەر هاتووە؟

پلاتۆنۆڤ:- هەر وەختێ زانیت، نەفرەتیم لێ مەکە، ماڵاوایی لە تۆ دەردێکی گەورەیە، پێ دەکەنێ؟؟ نا، باوەڕکە: بە ڕاستمە.

ئاناپترۆڤنە:- پێویستیت بە پارە نییە؟

PDF4Kurd

پلاتۆنۆڤ:- نەخێر، نازانم، رەنگە داوای وێنـەت لێبکـەم، بـەجێم بێڵـە، ئاناپترۆڤنـە! خـوا دەزانێ چی ڕوودەدات! دەمەوێ بگریم! بۆ وا سەیرم دەکەی؟

ئاناپترۆڤنە:- زۆر باشە، خواحافیز! (دەستی بەرەو لای پلاتۆنۆڤ درێژ دەکات.) رەنگە رۆژێ بێ یەکدی ببینینەوە.

پلاتۆنۆڤ:- قەت! (دەستی ماچ دەکات.) نابێ! هەر ئێستا ڕێگەیێ بدۆزەرەوە! (دەم و چاوی خۆی بە دەستەکانی ئاناپترۆڤنەدادەپۆشێ.)

ئاناپترۆڤنە:- کوڕە گـچکەڵەی بێـچارە، دەسـتم بـەردە بـا پـێش رۆیـشتن پێکـی دوایـی بنۆشین.(شەرابەکە تێ دەکات.) دەتوانی چ تاوانێك بکەی؟ ئەم دێیە بەم گـچکەییەی خۆیـەوە سەیر دێتە بەر چاو، واچاکە لێی دوور بکەویتەوە بڕۆی. پێکێکی دیش..(لەسەر غەمان)!...

پلاتۆنۆڤ:- بەڵێ.

ئاناپترۆڤنە، شەرابەکە تێ دەکا:- نۆش، خۆشەویستم. (دەخۆنەوە) ئـاه! نـەفرەتت لێ بـێ! من حەز لە پێك ناکەم بەم نیوەییە. (دیسان شەرابەکی تێ دەکاتـەوە:) شـەراب بنۆشـین هـەر دەمرین؟، نەنۆشین هەر دەمرین، جا کەوابێ وا چاکترە بنۆشین و بمرین. (دەخۆنـەوە.) پلاتۆنـۆڤ دەمەوێ شـتێکت بـۆ بـدرکێکنم، مـن ماوەیـەکی زۆرە دەخۆمـەوە، کەسـیش پێـی نازانـێ. بەڕاستمە! وەختێك هێشتا جەنەڕاڵ خـۆی مـابوو دەسـتمان پێکـرد، هـەر بـەردەوامیش دەبم، شووشەیەکی دی هەڵپچڕم؟ نا باسی ئەمە ناکەین. چونکە ئیشێکی نییە؟ مـن سـوودی چـیم هەیە؟ بۆ کێ ژیاوم؟ ڕاوەستە شتێکت پێ بڵێم، من ژنێکی بەدکارم؟! (بە دەنگێکی بڵنـد پـێ دەکەنێ.) رەنگە هەر لەبەر ئەمەیش بێت من تۆم خۆش بوێ.

(دەستی دەخاتە سەر هەئیەی) دەڵێ پێویستە من بمرم. هەموو ئەو کەسانەی هاوتای مـنن دەبێ نەمێنن، ئەگەر بە مامۆستا بوومایە، یا سەرۆکێك یا هەر شـتێکی دی! یـا سیاسـییەك بوومایە خۆم لەباری سیاسی دنیا هەڵدەقورتاند ! (دەخۆنـەوە) ژنـی بـەڕەڵڵا چـەند ترسـناکە، ئەسپەکان، چوارپێیەکان،هەتا سەگەکانیش لەم دونیایە پلانێکیانبۆ خۆیان داناوە، من زیـادەم، ...ر دەڵێ چی؟

پلاتۆنۆڤ:- هیچ، هیچیان خەم بۆ یەك ناخۆین.

ئاناپترۆڤنە:- من ئەگەر کوڕێکم دەبەە! تۆ منداڵت خـۆش دەوێـن؟ مـرۆڤ خـەریك دەکـەن (قیت دەبێتەوە.) دڵەکەم، لە ڤۆنیتزۆفسکابمێنەوە! من دەمەوێ هەر بەژنایەتی خۆم بمێنمـەوە! وەك دایکێك! بدوێ، دەبدوێ، لێرە دەمێنێتەوە، وا نییە؟ چونکە منت خۆش دەوێت؟ بەڕاستی منت خۆش دەوێ؟

پلاتۆنۆڤ:- کەس هەیە بتوانێ تۆی خۆش نەوێ؟

ئاناپترۆڤنە:- ئەی کەوابێ بۆچ ئەو شەو نەهاتیتە لام؟ میشێل، دە پێم بڵێ دەمێنیتەوە.

پلاتۆنۆڤ:- بیکە خاتری عەشقێکی ئاسمانی، بڕۆ یـا ئـەوەتا هـەموو شـتێ دەڵـێم، ئەگـەر بشیانڵێم دەبێ خۆم بکوژم، ئەگەر کاتێ بە هەقیقەتـەکان بزانـی ئیـدی حـەز ناکـەی ببینـی: (دەیگری و ماچی دەکات.) دەبڕۆ بۆ دواجارپێت دەڵێم، بڕۆ خۆشبەختی ئینشاڵڵا!

ئاناپترۆڤنە:- زۆر باشـە دەسـتم بگـرە، ئـارەزووی گـەورەترین خۆشـبەختیت بـۆ دەکـەم. (پلاتۆنۆڤ دەستی دەگری)خواحافیز!

(دەچێتە دەرەوە.)

دیمەنی حەفتەم:

پلاتۆنۆڤ تەنیایە

پلاتۆنۆڤ، لەپەنجەرەدا خۆی خوارکردۆتەوە:- رۆیشتووە! ژنێکی دڵگیرە! بەس چ مەکربازە!

دیمەنی هەشتەم:

ئاسیپ، پلاتۆنۆڤ

ئاسیپ:- چۆنی، میخائیل ڤاسیلیڤیچ؟

پلاتۆنۆڤ:- باشم، دەبێ شانازی بە بیستنی چییەوە بکەم؟... قـسەکانت بکـەو زوو بـچۆوە دەرەوە.

ئاسیپ:- سوپاس گەورەم، بەڵام با جارێ تۆزێ دانیشم.

پلاتۆنۆڤ:- تکات لێ دەکەم. (وەسـتان) خـۆ نـەخۆش نیـت ؟ بـۆو! ڕەنگـت هـەڵبزرکاوە! (وەستان)...بۆ هاتوویت؟

ئاسیپ:- هاتوم ماڵاواییت لێ ببکەم.

PDF4Kurd

پلاتۆنۆڤ:- بۆ دەچیتە کوێ؟

ئاسیپ:- من ناچمە هیچ جێگایەك، تۆ.

پلاتۆنۆڤ:- بەڵێ ڕاستە، من دەڕۆم. ئاسیپ سەیرە؟، بۆ چ وا تووڕە دیاری.

ئاسیپ:- وادەبینی. من دەزانم، دەزانم دەڕۆیتە کوێ؟

پلاتۆنۆڤ:- باشە دەتوانی پێم بڵێی؟

ئاسیپ:- بەڕاستی حەز دەکەی بزانی؟

پلاتۆنۆڤ:- بێ گومان، بەخاو سەیرە، دەچمە کوێ؟

ئاسیپ:- بۆ ئەو دنیا.

پلاتۆنۆڤ:- سەفەرێکی درێژ دەکەم، (وەستان) لەو باوەڕەدام تۆ خۆشت بۆ ئەوێم دەنێری...

ئاسیپ:- وایە، عەرەبانەیشم هێناوە.

پلاتۆنۆڤ:- (وەستان) ئێ، چاوەڕێ دەکەی بمکوژی.

ئاسیپ:- بەڵێ.

پلاتۆنۆڤ، بەتووڕەییەوە:- ڕوو قایم ! کێ پێ وتی؟ کێ؟

ئاسیپ، پاکەتێکی پڕ لە ئەسکەناس لە گیرفنی خۆی دەردێنی:- ئاه، خـەڵکێکی زۆر، لـە پێش هەموویانەوە، ڤانجرۆیچ، دوایی سەروەرم ڤۆی نیتزۆڤ، ئەم پارانـەیان داومــەتێ بەرامبـەر بەوەی قوڕگی تۆ کون بکەم.

پلاتۆنۆڤ:- سێرگی لاو؟

ئاسیپ، ئەکەناسەکان دەردێنێ:- بەڵێ ئەو.

پلاتۆنۆڤ:- ئەم ئەسکەناسانە بۆ دەدڕێنێ؟ دەتەوێ گەورەیی ڕۆحی خۆتم پێ نیشان بدەی ؟

ئاسیپ:- من هیچم پێ نیشان نەداوی. ئەو ئەسکەناسانەم تەنها بۆ ئەوە دڕاند بـۆ ئـەوەی لەو دونیاش نەڵێ ئاسیپ بۆ پارە منی کوشت. ئەو ئەسکەناسانەم تـەنها بـۆ ئـەوە دڕانـد بـۆ ئەوەی لەو دنیاش نەڵێی ئاسیپ بۆ پارە منی کوشت. (پلاتۆنۆڤ بەژوورەکەدا دێـت و دەچـێت.

ێ دەنگی.)ها، دەترسی؟ (پێ دەکەنێ، وەستان.) هێشتا باوەڕم پێ ناکەی؟

پلاتۆنـۆڤ، بـەرو لای دی ڕواو تـێ ڕادەمێنـێ:- سـەیرە !(وەسـتان) بـۆ پێدەکـەنی گێلـە! دەتـەکانی دەگرێ). بەسـە! پـی مەکەنـە، دەگـەڵ تۆمـە! دەرسـێکی وات دەدەم! دەتخەمـە ێندانەوە. لادێیی!

(بەپەلە لە ئاسیپ دوور دەکەوێتەوە.)

ئاسیپ:- زللەیەکم لێ دەو تەنیێم بکە، چونکە لادێیم.

پلاتۆنۆڤ:- بۆ لای ئاسیپ دەگەڕێتەوە:- باشە بەکەیفی تۆ ! (زللەیەکی قایمی لە ڕوومـەتی دەدات.) لەبیرتە فیلکا چۆن مرد؟

ئاسیپ:- وەك سەگ.

پلاتۆنۆڤ:-تۆ جانەوەرێکی نەفرەتی، دیچوی، ئامادەم بتکوژم، وەرە! (دووبارە زللەیەکی دی لە ئاسیپ دەدات.) بڕۆ، ون بە!

ئاسیپ:- پلاتۆنۆڤ من ڕێزێکی زۆری تۆم گرت...وەك گەورەیەك سەیرم دەکردی، ئێستا زۆر بەداخەوەم دەبێ بتکوژم، دەبێ ئەم کارە بکەم، تۆ زیانبەخشی!

پلاتۆنۆڤ:- یاڵلا، بمکوژە، بمکوژە.

ئاسیپ:- ئەرێ بەڕاست بیوەژنی جەنەراڵ چۆن بوو خۆی هات بۆ ئێرە؟ گەمەت پێ کـرد،وا نییە؟ ئەدی ژنەکەت لە کوێیە؟ لەم شێیانە کامیان خۆشەویستی ڕاستەقینەن؟ ها؟ وادەزانی تۆ زیانبەخش نیت؟ (پلاتۆنۆڤت دەخا بە عـەرزا و بـەرۆکی یـەك دەگـرن.) کـە لـەو دونیـا ڤـۆی نیتزۆڤت بینی سەلامی لێ بکە.

پلاتۆنۆڤ: - وازم لێ بێنە.

ئاسیپ، خەنجەرێك لەبەر پشتی دەردێنێ:- راوەستە، هەر چۆنێك بێ باهەر من بتکوژم.

پلاتۆنۆڤ:-دەستم! دەستم! بەسە.

ئاسیپ:- دوا هەناسەتە، واچاکە دوعای خۆت بکەیت.

(دەنگی گالیسکەیەك دەبیسترێ)

پلاتۆنۆڤ:- دەستم بەردە...ژنم هەیە! بەچکەم هەیە! خەنجەر! نەء ئاسیپ، نەء!

(ساشا و هەردوو گلاگۆلییێڤ دەگەنەجێ.)

PDF4Kurd

دیمەنی نۆیەم:

هەر ئەوان، ساشا، پیرەگلاگۆلییێڤ، گلاگۆلییێڤی گەنج

ساشا:- چییە ئەوە؟ (هاوار دەکات): میشێل! بە گلاگۆلییێڤەکان دەڵێ: (لێکیان بکەنەوە، خێراکەن! (ساشا هەوڵ دەدات لێکیان بکاتەوە، لە کاتێکدا هەر دوو گلاگۆلییێڤ خۆ بە پاش دەدەن بۆ ئەوەی خۆ تێکەڵ نەکەن.)

ئاسیپ، قیت دەبێتەوە:- نەختێ زوو گەیشتیتە جێ ساشا ئیڤانۆنا، شانسی هەبوو، هانێ ئەمەیش دیاریەکی جوانە بۆ تۆ. (خەنجەرەکەی خۆی دەداتێ.) ناتوانم لەبەردەم تۆ بیکوژم، من هەر دەیدۆزمەوە، ناتوانێ لە دەست ئاسیپ رابکات. (لە پەنجەرەوە خۆی هەڵدەداتە دەرەوە).

پلاتۆنۆڤ:- دەبەنگ! (وەستان) ئێوە چیتان دەوێ؟

پیرەگلاگۆلییێڤ:- میشیل پلاتۆنۆڤ، بمانبەخشە. من هاتبووم لێت بپرسم...، خۆم و کوڕەکەم لە باخ چاوەڕێ دەکەین، تا نەختێ دێنەوە سەر خۆتان، کیریل وەرە.

دیمەنی دەیەم:

ساشا، پلاتۆنۆڤ.

ساشا، لە پاڵ پلاتۆنۆڤ چۆکی داوەتەوە:- دەتوانی هەڵسیتەوە؟ هەوڵبدە

پلاتۆنۆڤ، بەناڵەوە:- رۆحێکی شەیتانی هەیە.

ساشا:- بەڕاستی تۆ بەرگەی هیچ ناگری. من پێم گوتبووی لێی دوورکەوتیەوە.

(پلاتۆنۆڤ درێژ دەکات.)

پلاتۆنۆڤ:- قەرەوێڵەکە لە کوێیە؟

ساشا:- بحەسێوە، سەرت بخەرە سەر ئەم سەرینە.

پلاتۆنۆڤ:- ئەوە تۆ گەڕایتەوە، ئازیزەکەم.

(دەستی ساشا دەخاتە سەر گۆنای خۆیەوە، وەستان)

ساشا:- کۆلیای بچووکمان نەخۆشە.

پلاتۆنۆڤ:- چییەتی؟

ساشا:- ڕەنگە سووریژەی بێ، ئەوە دوو شەوە هیچ نەنووستووە، هیچ ناخوات. (بەگریانەوە): ئاه، میشیل، من زۆری لێ دەترسم.

پلاتۆنۆڤ:- ئەی برایەکەت چ دەکا؟ هەر چۆنێك بێت ئەو پزیشکە!

ساشا:- چوار ڕۆژ لەمەو پێش هات سەیرێکی کرد.

پلاتۆنۆڤ:- ئێ؟

ساشا:- تەنیا باوێشکێکی داو وتی تۆ شێتی.

پلاتۆنۆڤ:- کابرایەکی بێ ئەقڵە، هیچ و پووچ! لەبیرت نەچێ، ڕۆژێك دێت لەبەر زۆریی باوێشك دەتەقێ.

ساشا:- بەڵێ، بەڵام ئێستا چ بکەین؟

پلاتۆنۆڤ:- خوا بمپارێزێ تۆ بۆچی خۆت ماندوو دەکەی؟ دیلی دەستی پلاتۆنۆڤی و ئەویش بە کەڵکی هیچ نایێت؟ (وەستان) چاوەدێری کوڕەکەمان بکەو رزگاری بکە، بەڵێنت پێ دەدەم، کە دەبێ بیکەمە پیاو، چونکە ئەویش بۆ خۆی پلاتۆنۆڤێکە ڕەنگە وەك هاوسەرێك پیاوێکی گەورە نەبم، بەڵام باوکێکی باش دەبم! بەڵێ، هەر سێکمان خۆشحاڵ دەبین، ساشا پێ دەکەنی، دەست بە گریان کردەوە. (ناوچاوانی ماچ دەکات.)خۆشم دەوێی، ئازیزە بچکۆلانەکەم، خۆشم دەوێی، تۆیش لێم دەبووری،وانییە؟

ساشا :-ئەو چەند و چۆنییە هەر بەردەوامە؟

پلاتۆنۆڤ:- چەندو چوون؟ ئەمە یانی چی!

ساشا:- بەردەوامە؟

پلاتۆنۆڤ:- خوایە! ئێمە لە یەك تێ ناگەین، ئەگەر تەواویش نەبووبێ، بەیانی کۆتایی پێ دێت.

ساشا:- کەی؟

پلاتۆنۆڤ:- ئاه، بەزوویی، چونکە چەند شتیکی ئەوتۆن من ناتوانم بەرگەیان بگرم، بەڵام ئەوە بزانە سۆفیا قەت نابێتە ناحەزی تۆ. (ساشا هەڵدەسێتەوە) چییە،(ئەویش هەڵدەسێتەوە) ساشا!

ساشا:- جا ئەگەر وابێ تۆ لەو کاتەی لەگەڵ بێوەژنی بووی، هەر هەینیش پەیوەندیت لەگەڵ سۆفیادا هەبووە؟

PDF4Kurd

پلاتۆنۆڤ:- بۆ تۆ نەتدەزانی.

ساشا:- سۆفیا؟ ئەوەیان ترسناکە! پێوەندیت دەگەڵ بێوەژنی شتێکی گێلانە بوو، بەڵام پەیوەندی بەستن لەگەڵ ژنی کابرایەك، ئەمەیان گوناهێکی گەورەیە ! تۆ ویژدانت نییە!

(ساشا بەرەو دەرگا دەڕوات.)

پلاتۆنۆڤ:- ساشا تۆ رۆمان زۆر دەخوێنیتەوە، وازی لێ دێنم، بەس تۆ بمێنەرەوە.

ساشا:- نەء نامەوێ! ناکرێ ! ئاه! خوایە! (دەگریێ. وەستان) نازانم چ بکەم.

پلاتۆنۆڤ، بۆ لای دەچیت :- ئاسانە، بمێنەوە! ساشا من هەرزەم، دەزانم، بەڵام تۆ لێم دەبووری، وا نییە؟

ساشا:- تۆ خۆت دەتوانی لە خۆت ببووری؟

پلاتۆنۆڤ:- ئازیزەکەم، ئەمە ئەفسانەیەکی فەلسەفییە.(نێو چاوانی ماچ دەکات.)

ساشا:- من لە ناو چاوم، ناتوانم دووبارە بەختیاری بنیات بنێمەوە، ئێمە بەختیار بووین، ئەی وا نییە.

پلاتۆنۆڤ:- تۆ پێشوازی ئاسیپ دەکەی، هەرچی سەگ و پشیلەیە لە خۆتیان خڕ دەکەیەوە، بەڵام یەك تۆز بەزەییت بەپیاوەکەتدا نایەتەوە.

ساشا:- تۆ بۆ تێ ناگەی؟ ناتوانم لەگەڵ تۆدا بژیم، تۆ شایستەی رێز نیت.

پلاتۆنۆڤ:- دەزانم، من گەمژەم، بەڵام چ کەسێك لە من زیاتر تۆی خۆش دەوێ؟ کێ وەك من لە تۆ تێدەگا؟ کێ لە من زیاتر لەخەیاڵی تۆدایە؟ (لەباوەشی دەگری.) تاکەکەسێك، کە بتوانێ خواردنی دەستی تۆ بخوات منم، تۆ هەمیشە خوێ زۆر لە چێشت دەکەیت، دە قسە بکەو دانی پێدابنێ.

ساشا:- لێم گەڕێ بابڕۆم من دڵم شکاوەو تۆیش گاڵتە دەکەی!

پلاتۆنۆڤ:- زۆر باشە بڕۆ. (بەر ی دەدات.) بڕۆ، خوا ئاگادارت بێ.

(ساشا دادەنیشێ و دەگریێ.)

ساشا:- بۆ وات لێکردین؟ بۆ خۆمان من و کولیا، خۆشبەخت بووین و من....

پلاتۆنۆڤ:- تۆ هەر لێرەیت؟ وامزانی رۆیشتی....

(ساشا بە هەنسکە هەنسك دەچێتە دەرەوە.)

دیمەنی یازدەهەم:

پلاتۆنۆڤ

پلاتۆنۆڤ:- ساشا! ساشا!

(دەرگا دەکاتەوەو لە بەرامبەری پیرەگلاگۆلییێڤ دەبینێ.)

دیمەنی دوازدەهەم:

پیرەگلاگۆلییێڤ، پلاتۆنۆڤ، پاشان گلاگۆلییێڤی گەنج

پیرەگلاگۆلییێڤ، دێتە ژوورەوە، خۆی بەگۆپاڵەکەیەوە گرتووە:- سوودی نییە، هاوار مەکە، هاوسەرەکەت رۆیشتووە بەداخەوەشم کە نارەحەتتان دەکەم، بەڵام من زۆر نامێنمەوە، بەیەك رستە وەڵام بدەرەوە من دەڕۆم.

(ڕیگا دەگرێ)

پلاتۆنۆڤ: ئەوەی منم، (بەژوورەکەدا دەسورێتەوە.)

پیرەگلاگۆلییێڤ: ناتوانم زۆر چاوەڕێی وەڵامی پرسیارەکە بکەم، رەنگە کە ئەمە بلێم وابزانی گێلم، بەڵام توخوا وەڵامم بدەرەوە، چونکە مەسەلەکە بۆ من مەسەلەی مەرگ و ژینە. ڕای تۆیش پەسەند دەکەم، چونکە من تۆ بەدروستکار دەزانم، کەوتوومەتە بارێکی ناخۆشەوە، ئەتوو بۆ خۆت چاکی دەناسی، من بەڕای خۆم ئەو پەڕی پێگەیشتووە. هەر کەسێك ئاناپترۆڤنە و ڤۆی نیتزۆڤ دەناسێ.... (لە پلاتۆنۆڤ نێزیك دەبیتەوە و دەیگری) ئاه، وریا بە نەبورێییتەوە!

پلاتۆنۆڤ: لەم دونیایەدا، هەموو شتێك پیس و ناشیرین و بەدفەڕە.

(پلاتۆنۆڤ دەکەوێت.)

گلاگۆلییێڤی گەنج، دێتە ژورێ: باوکە من ئەمڕۆ لێرە هەر ئێشك بگرم؟ ناتوانم چیدی چاوەڕێی بکەم.

PDF4Kurd

پیرەگلاگۆلییێڤ، ڕستەکەی پلاتۆنۆڤ دووپات دەکاتەوە: (لەم دونیایەدا هەموو شتێ پیس و ناشیرین و بەدفەڕە.)

گلاگۆلییێڤی گەنج، کە پلاتۆنۆڤ دەبینێ:- پلاتۆنۆڤ چی بەسەر هاتووە؟

پیرەگلاگۆلییێڤ: وەك بەرازێکی مەستی لێهاتووە! (لەگەڵ خۆیدا:) یش! (وەستان) بەیانی دەچینە پاریس.

گلاگۆلییێڤی گەنج، بە پێکەنینەوە:- لە پاریس چی دەکەی؟

(لەدەرەوە ڕەشەبا دەست پێ دەکات.)

پیرەگلاگۆلییێڤ:- دەمەوێ هەمان شت بکەم. کە ئەو حەیوانە لەوێدا دەیکرد.

گلاگۆلییێڤی گەنج: لە پاریس؟

پیرەگلاگۆلییێڤ: بەڵێ بەختی خۆمان لەوێش تاقی بکەینەوە، پێکەنین تەواو، ئیتر زەوقی هیچم نییە، نە ئیمام هەیە، نە عەشقم هەیە! دەبێ بجوولێین، هەموو شتێك تەواو بوو، جانتاکانم دەپێچمەوە.

گلاگۆلییێڤی گەنج: دەچینە پاریس ؟

پیرەگلاگۆلییێڤ: بەڵێ، پێویستە ئەگەر گوناهت کرد، وا چاکترە لە سەر زەمینی بێگانەدا بیکەی. من زۆر پیر نیم، وەرە کوڕم!

(دەچێتە دەرەوە و هەورە تریشقە دەست پێدەکات.)

پەردەی چوارەم

پلاتۆنۆڤە شێت

دوو ڕۆژدواتر. ساڵۆنی خوێندنەوەی ماڵی ڤۆی نیتزۆڤ. دوو دەرگا. چەند قەنەفەیێکی کۆن. مافووری ئێرانی. گوڵ. کۆمەڵێ دەمانچەو خەنجەری قەفقازی بە رووی دیوارەوەن. دوو باڵندەی وشکەوەبوو بە دیوارەوە هەڵواسراون. مێزێکی بە کاغەز داپۆشراو.

ڕۆژیەدەرەوە نییە: باران بە شووشەکان دەکەوێ و (با) پەنجەرەکان تەکان پێ دەدات. سۆفیا بە درێژایی ژوورەکە پیاسە دەکات و کاتیای خزمەتکاریشی لە پاڵییەتی.

PDF4Kurd

دیمەنی یەکەم:

سۆفیا، کاتیا

کاتیا: سەیرە! دەرگاکان کراونەتەوە، چاوەڕوانی ئەو هەموو فەوزایەم نەدەکرد، یەك پەنجەرە لە جێگای خۆیدا نەماوەمە، هەڵبەت شتێکی خراپ روویداوە، بۆیە وا باڵندەکان وەك کەڵە شێر دەقوقێنن، ئەمەش نیشانەی شوومییە.

سۆفیا: بەڕای تۆ چی روویداوە؟

کاتیا: نازانم، خانم بیری بۆ ئەوە دەچێ یەکێ پلاتۆنۆڤی کوشتبێ، یان خۆی خۆی خنکاندبێ. (وەستان) ئەمڕۆ لە گوندیش دیار نییە، نێزیکەی چوار سەعات بەڕێوە بووم. (بەگرییەوە): خانم، لە بیری بکە، گوناهیکی گەورەیە.(وەستان)من لە هەمووتان زیاتر لە فیکری وی دام، ئەو کابرایەك بوو لایەکەوە سەرگەردانە، دەڵێی مێشکی لەکەللەدا نەماوە. بەڕاستی من خەفەتی بۆ دەخۆم،ئەمە شتێکی باش نییە. (وەستان) تۆ ئەم دڵدارییە ئەو چۆن دەبینی؟ کارەساتێکە بۆ خۆی، ئەتۆ بۆ خۆیشت لەم چەند ڕۆژەی دواییدا گۆڕای؟، نە نان دەخۆی، نە شتێ دەنۆشی، خەوت نییە، هەر کۆکە کۆکتە.

سۆفیا، (وەستان):- کاتیا بڕۆ جارێکی دیش سەرێکی قوتابخانە کە بدەوە.

کاتیا، بەدەم ڕۆیشتنەوە:- دەچم، بەڵام تۆیش واچاکە بچی بۆ خۆت ئیسراحەت بکەی.

(دەچیتە دەرەوە.)

دیمەنی دووەم:

ڤۆی نیتزۆڤ، ڤۆی نیتزۆڤ

ڤۆی نیتزۆڤ، لە دەرەوە: بەڵێ دایە، وادەچم پاڵ دەکەوم...

(دەچێتە دەرەوە و سۆفیا دەبینێ:) تۆ... لێرەیت؟ ئەوە بۆ؟

سۆفیا:- دەچم...

(دوور دەکەوێتەوە)

ڤۆی نیتزۆڤ، بەپەلە: بێ زەحمەت سۆفیا، یەك دەقە...

سۆفیا:- چییە، هیچ هەیە پێم بڵێی؟

ڤۆی نیتزۆڤ: بەلێ (وەستان) چییە دەڵێی قەت لەو ژوورەدا نەماوینەتەوە.

سۆفیا:- بەڵێ، وایە.

ڤۆی نیتزۆڤ: دەتەوێ بە جێم بێڵی؟

سۆفیا: بەڵێ.

ڤۆی نیتزۆڤ: وا بەپەلە؟

سۆفیا: هەر ئەمڕۆ.

ڤۆی نیتزۆڤ: ئەویش لەگەڵمە؟

سۆفیا: بەڵێ.

ڤۆی نیتزۆڤ: عیشقێکی دوڕاوی تر، بەختەوەرییەکی تری بەدەمەوەیە!

سۆفیا،بەپەلە: تۆ دەتویست شتێکم پێ بڵێی؟

ڤۆی نیتزۆڤ: داوای لێبووردن دەکەم بۆ ئەو شتانەی لەم چەند ڕۆژانەدا کردم، قسەی رەق و ناخۆشم لەگەڵدا کردی، ببوورە.

سۆفیا: بووراوی.

(سۆفیا دەیەوێ بچێتە دەرەوە.)

PDF4Kurd

ڤۆی نیتزۆڤ، به پەرێشانییەوە بەردەوام دەبێ:- مەرۆ، هێشتا تەواوم نەکردووە،شێت دەبم، سۆفیا بەرگەی ئەو کارەساتە گەورەیە ناگرم، تەنیا خەڵکی رۆناك لە روحم دا بەدی دەکەم، ئەگەر ئەویش خامۆش بێ ئەمنیش تەواو لە ناو دەچم.

دەزانم، لە کتێبخانەی باوکم عالی جەناب،جەنەراڵ ڤۆی نیتزۆڤ، هەندێکیان بە خراپی ناوی دەبەن، دەزانم.خۆی وا پێشان دەدامرۆیەکی جەللادە، لە خەڵکی دەداو خەڵکە هەتك و سووك دەکات،بەڵام لەگەڵ ئەوەشەوە ئەگەر ئەو شتانەی بیینیایە شتی وای نەدەکرد (بەرەو رابردوومت پێ نباسێنم؟ (سۆفیا، هەوڵ دەدات بڕوات، بەڵام ئەو دەیوەستێنێ.)نەء مەرۆ گوێم لێ بگرە، هەر چۆنی بێت ئەمە دواجارە.

سۆفیا: ئێمە هەموو شتێکمان وتووە، من خۆم دەزانم چی دەکەم.

ڤۆی نیتزۆڤ: تۆ هیچ نازانی، هیچ، ئەگەر نا وا تێمرانەدەمای، (بەئەژنۆدا دەکەوێ و دەستەکانی سۆفیا دەگری.) سۆفیا،ئەو کارەی دەیکەی زێتر بیری لێبکەرەوە...بەزەرییت بە من دابێتەوە، جێم مەهێڵە! سەیرکە، من لێت خۆش بووم، من بەختەوەرت دەکەم...لە توانامدا هەیە بەلام ئەو ناتوانێ بەختەوەرت بکات، هەر دووکتان لەناو دەچن، تۆ پلاتۆنۆڤیش هەر لەگەڵ رای مندایە، ئەو تۆی خۆش ناوێ، ئەو لەگەڵتا بوو، تەنها لەبەر وەی تۆ بۆ خۆت چوویتە لای.

سۆفیا: ئێوە هەمووتان نارەسەنن، ئەی ئەو لەکوێیە؟

ڤۆی نیتزۆڤ، قیت دەبیتەوە:- نازانم.

سۆفیا: بێزارم لێت، پلاتۆنۆڤ لە کوێیە؟

ڤۆی نیتزۆڤ: برێ پارەم داوەتێ و بریاری داوە بڕوات.

سۆفیا، بەبێتاقەتییەوە: درۆدەکەی

ڤۆی نیتزۆڤ: بەهەزار رۆبل وازی لە تۆ هێنا، نەخێر باوەڕ بە قسەکانم مەکە درۆیە، تۆ تەنها پەیوەندییەکی ساکارت لەگەڵێدا هەبوو، ئەی وا نییە؟

سۆفیا، بەساردییەوە: من ژنی ئەوم، بە تەمای چی؟

(دەیەوێ بڕواتە دەرەوە.)

ڤۆی نیتزۆڤ: دەیگری و هاوار دەکات:- تۆ هاوڕێی ئەوی و جنێوێش بە من دەدەی؟

دیمەنی سێیەم:

هەر ئەوان، ئاناپترۆڤنە

ئانا پترۆڤنە دێتە ژوورەوە.

سۆفیا: لێگەڕێ با بڕۆم...

(دەچێتە دەرەوە.)

دیمەنی چوارەم:

ئاناپترۆڤنە، ڤۆی نیتزۆڤ

ئاناپترۆڤنە: سێرگی ئاگات لەو بەزم و رەزمە هەیە؟

ڤۆی نیتزۆڤ: چی؟ پلاتۆنۆڤ بزر بووە، ئاگات لێیە.

ئاناپترۆڤنە: من باسی مەسەلەی مەلیك دەکەم.

ڤۆی نیتزۆڤ: مەسەلەی چی؟

ئاناپترۆڤنە: تەواو بوو.. تەواو... ئاه! دەستێکی سادە و ساکارمان هەیە، خاویە بۆ خۆی داماندانتێ و هەر خۆیشی لێمان دەسێنێتەوە، گلاگۆلییێڤ! کێ بیری لەوەدەکردەوە؟

ڤۆی نیتزۆڤ: دەڵێ چی، تێ ناگەم! داوای لێبووردن دەکەم، من حاڵم باش نییە.

ئاناپترۆڤنە: پیرۆڤێری گلاگۆلییێڤ بەڵێنی دابوو گرەوەکەمان بۆ ببژێرێ.

ڤۆی نیتزۆڤ: ئەوە ئیشیەتی هەر وایە.

ئاناپرۆڤنە: باشە ئەمجارە واناکا، بزر بووە، خزمەتکارەکانی دەڵێن چۆتە پاریس، ئەو بێ فەرە حەتمەن رەنجاوە..ئەگەر تەنها بەشێك لە پارەکانی دەدامێ دەمتوانی بۆ ئەوەی

PDF4Kurd

تری لەگەڵ داوەکارەکاندا بێم. لەم دونیایە پیاو باوەڕی نە لەسەر دۆست و نە لەسەر دوژمن نەبێ.

ڤۆی نیتزۆڤ: بەڵێ، نەدەبوو بڕواییت لەسەر دۆستان بێ.

ئانا پترۆڤنە، دەیەوێ بگاتە ئەنجامێك:- باشە جەنابی فیۆداڵ، ئێستا دەتەوێ چی بکەی؟ دەتەوێ بچیتە کوێ؟

ڤۆی نیتزۆڤ: فەرقی چییە بۆ من بچمە هەر شوێنێ.

ئاناپترۆڤنە: باوەڕکە وایە و هیچ گومانی تێدا نییە، دانیشە کوڕە بچکۆلانەکەم.. پێش هەموو شتێك باوەڕت بە توانای خۆت هەبێ.

ڤۆی نیتزۆڤ: دایە، مەڕوانە من، تۆ بیر لە خۆت بکەرەوە.. حەتمەن دەبێ ڕێگای رزگار بوون هەبێ.

ئاناپترۆڤنە: ژن بە هیچ ناچن، تەگبیری ئەوان لە پلەی دووەمە، بەر لە هەموو شتێ توانای خۆت لە دەست دەدەی، تۆ دەبێ ئومێدت هەبێ! ئەوە بۆ خۆی هەموو شتێکە، ژیانێکی سەر تاسەرو کارو هاوڕێیەتی لەگەڵ خەڵك بەسەر بەرە، بۆچی خۆت ناڕەحەت دەکەی ؟ دەتوانی لە قوتابخانە کارێکی چاکت دەست بکەوێ، تۆ ئاقڵی، بە تایبەتی لە زماننانسیدا شارەزاییەکی چاکت هەیە، تۆ باوەڕێکی پتەو و هەستێکی ورد و هاوسەرێکی هەتا بڵێی باشت هەیە.

ڤۆی نیتزۆڤ: دایە...

ئاناپترۆڤنە: تۆ نەدەبوو شکایەت بکەی! بە هەموو شتێك دەگەیت.

ڤۆی نیتزۆڤ: بەڵام...

ئاناپترۆڤنە: هەر ئەوەندە لەگەڵ ژنەکاتدا قڕەو گاڵتەتان نەبێت! بۆچی لەگەڵ مندا راستگۆ نیت؟ هیچ لە نێوانتاندا ڕوویداوە؟

ڤۆی نیتزۆڤ: چی ڕوویداوە، شتەکان هەموو پێشتر ڕوویانداوە، منیش دوێنێ لەو ستییە تێگەیشتم.(وەستان) شانازی بەوە دەکەم، کە مێردێکی فریوخواردووی خۆمت پێ ناسێنم!

ئاناپترۆڤنە: سێرگی، ئەو گاڵتە دەبەنگانەیە چییە! دەزانی ئەمە تاوانێکی گەورەیە؟

ڤۆی نیتزۆڤ: دەزانم.

ئاناپترۆڤنە: بەخراپی باسی ژنەکەت دەکەی.

ڤۆی نیتزۆڤ: بەخوا ئاوایە.

ئاناپترۆڤنە، بە خرۆشانەوە: لێرە؟ لە ڤۆی نیتزۆڤ نیتزۆڤسکا؟

ڤۆی نیتزۆڤ: لە نیتزۆڤکای نەفرەتی.

ئاناپترۆڤنە: چ شەیتانێك لەم دێیە ئەمەی کردووە!

ڤۆی نیتزۆڤ، بەپەلە: پلاتۆنۆڤ!.

ئاناپترۆڤنە، بەبێ تواناییەوە دووبارەی دەکاتەوە:- پلاتۆنۆڤ؟

ڤۆی نیتزۆڤ: پلاتۆنۆڤ.

ئاناپترۆڤنە، دەچەمیتەوە: قسەی هیچ بکە، بەڵام نەك ئاواش! نەخێر بەسە!.

ڤۆی نیتزۆڤ: زۆر باشە پرسیار لە خۆیان، لە هەردووکیان دەڕۆن و من بەجێ دێڵن.

ئاناپترۆڤنە: یالڵا، سێرگی، وەك منداڵ ئەم هەموو شتانەت لە خۆتەوە دروست کردووە.

ڤۆی نیتزۆڤ: باوەڕ بکە دایە، ئەمڕۆ دەڕۆن، ئەو دوو ڕۆژەی رابردوو هەر دووبارەی دەکردەوە، کە هاوڕێیەتی دەگەڵ پلاتۆنۆڤدا هەیە.

ئاناپترۆڤنە: ئێستا بیرم کەوتەوە:، ئێستا بیرم کەوتەوە، ئێستا لە هەموو شتێ تێگەیشتم، وس بە شتێ تێ گەیشتم،...وس...

(ڤانجرۆیچ دێتە ژوورەوە.)

PDF4Kurd

دیمەنی پێنجەم:

هەر ئەوان و ڤانجرۆیچ

ڤانجرۆیچ: بەیانیتان باش، ئومێدەوارم هەمووتان باش بن.

ئاناپترۆڤنە، لەگەڵ خۆیدا، بە نارەحەتییەوە:- بەڵێ.... بەڵێ...

ڤانجرۆیچ: شەستەبارانە، بەڵام هەواکەی گەرمە،. (نێوچەوانی وشك دەكاتەوە)ئاه، تا سەر ئێسکم تەڕ بووە، لای خۆی چەتریشم پێ بوو.(کە سەیر دەکا، کە ئاگای لەو نییە، دووبارەی دەکاتەوە.) هیوادارم باش بن؟ (کەس وەڵام ناداتەوە) ئامادەم دەربارەی ئەو شتانەی دەیفرۆشن قسەتان لەگەڵ بکەم، ئەڵبەتە شەرمەزاریشە، بۆ ئێوەش زۆر ناخۆشە، هیوا... هیوادارم بە خراپ لێم تێ نەگەن. لە ڕاستیدا من نیم چەکەکانی ئێوەم بەڕێ خستووە. داواکارەکانی ئێوەش دەستیان تێدا هەیە...

ڤۆی نیتزۆڤ، بە تووڕەییەوە،زەنگەکە لێدەدا:- ئەو خزمەتکارانە لە کوێن؟

ڤانجرۆیچ: ئەم خزمەتکارانە دەبێ تەمێ بکرێن، سەد جارم پێ گووتوون، کە من نامەوێ کەس ببینم.

ئاناپترۆڤنە: چەند مانگە مووچەیان نەدراوەتێ.

ڤۆی نیتزۆڤ: ئەم گەلحۆیانە! ئەمان دەبووایە لە زەمانی باوکمەوە خزمەتیان بکردینایە.

(زەنگەکە لەسەر روویی مێزەکە فڕێ دەدات و بەدرێژایی و پانی ژوورەکەدا پیاسە دەکات).

ڤانجرۆیچ: بەپێ یاسا، لە سەرەتاوە بەناوی منەوە دەستیان بەکار کردووە،ئاگات لێیە؟ بەڵام هەر بەناوی منەوە ئێوەش دەتوانن لێرە بژین، بەلانی کەمەوە تا سەری ساڵ، بێگومان چەند گۆڕانکارییەك دێتە پێشەوە، بەڵام هەر چۆنێك بێت زەحمەت ناخەینە ئەستۆی ئێوەوە،ئەگەر زۆر نارەحەتیشن دەتوانن لە زەوی و زاری خزمەکان دا بمێننەوە. ەوێ گەرمتریشەو ژووریشی زیاترە. (وەستان) ئەوان منیان راپاردووە، کە بە ئێوە بڵێم ەگەر خۆتان حەزتان لێیە بەشێکی زەوی و زارەکانتان بفرۆشن، ئاناپترۆڤنە؟ ئەو انزایانەی لە خاکەکەدا سووتاون و مێردەکەت بە جێی هێشتووە، ئەگەر پێشکەشیشی نی بکەن بە نرخێکی باش دێمەپێشەوە...

ئاناپترۆڤنە: نایانفرۆشینە کەس! چیم دەدەیتێ! کوپەیەك؟ پارەکەتان بشێرەوەو ئاگات لێی بێ.

ڤانجرۆیچ: ئەوان منیان راسپاردووە، کە یە ئێوە بڵێم، ئەگەر قایل نەبن بە فرۆشتنی زەویو زارەکانتان، لەگەڵتان دەت بە جددی یات بکەن، هەروا منیش دەبێ بچمەوە بۆ لایان، چونکە قەرزەکانی ئێوەم داوەتە پێترن و بۆگرۆڤ. دانی پێدادەنێم، من لەم رێگەیە بێزارم، بەڵام چ دەکەی! دۆستی یەك و پارەش هی یەکێکی دی بێ، بازرگانی! بازرگانی! ترسناکە، دەزانم.

ڤۆی نیتزۆڤ: من رێگا بەکەس نادەم دەست بەسەر زەوی و زارەکانی دایکمدا بگرین، ئیتر هەر چییەکت نەکردووە بیکە.

ئاناپترۆڤنە: بەداخەوە، ئابرام ئابرامۆیچ،تکایە بە جێمان بێڵە.

ڤانجرۆیچ قیت دەبێتەوە: زۆر قباشە! زۆرباشە! خۆت نارەحەت مەکە، لەلایەن تۆوە دەتوانن تا سەری ساڵ لێرە بمێنمەوە، من دەگەڕێمەوە، سوپاستان دەکەم.

(دەچێتە دەرەوە.)

دیمەنی شەشەم:

ئانا پترۆڤنە، ڤۆی نیتزۆڤ.

ئاناپترۆڤنە،(بە ڤۆی نیتزۆڤ دەڵێ): ئێمە بەیانی دەڕۆین. (لەگەڵ خۆیدا): بەڵێ، ئێستا تێ گەیشتم ئەوە لەبەر ئەمەیە رایکردووە.

ڤۆی نیتزۆڤ: ئاه ! هەر چی نەیکردووە با بیکا!

دیمەنی حەفتەم:

هەر ئەوان، گرگۆڤا.

گرکۆڤا، زۆر دڵشاد و خۆشحاڵە:- ئی بەڵێ! (دەست بۆ لای ئاناپترۆڤنە درێژدەکات.) سێرگی پاڤلۆیچ چۆنی؟ داوای لێبووردن دەکەم، وابزانم لە کاتێکی ناوەختیشدا هاتووم! چی بڵێم، بەڵام لە دەقیقەیەکم زیاتر پێ ناچێت. (بە دەنگێکی تایبەتم بۆ ئاناپترۆڤنە هەیە.
_دەستی ئاناپترۆڤنە دەگرێ و نامەیەکی دەداتێ.)دوێنێ بە دەستم گەیشتووە.

ئاناپترۆڤنە: بە ڕاستتە!

گرکۆڤا: گوێ بگرە، ئەو ناردوویەتی.(دەت بە خوێندنەوەی دەکات: (ئەگەر لە دانیشتنەکەی ئەو شەوەی کە ماچم کردی، لەبەر ئەوە ڕەنجا بیت و تووڕە بوویی، ئەوە ئاگام لە خۆم نەبوو، بەهەر حاڵ، تۆ لە لای من پیرۆزیت و ماچت دەکەم، ئەو شەوە وەك حەیوانێك ڕەفتارم لەگەڵدا کردی، جا خۆ لەگەڵ خەڵکیش هەروا نەبوویمە؟ لە ساڵۆنی دادگادا یەکتر نابینینەوە، بەیانی بۆ یەکجاری ئێرە بەجێ دێڵم، هەر بژیت، بەڵام تەنها ئەم لە تۆ دەوێ لێم نەبووریت، نەخێر.)

ئاناپترۆڤنە بەدوایدا بنێرە با بیدۆزینەوە.

ئاناپترۆڤنە: چ پێویست دەکات؟

گرکۆڤا: دەزانی: میشێل ڤاسیلی ڤیچ لە کارەکەی دوور دەخرێتەوە!من خۆم لەلای بەرێوەبەری قوتابخانە شکایەتم لێ کردووە، زۆر گەمژەیە! سەیری سێرگی پاڤلۆیچ مەکە.(بە ئاناپترۆڤنە دەڵێ: (جا چۆن بزانیایە نامەیەکی وای نوسیووە،ئەگەر دەمزانی، ئەوەندە خۆم پێوە ماندوو نەدەکرد.

ئاناپترۆڤنە: ئازیزم بچۆ کتێبخانە منیش دێم. دەبێ قسەیەك لەگەڵ سێرگیدا بکەم.

گرکۆڤا: کتێبخانە؟ باشە؟ بەدوایدا دەنێرین؟ دەمەوێ چارەی بینم،نامەکە لە کوێیە؟

ئاه، بەڵێ! (بە گۆرەویەکەیەوە گرێ دەدات.) ئازیزم، تکات لێ دەکەم حەز دەکەم بە دوایدا بنێرین.

ئاناپترۆڤنە، بەرەو کتێبخانەی ڕەوان دەکات:- دێم، دێم.

گرکۆڤا: زۆرباشە (ماچی دەکا.) لێم تووڕە نەبیت، نازانی چ ڕەنجێك دەدەم.

(دەچێتە دەرەوە.)

دیمەنی هەشتەم:

ئاناپترۆڤنە، ڤۆی نیتزۆڤ.

ئاناپترۆڤنە،(بەڤۆی نیتزۆڤ دەڵێ): من دەچم سۆفیا ببینم...و قسەی لەگەڵ دەکەم...پلاتۆنۆڤیش دەبینم...تۆ، دانیشە بۆ خۆتبگری، ئارامبە، من بە هەست هەموو شتێك دەکەم، تێ دەگەم مەسەلە چییە.

دیمەنی نۆیەم:

پلاتۆنۆڤ، ڤۆی نیتزۆڤ.

پلاتۆنۆڤ: ئەوە دۆستە بێچارەکەم دەگری.(لێی نیزیك دەبێتەوە.) گوێ بگرە.

(ئاناپترۆڤنە دێتە ژوورەوە.)

دیمەنی دەیەم:

هەرئەوان، ئاناپترۆڤنە

ئاناپترۆڤنە: چۆن، چما ئەوە لێرەیە؟ (لە پلاتۆنۆڤ نێزیك دەبێتەوە.) پلاتۆنۆڤ، ئەو بەزمە ڕاستە؟

پلاتۆنۆڤ: بەڵێ.

ئاناپترۆڤنە: هەرزە!

پلاتۆنۆڤ: دەبێ بە ئەدەبتر بیت.

ئاناپترۆڤنە،دەنگی بەرز دەکاتەوە: تۆ ئەوت خۆش ناوێت.

ڤۆی نیتزۆڤ: دایە لەوپرسە، بزانە بۆچی هاتوو؟

ئاناپترۆڤنە: گاڵتە کردن بەخەڵکی، کارێکی جوان نییە! ئەمانەش وەك ئێوە بنیادەمن ڕۆشنبیرن!

پلاتۆنۆڤ: ئاناپترۆڤنە، وا هەست دەکەم لە یەکتر تێ ناگەین،بەڵێ،ئەو کەسەی لە بەدبەختیدا ناچێتە لای برادەرەکانی و مەیخانە هەڵدەبژێرێ. هەقی خۆیەتی، من وامدەزانی تۆ ڕۆشنبیریت، بەڵام هیچت لە جووتیارەکانی دی زیاتر نییە و هاوکوفی ئەوانی، بەهەڵەدا چووبووم، لە خۆڕایی خۆم سووك کرد. (**بەڤۆی نیتزۆڤ** دەڵێ: لە بیرت نەچێ، من ئەم ماندووبوونەم بۆ تۆ بوو.

(دەچێتە دەرەوە)

PDF4Kurd

دیمەنی یازدەهەم:

ئاناپترۆڤنە، ڤۆی نیتزۆڤ.

ئاناپترۆڤنە: سێرگی، مەبەستی چی بوو؟ باشە خۆ تـۆ دوێنـێ ئـەوت بینـی؟ دە قـسە بکە.

ڤۆی نیتزۆڤ: جا پێویست دەکات؟

ئاناپترۆڤنە: دە قسە بکە، چی روویداوە؟

ڤۆی نیتزۆڤ: بۆ ئەوەی بەزەییت پێمدا بێتەوە.

ئاناپترۆڤنە: دەقسان بکە.

ڤۆی نیتزۆڤ: ئاسیپم نارد بیکوژێ.

ئاناپترۆڤنە: بەویشمان دەوت هەرزە؟ بـڕۆ بەدوایـدا، هـیچ نـەبێ ئینـسانییەتی خـۆتی پێنیشان بدە.

دیمەنی دوازدەهەم:

هەر ئەوان، پلاتۆنۆڤ.

پلاتۆنۆڤ دووبارە دەردەکەوێتەوە، دەیەوێ لەسـەر قەرەوێڵەکـە درێـژبێت. ڤـۆی نیتـزۆڤ قیت دەبێتەوە.

پلاتۆنۆڤ: دەستم زۆر ژان دەکا. سەرمامەو لەرزم لێیە، حاڵم باش نییە.

ڤۆی نیتزۆڤ، بۆ لای پلاتۆنۆڤ دەڕوات:- میشیل ڤاسیلی ڤیچ...ئێمە دەبێ هەردووکمان داوای لێبـووردن لەیەکـدی بکـەین، ئـەمن،...دڵنیـام کـە تـۆ لـە هەسـتی مـن تـێ ەگەی.(وەستان) من لێت خۆش دەبم. بەشـەرەفم ئەگـەر بمتوانیایـە هـەموو شـتێ لـەبیر ەرمەوە، خۆش بەخت دەبووم وەرە با هەوڵ بدەین ژیانێکی ئارام هەڵبژێرین.

پلاتۆنۆڤ: بەڵێ!...(وەستان) من لـەناو چـووم ! سـۆفیا بـەزەیت پێمـدا بێتـەوە، ئێـوە ـەموتان لایـەك و مـن بـەتاقی تەنێمـە. مـن جگـە لـە ئـارامی هیـچی دیـم گـەرەك بیە.(ئیشارەت بۆ سۆفیا دەکا کە دوورکەوێتەوە.)

سۆفیا: هەرزەی پیس.

(دەگریێ)

پلاتۆنۆڤ: دەزانم، سەد جار ئەمەم بیستووە،(وەستان) فرمێسك بێهوودەترین سەرچـاوەی عەشقە، دەبووایە هەر وا بیت، سروشت یاسای خۆی هەیە وەژیانی ئێمەش لۆچیکی خۆی. هەموو ئەمانە لەسەر لۆچێکی ژیانی خۆمان بنیات نراون وە دێنە رێمان.(بەهاوارەوە:) مەگەر نابینی من نەخۆشم؟

سۆفیا، دەستەکانی لێکدەدات: پلاتۆنۆڤ ڕزگارم کە یان با بـۆ خـۆم بمـرم، لـەوە زیـاتر بەرگەی ئەم دۆزەخە ناگرم.

ڤۆی نیتزۆڤ، لە سۆفیا نزیك دەبێتەوە: سۆفیا!

سۆفیا، بـەرەو لای ئاناپترۆڤنـە دەگەڕێتـەوە:- دەزانم هـەموو ئەمانـە گونـاهی کـێن، ئەمیش لەسەرتان بەگران دەکەوێ.

ئاناپترۆڤنە: بێهودە هەوڵ دەدەیت.

سۆفیا، بەتوڕەییەوە شانۆ بەجی دێڵی.

ڤۆی نیتزۆڤ لە پلاتۆنۆڤ دوور دەکەوێتەوە.

پلاتۆنۆڤ، لەسەر قەرەوێڵەکە درێژ دەبێت : بەتانییەك...بارانە، من لێرە دەنووم.

ئاناپترۆڤنە: لەگەڵ خزمەتکارێکدا دەتنێرم، واش دەکەم کە پێشوازیت بکـەن، بـەڵام وا چاکە گەڕێیتەوە.

پلاتۆنۆڤ: ئەگەر کەسی مانەوەی منی پێخۆش نییە، چاکترە سالۆنەکە بەجێ بێڵێ.

دیمەنی سێزدەهەم:

هەر ئەوان، سۆفیا.

سۆفیادێتە ژوورەوە: ئاسیپ خۆی خنکاندووە، لاشەکایان لە نێزیك چاڵێك دۆزیوەتەوە.

پلاتۆنۆڤ، زۆر خۆشحاڵ بەرچاو دەکەوێت:- ئێ، ئیتر!

سۆفیا، دەیبینێ: چ دەکەی لێرە؟

پلاتۆنۆڤ: هەموو شتێ تەواو، سۆفیا.

سۆفیا: مەبەستت چییە؟

PDF4Kurd

پلاتۆنۆڤ: دوایی قسەی لی دەکەین.
سەدای گفتوگۆیەکی توندوتیژ لە دالآنەکەدا بەرگوێ دەکەوێت.

دیمەنی چواردەهەم:

هەر ئەوان، نیکۆلای تیرلیتیزکی، یاکۆڤ.

تیرلیتیزکی، لە دەرەوە بە یاکۆڤ دەڵێ: دواجارن هاتنە ناوەوەی من ئاشکرا دەکەیت؟
یاکۆڤ: جەناب، فەرمامانیان بەسەردا کردووم.
تیرلیتیزکی: برۆ ئاغات ماچ بکە، ئەویش وەك تۆ رەشەوڵاخە. (خۆی هەڵدەداتە سەر قەرەوێڵەکە) بەرگەی ئەوە ناگرم! (بەبینینی پلاتۆنۆڤ لە جێیەکەی رادەپەڕی) ئاه، نووسەری بەڕێز! داستانەکەتان گەیشتۆتە ئەو پەڕییەکەی ؟ (وەستان) باشە، بۆ خۆتان لێرە مانووبوونەکەتان لە بیر دەچێتەوە، ئێستاش خەریکە فەلسەفە هێنانەوەی، وانییە؟ خەریکی قسەکردنی؟
پلاتۆنۆڤ: نیکۆلا وەك ئینسان قسە بکە، چیت دەوێ؟
تیرلیتیزکی: پلاتۆنۆڤن باوەڕکە تۆ ئاژەڵێکی سەیری (دادەنیشێ و دەم و چاوی بەدەستکەکانی خۆی دادەپۆشێ. چ کارەساتێکە! کەچی پێشبینی چی لێدەکرا؟
پلاتۆنۆڤ: چی بووە؟
تیرلتیزکی: ئاگات لێ نییە؟ ئەویش ئاگات لێ نییە ! ئاه، ئەڵبەتە.

دیمەنی پازدەهەم:

هەر ئەوان، ئیڤان تیرلیتیزکی، پاشان سۆفیا دێت.

ئیڤان تیرلیتیزکی کە جلی ماڵەوەی پۆشیوە دێتە ژوورێ.
نیکۆلای تیرلیتیزکی: تەنها تۆمان پێ دەویست!
ئیڤان تیرلیتیزکی: ساشاکەم، ئاه، ساشا بچکۆلانەکەم.(بەرەو لای پلاتۆنۆڤ دەڕوات.)
اه ! مێشای ئەزیز، میشێڵی خۆشەویست، بیبکە بۆ خاتری خوا و پەری و فریشتەکانی ەگەر بۆ لای ئەو نەگەڕییێتەوە! تۆ پیاوێکی بە هۆش و عاقڵ و شەریف و راستگۆ و

بەخشندەی، دووبارە بگەڕێوە بۆ لای! پەلەکە، پیێ بلێ خۆشم دەوێی ! ئاواتە خوازم ئەو خاتونە رۆمانسییەی رزگار بکەی.(بە ئەژنۆدا دەکەوێت:) سەیر کە، من بە چۆکداهاتووم ! ئەگەر ئەو بمرێت، من هەتا هەتایەلە نێو دەچم، میشا،وەرە پێ بلێ خۆشم دەوێی وە بۆ یەکجارەکی دەبیتە هاوسەرت.هەندێ جار بۆ رزگار کردنی یەکێ درۆیش بکەی قەیدی ناکا ! خوا بەخۆی دیزانێ کەتۆ پیاوێکی چاکی بەڵام تەنها لەپێناوی رزگارکرنی ئەو بیلێ قەیدی ناکا. بەناوی مەسیحەوە ئەم بەخشیشە بکە، من پیرەمێردێکی بێ دەسەڵاتم. پەیوەندی بەوە نییە ؟ وەختی ئەوە نەبوو !
ئاناپترۆڤنە، بە تیرلیتیزکی دەڵێ : نیکۆلای ئیڤانۆچ...
پلاتۆنۆڤ: ساشا؟
تیرلیتیزکی: کاسەیەکی پڕ فسفۆری جۆشاندووەوەو...
ئاناپترۆڤنە: چی ؟
تیرلیتیزکی، بەهاوارەوە: بەفسفۆرخۆی ژەهراوی کردووە.(دەچەمێتەوە کاغەزێك بەژێر لووتی پلاتۆنۆڤەوە دەگرێت. بە هاوارەوە.) بگرە...بیخوێنەوە...بیخوێنەوە...جەنابی فەیلەسووف؟
پلاتۆنۆڤ: (خۆکوشتن گوناهێکی گەورەیە،دەزانم. بەڵام ئەزیزم، من لەیادکە، ئەم کارەم کرد چونکە هیچ چارێکی ترم نەبوو، کولیای بچکۆلەمانت خۆش بوێ وەك چۆن من خۆشم دەویست، چاودێری براکەم بکە، باوکم رزگار نەکەی، هەروەك کتێبی پیرۆز دەستوری داوە ئاوا بژی و خوابتپارێزێ، من تاوانبارم، لێم ببوورە، کلیلی دۆلابە دارەکە لە گیرفانی جلەکانمە)...ئازیزەکەم.
(پلاتۆنۆڤ دەگری.)
تیرلیتیزکی: تازە، دەگرییێ؟ تەمێ کردنێکی گەورەی وابوو، کە شایستەی تۆ بوو، کڵاوەکەت داگرەو برۆین. پلاتۆنۆڤ بە خۆرایی ژنێکت لە ناوبرد، ئەو خەڵکەی دەوروبەرەت بەوە خۆشیان دەوێی، ئەمان وادەزانن کە پیاوێکی لایقی و نیگایەکانت خەماوین.زۆر باشە، با بچین کارەساتی ئەم بنیادەمە عەنتیکەیە ببینین.
پلاتۆنۆڤ: تیرلتیزکی، بەسە.

PDF4Kurd

تیرلیتیزکی: شانسێکی زۆر گەورەم هەبوو،ئەمڕۆ بەیانییەکەت زوو هاتمە دەرەوەو مەگەر نا ئەو مردبوو (لاسایی پلاتۆنۆڤ دەکاتەوە.)

تێدەگەی، بابڕۆین، ڕێگەیێ بدۆزەرەوە.من ساشا بە دە کەسی عاجباتی وەك تۆ ناگۆڕمەوە.

پلاتۆنۆڤ: دەتەوێ بڵێی نەمردوە؟

تیرلیتیزکی: حەز دەکەی مرد بێ؟

(پلاتۆنۆڤ پی دەکەنێ و تیرلتیزکی لە باوەش دەگرێت.)

ئاناپترۆڤنە: تی ناگەم، بەروونی بدوێ، تیرلیتیزکی بۆچی ئێمە قەشمەر جارێ تۆین، من ئەمەم بەدڵ نییە، ئەم نامەیە چی دەگەیەنێ؟

تیرلیتیزکی: ئەگەر من نەگەیشتمابایە مردبوو، ئێستاش جێی مەترسییە، پێوسیتی بە چاوەدێرییەکی زۆر هەیە. (بە پلاتۆنۆڤ دەڵێ:) تکا دەکەم، لێم نێزیك مەبەوە!

نیکۆلای تیرلیتیزکی: باوکە!

ئیڤان تیرلییتزکی : گاڵتەم پێ مەکە، من پیرەمێردێکی شێتم، بەڵانەکێنی پیاوێکی باشیشم، تەمەنم هەشتا ساڵ زیاتر دەبێ.

پلاتۆنۆڤ، بەبزەوە: زۆر باشە کۆلۆنێل، هەڵسەوە! با بچین چارەیەکی کچەکەت بکەین و شەرابێ بنۆشین.

ئیڤان تیرلییتزکی: بابڕۆین، دۆستی نەجیبم! ئەتۆ تەنها دوو قسان بکەیت، ژیانی ساشا رزگار دەکەیت، هیچ پزیشکێك چاری ئەوی پێ ناکرێ، دەبێ چارەیەکی رۆحی زامداری بکەیت.

پلاتۆنۆڤ،دووبارە لەسەر قەرەوێڵەکە دادەنیشێتەوە.

نیکۆلای تیرلیتزکی، لە بابی دورەوە دەکەوێتەوە: دەڵێی چی بابە؟ جێگەی ترسە، دەبێ ەرم لە خۆت بکەیت، کە بەو جلانەوە هاتویتە ئێرە؟

ئیڤان تیرلیتزکی، بە ئاناپترۆڤنە دەڵێ:- هەمووی خوا غەزەبی لە تۆ گرتووە، ەوکارەساتانەمان دێنە پێشێ، خانم تۆ گوناهکاری، ئەو کوڕێکی گەنج و بێ ئەزموونە، ەڵام خۆ تۆ ژنێکی دنیادیدەی.

نیکۆلای تیرلییتزکی: باوکە! بڕۆ دەرەوە!

ئیڤان تیرلییتزکی: بەڵێ بەڵێ.

نیکۆلا باوکی بەرەو رارەوەکە پاڵ پێوە دەنێت.

نیکۆلای تیرلییتزکی برۆ دەروەوە.(بە پلاتۆنۆڤ دەڵێ:) تۆ دەڵێی چی، لەگەڵم دییێت یان نا ؟

پلاتۆنۆڤ، هەوڵ دەدات هەڵسێتەوە: بەلێ با بڕۆین.

(سۆفیا دێتەوە ژوورەوە.)

دیمەنی شازدەهەم:

سۆفیا، ئانا پترۆڤنە، پلاتۆنۆڤ، نیکۆلایتیرلیتزکی، ڤۆی نیتزۆڤ.

سۆفیا،(بە پلاتۆنۆڤ دەڵێ): پلاتۆنۆڤ جارێکی تریش تکات لێ دەکەم...

ئاناپترۆڤنە: سۆفیا !

سۆفیا،(پلاتۆنۆڤ دەڵێ): بەبێ من دەڕۆی؟

پلاتۆنۆڤ: ئاه،...ئاه،...ئاه،...ه؟!

(بە هەردوو دەستی دەموچاوی خۆی دادەپۆشێ.)

سۆفیا بە ئەژنۆدا دێت: پلاتۆنۆڤ!

ئاناپترۆڤنە: سۆفیا، بەسە هەڵسەوە.(بەرزی دەکاتەوەو ناچاری دەکات لە سەر کورسی دابنیشێ.) نەدەبوو ئەو نیشانە بکەی، کەس شایستەی ئەوە نییە، نەك بە ئەژنۆدا کەوتن، نەء!

سۆفیا، بەگریاەوە: یارمەتیم بدە...داوای لێ بکە...خانەنشینی بکەن.

ئاناپترۆڤنە: بەسە ! برۆ ژوورەکەی خۆت بخەوە!

(بە تیرلییتزکی دەڵێ:) چیمان پێ دەکرێ، نیکۆلای ئیڤانۆیچ؟

PDF4Kurd

(بەڤۆی نیتزۆڤ، دەڵێ،کە دەگریێ): سێرگی پیاو بە، ئەقڵت هەبێ. من تۆ زیاتر کارەساتم بەسەر هاتووەو گوێشم نەداوەتێ. سۆفیا...سۆفیا...چ ڕۆژێکە! (ئەمان سۆفیا دەبەن) سێرگی پیاو بە.

ڤۆی نیتزۆڤ: بەڵێ.

تیرلییتزکی: براله، سێرگی، خۆت نارەحەت مەکە، تۆ ئەمە جاری هەوەڵ و دوایت نییە، (ئەمان سۆفیا دەبەنە دەرەوەو پلاتۆنۆڤ بە تەنیا جێ دێڵن.)

دیمەنی حەڤدەهەم:

پلاتۆنۆڤ، تەنیایە

پلاتۆنۆڤ، سەیری دەوروبەری خۆی دەکات: (وەستان) :- ئەمە کارەساتێکە! من ئەو ژنە بەستەعەزمانانم کوشتووە بێ گوناه. دەبوایە وەکو ئیسپانییەك ئەویندارییم بکردایە، نەك وەکو گەلحۆیەکی رووسی ئازاریان بدەم! (بە هەردوو دەستی دەم و چاوی خۆی دادەپۆشێ.) شەرم، شەرم دەکەم! بەئازارم! (وەستان) دەبوایە خۆم بکوشتبایە. (دەمانچەیەك هەڵدەگرێ) هاملێت لە خەون دەترساو من لە ژیان دەترسم.(دەمانچەکە دەخاتە سەر ناوچاوانی) یا حەزرەتی مەسیح! ببەخشە. لەسر قەرەوێڵەکە دادەنیشێ. گرکۆڤا دێتە ژوورەوە.

دیمەنی هەژدەهەم:

پلاتۆنۆڤ، گرکۆڤا

پلاتۆنۆڤ: ئاو، ئاو، تیرلییتزکی لە کوێیە ؟ (ئاخیرەکەی گرکۆڤا دەبینێ. پێ دەکەنێ؟ گرکۆڤا دەڵێ:) باشە،بەیانی دەچینە دادگا؟

گرکۆڤا: بێگومان نەء! دوای ئەو نامەیەت ئیدی حسێب بکە ئێمە دوژمنایەتیمان لە نێوندا نەما.

پلاتۆنۆڤ: زۆرباشە، هەوڵمدا خۆم بکوژم.(پێ دەکەنێ.) سەرنەکەوتم.(غەریزە) رۆح دەکەی گوێم لێ بگری؟

گرکۆڤا: بەڵێ، بەڵێ، بەڵێ.

پلاتۆنۆڤ: من شەرمەزارم، منیش دەگەڵ خۆتاندا ببەن.

گرکۆڤا: بێگومان تۆیش دەبەین،بەو پەڕی خۆشحاڵییەوە.

پلاتۆنۆڤ: سوپاست دەکەم، کچە بچکۆلانە ئاقلچەکە، جگەرەیەك و نەختێ ئاوو تەختێکم هەیەو هیچی دی. بارانە؟

گرکۆڤا: بەڵێ.

پلاتۆنۆڤ: کەوابێ ئەو بارانەیشمان لێ دەدات. ناچینە دادگایش.

گرکۆڤا، هەڵدەستێتەوەو پلاتۆنۆڤ تیێ ڕادەمێنێ.

گرگۆڤا: قەیدی چییە بارانە. گالیسکەم پێیە.

پلاتۆنۆڤ:- هێواش کە، تۆ شایانی پەرەستنی:- بۆ وا سوورهەڵدەگەڕێی؟

گرکۆڤا:- نا، نا تکات لێ دەکەم.

پلاتۆنۆڤ:-ئیلاقەت ناکەم، تەنها دەمەوێ دەستە ناسکەکانت ماچ بکەم، (دەستی ماچ دەکات و پڕکێشی دەکات.)

گرکۆڤا:- ئەو تەماشا کردنە! دەستم بەردە!

پلاتۆنۆڤ:- کەوایە گۆناشت ماچ دەکەم...(گۆنای ماچ دەکات.) و هیچی دی. تەنیا گۆنای ماچ دەکەم (گۆنای ماچ دەکات) من وڕێنە دەکەم...دەزانم...من هەموو خەڵکم

PDF4Kurd

خۆش دەوێ...تۆیش...نەمدەویست خراپە دەگەڵ کەسدا بکەم و لەگەڵ هەمووانیش خراپەم کرد.

(دووبارە دەستی ماچ دەکاتەوە.)

گرکۆڤا:- دەزانم، مەبەستت سۆفیایە، وانییە؟

پلاتۆنـۆڤ: سـۆفیا، ساشـا، ساشـا، میـشا، ئاناپترۆڤنـە، کاترینـا، هـەموویان. مـن هەمووتانم خۆش دەوێ. کە لە زانستگا بووم عادەتم بوو قـسەی جـوان بـە رووسـوورەکانی مەیدانی شانۆ بڵێم. خەڵکی دەچوونە شانۆگەری و من بە تەنیا دەمامەوە.

گرکۆڤا:- بحەسێوە، هێمن بە.

پلاتۆنۆڤ: ئەمان هەموویان منیان خۆش دەویست، هەموویان ! بەڵێ ! لەگەڵ ئەوەشەوە سووکیشم دەکردن هەر منیان خۆش دەویست،

بۆ نموونە: گرکۆڤا، زۆر پیس سووکم کرد، ئاه، بەڵێ...تۆ گرکۆڤا خۆت، بە داخەوەم.

گرکۆڤا:- چ شتێك وا ئازارت دەدات؟

پلاتۆنۆڤ:- پلاتۆنۆڤ، دنیاو پلاتۆنۆڤ...تۆ منت خـۆش دەوێ وا نییـە؟ خۆشـت دەوێـم، دەبڵێ بەڵێ.

گرکۆڤا:- بەڵێ.

(گرکۆڤا سەری دەخاتە سەر شانی پلاتۆنۆڤ. سۆفیا دێتە ژوورەوە.)

دیمەنی نۆزدەهەم:

هەر ئەوان، سۆفیا

سۆفیا، بەرو لای دەڕوا، بە دوای شتێکدا دەگەڕێ.

گرکۆڤا، پلاتۆنۆڤ دەگرێت:- وس! وس!

سۆفیا دەمانچەکە دەردەهێنێ و لە پلاتۆنۆڤی دەگرێت، بەڵام گوللەکەی سەر دەکا.

گرکۆڤا، خۆی دەخاتە نێوان پلاتۆنۆڤ و سۆفیاوە :- چ دەکەی؟

(هەڵدەکوتێتە سەر سۆفیا.) بە هانامان وەرن، خێراکەن.

سۆفیا :- بەرمدە.

پالێك بە گرگۆڤا وە دەنێن. دەمانچەکە دەخاتە سەر سنگی پلاتۆنۆڤ و دەیتەقێنێ.)

پلاتۆنۆڤ:- هێواش کە...هێواش کە...بۆ ؟...

(پلاتۆنۆڤ دەمرێ. ئاناپترۆڤنە، پیرە تیرلیتزکی، نیکۆلای تیرلییتزکـی، ڤـۆی نیتزۆڤ،بـە پەشۆکاوییەوە دێنە سەر شانۆ.)

پەردە بە ئارامی دادەدرێتەوە.

PDF4Kurd

سەرچاوەکان

بە زمانی کوردی:

- ئەحمەد محمد ئابلاخی : سوریالی، ڕۆژی کوردستان، ژمارە (٥٥) بەغداد. ١٩٧٩.
- ئەحمەد هەردی، رازی تەنیایی، چاپی دووەم، هەولێر، ١٩٨٤.
- ئەنوەر قادر محەمەد، هەندێ رەخنەی لای ئێمە و دەردی بە یەك چاو بۆ بابەت روانین، گۆڤاری نووسەری کورد، ژمارە ٧، خوولی دووەم، تەمووزی ١٩٨١.
- ابراهیم احمد، کوێرەوەری، چ: النجاح، بەغدا، ١٩٥٩.
- ا٠ب٠هەوری، دڵداری و پەیمان پەروەری، چ٢، سلێمانی، ١٩٧١ ٠
- ئیدریس عەبدوللا مستەفا، قۆناغی پێش رۆمانسیزمی شیعری کوردی (١٨٥١- ١٩٢١) لێکۆڵینەوەیەکی رەخنەیی مێژووییە، هەولێر ٢٠٠٦.
- پیرەمێرد، لە بینای زانستیدا تەمسیل، رۆژنامەی ژیان، ژ٢،٧٦ی ئاغۆستۆسی١٩٢٧.
- پیرەمێرد، سەداییێکی ئاشنا، رۆژنامەی ژین، ژ ٨٥٥ س٢٠ پێنج شەممە ١٦ کانونی دووەمی ١٩٤٧.
- پیرەمێرد، تمثیل، سەرگوزشتەنمایی، بەغدا، ١٩٨٥ ٠
- پیرەمێرد، محمود ئاغای شیوەکەل، چ٢، چاپخانەی کاکەی فەلاح، سلێمانی، ١٩٨٥ ٠
- جەمشید حەیدەری، چەند سەرنجێکی رەخنەیی دەربارەی چیرۆکی لە خەوما جەمیل صائب، پاشکۆی عێراق، ژ١٠، کانونی یەکەمی ١٩٧٧.
- جەمیل صائب، لە خەوما، چاپکردنی د. ئیحسان فوئاد، بەغدا، ١٩٧٥.
- چیخۆف، پلاتۆنۆڤە شێت، وەرگێرانی لە فارسییەوە، هیمدادی حوسێن، سلێمانی، ٢٠٠١.

حەیات سەعید عەبدولکەریم، نۆڤلێت لە ئەدەبی کوردیدا ١٩٧٠ -٢٠٠٠، نامەی ماستەر، زانکۆی سەحەدین،٢٠٠٥.

حسن تەنیا، شانۆو شانۆی کوردەواری، بەغدا، ١٩٨٥.

حسن قزڵجی، پێکەنینی گەدا، بەغدا، ١٩٧٢.

دەنگ گەورە، مێژووی شانۆگەری کوردەواری، رۆژنامەی هاوکاری، ژ١١٦،،١٩٧٢.

- د. دڵشاد عەلی، دیاردەی کاریگەری مەولەوی لەسەر شاعیرانی کرمانجی خواروو (پیرەمێرد، گۆران، دیلان)، گ زانکۆی سلێمانی، ٢٠٠٠.
- دیوانی نالی، لێکدانەوەو لێکۆڵینەوەی مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس و فاتح عبدالکریم،بەغدا، ١٩٧٦.
- دیوانا مەلایێ جزیری، بەرهەڤکرن و ڤەوژارتنا تحسین ابراهیم دۆسکی، پێداچوون و لێ زڤڕینا اسماعیل طه شاهین، دهۆك،٢٠٠٠.
- ڕەوف حەسەن، کرێکار لە چیرۆکی کوردیدا، بەغدا، ١٩٨٢.
- سەباحی غالب، ئافرەت لە چیرۆکی کوردیدا، بەغدا، ١٩٧٩.
- شاکر فتاح، هاواری و خۆشەویستەکەمان، رۆژنامەی ژیان، ژ٥٢، س٣،٢ی شوباتی ١٩٢٧.
- طاهر احمد حەوێزی، مێژووی کۆیە، بەرگی دووەم، یەکەم، بەغدا، ١٩٨٤.
- علاءالدین سجادی، هەمیشە بەهار، چ المعارف، بەغدا،١٩٦٠.
- د. عزالدین مصطفی رسول، ریالیزمی سۆشیالیستی و ئەدەبیاتی کوردی، گ رۆشنبیری نوێ، ژ ١١٣، ١٩٨٧.
- د. عیزەدین مستەفا رەسوڵ، ئەدەبیاتی نوێی کوردی، هەولێر،١٩٩٠.
- عومەر مەعروف بەرزنجی، لێکۆڵینەوەو بیبلۆگرافیای چیرۆکی کوردی، بەغدا، ١٩٧٨.
- غەفور میرزا کەریم، تەقەڵلایەکی دڵسۆزانە بۆ لەناو بردنی خوێندەواریی و کۆمەڵەی زانستی لە سلێمانی، ١٩٨٥.
- د..فەرهاد پیربالٚ : چیرۆکەکانی گۆڤاری هاوار،گ مامۆستای کورد، ژ ١١- ١٢، سوید، ١٩٩١.
- د٠ فەرهاد پیربالٚ، کورتە پێشەکیەك بۆ سەرهەڵدانی شانۆ نامە لە ئەدەبیاتی کوردیدا،گ؛ هیوا، ژ٨، پاریس، ١٩٩٣ ٠
- د٠ فەرهاد پیربالٚ،ع٠رەحیمی هەکاری، ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ، ژ٨٢٩، س٣، یەکشەممە٦/٨/١٩٩٤ ٠
- د. فەرهاد پیربال، ڕێبازە ئەدەبییەکان، هەولێر، ٢٠٠٥.
- د. کامل حسن عزیز البصیر، وێژەی کوردی و رەخنەسازی، بەغدا،١٩٨٣.

PDF4Kurd

- د٠كمال مەزهەر ئەحمەد، تێگەیشتنی ڕاستی و شوێنی لە ڕۆژنامەنووسی کوردیدا، چاپخانەی: کۆڕی زانیاری کورد،بەغدا، ١٩٧٨ ٠
- مەغدید حاجی، ئافرەت لە شانۆی کوردیدا، بەغدا، ١٩٨٩.
- محمد بکر تیمور، دەربارەی دراما و ڕەخنە، گ کاروان، ژ٤١، ١٩٨٦.
- مەجید عەبدولرەحمان، ڕەخنەی دەروونی، گ نووسەری نوێ، ژ٢، ئایاری ١٩٩٨.
- د.مارف خەزنەدار، مێژووی ئەدەبی کوردی، بەرگی پێنجەم، هەولێر، ٢٠٠٥.
= د.نەجم ئەلّوەنی، ئایا ڕاستە کلاسیك لە مێژووی ئەدەبی کوردی سەری هەڵنەداوە؟!، گ؛ کاروان، ژ ١٨٥، ٢٠٠٤.
- هوشەنگ حسامی، چیخۆفی شانۆنامەنووس و(باخی ئالۆبالّو)، وەرگێڕانی: پێشەنگ، گ؛ پێشەنگ، ژ ٩، پاییزی ١٣٨٤.
- هیمدادی حوسێن، پەیامی کافکا، سلێمانی،٢٠٠٠.
- د.هیمدادی حوسێن، ڕۆژنامەنووسیی کوردی سەردەمی کۆماری دێموکراتی کوردستان ١٩٤٢- ١٩٤٧، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی، ٢٠٠١.
- یاسین قادر بەرزنجی، دوو شانۆگەری ساڵی ١٩٣٥، لە سلێمانی، گ کاروان، ژ٤٩، س٥، تشرینی یەکەمی ١٩٧٦ ٠

بە زمانی عەرەبی :

- اكمل الدين احسان : نشاة القصة فى الادب التركى، مجلة القصة ع. ٢. س٢، مصر ١٩٦٥.
- الكسى سوركوف، نيكولاى نكراسوف الشاعر الديمقراطى الثورى، ترجمة: شاكر نورى، مجلة الثقافة، العدد الثانى، السنة الثانية، شباط،١٩٧٢.
- د.بدوى طبانة، النقد الادبى عند اليونان، دار الثقافة، بيروت — لبنان، ١٩٨٦.
- بوريس بورسوف، الواقعية اليوم و ابدا، بغداد، ١٩٧٤.
- بيار دى بواديفر، معجم الادب المعاصر، ترجمة: بهيج شعبان، منشورات عويدات، بيروت — لبنان، ١٩٦٨.
- ديمين كرانت، الواقعية، ترجمة عبدالواحد لؤلؤة، بغداد ١٩٨٠.

- د. حياة شرارة و د. محمد يونس، مدخل الى الادب الروسى فى القرن التاسع عشر، الطبعة الاولى، ١٩٧٨.
- دانتى اليجييرى، الكوميديا الالهية، المطهر، ترجمة: حسن عثمان، ط ٢، دار المعارف بمصر، ١٩٦٩، ص ٢٤٧.
- د. سالم احمد الحمدانى، مذاهب الادب الغربى و مظاهرها فى الادب العربى الحديث، الموصل، ١٩٨٩.
- سامى الدروبى، علم النفس و الادب (معرفة الانسان بين بحوث علم النفس و بصيرة الاديب والفنان)، القاهرة، ١٩٧١.
- شجاع مسلم دغيم العانى، البناء الفنى فى الرواية العربية في العراق، (رسالة ماجستير) جامعة بغداد ١٩٨٧، ص١٠٦.
- د. صفاء خلوصى، دراسات فى الادب المقارن و المذاهب الادبية، بغداد.
- عادل گرميانى، احمد مختار الجاف ومسالة الضمير، بغداد، ١٩٨٩.
- عبدالرحمن البدوى، نيتشه، القاهرة،؟
- د. عبدالله الدباغ، نظرة جديدة على رواية مسالة الضمير جريدة العراق، ع ٣٤٧٥، ٢٥/ ١٩٨٧/٦.
- د. عبد المنعم تليمة، مقدمة فى نظرية الادب، دار الثقافة، القاهرة، ١٩٧٦.
- د.عزالدين اسماعيل، التفسير النفسى للادب، القاهرة،؟.
- د.عزالدين مصطفى رسول، الواقعية فى الادب الكردى، صيدا، ١٩٦٦.
- د.على جواد الطاهر، الخلاصة فى مذاهب الادب الغربى، بغداد،١٩٨٣.
- د. عماد حاتم، مدخل الى الاداب الاوروبية، ليبيا، ١٩٨٥.
- ف. ل. سولنية، الرومنطقية فى الادب الفرنسى، ترجمة: احمد دمشقية، بيروت، ١٩٦٠.
- كاوه احمد ميرزا، دراسات عن الحركة المسرحية فى مدينة السليمانية، مجلة كاروان،ع ١٨.
- د. محمد غلاب،ادباء الرومانتكية الفرنسية، مكتبه نهضه مصر، ؟.
- مختارات من شعر التركى، ترجمة: فاضل جتكر، ١٩٩٥.

PDF4Kurd

- مصطفى صالح كريم، صفحات مشرقة فى مسار المسرح الكردى، القسم الثانى، جريدة العراق العدد ١٩٨٠،١٢١٩.
- د. نبيل راغب، المذاهب الادبية من الكلاسيكية الى العبثية، المكتبة الثقافية ٣٤٣، القاهرة، ١٩٧٧.
- ول ديورانت، قصة الحضارة، عصر فولتير، ترجمة: فؤاد اندراوس و محمد على ابو درة، مكتبة الاسرة، المجلد الثامن عشر (٣٥- ٣٦)، الهيئة المصرية العامة للكتاب، القاهرة، ٢٠٠١.

به زمانى فارسى:

- اطلاعات عمومى سخن، ترجمه و تاليف سعيد درودى، چاپ هفتم، چاپخانه مهارت، ١٣٧٩.
- اگزيستناليست، ترجمه: محسن حكيمى، چ٤، تهران،١٣٨٢.
- البر كامو، فلسفهو پوچى، ترجمهو دكتر محمد تقى غياپى، انتشارات پيام، چاپ چهارم، تهران، ٢٥٣٦
- چارلز چدويك، سمبوليسم، ترجمه مهدى سحابى، چاپ دوم، نشر مركز، ١٣٧٨.
- چخوف، دشمنان، ترجمه: د. سيمين دانشور، چاپ چهارم، تهران، ١٣٥٤.
- دانته اليگيرى، زندگانى نو، برگردان فريده مهدوى دامغانى، مؤسسه نشر تير، چاپخانه رامين، اهواز،١٣٧٦.
- دانته اليگيرى، كمدى الهى، ترجمه از متن ايتاليائى، با مقدمه و شرح و حواشى، از شجاع الدين شفا، چاپ چهاردهم، مؤسسه انتشارات امير كبير، تهران، ١٣٨٤.(٣ جلد)
- رضا سيد حسينى، مكتبهاى ادبى، جلد اول و دوم، مؤسسه انتشارات نگاه، چاپ يازدهم، تهران، ١٣٨١.

شور عشق وجوانى، ترجمه و تدوين منوچهر،تهران،؟

عبدالحسين ازرنگ، نهلسيسيزم، مجله نگاه نو، ش ٩، مرداد و شهريور ١٣٧١.

د.عبدالحسين زرين كوب، نقد ادبى، جستجو اصول و روشها و مباحث نقادى با بررسى در تاريخ نقد و نقادان، چاپ ششم، تهران، ١٣٧٨.

- على غفورى، يادداشتهايى درباره‌ء نيهيليسم، تهران، ١٣٩٧.
- فرانتس كافكا، تمپيلها و لغزواره ها همراه با نامه با پدر، ترجمه امير جلال الدين اعلم، انتشارات نيلوفر، تهران، ١٣٨٣.
- فرانتس كافكا، محاكمه، ترجمه: امير جلال الدين اعلم، چاپ ششم، تهران، ١٣٨٤.
- فرانتس كافكا، مسخ، ترجمه صادق هدايت، مؤسسه انتشارات نگاه، تهران،١٣٨٣.
- كابريل كارسيا ماركز، سفر خوش، آقاى رئيس جمهور، ترجمه احمد گلشيرى، چاپ دوم، انتشارات نگاه، تهران، ١٣٧٧.
- ليليان فورست، رمانتيسيسم، ترجمه: مسعودى جعفرى، چاپ سوم، نشر مركز، تهران، ١٣٨٠.
- موليِر، نيرنكهاى سكاپن، ترجمه نادعلى همدانى، تهران، ١٣٦٣.
- ه.ج. بلاكهام و جى.كلنبرطر، شش متفكر اگزيستانياليست ترجمه: ابو تراب سهراب و الهام عطاردى، مؤسسه انتشارات نكاه، تهران، ١٣٨٤.

ئینتەرنێت:

- الدادائية والسريالية بين انعتاق الرؤية ورؤية الانعتاق عبد الكريم سليم علي.

http://nadi.alkahf.com/showthread.php?t=1638

المذاهب الادبية لدى الغرب، عبدالرزاق الاصفر

http://www.awu-dam.org/book/99/study99/261-a-a1/ind-book99-sd001.htm

http://www.persianbook.org/writers4.htm

مكاتب ادبى

http://www.religions.ir/fa/book/book.php?bookid=8&section=8

مركز مطالعات و تحقيقات اديان — فصل ششم : كمدى الهى

http://www.persianbook.org/naghd/naghd6.htm

محاكمه

PDF4Kurd